

THEMIS **THEMIS**

***Az ELTE Állam- és
Jogtudományi Doktori Iskola
elektronikus folyóirata***

2014. december

**Themis: Az ELTE ÁLLAM- és Jogtudományi Doktori Iskola
lektorált elektronikus folyóirata**

**A Szerkesztőség a Doktori Iskola hallgatóinak máshol nem
publikált tanulmányait közli.**

Szerkesztőbizottság:

Kukorelli István, Fazekas Marianna, Nagy Marianna

Szerkesztette: Fazekas Marianna

Szerkesztőség címe: 1053 Budapest, Egyetem-tér 1-3.

Megjelenik minden évben kétszer.

HU ISSN 2064-0900

Tartalom

BUJDOSÓ András: A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló törvény átfogó reformjának aktuális kérdései	5
CZINE Aliz: A születéssel kapcsolatos kártérítési igények megítélése – azaz lehet-e kár az emberi élet?	38
HANA Adrienn: Újabb kutatási eredmények az Amerikai Egyesült Államokban a fiatal felnőttek kriminalitása tekintetében	72
JÁMBOR Gellért: Az új pszichoaktív anyagok megjelenése, elterjedése és az új jelenséggel szembeni lehetséges büntető eljárásjogi és kriminalisztikai válasz lépések	89
KULCSÁR Judit: A gyermekek társadalmi helyzete, interperszonális viszonyai kultúrtörténeti, társadalomtudományi megközelítésekben	151
LÁRIS Liliána: Az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló rendelet-tervezet	184
LÉGRÁDI István: Perbeli legitimáció, pertársaság és beavatkozás az érvénytelen szerződésekkel kapcsolatos perekben	220
MICZÁN Péter: A bizalmi vagyonkezelés megsértésével szerzett előny elvonásáról	246
MOHAI Gabriella: A büntetőeljárás törvény leggyakrabban előforduló külön eljárásai – büntetőeljárás tankönyvek alapján	279
TÓTH Gábor Márton: A különvált zálogjog kérdéseiről	312
TÓTH Zsanett: Közösség tagja elleni erőszak - szabályozástörténeti fejlődés és jogalkalmazási problémák	349
VÖLCSEY Balázs: A jogerőhatás megjelenési formái	367

Contents

BUJDOSÓ, András: Current issues regarding the reform of the code of general rules of administrative procedure	5
CZINE, Aliz: The Birth Torts: Whether Life Can Be Damage or Not?	38
HANA, Adrienn: New researches in the United States with regard to the criminality of young adults	72
JÁMBOR, Gellért: The appearance, proliferation of the new psychoactive substances and the possible Criminal Procedure, forensic responses against the new phenomenon	89
KULCSÁR, Judit: The social status and interpersonal relations of children in cultural historical and social science approaches	151
LÁRIS, Liliána: The draft regulation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office	184
LÉGRÁDI, István: Rules Affecting Standing, Joinder of Parties and Intervention in Civil Proceedings Relating to Void Agreements	220
MICZÁN, Péter: On the disgorgement of the benefits obtained in breach of fiduciary asset management relation (trust)	246
MOHAI, Gabriella: The most common criminal procedures in the Hungarian criminal procedure law - based on the criminal books	279
TÓTH, Gábor Márton: About some issues of the separated security	312
TÓTH, Zsanett: Violence against a Member of a Community – the historical development of the relevant legal rules and issues regarding the application of law	349
VÖLCSEY, Balázs: Manifestations of the effects of legal force	367

Bujdosó András
Alkotmányjogi Tanszék
Témavezető: Dezső Márta professor emeritus

A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló törvény átfogó reformjának aktuális kérdései¹

A közigazgatási eljárások szabályozása iránymutató jelentőségű az állam működésének egésze szempontjából, az erre vonatkozó szabályozások hosszú időre meghatározói lehetnek a közigazgatás fejlődésének. Ezt az elvi alapot fejezi ki többek között a Jó Állam fogalmának megjelenése és megvalósításának eszközszerrendszere is. Ebbe a keretbe illeszkednek a közigazgatási eljárások általános kódexének, valamint a kapcsolódó eljárási joganyagának a lehetséges átfogó reformjával összefüggő kérdések is. Ebben a tanulmányban – a teljesség igénye nélkül – az e kérdéskörrel kapcsolatos egyes gondolataimat fogalmazom meg.

1. Első kérdésként az merül fel, hogy **szükség van-e új eljárási kódexre.**² Ha a válasz igen, felmerül az egyes további általános és ágazati hatósági eljárási szabályok újragondolásának, módosításának szükségessége is. Az új eljárási kódex megalkotásával kapcsolatos főbb érvek és az ehhez kapcsolódó szempontok az alábbiak szerint foglalhatók össze.

a) A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Ket.) a 2005. november 1-jei hatálybalépése óta **többszöri módosítás következtében összességében nagy terjedelemben módosult**, ezen belül több fejezete is (pl. eljárási költségek, végrehajtás) teljesen újra lett szabályozva. A hatálybalépés óta a Ket.-nek végül 47 hatályállapota volt.

---

¹ A szerző hét éve foglalkozik a közigazgatási eljárásjoggal és annak kodifikációjával, 2012. óta pedig a Ket. kodifikációjáért felelős minisztériumi főosztály vezetője.

² A továbbiakban a Ket., illetve a közigazgatási hatósági eljárásokat általánosan szabályozó új törvény kapcsán a „kódex” megjelölést használom, noha vitatható, hogy jogforrástani szempontból jelen esetben valóban kódexről van-e szó, hiszen a kódex az adott életviszonyokat vagy más, közös logikai szála felfűzhető kérdéseket átfogóan és lényegi tartalmuk vonatkozásában teljes körűen igyekszik szabályozni. A Ket. esetében nem ez a helyzet, mivel itt a szabályozás csak egy közös általános mag, amelytől ráadásul nagyon sok esetben el is lehet térni.

A sok és összességében nagy terjedelmű módosítás **megbontotta a Ket. alapszerkezetét**, a szabályozás hálóját. A folyamatos újraszabályozás miatt a fejezeti, alcími struktúra részben átalakult, tartalmilag rengeteg betoldás, újraírás történt. Ez részben persze jogszabály-szerkesztési kérdésként is elkönnyvelhető, de közben a jogértelmezésre és jogalkalmazásra is hatással van, mert a sok módosítással sokszor elkerülhetetlenül megbomlik a szövegkohézió, az értelmezhetőség, sőt akár a jogszabályi koherencia is. Az ilyen jogalkalmazói problémákat jelezheti például a jogorvoslati kérelmek nagyobb száma, vagy ha például a jogalkalmazó szervek gyakrabban fordulnak „jogalkotói” jogértelmezésért a jogszabályi módosításokat előkészítő minisztériumhoz. A nehezebb értelmezhetőség egyébként súlyosabb esetben alkotmányossági problémákkal is járhat, ha például a szabályozás a normavilágosság elvét sérti.³ Ugyanakkor a hatályos jogszabályok időnkénti módosítása valamennyire természetes jelenség, ezért önmagában nem tekintem a minőségi jogalkotási követelmények sérelmének a többszöri módosítást, amennyiben a módosítások átgondoltan és rendszerezetten, valós igényeket kielégítve történnek.

A módosítások **tovább bonyolították a már eredetileg is relatíve bonyolult jogi szöveget**. A Ket. elődjéül szolgáló, az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvényhez képest az évek során gyakran felmerült kritikaként, hogy a Ket. a terjedelménél és összetettségénél fogva eleve bonyolultabb, több szempontból nehezebben alkalmazható jogszabály lett, és az időközbeni módosítások során ez a bonyolultság – részben egyébként a kiindulási anyag miatt is szükségszerűen – fokozódott (elég itt a privilegizált eljárások szabályainak rendszerére, a közreműködő hatóságok szabályozására vagy éppen a hatósági ellenőrzéssel kapcsolatos rendelkezésekre gondolni).⁴

Ez a bővülés és bonyolódás persze részben összefüggés a rendszerváltás után a jogállami garanciák eljárásjogi megteremtésével, az EU-s csatlakozással, a garanciális rendelkezések jobb kibontásával, továbbá a jogalkalmazást segítő kiegészítő rendelkezések betoldásával is, másrésztől ugyanakkor fellelhetők benne a tárcaérdekek hatásai és

³ A normavilágosság követelményének fontosabb aspektusaira vonatkozóan lásd pl. a 9/1992. (I. 30.) AB határozatot, a 26/1992. (IV. 30.) AB határozatot, a 42/1995. (VI. 30.) AB határozatot, a 22/1997. (II. 25.) AB határozatot, a 42/1997. (VII. 1.) AB határozatot, az 1/1999. (II. 24.) AB határozatot, a 38/2000. (X. 31.) AB határozatot, a 47/2000. (XII. 14.) AB határozatot, a 108/B/2000. AB határozatot, a 10/2001. (II. 12.) AB határozatot, a 47/2003. (X. 27.) AB határozatot, az 1160/B/1992. AB határozatot, az 55/2001. (XI. 29.) AB határozatot és a 8/2003. (III. 14.) AB határozatot.

⁴ Ezekkel kapcsolatban lásd bővebben: A közigazgatási eljárási törvény kommentárja (szerk: KILÉNYI Géza) Complex Kiadó, Budapest, 2009 13-37. pp. Egyébként hasonló jelenség játszódott le a régi-új büntetőeljárás kódex esetében is. A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény a hatálybalépésekor még csak 407 §-t tartalmazott, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény pedig a hatálybalépésekor már 607 §-ból állt.

sokszor az akutnak vélt problémák azonnali megoldásának ad hoc igénye is. Egy jogszabály érdemi újraszabályozásakor is fennáll az a veszély, hogy a jogalkotási gépezet túlpörög, és a kiindulási, régi jogszabályhoz képest terjedelmesebb, bonyolultabb szabályozás jön létre. Épp ezért a jogalkotó részéről sokszor épp az jelenti az igazi erőfeszítést, ha összébb tudja húzni a készülő jogszabály terjedelmét úgy, hogy közben a különböző (pl. alkotmányossági, jogértelmezést segítő) szempontok, szabályok is kellően megjelenjenek.

b) Külön szükséges hangsúlyozni bizonyos kérdéseket **a polgári perek és a büntetőeljárások szabályozásához kapcsolódóan** is. A polgári perek és a büntetőeljárások kódexeihez képest a közigazgatási eljárások általános kódexe annyiban is más, hogy döntően nem jogászok alkalmazzák. Ráadásul a különböző – jogi tudással általában szintén nem rendelkező – ügyfelek, más jogalanyok is gyakrabban közvetlen részesei, közreműködői a hatósági eljárásoknak, mint a bírósági eljárásoknak, tevékenységükre, működésükre ezért – legalábbis mennyiségi értelemben – nagyobb kihatással van a közigazgatási eljárásjogi szabályozás.⁵ Ez nyilvánul abban is, hogy ezen eljárásokban kevésbé jellemző a jogi képviselő, ami miatt a jogalanyok nagyobb segítséget igényelnek a normatív szabályozástól vagy a hatóságok segítő közreműködésétől. Mindez megköveteli, hogy a közigazgatási eljárási kódex egyszerű, könnyen értelmezhető és könnyen alkalmazható szabályokat tartalmazzon.

A polgári és a büntető eljárásjoggal kapcsolatban indokolt figyelemmel lenni arra is, hogy jelenleg új polgári perrendtartás és új büntetőeljárási kódex is készül. E kódexek koncepcionális megalapozása és részben a további előkészítése fázisában az egyes kódexkonceptiók, majd a részletes rendelkezések tartamilag hatással lehetnek egymásra. A három eljárástípus egyes részeiben azonos vagy hasonló logikával rendelkezik, így az aktív kölcsönhatás lehetőségét bizonyos mértékig indokolt lehet megteremteni, a használható megoldásokat kölcsönösen megfontolni (legutóbb erre volt egyik példa a „támogató” jogintézményének párhuzamos bevezetése az eljárási kódexekben).

c) A Ket. rendszeres módosításaikor a jogalkotó általában olyan módosításokra koncentrál, amelyek a jogalkalmazás visszajelzései vagy valamilyen kifejezett kormányzati cél nyomán akut vagy kiemelt feladatot valósítanak meg vagy problémát oldanak meg. Egy új törvény

---

⁵ Mivel a bíróságok döntenek végérvényesen a közigazgatási eljárások és döntések törvényességéről is, és az ő döntéseik kapcsán áll be az anyagi jogerő, ezért minőségi értelemben persze a bírósági határozatok tekinthetők fajsúlyosabbnak, már ha az ügy egyáltalán bíróság elé kerül.

megalkotása viszont lehetőséget ad átfogóbb megközelítéssel olyan elemzések elvégzésére és javaslatok, tényezők számbavételére is, amelyek **egyébként nem feltétlenül** kerülnének megfontolásra.

Ennek egyik aspektusa, hogy az időközbeni, akut vagy kiemelt feladatokra és problémákra reagáló módosítások során sokszor nincs lehetőség arra, hogy a jogszabálytervezeteket széles körben véleményezzék, a jogalkalmazók és más szakemberek lehető legtágabb körének bevonásával.⁶ Erre egy átfogó felülvizsgálat és új kódex megalkotása esetén lehetőség van. Mindez növeli a készülő szabályozás általános szakmai elfogadottságát, legitimitását és könnyíti alkalmazhatóságát is.

Részben a fentiekből is következően, ha a felülvizsgálat során sok változtatási javaslat fogalmazódik meg a jelenlegi szabályozáshoz képest, ezeknek egy bizonyos tömege felett eleve célszerű megfontolni új törvény megalkotását a meglévő törvény módosítása helyett. A kodifikátori gyakorlat szerint már érdemes lehet teljesen új jogszabályt alkotni, ha a módosítandó jogszabály rendelkezéseinek több, mint felét érinti valamilyen módosítás.

d) A közigazgatási hatósági eljárásjog nemcsak önmagában az általános eljárásjogi kódexet és végrehajtási rendeleteit jelenti, hanem más általános eljárási szabályokat tartalmazó jogszabályokat és az ágazati szabályozásokat is magában foglalja. Az **ágazati eljárásokra vonatkozó speciális szabályozás** folyamatosan mozgásban van, így eleve állandó kihívásként jelenik meg az általános szabályoknak való megfelelés vizsgálata és érvényesítése. Egy új általános közigazgatási eljárási kódex esetén szükségképpen felül kell vizsgálni a szakigazgatási hatósági eljárásokat is. Ehhez járul, hogy az elmúlt években több kormányzati eljárás-egyszerűsítési program is meghirdetésre került (pl. a 2011-ben meghirdetett, a vállalkozói adminisztratív terhek csökkentésére irányuló Egyszerű Állam Program⁷). Ezek nem a Ket.-tel való kompatibilitás megteremtésére, hanem külön eljárás-egyszerűsítésre irányultak, azonban a két megközelítés között szoros összefüggés, részben átfedés is van. Az ágazati szabályozás racionalizálása kapcsán – az ügyfelek

⁶ Ez annak ellenére így van, hogy elvileg megvannak a külső szereplőkkel való véleményeztetés keretszabályai a jogrendszerben. A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 19. § (1) bekezdése értelmében ha törvény valamely állami, helyi önkormányzati vagy más szervezet számára kifejezetten jogot biztosít arra, hogy a jogállását vagy a feladatkörét érintő jogszabályok tervezeteit véleményezhesse, a jogszabály előkészítője köteles gondoskodni arról, hogy az érintett szerv e jogával élhessen. A 19. § (2) bekezdése szerint pedig a jogszabály előkészítője a jogszabályok előkészítésében való társadalmi részvételtől szóló törvényben meghatározottak szerint gondoskodik arról, hogy a jogszabály tervezete megismerhető és véleményezhető legyen.

⁷ Ld.: a vállalkozói adminisztratív költségek csökkentésére irányuló, Egyszerű Állam című középtávú kormányzati programról szóló 1405/2011. (XI. 25.) Korm. határozatot.

érdekében is – nem kizárólag a Ket.-kompatibilitásra indokolt koncentrálni, hiszen a fenti célok együttesen képesek csak az ügyfeleknek kedvezőbb szabályozási környezetet kialakítani. Másik oldalról viszont az is megfigyelhető, hogy az ágazati szabályozások is folyamatosan hatással vannak az általános szabályozás alakulására, mivel egyes ágazati megoldások akár általános hatályú megoldásként is szóba jöhetnek.

e) A fenti célokat természetesen **új eljárási kódex megalkotása nélkül**, a jelenlegi kódex módosításával is meg lehet valósítani, azonban a problémakörök átfogó kezelése érdekében és tekintettel arra is, hogy új Pp. és Be. készül, a közigazgatási eljárásjog általános szabályai esetében is célszerűbbnek mutatkozik új kódex megalkotása. Másrészt egyes külföldi példák azt mutatják, hogy még a külön általános közigazgatási eljárási törvény léte sem evidens kérdés (ld. Franciaország, Anglia), azonban a magyar jogfejlődést tekintve ilyen alternatíva álláspontom szerint nem merül fel.

2. Második kérdéskörként azt érdemes megvizsgálni, hogy amennyiben szükség van új kódexre, **milyen átfogó célok mentén érdemes kialakítani az új szabályozást**, illetve ezen átfogó célok milyen konkrét szabályozási példákat, javaslatokat jelentenek. Az alábbi felsorolás nem fontossági sorrendet tükröz, mivel ezek csak együtt képesek megfelelően képviselni a minőségi szabályozást. Fontos továbbá, hogy az egyes célokhoz felhozott példák, javaslatokon túl is lehetne természetesen még más, további javaslatokat is megfogalmazni, viszont a terjedelmi korlátokra tekintettel egyfajta válogatás elengedhetetlen. Megemlítenéd végül, hogy az alábbiakban vannak olyan példák, amelyek akár több átfogó cél alá is besorolhatók, azonban az egyszerűség végett ezeket általában csak ott említem, ahová leginkább illeszkedik.

a) A Ket. fogalmi rendszerének letisztítása és az egységes jogértelmezés elősegítése. Ez a cél a jogértelmezést, jogalkalmazást könnyítő javaslatokkal érhető el azokban az esetekben, amikor akár a jogalkalmazók, akár az elméleti szakemberek körében adott jogi kérdés, eljárási fogalom vagy összefüggés kapcsán többféle lehetséges értelmezés, megközelítés is előfordul. Az e célhoz kapcsolódó javaslatok nem feltétlenül az eljárási résztvevők jogainak a védelmére vagy éppen a hatósági működés hatékonyságának javítására irányulnak, de fontos szerepük lehet a joggyakorlat egységesítésében, a dogmatika letisztításában.

A Ket. jelenleg a közigazgatási eljárások, azon belül is a közigazgatási hatósági eljárások általános szabályai mellett több kapcsolódó

szabályozást is tartalmaz (pl. az e-közigazgatás hatósági eljárásokhoz is kötődő egyes szabályai, a hatósági szolgáltatások néhány aspektusa, a közigazgatási bírságok keretszabályai). Ha új kódex készül, annak **fő szabályozási tárgyává** a közigazgatási hatósági eljárások szűkebb értelemben vett általános szabályait lenne indokolt tenni. Erről indokolt lenne leválasztani a szorosabban nem kapcsolódó szabályokat. Egyes országokban előfordul, hogy az eljárási kódexben a hatósági eljárásjogon kívül más közigazgatási eljárási kérdéseket is rendeznek (pl. Németország, amely lényegében minden igazgatási aktust szabályoz a törvényében), azonban a szabályozás ilyen célú kitágítása Magyarországon indokolatlan és a szabályozási előzmények sem támasztják alá szükségességét. Pl. a közigazgatási szerződések tárgyköréből a jövőben is változatlanul kizárólag a hatósági szerződéseket indokolt a kódexben szabályozni, olyan közigazgatási eljárásokat pedig teljesen szükségtelen szabályozni, mint pl. a közigazgatási jogalkotás.

A törvényben megfontolandó lenne **definiálni a közigazgatási hatósági eljárás fogalmát** (ld. pl. Ausztria, Szlovákia), ugyanis jelenleg a Ket. a „hatósági ügy” (tárgyi hatály) és a „hatóság” (szervi hatály) fogalma irányából tartalmaz csak megközelítést, amelyek ráadásul kölcsönösen egymásból következtek önmagukat⁸, az eljárás, mint keret fogalmát viszont a törvény nem tisztázza. A közigazgatási hatósági eljárás fogalmán mulhat például az, hogy az ún. kivett eljárásokat (pl. szabálysértési eljárás) a kódex tárgyi hatálya alá nem tartozó közigazgatási hatósági eljárásoknak tekintjük, vagy egyáltalán nem tekintjük őket közigazgatási hatósági eljárásoknak.

Külön kérdéseket vetnek fel az **eljárási alapelvek** is. E rendelkezések egy részének szerkezeti elhelyezése vagy megfogalmazása nem megfelelő, egyes helyeken indokolatlanul túlfogalmazottak⁹ vagy egyenesen feleslegesek¹⁰. A Ket. rendszerében valójában más szerepet töltenek be az alapelvek (illetve az ezek tükörképeként megfogalmazható eljárási alapjogok), az alapelveken túli eljárási jogok, illetve az egyes külön eljárási cselekmények, így ezek kezelése, elhelyezése is más módot igényel. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy az alapelvi részben nem szerepelnek egyes olyan (a Ket. rendszerében horizontálisnak tekinthető) alapelvek, amelyeket a bírói gyakorlat egyébként alapelvi jelentőségűként kezel, és amelyeknek legfeljebb csak egyes aspektusai vannak jelenleg megfogalmazva a Ket.-ben (pl. a tartalom szerinti elbírálás elve, szabad

⁸ Ket. 12. § (2) és (3) bekezdés

⁹ Pl. az egyenlő bánásmód követelményénél, hiszen ez például következik az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvényből is.

¹⁰ Pl. az eljárási alapelvek alatt szerepel az 5. § (4) bekezdés szerint az, hogy a hatóság közmeghallgatást tart.

bizonyítás elve). Mindemellett, amennyiben szükséges, akár felvethető újabb alapelvek felvételének a lehetősége is (ld. pl. az olasz modellben az átláthatóság és az információhoz való hozzáférés elve). Megjegyzendő, hogy egy relatíve rövid kódex kialakításához elengedhetetlen az eljárási alapelvek (illetve a generálklauzulák) megfelelő rögzítése mellett a részletes rendelkezések közül sok olyan rendelkezés eltávolítása, amely az adott szöveggörnyezetben valamely alapelv, generálklauzula konkretizálásaként is felfogható. Ez viszont sokszor visszaüt akként, hogy a jogalkotó számára esetleg egyértelmű értelmezési összefüggéseket a jogalkalmazók nem ismerik fel vagy esetleg többféle jogértelmezés alakul ki.

Indokolt lehet egyértelműsíteni **az egyes eljárási szakaszok dogmatikai szerepét és határait is**. A bírói gyakorlat az elsőfokú eljárást, a másodfokú eljárást és a végrehajtási eljárást egyetlen folyamatként kezeli, ahol a szakaszok nem keletkeztetnek új eljárást, és ide sorolja a döntéshozó hatóság általi hivatalbóli döntés-felülvizsgálatot is¹¹, míg a bírósági felülvizsgálati szakaszt már pl. külön eljárási szakasznak tekinti. Mindennek – többek között – azért lehet jelentősége, mert a Ket. módosításai rendre azt a logikát követik, hogy az új szabályokat csak az új, illetve a megismételt eljárásokban kell alkalmazni, de hatása lehet az illetékfizetés szabályozására is.

Tovább lehetne racionalizálni a **tényállás tisztázásának, illetve a bizonyítási eljárásnak a szabályait** is. A bizonyítás általános szabályai közül több alapvetőnek tekinthető szabályozási tárgykör hiányzik vagy nem kellően részletezett (pl. a bizonyítási teher szabályozása, a bizonyítás közös alapelveinek rendezése, azoknak az alapvető jogoknak a felsorolása, amelyek sérelmét feltétlenül kerülni kell a bizonyítási eljárás során, a szabad bizonyítás elvének némileg részletesebb kitöltése, a bizonyítás kiegészítésének kérdései, a bizonyítási indítvány és az ahhoz való kötöttség kérdései, az előzetes bizonyítás lehetőségeinek kérdése).¹²

Komplex problémakört jelent a **hatóságok döntéseivel és egyéb kiadmányaival** (értesítés, jegyzőkönyv, tájékoztatás, stb) kapcsolatos kérdéskör. Először is megfontolandó rögzíteni a hatóság **döntési kötelezettségét**.¹³ Rögzíteni lehetne továbbá a közigazgatási (hatósági) **döntés fogalmát** is (ld. pl. Németország, Málta), mivel a kódex jelenleg csak tipizálja a döntéseket, és csak nagyon felületes tartalmi leírást ad arról, hogy ezeket milyen kérdésekben lehet meghozni („a hatóság az ügy

¹¹ BH2012.K.19.

¹² Ezzel kapcsolatban bővebben ld. pl. BOROS Anita: Bizonyítás a közigazgatási eljárásjogban II. kötet, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010 238-243. p

¹³ A Ket. 4. § (1) bekezdés, 20. § (1) bekezdés és a 71. § (1) bekezdés erre nem feltétlenül elég.

érdemében határozatot hoz, az eljárás során felmerült minden más kérdésben végzést bocsát ki¹⁴). Többek között egyértelművé tehető, hogy a hatóság döntése olyan aktus, amely joghatás kiváltására alkalmas a hatósági ügyek 12. § (2) bekezdése szerinti fogalmához kapcsolódva.

A joggyakorlatban többször bizonytalanságot okoz, hogy pontosan **milyen eljárási cselekmények esetén kell döntést hozni** (pl. eltér a joggyakorlat abban a kérdésben, hogy a belföldi jogsegély-megkeresést végzésben intézi-e az adott hatóság vagy egyszerű levélben, illetve pl. a felügyeleti szerv utasítása mulasztás pótlására végzésben történik-e). Előfordul, hogy pl. tájékoztató levél tartalmaz döntést, másrésztől viszont a hatóság tájékoztató levele önmagában még nem minősül hatósági döntésnek, és ilyenkor arra alapítottan nem szerezhetőn jóhiszeműen jog sem¹⁵. A joghatás tényleges kiváltásához pedig a döntés szabályszerű közlése is szükséges.¹⁶

A hatóságok hatáskörének gyakorlása kapcsán kérdésként merül fel, hogy amennyiben a **Ket. a hatóság vezetőjének biztosít döntési jogkört** – például az ügyintézési határidő meghosszabbítása vagy kizárás esetén –, úgy az e kérdésben való döntés az általános szabályok szerint delegálható-e alsóbb szintű tisztviselőnek.

A döntések kapcsán problémát okozhat annak kérdése is, hogy **a döntés hatálya milyen időszakra nézve áll be**. Például ha valaki engedélyt kap valamire a hatóságtól a döntésben, akkor az engedély egyes jogkövetkezményei visszamenőleg, tipikusan a kérelem benyújtásának idejére (esetleg más időszakra) visszamenőleg is beállhatnak-e. Személyi oldalról felmerülhet annak vizsgálata is, hogy pl. a hatósági döntés megsemmisítése esetén ennek következményei kikre és mikortól terjednek ki.

A **jogerőre vonatkozó rendelkezések** körében szintén merülhetnek fel problémák. A másodfokú döntés például a közléssel válik jogerőssé¹⁷, azonban ha a döntést több ügyféllel vagy más résztvevővel kell közölni, akkor velük szemben eltérő időben emelkedhet jogerőre a döntés. Ilyen kérdéseket vet fel például, hogyan kezelendő egy kötelezettség teljesítése, ha egy eljárásban több ügyfél vesz részt, velük szemben a hatóság együttes vagy egyetemleges kötelezettséget állapít-e meg, és mikor kezdődik a teljesítési határidő, ha a döntés – a jelenlegi szabályok alkalmazása folytán – különböző időpontokban válik jogerőssé az egyes

---

¹⁴ Ket. 71. § (1) bekezdés

¹⁵ EBH2009.2005

¹⁶ EBH2011.2379

¹⁷ Ket. 73/A. § (4) bekezdés

ügyfelek tekintetében attól függően, hogy melyik ügyfél mely időpontban veszi át az érintett döntést. Többször előfordul, hogy valamilyen más hatósággal (pl. szakhatósággal) is közölni kell a döntést, ami további kérdéseket generál a kötelezettségek végrehajthatóságával kapcsolatban. Csak összehasonlításként megemlíthető a Pp. megoldása, mely szerint az a határozat, amely fellebbezéssel nem támadható meg (így a másodfokú határozat is), a kihirdetésével emelkedik jogerőre, azok a határidők azonban, amelyeket a határozat jogerőre emelkedésétől kell számítani, a határozatnak a féllel történt közlésétől kezdődnek.¹⁸

A Ket.-ben az **értesítések, tájékoztatások köre és eljárási jellegzetességei** részben heterogén módon, esetenként következetlenül, több kérdést nyitva hagyva szabályozottak, így e szabályok racionalizálása egy átfogóbb felülvizsgálattal elengedhetetlen. Fontos lenne az „értesítés” és a „tájékoztatás” fogalmának és egymáshoz való viszonyának egyértelművé tétele. Másik aspektus, hogy egy értesítés kapcsán mikor alkalmaz a hatóság „megküldést” és mikor „közlést”, tekintettel arra, hogy a jelenlegi joggyakorlat szerint nemcsak döntéseket lehet közölni, hanem választás szerint akár értesítéseket is, a közlés nagyobb fokú garanciális biztosítékai miatt.

A **hatósági ellenőrzésre vonatkozó szabályok** pontosítása körében indokolt lehet újragondolni a hatósági ellenőrzés és az ugyanazon hatóságnál esetlegesen ez alapján induló hivatalbóli eljárás viszonyát, tekintettel arra, hogy ezeket ma a gyakorlat és az elmélet is többnyire külön szakaszként kezeli, azonban szerintem funkcionálisan egy eljárásnak tekintendők, ahol az ellenőrzés a hivatalbóli eljárás tényállás-tisztázási, bizonyítási szakaszát testesíti meg. Mindez kihatással van az ügyféli jogokra (pl. értesítési kötelezettség) és a hatósági munka szervezésére is. Mindemellett érdemes lenne megvizsgálni a helyszíni ellenőrzés és a szemle részletesebb összefüggéseit: jelenleg a helyszíni ellenőrzésre a szemle szabályait rendeli „megfelelően” alkalmazni a Ket., azonban nem mindig egyértelmű, hogy pontosan mely szabályokat lehet ilyenkor alkalmazni. Vizsgálható lehet harmadrészt, megfelelő-e az a szabályozási modell, hogy a hatósági ellenőrzés – főszabály szerint legalábbis – nem döntéssel zárul. Az ellenőrzés végén döntés meghozatala – akár arról is, hogy nem történt jogsértés –, az eljárás szabályszerű lezárásának, illetve az ügyféli kötelezettségek egyértelműbb megállapíthatóságának biztosítéka lehet. Az ügyfél így továbbiban egyfajta hatósági bizonyítvánnyal rendelkezne arról, hogy adott időpontban tevékenysége jogszerű volt. (Ha a hatóság az ellenőrzés

---

¹⁸ Pp. 228. § (1) bekezdés

nyomán saját hatáskörben külön hivatalbóli eljárást indít, akkor a két szakasz értelemszerűen összekapcsolódik, ilyenkor nem feltétlenül kellene külön döntés.)

b) Az új eljárási törvény kódex jellegének erősítése és szabályozási környezetének racionalizálása. Szükséges lehet erősíteni a Ket. mint általános kódex szerepét az ágazati eljárásokkal szemben, ezzel együtt megszüntetni az indokolatlan eltéréseket és párhuzamos szabályozásokat. Ezt egyrészt a Ket. megfelelő szabályozásával, másrészt jogrendszeri felülvizsgálattal lehet elérni. Itt az előbbire térek ki. Bár lehetne érvelni a teljesen vagy nagymértékben szubszidiárius szabályozás mellett is, álláspontom szerint inkább az ágazati jogszabályok Ket.-hez való igazodását érdemes erősíteni és csak a legszükségesebb esetekben megengedni az eltérési lehetőséget.¹⁹ Az erős fokú szubszidiaritás egyrészt ellentétes a magyar közigazgatási eljárásjogban évtizedek óta követett megközelítéssel, amely deklaratívén éppen a kódexjelleg megerősítése felé halad (bár inkább kevesebb, mint több sikerrel), másrészt bizonyos szabályoktól eleve megengedhetetlen lenne az eltérés (pl. egyes eljárási alapelvek vagy az eljárásjog terminológiája).

E kérdéskör kapcsán érdemes szólni a **kivett eljárásokról** is. Ezek szabályozásának alapja, hogy olyan hatósági eljárásokról van szó, amelyekre a Ket. nem alkalmazandó (pl. szabálysértési eljárás). Ennek megfelelően a kivett eljárások köréből indokolt lehet eltávolítani azokat, amelyek eleve nem számítanak közigazgatási hatósági eljárásnak (pl. törvényességi felügyeleti eljárás), hiszen ilyen alapon itt lehetne szerepeltetni akár a bírósági eljárásokat is.

A privilegizált eljárástípusok számának csökkentése kapcsán az egyik megoldás az lehet, hogy azoknak a privilegizált eljárástípusoknak az esetében, amelyek jelenleg csak kis mértékben térnek el a Ket.-től, egyrészt a jogalkotás előkészítésért felelős miniszternek meg kellene vizsgálnia, hogy a privilegizált státusz megszüntethető-e az ágazati joganyag Ket.-hez való közelítésével (ha nem kényszerítően szükséges az eltérés). Másrészt pedig a Ket. olyan érdemi módosítását lehetne elvégezni, amely alapján az adott eltérés már eleve szükségtelenné válik ágazati szinten. Harmadrészt egyes eljárások privilegizációjának alapja jelenleg az adott eljárástípus kiemelt jelentősége, azonban ez nem

---

¹⁹ A teljes vagy nagymértékben szubszidiárius szabályozás mellett lehetne felhozni pl. a polgári peres és nemperes eljárások szabályozásának viszonyát, mint egyfajta analógiát annyiban, hogy a számos polgári nemperes eljárás jelenleg mind privilegizált módon viselkedik a nekik általános keretszabályt adó polgári perrendtartáshoz képest, tehát ez utóbbit akkor kell csak alkalmazni, ha a polgári nemperes eljárást szabályozó jogszabály eltérően nem rendelkezik.

feltétlenül fogadható el eltérési indoknak (pl. az atomenergia-eljárások esetén). Negyedrészt a megmaradó privilegizált eljárástípusokra vonatkozó taxációt néhány helyen indokolt lehet pontosítani is, mert a jelenlegi felsorolás adott szakigazgatási területek esetén túl általános, így előfordulhat, hogy nem is a privilegizált szabályozással érintett ügytípusok összességére kell az eltérést biztosítani, hanem szűkebben is meghatározhatók az eltérések. (Kevésbé tartom célszerűnek, de létezik olyan megoldás is – pl. Ausztriában – ahol a privilegizált eljárások helyett azok a közigazgatási szervek vannak felsorolva, amelyek eljárásai privilegizáltak.)

A megmaradó privilegizált eljárások körében **sem indokolt általános eltérési lehetőség** adni a Ket. egészétől való eltérésre, mivel evidens, hogy egyes rendelkezések tekintetében az eltérésnek semmilyen elméleti vagy gyakorlati megalapozottsága, értelme nem lenne, továbbá az eltérés alkotmányossági aggályokat is felvetne. Pl. az eljárási alapelvektől, a döntések típusaitól, stb., tehát lényegében az eljárásjog törzsszabályaitól nem indokolt lehetővé tenni az eltérést (ld. még a dán modellt). Emellett akár egyes teljes témakörök esetén (pl. a végrehajtás szabályai kapcsán) célszerűségi okokból is megfontolható az eltérés lehetőségének kizárása.

Mindemellett elemezni lenne indokolt az ágazati jogalkotásért felelős minisztériumok javaslatai alapján, hogy az ágazati jogszabályokban lévő esetleges **speciális megoldások közül érdemes-e egyeseket általánosítani a Ket.-ben** legalább keretszabályozás szintjén, amelyeket aztán így más ágazati szabályozások is alkalmazhatnának. Például előfordul, hogy ágazati jogszabályban a Ket. szerint megengedettekhez képest valamely szerv más módon közreműködik az eljárásban, ami a Ket. jelenlegi rendszerében nem kezelhető.

Szükséges a Ket. rendelkezéseitől való eltérést vagy az ahhoz képest kiegészítést engedő szabályok tekintetében a kiegészítést vagy eltérést engedő **jogforrások szintjének racionalizálása is**. Nem mindig indokolt ugyanis, hogy csak adott szintű jogszabály, pl. törvény vagy kormányrendelet írhasa elő a speciális szabályt. Pl. a Ket. csak törvényi szinten teszi lehetővé annak előírását, hogy a hatósági határozat kizárólag meghatározott bizonyítási eszközre alapozódjon, a külső véleményező szerv igénybevételét viszont bármelyik jogszabályi szinten elő lehet írni, holott mindkét esetben célszerű lenne bármely (központi) jogszabályi szint megengedése.²⁰

---

²⁰ Ket. 50. § (5) bekezdés

Külön kérdés a Ket. viszonyát racionalizálni azokhoz a speciális (akár nem is feltétlenül hatósági) eljárásokhoz, amelyek kontradiktórius jellegűek és **bírósági eljárást előznek meg vagy pótolnak** (pl. birtokvédelem, vadkárbecslés). Ezek általában olyan eljárások, amelyek esetén a határozathozatalt követheti egy esetleges polgári peres eljárás, de a bíróság ilyenkor nem a közigazgatási hatóság határozatának jogszabályszerűségét vizsgálja, hanem az alapul fekvő jogokról és kötelezettségekről dönt. Ezen eljárások esetén többször a Ket.-et rendelik alkalmazni az adott eljárásra, de a két szabályozás viszonyrendszere nem felétlenül egyértelmű.

c) Az ügyfelek és az eljárás egyéb résztvevői jogainak védelme, eljárási pozíciójuk erősítése. Álláspontom szerint akár ide sorolható a külső adminisztratív terhek csökkentése is. Tágabb értelemben ehhez járulhat még annak kérdése, hogy mennyire indokolt bővíteni az ügyfelek taktikai mozgásterét egy eljárásban, ami például a másik két nagy eljárásjogban is valamelyest megfigyelhető.

A magyar eljárási kódex jelenleg az **ún. anyagi alapú ügyfélfogalmat** használja, vagyis valaki attól függetlenül minősül ügyfélnek – amennyiben egyébként az ügyfélképességhez szükséges törvényi szabályoknak megfelel –, hogy a hatóság ezt a minőségét külön aktusban elismeri-e. Bár vita tárgya lehet az eljárási alapú ügyfélfogalomra való áttérés, a magam részéről a jelenlegi rendszer megtartását tartom célszerűbbnek, mert jobban védi az ügyfelek pozícióját.

A Ket. az eljárási jogok, kötelezettségek meghatározásakor legtöbbször az ügyfelekre koncentrál, hiszen ők az eljárás legfőbb szereplői, így az **eljárás egyéb résztvevői esetén a jogok, kötelezettségek meghatározása már több ponton hiányos**, az ügyféli jogokkal és kötelezettségekkel való ekvivalencia-értéke nem tisztázott. Nyilvánvaló, hogy az ügyfelek eljárásjogi pozícióját részletesebben kell szabályozni, azonban minden olyan esetben, ahol egyes ügyféli jogok vagy kötelezettségek az eljárás egyéb résztvevőire is adaptálhatók, a szabályozást megfelelően indokolt lehet kiegészíteni. Példát említve: az ügyfeleket megilleti a tisztességes ügyintézéshez, a jogszabályokban meghatározott határidőben hozott döntéshez való jog és az eljárás során az anyanyelv használatának joga²¹, de kérdéses, hogy mindez az eljárás egyéb szereplőire alkalmazható-e (vagy lehet, hogy esetleg az Alaptörvényből kell ezeket levezetni a többiek számára)? Ugyanígy kérdés, hogy a szemletárgy birtokosa részére milyen egyéb, őt védő, garanciális

---

²¹ Ket. 4. § (1) bekezdés

jogok biztosíthatóak (pl. betekintési jog, a szemlén való részvétel megtagadásának lehetősége).

A **tényállás tisztázásának** körében megfontolandó pl. az iratismertetés bevezetése (ld. Pp.) erre irányuló kérelem esetén, mivel az iratbetekintés és a tárgyalás szabályai jelenleg nem feltétlenül biztosítanak olyan megoldást, hogy az ügyfél a tárgyalás során segítséget kapjon a hatóságtól a releváns iratok körének megismeréséhez és értelmezéséhez.

Az ügyfélre, illetve az eljárás egyéb résztvevőire irányadó határidőkről és joghatásaikról lehet kedvezőbb, de még indokoltnak tűnő könnyítést alkalmazó szabályok meghozatala. Ilyen lehet például annak előírása, hogy ha az ügyfél a kérelmét nem a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóságnál nyújtotta be, akkor amennyiben jogszabály a kérelem benyújtására határidőt állapít meg, úgy az az ügyfél részéről akkor is megtartottnak tekintendő, ha a kérelmet az ügyfél egy áttételre kötelezett hatóságnál vagy közreműködő hatóságnál nyújtotta be (jelenleg ilyen szabály csak a kormányablakoknál van). Emellett a bírói gyakorlat alapján általánosítható szabály lehet, hogy az ügyféllel és az egyéb résztvevőjével szemben az eljárási mulasztásuk jogkövetkezményei csak akkor álljanak be, ha a hatóság eljárása szabályszerű volt azon cselekmény tekintetében, amelyhez a mulasztás kapcsolódott, és az érintett előtte megfelelő tájékoztatást kapott. Az anyagi jogi mulasztásokra azonban mindez értelemszerűen nem vonatkozhat (még akkor sem, ha ebben a kérdésben a hatóság téves tájékoztatást adott).

Az ügyféli jogok nagyobb fokú védelme érdekében megfontolandó egyértelműsíteni a **hivatalbóli eljárások megindításának időpontját**. Jelenleg ezt elvileg bármely, a hatóság által a sorban elsőnek tartott eljárási cselekmény megalapozhatja, azonban ez a gyakorlatban bizonytalan helyzeteket teremthet és az ügyfelet sem védi kellően. Megoldás lehet pl., hogy általánosan az ügyfél hatóság általi értesítése legyen a hivatalbóli eljárás kezdete.

A Ket. alapján a hatóság jogszerű hallgatása – azaz, ha a rá irányadó ügyintézési határidőn belül nem hozza meg döntését – főszabály szerint beleegyezésnek minősül, vagyis az ügyfelet ilyenkor megilleti a kérelmezett jog gyakorlása.²² E szabály érvényesüléséhez elengedhetetlen olyan további szabályok biztosítása, amelyek segítik, hogy **az ügyfél tisztában legyen azzal, hogy az ügyintézési határidő pontosan mikor jár le**. Ennek hiányában az ügyfél nem tudja megítélni, hogy a

---

²² Ket. 71. § (2) bekezdésének 2014. január 1-től hatályos szövege.

hatóság hallgatása miatt jogait már jogszerűen gyakorolhatja-e. Más összefüggésben, de ugyanez a problémakör merül fel egyébként az ügyintézési határidő túllépése miatti illeték- vagy díjvisszafizetési kötelezettség kapcsán is. A probléma alapját alapvetően az ügyintézési határidőbe be nem számító azon intervallumokhoz kapcsolódó eljárási cselekmények képezik, amelyek elvégzéséről az ügyfélnek nincs biztos tudomása. Ezekről az intervallumokról ugyan kap előzetes általános tájékoztatást, de ez alapján nem feltétlenül tudja megállapítani, hogy ezek közül a hatóság melyeket alkalmazta. A szakhatósági eljárással könnyű számolni, és azokkal a kieső intervallumokkal is, amikor az ügyfélnek van teendője (pl. hiánypótlás). De pl. a belföldi jogsegélynél vagy szakértő igénybevétele esetén az ügyfelet már valamilyen módon tájékoztatni lehetne a kieső időintervallumról, adott esetben preferálva az elektronikus utat.

Megfontolható emellett például az ún. **öncertifikáló eljárás** valamilyen általános szabálya bevezetésének megfontolása (ld. pl. Olaszországban), amelynek lényege, hogy a kevésbé bonyolult és időigényes engedélyezési ügyekben a hatóságok – mintegy megelőlegezve a bizalmat – automatikusan elfogadják a kérelmező ügyféltől bizonyos igazolásokat, és azok valódiságát csak utólag ellenőrzik.²³ (Ez a jogintézmény nem azonos a bejelentési rendszerrel.)

A **hatósági ellenőrzések** kapcsán koncepcionális jelentőségű lehet, hogy az ellenőrzés ne csak önmagában a hatóság döntően egyoldalú közhatalmi megnyilvánulása legyen, hanem egyrészt ennek lefolytatása kapcsán az ügyfelek is nagyobb segítséget kapjanak, másrészt akár nekik is további előnyük származzon az ellenőrzés lefolytatásából. Előírható pl. hogy a hatóságok az ellenőrzési terveikben tegyék közzé konkrétan azoknak a dokumentumoknak a körét, amelyek meglétét a hatóságok az ellenőrzés során vizsgálni kívánják (pl. szabályzatok), így az ügyfél fel tud készülni az ellenőrzésre, ezáltal rövidebb ideig akadályozzák tevékenysége végzésében. Ugyanígy lehetővé tehető pl., hogy az ügyfél kérelmére lehessen hatósági bizonyítványt kiállítani a jogszerű működéséről akkor is, ha az ellenőrzés hivatalból indult.

d) A hatóságok eljárásának racionalizálása, hatékonyabbá, gyorsabbá és olcsóbbá tétele. Ezek olyan, a hatóságok eljárását, működését érintő racionalizálási javaslatok, amelyek alapvetően célszerűségi szempontokat juttatnak érvényre, és nem csökkentik az eljárás résztvevőit érintő eljárási jogokat, illetve nem teremtenek

²³ Lásd: Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása (szerk.: SZAMEL-BALÁZS-GAJDUSCHEK-KOI) Complex Kiadó, Budapest, 2011, 374. p

számukra többletkötelezettségeket, költségeket, adminisztratív terheket. Ide kapcsolódnak a hatóságok működésében keletkező belső adminisztratív terhek csökkentésére irányuló javaslatok is.

Ebben a körben megfontolható, hogy kellő felkészülést biztosító időponttól (pl. 2018. január 1-jétől) kezdve bevezethető-e a jelenleginél rövidebb, akár **15 napos általános külső eljárási határidő**. Így a korábbi 30 napos határidő lényegében néhány év alatt megfelelezhető. Az európai országok eljárási kódexeiben is van példa ilyen rövid határidőkre, pl. a bolgár eljárási törvény szerint 14 nap az eljárási határidő²⁴. Mindez természetesen feltételezi az eljárási részhatáridők arányos csökkentését is. E körben például az áttételre, érdemi vizsgálat nélküli elutasításra megállapított jelenlegi 8 napos határidő arányosan pl. 5 napra csökkenhetne. (Megjegyzendő, hogy áttétel esetén még ez az 5 nap is sok, mivel az áttételt megalapozó tények az esetek többségében sokkal hamarabb megállapíthatók.) Másik oldalról viszont a csökkentés szempontjából eleve csak a „*hatóság oldalán*” felmerülő eljárási részhatáridők relevánsak, az ügyfél vagy más résztvevő számára nyitott (és az ügyintézési határidőbe eleve be sem számító) részhatáridők maradhatnak a jelenlegiek is, hiszen ezek az ügyféli jogok szempontjából is külön relevanciával bírnak (pl. idézni legalább 8 nappal a tárgyalás előtt lehet). Végül a határidő hatósági meghosszabbítása esetében indokolatlan, hogy az ügyintézési határidő ugyanazzal az időtartammal legyen meghosszabbítható, mint az eredeti határidő.

A **tényállás tisztázása kapcsán** is felmerülhetnek további hatékonysági szempontok. Pl. jelenleg a kérelmező ügyfél nem idézhető az eljárásban, ami látszólag ugyan csökkenti az ügyfél terheit, azonban akadálya is lehet a tényállás megfelelő tisztázásának, így végső soron az ügyfél, illetve más – azonos- vagy ellenérdekű – ügyfél érdekeit sértheti. Viszont fontos követelmény lehet, hogy a hatóság az idézéssel olyankor éljen, amikor egyszerűbb eszköz nem áll rendelkezésre. Emellett a hatóságok együttműködésének körében, a hatékonyság elvére és az eljárási résztvevők jogaira is tekintettel célszerű, hogy egy eljárás során a hatóságok és szakhatóságok (esetleg más szervek, pl. véleményezők) egyszerre jelenjenek meg a helyszíni szemlén, vagyis csak egyszer zavarják a szemletárgy birtokosát. Megfontolható továbbá más bizonyítási eszközöknél is a közös bizonyítás lehetőségeinek erősítése (pl. tanúk közös kihallgatása).

A hatósági döntések körében – az ügyféli jogok sérelme nélkül – **ki lehetne tágítani az egyszerűsített formában meghozható döntések**

---

²⁴ Bolgár eljárási törvény 57. cikk (2) bekezdés

körét. Ez csökkentheti a hatóság adminisztratív terheit is. Ilyen lehet például annak a hiánypótlási felhívásnak az egyszerűsített formában való meghozatala, mely az eljárás során akkor is kibocsátható, ha a kérelem megfelelt a jogszabályban foglalt követelményeknek, de a tényállás tisztázása során felmerült új adatra tekintettel az szükséges.²⁵ Ilyenkor szükségtelen lehet, hogy a végzés minden tartalmi elemet tartalmazzon.

e) A jogszabályszerűség és a hatóságok felelősségének erősítése a jogalkalmazás során. E cél jogszerűségi szempontokat juttat érvényre, és a hatósági eljárásjogi szabályozás objektív jogvédelmi oldalához kapcsolódik. Alapvető követelmény, hogy a hatóságok minden körülmények között tartsák be a jogszabályok rendelkezéseit, és, hogy ne éljenek vissza jogaikkal. Emellett erősíteni lehet azokat a szabályokat, amelyek a jogsértő hatósági eljárásra adnak választ, illetve amelyek a szükséges mértékben erősítik a felügyeleti szervek kontrollját.

A hatóságok felelősségének növelése körében **erősíteni indokolt az első fokú döntéshozatal alaposságát és felelősségét.** Nem megfelelő eljárási gyakorlat, ha az első fokú hatóság azért nem elég alapos a döntése meghozatala kapcsán, mert eleve számít rá, hogy az ügyfél, illetve az eljárás más résztvevője majd megtámadja a döntést, és a másodfokú hatóság, a felügyeleti szerv, vagy a bíróság korrigál. Ennek az átfogó célnak épp az a jelentősége, hogy az ügyfél, egyéb résztvevő ne feltétlenül akarjon fellebbezni a döntés ellen, mert megfelelőnek, alaposnak találja az első fokú döntést is. Ennek egyik biztosítéka lehet a döntés megfelelő indokolása: ez minél alaposabb és egyben érthetőbb (természetesen a döntés rendelkező részének megfelelőse mellett), annál jobban meggyőzi az ügyfelet, az egyéb résztvevőt.²⁶ Emellett indokolt lehet az ügyintézési határidő betartását biztosító és be nem tartását szankcionáló illeték- és díj-visszafizetési kötelezettség alkalmazási körének bizonyos fokú kiterjesztése. Például jelenleg a hatóságot nem éri semmilyen szankció, ha a fellebbezést és a rá adott hatósági nyilatkozatot nem terjeszti fel határidőben a másodfokú szervnek.

A másik lehetőség a döntés saját hatáskörben való visszavonásával, módosításával kapcsolatos. A Ket. 114. § (1) bekezdése szerint, ha a hatóság megállapítja, hogy a fellebbezés elbírálására jogosult hatóság, a felügyeleti szerv vagy a közigazgatási ügyekben eljáró bíróság által el nem bírált döntése jogszabályt sért, a döntését módosítja vagy visszavonja. Ez

---

²⁵ Ket. 37. § (5) bekezdés

²⁶ Saját tapasztalat alapján egyébként előfordul, hogy a hatósági döntések indokolása alaposabb, mint egynémely bírósági ítélet indokolása.

a rendelkezés két logikai mozzanatot tartalmaz: jelenleg nem köteles a hatóság annak vizsgálatára (vagy legfeljebb csak az alapelvekből levezethetően), hogy döntése jogszabályt sért-e, azonban ha ezt megállapítja, akkor kötelező a visszavonás vagy a módosítás. Az elsőfokú hatóság felelőssége itt akként erősíthető (bár kérdéses, hogy ez hogyan ellenőrizhető), ha mindig kötelezően vizsgálnia kell a potenciális jogszabálysértést. Másrészt ne csak a fellebbezés kereteihez kapcsolódva vizsgálja a jogszabálysértéseket az elsőfokú hatóság, hanem objektív alapon is (ez, vagyis a teljes felülvizsgálat elve jelenleg csak a másodfokú hatóság számára van előírva). Másik oldalról viszont, ha a fellebbezés felterjesztése megtörtént, megfontolható, hogy az elsőfokú hatóság már ne vizsgálhassa hivatalból a potenciális jogszabálysértést, és ne módosítsa, vonja vissza az elsőfokú döntését, mert ekkor már párhuzamosan folyik a másodfokú eljárás (ez eljárás-gazdaságossági kérdés is).

A magyar hatósági eljárásjogban **a fellebbezés devolutív hatályú jogintézmény**, vagyis a fellebbezést magasabb szintű (vagy más) szerv bírálja el, mint amely a döntést hozta. Van olyan modell is azonban (pl. Németország), ahol a fellebbezést a döntést hozó szerv bírálja el, és az ügyfél e döntés ellen a bírósághoz fordulhat. Ez a módszer erősíti az első fokú hatóság döntési felelősségét, egyben tehermentesíti a felügyeleti szerveket, azonban a magyar alkotmánybírói gyakorlat alapján kérdéses ennek alkotmányossági megítélése. Az AB gyakorlata a fellebbezés kapcsán megköveteli a magasabb fokú vagy más szerv előtti jogorvoslás lehetőségét, ugyanakkor másik oldalról elismeri annak lehetőségét is, hogy törvényben kizárható legyen a fellebbezés.²⁷ Érdekességként megjegyzendő (már amennyiben itt elfogadjuk az összevetést a közigazgatási eljárásjoggal), hogy a magyar büntetőeljárás jog az elmúlt években éppen abba az irányba mozdult el, hogy egyenesen háromfokúvá tette az eljárást.²⁸ A két jogterület összevetése a közigazgatási jog szankciós rendelkezései kapcsán lehet érdekes, bár nyilván a közigazgatási eljárásjogban figyelembe kell venni azt is, hogy itt hatósági és bírósági jogorvoslati fórumrendszer is érvényesül.

Megfontolható **a semmisségi okok bővítése is**, mivel pl. a bírói gyakorlat is egyes súlyos (a határozatra érdemben kiható) eljárási

²⁷ E tekintetben lásd pl. az 5/1992. (I. 30.) AB határozatot.

²⁸ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 386. § (1) bekezdése értelmében a másodfokú bíróság ítélete ellen fellebbezésnek van helye a harmadfokú bírósághoz, ha a másodfokú bíróság a büntetőjog szabályainak megsértésével a) olyan vádlott bűnösségét állapította meg, illetőleg olyan vádlott kényszergyógykezelését rendelte el, akit az elsőfokú bíróság felmentett, vagy vele szemben az eljárást megszüntette, b) olyan cselekmény miatt állapította meg a vádlott bűnösségét, amelyről az első fokú bíróság nem rendelkezett, c) az első fokon elítélt vádlottat felmentette, vagy vele szemben a büntetőeljárást megszüntette.

szabálysértéseket is de facto semmisségi okként kezel. Ilyen lehet például a kizárt ügyintéző vagy hatóság eljárása, mint új semmisségi ok, vagy az, ha a hatóság nem értesítette szabályszerűen az ügyfelet az eljárás megindításáról. (E tekintetben minta lehet a német és az osztrák szabályozás is.)

A fentiek mellett külön kell szólni **a bíróságok pozíciójának erősítéséről**. Meg kell vizsgálni, miként lehet erősíteni a bíróságok helyzetét, eszközrendszerét a hatóságok működésével szemben. Mindez azt szolgálná, hogy az eljárások (hatósági és bírósági) összességükben gyorsak legyenek, és a bírósági beavatkozás hatékonyabb legyen. Megoldás lehet erre az általános reformatórius jogkör bevezetése a bírósági felülvizsgálat során, vagy egy új közigazgatási perjogi kódex megalkotása a rendezettebb szabályok érdekében. Erről még bővebben lesz szó.

f) A kódex szövegének, szerkezetének és időbeli alkalmazhatóságának racionalizálása, mint formai cél. A nem túl terjedelmes, relatíve egyszerű szövegű, fogalmilag stabil közigazgatási eljárási kódexeket elvileg csak ritkán kell módosítani. Példa lehet erre az 1967-ben kiadott szlovák eljárási kódex, amelyet 47 év alatt – bizonyos permanens hibái ellenére – csak háromszor módosítottak nagyobb terjedelemben. Ezzel szemben pl. az 1960-ban kiadott lengyel kódexet lényegében évente módosítják.

Mint fentebb említettem, a közigazgatási eljárási kódexet elsősorban jogi végzettséggel nem rendelkező jogalkalmazók értelmezik, ráadásul nagyszámú eljárásban. Mindez megköveteli, hogy a kódex szövege a jelenleginél **rövidebb, megszővegezése egyszerűbb, érthetőbb** legyen. Olyan szabályokra érdemes szűkíteni a kódex szabályait, amelyek garanciális jelentőségűek, illetve adott esetben akár semmisségi okként is értelmezhetőek. Itt érdemes visszautalni az eljárási alapelvek, illetve generálklauzulák szerepére is. A fentiek érdekében felmerül adott rendelkezések deregulációja, illetve az, hogy bizonyos szabályokat ne a Ket., hanem annak végrehajtási rendelete vagy ágazati jogszabály tartalmazzon. Emellett indokolt újragondolni a Ket. szerkezetét, a törvényben lévő egyes következetlenségeket kezelni, a logikailag egy helyre illő szabályozási elemeket összevonni. Pl. a semmisség szabályozása jelenleg a hivatalbóli döntés-felülvizsgálati eljárásokról szóló alfejezetben szerepel, holott értelemszerűen irányadó pl. a fellebbezési eljárásra is.

A bonyolultabb szabályokat tekintve megemlíthetők például a közreműködő hatóságokra vonatkozó rendelkezések, ahol a főbb

szabályoktól eleve több eltérés is található a közreműködő hatóságként eljáró kormányablakokra nézve is. Emellett másik példa a bonyolult szabályozásra „*az elsőre figyelmeztetés elvének*” szabályrendszere. Ennek kapcsán több kivétel és alkivétel került megfogalmazásra, amelyek viszonya sokszor nehezen tisztázható. Ezzel összefüggésben továbbá célszerű racionalizálni, hogyan viszonyul egymáshoz a Ket. szerinti, végzésben elrendelt figyelmeztetés, valamint a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. törvényben rögzített, határozatban előírható figyelmeztetés jogintézménye.

Külön figyelmet érdemelnek **az alkalmazhatóság időbeli dimenziói** is. A jogalkotásról szóló törvény alapján²⁹ az eljárási tárgyú jogszabályi rendelkezést – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – a hatálybalépését követően megkezdett eljárási cselekményekre kell alkalmazni. E főszabálytól és az eljárásjogokban általánosan használt megoldástól a Ket. jelenleg eltér, mert módosítása esetén az új rendelkezéseket csak az új, illetve a megismételt eljárásokban kell alkalmazni. Ez összességében bonyolultabbá teszi a jogalkalmazók helyzetét, hiszen ügytől függően akár egyszerre több hatályállapotát is ismerniük kell a törvénynek. Új kódex megalkotása esetén – tekintettel az újraszabályozás terjedelmére és tartalmi megoldásaira – a kódex alapváltozatának hatálybaléptetésére mégis indokolt lehet az eddigi szabály fenntartása, vagyis, hogy az új kódexet csak az új, illetve a megismételt eljárásokban kelljen alkalmazni. A majdani további módosítások kapcsán viszont megfontolandó megvizsgálni annak lehetőségét, hogy az új szabályokat a folyamatban lévő eljárásokban is alkalmazni kelljen. A folyamatban lévő ügyekre előírt alkalmazhatóság problémái kapcsán megoldást nyújthat egyrészt a megfelelő felkészülési idő, másrészt pedig annak biztosítása, hogy a Ket. ne változzon túl gyakran (ld. a korábban említett 47 hatályállapotot 9 év alatt). Ebben az esetben csak egyes, az eljárási cselekményeken átívelő kérdések egy-két aspektusa igényelhet külön alkalmazási szabályt (pl. ilyen szükséges az ügyintézési határidő csökkentése esetén).

Az eljárási jogszabályok megváltozásán túl a gyakorlatban külön kérdéseket okoz az, hogy annak az anyagi jogszabálynak a megváltozása, amely alapján az eljárás folyik, hogyan hat ki a folyamatban lévő ügyre, illetve az is, hogy milyen módon kezelendő a kérelem tartalmának megváltozása.

---

²⁹ A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 15. § (1) bekezdés b) pontja.

g) A fenti átfogó célok mellett az eddigi eljárásjogi fejlesztési irányokat tekintve **más ismert átfogó célok** is megjelennek. Külön megfogalmazható átfogó cél lehet például az **„egyszerűsítés”** célja, a **„közigazgatás szolgáltató jellegének erősítése”** vagy a **„versenyképesség javítása”** is. A fentiekben kifejtett követelmények közül azonban többenél is előfordul, hogy az átfogó cél vagy az ahhoz kapcsolódó rész cél egyben egyszerűsítési, szolgáltató közigazgatási, versenyképességi, stb. célként is értékelhető. Az átfogó célok megvalósítását szolgáló szabályozási javaslatok mellett természetesen megjelenhetnek **egyéb szabályozási javaslatok** is (pl. nyelvhelyességi javaslatok).

3. A Ket. esetleges újszabályozásával párhuzamosan szükséges a **kapcsolódó szabályozásokat** külön is módosítani, illetve kialakítani a hatósági eljárásjog általános szabályainak körében. Ennek kiindulópontja alapvetően az, hogy a Ket. jelenleg több olyan tárgykört is szabályoz, amelyeknek különböző okok miatt nem a Ket.-ben lenne a helyük. A Ket. mint kódex feladata az azonos életviszonyok, jelen esetben a közigazgatási hatósági eljárások szabályrendszerének rendszerszintű, átfogó összefoglalása, de ez nem jelenti, hogy minden kapcsolódó tárgykör szervesen illeszkedik ebbe a rendszerbe. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy más, az általános szabályozáshoz tartozó tárgykörök – szerintem helyesen – jelenleg is külön szabályozás tárgyát képezik (pl. a nemzetgazdaságilag kiemelt beruházások kerettörvénye, illetéktörvény). Az elkülönítés nemcsak rendszertanilag fontos, hanem azért is, mert az egyes elkülönítendő szabályozások jogalkotási előkészítésének felelőse sokszor más-más minisztérium. A fontosabb, külön választandó területek az alábbiak:

a) E-közigazgatási szabályok: A Ket. az elmúlt években számos e-közigazgatási tárgyú rendelkezéssel bővült, amelyek nem feltétlenül vannak közvetlen kapcsolatban a hatósági eljárásokkal. Emellett e tárgykörök szabályozási előkészítése jelenleg a Belügyminisztérium feladatkörébe tartozik.³⁰ Fontos hangsúlyozni, hogy az elektronizáció a hatósági eljárásban csak az egyik megoldási mód bizonyos eljárási kérdésekben, így nem indokolt – mint ahogy a jelenlegi Ket. is teszi – ezt a kódex egyik fő vezérfonalaként és önálló fejezetet is szentelve neki szabályozni. Fontos továbbá, hogy az e-közigazgatási szabályok gyakrabban kötődnek infrastrukturális fejlesztésekhez is, így számos aspektusuk nem eljárásjogi kérdés. A fentiek alapján indokolt lehet, hogy

³⁰ A Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet 21. § 5. pont.

a Ket. csak azokat a legfontosabb e-közigazgatási keretszabályokat, utalásokat tartalmazza, amelyek feltétlenül szükségesek a koherens szabályozás megteremtéséhez (pl. a kapcsolattartás formáinak felsorolása körében), minden más vonatkozást pedig külön törvény tartalmazzon. Ennél erősebb megoldás, ha a Ket. egyáltalán nem tartalmaz e-közigazgatásra vonatkozó szabályokat, hanem egy külön törvény tartalmaz mindent, és az mintegy ráilleszhető a Ket.-re is. A szabályozás elkülönítésétől függetlenül az e-közigazgatás egyes, hatósági eljárási relevanciájú szabályainak továbbfejlesztése, az e-közigazgatási lehetőségek kiterjesztésének megvizsgálása indokolt lehet (pl. az illetékek és igazgatási szolgáltatási díjak elektronikus úton történő megfizetésének általánossá tétele).

b) Hatósági nyilvántartásokra vonatkozó szabályok: Nem szükségszerű, de középtávon megfontolható lenne valamennyi közhiteles hatósági nyilvántartásra vonatkozó törvényi minimumszabályozás, keretszabályozás kidolgozása vagy valamely meglévő szabályozással (pl. az interoperabilitási törvénnyel³¹) való összekapcsolása. Ennek során szabályozási szempontból definiálni lehet a hatósági nyilvántartás-vezetés célját és eszközrendszerét, a nyilvántartások nyilvánosságának és az adatok kereshetőségének szempontrendszerét és ezzel az adathalászat elkerülésének technikai feltételeit, valamint az adatlekérdezés költségeinek körét.

c) A kormányablakokra vonatkozó szabályozás kapcsán szintén megfontolandó, hogy a Ket. jelenlegi, kifejezetten a kormányablakokra vonatkozó rendelkezései teljesen a kormányablakokról szóló kormányrendeletbe³² kerüljenek át, ugyanis a Ket.-ben alapvetően a közreműködő hatósági szerepkörnek (a kormányablak is ilyen) van jelentősége. Hosszabb távon – a kormányablakok szerepének erősítése, a hatósági eljárások ügyfélbarát jellegének növelése érdekében – megfontolandó lehet olyan hatásköri szabályok kialakítása a Ket.-ben, amelyek általános jelleggel tennék lehetővé az ügyfelek számára a kormányablak előtti ügyindítást, illetve akár az érdemi ügyintézését. Ennek a feltételei azonban rövidebb és középtávon még nem adóttak.

d) Közigazgatási bírságokra vonatkozó szabályok: A közigazgatási bírságokra és az elkobzásra vonatkozó főbb keretszabályokat jelenleg – más jogszabályok, így pl. az államháztartási törvény mellett – a Ket. tartalmazza. A Ket. általános felülvizsgálatával párhuzamosan

³¹ Az állami és önkormányzati nyilvántartások együttműködésének általános szabályairól szóló 2013. évi CCXX. törvény

³² A kormányablakokról szóló 515/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet.

megfontolható lehet egy új törvény megalkotása a közigazgatási bírságokra vonatkozó általános szabályokról. Az eddigi Ket.-felülvizsgálatok alapvetően eljárásjogi felülvizsgálatok voltak, az anyagi jogi közigazgatási bírságokra vonatkozó joganyag áttekintése csupán járulékosan jelenhetett meg. Ennek megfelelően a Ket. csupán a hatósági ellenőrzés körében az „előzetes figyelmeztetés” ügyfélbarát szabályával, valamint bizonyos keretszabályokkal (pl. mérlegelési szempontok meghatározása) volt képes kezelni a közigazgatási bírságokkal kapcsolatos egyes anomáliákat.

Szinte minden tekintetben esetleges a bírságok szabályainak ágazati meghatározása: nincs egységes rendező elv a bírságok mértékének meghatározására, így előfordul, hogy az szükségtelenül magas (ilyenkor pl. vállalkozásokat lehetetleníthet el a kiszabott bírság mértéke), vagy éppen indokolatlanul alacsony a bírságok mértéke (ilyenkor nincs visszatartó erő, a bírság mintegy a „jogsértés ára”). Az általános szabályozásban nem egyértelmű a közigazgatási bírságok felelősségi rendszere (objektív vagy vétkességi), az ehhez kapcsolódó járulékos kérdések (pl. kimentési, mentesülési lehetőségek stb.) rendezetlenek, az ágazatok nem élnek a súlyosítási tilalomra vonatkozó szabályozás lehetőségével.

Emellett konkrét részletes javaslatok is megfogalmazhatók a szabályozás továbbfejlesztése érdekében. Megfontolható lehet például, hogy ne csak a helyi önkormányzat képviselő-testülete által kiszabható bírságok tekintetében legyen meghatározva alsó és felső határ, hanem a többi közigazgatási bírság esetében is. Mindez a hatóságok bírságolási lehetőségének mederben tartását is szolgálná. Vagy pl. kérdésként merül fel a Ket.-ben a szabálysértési törvénnyel analóg módon szabályozott közérdekű munka alkalmazhatóságának kiterjesztése. A Ket. jelenlegi szabályozásában csak szűk körben – a helyi önkormányzat képviselő-testülete által hozott rendelet alapján természetes személlyel szemben kiszabott közigazgatási bírságból fakadó pénzfizetési kötelezettség esetén – van mód a közigazgatási bírság közérdekű munkával történő megváltására. Adott esetben indokolt lenne ezt a jogintézményt szélesebb körben – valamennyi közigazgatási bírság esetén, amelyet természetes személlyel szemben szabtak ki, önkéntes beleegyezésen alapulva – alkalmazhatóvá tenni.

e) Külön közigazgatási bíráskodásról szóló kódex megalkotása: Szervezeti-intézményi szempontból a közigazgatási határozatok bírói ellenőrzésének hatékonyságát növelheti a közigazgatási felülvizsgálati eljárások külön kódexben való szabályozása, az eljárások gyorsítása,

valamint a közigazgatási bíráskodással foglalkozó bírák specializációjának növelése. Ennek eszköze lehet a közigazgatási perek egyértelműbb leválasztása (a részbeni intézményi leválasztást követően) eljárásjogi szempontból a polgári perekről, és ehhez a közigazgatási perekre vonatkozó további sajátos eljárási szabályok megalkotása. A jelenlegi keretszabályt alkotó polgári perjogi rendelkezések nem mindenhol megfelelően alkalmazhatók a közigazgatási perekre. Példaként említhető a polgári perekben a keresetlevél elbírálásának kérelemhez kötöttsége, miközben a közigazgatási ügyekben eljáró bíróság bizonyos kérdéseket hivatalból vizsgál. Értelemszerűen ebbe a kódexbe lehetne inkorporálni a közigazgatási nemperes eljárások szabályait is.

Az európai országokban a tipikus megoldás, hogy külön közigazgatási perjogi kódex létezik. Van, ahol a közigazgatási bíróságokról szóló külön törvény tartalmazza a közigazgatási perek sajátos szabályait. Ehhez képest a magyar modell – mely a polgári per jog szabályai között helyezi el a közigazgatási pereket – kivételes jellegű. Másfelől viszont a külföldi szabályozások általában hasonlítanak a magyar Ket. megoldására abban, hogy a hatósági eljárási kódexekben a bírósági felülvizsgálatnak csak a legfontosabb keretszabályait tartalmazzák.

Külön – részben perjogi, részben hatósági eljárási vetületű – kérdés, hogy a közigazgatási ügyekben eljáró bíróságok a hatósági döntések felülvizsgálata körében kasszációs vagy reformatórius jogkört gyakorolnak-e. Európában a kasszációs jogkör az általános, és a magyar modellben is – bizonyos kivételekkel – ez a megoldás érvényesül. A reformatórius megoldás előnye lehet az eljárás gyorsítása (tekintettel arra is, hogy ez nem feltétlenül jár érdemi többlet munkateherrel a bírák számára), a kasszációs megoldás hozadéka viszont a közigazgatási hatóságok döntési felelősségének növelése.

f) A közigazgatási hatósági végrehajtás szabályozása kapcsán is felmerül, vajon nem lenne-e indokolt a jelenleginél egyszerűbb szabályozás, akár a Ket.-ről leválasztott végrehajtási szabályozás megalkotásával, akár a bírósági végrehajtás szabályaival közös törvényben. A közigazgatási végrehajtási eljárás rendszere jelenleg túl összetett, a jogalkalmazók számára nehezen áttekinthető. Van olyan állam, pl. Németország, Ausztria, Lengyelország, ahol a közigazgatási végrehajtásra külön törvény is van, bár Ausztria végrehajtási törvénye eléggé rövid. Az egyik problémát pl. e téren az okozza, hogy a Ket. mellett párhuzamosan alkalmazni kell a bírósági végrehajtásról szóló törvényt, sok esetben pedig (pl. minden anyagi jogi bíróságnál) az adózás rendjéről szóló törvényt is. Emiatt kijelenthető, hogy egy-egy ügyben a

végrehajtásra több szabály vonatkozik, mint egyébként a Ket. többi fejezetéhez tartozó szabályok összesen.

A végrehajtás szabályainak kialakítása körében elsősorban az vizsgálendő, hogyan fokozható és ösztönözhető a kötelezett ügyfelek és más eljárási résztvevők kötelezettségeinek önkéntes teljesítése, hiszen ezzel megelőzhető, hogy ténylegesen sor kerüljön a végrehajtási eljárás megindítására, ez pedig eljárás-gazdaságossági szempontból mindenképp fontos tényező.

Problémaként merül fel továbbá az is, hogy a végrehajtási eljárás rendkívül hosszadalmas, és az esetek igen nagy számában nem zárul eredményesen. Egy időben cél volt az egységes végrehajtó szolgálat felállítása a közigazgatásban. Ennek megvalósítására régebben nem volt lehetőség, ezért a szabályozás a végrehajtás foganatosítását főszabályként az elsőfokú hatóságra bízta. A közigazgatási hatósági eljárásban hozott döntések végrehajtására azonban – kisszámú, kifejezetten erre is specializált hatóság kivételével – a közigazgatási jogalkalmazók felkészületlenek, eszköztelenek, számukra sokszor aránytalan költségeket is okoz. Javasolható az egységes végrehajtó szolgálat felállításának lehetőségét újra megvizsgálni akként, hogy a fővárosi és megyei kormányhivatalok szervezetében kerüljön kialakításra ilyen szolgálat, és ez a szolgálat – szükség esetén az első fokú hatóságok közreműködésével – eljárhasson a kormányhivatal koordinációs körébe tartozó hatóságok, illetve egyes további hatóságok végrehajtási ügyeiben.

Külön mérlegelési pont lehet, hogy ne feltétlenül minden hatóság minden ügytípusában kelljen a hatóságnak a végrehajtó szolgálathoz fordulni, hanem a jogalkotó vagy akár a hatóságok külön döntésén is múlhatna, hogy a végrehajtási tevékenységet a végrehajtó szolgálat végezze-e (jogszabály vagy együttműködési megállapodás alapján). Ennek oka, hogy jelenleg is vannak olyan hatóságok, amelyek hatékonyan intézik a végrehajtást. Ennek a kérdésnek egyébként külön aspektusa merül fel az önkormányzatok esetén.

A területi közigazgatási szervek sok esetben önálló bírósági végrehajtóval kötnek szerződést a végrehajtás foganatosítására, mivel annak több gyakorlata van ebebn.³³ A bírósági végrehajtó alkalmazása viszont e téren (sőt egyébként általában véve is) eleve sokkal költségesebb – a hatóságnak és az ügyfélnek is – , mintha ugyanezt a tevékenységet egy egységes hatósági végrehajtó szolgálat látná el.

---

³³ A felhatalmazást ld. Ket. 128. § (2) bekezdésében.

A fentiek hiányában a pénzügyi kötelezettségek végrehajtásánál javasolható az adók módjára való behajtás szabályainak általánossá tétele, mivel már jelenleg is a pénzfizetési kötelezettségek döntő többsége, vagyis a bírságok tekintetében ez a módszer érvényesül.³⁴ Az állami adóhatóságnak van a legmegfelelőbb gyakorlata és eszköztrendszere az ilyen kötelezettségek végrehajtására, tehát eleve indokolatlan a jelenlegi kettős (Art. és Ket.) szabályozás.

A meghatározott cselekmények végrehajtása körében a jelenleginél részletesebb, a végrehajthatóságot jobban biztosító, az ügyfelek jogaira is tekintettel levő, hatékonyabb szabályozás lehet szükséges. Például a Ket. szerint a meghatározott cselekményt a kötelezett költségére és veszélyére a végrehajtást foganatosító hatóság is elvégeztetheti³⁵, azonban a hatóságoknak gyakran nincs pénzük a végrehajtás foganatosításakor az ehhez szükséges költségek előlegezésére. Belegondolni is rossz, mi történne például abban az esetben, ha az építésügy területén a hatóságok pénz híján inkább bírságot alkalmaznának az életveszélyes állapotban lévő épületek hatósági lebontatása helyett annak érdekében, hogy az ügyfél a bírság hatására gondoskodjon a jogszerű állapot megteremtéséről, ugyanakkor a bírságot sem tudnák az ügyfelek megfizetni és a jogszerű állapot megteremtésének a költségeit sem tudnák vállalni.

g) A Ket. végrehajtási rendeletei körében álláspontom szerint alapvetően irányadónak vehető a jelenlegi struktúra, természetesen az érintett rendeletek megfelelő felülvizsgálatával. Ugyanakkor felmerülhetnek új, rendeleti szintű szabályozási témakörök is. Pl. Ausztriában 1999 óta külön rendelet szól a hatósági formanyomtatványok közös szabályairól. Ennek a kérelmek benyújtásának, a kérelemhez kapcsolódó követelmények értelmezésének megkönnyítésében lehet jelentősége. Ugyanakkor a hatósági döntések is kiadhatók – jelenleg is – formanyomtatvány alapján, erre azonban a Ket. csak rövid keretszabályt tartalmaz³⁶, holott elképzelhető, hogy bizonyos esetekben a hatóságok döntéshozatalát ez akár fel is gyorsíthatná.

Összegezve az e pontban leírtakat: a **közigazgatási eljárásjog szerkezete** a fentiek alapján állhatna egy, a szabályozás törzsét tartalmazó kódexből (a kapcsolódó végrehajtási rendeletekkel), tárgyi szempontból általános hatályú „szatellit” jogszabályokból, valamint az ágazati joganyagból. A „szatellit” jogszabályok között – a teljesség igénye nélkül – a jelenlegiekkel együtt szerepelne pl. az e-közigazgatási törvény,

---

³⁴ Az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény 42. § (3) bekezdése

³⁵ Ket. 134. § a) pont

³⁶ Ket. 73. § (5) bekezdés

a nyilvántartási kerettörvény, a közigazgatási bírságok kerettörvénye, a szolgáltatási kerettörvény, a nemzetgazdaságilag kiemelt beruházások kerettörvénye, az illetéktörvény, a közigazgatási bírászkodásról szóló törvény, a kormányablakokról szóló kormányrendelet, stb. Megjegyzendő emellett, hogy a honvédelemről szóló törvény megengedi, hogy bizonyos különleges jogrendi időszakok esetén rendelettel lehessen szabályozni a hatósági eljárásjog bizonyos aspektusait³⁷, tehát e tekintetben különleges jogrendi szabályozásokra is sor kerülhet.

4. A jogrendszer speciális közigazgatási hatósági eljárási szabályainak felülvizsgálata. Amennyiben megalkotásra kerülne egy új általános közigazgatási eljárási kódex, akkor annak elfogadását és kihirdetését értelemszerűen követnie kellene – még annak hatálybaléptetése előtt – az ágazati hatósági eljárások átfogó felülvizsgálatának. E felülvizsgálatot álláspontom szerint két fő aspektusból lehetne elvégezni. Egyrészt biztosítani kellene a jogrendszernek az új általános szabályokkal való összhangját, másrészt egyúttal érdemes volna további lépéseket tenni az egyes ágazati eljárások egyszerűsítése, az azokban megjelenő adminisztratív terhek csökkentése terén. Mindez szoros kapcsolatban van a minőségi jogalkotás kérdéskörével is.³⁸ A felülvizsgálattal érintett jogszabályi kör kapcsán értelemszerűen csak a nemzetközi szerződéseket kihirdető jogszabályok képezhetnének kivételt, tekintettel azok speciális jellegére. Mindemellett megfogalmazhatók további olyan javaslatok is, amelyek az általános szabályozásban adott valamely lehetőség jobb kihasználását célozzák.

a) A Ket. átfogó felülvizsgálata, valamint a szatellit jogszabályok megalkotása, módosítása szükségessé tenné, hogy az általános kodifikáció eredményeit érvényesítésék az ágazati jogszabályokban is. A fentiekkel összefüggésben egyrészt fontos, hogy az ágazati jogszabályok ne legyenek a Ket.-tel (és az általános szatellit jogszabályokkal) meg nem engedett módon ellentétesek. Másrészt ne tartalmazzanak azokkal feleslegesen párhuzamos szabályozást.³⁹

³⁷ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 64. § (1) bekezdése és 67. § (1) bekezdése alapján megelőző védelmi helyzet, rendkívüli állapot, szükségállapot és váratlan támadás esetén a közigazgatási hatósági eljárásra vonatkozó törvény rendelkezései közül rendelettel állapítható meg: a bírósági felülvizsgálat alá nem tartozó eljárások köre, a hatáskör és illetékesség megállapítása, az eljáró közigazgatási szerv kijelölésének rendje, a belföldi jogsegély szabálya, az ügyintézési és egyéb határidő, a képviselőlet rendje, az elővezetés szabálya, az eljárás felfüggesztése, a jogorvoslat rendje és a végrehajtás szabálya.

³⁸ A vonatkozó összefüggésekkel kapcsolatban lásd például DRINÓCZI Tímea: Minőségi jogalkotás és adminisztratív terhek csökkentése Európában, HVG Orac, Budapest, 2010

³⁹ A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 3. §-a külön is kimondja, hogy a szabályozás nem lehet indokolatlanul párhuzamos vagy többszintű, továbbá hogy a jogszabályban nem ismételtető meg az Alaptörvény

Harmadrészt fontos, hogy a Ket. által megengedett esetleges eltérési lehetőségek is csak a lehető legszűkebb körben, legindokoltabb esetekben érvényesüljenek, kivéve azokat az eseteket, amikor épp az eltérés teremt kedvezőbb helyzetet, itt ugyanis éppen ellenkező a cél (pl. az általánosnál rövidebb ügyintézési határidő előírása).

Az előbbiekkal összefüggésben sokszor előfordul, hogy az ágazati jogszabályban nem teljesen egyértelmű, hogy az adott eljárás hatósági eljárás-e vagy nem, és hasonló kérdéseket vet fel, ha egy adott eljárás nem hatósági eljárás ugyan, azonban alkalmazási szabály kötelezővé teszi a Ket. alkalmazását az eljárásra. Az elmúlt években a kodifikáció egyértelműen annak a logikai iránynak megfelelően haladt, miszerint az, hogy egy eljárás Ket.hatálya alá tartozik-e, egyértelműen a Ket. tárgyi hatályából következik, az alapján egyértelműen megállapítható, így felesleges az ágazati joganyagban külön is deklarálni, hogy Ket. hatálya alá tartozó eljárásról van-e szó. Ez az összefüggés egyébként akként is felvethető, hogy egy eljárásra attól függetlenül irányadó a Ket., hogy az ágazati jogszabály esetleg ezzel ellentétes deklarációt tartalmaz (persze ilyenkor az ellentétes szabályozásból a jogbiztonság sérelme is következhet).⁴⁰

b) A Ket. átfogó felülvizsgálatához kapcsolódó kompatibilitási vizsgálaton túl – azzal egyidejűleg – az ágazati joganyag további olyan vizsgálata is indokolt lehet, amely valamilyen **eljárásjogi racionalizálási célt szolgál**. E megközelítés oka, hogy az ügyfelek szempontjait is figyelembe véve lényegében a hatósági eljárások általános értelemben vett kedvezőbbé tétele, alakítása indokolt, és ehhez a Ket.-felülvizsgálaton túli, komplex megközelítés szükséges. A jelen ponthoz kapcsolódva a következő főbb horizontális célok fogalmazhatók meg.

ba) Kiemelt cél lehet az **ügyféli adminisztratív terhek csökkentése**. Ennek lehetséges eszköze pl., hogy az engedélyezési alapú hatósági megoldások helyett egyre nagyobb számban kerüljenek alkalmazásra bejelentési megoldások. Ezt egészíthetik ki a korábban is már említett öncertifikáló eljárások, valamint a már jelenleg is általános szabályként érvényesülő hallgatás=beleegyezési szabály.

A jogszabályi előírások, illetve a hatóságok a saját döntésük alapján jelenleg gyakran a feltétlenül szükségesnél több példányszámban kérnek

---

vagy olyan jogszabály rendelkezése, amellyel a jogszabály az Alaptörvény alapján nem lehet ellentétes.

⁴⁰ A jogszabályokban – bár általánosan normatív tartalmúaknak tekintjük őket – több esetben deklaratív jellegű rendelkezések is találhatók. A fenti példa is e sorba illeszkedik. Ilyen például még az egyes törvények végén található sarkalatoszági záradék vagy éppen annak deklarációja, hogy egy adott hatósági nyilvántartás közhiteles nyilvántartásnak minősül. Ilyenkor nem az adott deklaráció adja meg a deklarált minőséget, hanem ez attól függetlenül, valamely más jogszabályi összefüggés alapján áll fenn.

be iratokat az ügyféltől, illetve olyankor is külön iratokat kérnek be, amikor a szükséges adatok esetleg más úton is megszerezhetők lennének. Az is a felülvizsgálat tárgyát képezheti tehát, hogy egyáltalán szükség van-e az eljárás lefolytatásához az érintett adatra, illetve az adott példányszámra.

Az ágazati eljárásokhoz kapcsolódva törekedni lehet arra, hogy az ügyfeli eljárás-kezdeményezést, egyéb kérelmek, bejelentések benyújtását lehetőség szerint formanyomtatványok kialakításával lehessen könnyebbé tenni. Fontos azonban a jelenleg alkalmazott, valamint az esetleges új formanyomtatványok szükség szerinti egységesítése (az ország területén ugyanarra az adattartalomra ne használjanak különböző nyomtatványokat), és egyszerűsítése (ez utóbbi mind szerkezeti, mind szakmai, mind nyelvi szempontból, mivel az ügyfelek számára több ügyfajtában nehézséget okoz a bonyolult jogi szöveg). Részben az e-közigazgatással összefüggésben pedig cél lehet, hogy a formanyomtatványok elektronikusan is hozzáférhetőek, illetve adott esetben kitölthetőek legyenek.

A hatóság-ügyfél találkozások számának csökkentésével, illetve részben ezzel párhuzamosan az elektronizáció megengedhetőségének kiterjesztésével jelentős költségmegtakarítás érhető el mind az ügyfél, mind az állam oldalán. Sokak szerint az elektronikus ügyintézés ma inkább "egy lufi", tulajdonképpen kevés ügyet lehet így elintézni.⁴¹ Az e tárgy körbe illő javaslatok közé tartozik például az ügyfelek, illetve más szereplők kötelező személyes megjelenését előíró szabályok csökkentése vagy éppen annak kezelése, hogy a Ket. ugyan általánosan lehetővé teszi az ügyfeleknek, hogy elektronikus úton is kapcsolatot tarthassanak a hatósággal⁴², több ágazati jogszabály jelenleg kizárja ezt. Fontos lenne az is, hogy ne kényszerüljenek az ügyfelek arra, hogy egyes beadványokat csak elektronikus úton lehessen benyújtaniuk. Probléma lehet, hogy időnként jogszabály konjunktív kötelezettségként papír alapú és elektronikus beadvány benyújtását is előírja. Amennyire lehet, szélesíteni kellene az SMS és az email útján történő kapcsolattartást. Megoldást jelenthetne továbbá a bejelentési kötelezettségek online teljesítésének bővítése az ügyfelek részére, hasonlóan pl. a lakossági Parlagrafű Bejelentő Rendszerhez (PBR). Végül megemlíthető, hogy a Ket.-nek a 2012. évi CCX. törvénnyel való módosítása megteremtette annak a lehetőségét,

---

⁴¹ A Magyar Állam 2014-ben szerződést kötött a Magyar Telekommal, amelynek értelmében 2018-ra négy millió háztartásban szélessávú internetet biztosítanak. A szélessávú internettel azt akarja a kormányzat elérni, hogy minél több állami szolgáltatást otthonról is igénybe lehessen venni. Bővebben ld: <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/hirek/folytatni-kell-a-kozigazgatas-modernizaciojat>

⁴² Ket. 28/B. § (1) bekezdés

hogy ha jogszabály úgy rendelkezik, és az azonosítás megfelelően lehetséges, akkor telefonon is lehessen (bizonyos kivételekkel, pl. tanúvallomás tétele kivételével) eljárás cselekményeket végezni.

bb) A felülvizsgálat célja lehet az egyes ágazati **eljárások rendszerének, folyamatának egyszerűsítése**. A fenti cél lényegében a következő főbb eszközökkel valósítható meg. Legtágabb megoldásként egyes felesleges eljárástípusok megszüntetése merülhet fel. Következő kategóriaként egyes eljárástípusok összevonása, egyesítése, és ezzel az eljárások rendszerének egyszerűsítése (ld. pl. az átmeneti és a tartós nevelésbe vétel esetén). Külön módszer lehet az eljárástípusok összekapcsolása. Ennek keretében megfontolandó az egyablakos modell erősítése, illetve az olasz modellben alkalmazott „*conferenza dei servizi*” típusú egyszerűsítés alkalmazása.⁴³ Előbbit a kormányablak-rendszerbe bevont eljárások számának növelésével lehet legjobban elérni. Ez feltételezi, hogy a jogalkotás során minden esetben mérlegelni kelljen a kormányablakban való intézhetőséget, a már meglévő kormányablak-ügykörök esetében pedig folyamatosan indokolt figyelemmel kísérni a szabályozás változása miatt felmerülő változásokat. A másik megoldásnak – amelyet a magyar szabályozásban pl. a közterület-használat filmforgatási célú engedélyezésére vonatkozó szabályozásban lehet vizionálni⁴⁴ – a lényege, hogy a bonyolultabb, többféle hatóság intézkedését, engedélyezését igénylő, ezért rendszerint hosszabb ideig tartó eljárásokat akként is fel lehet gyorsítani, hogy a jogszabályi előírások alapján közös bizonyítási eljárásra, tanácskozásra és lehetőség szerint döntéshozatalra kerül sor az összes érintett közigazgatási szerv részvételével. Ennek bevezetése megfontolható pl. a közúti fuvarozók hatósági ellenőrzéseinél.

Amennyiben a fentiekre nem kerülhet sor, akkor az adott eljárástípuson belül vizsgálандók a racionalizálás, egyszerűsítés lehetőségei. Ennek során is különböző megoldási módok lehetségesek. Egyik ilyen a hatósági szereplők számának csökkentése. Ennek keretében az eljárások gyorsítása érdekében például eleve visszatérő cél lehet a szakhatósági eljárások számának csökkentése. Illetve hogy az egyes ágazati – szakhatósági közreműködést előíró – jogszabályok minél több esetben éljenek azzal a Ket. szerinti előírási lehetőséggel, hogy a meghatározott esetekben és mérlegelési szempontok szerint mellőzzék, illetve mérlegeljék a

---

⁴³ Utóbbira lásd: Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása (szerk: SZAMEL-BALÁZS-GAJDUSCHEK-KOI) Complex Kiadó, Budapest, 2011, 373. p.

⁴⁴ Lásd a mozgóképről 2004. évi II. törvény és a települési önkormányzat tulajdonában álló közterület filmforgatási célú használatához kapcsolódó részletes szabályokról szóló 205/2013. (VI. 14.) Korm. rendelet szabályait

szakhatóság megkeresését az egyébként eljáró hatóságok.⁴⁵ Mindez az ügydöntő hatóság felelősségének kiszélesítésével, mint átfogó céllal is összekapcsolódik. Az adott eljárástípuson belüli racionalizálásként felmerülhet az eljárási folyamat és kapcsolatrendszer egyszerűsítése is. Ide tartozhat például annak ösztönzése, hogy a hatóságok belföldi jogsegély esetén minél több esetben férjenek hozzá közvetlenül is a másik hatóság adatbázisához, amelyből a szükséges adatot kéri.⁴⁶ Szintén az adott eljárástípuson belül merül fel az ügyintézési határidő csökkentése, illetve az, hogy minél több esetben éljen a jogalkotó azzal az eltérési lehetőséggel, mely szerint egyes eljárási részhatáridők külön előírás esetén beszámítanak az ügyintézési határidőbe.⁴⁷

Ösztönözni lehet továbbá azokat jogalkotási megoldásokat, amelyek egy potenciális hatósági eljáráshoz mintegy kívülről kapcsolódóan, járulékosan egyszerűsítik az ügyfelek helyzetét. Ilyen az esetleges későbbi hatósági eljárásban is felhasználható előzetes szakhatósági hozzájárulások alkalmazásának kiterjesztése. Ehhez a kategóriához tartozik az ún. önálló tanúsító szervezetek közreműködésének bővítése,⁴⁸ hiszen ha az ilyen önálló tanúsító szervezetek jogszabály alapján valamely tevékenység jogszerű gyakorlását igazolják, akkor e tárgyban külön hatósági engedélyt sem kell kérni. Ide tartozik továbbá az olyan ágazati szabályoknak az esetleges deregulációja, amelyek lerontják a hatósági hallgatás=beleegyezés jelenlegi főszabályát.

Fontos megjegyzés, hogy az adminisztratív terhek csökkentése és az eljárás-egyszerűsítés tekintetében az elmúlt évekhez képest némi hangsúlyeltolódás indokolt. A 2010-14. közötti kormányzati ciklusban megfigyelhető volt, hogy a vállalkozói és a lakossági adminisztratív terhek csökkentése körében sokszor csak úgy sikerült az ügyféli terheket csökkenteni, hogy növekedtek a hatóságok terhei és ez megfordítva is igaz volt. A jövőben az lehet indokolt, ha úgy csökkennek az egyik oldal adminisztratív/működési terhei, hogy nem növekednek a másik oldaléi.

c) Az „elsőként figyelmeztetés elvének” nagyobb mértékű érvényre juttatása érdekében javasolt, hogy minél kevesebb ágazati jogszabály zárja ki ennek lehetőségét. Ezzel párhuzamosan – az „uralkodó állam” helyett a „szolgáltató állam” profil erősítése érdekében – cél lehet a hatóságok bírságolási gyakorlatának további csökkentése. (Ennek a másik

---

⁴⁵ Ket. 44. § (1a) bekezdés

⁴⁶ Ket. 26. § (5a) bekezdés

⁴⁷ Ket. 33. § (3) bekezdés

⁴⁸ Ld. Ket. 38/C. § (2) bekezdés

lába volt korábban a hatóságok érdekeltségének visszaszorítása a bírságolásban.)⁴⁹

d) A hatósági szerződések körében indokolt lehet az ágazati joganyag felülvizsgálata annak érdekében, hogy minél szélesebb körben váljon lehetővé az ügyek ily módon történő lezárása. Ez különösen az olyan, a kisebb vállalkozások szempontjából leginkább érzékeny területeken lehet indokolt, mint az élelmiszerbiztonság, a környezetvédelem, illetve a munkaügyi szabályozás és munkavédelem. (Ugyanakkor nem javasolnám a hatósági szerződések alkalmazásának általánossá tételét, mint ahogy az egy-két ország esetén megfigyelhető.)

e) 2013. július 1-jével egyértelművé vált, hogy a Ket. nyilvántartásokra vonatkozó szabályainak hatálya a **közhiteles hatósági nyilvántartásokra** terjed ki. A nyilvántartásokra vonatkozó joganyag felülvizsgálata álláspontom szerint a jövőben is folytatandó, tekintettel arra, hogy gyakran hoznak létre újabb nyilvántartásokat, illetve a meglevők adattartalma is változik. A nyilvántartások adattartalma érdemi kontrolljának hiánya, a nyilvántartások naprakészen tartásához kapcsolódó adatszolgáltatási kötelezettségek és mechanizmusok végiggondolatlansága esetén alkotmányossági, versenyképességi és hatékonysági problémák merülhetnek fel.

f) Bár a hatósági feladat- és hatáskörök telepítésének kérdése nemcsak eljárásjogi kérdés, azonban előfordulhatnak olyan esetek, amikor vizsgálni célszerű a **hatósági hatáskör-telepítés racionalizálásának** kérdéseit is. Ilyen például a miniszterek hatósági hatásköreinek dekoncentrációja egy 2011-ben történt felülvizsgálatra tekintettel, amelynek elvi alapja az volt, hogy a miniszter – és munkaszervezete a minisztérium – elsődleges feladata az ágazati jogalkotás és irányítás, a stratégiaalkotás és az intézményfenntartás, e feladatoktól pedig idegen az egyedi hatósági jogkör gyakorlása, vagy éppen az ügyfélszolgálati feladatok ellátása. A felülvizsgálat alapján az ilyen ügytípusok 40 %-a áthelyezhető volt alsóbb szintre vagy megszűnt.

g) Cél lehet a hatósági és más eljárások **illetékének, igazgatási szolgáltatási díjának csökkentése**. A díjak jogszabályi megállapítása tekintetében jogszabályi előírás, hogy a fizetendő díj mértékét úgy kell megállapítani, hogy az az adott eljárással kapcsolatban az eljáró hatóságnál felmerülő és másra át nem hárítható valamennyi költségre

⁴⁹ Az államháztartásról 2011. évi CXCV. törvény 42. § (1) bekezdése szerint ugyanis az önálló szabályozó szerv kivételével az államháztartás központi alrendszerébe tartozó költségvetési szerv által kiszabott és beszedett bírság, annak késedelmi kamata és pótléka a költségvetési szervnél és területi szerveinél nem használható fel. A beszedett bírság, késedelmi kamat, pótlék - a bírságból jogszabály alapján a helyi önkormányzatot megillető rész kivételével - a 14. § (4) bekezdés d) pontja szerinti fejezet javára elszámolandó költségvetési bevételt képez.

fedezetet biztosítson.⁵⁰ Ehhez képest előfordulhat, hogy az indokoltnál több díjat ír elő egy ágazati jogszabály. Ennek érdekében egyrészt a díjakat csökkenteni, másrészt a kontroll érdekében a díjszámítás összetevőit és módszerét jogszabályban minden esetben rögzíteni lenne szükséges. Továbbá egyes eljárásokban az is felmerül, hogy megteremthető-e a tárgyi illeték-, illetve díjmentesség. A legutóbbi időben például felmerült az is, hogy az útlevéért, személyigazolványért egyáltalán kelljen-e fizetni, vagy legalább egy igazolvány, személyi igazolvány, vagy a jogosítvány még férjen bele az állami ügyintézési szolgáltatásba.⁵¹

h) Külön cél lehetne a **költségvetési támogatási eljárások eljárásjogi szerepének tisztázása** és erre vonatkozóan az ágazati jogszabályok felülvizsgálata. Az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény és az államháztartásról szóló törvény végrehajtásáról szóló 368/2011. (XII. 31.) Korm. rendelet szabályai alapján a támogatásokkal kapcsolatos eljárások akkor tartoznak a Ket. hatálya alá, amennyiben a támogatásról való döntés közigazgatási hatósági határozatban vagy hatósági szerződésben történik. Jelenleg ha a támogatást ún. „*támogatási szerződéssel*” ítélik oda, akkor az eljárás nem tartozik a Ket. tárgyi hatálya alá.

Álláspontom szerint ez a szabályozási megoldás (ideértve más hasonló szabályozásokat is) – bár nem új keletű – indokolatlanul bontja meg a támogatási eljárások megítélésének és jogi szabályozásának egységességét. A probléma a fentiek alapján az ágazati szabályozásokban gyökerezik, hiszen az ágazati jogszabályok határozzák meg, illetve azokból vezethető le, hogy egy-egy támogatási eljárás hatósági eljárásnak minősül-e vagy sem. Az ágazat által választott megoldás kihat a végrehajtás és a bíróság előtti megtámadás rendjére is. Mindez a sokféleség nem ügyfélbarát, és indokolatlanul növeli a bürokratikus terheket is.⁵²

Időközben olyan felfogásbeli változás is szükségessé vált, miszerint a közpénzeknek a támogatási rendszerekben történő szétosztása során – az uniós követelményekre is tekintettel – kiemelt szempont az átláthatóság és kiszámíthatóság biztosítása, és ezt diktálja a közérdek védelme is. Ezen érdekek védelme egységesen hatósági jellegűként kezelt jogviszonyban – ahol a hatóságnak az ellenőrzés során sokkal hatékonyabb és szélesebb eszköztár áll a rendelkezésére, ugyanakkor az ügyfelek jogai is megfelelő

⁵⁰ Az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény 67. § (3) bekezdés.

⁵¹ Ld: <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/hirek/folytatni-kell-a-kozigazgatas-modernizaciojat>

⁵² A kérdésben még irányadó lehet a Kúria 1/2012. (XII. 10.) KMK-PK véleménye és a 882/B/1998. AB határozat is.

védelemben részesülnek – megfelelőbben megvalósítható. Ebben az esetben az állam nem tulajdonosként, hanem közérdekű célt követve, jogszabályban meghatározott hatósági hatáskörében eljárva dönt.⁵³

Felhasznált irodalom

BOROS Anita: Bizonyítás a közigazgatási eljárásjogban II. kötet, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010

DRINÓCZI Tímea: Minőségi jogalkotás és adminisztratív terhek csökkentése Európában, HVG Orac, Budapest, 2010

A közigazgatási eljárási törvény kommentárja (szerk.: KILÉNYI Géza) Complex Kiadó, Budapest, 2009

Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása (szerk.: SZAMEL, BALÁZS, GAJDUSCHEK, KOI) Complex Kiadó, Budapest, 2011

Nagykommentár a közigazgatási eljárási törvényhez (szerk.: BARABÁS, BARANYI, KOVÁCS) Complex Kiadó, Budapest, 2013

***

Current issues regarding the reform of the code of general rules of administrative procedures

Summary

Codification of administrative procedures has a determining importance in connection with the good functioning of the state. The relating rules can be regarded as guidelines for a long time for the development of the administration. Generally these guidelines are expressed also by the concept and the means of Good Governance as well as the questions of the possible reforms relating the code of the general rules of the administrative procedures and other joint regulations. In this paper I offer some thoughts concerning the concept of a possible new code and problems like the reduction of administrative burdens and the rationalization of the diverse special administrative procedures.

---

⁵³ A kérdésről ld. még: Nagykommentár a közigazgatási eljárási törvényhez (szerk: BARABÁS – BARANYI - KOVÁCS) Complex Kiadó, Budapest, 2013, 56.

Czine Aliz

Polgári Jogi Tanszék

Témavezető: Szeibert Orsolya PhD, adjunktus

A születéssel kapcsolatos kártérítési igények megítélése – azaz lehet-e kár az emberi élet?

I. Bevezetés

Az 1960-as évektől az orvostudomány és a technika folyamatos fejlődése a fogamzásgátlás, terhességi diagnosztika és terhességmegszakítás terén életre hívta azokat az eseteket, amelyeket összefoglaló néven születéssel kapcsolatos kárigényekként aposztrofálhatunk. Egész pontosan ide tartoznak a *wrongful conception*, ill. a *pregnancy, wrongful birth* és a *wrongful life* igények. Ezen kifejezések talán leghelyesebb magyar fordítása (azonos sorrendben): a nem kívánt fogantatás, ill. terhesség; nem kívánt születés és nem kívánt élet. Mivel azonban a fordítás nem fejezi ki azt a tartalmat, ami a nemzetközi szakirodalomban az angol nyelvű kifejezésekhez tapad, az egyes esetkörök ismertetésénél megőriztem eredeti elnevezésüket.

Wrongful conception, ill. *pregnancy* esetében a szülők lépnek fel kártérítési igénnyel, azért, mert az egészségügyi szolgáltató mulasztása következtében nem kívánt, egészséges gyermekük született.

A *wrongful birth* kifejezés szintén a szülők kárigényére vonatkozik, azonban fogyatékos gyermekük miatt, akit abortáltak volna, ha az orvos megfelelően diagnosztizálta volna a magzati ártalmat, vagy erről megfelelően tájékoztatta volna őket.

Végül a *wrongful life* fogalom a fogyatékos gyermek kárigényét takarja, amelyet azért érvényesít, mert az elmulasztott abortusz miatt ő beteg megszületett.¹

A fenti esetek megítélésének mélyebb vizsgálatát az indokolja, hogy habár jogi értelemben kártérítési igényként öltönek formát, azok elbírálása mégsem lehetséges tisztán jogi szempontok alapján. Arra a

---

¹ HERPAI Annamária: Újabb jelenségek a születéssel kapcsolatos kártérítési igények körében, Magyar Jog, 2005/11., 691.

központi dilemmára ugyanis, hogy lehet-e kár az emberi élet, a tudomány, a vallás, az etika normák és a jog különböző válaszokat adnak. Jelen tanulmány célja annak a – nemzetközi összehasonlító szemléletű – bemutatása, hogy az ítélkezési gyakorlat miként és mely vezérlőelv alapján válaszolta meg a kérdést, amely valójában megválaszolhatatlan.

II. Az egészségügyi szolgáltatók polgári jogi felelősségének alapkérdései

Ezen igények speciális jellegének elemzése előtt szólni kell a dogmatikai alapfogalmakról, hiszen azok értelmezési problémákat is felvetnek. Az alábbiakban bemutatom, hogy az egyes országokban a kártérítési felelősség alappillérei milyen tartalommal bírnak a születéssel kapcsolatos perekben.

Az **Egyesült Államokban**² az orvosi felelősség alapja az esetjog, nem került sor szövetségi jogalkotásra a kérdésben. A *common law* rendszerében elválik egymástól, és külön elbírálás alá esik a szándékos károkozás a *battery*, és a gondatlan károkozás a *negligence*. Az orvosi felelősség megállapításánál rendszerint szóba jövő *negligence* megállapításához az alábbi feltételek teljesülése szükséges:

- a kötelezettség (*duty*) fennállása a károkozó részéről a károsult irányába,
- ennek a kötelezettségnek a megszegése nem megfelelő gondossággal (*standard of care*) végzett eljárással (*breach of duty*),
- a kötelezettség megszegéssel okozati összefüggésben (*causation*),
- a kár bekövetkezése (*damage*).

A **német** jogcsoport országaiban³ (Németország, Ausztria, Svájc) a felelősség elemei szintén a kötelezettség fennállása, ill. annak megszegése (*Pflichtverletzung*), az okozati összefüggés és a kár bekövetkezése.

A kötelezettség megszegésének két esetét különítik el, a kezelési hibát (*Behandlungsfehler*) és a tájékoztatási hibát (*Aufklärungsfehler*). A kezelési hiba minden olyan orvosi magatartás, amely az orvostudomány

² DÓSA Ágnes: Az orvos kártérítési felelőssége, HVG-ORAC, Budapest, 2010. 90.

³ DÓSA: u.o.

mindenkori állása szerint szakszerűtlen, ennek keretében kell megítélni azt is, hogy az orvos a megfelelő gondosságot tanúsította-e.⁴

Jelentős különbség azonban, hogy a német jogcsoport országaiban önálló elemként szerepel a jogellenesség (*Rechtswidrigkeit*) kérdése, másutt ez összemosódik a felróhatóság fogalmával. Az elemek közötti összefüggés pedig az, hogy a magatartás, amely sérti a törvény által védett jogokat, nem lesz automatikusan jogellenes, csak ha kimutatható, hogy a károkozó nem teljesítette a társadalom által elvárt magatartási normát (*standard of care*), vagyis nincs mögötte megfelelő kimentési ok (*Rechtfertigungsgrund*).

Magyarországról szólva szükséges rögzíteni, hogy a feldolgozott eseti döntések alapját a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (továbbiakban: régi Ptk.) képezte, ezért jelen tanulmánynak nem része annak vizsgálata, hogy a jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyv (2013. évi V. törvény) változtat-e a szóban forgó esetek megítélésén. Véleményem szerint ennek eldöntése a majdan kialakuló új gyakorlat függvényében lehetséges.

A polgári jogi kártérítési felelősségnek az 1959-es Ptk. rendszerében négy alapvető feltétele van: a jogellenesség, – rendes felelősség esetén – a felróhatóság, a kár és az okozati összefüggés a kár és a felróható tevékenység (mulasztás) között.⁵

1. Az egészségügyi szolgáltatóval szemben támasztott gondossági mérce

Az **amerikai** bírói gyakorlat⁶ kiindulópontja az, hogy a gondosság mércéje (*standard of care*) az, amit az „ésszerűen gondolkodó szakember” tanúsítana (*reasonable practitioner*). Ez alatt nem a legkiválóbb, hanem a hasonló körülmények között praktizáló, átlagosan képzett szakembereket kell érteni. Amerikában az orvosi szakma privilégiuma saját felelősségi mércéjét megállapítani, azt a laikus esküdtek nem minősíthetik elégtelennek.

A szakma által meghatározott kritériumrendszert a bírói gyakorlat három irányból is relativizálja. Egyrészt figyelembe veendő a kisebbség által alkalmazott gyakorlat (*respectable minority rule*), ha az orvosok közt

⁴ DÓSA: u.o.

⁵ A régi Ptk. 339. §-hoz fűzött kommentár

⁶ DÓSA: i.m. 92.

nincs teljes konszenzus a szakmailag helyes kezelés módjáról. Másrészt – csökkenő jelentőséggel – de szerepe lehet a helyi szabályoknak (*locality rule*), különösen, ha az USA földrajzi kiterjedésére gondolunk. Mára inkább beszélhetünk azonban nemzeti standardról, hiszen a telekommunikációs eszközöknek köszönhetően az orvosok nincsenek elzárva a továbbképzés lehetőségétől. Végül figyelembe kell venni az ún. legjobb döntés standardját (*best judgement*), ami azt jelenti, hogy az orvos nem mentesül a felelősség alól, ha az elfogadott gyakorlatot követte, de nem a legjobb ítélőképessége, szakértelme szerint kezelte a beteget.

A **német** jogcsoport országában objektivizált gondossági mércét alkalmaznak. Ennek jogszabályi alapját a német felelősségi jogban a BGB 276.§-a határozza meg: *„gondatlanul cselekszik, aki a forgalomban elvárható gondosságot elmulasztja”*. A gondossági mércét természetesen a hasonló képzettségűektől általában elvárható magatartás jelenti.⁷

A **magyar** jogban⁸ egyrészt alkalmazandó az 1959-es Ptk. általános felelősségi szabálya, amely szerint a károkozó mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Az orvosi tevékenység vonatkozásban azonban jogszabály is meghatározta az elvárható gondosságot: ez a legnagyobb gondosság volt.

A legnagyobb gondosság fogalmát már az orvosi rendtartásról szóló 1959. évi 8. tvr.-ben megtaláljuk (3.§ (1) bek.), ezt pedig szó szerint átvette az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény, amelynek 43. §-ának (2) bekezdése kimondta, hogy *„az orvosnak a legnagyobb gondossággal és körültekintéssel meg kell tennie mindazokat az intézkedéseket, amelyek a betegségek megelőzéséhez, a beteg életének megmentéséhez, gyógyulásához, munkaképességének helyreállításához szükségesek. Az orvos az általa gyógyíthatatlannak vélt beteget is a legnagyobb gondossággal köteles gyógykezeltetni.”*

Az új 1997. évi CLIV. törvény (továbbiakban: Eü.tv) már nem az általános felelősségi mérce kontextusában vette át a legnagyobb gondosság kifejezését, hanem diszkriminációellenes szabályba ágyazta azt: *„Minden beteget – az ellátás igénybevételének jogcímére tekintet nélkül – az ellátásban részt vevőktől elvárható legnagyobb gondossággal, valamint a szakmai és etikai szabályok, illetve irányelvek betartásával kell ellátni.”*(77.§ (3) bek.).

---

⁷ DÓSA: i.m. 95.

⁸ DÓSA: i.m. 96-97.

Ebből a mondatból a „*legnagyobb*” jelzőt az egészségügyi tevékenység végzésének egyes kérdéseiről szóló 2003. évi LXXIV. törvény 28. §-a (3) bekezdésének b) pontja – 2004. május 1-jével – hatályon kívül helyezte.

Az egyik legfontosabb kérdés az, hogy a jogszabályban meghatározott elvárható gondosság és a szakmai szabályok egybeesnek-e, vagy a kettő elválasztható, és az elvárható gondosság követelményét a szakmai szabályok fölé lehet-e emelni. De mik is azok a szakmai szabályok? Az egészségügyi tevékenység végzésének egyes kérdéseiről szóló törvény⁹ kimondja, hogy *„az állami költségvetésből, illetve az Egészségbiztosítási Alapból külön jogszabályok szerint finanszírozott egészségügyi szolgáltatók keretében egészségügyi tevékenységet végző egészségügyi dolgozó feladatainak ellátása során köteles figyelembe venni a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény (a továbbiakban: Ebtv.) 19. § (1) bekezdése alapján, az adott finanszírozott ellátásra a miniszter által meghatározott vizsgálati és terápiás eljárási rendet is.”*

Ezen jogszabályi rendelkezés alapján létrehozandó vizsgálati és terápiás eljárásrend célja láthatóan az, hogy megszabja a közfinanszírozott ellátásban az igénybevétel lehetőségeit és egyben korlátait, és nem elsősorban a szakmai szabályok rögzítése.

Ezekén túl a szakma írott szabályait a tankönyvekben találjuk, az íratlan szakmai szabályok jelentősége ma már háttérbe szorulni látszik. Találunk azonban arra is példát, hogy a felelősség megállapítására azon kongresszuson elhangzott gyakorlatot figyelmen kívül hagyó orvosi döntés miatt került sor, hogy 0,6 MOM AFP értéknél a terhes nőt további vizsgálatoknak kell alávetni a magzati fogyatékoság gyanújának tisztázása érdekében, habár ez az érték az írott szabályok szerint még a normális tartományba esik.¹⁰

A bírói gyakorlat nem egységes abban, hogy a szakmai szabályokban foglaltak betartása egyben az elvárható gondosság követelményének kielégítését jelenti-e. A jogesetek ismertetését mellőzve, még a Legfelsőbb Bíróság két tanácsa is eltérően foglalt állást a kérdésben, ugyanabban az évben: az egyik ítéletben a szakmai szabályok betartása kizárta a kártérítési felelősség megállapítását, míg a másikban nem volt döntő tényező a szakmai szabályok betartása, és külön vizsgálta a bíróság a gondossági mérce kérdését.¹¹ Nem változtatott a bírói gyakorlaton a fokozott gondossági mérce hatályon kívül helyezése sem. Ennek oka, hogy

⁹ 2003. évi LXXXIV. tv. 19.§ (1) bekezdés.

¹⁰ Pécsi Ítéltábla Pf. III. 20.275/2009.; in: DÓSA: i.m. 100.

¹¹ Legfelsőbb Bíróság Pfv. X. 20.235/2001, Legfelsőbb Bíróság Pf. III. 25. 898/2001.; in: DÓSA i.m. 101.

a bírói gyakorlat az 1959-es Ptk. 339. § -ának alkalmazása során az „általában elvárható” fogalmát már akkor is a jogviszony jellegzetességeit figyelembe véve alakította ki, amikor még tételes jogi rendelkezés nem volt.

A gondossági mérce ehelyütt való tisztázása azért volt indokolt, mert főleg a *wrongful birth* igényeknél fontos szerephez jut ez a kérdés. Mint látni fogjuk ez a legkönnyebben megítélhető esetkör, ugyanis nem kérdéses a kár bekövetkezése, és az okozatosság sem, előtérbe kerül azonban az orvos kimentési lehetősége, amelyet a fenti szempontok mérlegelésével kell elbírálni.

2. Okozati összefüggés

Az okozati összefüggés a felróható magatartás és a bekövetkezett kár között alapvető feltétele a kártérítésnek. A dolgozat témáját képező esetkörökben azonban sajátosan alakul az okozatosság kérdése, ugyanis ha a gyermek fogyatékosan születik is, az orvos kötelezettségszegésének következménye nem maga a fogyatékosság, hanem az időben elvégezhető terhességmegszakítás esélyének elvesztése. Nem képezik tárgyát ezen tanulmánynak tehát az olyan esetek, amikor az orvos magatartása teszi fogyatékosná a születendő magzatot, például sikertelen abortusz következtében.

Vannak azonban olyan esetek, amikor az okozatosság természettudományos bizonyossággal nem igazolható. Ekkor az ügy kimenetelét a bizonyítási teher szabálya rendezi, tehát mivel az okozatosságot a felperesnek kell bizonyítania, így annak sikertelensége is az ő terhére esik.

3. A kár

A gyermek születésével kapcsolatos kártérítési perek legtöbbet vitatott kérdése, hogy jogi, ill. morális értelemben lehet-e kár egy nem kívánt gyermek megszületése. Mert az nem kérdéses, hogy az időben elvégzendő terhességmegszakítás esélyének elvesztése nem jelent mást, minthogy a tényleges kár a gyermek megszületése, azaz a léte. (Éppen egy magyar bírósági ítéletben fogjuk látni, azt a helytelen megközelítést, amely visszalépve az események láncolatában azt mondja, hogy kár csak a

joggal való élés lehetőségének elvesztése, de ebből nem jut arra a következtetésre, hogy a születés is az lenne.)¹²

Milyen ellenérvekkel találkozhatunk a szakirodalomban?

A gyermek kárként való tételezését ellenzők hivatkoznak arra például, hogy a gyermek minden körülmények között áldás, és a vele járó előnyök még az esetlegesen felmerülő károkat is ellensúlyozzák (*blessing argument*).¹³ Ezen érvet kritizálók arra hivatkoznak, hogy ez még talán igaz is lehet, ha egészséges gyermekről beszélünk, de bizonyosan nem az, ha egy fogyatékosról, ezért az állítás nemcsak álszent, de diszkriminatív is.

Egy másik felhozott érv, hogy az ilyen igények pénzzé próbálják átváltani az emberi kapcsolatokat, a gyermeket árucikké teszik (*commodification*),¹⁴ a szülők pedig azt akarják bizonyítani, hogy a gyermek több kárt okoz anyailag, mint amennyi érzelmi előnnyel jár a létezése. Az ellenzők szerint, az hogy a bíróság az igazságos kompenzáció érdekében a gyermekkel járó előnyöket anyagilag felbecsülhetőnek tartja, nem jelenti azt, hogy a gyermek tárggyá válna.

Végül érdemes megemlíteni azt a gyenge érvelést, hogy az igény elismerése azzal a veszéllyel jár, hogy a gyermeknek súlyos szorongást okozhat, hogyha felnőve rájön, hogy őt szülei nem tervezték, nem akarták megtartani (*distress argument*).¹⁵ Természetesen ezen a feltételezésen alapuló érv nem lehetne alapja a kártérítési igény elbírálásának.

A fenti néhány példából is látszik, hogy a kérdés megítélése azért sem könnyű, mert ha az ember be is látja, hogy egy gyermek lehet személyes, szociális vagy gazdasági szempontból nem kívánatos, mégsem tudja semmibe venni az olyan tudatalattiba ivódott tételeket, minthogy a gyermek születése érték vagy, hogy az emberi élet értéke nem fejezhető ki pénzben.

Érdemes említést tenni arról az Egyesült Államokban elterjedt gyakorlatról¹⁶, amely – határozott állásfoglalás helyett – a kár számításánál próbálja meg figyelembe venni a gyermekkel járó örömeket, és eltér a teljes kártérítés elvétől. Ennek két útja létezik: a *limited damages* és a *benefit rule*.

¹² EBH 2005.1206

¹³ Dean STRETTON: The birth torts: Damages for wrongful birth and wrongful life, Deakin Law Review, Volume 10 No 1 336.

¹⁴ Dean STRETTON: i.m. 338.

¹⁵ Dean STRETTON: i.m. 340.

¹⁶ Jennifer MEE: Wrongful Conception: The Emergence of Full Recovery Rule, 70 Wash.U.L.Q., 1992. 899.

A „*limited damages*” elvét választó bíróságok tulajdonképpen megtagadják a gyermek felnevelési költségeinek megtérítését, különböző, főleg közrendre hivatkozó indokok alapján (pl. a gyermek születése nem jogilag kompenzálható kár, a vele járó örömök kiegyenlítik a károkat, érzelmi roncs lenne az ilyen gyermekből). Ezt leszámítva minden más kárát érvényesítheti a felperes.¹⁷

A másik megoldás, a „*benefit rule*” megengedi ugyan a felnevelési költségek érvényesítését, azonban az esküdteknek lehetőségük van arra, hogy a kártérítés összegét csökkentse a gyermekkel járó előnyök megfoghatatlan összegével. Volt, aki úgy írta le ezt a szabályt, mint ami egyensúlyt teremt az egyéni kár megtérítése és az amerikai család primátusának megőrzése között.¹⁸

Ezen elvek alkalmazása mára meghaladottá vált, és sok kritikus szerint a nem kívánt születéssel kapcsolatos igényeket is az általános elvek, tehát a teljes kártérítés elve (*full recovery*) szerint kell elbírálni. Később látni fogjuk, hogy azért sok amerikai állam továbbra is alkalmazza ezeket.

III. Wrongful conception – A nem kívánt egészséges gyermek

Az egészséges gyermek kárként való értelmezése tipikusan három esetben fordulhat elő:

- sikertelen művi meddővé tételt követő terhesség kiviselése,
- a terhességmegszakítás során visszamaradt magzat megszületése esetén,
- ritkaságként pedig a felírt fogamzásgátló tabletta helyett tévesen kiszolgáltatót más készítmény alkalmazása következtében bekövetkezett terhességhez kapcsolódóan.¹⁹

A legelső, bíróság által elbírált ilyen eset az Egyesült Államokban történt 1934-ben, amelyben egy sikertelen művi meddővé tételt célzó műtétet követően született egészséges gyermek. A szülők a terhességgel és a szüléssel kapcsolatos vagyoni kártérítési igényét a bíróság elutasította. Európában a hatvanas években jelentkeztek az ilyen típusú kártérítési perek, amelyek oka az, hogy a művi meddővé tétel és a fogamzásgátlás

---

¹⁷ Jennifer MEE: u.o.

¹⁸ Jennifer MEE: i.m. 901.

¹⁹ DÓSA: i.m.,165.

ekkor kezdett annyira megbízhatóvá válni, hogy az azt igénybe vevő fél joggal várhatta el annak hatékonyságát és sikerességét.²⁰

A következőkben az mutatom be, hogy az egyes országok bírói gyakorlata miként válaszolta meg a *wrongful conception* ügyek által felvetett kérdéseket.

Németországban 1974-ben született az első ítélet olyan ügyben, amelyben a kártérítési igényt sikertelen művi meddővé tett követő terhességre alapozták.²¹ Ebben az ügyben a felperest (apát) az ondóvezeték kétoldali lekötésével meddővé tették, azonban a műtétet követő gondosan elvégzett vizsgálatok ellenére, a felperes felesége mégis teherbe esett, és egészséges gyermekük született. Habár a fellebbviteli bíróság hatályon kívül helyezte – a tényállás tisztázatlansága miatt – a keresetnek helyt adó első fokú ítéletet, és az ügy egyezséggel zárult, a fellebbviteli bíróság azért kimondta, hogy ugyan a gyermek születése önmagában nem kár, de a tartási kötelezettség vagyoni kárként értékelhető, ami közvetlen okozati összefüggésben áll az orvos mulasztásával.

Sajátosan alakult azonban a terhességmegszakítás után visszamaradt terhesség megítélése, ugyanis a német Alkotmánybíróság (*Bundesverfassungsgericht, BVerfG*) felfogása ellentétben állt a német Legfelsőbb Bírósággal (*Bundesgerichtshof, BGH*).

A német Alkotmánybíróság az ún. második abortusz-határozatában²² kimondta, hogy a gyermek létének, valamint tartási költségének kárként való felfogása alkotmányossági okból kizárt, és ezért szükséges a polgári bíróságok gyakorlatának felülvizsgálata. Külön megítélés alá esett ugyanakkor az, hogy az orvos kártérítési felelősségét az már megalapozza, ha a gyermek a sikertelen terhességmegszakítás következtében károsodást szenved.²³

A német Legfelsőbb Bíróság visszautasította a kritikát, és ítéletében kifejtette, hogy az alkotmánybírósági határozatban foglaltak nem kötik, gyakorlatát alaposan felülvizsgálta, és nem látja annak okát, hogy azon változtatni kellene. Abban egyetértett a BGH, hogy a gyermek létezése alkotmányjogi szempontból sem lehet kár, de leszögezi, hogy a tartási költség vagyoni kárnak tekinthető. Megjegyzi továbbá, hogy polgári jogi szempontból a kár fogalma nem jelent értékítéletet.²⁴

---

²⁰ u.o.

²¹ In: Neue Juristische Wochenschrift 1975. 644.; hiv.: DÓSA 168.

²² BVerfGE 88, 203 In: Neue Juristische Wochenschrift 1993. 1751.; hiv.: DÓSA 169.

²³ HERPAI: i.m. 691.

²⁴ DÓSA: i.m. 170.

Alapvető különbség van tehát a két felfogás között. Az Alkotmánybíróság ugyanis egységben szemléli a gyermeket, amikor kimondja, hogy az kárnak nem tekinthető. A Legfelsőbb Bíróság azonban elválaszthatónak tartja a gyermek absztrakt megítélésétől annak vagyoni vonatkozásait, és ezt már kompenzálандó kárnak ismeri el.

Különösen érzékeny kérdés, hogy a *wrongful conception* ügyekben mit takar a károsult kárenyhítési kötelezettsége. A német Legfelsőbb Bíróság szerint, ha a sikertelen terhességmegszakítást követően a terhességet még idejében felfedezik, az ismételt megszakítás megtagadása – ha annak sem jogi, sem orvosi akadályja nincs – megszakítja az okozati összefüggést, amely a kárenyhítési kötelezettség elmulasztását is jelenti egyben.²⁵ Más megítélés alá esik, ha a második terhességmegszakításra már más indikációval kerülne sor (például egy szociális indikációjú megszakítást követően, a terhesség későbbi szakaszában orvosi indikáció merülne fel), mert ez új döntési helyzetet teremt a nőnek, és csak akkor tekinthető az okozatosság megszakításának, ha döntése teljesen ésszerűtlen, előreláthatatlan a károkozó számára.²⁶

A német bírói gyakorlat nem tekinti azonban károsulti közrehatásnak, ha a sikertelen művi meddővé tételt követően a nő nem veti alá magát terhességmegszakításnak.²⁷ Ennek indoka, hogy alapvető morális különbség van a fogamzóképeség végleges megszüntetése, és egy meg nem született élet kioltása között, ezért ez utóbbi nem értékelhető a kárenyhítési kötelezettség körében.

További kérdéseket vet fel, hogy elvárható kárenyhítő magatartás-e a károsulttól a megszületett gyermek örökbeadása. Az egyik álláspont szerint, ha a szülők megtartják a gyereket, és a tartási költségeket a károkozóra hárítják, azzal ők a gyermekkel kapcsolatos kötelezettségeknek csak a pozitív oldalát vállalják, amelyet a kárnszerzés esetének lehet tekinteni, hiszen ők kedvezőbb helyzetbe kerülnek, mintha a káresemény meg sem történt volna. A másik érvelés szerint – amit a német bírói gyakorlat is elfogad²⁸ – az örökbeadás elmulasztása nem értékelhető a kárenyhítési kötelezettség elmulasztásaként, mert a gyermek alapvető érdeke, hogy vér szerinti családjában nőjön fel. Ha a szülők mégis az örökbeadás mellett döntenek, döntésük alapját nem képezheti gazdasági, vagyoni érdek.

---

²⁵ DÓSA: i.m. 172.

²⁶ H. ENGELHARDT: Kind als Schaden? Ver. 1988. 542.; hiv.: DÓSA: 172.

²⁷ W. GRUNSKY: Das Kind als Schaden. Jura 1987. 85.; hiv.: DÓSA: 172.

²⁸ R. STÜNER: Der Schutz des ungeborenen Kindes im Zivilrecht. Jura 1987.79.; hiv.: DÓSA: 173.

Hollandiában az első legfelsőbb bírósági döntésre *wrongful conception* ügyben 1997-ben került sor. A tényállás szerint a felperes nőgyógyásza egy műtéti beavatkozás során eltávolította a nő szervezetében elhelyezett fogamzásgátló eszközt, majd a sikeres műtét végén elmulasztotta azt visszahelyezni. Ennek eredményeképp a szűkös anyagi körülmények között élő kétgyermekes anya akarata ellenére szült még egy egészséges gyermeket. A holland legfelsőbb bíróság, a *Hoge Raad* megítélte a tartási költségeket azon az alapon, hogy az orvos hibája – aki tisztában volt a szülők azon elhatározásával, hogy nem akarnak több gyereket – a holland polgári törvénykönyv értelmében megtérítendő vagyoni kárt okozott. Kiemelte a bíróság, hogy itt nem maga a gyermekszületés a kár, hanem az okozott vagyoni-anyagi hátrány. A német bírói gyakorlattal egyezően nem értékelte a bíróság károsulti közrehatásként, ill. a kárenyhítési kötelezettség elmulasztásaként, hogy a felperes nem abortálta vagy adta örökbe a gyermekét. Az ítélet szerint tehát a felperest megilletik a gyermek 18 éves koráig átlagosan felmerülő költségek, valamint a terhességgel összefüggő keresetkiesés. A fájdalomdíjra vonatkozó követelést ebben az ügyben ugyan elutasították, de ennek is helye lehet, ha a szüléssel együtt járó megterhelés a normális szintet meghaladja.

Ausztráliában a legjelentősebb *wrongful conception* eset a *Cattanach v. Melchior* ügy,²⁹ amelyben az orvos a sterilizációs műtétet csak az egyik petevezetékre végezte el, mert az anya tévesen azt hitte, hogy a másikat gyerekkorában eltávolították. Ennek következtében az anyának egészséges gyermeke született. Az elsőfokú bíróság megítélte a terhességgel és a gyerek felnevelésével járó költségeket, az ítéletet helyben hagyta a fellebbviteli bíróság, és végül az ausztrál legfelsőbb bíróság (*High Court*) is kimondta, hogy a nevelési költségek megtérítendőek.

Az **Egyesült Államokban** egységes bírói gyakorlatról nem beszélhetünk, hiszen *wrongful conception/pregnancy* ügyben a szövetségi Legfelsőbb Bíróság még nem hozott ítéletet. Kezdetben a bírói gyakorlat az igényeket a közrenddel (*public policy*) ellentétesnek ítélte.³⁰

A *Shaheen v. Knight*³¹ ügyben a bíróság úgy döntött, hogy a felperest nem érte kár. Az érvelés szerint ellentétes a közrenddel az, hogy a szülők meg akarják tartani ugyan a gyereket (itt merült fel először a kárenyhítési kötelezettség kérdése örökbeadás vagy abortusz formájában), de mindazt

²⁹ *Cattanach v. Melchior* (2003) 199 ALR 131, 2003 HCA 38 (High Court of Australia)

³⁰ DÓSA i.m. 174-175.

³¹ 11 Pa. D. & C. 2d 41 (C.P. Lycoming Country 1957), In: David J. BURKE: *Wrongful Pregnancy: Child Rearing Damages Deserve Full Judicial Consideration*, *Pace Law Review*, Volume 8, 1988. 317.

a költséget, ami egy gyermek felnevelésével jár, az orvossal akarják megfizettetni.

A közrendi érvelésen alapuló bírói gyakorlatban egy 1967-es kaliforniai ügy hozott változást. A *Custodio v. Bauer*³² ügyben a sikertelen sterilizáció a pár tizedik gyermekének megszületéséhez vezetett. A bíróság szerint a családtervezés időközben társadalmilag elfogadottá vált, és a kártérítés funkciója ebben az esetben a családi vagyon csökkenésének kiegyenlítése.³³ A korábbi esetek hosszas tárgyalását követően a bíróság megítélte a kártérítést a sikertelen operáció költségeiért, a fizikai, érzelmi fájdalomért és szenvedésért, a mérhető változásért, amely a családtagok anyagi helyzetében bekövetkezett és a gyermek felnevelésének költségeit, csökkentve azonban azokkal az előnyökkel, ami a gyermek születésével jár (*offset*).

A csökkentett kártérítés elvét sok kritika érte, amely kevésbé volt hatással a bíróságok gyakorlatára.³⁴ Találunk azonban olyan ítéletre is példát, amely a *full recovery* elvét alkalmazta. A *Cockrum v. Baumgartner*³⁵ ügyben a bíróság nem fogadta el az Illinois állam közrendjére hivatkozó alperesi védekezést, miszerint a gyermek értékes ajándék, és nem kompenzálható kár. A bíróság abban látta az eset lényegét, hogy sérült a szülők azon alapvető joga, hogy dönthessenek a gyermekvállalásról, ezért az alperesnek csökkentés nélkül kellett állnia a nem tervezett gyermek felnevelésének és oktatásának költségeit.³⁶

Az Egyesült Államok esetében – ha nincs szövetségi döntés – soha nem beszélhetünk egységes joggyakorlatról, csak az egyes államok bírói döntéseit vizsgálhatjuk. Ennek alapján azonban megállapítható, hogy idővel a bíróságok túlléptek a közrendre alapított elutasítási indokon, és helyt adtak a *wrongful conception* igényeknek. A megosztottságot inkább abban lehet felfedezni, hogy egyes bíróságok csökkentik a kártérítést, míg mások nem.

Angliában a *wrongful conception* ügyek megítélése szempontjából kiemelkedő jelentőségű a 2000-ben folyt *McFarlane v. Tayside* ügy.³⁷ Itt szintén a férjen végzett vasectomiát követően a feleség – négy gyermek után – ismét teherbe esett, és egészséges gyereket szült. A bíróság ugyan megítélte a szüléssel járó kártérítést a kellemetlenségekért, fájdalomért

³² 251 Cal. App 2d 303, 59 Cal. Rptr. 463 (1967), In: David J. BURKE: i.m. 318.

³³ DÓSA: i.m. 175.

³⁴ Jennifer MEE: i.m. 907.

³⁵ 425 N.E.2d 968 (Ill. App. Ct. 1981): u.o.

³⁶ Jennifer MEEÉ: i.m. 908.

³⁷ 2000 2 AC 59.; az ügyet részletesen ismerteti: J K MASON: *Wrongful Pregnancy, Wrongful Birth and Wrongful Terminology*, EdinLR Vol.6. pp 46-66., 51. és s.k.o.

és költségeikért, azonban a gyermek felnevelésének költségeiért nem.³⁸ A Lordok Házának bírái új megközelítésű indokolást adtak döntésükre, mert elutasították, hogy a döntés alapja a közrend lenne. Steyn bíró szerint azonban egy társadalomban mindig érvényesülnie kell az osztó igazságosságnak (*'distributive justice'*), azaz a társadalom teherviselésének igazságosnak kell lennie. Ennek megfelelően az ügy megítélésénél a londoni polgár (*'man on the London Underground'*) értékítéletéből kell kiindulni: ha megkérdeznénk egy átlagos embert, az azt mondaná, hogy egy egészséges gyermek születéséért nem jár kártérítés, különösen annak tudatában, hogy mennyi a gyermektelen pár.³⁹ A ítélettel sokan nem értettek egyet, erkölcsi paternalizmussal vádolták, igazságtalannak ítélték a szülőkre nézve.

A legmarkánsabban tehát Anglia foglalt állást a kérdésben, és kimondta, hogy a szülő nem háríthatja át másra egészséges gyermekének nevelési költségeit. Figyelemreméltó az a bírói gyakorlat, amely a McFarlane ítéletet – mint alapesetet – tekinti a viszonyítási pontnak, és minden más ügyet ehhez képest ítél meg. Az ítélet fajsúlyosságát az is jelzi, hogy a Lordok Háza még attól is vonakodik, hogy az eltérő tényállású ügyeket (pl. ha fogyatékos a szülő) kivonja a McFarlane ítélet hatálya alól.

Már **Magyarországon** is több *wrongful conception* ügyben született bírói ítélet. A magyar bíróságok alapvetően elutasították az egészséges gyermek születésével kapcsolatos kárigényeket. A magyar bírói gyakorlat nem fogadta el a kártérítési igény jogalapjaként a gyermek megszületését, sem a gyermek eltartási költségeivel kapcsolatos vagyoni terheket, sem a szülők gyermekneveléssel kapcsolatos nem vagyoni hátrányait.⁴⁰

Egy a Veszprémi Városi Bíróság, majd másodfokon a Veszprém Megyei Bíróság által elbírált ügyben a felperesen hét-nyolc hetes terhesen sikertelen terhességmegszakítást végzett az alperes kórház.⁴¹ Az alperes visszafizette a műtét költségét, és felajánlotta a 14-15 hetes terhesség megszakítását, vagy a gyermek megtartása esetén részletes ultrahangvizsgálatot az esetleges károsodás felderítésére. A felperes megtartotta a gyermeket, aki egészségesen született meg. A felperes keresetében kérte a bíróságot, hogy kötelezze az alperest 2 600 000 Ft kártérítés megfizetésére. Vagyoni kárként lett megjelölve a várható keresetkiesés, a

³⁸ SZEIDL Ágnes: A kártérítési felelősség megállapításának változásai gondatlan károkozás esetén az orvosi műhibaperekben a brit jogban, *Iustum Aequum Salutare*, IV. 2008/4. 232.

³⁹ SZEIDL: i.m. 233.

⁴⁰ HERPAI: i.m. 693.

⁴¹ Veszprémi Városi Bíróság 7.P. 22. 297/1996.; Veszprém Megyei Bíróság 2 Pf. 20. 302/1997. in: KÖLES Tibor: Orvosi műhiba perek, HVG-ORAC Budapest, 1999. 287.; DÓSA: i.m. 176.; HERPAI: i.m. 694.

gyermekgondozással járó költségek, esküvői költségek, az otthonteremtés költségei. A bíróság azonban egyedül azon utazási költségek megtérítésére irányuló követelést találta alaposnak, amelyek a felróható orvosi magatartást követően, máshol elvégzett orvosi vizsgálatok helyszínére való eljutással függtek össze. A kártérítés jogalapjának a bíróság a felek között létrejött vállalkozási és megbízási elemeket is tartalmazó szerződés megszegését tekintette. A további követelések elutasításának alapja a bíróság indokolása szerint az, hogy *„a gyermek létezését, felnevelésnek költségeit hátránynak sem jogi, sem társadalmi, sem erkölcsi értelemben nem lehet tekinteni”*. Tehát a bíróság sem a gyermek létét, sem a vele járó költségeket tekintette kárnak.

A Legfelsőbb Bíróság hasonlóképpen foglalt állást egy másik ügyben, ahol az volt a vizsgálat tárgya, hogy van-e a felperesnek olyan kára, amely alapja lehet nem vagyoni kártérítésnek: *„Ilyen kára a felperesnek nem állapítható meg, mert nincs olyan jog által elismerhető személyiségi joga, amely azáltal sérült volna, hogy az általa kívánt terhességmegszakítás ellenére gyermeke született.”*⁴²

Más esetekben a felperes nem(csak) a gyermek létében, és a vele járó kiadásokban jelölte meg a kárát, hanem abban, hogy a gyermek születésével életvitele megnehezült, életminősége szabadideje csökkenésével hátrányosan megváltozott. Ezt sem tudta azonban elfogadni a Legfelsőbb Bíróság, amely ugyanezen ügyben kimondta:⁴³ *„(...) Ilyen védelemre érdemes személyiségi jogsértést nem jelent az sem, hogy a felperes életvitele – értelemszerűen – alapvetően más lenne a gyermek nélkül, mint egy gyermekkel a családban. Ez azonban az életminőség hátrányos megváltozását nem jelenti, így kártérítés alapja ez okból sem lehet.”*

A magyar bírói gyakorlatban is felmerült az a kérdés, hogy mi az, ami még elvárható a károsulttól, hogy eleget tegyen a kárenyhítési kötelezettségének. Ezzel kapcsolatban kimondta a bíróság, hogy *„a felperes önhibája a károkozó felelősségét teljes egészében kizárja, hiszen a felperesnek minden lehetősége megvolt, hogy a terhességét megszakítsa”*.⁴⁴ Ebben az ügyben a bíróság döntésénél azt is figyelembe vette, hogy a felperes semmilyen tevőleges magatartást nem tanúsított annak érdekében, hogy terhességét megakadályozza: nem védekezett, orvosától fogamzásgátló tanácsot nem kért, a kontrollvizsgálaton nem jelent meg, a 12. héten túl felajánlott abortuszról pedig nem is

⁴² Legfelsőbb Bíróság PF. III. 26. 339/2001. BH 2004.143. EBH 2003.941

⁴³ Legfelsőbb Bíróság PF. III. 26. 339/2001. BH 2004.143. EBH 2003.941

⁴⁴ Salgótarjáni Városi Bíróság P. 20 442/1995. sz., Nógrád Megyei Bíróság PF. 21 152/1996. sz.; in KÖLES 243-246.

érdeklődött. Ezt a terhesség egész ideje alatt megnyilvánuló közönyösséget minősítette a bíróság olyan önhibának, amely kizárja az okozatosság megállapítását.

Ezt az álláspontot erősítette meg a Legfelsőbb Bíróság abban a már fent említett ügyben is,⁴⁵ amikor elmaradt a terhességmegszakítás utáni szövettani vizsgálat, és amikor észlelték a fennmaradt terhességet, a felperes már nem vállalta a műtétet. A bíróság kár hiányában utasította el a keresetet, de azt a jogalapot sem fogadták el, hogy sérült volna a felperes önrendelkezési joga, mert az újabb terhességmegszakítás lehetősége folytán ez tényszerűen sem igaz. Az indokolás szerint a második abortusz nagyobb kockázata csak elvileg merülhetett fel, hiszen kockázata a korábbi beavatkozásnak is volt, magát a beavatkozást pedig a felperes akarta. Ezen döntése következményeit pedig nem háríthatja át a felperes másra.

Összességében nézve a magyar bírói gyakorlat a wrongful conception eseteket nézve egységesnek mondható:

- Nem tekinti kárnak sem a gyermek létét, sem a szülők megváltozott életkörülményeit.
- Az angol megközelítéshez hasonlóan, az egészséges gyermek tartási költségeit a szülőknek kell viselni, az nem hárítható át másra.
- Végül pedig elvárható kárenyhítési magatartásnak tekinti, hogy az anya vesse alá magát (újabb) terhességmegszakításnak, ha arra van lehetőség.

Érdemes említést tenni azon jogirodalmi álláspontról, amely a magzatot teljes jogú személynek tekinti, és ezáltal a magzati élet védelmét is kiterjesztőbben értelmezi.⁴⁶ Ezen életvédő álláspont szerint a wrongful conception kérdésköre egyenesen abszurd. Ennek az abszurd gondolatmenetnek pedig az a lényege, hogy ha a törvényhozó elismeri, hogy az anyának „joga” van rendelkezni a magzat élete felett, ebből logikailag következik, hogy ha téves diagnózis, vagy sikertelen beavatkozás miatt mégis nem kívánt gyermek születik, akkor az vagyoni vagy nem vagyoni kárt okoz. Ezt a logikát követve a gyermek „materializálódik”, „vagyonná” vagy „dologgá” alakul. Jobbágyi ezt olyan csapdahelyzetként értékeli, amely beláthatatlan következményekkel jár. Egyrészt az orvos kármegelőző tevékenysége az lesz, hogy minél több terhességmegszakítást javasoljon – elkerülendő a téves diagnózisból

⁴⁵ Legfelsőbb Bíróság PF. III. 26. 339/2001. BH 2004.143. EBH 2003.941.

⁴⁶ JOBBÁGYI Gábor: Az ember, mint kár? Jogtudományi Közlöny, 2004. január 7-8.

fakadó kárigényeket, – másrészt a kárigény elismerése esetén a gyermek nem mint ember, hanem mint kár létezik, amelyből következően a kárelhárítás körében a Taigetosz gyakorlata a humánus és praktikus megoldás.

A születéssel kapcsolatos kártérítési perek *conditio sine qua non*-ja tehát az abortuszhoz való jog elismerése. Az életvédő álláspont alapvetően szélsőséges nézet, amelynek alapja, hogy a magzatot a fogantatástól kezdve embernek tekinti, akinek joga van az élethez, az abortuszt pedig mind morális, mind jogi értelemben elfogadhatatlannak tartja. Nekünk azonban a hatályos törvényi szabályozásból kell kiindulni – amely meghatározott feltételek mellett jogként nevesíti az abortuszt – ezért nem nevezhetők abszurdnak a *wrongful conception* esetek. Az más kérdés, hogy a nem kívánt egészséges gyermek problémáját inkább morális, mint jogi alapokon bírálják el hazánkban.⁴⁷

IV. Wrongful birth – A szülők kártérítési igénye a nem kívánt fogyatékos gyermekért

A *wrongful birth* elnevezés a nemzetközi szakirodalomban azt az esetkört takarja, amikor a gyermek fogyatékoságának időben való felismerése még alkalmat adhatott volna a terhesség jogszabályoknak megfelelő művi megszakítására. A kötelességszegés következménye itt nem maga a fogyatékoság, hanem az időben elvégzendő terhességmegszakítás esélyének elvesztése, és ennek következtében a fogyatékos gyermek megszületése.⁴⁸

Az esély elvesztésére alapított igények esetében vizsgálni kell, hogy a felismerhető rendellenesség lehetőséget adott volna-e a szülőknek a terhesség megszakítására. Itt fontos tényezőként veendő figyelembe a törvényi szabályozás: a magzati élet védelméről szóló törvény⁴⁹ a terhesség 12. hetéig teszi lehetővé a terhesség megszakítását, ha a magzat orvosiilag valószínűsíthetően súlyos fogyatékoságban, vagy egyéb károsodásban szenved, valamint a terhesség 20. hetéig (kivételes esetben a 24. hetéig) végezhető abortusz, ha a magzat genetikai vagy teratológiai ártalmának valószínűsége az 50%-ot eléri. Annak is szerepe van az esély

---

⁴⁷ FÉZER Tamás: A nem vagyoni (erkölcsi) sérelmek megítélése a polgári jogban, HVG-ORAC, Budapest, 2011. 340.

⁴⁸ DÓSA: i.m. 154.

⁴⁹ 1992. évi LXXIX. törvény 6.§

elvesztésének megítélésében, hogy a szülők világnézete szerint elfogadható lehetőség-e a terhesség megszakítása.⁵⁰

Németországban – hasonlóan a *wrongful conception* ügyek megítéléséhez –, a Legfelsőbb Bíróság és Alkotmánybíróság e kérdésben is szemben áll egymással. Az alsóbb bíróságok előszeretettel alapítják ítéletüket alkotmányossági indokokra. Így történt ez abban az ügyben is, amelyben az orvosok téves diagnózisa alapján a szülőknek egészséges lány gyermek helyett, mongolizmusban szenvedő fiú gyermeke született, amelyért törvényes mértékű tartási és emelt szintű kezelési költségek megfizetését követelték a kórháztól. A nürnbergi OLG⁵¹ mint másodfokú bíróság az Alkotmánybíróság azon álláspontjára hivatkozva utasította el a keresetet, hogy a gyermek léte és ebből következően eltartási költsége alkotmányos okokból nem minősülhet kárnak, és ez akkor is így van, ha a gyermek fogyatékosága miatti többletköltségekről van szó.

Ezzel szemben a német Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában elismeri a szülők gyermektartási költségeiben jelentkező terheket kárként, és megítéli a tartási költségeket. A BGH sem tekinti azonban önmagában a (fogyatékos) gyermek létét kárnak.

Ezt láthatjuk abban az esetben⁵² is, amelyben a házaspárnak már volt egy testileg és szellemileg fogyatékos gyermeke, ezért orvosi tanácsadást vettek igénybe, amely során az orvos megnyugtatta őket, hogy az öröklődő betegség előfordulása nagyon valószínűtlen, ezért semmi ok arra, hogy lebeszéljék őket a gyermekvállalásról. Utóbb a gyermek mégis fogyatékosan született. Leszögezte a bíróság, hogy a gyermek léte önmagában ugyan nem kár, azonban eltartása olyan anyagi megterhelést jelent, amelyet végső soron a megszületése idézett elő. Fontos még az a megállapítás, hogy a vagyoni kár elismerése, és ezért tartási költség megítélése nem hat ki negatívan a gyermek léteire és személyiségére, nem sérti annak személyiségi jogait.

Hollandiában a legjelentősebb ügy e körben a Kelly ügy,⁵³ amely „hírnevét” a gyermek nevében előterjesztett *wrongful life* igény miatt szerezte, de a szülők is előterjesztették *wrongful birth* igényüket. Az ügy tényállása szerint a felperes anya még terhessége alatt konzultált szülész orvosával arról, hogy férje családjának két tagja is fogyatékosan született kromoszóma-rendellenesség következtében. Az orvos nem érezte szükségét, hogy ezen információra alapozva további vizsgálatokat

⁵⁰ DÓSA: i.m. 154.

⁵¹ Medizinrecht (MedR) 1994. 200.; az esetet tárgyalja HERPAI: i.m. 695.

⁵² NJW 1994, Heft 36. 2636; az esetet tárgyalja HERPAI: i.m., 695.

⁵³ Hoge Raad 18 March 2005, Nederlandse Jurisprudentie 2006, 606 (note by JMBV (Kelly), in: Ewoud HONDIUS (szerk.): The development of medical liability, 2010. 3. vol. 147.

rendeljen el. Az anya félelmei azonban beigazolódtek, gyermeke súlyos mentális és fizikai fogyatékossgal született. Az anya azt állította, hogyha tudott volna ennek veszélyéről, az abortuszt választotta volna. Az orvos maga is elismerte, hogy nem a szakma szabályainak megfelelően járt el. A *Hoge Raad* szerint az ügy lényege abban fogható meg, hogy az orvos hibájából sérült az anya alapvető joga az önrendelkezéshez, ezért megilleti a nem vagyoni kártérítés, valamint olyan mértékű vagyoni kártérítés, amely olyan helyzetbe hozza a szülőket, amilyenben akkor lettek volna, ha a hiba nem merül fel, tehát ha nem kellene számolniuk Kelly gondozásának és nevelésének költségeivel. Az anya kártérítési igénye nem volt vitás, az apa kártérítési jogosultságát azzal indokolta a bíróság, hogy annak ellenére, hogy az anyáé a végső döntés, az apa érdekei is ugyanúgy sérültek, és a családi jog értelmében nem tehető különbség a gyermek anyjával és apjával keletkező jogviszonya között. Végül szükségesnek látta a bíróság leszögezni, hogy a keresetnek helyt adó ítélet még implicite sem tartalmaz megállapítást a gyermek életének értéktelenségéről, nem jelenti azt, hogy Kelly lenne szülei szenvedésének forrása.⁵⁴

Az **Amerikai Egyesült Államokban** a hetvenes évek közepéig a bírói gyakorlat elutasította a *wrongful birth* igényeket azzal az indokolással, hogy a gyermek élethez való joga előbbre való, mint a szülőknek az a joga, hogy megkíméljék magukat a fogyatékos gyermek nevelésével együtt járó anyagi és lelki terhektől. Az első ilyen eset New Jerseyben merült fel 1967-ben. A *Gleitman v Cosgrove* ügyben⁵⁵ a bíróság azon az alapon utasította el a súlyosan fogyatékosan született gyermek szüleinek keresetét, hogy az a közrendbe ütközik, mivel ebben az időben még hatályban volt az abortuszt tiltó törvény.

A változást 1973-ban – a mérföldkőnek számító – *Roe v Wade*⁵⁶ ügy hozta, amelyben az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága (*Supreme Court*) a nők alapvető jogának ismerte el, hogy eldönthessék, megszakítják-e a terhességüket. Az abortusz legalizálása utat nyitott a *wrongful birth* igények elismerésének, 1990-ig már 17 állam adott helyt az ilyen kereseteknek. Az első lépcsőfok az volt, hogy a bíróságok elismerték a vagyoni kár megtérítésére irányuló igényt. A *Jacobs v Theime*⁵⁷ ügyben az orvosi költségeket térítették meg, amíg a *Becker v*

⁵⁴ Az ügy angol nyelvű összefoglalása megtalálható a Hoge Raad honlapján: <http://www.rechtspraak.nl/Organisatie/Hoge-Raad/Supreme-court/Summaries-of-some-important-rulings-of-the-Supreme-Court/Pages/Summary-judgment-in-Kelly-case.aspx>, letöltés 2012.08.18.

⁵⁵ 49 NJ 22, 227 A 2d 689, 22 ALR 3d 1411 (1967), in: Etienne Hugo DE VILLIERS: The actions for Wrongful Life, Wrongful Birth and Wrongful Conception – a comparative study from a South African perspective, 309.

⁵⁶ 410 U.S. 113 (1973), Donna K. HOLT: Wrongful Pregnancy, 33 S.C.L.Rev. 759 1981-1982 762.

⁵⁷ 519 SW 2d 846 (1975)

*Schwartz*⁵⁸ ügyben vagyoni kártérítésként már a Down szindrómás gyermek teljes intézményi ápolásának költségeit kellett kiegyenlítenie az alperesnek.

A nem vagyoni kártérítés tekintetében az egyes bíróságok megítélésében ott mutatkozik különbség, hogy alkalmazható-e az ún. *benefit rule*. Ha igen, akkor a nem vagyoni kártérítést csökkenteni kell a szülői létből fakadó örömmel. Más nézetek szerint egyrészt az is megkérdőjelezhető, hogy bármilyen örömmel is járhat-e az, hogy a szülő minden nap szenvedni látja gyermekét. De ha nem is utasítjuk el ennek a lehetőségét, akkor is kérdés, hogyan csökkenthető a kártérítés a pusztán remélt jövőbeli előnyökkel?

Angliában a 2000-es *Rand v East Dorset Health Authority* ügyben⁵⁹ az orvos hibásan végezte el a szűrővizsgálatot, így nem vette észre, hogy a gyermek Down-kóros, ezért a szülőknek nem volt lehetőségük a terhesség megszakítására. A bírák a McFarlane ügy szempontjait vizsgálva arra jutottak, hogy a gyermek felnevelése költségeinek csupán azt a szeletét kell megtéríteni a szülőknek, amely a gyermek sérült mivoltából fakad, így a gyermek felnevelésének egyébként általános egyéb költségei nem kerülnek megtérítésre. Két másik ügyben is hasonló döntés született⁶⁰, így általánosságban elmondható, hogy az angol bírói gyakorlat értelmében míg az egészséges gyermek nevelésének költségeit a szülőknek kell állnia, addig a gyermek fogyatékoságából fakadó költségek átháríthatók a károkozóra.

Az 1/2008. PJE polgári jogegységi döntésig a **magyar** bírói gyakorlat igen kaotikus volt, és sok ítélet nem választotta szét a szülők, valamint magának a gyermeknek az igényét, és ugyanazon a jogalapon ítélte meg kártérítést minden felperesnek. A *wrongful birth* kifejezés azonban csak a szülők kártérítési igényét takarja. Ellentétben a *wrongful conception* esetekkel, amelyeknél a központi kérdés az volt, hogy lehet-e egyáltalán kár egy egészséges gyermek születése, a *wrongful birth* ügyekben általában nem vitatott, hogy a szülőket vagyoni és erkölcsi kár éri. Az ítéletekből az rajzolódik ki, hogy az orvos felelősségét két felróható magatartás alapozhatja meg: a diagnosztikus tévedés, valamint a megfelelő tájékoztatás elmulasztása.

A felróhatóság kérdése azért különösen fontos az ilyen ügyekben, mert a magzati fejlődési rendellenességek felismerése a ma rendelkezésre álló fejlett diagnosztikai eljárások mellett is rendkívül nehéz. Előfordulhat,

⁵⁸ Etienne Hugo DE VILLIER: i.m. 310.

⁵⁹ (2000) 56 BLMR 39.; in: SZEIDL: i.m. 234.

⁶⁰ *Hardman v Amin; Lee v Taunton and Sommerset*: u.o.

hogy az esetek egy részében akár súlyos fejlődési rendellenességet sem ismernek fel, ami nem feltétlenül jelenti azt, hogy az alperes nem az elvárható gondosságot tanúsította a vizsgálat során.⁶¹

Sikeresen mentette ki magát például az alperes abban az ügyben,⁶² ahol a gyermek mindkét alsó végtagján a térdízület alatt végtaghiánnyal született. A bíróság jogerős ítéletében kifejtette, hogy a szakmai szabályok megtartása mellett is a végtag-rendellenességek kiszűrésére irányuló vizsgálatoknak nagy a hibaszázaléka. A bíróság szerint a felismerés bizonytalansága mint objektív tény független az orvos gondosságától, ezért önmagában e tény miatt a biztos eredmény reményében további vizsgálat nem várható el.

Ha azonban a vizsgálati eredmények rendellenességre utalnak, a rendellenesség okának felderítése érdekében végzett további vizsgálatok lefolytatása a gondos eljárás követelményébe tartozik. A magyar bírói gyakorlat a további vizsgálatokra sarkalló rendellenesség körébe beleért olyan eseteket is, amikor a mérési eredmények az előírt szórási értékeknek megfelelnek.⁶³ Ennek megfelelően megállapította a bíróság az egészségügyi szolgáltató kártérítési felelősségét,⁶⁴ amikor a kezelőorvos a második ultrahangvizsgálatkor észlelte ugyan a femur (combcsont) csökkenő méretét, azonban nem rendelt el további vizsgálatokat annak érdekében, hogy az eltérés okát kiderítse. Nem tulajdonított a bíróság e körben jelentőséget annak sem, hogy a két mérési eredmény önmagában megfelelt az ún. *Hamsman-féle* biometriai standard által előírt szórási értéknek.

Az Eütv. a beteg alapvető jogaként nevesíti a tájékoztatáshoz való jogot.⁶⁵ A *wrongful birth* esetek második körét azok az ügyek képezik, amelyekben a felelősség megállapítására a tájékoztatási kötelezettség elmulasztása miatt kerül sor.

A tájékoztatási kötelezettség megszegése már önmagában alapot adott az orvosi felelősség megállapítására abban az ügyben⁶⁶, amelyben az alperes nem világosította fel a felperest a magas vérnyomás, az elhízott állapot, és legfőképp pedig az el nem távolított, méhen belüli eszköz okozta veszélyekről. A bíróság szerint ugyan a gyermek betegségének okát pontosan megállapítani nem lehetett, de nem zárható ki, hogy az a fogamzásgátló eszköz mellett kihordott terhességgel áll okozati

---

⁶¹ DÓSA: i.m. 156.

⁶² Pfv. III. 21452/2009. DÓSA: 157.

⁶³ FÉZER: i.m. 337.

⁶⁴ Legfelsőbb Bíróság Pfv. IV. 20. 551/2007/11., in: FÉZER: i.m. 337.

⁶⁵ Ld. az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 13-14.§-ait

⁶⁶ BH2004.112

összefüggésben. Az Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottságának felülvéleménye szerint szakmailag indokolt volt az abortusz lehetőségének felvetése. Az anya ezt követő esetleges döntése a terhesség-megszakításról (az alperes hivatkozása szerint a felperes mindenáron meg akarta tartani a gyermeket) nem releváns, hiszen az nem tájékoztató beleegyezésen alapszik.⁶⁷

A tájékoztatás terjedelmét illetően a bíróság arra mutatott rá⁶⁸, hogy az orvosoknak a megfelelő tájékoztatást akkor is meg kell adniuk a terhes nő részére, ha a magzati ártalom 50%-os valószínűsége nem áll fenn, az orvos tájékoztatási kötelezettsége ugyanis szélesebb körű, mint a magzati ártalom valószínűségének megítélése, az kiterjed a szakmai felülvizsgálat és a terhesség-megszakítás elvi lehetőségéről való tájékoztatásra is, amely nemleges orvosi álláspont esetén is fennáll. Kiemelendő azonban, hogy az alperes tájékoztatás elmulasztásában megnyilvánuló magatartása csak akkor állhat okozati összefüggésben a felperesek kárával, ha a vizsgálat eredménye olyan időben válhatott ismertté, amikor az akkor hatályos jogszabályok alapján a terhesség még megszakítható volt.⁶⁹

A *wrongful birth* esetkőre a három születéssel kapcsolatos igény közül a „legegyszerűbb” megítélésű. Értem ez alatt azt, hogy nem szembesíti a bíróságot olyan megválaszolhatatlan filozófiai és morális kérdésekkel, hogy például lehet-e kár egy egészséges gyermek, vagy hogy joga van-e a magzati halálra a fogyatékos gyermeknek. A *wrongful birth* esetek beilleszthetők a kártérítési jog logikájába, van jogalapjuk, gondos bírói mérlegelést csupán az orvosi magatartás minősítése igényel. Ha azonban a bíróság megállapítja a károkozó kártérítési felelősségét, helye van mind vagyoni, mind nem vagyoni kártérítés megítélésének.

A vagyoni kártérítés a beteg gyermek gondozásával, felnevelésével, tartásával járó többletköltségekre terjed ki, amelyet az imént idézett konkrét ügyben a felperesek havi járadék formájában követeltek. Hasonlóan az angol gyakorlathoz, a magyar bíróságok is a felnevelési költségeknek csak azon szeletét ítélik meg, amely a fogyatékos állapotból fakad.

Ebben az összefüggésben utalni kell a Legfelsőbb Bíróság 941. számú elvi határozatára,⁷⁰ amely kimondta, hogy az egészséges gyermek megszületése jogi értelemben kárnak nem minősíthető. A *wrongful birth* igényeknél pedig abból kell kiindulni, hogy a szülők akartak gyermeket,

---

⁶⁷ HERPAI: i.m. 698.

⁶⁸ BH2004.10

⁶⁹ Legfelsőbb Bíróság Pf. 3. 22 097/1995. sz. in: KÖLES: i.m. 203-208.

⁷⁰ Legf. Bír. Pf. III. 26.339/2001. sz.

családtervezési szándékuk azonban nyilvánvalóan egészséges gyermek születésére irányult. Vagyis e körben van helye az egészséges és fogyatékos élet közötti összehasonlításnak, nem úgy mint a gyermek esetében, akinek nem volt esélye arra, hogy egészséges legyen. A szülők szándéka tehát arra irányult, hogy vállalják egy egészséges gyermek felnevelésének költségeit. Kárunk tehát e vállalásukhoz képest bekövetkezett hátrányokhoz igazodik: az alperest azon többletköltségek terhelik, amely az akart egészséges és a fogyatékos gyermek tartásának különbözeteként jelentkezik. Ha ugyanis a bíróság nem szűkítené a kártérítést a felmerült többletkiadásokra, és olyan tételeket is figyelembe venne, amelyek egyébként az egészséges gyermek eltartásával kapcsolatosak, az ellentétben állna a már korábban lefektetett alapelvvel, miszerint az egészséges gyermek semmilyen körülmények között nem tekinthető kárnak.

V. *Wrongful life* – A fogyatékossgal született gyermek saját jogú kártérítési igénye

Az előző fejezetben tárgyalt *wrongful birth* elbírálása a legegységesebb a nemzetközi joggyakorlat összehasonlítása alapján. Nem ilyen egyöntetű annak megítélése, hogy a gyermek kérhet-e kártérítést azért, mert a rendellenesség fel nem ismerése miatt a szüleinek nem volt lehetősége a terhesség megszakításáról – lényegében az ő meg nem születéséről – dönteni.⁷¹ A kérdés megítélése azért nem könnyű, mert alapvetően morális kérdésekkel átszótt jogi problémaként jelentkezik az, hogy joga van-e az embernek, hogy a fogyatékos lét helyett a nemlétet válassza, és ha mégis megszületik, definiálható-e kárként az, hogy megszületett? Az ilyen felvetés persze eleve feltételezi azt, hogy a fogyatékos lét kevesebbet ér, mint az egészséges.

Németországban a *wrongful life* igények esetében nem találunk olyan egymással ütköző álláspontokat, mint a *wrongful birth* vagy *wrongful conception* igényeknél, ugyanis a bírói gyakorlat teljesen homogén módon elutasítja a fogyatékos gyermek saját jogon követelt kártérítési igényét. Ez arra is visszavezethető, hogy történelmi okokból az egészséges születéssel kapcsolatos tudomány (*eugenika*) különösen érzékeny téma Németországban.⁷²

⁷¹ FÉZER: i.m. 338.

⁷² HERPAI: i.m. 700. 32. lábjegyzet

A német Legfelsőbb Bíróság először 1983-ban hozott döntést *wrongful life* igényről, a „rubeolás esetnek” nevezett ügyben.⁷³ A felperes fogyatékoságát nem az orvos mulasztása, hanem a gyermek anyjának a terhesség alatti rubeola-fertőzése okozta. A bíróság indokolása szerint az anyával szemben a magzatnak nincs rendelkezési joga az életéről, következésképpen az orvosnak vele szemben semmiféle kötelezettségzegése nem állapítható meg. A terhességmegszakításról dönteni kizárólag a terhes nő joga, a gyermeknek ilyen jogosultsága nincs, ezért elutasították a keresetet.

A felelősségtani érvek mellett a bíróság a kérdés morális vonatkozásában is állást foglalt, leszögezve azt, hogy az emberi élet és méltóság a jog számára a legnagyobb érték és abszolút védelmet élvez. A bíróság szerint – a nemzeti szocializmus tapasztalataiból merítve – semmilyen bírói ítélet nem nyilatkozhat az emberi élet kisebb, kevesebb, vagy alacsonyabb értékéről, még kevésbé értéktelenségéről. Az embernek úgy kell elfogadnia az életét, ahogy azt a természettől megkapta, és nem lehet igénye annak megelőzésére, sem megsemmisítésére egy harmadik személy által. Fontos megállapítása ezek alapján a német Legfelsőbb Bíróságnak, hogy a *wrongful life* igényekkel a polgári jog elérte és túllépte azon határait, amelyeken belül egy jogi igény érvényesíthető. Az ilyen jogalap megjelölése többé nem lehetséges, és nem is értelmezhető.⁷⁴

A problémával a Szövetségi Alkotmánybíróság 1993-ban foglalkozott először.⁷⁵ A BVerfG abból indult ki, hogy a német alkotmányozó az alaptörvény (*Grundgesetz*) élére állította az emberi méltóság védelmét, mint abszolút és minden vonatkozásában korlátozhatatlan alapjogot, egységben az élethez való alapjoggal. Ez kizárja, hogy az emberi létezés bárki kárként értékelje, ideértve a fogyatékos életet is, tehát az ilyen igények alkotmányellenesek. A német alaptörvény emberi méltóságra vonatkozó rendelkezése kizárja azt a feltételezést, hogy a sérült gyermek csökkent értékű, vagy értéktelen: „*minden emberi élet egyformán értékes, ezért azt megengedhetetlen különböző értékeknek és értékelésnek alávetni.*”⁷⁶

Érdekes megközelítése a kérdésnek az a jogirodalmi álláspont, amely szerint a *wrongful life* igények esetében lényegében a beteg magzat halálhoz való jogáról, vagyis magzati eutanáziáról van szó, hiszen a

⁷³ BGH Z 86, 240=NJW 1983, 1371.; az esetet tárgyalja LÁBADY Tamás: A fogyatékossgal született gyermek saját jogú kártérítési igényéről, Családi Jog, 2006. szeptember, IV. évfolyam, 3. szám 18. és HERPAI i.m. 695.

⁷⁴ Carel J.J.M. STOLKER: Wrongful life: The limits of liability and beyond, International and Comparative Law Quarterly, Vol. 43. (July 1994) 522.

⁷⁵ A BVerfG álláspontját ismerteti LÁBADY: i.m. 18.

⁷⁶ BVerfG 39, 1, 59.; id u.o.

fogyatékos gyermek amellet érvelhet, hogy helyesebb lett volna saját életének magzati korban való kioltása, mert akkor nem kellene károsodottan élnie. A magzati eutanázia pedig szintúgy az alaptörvény rendelkezéseibe ütközik.⁷⁷

Németországban tehát vagy alkotmányjogi, vagy kárfelelősségi érveléssel alátámasztva, de a fogyatékos gyermek saját jogú igénye mindig elutasításra kerül.

A **holland** Legfelsőbb Bíróság 2005-ben helyt adott a fogyatékos gyermek igényének – a *wrongful birth* igény kapcsán már elemzett – Kelly ügyben.⁷⁸ A bíróság vagyoni kártérítésként megítélte Kelly felnevelésének költségeit, a fogyatékoságból eredő többletköltségeket, valamint nem vagyoni kártérítést a szenvedéseiért. A holland kormány még a *Hoge Raad* döntése előtt közzétette előzetes véleményét, amelyben kifejezésre jutatta, hogy amennyiben a döntés a holland polgári jog szabályainak megfelel, nincs ok ellentétes tartalmú törvényhozásra.⁷⁹

A bíróság abból indult ki, hogy habár a gyermek nem szerződő fél, ha az orvos arra szerződik az anyával, hogy terhessége alatt gondozza, akkor „az íratlan jog szabályai szerint gondossági kötelemben kerül a magzattal is”. Tehát ha az orvos nem rendeli el a megfelelő vizsgálatokat, és ezzel megfosztja az anyát a megfelelő tájékoztatáson alapuló döntés lehetőségétől, az nemcsak az anyával szemben, de a magzattal szemben is kötelezettségzegés.

Az **Egyesült Államokban** az első *wrongful life* tényállási körbe eső ügy az 1967-es *Gleitman v Cosgrove* ügy,⁸⁰ amely New Jersey állam Legfelsőbb Bírósága előtt folyt. A bíróság azon az alapon utasította el a fogyatékos gyermek keresetét, hogy „[A] bíróság nem mérheti a károsodott élet értékét magához az élet nemlétéhez.”⁸¹, vagyis jelen ügyben lehetetlen a kárt számítani. A bíróság indokolásában hivatkozott továbbá a közrendi érvelésre is (*public policy*), ugyanis az állam közrendjébe ütközne, ha egy ember élete (akár direkt, akár implicit módon) kárként nyerne értékelést. A bíróság szerint a károsodott emberi életre ugyanúgy vonatkozik, hogy „az emberi élet a jog számára is a legnagyobb érték, amelyet a jognak minden tekintetben védenie kell”.⁸² A

⁷⁷ LÁBADY: i.m. 19.; Art. 2 II GG

⁷⁸ Hoge Raad 19 March 2005, *Nederlandese Jurisprudentie* 2006, 606, in: HONDIUS: i.m. 147.

⁷⁹ Ivo GIESEN: (a): Of wrongful birth, wrongful life, comparative law and the politics of tort law systems, 2009 (72) *THRHR* 263.

⁸⁰ 227 A. 2d 689.

⁸¹ „This court cannot weigh the value of life with impairments against the nonexistence of life itself.”

⁸² John FINCH: *Wrongful Life?* *New Law Journal* 1982, 235.; hiv.: LÁBADY: i.m. 16.

Becker v. Schwartz, Park v. Chessin ügyekben⁸³ a New York-i fellebbezési bíróság arra mutatott rá, hogy az orvosnak egyedül az anyával szemben van tájékoztatási kötelezettsége, mert az ő önrendelkezési jogát érinti. Ilyen felvilágosítási kötelezettség nem terheli az orvost a gyermekkel szemben, annak hiánya nem sérti semmiféle jogát, azáltal, hogy károsodottan született, ahelyett, hogy meg sem született volna. Harmadik lehetőség pedig nincs: a károsodott magzatnak nem volt lehetősége egészségesnek lenni.

Az amerikai bíróságok döntéseit megvizsgálva az a tendencia is megmutatkozott, hogy az elutasítások alapja olyan praktikus – és nem érdemi – érv lett, mint például az abortuszok számának növekedésétől, vagy a hasonló ügyek áradatától való félelem. A *Curlender v. Bio-Science Laboratories* ügyben⁸⁴ a másodfokú bíróság arra mutatott rá, hogy az ilyen igény elismerése ahhoz vezethet, hogy a fogyatékos gyermek saját szülei ellen is pert indíthat, ha ők a megfelelő orvosi tájékoztatás ellenére nem a terhesség megszakítása mellett döntöttek. Erre az ijesztő bírósági figyelmeztetésre reagált a törvényhozás, amikor Kalifornia Polgári Törvénykönyve (*Civil Code of California*) törvényi akadályt gördített az ilyen jellegű igények elé.⁸⁵

Angliában a fogyatékos gyermek sajátjogú kártérítési igénye tárgyában született egyik legismertebb, a szakirodalomban feldolgozott eset a *Court of Appeal* által elbírált *McKay v Essex Health Authority* ügy.⁸⁶ A bíróság a következő érvek alapján utasította el a keresetet. Egyrészt kimondta, hogy a helyt adó ítélettel a bíróságnak azt kellene megállapítania, hogy a károsodott élet nem olyan értékű, mint az egészséges, hanem annyira értéktelen, hogy a károsodottnak nem is volt érdemes megszületnie.⁸⁷ További jelentős érv a rendelkezési jog hiánya, ugyanis a gyermeknek nem volt alanyi joga a terhesség megszakítását kérni, nem volt joga döntenie a saját életéről. Ez a jog kizárólagosan az anyáé. Hivatkozott továbbá a bíróság arra is, hogy – a törvényhozó feltehető akaratát figyelembe véve – közrendbe ütköző lenne az eugenikai abortusz-indikáció olyankénti értelmezése, amely magába foglalja a fogyatékos gyermek igényének jogosságát. Időközben a kérdés – a bírói állásponttal egyezően – törvényi szabályozást nyert. A *Congenital*

⁸³ 386 N.E. 2d 807, 413 N.Y.S. 2d 895, New York 1978

⁸⁴ 106 Cal. Rptr. 477, California 1980

⁸⁵ „Egy gyermek szülője ellen nem indíthat kártérítési követelést, amely azon az igényen alapszik, hogy a gyermek nem lett volna károsodott, ha nem született volna meg. A szülőnek kizárólagos joga, hogy elfogadja vagy visszautasítsa a gyermek születését, és az nem lehet egy harmadik személy elleni követelés tárgya, mégpedig a gyermek fogyatékosága vagy károsodása esetén sem” (Section 43,6)

⁸⁶ 1 Q. B. 1166, 2W.L.R.845.; az esetet ismerteti LÁBADY: i.m. 17. és Shaun D. PATTINSON: *Wrongful Life Actions as a Means of Regulating Use of Genetic and Reproductive Technologies*, 29-31.

⁸⁷ Az ítéletből idézte LÁBADY: i.m. 17.

Disabilities (Civil Liability) Act 1976 kimondta, hogy az 1976. július 22-e (a törvény hatályba lépésének napja) után született fogyatékos gyermek eredendő fogyatékoságára tekintettel saját jogon nem jogosult kártérítési igényt érvényesíteni.

Franciaországban mérföldkőnek számított az elhíresült *Nicolas Perruche-ügy*⁸⁸. A tényállás szerint az időközben 18. életévét betöltött Nicolas Perruche kártérítési igénnyel lépett fel szülőanyja orvosaival szemben azért, mert megszületett. Kereseti előadása szerint, ha az orvosok anyját a terhesség alatt fellépő rubeola fertőzésről még időben tájékoztatták volna, ő nem jött volna világra súlyos testi és szellemi fogyatékossgal. A *Cour de cassation* – szembefordulva a német BGH, az alsóbb fokú francia polgári bíróságok és a legfelsőbb fokú francia közigazgatási bíróság (*Conseil d'État*) ellenkező tartalmú döntéseivel – azt állapította meg, hogy az orvosi hiba és a gyermek betegsége között az okozati összefüggés kétségtelenül fennáll, ezért az alperest marasztaló ítéletet hozott.⁸⁹ Az indokolás azonban rámutat arra, hogy a bíróság nem tisztán a polgári jogi felelősséget vizsgálta döntése meghozatalakor, hanem egyéb szempontokat is. Az ügy előadó bírója azt nyilatkozta, hogy a *Cour de cassation* ismételten bebizonyította: „*hogy van szíve*”. Sargos bíró a marasztaló ítéletet az altruisztikus humanitás kifejeződésének fogta fel. Álláspontja szerint a kártérítési igény elismerésével a bíróság nem az életet, hanem a fogyatékossgot értékeli hátrányosan. A fogyatékossgba belenyugvó, rezignált megoldás elégtelennek tűnik, mert az a segítségre szoruló embert magára hagyja.⁹⁰

A Perruche-ügyben hozott ítélet következménye nemcsak tudományos körökben éreztette hatását, de a francia törvényhozást is reakcióra készítette. Anti-Perruche intézkedésnek is nevezték a jogi szakirodalomban azt a törvényt, melynek rendelkezései szerint:

- Senki nem érvényesíthet kárigényt kizárólag azért, mert megszületett.
- Nincs kártérítési igénye továbbá annak a betegnek, akinek betegségét nem közvetlenül a terhesség alatti orvosi beavatkozás okozta, hanem annak oka saját szervezetében vagy anyja megbetegedésében rejlik.
- Akinek azonban az anyaméhben okoztak sérelmet, és ezért született fogyatékosan, annak természetesen fennáll a kárigénye a megbetegítővel szemben.

⁸⁸ C.cass.v.17.2000.; az ügyet elemzi HERPAI: i.m.696-7., LÁBADY: i.m. 20.

⁸⁹ HERPAI: i.m. 696.

⁹⁰ LÁBADY: i.m. 20.

- A szülőknek a beteg gyermek születése okán akkor van kártérítési igényük, ha az orvos a betegséget a terhesség ideje alatt nem fedezte fel, és ezért a mulasztásért nagyfokú gondatlanság terheli.

A fenti 2002-ben meghozott törvény tehát teljes körűen rendezte a kérdést. A Perruche-ügy ismertetését különösen az indokolta, hogy ebben az esetben kicsúcsosodott: a bíróságot döntése során tisztán humanisztikus és nem jogi elvek vezérelték.

Magyarországon az 1/2008. PJE jogegységi határozat megszületéséig nem volt egységes a bírói gyakorlat a *wrongful life* igények tekintetében. Ez abból fakadt, hogy inkább az alsóbb fokú bíróságok tartották – összhangban a nemzetközi gyakorlattal – kizártnak és megengedhetetlennek a *wrongful life* követelések megítélését, míg a Legfelsőbb Bíróság Pf. III. tanácsa olyan gyakorlatot alakított ki, amely az ilyen igényeket jogszerűnek és megalapozottnak találta. Figyelemreméltó, hogy a hazai jogalkalmazásban az összehasonlító jogi elemzések során megismert ítélkezési gyakorlat reciproka érhető tetten,⁹¹ más országok bírói gyakorlatában ugyanis inkább az alsóbb fokú bíróságok hoztak keresetnek helyt adó ítéleteket, és a felsőbb bíróságok utasították el azt.

A Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésében⁹² kimondta, hogy a gyermeknek is van kereshetőségi joga. A bíróság abból indult ki, hogy valamennyi felperes károsodását azon alperesi magatartás idézte elő, hogy a gyermek fejlődési rendellenességét kellő időben nem ismerte fel. Tehát *„az alperes kártérítési felelősségének alapja mindhárom felperes esetében azonos, mert egyazon magatartás okozta a felperesek kárát, és csak a következmények szempontjából, a felelősség mértéke és módja tekintetében lehet eltérés közöttük.”*

Néhány évvel később a Legfelsőbb Bíróság elvi határozatban⁹³ mondta ki, hogy a fogyatékosan született gyermek saját jogon igényelhet kártérítést, ha a kórház alkalmazottainak hibás, vagy elmaradt tájékoztatása miatt a szülő nem élhetett a terhességmegszakítás jogával. A bíróság érvelése szerint döntő jelentősége tehát annak van, hogy az alperes hibájából egy törvény által biztosított joggal való élés, a terhességmegszakítás lehetősége elmaradt. Ezen szülői döntés megghiúsulásának pedig az a következménye, hogy a gyermeknek az életét károsodottan kell leélnie. A bíróság szerint a magzatvédelmi törvényben biztosított terhességmegszakítási lehetőség genetikai indikáció

⁹¹ LÁBADY: i.m. 21.

⁹² Pfv. III. 22.670/1995; in: KÖLES: i.m. 239-242.

⁹³ EBH 2005.1206 számon elvi határozatként közzétett Pfv. III. 22. 193/2004. sz. ítélet

esetén nemcsak a szülőket védi, de a magzatot is. Ezért a fogyatékossgal született gyermeknek sérül az az Alkotmányban biztosított joga, amely szerint minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, illetőleg a legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez. A terhességmegszakítást ugyan a törvényes képviselő szülők kérhetik, e tekintetben az alanyi jog őket illeti meg. A bíróság szerint ettől eltér azonban az az alanyi jog, hogy a fogyatékossgal született (jogképes jogalany) károsult gyermek annak alapján érvényesít kárigényt, hogy személyiségi jogainak sérelme folytán, egészségkárosodottan, hátrányos helyzetben kényszerül élni.

A fent ismertetett ítélet a Legfelsőbb Bíróság Határozatainak Hivatalos Gyűjteménye 2005/1. számában elvi határozatként került közzétételre. Ez a határozat már életre hívta a legfőbb bírói szerv álláspontjának szakmai kritikáját. Lábady Tamás a Családi Jog című folyóiratban megjelent tanulmányában⁹⁴ átfogó összehasonlító jogi elemzésen keresztül mutat rá, hogy de lege ferenda a kérdéskör törvényi szabályozása indokolt, még fontosabb azonban, hogy egységes bírói gyakorlat alakuljon ki a *wrongful life* ügyekben.

Az 1/2008. PJE jogegységi határozat rendelkező része – eltérve a Pf. III. tanács fenti gyakorlatától – már a következőt mondta ki:

„A genetikai, teratológiai ártalom következtében fogyatékossgal született gyermek a saját jogán nem igényelhet kártérítést a polgári jog szabályai szerint az egészségügyi szolgáltatótól amiatt, hogy a terhesség gondozás során elmaradt vagy hibás orvosi tájékoztatás következtében anyja nem élhetett a terhesség-megszakítás jogszabály által biztosított jogával.”

A jogegységi határozat leszögezi, hogy a *wrongful life* megértéséhez elengedhetetlen tisztázni, hogy a fogyatékossgal nem vezethető vissza az orvosi tevékenységre, mert annak oka az orvostudomány mai állása szerint ismeretlen, annak kialakulása orvosi eszközökkel nem akadályozható meg. Az esetek lényege tehát a terhességmegszakítás esélyének elvesztése. A szülők kártérítési igényét illetően mára a bírói gyakorlat egységesen elismeri az ő igényüket.

A PJE indokolásának IV. része vázlatosan ismerteti a nemzetközi szakirodalomban általánosan elismert alapelveket a *wrongful life* igények megítélését illetően. Érdemes kiemelni a jogegységi tanács azon megállapítását a Perruche-ügy kapcsán, hogy azokban az országokban hajlanak az egyes bíróságok a gyermek javára kártérítést megítélni, ahol

---

⁹⁴ LÁBADY: i.m. 23-25.

a szociális biztonság alacsonyabb és a megfelelő orvosi és oktatási ellátás hiánya a családot nehéz helyzetbe hozná.

A jogegységi tanács részletes indokolásában leszögezi, hogy az egész jogrendszer szempontjából meghatározó jelentőségű, Alkotmányban biztosított alapjogok az egyes jogágak konkrét rendelkezéseiben testet öltve válnak egyedileg érvényesíthető alanyi jogokká. Ebből következően a gyermek *wrongful life* igényét a polgári jogi kárfelelősség szabályai, valamint az egészségügyi törvény rendelkezései alapján kell megítélni. A bírói gyakorlat egységes abban, hogy ha a törvényben rögzített döntési lehetőség elmarad, azzal sérül a várandós anya önrendelkezési joga, továbbá mindkét szülő családtervezéshez fűződő joga. Ekkor tehát az orvos jogellenes magatartása abban áll, hogy a szülőket nem tájékoztatta arról, hogy valószínűleg fogyatékos gyermekük fog születni, így megfosztotta őket családtervezési joguk gyakorlásától. A *wrongful birth* igények megítélése ezért egységesnek mondható: van olyan alanyi jog, amelynek megsértése jogellenes magatartás.

Van-e azonban tájékoztatási kötelezettsége az orvosnak a magzattal szemben? A jogegységi döntés erről a következőket állapítja meg:

„A (rég) Ptk. 9.§-a értelmében a jogképesség az embert, ha élve születik fogamzásának időpontjától kezdve illeti meg. A hatályos jog a magzatot az élveszületéstől kezdődően tekinti jogalannak (embernek), ezt megelőzően is lehetnek azonban jogai, amelyeket törvényes képviselőjén, illetőleg gondnokán keresztül gyakorolhat (rég) Ptk. 10.§).” A jogegységi tanács álláspontja szerint sem a fenti rendelkezésekből, sem az Alkotmányban rögzített élethez és emberi méltósághoz való jogból nem vezethető le, hogy – a szüleikhez hasonlóan – a magzatnak döntési jogosultsága lenne abban a kérdésben, hogy megszülessen-e.

Kiindulópont azon alkotmánybírósági értelmezés, miszerint az élet és emberi méltóság csak egymással egységben értelmezhető, és nem lehet emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. *„Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától.”*⁹⁵

A PJE indokolásának folytatása szerint: *„A természeténél fogva károsodott magzatnak tehát nincs olyan jogosultsága, hogy saját leendő életét értéktelennek tételezve az abortuszt válassza, mondván jobb lett volna meg sem születni, mint fogyatékosan élni.”*

A gyermekkel szemben tehát – alanyi jog hiányában – az orvos nem követhet el jogellenes magatartást. Ugyan a magzati élet védelméről szóló

⁹⁵ 64/1991. (XII.17.) AB határozat, ABH 1991. 309.

1992. évi LXXIX. törvény (Mvtv.) indokolása szerint a terhességmegszakítás indikációja nemcsak az anya mentesítése a fizikai és lelki terhek alól, de a gyermek megóvása is a fogyatékos élettel járó hátrányoktól. Azonban ez döntési helyzetet nem keletkeztet a magzat számára. Ezt a nézetet támogatja az Emberi Jogok Európai Bíróságának *Pretty v. United Kingdom* ügyben hozott, aktív eutanáziához kapcsolódó ítélete is, amelyben kimondták, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének 2. cikkéből, tehát az élethez való jogból nem vezethető le a halálhoz való jog, sem harmadik személy, sem a hatóságok közreműködésével.⁹⁶

„A polgári jogban a kár fogalma egy a korábbiakhoz képest hátrányosan megváltozott állapotot jelent, melyet másnak a jogellenes magatartása idézett elő. A kár megállapításához tehát mindig viszonyítás kell, léteznie kell egy sérelmezett magatartást megelőzően fennálló sértetlen, előnyösebb állapotnak, vagy legalábbis annak megvalósítható lehetőségének. A genetikai, teratológiai ártalom következtében fogyatékos gyermek esetében azonban semmilyen esély nem volt arra, hogy ép emberként élje az életét, így fogyatékos állapota nem mérhető egy korábbi ép állapotához. Viszonyítási alap legfeljebb a nemlét lehet. Ez utóbbi előnyösebb állapotként való értelmezése azonban nyilvánvalóan a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjébe – a Ptk. 1.§-a (2) bek. szóhasználata szerint: gazdasági és társadalmi rendjébe – ütközne.”⁹⁷

A Legfelső Bíróság szerint nem helyes azon érvelés sem, amely a gyermek kártérítési igényét a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való alkotmányos alapjogra alapította, ez ugyanis nem jelent mindenki számára közvetlen jogérvényesítési lehetőséget. Ennek oka, hogy egyrészt az a személyes lehetőségekhez képest érvényesül, a „lehető” szó is kifejezi, hogy az alapjog nem elválasztható az egyén belső, biológiai adottságaitól. Másrészt pedig az alkotmányos alapjogok az alkotmányos jogszabályok feltétel-rendszerében biztosított konkrét jogosultságokon keresztül érvényesülnek, jelen esetben a kártérítés szabályain keresztül. *„A természettől fogva fogyatékos ember léte tehát nem tekinthető tehát olyan kárnak, amely a polgári jog szabályai szerint megtéríthető.”⁹⁸*

Nem állja meg a helyét a 1206. számú elvi határozatban foglalt azon érv sem, hogy *„ugyanaz a magatartás okozta a szülők és a gyermek kárát, és csak a következmények szempontjából, a felelősség mértéke és*

⁹⁶ ECHR *Pretty v. United Kingdom*, 2002 április 29., ítélet 40. pont. hiv.: DÓSA Ágnes: Aktív eutanázia? LAM 2001, 12(5), 344-6.; ld. továbbá 1/2008. PJE indokolás V.1 pont

⁹⁷ 1/2008. PJE V. 2. pont

⁹⁸ u.o.

módja tekintetében van eltérés közöttük. Egyazon magatartás ugyanis nem szükségképpen vált ki azonos jogkövetkezményeket különböző személyekkel szemben (a felelősség fennállása, annak alakzata, feltételei is különbözhetnek). A gyermek saját jogán érvényesített kárigényét önállóan kell vizsgálni a károsult-károkozó viszonylatában.”⁹⁹

Az orvosi mulasztás azonban nincs okozati összefüggésben a gyermek fogyatékoságával, mert az a szóban forgó esetekben nem az orvos mulasztásának következménye. „Az egészséges élvészületés, illetve a fogyatékos világrajövetel közötti életminőség-különbség nem vezethető vissza az orvosi mulasztásra.”¹⁰⁰

Mivel a kárfelelősség első három eleme közül egyik sem állja meg a helyét, nem kell külön vizsgálni az orvos kimentési lehetőségét, tehát a felróhatóság kérdését.

A Legfelsőbb Bíróság jogegységi tanácsa a következőképpen foglalta össze jogi következtetését:

„Mindezekre tekintettel a polgári jogi kárfelelősség kizárólag a szülők és az egészségügyi intézmény vonatkozásában érvényesülhet. Az Mvtv. ugyanis a szülőknek biztosít lehetőséget a családtervezésre, és az anya önrendelkezési joga fejeződik ki abban, hogy a törvényi feltételek fennállása esetén kérheti a terhesség megszakítását. A magzatnak ezzel szemben nincs önrendelkezési joga.

A szülők vonatkozásában érhető tetten a személyiségi jogot sértő orvosi magatartás, nevezetesen a magzati károsodás felismerését megghiúsító, felróható orvosi mulasztás és a terhességmegszakítás lehetőségére vonatkozó tájékoztatás elmaradása.

A szülőknek a fogyatékosan megszületett gyermek léte miatt megnehezült élete jelenti polgári jogi értelemben a vagyoni és nem vagyoni kárt, amely – pénzben kifejezve – az orvosi mulasztás folytán az egészségügyi intézményre áthárítható.”

Megannyi külföldi és hazai ítélet elemzését követően levonhatjuk azt a következtetést, hogy a *wrongful life* igények esetében a jogász, dogmatikus gondolkodásmód konkurál a humanitárius attitűddel. Mivel a kettő ellentétes eredményre vezet, a választás elkerülhetetlen. A magyar bíróságok mára egyöntetűen a polgári jogi kárfelelősség szabályai alapján ítélik meg, és utasítják el a gyermek igényét.

---

⁹⁹ 1/2008. PJE V. 3.pont

¹⁰⁰ Uo.

De valóban szívtelen-e a bíróság, amikor elutasítja a keresetet, s magára hagyja-e a kiszolgáltatott fogyatékos gyermeket? Ezt a feszültséget keltő kérdést hivatott megválaszolni a jogegységi határozat VI. fejezete, amely emberi szempontból is megvilágítja döntése következményeit.

Hangsúlyozni kívánta a jogegységi tanács, hogy a kifejtettek csak a fogyatékos gyermeknek a polgári jogi felelősség szabályaira alapított kártérítési igényére vonatkoznak. Kiemeli a bíróság, hogy *„ha eltekintünk a polgári jog fogalomrendszerétől, és köznapi értelemben vizsgáljuk a fogyatékos ember helyzetét, nem kétséges, hogy az ép emberekhez képest károsodottként éli az életét és rászorul a társadalom támogatására. A polgári jogi kártérítéshez való jog hiánya nem jelenheti, és nem is jelenti azt, hogy a természeténél fogva fogyatékosan született emberek ellátatlanul maradnának. Éppen ellenkezőleg, ha a polgári jogi kárfelelősség szabályai nem érvényesülhetnek, az államnak alkotmányos kötelezettsége gondoskodni olyan intézményrendszer fenntartásáról, amely ellátást nyújt a fogyatékoságuk miatt arra rászorultaknak.”*¹⁰¹ Ez egyrészt a szülők révén, a családban valósul meg, másrészt az állam által szervezett megfelelő egészségügyi, szociális és anyagi ellátással.

VI. Összegzés – A polgári jog határai

A *wrongful life* esetkörének különlegességét az adja, hogy túlmutat önmagán, és elvezet ahhoz a kérdéshez, hol húzódik a polgári jog, de általában is a jog határa, és mi az a pont, ahol a jog dogmatikája már nem ad választ minden kérdésünkre.

Snyders bírónő a dél-afrikai *Stewart v Botha* ügyben a következő megállapításra jutott: *„Véleményem szerint, bármilyen nézőpontból is vizsgáljuk az ügyet, a végső kérdés, amelyet a bíróságnak meg kell válaszolnia, az, hogy a szóban forgó gyermeknek meg kellett-e születnie, vagy sem. Ezt a kérdést, amely olyannyira a mélyére hatol annak, hogy mi is az embernek lenni, soha nem kellett volna a jogtól megkérdezni.”*¹⁰²

Mondatai azt fejezik ki, hogy a *wrongful life* esetkör olyan kérdésekkel átszótt, amelynek megválaszolása nem a jog feladata. De mit tehet ebben a helyzetben a jogalkalmazó bíróság? Két út kínálkozik.

¹⁰¹ 1/2008. PJE VI.

¹⁰² *Stewart v Botha* (2008) ZASCA 84 para 28, in: GIESEN (a): i. m. 271.

Az első, amit Hollandia, és kezdetben hazánk is választott, hogy letér a számára jogszabályok által kijelölt ösvényről, ellenben morális iránytűként az általa emberileg helyesnek tartott döntésre mutat rá, és mindent alárendel az áldozatvédő szemléletnek.¹⁰³ Ez azonban súlyos következményekkel jár. Hiába hangoztatja ugyanis a holland bíróság a Kelly ügyben, hogy ítéletében az emberi méltóság legmagasabb szintű tisztelete és védelme nyilvánul meg, hiszen a gyermek a kártérítés által a körülményeihez mérten a lehető legnagyobb méltóságban élheti életét. Elsiklik ugyanis afelett, hogy az emberi méltóság döntésének nem alapja, hanem célja lett. Nem tudta tehát a bíróság az emberi méltóságra épülő morális érvét úgy beépíteni okfejtésébe, hogy ne változtatta volna meg annak alapvető természetét, és ne alakította volna át alapelvűl csupán egy gyakorlati indokká.¹⁰⁴

Az egyetlen ésszerű következtetés, hogy bármilyen összetett, vagy nehéz is egy kérdés, és bármilyen nagy a kísértés arra, hogy emberséges döntést hozzon, a bírónak akkor is meg kell maradnia a jog által kijelölt határokon belül. Ezeket a határokat esetünkben pedig világosan kijelöli a kárfelelősség dogmatikája. A képlet tehát egyszerű: ha a felperes gyermek nem tudja bizonyítani, hogy kárt szenvedett, amely okozatos az orvos jogellenes, felrható magatartásával, a bizonyítatlanság az ő terhére esik, ezért keresetét el kell utasítani.¹⁰⁵ Ez pedig egyetlen *wrongful life* tényállás esetében sem sikerült.

Feltehetjük végül a kérdést, hogy mit is tanítottak nekünk a születéssel kapcsolatos kártérítési igények? Először is rámutattak arra, hogy a (polgári) jognak is megvannak a maga korlátai, és az élet produkál olyan konfliktusokat, amelyeket a jog nem képes a saját logikája szerint maradéktalanul feloldani. Az esetek tanulsága azonban józanságra inti azt a bírót, aki úgy döntene, hogy kilép a jog birodalmából, és azon kívül tesz igazságot. Ezzel ugyanis olyan kérdések megválaszolására vállalkozik, amelyre ő nemcsak, hogy nem képes, de nem is hivatott.

***

---

¹⁰³ Marc A. LOTH: *Private Law and the Limits of Legal Dogmatics, Facing the Limits of the Law*, (Eds.) E. Claes, W. Devroe, B. Keirsblick, 2009, XV., 533p. 42.

¹⁰⁴ LOTH: i.m. 42.

¹⁰⁵ STOLKER: i.m. 536.

The Birth Torts: Whether Life Can Be Damage or Not?

Summary

In line with the progress of reproductive and prenatal technologies a new body of rights has evolved defining and defending that individuals can exclusively make their own decisions about conceiving and bearing children. If this right is violated the allegedly injured parents and the child may sue for damages. Wrongful pregnancy is a cause of action brought by the parents against the medical provider for failing to perform a sterilization or abortion correctly, which results in the birth of a healthy but unwanted child. In wrongful birth cases the parents of a congenitally diseased child claim that negligent treatment or advice deprived them of the opportunity to avoid conception or terminate the pregnancy, while in wrongful life cases the disabled child sues the tortfeasor for failing to prevent his birth. The purpose of this article is to study – in a comparative perspective – how the legislature and jurisdiction answered the question whether a life can be a damage or not.

Hana Adrienn

Kriminológia Tanszék

Témavezető: Lévy Miklós tanszékvezető egyetemi tanár

Újabb kutatási eredmények az Amerikai Egyesült Államokban a fiatal felnőttek kriminalitása tekintetében

Bevezető gondolatok

A tudósok és a laikus emberek egyaránt a viták középpontjába állítják, hogy a fiatalok milyen életkortól kezdődően vonhatók felelősségre bűnelkövetésükért, illetve, hogy korcsoportok szerint differenciálható-e a felelősségre vonhatóság. Kiemelten foglalkozott ezzel a kérdéskörrel az Amerikai Egyesült Államok egyik kormányzati szervének, a Nemzeti Igazságügyi Hivatalnak (National Institute of Justice) kutatócsoportja „*A fiatalkorúak büntetendő cselekményeitől a fiatal felnőttek bűncselekményéig*” (*From Juvenile Delinquency to Young Adult Offending*) című projektje keretében.

Jelen tanulmány a projekt keretében készült tanulmányról¹ ad áttekintést és a főbb következtetéseket ismerteti. Ennek során – az amerikai tanulmány szerkezeti felépítését követve – kitérek a bűnözői karrier kialakulására és sajátosságaira vonatkozó megállapításokra, az elkövetett cselekmények magyarázatára, az elkövetési magatartással és az elkövető személyiségével összefüggésében feltárt kockázati faktorokra, továbbá ismertetem a beavatkozási és prevenciós programokat.

A fiatal felnőttek kriminalitásának egyes szempontok szerinti vizsgálata

Az amerikai tanulmány a fiatal felnőttek kriminalitását különböző szempontok szerint vizsgálja. Írásomnak ebben a részében az életkor és az elkövetett bűncselekmény közötti összefüggést mutató görbe alapján levont következtetéseket ismertetem.

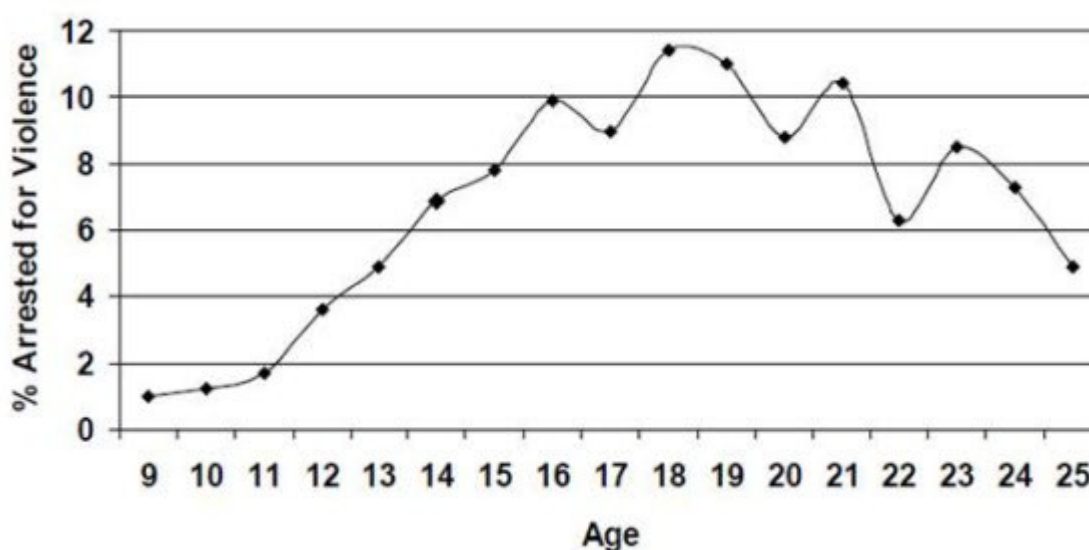
---

¹ Rolf LOEBER, David FARRINGTON: Study Group on the Transitions between Juvenile Delinquency and Adult Crime (2013)

Az amerikai tanulmány rámutat arra, hogy a fiatal felnőttek kriminalitására vonatkozó életkori görbe azt jelzi, hogy a cselekmény elkövetésének gyakorisága a késő gyermekkorban kezdődik, a tinédzserkorban (15-19 év között) a legmagasabb és a korai 20-as évekre csökken. (Farrington, David P. 1986)

A görbe korábbi kiemelkedést mutat az erőszakos cselekmények esetében, míg a vagyon elleni bűncselekményeknél későbbi a kiemelkedés. A lányoknál fiatalabb életkorban gyakoribbak a bűncselekmények, mint a fiúknál. (Blokland, Arjan A.J., and Hanneke Palmen 2012)

A fiatal felnőttekre vonatkozó amerikai büntetőpolitika áttekintése

Az amerikai tanulmány kiemelten foglalkozik a fiatal korosztályokkal kapcsolatos büntetőpolitika alakulásával és jellemzőivel az 1900-as évek közepétől kezdve napjainkig.

A tanulmány azokról a 15-17 év közötti fiatalokról szól, akik előre láthatólag a felnőttek büntető igazságszolgáltatási rendszerébe kerülnek és azokról a 18 és 24 év közötti fiatal felnőttekről, akik már a felnőtt büntetőjogi rendszerben vannak.

Az 1960-as évek sajátosságaként arra mutat rá a tanulmány, hogy az USA-ban egyre nőtt az elkövetések száma, ami arra ösztönözte az amerikai politikát, hogy a kezelés helyett inkább a büntetés irányába forduljon. (Tonry, M. 2009) Több büntető filozófia is hatással volt a

fiatalkorúak kriminalitására, és egyre több fiatal elkövető került be a büntető igazságszolgáltatási rendszerbe. Ezzel egyidejűleg a fiatalkorúak büntetőjogi rendszerében a rehabilitáció hangsúlya mind jobban növekedett. A 20. században az állami büntetőpolitika általában elkövető orientált volt, és a hangsúlyt az egyéni rehabilitációs modellekre fektette², de az 1960-as évektől a bűncselekmény elkövetési ráta hirtelen megemelkedett, és az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején megnőtt a fiatalkorúak és a fiatal felnőttek által elkövetett emberölések száma is. Mindez magával hozta azt a következményt, hogy az 1990-es években az államok a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerében megerősítették a büntető jelleget: egyre több fiatalot kezeltek felnőttként és zártak felnőtt börtönökbe. Ezek a változtatások azonban célszerűtlennek bizonyultak. A jelenlegi vizsgálatok azt mutatják, hogy a fiatalkorúakra irányadó rendszer sokkal hatásosabb, mint a felnőttek büntetés-végrehajtási intézményeiben való elhelyezés.

A legtöbb vizsgálat azt mutatja, hogy azon fiatalok körében, akiknek ügyét a fiatalkorúak bíróságától a felnőttkorúak bírósága elé utalják, több a visszaesés, illetve a visszaesés sokkal gyorsabban történik, továbbá a börtönből való kiszabadulásuk után súlyosabb bűncselekmények miatt kerülnek ismét letartóztatásba, összehasonlítva a felnőttkorúak bírósága elé nem utaltakkal. (*Snyder, H. N., & Sickmund, M. 2006*) Az amerikai tanulmány utal arra, hogy a felnőttkorúak bírósága elé utalt fiatalkorúak száma nőtt. Ezek a fiatalok 34 %-al gyakrabban követtek el újabb bűncselekményeket, mint azok, akik a fiatalkorúak rendszerében maradtak.

A tanulmány kitér az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának *Roper v. Simmons (543 U.S. 551 (2005))* ügyben hozott döntésére, amelynek nyomán alkotmányellenesnek minősült a 18. éven aluli elkövetőkkel szemben halálbüntetés kiszabása.³ Az amerikai Legfelsőbb Bíróság az alkotmányellenesség kapcsán a döntése indokolásában három fő okot fejtett ki arról, hogy a fiatalkorúakat miért nem lehet ugyanolyan szigorúan büntetni, mint a felnőttkorúakat.

Ezek a következők:

---

² James C. HOWELL, Barry C. FELD, Daniel P. MEARS, David P. FARRINGTON, Rolf LOEBER and David PETECHUK 2013 11.

³ *Roper v. Simmons* döntésről a magyar szakirodalomban lásd: LÉVAY Miklós: Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a fiatalkorúakkal szembeni halálbüntetés és tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkotmányellenességéről. In.: MÁTHÉ G., RÉVÉSZ T. M., GOSZTONYI G. (szerk.): *Jogtörténeti Parerga. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére.* Budapest ELTE Eötvös Kiadó 2013. 247-258.

1. Kezdeti ítélőképesség és kevesebb önkontroll jellemzi a fiatalkorúakat, és ezáltal kevésbé értik meg a tetteikkel együtt járó következményeket.

2. Fogékonyabbak a kriminális magatartások iránt.

3. A személyiségük még változik, és az elkövetett bűncselekményeik még kevésbé befolyásolják negatív irányba a jellemüket.

A fent ismertetett döntésre tekintettel a tanulmány foglalkozik a fiatal felnőttek agyi fejlődésének sajátosságaival is. A kutatók rámutattak arra, hogy nagy különbség található egy fiatal és egy felnőtt gondolkodása, viselkedése között. Fiatalkorban egészen a huszas életévekig a prefrontális agykéreg fejlődése a jellemző, amely javítja a kognitív funkciókat és a gondolkodás képességét.⁴ A fejlődés bizonyítékeként az idegrendszer anatómiájával, fiziológiájával és biokémiájával foglalkozó tudomány azt vallja, hogy a 18 és 24 év közötti fiatal felnőtt elkövetők néhány esetben sokkal jobban hasonlítanak a fiatalkorúakhoz, mint a felnőttekhez. A tanulmányok azt mutatták ki, hogy a 16-17 éves fiatalok kevesebb kockázatot érzékelnek, mint az idősebb vagy fiatalabb vizsgált alanyok. Éppen ez az az életkor, amikor a fiatalkorúak a legtöbb bűncselekményt követik el.

A fiatal felnőttek agyi fejlődésének sajátosságaihoz kapcsolódóan az amerikai tanulmány utal arra, hogy a büntetőeljárás során a fiatal felnőttek belátási képességét is kell vizsgálni. Ehhez kapcsolódóan a fiatal felnőtteknek képesnek kell lenniük a büntetőeljárás során megérteni az ellenük felhozott vádat, az eljárás menetét és az ügyükben hozott döntéseket. A megfelelő tárgyalás tartásához a vádlottnak képesnek kell lennie konzultálni az ügyvédjével, az eljárást teljes egészében megérteni és az okozott kár helyreállításában segíteni. A fejlődő pszichológia mindig is középpontba állítja azt a kérdést, hogy a fiatalkorúaknak megvan-e a kognitív képességük, pszichoszociális érettségük, hogy gyakorolják a jogaikat.

Kialakult bűnözői viselkedésforma, avagy a bűnözői karrier

Az amerikai tanulmány részletesen foglalkozik a bűnözői viselkedésforma kialakulásával és jellemzőivel. Jelen fejezetben a bűnözői karrierrel kapcsolatos ténymegállapításokat ismertetem.

---

⁴ James C. HOWELL, Barry C. FELD, Daniel P. MEARS, David P. FARRINGTON, Rolf LOEBER and David PETECHUK 2013 17.

Számos empirikus tanulmány foglalkozik a bűnözői karrierrel. Az amerikai tanulmány rámutat arra, hogy a fiatal felnőttek kriminalitását mutató, bűnözői karrierrel kapcsolatos görbe azt jelzi, hogy a cselekmény elkövetésének gyakorisága a tinédzserkorban (15-19 év között) a legmagasabb, és a korai 20-as évekre csökken. (Farrington, David P. 1986)

A vizsgálatok megállapították, hogy a bűnözői karriert ábrázoló görbe kiemelkedései bűncselekménytípusoktól függően is változnak, kisebb bűncselekmények esetén korábban, míg a súlyosabb bűncselekmények esetén később jelentkezik a kiemelkedés. Az amerikai tanulmány rámutat arra, hogy a kábítószerterjesztés és a fegyverbirtoklás, mint elkövetési magatartás nagyobb valószínűséggel folytatódik korai fiatalkorban. A kutatások megállapították azt is, hogy a marihuana használatnak, mint elkövetési magatartásnak van a leghosszabb elkövetési ideje, kétszer vagy négyszer hosszabb, mint a betöréseknek vagy erőszakos bűncselekményeknek.

Az elkövetők származását is figyelembe vevő kutatások kimutatták, hogy a férfi és kiskorú elkövetők (főleg az afro-amerikaiak) gyakrabban követnek el bűncselekményeket, mint a nők és a fehérek.

Az egyéni elkövetés gyakorisága (az 1 főre jutó elkövetett bűncselekmények száma 1 év alatt) összetettebb problémakör. Az egyéni elkövetés gyakorisága különböző sajátosságok szerint jelenik meg, ideértve a viselkedési minta összetételét, az elkövetés mértékét és időtartamát. Az amerikai tanulmány utal arra is, hogy kevés számú elkövető folytatja a kriminális cselekményeit viszonylag hosszú időn keresztül. Az egyéni elkövetés gyakorisága főképp a nem erőszakos cselekmények esetén magasabb. A fiatal felnőttek kriminális magatartásának vizsgálata során a kutatások megállapították, hogy viszonylag kevés elkövető tanúsít folytatólagos elkövetési magatartást a gyermekkortól kezdve a fiatalkoron át egészen a felnőttkorig. A legtöbb gyermek és fiatalkorú, akik fiatal korban kezdi el a bűnelkövetést, felnőttkorra már felhagy az elkövetési magatartás tanúsításával.

A kutatások utalnak továbbá arra, hogy a fiatalkor alatt és után tanúsított folytatólagos elkövetési magatartás esetén a fiatalkorú elkövetők 30-60 %-a tudja, hogy a rendőrség és a fiatalkorúak bírósága felnőtt elkövetőként kezeli őket, és felnőttként fogja letartóztatni. A bűncselekmények elkövetésének a fiatalkorból a felnőttkorba történő folytatólagossága gyakoribb azoknál az elkövetőknél, akik már korai gyermekkorban kezdték el a bűncselekmények elkövetését. A pittsburghi fiatalokról szóló tanulmány (*Pittsburgh Youth Study*) megállapította, hogy

a fiatalok elkövetők 52-57 %-a folytatja a bűnözői magatartást a 25. életkorig. Ez a szám 16-19%-al nő a következő öt évben.⁵

A vizsgálatok utalnak arra, hogy a fiatalok elkövetők 40-60 %-a általában abbahagyja a bűncselekmények elkövetését a korai fiatalkorban. Azok a fiatal felnőtt elkövetők, akik folytatják az elkövetést a felnőttkorban is, általában súlyosabb bűncselekményeket követnek el.

A szakirodalomban használt „*bűncselekmények specialistája*” fogalommal kapcsolatban – ideértve a szervezett bűnözőket és a szexuális bűncselekmény elkövetőit –, a bűnözői karrierrel foglalkozó kutatások megállapították, hogy a elkövetők többségénél kevésbé mutatható ki a bűncselekményi típusok szerinti koncentráltóság.

Az amerikai tanulmány hangsúlyozza, hogy a bűnözői modellek vizsgálatából levont következtetések hasznos információkat nyújtanak a jogalkotóknak és a jogalkalmazóknak. Nehéz megtalálni a fiatalkortól a felnőttkorig tartó folyamatos elkövetés magyarázatát, tekintettel arra, hogy a jogalkalmazók jellemzően a felnőttkorba történő átmenet időszakában hozzák meg a fiatal elkövetők elzárására irányadó döntésüket. Amennyiben az általános kriminális viselkedésforma rövid ideig tart, az ítéletnek is tükröznie kell ezt. A vizsgálatok megállapították, hogy a leghosszabb bűnözői karrier átlagosan 10 évig tart. A jogalkalmazóknak számos vélemény és ajánlás ad iránymutatót a fiatal felnőttekkel kapcsolatos döntéshozatalban. A bűnözői karrierre vonatkozó adatok hasznos információt nyújtanak a bűnözői aktivitásról, és megfelelő iránymutatást adnak az elzárásra és más jellegű büntetésekre irányuló döntéshozatalban.

Előrejelzések és a kockázati faktorok értékelése

Az amerikai tanulmány foglalkozik többek között az elkövetési magatartással és az elkövető személyiségével összefüggésében feltárt kockázati faktorokkal, valamint a bűncselekmények előrejelzésével. Jelen fejezetben az amerikai tanulmányban ismertetett rizikófaktorok és kockázati tényezők értékelését és az abból levont következtetéseket ismertetem.

Az amerikai tanulmány előrejelzés alatt azt érti, amikor előre látható, hogy egy fiatal bűncselekményt fog elkövetni. A tanulmány az egyén kriminális aktivitásának előrejelzéseként a súlyos és erőszakos

---

⁵ Alex R. Piquero, J. David Hawkins, Lila Kazemian and David Petechuk 2013 7.

személyiség korai felismerését, a kockázati, a dinamikus kockázati és a védelmi faktorokat jelöli meg.

A tanulmány szerint a kockázati faktor a fiatal vagy a körülményeinek jellemzője, amely növeli a valószínűségét annak, hogy a fiatal a bűncselekmény útjára lép. A dinamikus kockázati faktorokat a tanulmány voltaképpen kockázati faktoroknak tekinti, amelyek változhatnak, és ezáltal a bűncselekmények elkövetésének valószínűségét befolyásolják. A védelmi faktor a tanulmány szerint a fiatal vagy körülményeinek jellemzője, amely megvédi őt az elkövetési magatartás tanúsításától.

A kockázati faktorok értékelése egy sor döntésre vonatkozik, az előzetes eltereléstől az ítéletig. A kockázati faktor értékelésére szolgáló eszközök kiválasztása a döntés természetétől függ. Például az előzetes letartóztatásról szóló döntés során azt kell értékelni, hogy a fiatalot hogyan lehet az erőszakos cselekményért a legrövidebb időn belül letartóztatni.⁶

Az amerikai tanulmány kiemeli, hogy a kockázati faktorok segítenek a joggyakorlónak összegyűjteni és összefoglalni az egyénről az információkat, és ezáltal kiértékelni az egyén kockázatát és szükségleteit. A kockázati faktorok értékelése az alábbi módszerek szerint történik:

1. Szervezetlen klinikai értékelés: a joggyakorló a fiatal felnőttre vonatkozó ítélet meghozatala során a kockázati faktor értékelését szubjektív módon végzi.

2. Statisztikai alapú döntéshozatal: a joggyakorló a kockázati faktorok előrejelzését az állandó statisztikai adatok alapján végzi el.

3. Statikus/dinamikus statisztikai alapú értékelés: ez az értékelési eljárás mind a statikus mind a dinamikus kockázati faktorokat magába foglalja, amelyet empirikusan össze tud kötni a későbbi elkövetéssel. A joggyakorlók ezt az eljárást az újbóli értékeléseknél és a beavatkozások megtervezésénél tudják használni. Az eljárás gyakran tartalmazza az egyéni faktor értékelést, amely az egyén bűncselekmények elkövetésére irányuló kockázati magatartását is magába foglalja.

4. Jogalkalmazói döntés: a joggyakorló az egyes faktorokat kombinálhatja.

A vizsgálatok azt mutatják, hogy a hiteles értékelések, akár statisztikai értékeken, akár szervezett szakmai ítéleteken alapulnak, pontosabban tudják előre jelezni a kriminális magatartásokat, mint a szervezetlen klinikai értékelés.

---

⁶ Robert D. HOGE, Gina VINCENT and Laura GUY 2013

Az amerikai tanulmány utal arra, hogy a büntető-igazságszolgáltatás területén használható eszközök sokat fejlődtek a kockázati faktorok értékelése és a későbbi elkövetés előrejelzése tekintetében. A tanulmány problémaként veti fel azt, hogy nem lehet előre megállapítani, hogy ezek az eszközök a különböző fejlődési szakaszokban hogyan őrzik meg az előrejelző pontosságukat. Ezt a problémát megcélözva előzetes kutatás folyt a kockázati faktorokat értékelő eszközök érvényességéről a késő fiatalkor és a korai felnőttkor (18-29 év) közötti életszakaszokban. A kutatás arra az eredményre jutott, hogy az értékelő eszközök a pontos előrejelzés érvényességének fenntartására alkalmasak. A fiatal elkövetők tekintetében, akik először a fiatalkor alatt követtek el bűncselekményt, a kockázati faktorok értékelése azt jelezte, hogy az ismételt elkövetés a korai felnőttkorban, de legkésőbb a fiatalkorban fog bekövetkezni.

Az amerikai tanulmány a bűncselekmények előrejelzése, valamint a kockázati faktorok értékelésére vonatkozóan az alábbi következtetéseket fogalmazta meg:

- Arra alapozva, hogy mit tudunk a mentális egészségről, a pszichopátiáról és a személyiség különböző területeiről, a fiatalokra vonatkozó kockázati tényezők értékelésének tartalmaznia kell speciális kockázati faktorokat is. (*Campbell, M. A., French, S., & Gendreau, P. 2009*)
- A kriminális aktivitás kezdetével vagy végével kapcsolatos faktorok nem ugyanazok a fiatalkorból a korai felnőttkorba való átmenet esetén. Azok a programok, amelyek eredményesek a fiatalkorúak körében, nem olyan eredményesek a fiatal felnőttek esetében.
- A legtöbb közösség megkísérli a segítségnyújtást azon 17 és 21 év közötti fiatalok részére, akik a büntető igazságszolgáltatási rendszerből elbocsátottak. A különböző fiatal elkövetőket támogató és segítő intézmények a munkavállalás területén is próbálnak segíteni.

Az elkövetett cselekmények magyarázata

Az amerikai tanulmány átfogóan vizsgálja a fiatal felnőttek kriminalitásán belül az elkövetett cselekmények okát. Írásomnak ebben a részében ismertetem az elkövetési magatartások és az elkövetett cselekmények okának feltárását.

Az amerikai tanulmány az elkövetési magatartások vizsgálata során 5 elméletet különböztet meg:

1. Statikus elmélet:

A tanulmány szerint a kriminális viselkedés előre látható, és a viselkedés oka a fiatalkor korai életszakaszában kezdődik. Azok a fiatal felnőttek, akik szegénységben és a szülői szeretet hiányában nőttek fel, alacsony önkontrollal rendelkeznek és gyakrabban követnek el bűncselekményeket.⁷

2. Dinamikus fejlődési modell:

Az amerikai tanulmány utal arra, hogy ez a modell feltételezi az emberi magatartás formálhatóságát, és megerősíti azt az állítást, hogy a változó szociális körülmények az elkövetési magatartás elsődleges irányítói.⁸ A dinamikus modell szerint a felnőttkorban is folytatódó elkövetési magatartást az egyéni fejlődés mozgása jellemzi. Azok a fiatal elkövetők, akik felhagytak a bűncselekmények folytatásával, jobban ragaszkodnak a hagyományos közösségekhez és értékekhez – mint például a munka, az iskola, a házasság –, mint akik továbbra is bűncselekményeket követnek el.

3. Szociálpszichológiai elmélet:

A tanulmány kiemeli, hogy a kriminális magatartások vizsgálatánál az élet szubjektív jellemzőit, az egyéni tapasztalatokat, az egyéni identitás fejlődését és az érzelmi kötődéseket is figyelembe kell venni. Az egyik szociálpszichológiai magyarázat szerint a felnőttkorban is folytatódó bűnözés, a rossz tulajdonságokra való hajlamból ered.⁹ Az vizsgálatok széles körben felismerték, hogy a magatartás megváltoztatásának első lépcsője a motiváció megváltoztatása. A bűnelkövetéssel való felhagyás azokra a fiatalokra jellemző, akik motiváltak abban, hogy cselekményeiket megváltoztassák és céljaikat újrafogalmazzák, továbbá felismerik, hogy a kriminális magatartás többé már nem fér össze az új egyéniségükkel.

4. Pszichopatológiai fejlődési elmélet:

Az amerikai tanulmány szerint a fejlődés az egyén genetikai adottságainak, élettapasztalatainak és szociális kapcsolatainak dinamikus kölcsönhatása. A korai negatív élettapasztalatoknak negatív hatásuk van. Ezen tényezők fennmaradása idézi elő az egymást követő problémákat. Az elmélet kiemeli, hogy a fiatalkorból a felnőttkorba történő átmenet a

---

⁷ Terence P. Thornberry, Peggy C. Giordano, Christopher Uggen, Mauri Matsuda, Ann S. Masten, Erik Bulten, Andrea G. Donker and David Petechuk. 2013 4.

⁸ Uo. 10.

változások időszaka is egyben, amely megmagyarázza a bűncselekmények számának csökkenését.

5. Biopszichológiai elmélet:

Az elmélet a viselkedést, mint biológiai, pszichológiai, az egyének közötti és környezeti folyamatok komplex kölcsönhatását tekinti.

Megelőzés és beavatkozás a súlyos bűncselekmények csökkentése érdekében, avagy a különböző programok színes skálája

Az amerikai átfogó tanulmány foglalkozik a legaktuálisabb kérdésekkel is, azaz, hogy az amerikai büntetőpolitikában milyen megelőző és beavatkozó programok találhatóak a bűncselekmények számának csökkentése érdekében. Jelen fejezetben az amerikai tanulmányban részletezett, az Amerikai Egyesült Államokban a beavatkozás és a prevenció területén futó programokat és azok eredményességét mutatom be.

Az évtizedek során számos vizsgálat mutatta ki a rizikófaktorok jelentőségét a bűncselekmények elkövetésében. Az egyéni sajátosságok és a különböző tényezők növelik az elkövetés valószínűségét és előrevetítik a fiatal felnőttkorban, illetve korai felnőttkorban előforduló különböző kriminális magatartásokat, tinédzserkori terhességeket, droggal kapcsolatos iskolai és iskolán kívüli visszaéléseket. Tekintettel arra, hogy az egyes rizikófaktorok jelzik az egyes jövőbeni kriminális jellegű magatartásokat, a beavatkozó, illetve megelőző jellegű programok éppen e tényezők csökkentésére összpontosítanak. A longitudinális vizsgálatok azonosították a különböző védőfaktorokat, melyek megakadályozzák a kriminális magatartások elkövetését. Azok a programok, melyek a fenti védő faktorokat figyelembe veszik, jobban tudják csökkenteni a bűncselekmények számát. A véletlenszerű kontrollvizsgálatok és a tanulmányok azt mutatják, hogy e programok legtöbbször pozitív hatással van bűnelkövetés csökkentésében.

Az amerikai gyakorlatban számos beavatkozó, illetve megelőző program fut a gyermekkoruktól kezdve a fiatalokékon és a fiatal felnőtteken át a felnőttkorukig. Ezek közül néhány jelentősebb programot ismertetetek az amerikai tanulmány alapján.

Iskola-alapú megelőző programok:

Három iskola-alapú megelőző program volt hatással át a korai felnőttkori bűnözés csökkentésére.

a) Seattle-i szociális fejlődési project (Seattle Social Development Project):

Ez a project magába foglalja a szülői, tanári és a szakmai oktatást is. A projektbe 500 diákot osztottak be véletlenszerűen kísérleti és kontroll osztályokba. A szülők és a tanárok a kísérleti osztályban a gyermekekkel való megfelelő bánásmódra útmutatót kaptak, melynek célja a gyermekeknek a szülőhöz és az iskolához való kötődésének megerősítése. A szülők és tanárok feladata volt megtanítani a gyermekeknek a problémák megoldását. A 18 éves koruktól kezdve nyomon követett diákok, akik végigcsinálták az egész program hat osztályát, lényegesen kevesebb erőszakos cselekményt követtek el a későbbiekben, mint akik a kontroll csoportban végezték el az öt vagy hat osztályt.¹⁰ További eredmény mutatható ki náluk az oktatási, a gazdasági és a mentális és a szexuális egészséges élet területén 27 éves korukban, de nem mutatható ki hatás a kábítószerrel való visszaélés és a bűncselekmények elkövetése területén 24 és 27 éves koruk között.

b) Montreali longitudinális kísérleti tanulmány (Montreal Longitudinal-Experimental Study)

Ez a vizsgálat egyesíti a szülői és a tanári oktatást. Körülbelül 250, a 6 éves legkisebb gyermektől a fiatal felnőtt életkorig, jellemzően közösséget bomlasztó magatartású gyermekeket osztottak szét a kísérleti és a kontroll csoportokba. A kísérleti csoportban azt tanulták meg a gyermekek, hogyan javítsák a szociális tudásukat és az önkontrollt. Oktatást, modellezést és szerepjátékot alkalmaztak a csoportokban. A szülőket a családi krízis kezelésére és a nem büntető célú technikák és nevelési elvek elsajátítására oktatták. 12 évesen – három évvel a kezelés vége előtt – a fiúk a kísérleti csoportban lényegesen kevesebb betörést, verekedést követtek el, mint a kontroll csoportban lévő társaik. A kísérleti csoportban lévő 10-15 éves fiúk lényegesen kevesebb önbevalláson alapuló bűncselekményt követtek el, mint a kontroll csoportban lévők. A programban résztvevők folyamatos nyomon követése alapján a két csoport közötti különbségek bűncselekmények tekintetében nőttek. A kísérleti csoportban lévő fiúk kevesebb számban lettek bandatagok, alkoholisták vagy kábítószerfüggők. A nyomon követés folyamatának utolsó pontja volt a 24 éves életkorban a büntetett előélet arányának vizsgálata. A kísérleti csoportban kevesebb (22 %) volt a büntetett előéletűek aránya, mint a kontrollcsoportban (33 %).

¹⁰ Brandon C. WELSH, Mark W. LIPSEY, Frederick P. RIVARA, J. David HAWKINS, Steve AOS, Meghan E. PEEL and David PETECHUK 2013 11.

c) *„A jó viselkedés játéka” (Good Behavior Game)*

Ez a program abban támogatja a gyermekeket, hogy jobban tudják szabályozni és kezelni a saját, illetve iskolatársuk viselkedését. Ebben a kísérleti programban 19 általános iskola vett részt Baltimorban. Az első osztályosokat véletlenszerűen osztották szét csoportokra, de úgy, hogy minden csoportban legyen közösséget bomlasztó viselkedésű gyermek. A kétéves program során kézzelfogható jutalmat kapott az osztály a jó viselkedése esetén. A programban motiválták az osztályokat a minél tovább tartó jó viselkedés tanúsítására. Egy év után a tanárok azt tapasztalták, hogy a kísérleti osztályban a tanulók kevésbé agresszívek, mint a kontroll osztályban. A 19 és 21 év közötti fiú résztvevők kevésbé mutattak erőszakos és kriminális magatartást (34 %) mint a kontrollcsoportban lévők (50 %). Ugyanez mutatható ki a kábítószer-függőség területén is.

Közösségi alapú programok:

Ezen programok fő célja a bűncselekményre sarkalló barátok befolyásának csökkentése, és a helyes magatartást tanúsító barátok befolyásának növelése.

a) *Veszélyeztetett gyermekek (Children at Risk)*

Ez a legfontosabb beavatkozó program, amely leginkább sikeresnek tűnik a rizikófaktorok hatásának csökkentésére. A program a leginkább rizikófaktorba tartozó ifjúkorú, átlagosan 12 éves gyerekeket célozta, akik 5 amerikai szegény városban élnek. A résztvevőket itt is kontroll és kísérleti csoportba osztották. A kezdeti tapasztalatok nagy csalódást okoztak, de egy évvel a program elindulása után az adatok azt mutatták, hogy a kísérleti csoportba járók kevesebb erőszakos cselekményt követtek el és kevesebb kábítószerrel adtak el.

b) *Perry iskolaelőkészítő project (Perry Preschool Project)*

Ez a program 123 gyerekkel indult, akiket kísérleti és kontrollcsoportokba osztottak. A kísérleti csoportba járó gyerekek napi iskolaelőkészítő programban vettek részt. A cél az intellektuális stimuláció volt, mellyel növelhető a saját képességeik felmérése, ami a későbbi iskolai teljesítmény fokozását segítheti elő. A programnak hosszú távú

haszna van. 19 évesen a kísérleti osztály résztvevői nagyobb számban lettek munkavállalók, végezték el felsőfokú tanulmányaikat és kevesebb számban lettek bebörtönözve. 27 évesen a kísérleti osztály résztvevői fele olyan arányban lettek bebörtönözve, mint a kontroll osztályba járók. A kísérleti osztály tagjai nagyobb számban végeztek felsőoktatási intézményekben, nagyobb fizetésük lett és többen lettek közülük háztulajdonosok is. A női nemet tekintve a kísérleti osztályban nagyobb számban házasodtak meg, és kevesebb lett a házasságon kívül született gyermekek száma is ebben a csoportban. A csoportok újabb nyomonkövetése a következőket mutatja: az eredeti csoport 91 %-ának aránya alapján a 40 éves résztvevők tekintetében lényeges különbség mutatkozik a kontroll és a kísérleti csoport között. A kísérleti csoport résztvevői lényegesen kevesebb erőszakos bűncselekményt (32 %, míg a kontroll csoport 48 %), vagyon elleni bűncselekményt (36 %, míg a kontroll csoport 58 %), és kábítószer bűncselekményt (14 %, míg a kontroll csoport 34 %) követtek el, és kevesebbszer (36 %) voltak öt alkalomnál többször elzárva, mint a kontroll csoportban (55 %) résztvevők. Továbbá lényegesen nagyobb számban végezték el felsőfokú tanulmányaikat (77 %), mint a kontroll csoportban (60 %), illetve kimutatható a jobb elhelyezkedési arány és a magasabb fizetés is.

Munkavállalást elősegítő projectek:

Ezek a programok a súlyos bűncselekményt elkövetett fiatal felnőttek és felnőttkorúak munkavállalását ösztönzik a munkaerőpiacon.

a) Intenzív bentlakásos tréningek (Intensive Residential Training Programs)

A Foglalkozási Társulás (Job Corps) az egyetlen bentlakásos program, amelynek pozitív hatása van a fiatal felnőttek munkaerőpiaci lehetőségeire. A program a 16 és 24 év közötti rizikófaktorba tartozó fiatal felnőttek munkavállalási képességét növeli különböző tréningekkel és oktatással. Évente körülbelül 60.000 ember vesz részt a programban. A kísérleti csoportban résztvevő 15.400 ember tekintetében a programban eltöltött 3 év után a statisztikai adatok azt mutatták, hogy az érintettek kriminológiai aktivitása jelentősen csökkent, tökéletesítették a tanulmányaik során szerzett tudásukat, és magasabb fizetést értek el. A későbbi adatok is igazolják, hogy a résztvevők jobb fizetési viszonyai a program befejezése után is folytatódtak.

Átmenet a felnőttkorba:

Kevés tanulmány vizsgálja a különböző beavatkozó és megelőző programok hatását a késő fiatalkorból a korai felnőttkorba történő átmenet küszöbén. A legtöbb vizsgálat és tanulmány kizárólag a fiatalkorúakkal illetve a felnőttkorúakkal foglalkozik.

Négy beavatkozással foglalkozó program emelhető ki a fiatal felnőttek tekintetében:

a) Megismerő magatartási terápia (Cognitive behavioral therapy)

Ez a módszer átlagosan 22 %-al csökkentette az elkövetési rátát a fiatal felnőttek esetében.

b) Oktatási, szakmai és munkaerőpiaci programok (Educational, vocational and employment programs)

Ez a program vegyes eredményeket mutat. Egyes vizsgálatok 10 %-os visszaesést, más tanulmányok 20 %-os javulást, míg megint más tanulmányok semmilyen hatást sem mutattak ki a bűncselekményi rátákra.

c) Az erőszakos magatartások kezelése (Substance abuse treatment)

A program nagyon hatásos, általában 4-20 % -al csökkenti a visszaesési rátát.

d) A szexuális jellegű elkövetők kezelése (Treatment for sex offenders)

Az elemzések azt mutatják, hogy ennek a programnak nagyobb a hatékonysága, mint a speciális beavatkozásoknak. Az általános visszaesési rátát 24-36 % között csökkentette.

Befejező gondolatok

Az amerikai tanulmány alapján a fiatal felnőttek kriminalitásával foglalkozó amerikai kutatók a jogalkotók számára a következő ajánlásokat fogalmazták meg:

1. Mérlegelni kellene annak lehetőségét, hogy a felnőttek büntetőbírósága előtti eljárásokban 21 év helyett 24 év legyen az életkori minimum.
2. Át kellene gondolni annak lehetőségét, hogy a fiatal felnőttek számára speciális programokat alakítsanak ki. Ilyen lehet például a kognitív viselkedéssel kapcsolatos program, a drogkezelés, a mentori program, valamint az oktatási tréningek és a munkahelykeresést

elősegítő programok. Néhány államnak speciális eszközei vannak a fiatal felnőttek számára, ilyen például a pennsylvaniai Pine Grove intézmény. Különböző európai államoknak elkülönült intézményeik vannak a 18-20 éves fiatalok számára. Mivel a fiatal felnőtteket legtöbbször a felnőttekre szabott intézményrendszerbe küldik, ezért gyakoribb a visszaesés aránya is, mint azoknál, akiket a fiatalkorúak intézményrendszerébe küldtek.

3. Figyelembe kellene venni a kockázati és szükségleti tényezőket a beavatkozások területén.
4. A tanulmányok egyöntetűen megállapították, hogy a fiatal felnőttek jobban hasonlíthatók – a cselekményeik, az érettségük és az életkörülményeik alapján – a fiatalkorúakhoz, mint a felnőttkorúakhoz.
5. A kutatások megállapították, hogy nagyon hiányos a tudás a 15 és 29 év közötti bűnözői karriert befutottak fejlődéséről. A jogalkotónak és a jogalkalmazónak alaposabban értékelni kellene vennie a kockázati faktorokat a 19-25 év közöttiekénél.
6. Alternatívaként speciális bíróságokat kellene létrehozni a 18 és 24 év közötti fiatal felnőttek számára, az Egyesült Királyság büntetőjogi rendszerének tapasztalataira alapozva. Néhány európai országban – Svédországban, Németországban és Ausztriában is – a 18 és 21 év közötti fiatal felnőttekre elkülönült szabályrendszer és speciális intézményrendszer van. Az USA-ban Pennsylvaniában is van speciális intézmény a fiatal felnőtt elkövetőre.

A nemzetközi tendenciákra és tapasztalatokra tekintettel a hazai szakirodalomban is egyöntetűen megfogalmazódott annak igénye, hogy a fiatalkorúakra jellemző speciális szabályokat a fiatal felnőttekre is kiterjesszék. Az amerikai tanulmány nyomán a magyarországi büntetőigazságszolgáltatás területén is érdemes lenne átgondolni annak lehetőségét, hogy a fiatal felnőttek csoportját külön kategóriaként kezeljék, és ez a jogalkotásban, illetve a jogalkalmazásban is visszatükröződjön. A fiatal felnőttek csoportját a fiatalkorúakhoz hasonló szabályokkal kellene körülbástyázni – a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerébe beépítve –, tekintettel az alternatív szankciókra és a rehabilitálást elősegítő intézkedésekre. Biztosítani kellene e csoport számára is a speciális szakképzettséggel rendelkező, és a fiatal felnőttek szempontjait szem előtt tartó bíró és ügyész jelenlétét az ítékezésben. Az amerikai tanulmány szerint a fiatal felnőttek számára speciális – oktatást és munkavállalást is elősegítő – programokat kellene létrehozni.

Felhasznált irodalom

<http://nij.gov/topics/crime/Pages/delinquency-to-adult-offending.aspx#reports>:

Rolf LOEBER, David FARRINGTON: Study Group on the Transitions between Juvenile Delinquency and Adult Crime (2013)

Study Group Reports:

Alex R. PIQUERO, J. David HAWKINS, Lila KAZEMIAN and David PETECHUK: Criminal Career Patterns

Brandon C. WELSH, Mark W. LIPSEY, Frederick P. RIVARA, J. David HAWKINS, Steve AOS, Meghan E. PEEL and David PETECHUK: Changing Lives: Prevention and Intervention to Reduce Serious Offending

James C. HOWELL, Barry C. FELD, Daniel P. MEARS, David P. FARRINGTON, Rolf LOEBER and David PETECHUK: Young Offenders and an Effective Response in the Juvenile and Adult Justice Systems: What Happens, What Should Happen, and What We Need to Know

Robert D. HOGE, Gina VINCENT and Laura GUY: Prediction and Risk/Needs Assessment

Rolf LOEBER, David P. FARRINGTON and David PETECHUK: From Juvenile Delinquency to Young Adult Offending

Terence P. THORNBERRY, Peggy C. GIORDANO, Christopher UGGEN, Mauri MATSUDA, Ann S. MASTEN, Erik BULTEN, Andrea G. DONKER and David PETECHUK: Explanations for Offending

***

New research in the United States with regard to the criminality of young adults

Summary

In the National Institute of Justice (NIJ) Study Group on the Transition from Juvenile Delinquency to Adult Crime several scholars examined the differences between juveniles who persist in offending and those who do not, and also looked at early adult-onset offending. Decades of study have revealed much about risk factors for delinquency and crime. Most prevention and intervention programs that address risk factors have not been adequately evaluated, but high-quality studies are emerging. The Study Group concluded that there are significant gaps in knowledge about

the development of offending careers between ages 15 and 29. Researchers know surprisingly little about how many juvenile offenders persist into adult offending and what factors predict persistence. More needs to be known about factors that may influence offending between ages 15 and 29.

Jámbor Gellért

Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

Témavezető: Finszter Géza egyetemi tanár

Az új pszichoaktív anyagok megjelenése, elterjedése és az új jelenséggel szembeni lehetséges büntetőeljárás jogi és kriminalisztikai válasz lépések

Bevezetés

Az új pszichoaktív anyagok, vagy csak egyszerűen új kábítószer az anyagok széles skáláját tartalmazzák, amelyeket nem szabályoz a nemzetközi kábítószerjog. Ezek az anyagok szándékoltnak utánozzák a már ellenőrzés alatt álló, jól ismert kábítószer hatását. Ezt támasztja alá az a tény, hogy nagyon sok ezek közül hasonló az ellenőrzés alatt álló kábítószerhez, ugyanakkor meglehetősen különbözik is abban a már ellenőrzés alatt álló kábítószerektől, hogy ezek az anyagok nem tartoznak a kábítószer törvények hatálya alá.

A növekvő számú új pszichoaktív anyagok teljesen különböző kémiai családokba tartoznak, beleértve ebbe a serkentőszereket, valamint azokat az anyagokat, amelyek a kannabisznak vagy az opiátoknak a hatását utánozzák, és már szintén azonosították őket.¹ Az új pszichoaktív anyag fogalmát a 2005. május 10-én elfogadott, az új pszichoaktív anyagokra vonatkozó információcseréről, kockázatértékelésről és ellenőrzésről szóló 2005/387/IB Tanácsi Határozat 3. cikke adja meg. Eszerint „*olyan új bódító vagy pszichotróp hatású kábítószer, amely tiszta formában vagy készítményben fordul elő, és amely nem szerepel az Egyesült Nemzetek Szervezete kábítószeréről szóló 1961. évi egységes egyezményének jegyzékeiben vagy az Egyesült Nemzetek Szervezete pszichotróp anyagokról szóló 1971. évi egyezményének jegyzékeiben, azonban hasonló fenyegetést jelenthet a közegészségügyre, mint a fenti egyezmények listáin felsorolt anyagok.*”²

¹ EU drug markets report | a strategic analysis 2013, Common Report of the EMCDDA and EUROPOL, http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EU_Drug_Markets_Report_20131.pdf, 2013.11.12. 21:19 106.

² Perspectives on drugs. Controlling new psychoactive substances 2013,

Az új jelző arra a tényre utal, hogy ezek az anyagok újonnan jelentek meg a kábítószerpiacon vagy újonnan élnek velük vissza. Nagyon sok új kábítószer úgy írtak le a tudományos és a szabadalmi irodalomban, mint amelyek részei törvényes kutatásnak és fejlesztésnek. Néhány szert kísérletezésre használtak, hogy jobban megértsék az emberi testben zajló összetett jelátvételi áramlásokat, amíg mások úgy tanulmányozták ezeket az anyagokat, mint potenciális gyógyszereket.³ Erre példaként hozhatjuk fel a szintetikus kannabinoidokat. Ezek a kannabisz farmakológiai hatását utánozó, de a növényi kannabinoidokétól eltérő kémiai szerkezetű vegyületek, amelyeket tudományos kutatások során találtak fel. A John W. Huffman kutatócsoportja által előállított vegyületcsoportjának egyik alapváza az *indolil-naftil-ke-ton*, azaz a *JWH* vegyületsorozat. A szerkezet és a laboratóriumi receptorvizsgálatokban mért biológiai hatás közti összefüggés tanulmányozásához száznál több ilyen vegyületet állítottak elő. Ezek egy része sokkal hatékonyabban kötődik a CB2 típusú kannabinoid-receptorokhoz, mint a pszichoaktivitásban szerepet játszó CB1 típusúakhoz, ezért ígéretes fájdalomcsillapítók lehetnek. Az alapvázhoz kapcsolódó helyettesítők változtatásával kapott vegyületek másik csoportja viszont nem mutat ilyen receptor-szelektivitást. Az utóbbi vegyületek várhatóan THC-szerű hatásúak, és ez magyarázza, hogy kannabiszpótlóként jelentek meg a drogpiacon.⁴ Azonban közös vonása ezeknek az anyagoknak, hogy általában korlátozott információ áll rendelkezésre az emberi szervezetre gyakorolt hatásaikról, és azokról a sérülésekről, amelyeket okozhatnak. Mindazonáltal ez felveti annak lehetőségét, hogy az új anyagok piaca folyamatosan bővüljön, és növekedjen ezeket a potenciális új anyagokat kutató irodalom is. Néhányat ezek közül közvetlenül az illegális feketepiacon értékesítenek, amíg másokat, az ún. legális hangulatjavító szereket jóval nyíltabban árusítanak.

További problémája ennek a jelenségnek az ellenőrzés alatt nem álló pszichoaktív gyógyszereknek az azonosítása a piacon.⁵ Szintén példaként említhetjük meg erre azt a jelenséget, amely az egyes pszichoaktív hatású gyógyszerekkel, így például a clonazepam tartalmú Rivotrillal és a Xanaxsal követnek el. Ezeket orvosi vénnel beszerzik Magyarországon, majd ezt követően külföldre szállítják, és nagy haszonnal tudják

---

http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_211257_EN EMCDDA_POD_2013_Controlling%20new%20psychoactive%20substances.pdf, 2013.11.12, 21:36, 1-4.

³ EU drug markets report | a strategic analysis 2013.11.12. 21:19 106.

⁴ UJVÁRI István: Tudnivalók az új pszichoaktív anyagok szabályozásáról (2013. július 15-től hatályos változat). http://members.iif.hu/ujvary/Drugs/Ujvary2013_C-jegyzek-leiras-20130731.pdf 25, 12-24.o. 2014.12.14. 18:43.

⁵ EU drug markets report | a strategic analysis 2013.11.12. 21:19 106.

értékesíteni Svédországban, Norvégiában.⁶ Az a módszer, ahogyan ezek közül az anyagok közül néhányat árusítanak és terítnek, jóval kifinomultabbá vált. Ez magában foglalja a reklámozásukat és értékesítésüket a nyílt piacon, mint például az Interneten keresztül történő értékesítést, a futár útján vagy postai szolgáltatással történő kiszállítást, valamint a speciális online boltokban való árusítást.

Amíg az új kábítószer megjelenése nem tekinthető új jelenségnek, addig az elmúlt néhány évben példátlan növekedés volt megfigyelhető ezek számában, fajtájában és hozzáférhetőségében. Mindez azt jelenti, hogy kezdetben sok új kábítószer nem terjed el a fogyasztók kis csoportjában. Néhány ügyben azonban kiderült, hogy ezeket az anyagokat azért adják el, hogy rövidtávon választ adjanak az ellenőrzés alatt álló kábítószer, például az MDMA csökkenő hozzáférhetőségére. Ezen kívül az új kábítószer hatása nem tekinthető egyöntetűen elfogadottnak a használók körében, és ez gátat szab a gyors terjedésüknek. Ebbe az is beletartozik, hogy súlyos akut mérgezést okozhatnak, ami különösen gyors válaszlépést követel a szakemberek, a jogalkotók és a döntéshozók részéről. Azok a kábítószer, amelyek hasznot hajtanak, akár talpalatnyi helyen történő elterjedésük is súlyos egészségi és szociális károkat okozhat. A közelmúltból példaként hozható fel a gamma-hidroxibutirát (GHB, egy központi idegrendszerre ható depresszáns) és a mepredron (egy szintetikus katinonszármazék, amely stimuláns hatást fejt ki). A károkozás lehetőségét fokozza az a tény, hogy néhány új kábítószerben megfigyelhetőek a különböző anyagokból álló keverékek, amelyek előfordulnak más új kábítószerrel, és néha ellenőrzés alatt álló kábítószerrel együtt is. Ezen kívül néhány bejárt drog fogyasztó intravénás droghasználó szintén használ új anyagot is, mint például a mepredront, vagy az MDPV-t, mint a heroin helyettesítőit.

A növekvő számú új kábítószer közül sok most már ellenőrzés alatt áll a az unió tagállamaiban. A hozzáférhetőségük azonban összekapcsolódik azzal ténnyel, hogy korlátozott mértékben áll rendelkezésre adat a hatásaikról és az általuk előidézhető károkról, folyamatos kihívást jelentve a drogpolitika és a gyakorlat számára Európában és egyre növekvő mértékben máshol is. Súlyosbítja a helyzetet annak a gyorsasága, ahogy megjelennek ezek az új szerek, valamint nemzeti kábítószerjogi szabályozásban meglévő különbségek. Az 1990-es évek közepe óta az Európai Unió proaktív válaszlépéseket tesz az új kábítószer-jelenséggel szemben, mégpedig az információcsere mechanizmusával, amely korai

---

⁶ 2013. évi jelentés az EMCDDA számára; készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont. "MAGYARORSZÁG" Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról. Reitox, 2013.11.14. 22:13. 98-99. http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_jelentes_2013_HU1.pdf

jelzőrendszerként ismert, továbbá a kockázatértékeléssel, és ahol szükséges, ott az új pszichoaktív anyagok ellenőrzés alá vonását vezetik be a tagországokban.

Új kábítószer megjelenése Európában egy pillanat alatt

Jelenleg a 2005-ben kiadott 2005/387/IB számú Tanácsi Határozat adja meg a jogalapját az információcserének, a kockázati értékelésnek és az új anyagok szabályozás alá vonásának a tagállamokban a Reitox hálózaton keresztül. A Tanácsi Határozat által bevezetett korai jelzőrendszer az EMCDDA (*European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*) és az Europol irányításával több, mint 250 új pszichoaktív anyagot tart ellenőrzés alatt. 2012. január 1-je és 2012. december 31-e között összesen 73 új pszichoaktív anyagot azonosítottak hivatalosan első alkalommal az Európai Unióban a korai jelzőrendszer révén, ami emelkedés jelez a 2011-es 49, a 2010-es 41. valamint a 2009-es 24 újonnan regisztrált pszichoaktív anyaghoz képest.⁷ A növekvő tendencia a 2013. és 2014. évben is folytatódott. A legújabb fejlemények szerint az EU korai előrejelző rendszerébe 2013-ban 81 új anyagot jelentettek be, amivel a megfigyelt anyagok száma 350 fölé emelkedett. Hivatalos kockázatértékelés indult az olyan anyagok esetében, amelyek Európában gyaníthatóan jelentős kárt okoztak. 2013-ban két anyagról készült kockázatértékelés, 2014. áprilisig pedig további négyről, és még újabbakra is lehet számítani. Európai szintű kockázatértékelés készült ugyanis a 4-metilamfetaminről (2012-ben) és az 5-(2-amino-propil) indolról (2013-ban), miután bizonyítékok jelentek meg az ártalmakról, köztük a rövid időn belül történt, az egyes anyagokhoz köthető, 20-nál is több halálesetről. Mindkét anyagot ellenőrzés alá vonták egész Európában.

Négy új pszichoaktív anyagról (25I-NBOMe, AH-7921, MDPV, metoxetamin) 2014. áprilisban készült kockázatértékelés. A 25I-NBOMe egy helyettesített fenetilamin és a szerotonin 5-HT_{2A} receptor erőteljes agonistája, amely láthatólag hallucinogén hatásokkal rendelkezik. Az uniós kábítószerpiacon legalább 2012. május óta kapható. Négy tagállamból jelentettek a használatához köthető súlyos mérgezést, köztük egy halálesetet, amelynél kimutatták a szer jelenlétét.

Az AH-7921 szintetikus opioid, amely legalább 2012. július óta kapható az Európai Unióban. Legtöbbször kis mennyiségben, por alakban foglalták le. Ezt az opioidot Svédországban, az Egyesült Királyságban és

---

⁷ EU drug markets report | a strategic analysis 2013.2013.11.12. 21:19 106.

Norvégiában hat nem halálos kimenetelű mérgezésben és tizenöt halálesetben mutatták ki.

Az MDPV szintetikus katinon, amely szoros rokonságban áll a pirovaleronnal. Az MDPV legalább 2008. november óta jelen van az uniós kábítószerpiacon, és 107 nem halálos kimenetelű mérgezésben, valamint 99 halálesetben sikerült kimutatni, különösen Finnországban és az Egyesült Királyságban. Bizonyos jelek arra utalnak, hogy a kokain „legális” vagy szintetikus változataként árusították, de az ecstasyra emlékeztető tablettákban is megtalálták.

A metoxetamin a ketaminnal szoros rokonságban áll az arilciklohexilamin, amely legalább 2010. szeptember óta elérhető az uniós kábítószerpiacon. Az anyagból több kilogrammos mennyiségeket foglaltak le, por alakban. A jelentésekben húsz halálesetet és 110 nem halálos kimenetelű mérgezést hoztak összefüggésbe a szerrel. Ez azt jelenti, hogy miközben folynak a tárgyalások az e tárgykörre vonatkozó új uniós jogszabályról, a korai előrejelző rendszert egyre jobban megterheli a piacon megjelenő anyagok mennyisége és változatossága.⁸

1997 óta már több mint 12 anyagot vetettek alá kockázatértékelési eljárásnak az Európai Unió rendszerében. Ezek közül nyolc (4-MTA, PMMA, 2-C-I, 2C-T-2, 2-C-T-7, TMA-2, BZP és a 4-MMC) már ellenőrzés alatt áll az egész Európai Unióban és egy anyag a GHB nemzetközi szinten is. Az anyagok fő csoportjai, amelyek a korai jelzőrendszer megfigyelése alatt állnak a következők:

1. **fenetilaminok**, amelyek serkentő vagy hallucinogén hatásokat váltanak ki, mint például a PMMA és a 2C-I;
2. **triptaminok**, amelyek túlnyomórészt hallucinogén hatások kiváltásáért felelősek, mint például az AMT és az 5MeO-DALT;
3. **a piperazinok**, amelyek főleg stimuláns hatást mutatnak, mint például a BZP és az mCPP;
4. **a katinonok**, amelyeknek serkentő hatásuk van, mint például a mefedronnak, metilonnak, MDPV-nek;
5. **a szintetikus kannabinoidok**, amelyeknek lehet hallucinogén és depresszáns hatásuk;
6. **a széleskörű növényi eredetű anyagok csoportja**, illetve **egyéb szintetikus anyagok csoportja**, amelyek nem tartoznak kifejezetten egyik korábban említett kémiai csoporthoz sem.

⁸ Európai kábítószer-jelentés. Tendenciák és fejlemények, 2014. 12-13. 28.
http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_228272_HU_TDAT14001HUN.pdf 2014. 10.19. 16:35.

Az új kábítószeres termelése, reklámozása és az ellátottság

Jelentősen eltérnek azok a módszerek, ahogyan ezeket az új kábítószereseket előállítják, reklámozzák, és ahogyan ellátják a piacot. Néhányat közvetlenül az illegális drogpiacon értékesítenek. Az itt eladott szereket kémiai prekursorokból állíthatják elő, titkos laboratóriumokban változó mennyiségben és kifinomultsággal. A múltban tipikusan ezek utaltak a dizájner drogokra. A példába beleértendő a PMMA (parametoxiamfetamin) és a 2C-I (2,5-dimetoxi-4-iodofentelamin), amelyek most már ellenőrzés alatt állnak az Európai Unióban, az emberi szervezetre gyakorolt kockázat miatt.

Újabban a 4-metilamfetamint gyakran úgy adják el, mint amfetamint, amelyet már 15 tagállamban azonosítottak. A 4-metilamfetamin amfetaminszármazék, amelyet az EMCDDA 2009 decemberében azonosított először. Gyakran amfetamin és koffein kombinációjában lehetett megtalálni. Tisztázatlan, hogy miért jelent meg a 4-metilamfetamin a piacon. Megjegyzendő, hogy ezt a kábítószeres a '70-es években azonosították az Egyesült Államokban, az 1980-as években pedig az Egyesült Királyságban. Az EUROPOL-tól és az EMCDDA-tól kapott információk szerint nincs számottevő különbség a 4-metilamfetamin és az amfetamin között az előállításuk és az eladási módszerek, illetve a használat, valamint a szervezett bűnözéshez való kapcsolódásuk szempontjából. Valószínűtlen, hogy az amfetamin előállításához használt prekuzort a 4-metilamfetamin előállításához is használnák, mivel a 4-metil-BMK nem áll nemzetközi ellenőrzés alatt és kereskedelmileg is könnyen beszerezhető. Lehetséges, hogy ez vezetett a 4-MA átgondolt gyártásához, vagy a 4-metil-BMK-t véletlenül használhatták fel a jól ismert prekuzor (azaz pl. az efedrin) helyett, amit az amfetamin előállításához használnak. Akármilyen is az oka ennek, az új kábítószeres megjelent a piacon, azonban a pszichoaktív és káros hatásairól szóló információk korlátozottan állnak rendelkezésre. 2011 októbertől 21 halálesetet jelentett az EMCDDA a 4-metilamfetaminnal összefüggésben. Habár arra nézve nincs bizonyíték, hogy különös igény lenne a 4-metilamfetaminra, ezt a szeres amfetaminként értékesítik, és a kábítószeres használók széles rétege veszélynek teszi ki magát a fogyasztásával.

Az új kábítószereseket, amelyeket az illegális piacon tablettá vagy másfajta csomagolt, ömlesztett áru formájában értékesítenek, abból a célból vetik be, hogy ezeket legális forrásból lehessen beszerezni. Ebbe körbe tartozik bele az azóta már ellenőrzés alá vont mCPP és a BZP is. Mindkét anyag prekuzorainak és magának az anyagoknak forrása

harmadik országokban és Európán belül is megtalálható. Ez a piac dinamikusan fejlődik, a forrás országok változásával együtt, időben és térben egyaránt. Amíg gyakran a prekursorok forrás országa nem tisztázott, addig a 4-metilamfetamin előállításához szükséges prekursor – amit a vegyianyag-szállítók eladásra kínálnak az Interneten – megjelenési helye Kína.

Összefoglalóan elmondható az új anyagokról, hogy nagy mennyiségben, titokban arra használják ezeket, hogy helyettesíthessék az ellenőrzés alatt álló kábítószereket, amelyek szűkösen állnak rendelkezésre, mint például az MDMA (ecstasy). Ezek a feltevések azokon a lefoglalt mintákon alapulnak, amelyeknél ugyanazt a logót használták, mint az ecstasy tablettáknál. Néhány ügyben az új kábítószereket megtalálhatták ellenőrzés alatt álló kábítószerrel is kombinálva, ami valószínűleg kísérlet volt arra, hogy felhígítsák a kábítószeret, és egyúttal csökkentsék az ellenőrzött kábítószer mennyiségét is. Egy példa a használat mindkét módjára: egy piperazin származéknak, az mCPP-nek a 2004-es azonosítása olyan tablettákban, amelyeket ecstasyként adtak el. Az mCPP felbukkanásának az egyik lehetséges magyarázata az lehet, hogy csökkent annak a kémiai prekuzornak a hozzáférhetősége, amelyet az MDMA szintézise során használtak fel. Ez párosult még azzal a ténnyel is, hogy az mCPP úgy jelent meg, hogy utánozta az MDMA szubjektív hatását, és legálisan hozzá lehetett jutni Európában és máshol is, mivel ez az anyag vonzó helyettesítő lehetett az előállítók számára. Hasonlóképpen a BZP is party tablettaként robbant be a köztudatba, és a nyílt piacon értékesítették, egyidejűleg azokkal a tablettákkal, amelyeket az illegális fekete piacon egyértelműen ecstasyként eladni kívánt anyagként foglaltak le, tipikus ecstasy logóval ellátva.⁹ Ez a vázolt folyamat magyarázatot ad arra az ecstasy-hamisítási folyamatra, amelyet a kábítószer-előállítók azért követtek el, hogy pótolják azt a veszteséget, amit az ecstasy lefoglalások miatt szenvedtek el, és épp a pillanatnyi legalitást kihasználva igyekeztek újabb nyereségre szert tenni.

Egy másik csoportja az új pszichoaktív anyagoknak, amelyeket legális hangulatjavítóknak neveznek, legálisan állítják elő és értékesítik a nyílt piacon, mint az ellenőrzött kábítószer helyettesítőit, kihasználva a létező jogi szabályozás adta lehetőségeket. Ez a csoport a szintetikus és a növényi eredetű anyagok széles skáláját foglalja magában, amelyeket gyakran márkás termékként értékesítenek. Előfordul, hogy ezeket az anyagokat más új pszichoaktív anyagokkal keverve adják el. Ez egyfajta kísérletezés lehet az ellenőrzött kábítószer hatásainak jobb utánzására,

---

⁹ EU drug markets report | a strategic analysis 2013.11.12. 21:19 106-108.

vagy annak érdekében, hogy újszerű pszichoaktív hatást érjenek el, vagy esetleg véletlen szennyeződés, netalán szándékos helyettesítés eredménye is lehet. Ezeket a legális hangulatjavítóknak nevezett szereket gyakran az Interneten keresztül vagy erre szakosodott boltokban árusítják. Azokban az országokban, ahol kevés ilyen bolt van, ott az Internet játssza a kulcsszerepet a közvetlen értékesítésben. Ezeket a szereket azonban az utcai drogdílerok is árusíthatják. A legtöbbször agresszív reklámstratégiát és innovatív piaci stratégiát alkalmaznak. Gyakran annak érdekében, hogy leplezzék a tényt, hogy pszichoaktív kábítószerokról van szó, a fogyasztóvédelemnek és forgalmazási előírásoknak való megfelelés érdekében ezeknek a termékeknek a címkéin többek között az alábbiak szerepelnek: kutatásra szánt kémiai anyagok, fürdőszók és növényi tápszerek, valamint gyakori velejárójuk az a kísérő nyilatkozat, hogy ezeket nem emberi fogyasztásra szánták. Nem helytálló azonban úgy leírni ezeket az anyagokat, hogy teljesen legálisak, mivel néhányat gyógyszeripari, élelmiszerjogi vagy fogyasztóvédelmi szabályozásnak vetnek alá, vagy néhányuk még ellenőrzött kábítószer is tartalmaz.

A határon történő lefoglalásokból és a bűnüldöző hatóságok által végzett nyomozásokból származó információk a tagállamokban arra figyelmeztetnek, hogy a legális hangulatjavítóként eladott szereket nagyobb mennyiségben tipikusan Kínából importálják, kisebb mennyiségben Indiából. Ezen kívül a feldolgozáshoz és a csomagoláshoz használt felszereléseket is lefoglaltak az Európai Unió területén. Példaként hozhatjuk fel 2010-ből a belga rendőrség felfedezését, amikor is mind az előállításához, mind a csomagoláshoz használt eszközöket, és nagy mennyiségű mefedront, szintetikus kannabinoidot, valamint az acetont találtak, amit Kínából importáltak. Ebben a laboratóriumban a szintetikus kannabinoidokat acetonnal keverték, amelyet rápermeteztek a növényi anyagra, és aztán úgy csomagolták ezeket mint füstölőkeverékeket. Később 2011-ben egy nyomozás alkalmával Hollandiában 150 kg szintetikus kannabinoidot, valamint 20.000 csomag készterméket foglaltak le. Erről a laborról később feltételezték, hogy áttette a székhelyét máshova, ahol a belga rendőrség azt felszámolta.

A marketing stratégia részeként az ellenőrzés alatt álló kábítószer helyettesítőit kínálják fel, és terítik a piacon, valamint a kiskereskedők olyan neveket adnak a legális hangulatjavító termékeknek, amelyek utalnak az ellenőrzött kábítószer neveire, vagy úgy hangzanak, mint az ellenőrzés alatt álló kábítószer nevei: „Snow blow” a kokainnak vagy „Xtacy” és „Doves Red” az MDMA-nak. Szintén gyakran használják az ellenőrzés alatt álló kábítószer utcai neveit, például az egyik termék

esetében „Charlie” megnevezést, amely a kokain utcai neve is. Azzal is megpróbálják becsapni a fogyasztókat a szintetikus kábítószer reklámozása során, mintha természetes gyógynövénykeverék terméket fogyasztanának, mint például a „Spice” termékek esetében, amelyek szintetikus kannabinoidokat tartalmaztak. A szintetikus kannabinoidokat 2008-ban azonosították először az Európai Unió piacán, mint erős kábítószer, amelyeket elszívható növényi termékekbe rejtettek el, és „Spice”-ként értékesítették. Mostanság két másik szintetikus kannabinoidot azonosítottak az EMCDDA-nak, amelyeknek kódolt nevei az AKB48 és 2NE1 voltak. Ezek a kódolt nevek nincsenek leírva a szakirodalomban. Érdekes, hogy ezek a nevek népszerű pop bandák nevei is Japánban és Dél-Koreában. Az is lehetséges magyarázat a kódolt név használatára, hogy reklámozhassák az Interneten és megkísérelhessék felhívni a figyelmet a bandák népszerűségére. További magyarázat lehet, hogy azért használják ezeket a neveket, hogy megcélazzák a bandák rajongói bázisát.

Az is nyilvánvaló, hogy a kiskereskedők az Internetet, mintegy továbbító közeget, médiumot arra használják, hogy reklámozzák és értékesítsék a legális hangulatjavító szereket. Az eladási praktikák egyre kifinomultabbá válnak, ami együtt jár azzal, hogy nagyobb mennyiségű bizonyítékot képesek elrejteni a vásárlók és az eladók személyazonosságáról, biztosítva ezzel az anonimitást. Fontos megjegyezni, hogy néhány online bolt nemcsak kiskereskedelmi terméket értékesít, hanem nagyobb mennyiségben felhalmozott árut is kínál feltételezhetően viszonteladásra. Annak érdekében, hogy növeljék a termékükből származó profitot, az internetes kiskereskedők a marketing technikák egész skáláját alkalmazzák. Nagyon sok kiskereskedő az eladást arra az ötletre építi, hogy a legális hangulatjavító szerek jó helyettesítői az ellenőrzés alatt álló kábítószernek. A közösségi média is használja ezt a reklámfogást. Ebbe beleértendő az, hogy videókat tesznek közzé a Youtube-on valódi emberekről, akik használják a kábítószereket és aztán leírják a hatásaikat. Néhányat ezek közül zenei fesztiválokra vesznek fel, ahol szokványos jelenségnek számít az illegális kábítószerek fogyasztása. Néhány esetben ezeket a videókat a használat előtt és után vették fel, hogy hangsúlyozzák a kábítószerek hatását. A keresőprogramok eredményeit igyekeznek manipulálni, mégpedig oly módon, hogy a keresőprogramok azoknak az anyagoknak, termékeknek a neveit és az azokat forgalmazó kiskereskedőket rangsorolják mesterségesen az első találatok közé, amelyek/akik valójában ezt csak álcaként, fiktív találatként jelenítik meg, hogy aztán ennek leple alatt nyugodtan folyhasson az értékesítés. A manipulációnak ez a formája fontos mind a terjesztők és a

kiskereskedők, mind pedig fogyasztók számára, mert megbíznak egymásban, és kiválasztják azt a hivatkozást, amely elsőik között szerepel keresőprogramok által kidobott listákon. Ugyanakkor a hivatalos weboldalak gondoskodnak arról, hogy egészségügyi információkat tegyenek közé azokról az új kábítószerekről, amelyek alacsonyabb szinten helyezkednek el a rangsorban, ami azt jelenti a fogyasztók számára, hogy kevésbé valószínű, hogy elfogulatlan információk birtokába kerülnek. A kiskereskedők elfogadják a fizetési formák egész skáláját, úgy mint a hitel- és bankkártyás fizetést, az internetes fizetési számlákon keresztül történő átutalást, az elektronikus banki átutalásokat és még a bankba történő készpénzbefizetéseket is. A készpénzes fizetési forma esetében kérdéses, vajon a speciális head shopok vagy az internetes vásárlások tették-e azt lehetővé, hogy kiszélesítsék a legális hangulatjavító szerek vásárlói bázisát azokra a fiatal vagy a társadalom peremére szorult emberekre, akik nem férnek hozzá a kártyás fizetési lehetőséghez.

Az új kábítószer-jelenségnek további dimenziója a növekvő mennyiségű pszichoaktív gyógyszer, amellyel szintén visszaélnek. Néhányat ezek közül gyógyászati termékként rendszeresítettek az unió területén, mint például a pregabalint, amelyeket vagy eltérítenek a szabályozott piacokról, vagy harmadik országokból importálják azokat. Ebbe beleértendők azok az anyagok és termékek is, amelyek nem engedélyezettek az Európai Unió területén, mint pl. a phenazepam és az etizolam, amelyek a benzodiazepinek közé tartoznak.

Az új kábítószer-előállításának és elosztásának irányítói

Lényeges kiemelni, hogy a legújabb fejlemény az új kábítószer piacán a globalizáció és a fejlesztés. Ez magában foglalja a növekvő termelőképeséget a kémiai szintézisek terén az olyan feltörekvő gazdaságokban, mint például Kína és India, ahol az új kábítószer és azok prekursorai, valamint az azokhoz használt felütő, hígító és kötőanyagok engedélyezettek, ezáltal olcsón előállíthatók. Az Internet is döntő szerepet játszik, mivel lehetővé teszi a vállalkozók számára, hogy tudományos és szabadalmi irodalmat keressenek a hálón ahhoz, hogy ötletet merítsenek az új kábítószer elkészítéséhez, megrendeljék ezeket vagy ezek prekursorait a gyártóktól, és nem utolsósorban azért, hogy reklámozzák és értékesítsék a termékeket mind a fogyasztók, mind a dílerek számára. Ugyanakkor az olcsó légi szállítás és futárszolgálat lehetővé teszi, hogy a kábítószer gyorsan kiszállítsák a nagykereskedőknek, a kiskereskedőknek és a fogyasztóknak.

Sok különböző tényező vezet az új kábítószeres elérhetőségéhez. Ezek a formák összetett hálót alkotnak, ami megnehezíti a kibogozását annak, hogy az egyes tényezők mennyire fontosak. Az egyszerű tényekből nagyon kevés áll rendelkezésre, mint például az új kábítószeres előállításáról, szállításáról, importálásáról, eladásáról és birtoklásáról. Ezért nagyon fontos mind az előállítók, mind a terjesztők számára, hogy a terjesztéssel járó kockázatot, a terjesztési útvonalakkal kapcsolatos hozzáférhető információkat minimálisra csökkentsék. Ez növeli a hozzáférhetőséget az ellátási láncolatban, csökkentve ezáltal az árakat. Néhány további tényező még vonzóbbá teheti az új kábítószereseket, és társadalmilag elfogadottá válnak a fogyasztók körében, illetve növelhetik irántuk a keresletet. Ilyen például az a tévhit, hogy a legális hangulatjavító szerek jobb minőségűek, mint az ellenőrzött kábítószeresek és kevésbé károsak, és ezt erősítik a baráti körök és egyéb közösségek is. Néhány ügyben az új kábítószeresek az előállítók szegényes technikai és szakmai tudása miatt jelentek meg vagy azért tűntek fel, mert rossz kémiai prekuzort használtak fel. Amint arról fentebb szóltam, az új kábítószeresek marketingje meglehetősen innovatívvá vált. Ez lehetővé teszi a terjesztők számára, hogy nagyobb számú jövőbeni fogyasztóhoz jussanak el a hagyományos rekreációs fogyasztói csoportok körén kívül is. Ebbe beleértendők azok a fogyasztók, akik tipikusan nem használnak ellenőrzés alatt álló kábítószeres, valamint azok, akik életvitelszerűen használnak új kábítószereseket, például azért, hogy lefogyjanak, vagy pedig az öngyógyítás egyik formájaként használják azokat.

Valószínűleg az online hálózatok növekvő szerepet fognak játszani abban, hogyan ismerhetik meg a fogyasztók az új kábítószereseket, hogyan vásárolhatják meg azokat. Ezt követően pedig megosztják a tapasztalataikat, és ebben a hagyományos offline társadalmi csatornák szintén fontos szerepet kapnak. Példaként elmondható, hogy tanulmányok mutattak rá arra, hogy sok használó néhány legális hangulatjavító szer forrásaként a barátait és az utcai szintű kábítószer-dílereket nevezte meg. Habár a kölcsönhatás a két hálózat között kevésbé vizsgált, valószínű, hogy nagy az üzleti kölcsönhatás.

Kölcsönhatás az új kábítószerpiac és az illegális kábítószerpiac között

A különböző szakpolitikák többsége az új kábítószeresek aggodalmat keltő legális státuszára koncentrálnak, azonban fontos értékelni a helyzetet az egész drogpuac szempontjából is. Példaként hozhatjuk fel azt, hogy mind a

nyomozó hatóságok, mind a fogyasztók jelentették, hogy néhány legális hangulatjavító szer, mint például a szabályozás alá vonása előtt a mefedron nemcsak az Interneten volt nyíltan megvásárolható, hanem a hasonló illegális hálózatokon keresztül is, amelyeket korábban tipikusan kokain vagy ecstasy típusú kábítószerrel való ellátásra használtak. Valójában a mefedron alternatív kábítószerrel válhat bizonyos csoportok között, ami segít fenntartani a piacát most, hogy ellenőrzés alá került az Európai Unió egész területén. Továbbá, amint az már említettem, az új kábítószereket tablettázhatják is, és ecstasyként adják el az illegális piacon. 2009-ben például a holland rendőrség több mint 130 kg mefedront, összesen 260.000 tablettát foglalt le egy tablettázógépből és négy környező raktározási helyről. A legtöbb tablettába lenyomataként szerepelt az a logó, amit az ecstasy tablettáknál szokás használni.

Ellenőrzés alatt álló kábítószereket szintén azonosítottak legális hangulatjavító szert tartalmazó termékekben. Például 2011-ben a PMMA-t, amely 2002-ben ellenőrzött anyaggá vált az Európai Unióban, az általa okozott súlyos egészségi károsodás miatt. Ezt a szert azonosították legális hangulatjavítóként értékesített termékekben az MDPBP nevű szintetikus kationon származékkal (3,4-metiléndioxy-alfa-pyrrolidinobutyrofenon) együtt. Ugyanakkor a kábítószert (a PMMA-t) olyan tablettákban is azonosították, amit az illegális drogpiacon ecstasyként adtak el, és porként is értékesítették, mint speedet (amfetamint), néhány esetben MDPBP-vel kombinálva. Ez pedig a szervezett bűnözés részvételére utalhat. Legális alternatívaként használhatják a PMMA-t, mivel nem áll nemzetközi ellenőrzés alatt, így azokból az országokból származhat, ahol nem ellenőrzött kábítószer, és szándékosan más anyagként értékesítik. Egyre gyakrabban jelentik, hogy a növényi eredetű kannabisz lefoglalásakor a lefoglalt mintában szintetikus kannabinoidot is találtak. Habár ezek további tanulmányozást igényelnek, a lehetséges magyarázat a szintetikus kannabinoid használatára – beleértve a megnövekedett profitot is – az, hogy csökkenteni lehet a palánták nevelésétől az aratásáig szánt időt vagy a növényi eredetű kannabisz potenciáljának a növelését lehet elérni szintetikus kannabinoid hozzáadásával.

Rendkívül nehéz lenne megjósolni, hogy az új kábítószerek terjedésével ezek az új szerek adják-e majd az európai illegális kábítószerpiac jelentős részét. Azonban a szervezett bűnözői csoportok felismerték az új kábítószerekben rejlő potenciális profit lehetőségét, és nem kétséges, hogy bátorítja őket az a tény is, hogy kevés a korlátozás az előállítás, a terjesztés, az eladás és a birtoklás kapcsolatban. Szükségtelen mondani, hogy egy jól szervezett ellenőrző rendszer megoldana minden problémát ezen a területen, azonban fennáll annak a veszélye, hogy ez a

folyamatos növekedés egy ponton túl azt a nemkívánatos eredményt idézheti elő, hogy az internetes értékesítésre berendezkedett legális hangulatjavító szerek piacára be fog törni a szervezett bűnözés. Amint fentebb utaltam rá, a szintetikus katinon származékok, mint például a formálisan legális hangulatjavító szernek számító mefedron, szintén megjelentek az illegális piacon. Ez jelzi, hogy a szervezett bűnözői csoportok beszálltak ezeknek a szereknek a terítésébe, mivel árukészleteket halmoztak fel a kábítószerből a szomszédos Európai Unió kívüli harmadik országokban. Amikor a mefedron először felbukkant a piacon, a lengyel rendőrség számolt fel több mefedron előállító helyet, 5 kg kábítószerrel lefoglalva az eljárás során. A hírszerzés szerint ebben az ügyben összefüggés volt kimutatható a szervezett bűnözés, valamint az 50 kg mefedron csempészete között Lengyelországon keresztül a többi tagállamba. A hírszerzés azt is jelezte, hogy a bűnözői csoportok belevonódtak a füstölőkeverékek terítésébe, amelyek szintetikus kannabinoidot tartalmaznak.

Figyelembe véve azoknak a csoportoknak a készenlétét, akik a kábítószerjogi szabályozás hiányosságait kihasználják, és az a gyorsaság, ahogy a nem szabályozott kábítószer piac fejlődik, a bűnözői érdeklődés az új drogok iránt mindenképpen nőni fog. Ez valószínűsíthető abból a lehetőségből is, amit a szervezett bűnözői csoportok már régen felismertek, hogy az új szereket legálisan, olcsón és nagy mennyiségben meg lehet venni, és amelyek vonzó alternatívái az ellenőrzés alatt álló kábítószernek. Figyelembe véve azt a tényt, hogy az Internet kulcsszerepet játszik az új kábítószer beszerzésében, a reklámozásában és az eladásában, ennek a nemzetközi természetét a bűnüldöző hatóságok fellépése tudja csak korlátozni.

A fogyasztói piacok

Az új kábítószer fogyasztói piaca összetett, és a legtöbb tekintetben kevésbé vizsgált. Az adatok többsége korlátozott és módszertani korlátozottságtól szenved. Az új kábítószerre, amelyeket közvetlenül az illegális piacon értékesítenek, a fogyasztói csoportok reagálni fognak, és ehhez bizonyos mértékben az ellenőrzött kábítószerre, például az amfetamin vagy az ecstasy létező piacát használják fel. A legális hangulatjavító szerek esetében a legtöbb felmérés a használatot vizsgálta az egyes célzott csoportok esetében, mint például a zenei rajongók vagy az éjszakai szórakozóhelyek állandó látogatói körében, ahol általában nagy számban jelennek meg az új kábítószer elfogadók. Ezek a

megállapítások társadalmi méretekben nem reprezentatívak. Azonban a kábítószeresek használata ezeknél a populációknál a nagyon magas lehet, és a vizsgálatok a bepillantást engednek egy olyan világba, ahol a kábítószer súlyos károkat okozhat, valamint utalhat azokra az anyagokra, ami vonzó lehet más fogyasztóknak, és amelyek szélesebb körben elterjedhetnek.

Mostanság reprezentatív felmérésekbe is belefogtak egyes tagállamokban. Például 2011-ben Spanyolországban nemzeti felmérés vizsgálta a 14-18 éves diákok körében a megjelenő kábítószeresek használatát, és azt találta, hogy a legális hangulatjavító szerek használatának a teljes létszáma 0,7%, a korábbi évben 0,6%, míg 2011 korábbi időszakában 0,5% volt. Ezen kívül egy 2011-ben készült Európára kiterjedő átfogó felmérés a 15-24 éves korosztály esetében azt mutatta ki, hogy amíg a teljes létszáma a legális hangulatjavító szerek használatának a legtöbb tagállamban 5% vagy kevesebb, addig az Egyesült Királyságban, Litvániában, Lengyelországban és Írországban 8%, 9% és 16%.

Néhány kábítószer esetében megvan a potenciális lehetőség a használat gyors terjedésére a társadalom széles körében. Például a mofedront 2008 közepén azonosították először az Egyesült Királyság drogpiacon, 2010/2011-re a British Crime Survey Angliára és Walesre kiterjedő felmérésében megállapította, hogy a kábítószer elterjedtsége 4,4% a 16-24 éves populációban – hasonlóan a kokainpor és az MDMA használati rátájához. Az új kábítószeresek, különösen azok, amelyeket legális hangulatjavító szerként értékesítenek, szintén vonzóak lehetnek azokban a csoportokban, akikkel drogtesztet csináltattak, mint például a katonai személyzetnél, azoknál, akik kábítószer-kezelési programban vettek részt, és egyre gyakrabban a járművezetőknél, mivel nagyon sok standard drogteszt nem pontosan azonosítja ezeket az anyagokat.

Összefoglalva, a legtöbb új pszichoaktív anyag esetében elmondható, hogy a fogyasztók relatíve kis csoportjaiban terjednek el, azonban pontosan nem tisztázott, hogy rövid vagy hosszú távon az új anyagok kiszorítják-e az ellenőrzés alá vont anyagokat, avagy egyszerűen csak hozzáadódnak az eddig használt kábítószeresek listájához.¹⁰

---

¹⁰ EU drug markets report | a strategic analysis.2013.11.12. 21:19 108-112.

Az új pszichoaktív anyagokkal szembeni internetes nyomozás lehetőségei

Az ICOTA-jelentés

Az új pszichoaktív anyagokkal való visszaélés újfajta elkövetési módja az Interneten különböző hirdetések, online-webshopok formájában történő reklámozás és árusítás, ezért ezzel a jelenséggel szemben csak különleges eszközökkel lehet fellépni, amelynek kézenfekvő formája lehet az internetes nyomozás.

Előjáróban leszögezhetjük, hogy a számítógép, illetve az Internet segítségével elkövetett bűncselekmények megjelenési formái világszerte bővülnek, számuk folyamatosan nő. A jelenség egyre aggasztóbb, és egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy az efféle bűncselekmények üldözése a hagyományos módszerekkel – beleértve a technikai felszerelést, a nyomozók felkészítését, az alkalmazott bizonyítási eszközöket – nem, vagy nagyon nehezen lehetséges. Ennek következtében a fejlett országokban világszerte speciális rendőri egységeket hoztak létre kifejezetten a számítógépes-internetes bűncselekmények nyomozására.¹¹

Az Europol Európai Internetes Bűncselekményeket Vizsgáló Központja (*Europol's European Cybercrime Center, EC3*) által közzétett ICOTA (*Internet Organised Crime Threat Assessment*, azaz az Internetes Szervezett Bűnözés általi Fenyegetettség Értékelése) elnevezésű részleg 2014-es jelentésében leírja azt, hogy egyre jobban növekszik a kereskedelmi mértékű internetes bűnözés. Fejlődőben van az a kiszolgáló alapú bűnügyi ipar, amelyben szakemberek a virtuális feketegazdaságban termékeket és szolgáltatásokat fejlesztenek ki használatra, más bűnözők számára. Ebből „a bűnözés – szolgáltatás” üzleti modellből ered számos újítás és kifinomultság, és a szolgáltatások széles köréhez hozzáférést biztosít, ami megkönnyíti az internetes bűnözés majdnem minden formáját. Az ICOTA jelentés mintegy következményként kiemeli, hogy az internetes bűnözés belépési korlátai mindinkább csökkennek, lehetővé téve a technikai szakértelemmel nem rendelkezők számára – beleértve ebbe a hagyományos szervezett bűnözői csoportokat is –, hogy belevágjanak az internetes bűnözésbe és beszerzési, kereskedelmi tevékenységet folytassanak készségek és eszközök hiányában is.

A kiberbűnözők is visszaélnek a jogszerű szolgáltatásokkal és eszközökkel, mint például az anonimizálással, a titkosítással és a virtuális készpénzzel. A jelentés kiemeli, hogy az Internet illegális felületeivel

---

¹¹ GERGELY Máté: Nyomozás az Interneten. Belügyi Szemle 2002. évi 10. szám 31.

bűnözők élnek vissza, akik illegális online kereskedelmet folytatnak kábítószerekkel, fegyverekkel, lopott árucikkkel, elrabolt emberekkel és lopott bankkártya adatokkal, hamisított személyazonosító okmányokkal, valamint gyermekek szexuális bántalmazását tartalmazó anyagokkal. Ez a „rejtett Internet” elsőszámú vezető erővé vált a kiberbűnözés fejlődésében, és jól jelzi azt rendkívül összetett és bonyolult kihívást, amellyel a bűnüldöző hatóságoknak szembe kell néznie. Hozzá tartozik a dinamikusan fejlődő kiberbűnözés összetett képéhez az ICOTA 2014 elnevezésű jelentésének az a kiemelése, hogy a bűnözők túlnyomórészt az Európai Unión kívüli jogrendszerekben fejtik ki tevékenységüket, amelyhez hozzá tartozik, hogy ezekben az országokban a jogi eszközök elavultak és bűnözőkkel szembeni válaszlépések is elégtelenek, és ami lehetővé teszi számukra azt, hogy minimális kockázattal számolva fejthessék ki illegális működésüket.

Az internetes bűnözés eredendően nemzetközi természete miatt növekvő kereskedelmi és kifinomultabb támadási képességekkel jár, amelyet fő jellemzőként azonosított az ICOTA jelentés. *„Mindez azt jelenti, hogy az érintett témák jellege, a jogszerű szolgáltatásokkal való visszaélés és az ezekkel összhangban nem álló, vagy nem megfelelő jogi szabályozás a legnagyobb kihívás a bűnüldöző hatóságok számára manapság”* – mondja Rob Wainwright, az Europol igazgatója.

Wainwright úr aggodalmait Cecilia Malström, az Európai Unió belügyi biztosa is osztotta, aki a következőket mondta: *„Manapság csaknem bárki válhat kiberbűnözővé. Ez pedig eddig nem tapasztalt növekvő nyomást gyakorol a bűnüldöző hatóságokra, hogy lépést tartsanak a folyamattal. Szükséges, hogy használjuk azt az újfajta tudásunkat, hogy rájövünk arra, hogy a szervezett bűnözés, hogyan működik a világhálón, hogyan hajt végre egyre több nemzetközi műveletet. Szükséges rögzítenünk, hogy a bankkártyák hamisítása és az online gyermekpornográfia nyomozása nem állhat meg a nemzeti határoknál.”*

A 2014-es ICOTA jelentés megfogalmaz egy sor ajánlást a bűnüldöző hatóságok számára, hogy sikeresen tudják kezelni a kialakulóban lévő és nemzetközi internetes bűnözés természetét, amellyel szemben sokszínű és rugalmas módon kellene fellépni. A tudatosság növelése, a kapacitás bővítése, a taktikák és eljárások standardizálása, a nemzetközi, határokon átnyúló együttműködés és az információcsere, valamint a hírszerzés, a megfelelő és harmonizált jogrendszer, valamint az illegális online szolgáltatások mögött rejlő bűnszervezetek felszámolása ezek között a célok között van. A jelentés azt is kiemeli, hogy az Europol Európai Internetes Bűncselekményeket Vizsgáló Központja, mint a technikai és

taktikai szakértelem forrása, fontos szerepet játszik kiberbűnözés elleni harcban, elősegítve az információcsere és hírszerzés programját, és elősegítve a szükséges közös nemzetközi műveletek ellátását és összehangolását, amit a modern internetes bűncselekmények nyomozása megkövetel.

A 2014-es ICOTA jelentés az Europol Európai Internetes Bűncselekményeket Vizsgáló Központ zászlóshajójának számító stratégiai program. A jelentés tájékoztatja a politikai, stratégiai és taktikai szinten döntést hozókat, arról az önfejlődő és növekvő fenyegetésről, amelyet a kiberbűnözés terepe jelent, cselekvésre sarkallva a kormányokat, az üzleti élet szereplőit és az állampolgárokat az Európai Unióban. A jelentés hozzá fog járulni a prioritások meghatározásához az Európai Unió szakpolitikai ciklusának keretében a szervezett bűnözés elleni harcban. 2015-ben a Műveleti Akcióterv a kiberbűnözés három alterületére terjed ki: a kibertámadásokra, a gyermekek online szexuális kizsákmányolása elleni fellépésre és a fizetési csalásokra. A központi pozíciót élvező európai uniós bűnüldöző szervek a kiberbűnözés elleni harcban a következő segítségeket kapják: egyrészt az ICOTA jelentés alapján az Europol Európai Internetes Bűncselekményeket Vizsgáló Központjának a tagállamoktól begyűjtött hozzájárulásait, másrészt az Europol Európai Internetes Bűncselekményeket Vizsgáló Központjától és az Europol más osztályaitól származó tárgyszakértői támogatásokat.

A közös INTERPOL-Europol Kiberbűnözés elleni Konferencia 2014. október 1-én kezdődött Szingapúrban, amely először teremtette meg annak a lehetőségét, hogy egyszerre képviseltesse magát a bűnüldözés, a magánszektor, a tudományos és nemzetközi szervezetek egy tanácskozáson, továbbá, hogy megvitassák az együttműködés formáját az ICOTA jelentés megállapításai és ajánlásai ismeretében.¹²

Álláspontom szerint a 2015-ös Europol Műveleti Akciótervet ki kellene egészíteni az új pszichoaktív anyagok online kereskedelme elleni aktív fellépéssel, mivel ennek bővülése várható a fentebb ismertetett folyamatok figyelembe vételével.

Az internetes bűncselekmény meghatározása

Felmerül a kérdés, mit tekintünk egyáltalán internetes bűncselekménynek?

¹² Organised Crime Groups exploiting hidden Internet in online criminal service industry. <https://www.europol.europa.eu/content/organised-crime-groups-exploiting-hidden-internet-online-criminal-service-industry>. 2014. 09.30. 20:54.

A számítógépes és az internetes bűncselekményeknek nincs egységes, általánosan elfogadott fogalma a jogirodalomban. Ennek az lehet az egyik oka, hogy a jelenség gyorsan változik, egyre újabb és újabb formái jelennek meg, míg mások háttérbe szorulnak. Azonban fontos elhatárolni egymástól a számítógépes és internetes bűncselekményeket, továbbá meg kell kísérelni a csoportosításukat. Kijelenthető, hogy minden internetes bűncselekmény számítógépes bűncselekmény, hiszen az Internet használata feltételezi a számítógép jelenlétét, de fordítva ez már nem igaz.

A számítógépes bűncselekmények az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- Ide tartozik az ún. „szoftverkalózkodás”, azaz amikor a szerzői és a szomszédos jogok megsértését szoftverre követik el.
- Gyakori, hogy a számítógép valamilyen „hagyományos” bűncselekmény elkövetésének eszköze, amelynek elkövetéséhez azonban nem szükségszerű a számítógép használata (pl. az új pszichoaktív anyagok árusítása az Interneten).
- Vannak csak számítógéppel elkövethető vagy szinte kizárólag számítógéppel elkövethető bűncselekmények (pl. jogkezelési adat meghamisítása).

Az internetes bűncselekményeket a következőképpen lehet csoportosítani:

- Az egyik csoportot alkotják az Internet nyilvánosságát felhasználó bűncselekmények (pl. az új pszichoaktív anyagok kereskedelme elsősorban a kibertérben zajlik).
- A másik csoportot az adatokhoz való tiltott hozzáférést – és adott esetben az adatokkal való visszaélést – megvalósító bűncselekmények (pl. különleges személyes adatokkal való visszaélés) jelentik.

Az internetes bűnözés kapcsán fontos kiemelni, hogy a társadalom és ezen belül a bűnüldöző hatóságok sem a nyugati országokban, sem a fejlődő világban nem készültek fel a számítógépes és internetes bűnözés robbanásszerű elterjedésére.¹³ Ezt bizonyítja, hogy az új pszichoaktív anyagok terjedése az Interneten keresztül nagyon gyorsan zajlik, amelyre a bűnüldöző hatóságok lassan reagálnak. A társadalom azonban védekezik, különböző kezdeményezések történtek, amelyek közül a legfontosabbak:

---

¹³ GERGELY Máté: Nyomozás az Interneten. Belügyi Szemle 2002. évi 10. szám 31-33.

- A legtöbb fejlett országban külön internetes rendőri egységet hoztak létre.¹⁴
- A védelmi szoftverek kidolgozása hatalmas üzletág lett.
- Jelentős számban érkeznek lakossági bejelentések, több országban külön ingyenes (zöld) számon lehet ilyen bejelentést tenni.
- A szolgáltatók a legtöbb esetben önként törlik a kifogásolható tartalmú internetes oldalakat.
- A szoftvergyártók létrehozták a Business Software Alliance-t (BSA), mert a szoftverek jogosulatlan használata elfogadhatatlan méreteket öltött. A BSA saját forrásaiból világszerte segíti a hatóságok munkáját a szoftverkalózkodás elleni küzdelemben.

Az Interneten büntetendő cselekményeket elkövető személyeket több csoportba sorolhatjuk:

- A *hackerek* olyan elkövetők, akik a védelmi programok feltörésével, kijátszásával számítógépes rendszerekbe hatolnak be. Más szóhasználatban a hacker olyan elkövető, akit nem az anyagi haszonszerzés vagy a károkozás szándéka vezet, hanem az, hogy megmutassa mire képes.
- A *crackerek* olyan elkövetők, akik a számítógépes programokat saját céljaiknak megfelelően, jogosulatlanul megváltoztatják (pl. másolásvédelem eltávolítása). Más szavakkal cracker az, aki anyagi haszonszerzés vagy károkozás céljából követi el a cselekményt.
- Az Interneten „hagyományos bűncselekményeket elkövetők”: idetartoznak például az Internet nyilvánosságát felhasználó új pszichoaktív anyagokkal kereskedő kisebb és nagyobb forgalmazók is.

Felmerül az internetes szolgáltatók felelősségének kérdése is. Ezzel kapcsolatban a fő probléma az, hogy milyen esetben vonható büntetőjogi felelősségre a szolgáltató a rajta keresztül a hálóra feltett jogsértő anyagokért.¹⁵ Az elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tétele jogintézményéről a Be. 158/D. § (10) bekezdése kimondja, hogy a bíróság hivatalból vagy az ügyész indítványára az elektronikus hírközlési szolgáltatóval szemben az elektronikus adathoz való hozzáférés ideiglenes

¹⁴ Verebics János: Rendőrök az Interneten. www.extra.hu/verebics/rendor.htm. Idézi: Gergely Máté: i. m. 33.o.

¹⁵ GERGELY Máté: im. 33-34.

megakadályozására vagy a hozzáférés újbóli biztosítására vonatkozó kötelezettség elmulasztása miatt százezer forinttól egy millió forintig terjedő rendbírságot szabhat ki. A rendbírság ismételen is kiszabható.¹⁶

Az internetes bűnözés elleni harc speciális rendőri szervei

A legtöbb fejlett országban külön internetes rendőri egységet hoznak létre nyomozók és számítástechnikai szakértők bevonásával, általában 10-50 fővel és megfelelő számítástechnikai háttérrel. Az internetes rendőri egységek általában folyamatosan figyelik az Internetet, és kihasználják az anonimitás előnyeit, vagyis azt, hogy úgy tudnak a világhálón megjelenni és információkat szerezni, hogy nyomozói minőségük rejtve marad.

Magyarországon az Interneten elkövetett bűncselekményeket az általános nyomozó hatóság, a rendőrség vizsgálja.¹⁷ A legtöbb ilyen eset a Készenléti Rendőrség – Nemzeti Nyomozó Iroda (továbbiakban: NNI) gyakorlatában fordul elő. A Készenléti Rendőrségen belül található az NNI, amely *cybercrime*, szervezett bűnözés elleni bűncselekmények, valamint kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények elkövetése esetén jár el. Magán az NNI-n belül létezik egy Nemzetközi Bűnözési Főosztály, és azon belül pedig a Kábítószer Elleni Osztály. Ez az egyetlen speciális kábítószer elleni egység Magyarországon, amely összesen 29 főt számlál. A többi rendőr-főkapitányságon csak ezzel a bűncselekményfajtaival is foglalkozó nyomozók dolgoznak.

Az NNI hatáskörébe tartozik a különösen jelentős mennyiségre, szervezeten elkövetett kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények felderítése és nyomozása, valamint a nemzetközi megkeresések teljesítése. Ha a megyei rendőrfőkapitányságok nemzetközi kábítószer-csempészetre, kábítószer-kereskedelemre utaló körülményeket derítenek fel, illetve több országot érintő kábítószer-kereskedelem esetén a NNI-nek át kell adni az ügyet, hiszen neki van hatásköre eljárni. A nemzetközi kapcsolatokban az NNI-nek közvetlen kapcsolattartási joga van. A többi területi, helyi rendőri szervnek külföldi kapcsolattartási joga csak az Interpol Magyar Nemzeti Irodán (ORFK-NEBEK) keresztül lehetséges.¹⁸

---

¹⁶ Vö. Be. 158/D. § (10) bekezdésével!

¹⁷ GERGELY Máté: im. 34-35.

¹⁸ A kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények felderítésében és nyomozásában jártas nyomozó szóbeli közlése.

Az ORFK-NEBEK fogadja a külföldi rendőrségi megkereséseket, illetve továbbítja külföldre a magyar megkereséseket az internetes ügyekben, ahogy más bűncselekmények esetében is.¹⁹

Mivel Magyarország 2004. május hó 1. napjával az Európai Unió tagjává vált, így eleget kellett tennie az EU által életre hívott Europol Egyezményben meghatározottaknak. Eszerint minden tagállamban fel kellett állítani egy központi nemzeti hatóságot, amely kapcsolatot tart a hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságok és az Europol között. Ennek az elvárásnak magyar részről a 2000. február hó 1. napján létrehozott Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ (ORFK-NEBEK) felel meg, amelyet az Országos Rendőr-főkapitányság szervezetén belül, igazgatóság jogállással alapítottak. A NEBEK irányítása alá tartozik az Europol Nemzeti Iroda, a Nemzetközi Információs Osztály, az Interpol Magyar Nemzeti Iroda, valamint a Nemzetközi és Integrációs Osztály. Ez a szervezeti felépítés ad lehetőséget a hazai és a külföldi rendvédelmi szervek, valamint a nemzetközi szervezetek közötti napi 24 órás közvetlen összeköttetés megteremtésére. További előnye, hogy az informatikai lehetőségeket felhasználva közvetlenül elérhetők a hazai adatbázisok, ezen felül korlátozott mértékben a külföldi adatállományok is. Fő feladata a konkrét ügyekben hazánkba érkező megkeresések megválaszolása, továbbítása a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hazai szervekhez, valamint a hazai szervek által küldött anyagok eljuttatása a külföldi rendvédelmi szervek vagy bűnüldözéssel foglalkozó nemzetközi szervezetek részére. Ezen túl végzi a nemzetközi körözésekkel kapcsolatos feladatokat, közreműködik a kiadatási eljárások gyakorlati lebonyolításában, valamint az eljárási jogsegélyből adódó feladatok megkönnyítésében.²⁰

Álláspontom szerint ilyen speciális felszereléssel, és szaktudással rendelkező internetes rendőri nyomozó egységek létrehozására nemcsak a fővárosban, hanem a megyeszékhelyeken is szükséges lenne, mivel a magyarországi kábítószer-bűnözés sem kizárólag fővárosközpontú, hanem a nagyobb vidéki városok, egyetemi városok felé terjeszkedett tovább.

Az internetes bűnözés elleni nemzetközi együttműködés

Fontos célkitűzés lehet, hogy nemzetközi egyezmény kötelezze az egyes államokat a számítógépes-internetes bűncselekmények üldözésére és

¹⁹ GERGELY Máté: i. m. 34-35. o.

²⁰ TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: Kriminológia. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2009. 435-436.

megfelelő megbüntetésére. E nélkül ugyanis az elkövetők kihasználhatják a büntetőjogi szankcionálás egyes államokban eltérő szintjét.²¹

Ez a célkitűzés legkönnyebben az Európai Unión belül valósulhat meg az új pszichoaktív anyagok terjedésének megakadályozásával kapcsolatban, mivel létezik már a Parlament és a Tanács által kidolgozott COM (2013) 619 final számú rendlettervezet, amelynek megfelelő módosításával gátat lehetne vetni az új pszichoaktív anyagok korlátlan internetes forgalmazásának azzal, hogy előírnák a tagállamoknak azokat a minimumszabályokat, amelyek mentén az egyes tagállamok megteremthetnék saját nemzeti jogukban a számítógépes-internetes bűncselekmények külön tényállásait. Így pl. Magyarország esetében külön tényállásként lehetne meghatározni az új pszichoaktív anyaggal visszaélés törvényi tényállása esetén az internetes elkövetést.

A nemzetközi rendőri együttműködés kapcsán meg kell említeni, hogy mivel az internetes bűnözés nem ismer határokat, ezért az egyes államok bűnüldöző szervei között gyorsan ki kell alakulni az informális kapcsolatoknak is, de természetesen elsősorban az Interpol keretében működnek együtt, így sikerült kiterjedt nemzetközi pedofilhálózatokat felgöngyölíteni. 2001-ben az Interpol közös számítógépes rendszer beindítását kezdte meg, amely nemzetközi adatbázisból áll. Másfelől tartalmazza az adatbázisban szereplő képeket és az adatbázisba újonnan bekerülő képeket összehasonlító szoftvert, valamint a felvételeken szereplő kiskorúakat az eltűnt kiskorú személyekkel összehasonlító szoftvert. Ennek mintája Svédországban kifejlesztett „*Excalibur*” nevű program, de több más országban, pl. Németországban is működik hasonló.²² Ehhez hasonlóan a szintetikus kábítószer-előállításának és kereskedelmének megakadályozására az Európai Unióban már számos ilyen projekt létezik, mint pl. az Europol által koordinált *Europol Illicit Laboratory Comparison System*, amely összehasonlítja azokat a fényképi és technikai információkat, amelyek az Európai Unión belüli illegális kábítószer-laboratóriumokról szólnak. Ilyen nemzetközi programnak tekinthető továbbá az Europol *Ecstasy Logo System* vagy a *Prizma Projekt*, illetve *Synergy Projekt*. Előbbi összeállít évről-évre egy logókatalógust, amely tartalmazza a forgalomban lévő ecstasy tabletták képi listáját, és ezeket kiadja a bűnüldöző hatóságoknak. Az utóbbi segít a nemzetközi nyomozást elvezetni az amfetamin típusú serkentőszerek előanyagaként használt prekursoroknak a belépési kikötőkben vagy tiltott kábítószer-előállító laboratóriumokban való lefoglalásáig. Ezeket az

---

²¹ GERGELY Máté: i.m. 37.

²² Uo. 37.

eredményeket az Interpol szintjén hasonló programok kidolgozásával és megvalósításával lehetne növelni. Remélhetőleg ezt szolgálja a Szingapúrban lezajlott közös INTERPOL-Europol Kiberbűnözés elleni Konferencia említett programja, a 2015-ös Műveleti Akcióterv. Továbbá remélhetőleg tovább folytatódnak az Archimedes Művelet keretében megvalósított sikeres nemzetközi műveletek, amelynek eredményeként nagy mennyiségű kábítószer, pszichoaktív anyagot foglaltak le, valamint jelentős szervezett bűnözői csoportokat számoltak fel az Európai Unió bűnüldözési szervei az Europol támogatásával.

2014. október 1-je és 3-a között zajlott Szingapúrban a már említett Interpol-Europol közös konferencia, amely többek között az internetes bűnözéssel szembeni hatékony fellépés eszközeiről és a nemzetközi bűnüldöző szervek együttműködésének fontosságáról szólt.

A megelőzést, az információcserét, a nyomozási és kapacitásbővítést emelték ki, mint négy olyan alapelemet, amelyeknek fontos szerepük van a kiberbűnözés elleni harcban, és az ezekkel kapcsolatos következtetéseket vonták le az Interpol-Europol közös konferenciáján.

A téma az internetes bűncselekmények nyomozása köré csoportosult három napon át, október 1. és 3-a között. A találkozón 230 szakértő jelent meg a bűnüldözés területéről, a magánszféra, valamint tudomány képviselői 55 országból érkeztek azért, hogy felülvizsgálják a jelenlegi irányvonalakat és újfajta modus operandit dolgozzanak ki, amit a szervezett bűnöző csoportok ellen használnak.

A bűnüldöző szervek akciói összehangolása, a bűnüldöző hatóságok kapacitásának bővítése és a megfelelő jogi eszközök követelménye szintén napirendi ponton volt a konferencián.

A küldöttségek támogatták, hogy számos közös tevékenységet az Interpol és az Europol vállaljon magára, együttműködésben a résztvevő partnerekkel és országokkal, ami magában foglalja közös jelentések közzétételét, korai figyelmeztető üzenetek továbbítását, fel kell mérni a régiók közötti kibertámadás lehetőségét, és a műveletek során fel kell számolni az illegális internetes oldalakat, továbbá egységesíteni kell a képzést, az eszközöket és a folyamatokat is. A partnerek közötti gyors és hatékony információ-megosztást a különböző szektorokban és ágazatokban kell megvalósítani, mint például a Közös Kiberbűnözés elleni Akciócsoportban (*Joint Cybercrime Action Task Force*) vagy a Kiberfúziós Központ keretében (*Cyber Fusion Center*), az Interpol Globális Komplex Egység Fejlesztésért (*Interpol Global Complex for Innovation*) elnevezésű intézményben, amelyek működésükben mind arra mutatnak rá, hogy ez

olyan terület, amely további fejlesztésre szorul. 2015-ben az internetes bűnözésről szóló konferencia az Europol székhelyén, Hágában lesz.²³

Összefoglalva a konferencia lényege az volt, hogy a küldöttek nyomon követhessék a virtuális nyomozás minden szakaszát, hogy azonosítani lehessen a kiberfenyegetést, és a partnerek közötti információcsere révén tudomást szerezzenek a nyomozás megindulásáról a bűnelkövetőkkel szemben. Ennek a gyakorlati célja, hogy segítsen az áttekinteni a számítógépes nyomozást a különböző joghatóságok egész sorában, és bemutassa a legjobb gyakorlatot igazoló bizonyítékgyűjtési metodikákat.²⁴

Az új pszichoaktív anyagok internetes kereskedelme

Az elkövetési módokkal kapcsolatban ki kell emelni, hogy az internetes bűncselekményeknek, így az új pszichoaktív anyagok eladásának is, számos elkövetési formája ismert, amelyek közül a legjellemzőbbek az alábbiak:

- ilyen tartalmú weboldalak megjelenítése az Interneten, konkrét szerek értékesítésére létrehozott oldalak;
- az internetes kereskedelem legjellemzőbb értékesítési csatornái, az apróhirdetések;
- a weboldalokon szereplő szerekről adott tájékoztatás fő jellemzői, hogy csak legális anyagok kereskedelmével foglalkoznak, mindenütt felhívják a figyelmet arra, hogy a szerek emberi fogyasztásra nem alkalmasak, valamint arra is, hogy kizárólag 18 éven fölieknek értékesítenek;
- a használati utasítás megtalálható a rendelhető anyagok egy részénél, de előfordul, hogy azt a rendelt termékhez mellékelik;
- a szerek összetételéről és várható hatásairól csak az oldalak megközelítőleg egynegyede ír;
- az oldalak többségénél a vásárlás egy látogatás alatt lebonyolítható, vagyis a rendelés lehetséges magán az oldalon, nemcsak e-mailben vagy telefonon;

²³ Interpol-Europol Cybercrime Conference reinforces multisector commitment to cybersecurity. https://www.europol.europa.eu/latest_news/interpol-europol-cybercrime-conference-reinforces-multisector-commitment-cybersecurity. 2014.10.03. 22:12

²⁴ Combating Cybercrime through cooperation focus of Interpol-Europol Conference. <https://www.europol.europa.eu/content/combating-cybercrime-throug-cooperation-focus-interpol-europol-conference>. 2014.10.03. 22:13.

- az új pszichoaktív szereket árusító magyar weboldalak között ugyanakkor nagyon gyakori, hogy nem lehet közvetlenül az adott oldalon keresztül vásárolni, hanem megadott e-mail címre kell elküldeni a rendelést.²⁵

Az új pszichoaktív szerek online eladásra kínálása előtt a kereskedőknek még be kell szerezniük az alapanyagokat. Az új pszichoaktív anyagok beszerzési forrása a következő: csomagküldő szolgálat útján rendelnek az Interneten keresztül főleg Kínából és Indiából. Az anyagot nem kell megjelölni, amit küldeni kérnek a kereskedők, ezért egyaránt lehet ellenőrzött és nem ellenőrzött anyag is. A csomagküldők sem ellenőrzik az anyagot. Maga a célba juttatási folyamat a következő:

1. postai úton küldik meg a szállítmányt megrendelő által megadott címre, ami a legtöbb esetben nem a saját lakcíme, hanem fiktív cím, ahova bejelentkezik, vagy létrehoz magának egy postafiókot;
2. az alkatrészeket, az alapanyagokat csomagolják és leírásokat mellékelnek hozzá, hogyan kell összekeverni a küldött anyagokat.

A feldolgozáshoz rendszerint kibérelnek egy raktárat. Az alapanyagokat megfelelő eljárással elegyítik. Oldószerként főleg acetont használnak, ezáltal egy massa képződik, amelyet betonkeverőben elegyítenek, majd paracetamolt öntenek hozzá, ami összeköti a port, így a tablettázógépben egyben marad az elegyített anyag. Ezt adják el nagy mennyiségben az utcai és internetes terjesztés útján. A terjesztők éppen a joghézagot, a pillanatnyi legalitást kihasználva árulják a termékeket internetes webshopokban, kvázi internetes áruházakban. Ezekről az oldalakról lehet rendelni, amit aztán kiszállítanak. Szlovákiában pl. gyenge követő szabályozás van hatályban, sok anyaggal való kereskedés nem minősül bűncselekménynek. 2012-ben ezért sikerült lebuktatni és elfogni egy szlovák kereskedőt, aki a fenti módszerrel dolgozott.²⁶

A nyomozás megindulása kapcsán vizsgálni kell azt a kérdést, hogyan szerez tudomást a rendőrség az új pszichoaktív anyagok online kereskedelméről? A leggyakrabban:

²⁵ 2011-es éves jelentés az EMCDDA számára készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont "MAGYARORSZÁG" Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról. Reitox, http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/emcdda_jelentes_2011.pdf. 2013.11.14 22:19. 83., valamint 2012. éves jelentés az EMCDDA számára készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont "MAGYARORSZÁG" Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról. Reitox:

http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_jelentes_2012.pdf 2013. 11. 12. 20:26. 96.

²⁶ A kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények felderítésében és nyomozásában jártas nyomozó szóbeli közlése.

- az Europoltól/Interpoltól, EMCDDA-tól érkező megkeresés alapján (pl. ha Magyarországra küldenek anyagot, vagy Magyarországról, vagy magyarországi szerveren keresztül árusítják a szert);
- lakossági bejelentés alapján;
- ahol működik nagyobb létszámú internetes rendőrségi nyomozó csoport, annak munkatársai általában célirányosan keresnek az Interneten.

Az internetes nyomozást megnehezíti ugyanakkor, hogy az Interneten árusító kábítószer-kereskedők gyakran kulcsszavakat használnak, illetve bizonyos weboldalak kódolt hozzáférések, továbbá a kábítószereket értékesítők még az Internet világában is viszonylag zárt közösséget alkotnak, ahová nehéz beférkőzni. A fedett nyomozó alkalmazása éppen a fizikai kontaktus hiánya miatt ezen a területen jelentős eredményeket hozhat.²⁷

Magyarországon és az Európai Unióban az új pszichoaktív anyagok kereskedelmének sajátos felülete az ún. „darknet”. A „darknet” új szubkultúrát teremtett, mivel a fiatal generáció 80%-a ma már Interneten keresztül kommunikál egymással. Ezekre az oldalakra a TOR böngésző segítségével lehet eljutni, amely szabadon letölthető, anonim program. A weboldalak a „darkneten” másképpen működnek, mint a normális weboldalak. Ezek az illegális oldalak sokkal lassabban működnek, az e-mailek pl. adatcsomagban mennek át. Egy üzenetet akár 10 csomagban is át lehet küldeni. A TOR böngészőhöz akár több ezer számítógép is kapcsolódhat. Az adatcsomag azonban kódolt, amely elindul az egyik gépről e-mail formájában világhálón több száz irányban, míg végül megérkezik a kívánt felhasználóhoz. A védettséget az jelenti, hogy a weboldal kódolt, nem lehet vagy csak nagy nehézségek árán dekódolni. A weboldalon belül chatfelület működik, ahol az elkövetők chatszobákban beceneven vagy álnéven kommunikálnak egymással. Egy TOR felülethez, amely az új pszichoaktív anyagok kereskedelmi felülete, 5-6 szervergép is kapcsolódhat, akik bárkivel kereskednek. A kereskedés fizetőeszköze a bid coint, 1 bid coint pedig 800 dollárnak felel meg. A TOR felületen kábítószer-hirdetések találhatóak a kábítószereket feltüntető képekkel és árakkal. Itt találkozik a vevő és az eladó. A közvetítést pedig a szerver fenntartója, az adminisztrátor végzi. A vevő megadja a postacímét, majd Magyarországon pl. deponálót hoz létre, ahonnan csomagküldő szolgálattal tovább értékesíti az anyagot. A pénz megküldését követően természetesen az adminisztrátor közvetítői díjat számol fel az eladónak. A

---

²⁷ GERGELY Máté: i.m. 37-38.

rendszer biztonságosnak és korrektnek mondható, mert ha elfogják a határon a szállítmányt, akkor a pénzt visszautalják.

A rendszer azonban oly módon kijátszható, hogy ha a fedett nyomozó bejut erre a TOR felületre és jó vásárlónak mutatkozik, esetleg ő maga is ad el, chat-el a többi eladóval és vevővel, akkor egyre jobban megbíznak benne az eladók és új adminisztrátorrá léphet elő, aki ily módon beépülve azonosíthatja a kábítószer árusító eladókat az IP azonosítás segítségével. Megvizsgálja a becenevet, gúnynevet használó kereskedő közösségi oldalát is, ahol esetlegesen elővigyázatlanból szintén használja a „darkneten” használt becenevét. Ezek a szerverek, a szerverek üzemeltetői támadhatók, mivel az FBI-nak is sikerült feltörni egy SILCRODE nevű illegális kábítószer-értékesítő oldalt, amelyen naponta 1,75 millió dollárnyi haszonra tettek szert a kereskedők. Ezt az oldalt lekapcsolták, azonban ez nem szünteti meg magát a problémát, mert a kereskedők átmennek egy másik oldalra, és a „macska-egér harc” kezdődik előlről. Sokkal lényegesebb, hogy kábítószer nagy tételben árusító személyt lehessen azonosítani az oldalon, és azt követően lekapcsolni.

Magyarországon erre a felderítésre nincs külön cybercrime egység, hanem a nemzetközi kábítószer-bűncselekmények elleni nyomozást ellátó egységgel közösen végzik ezeket a feladatokat, amely az NNI-n belül működik.²⁸

A bizonyítást illetően a következő sajátosságok jellemzik az internetes bűncselekmények nyomozását (így az új pszichoaktív anyagok online értékesítését is):

- számítástechnikai szakértő bevonása szükséges, mert pl. a törölt fájlokat vissza lehet állítani;
- az internetes szolgáltató megkeresése a „user” (felhasználó) azonosítása céljából;
- a telefontársaság megkeresése a használt telefonvonal előfizetőinek azonosítása céljából.

Ezeket a módszereket ki lehet egészíteni a raster nyomozás eszközeivel, így pl. számítógépes kereséssel, kutatással az adattárakban, amely kutatás a rendőrségi bűnügyi adatokon kívül kiterjedhet más nyilvántartásokra is, így többek között a népesség-nyilvántartóra vagy a gépjármű-nyilvántartásra.

---

²⁸ A kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények felderítésében és nyomozásában jártas nyomozó szóbeli közlése.

A bizonyítással kapcsolatban azonban jelentős problémák is felmerülnek:

- egyes levelezőrendszerek anonim módon, illetve álnéven történő regisztrációt is elfogadnak;
- az internetforgalom a jelenlegi technikai szinten nem fűrészhető ki teljes egészében;
- léteznek bizonyos hacker-technikák, amelyek segítségével másnak a számítógépét felhasználva lehet (tiltott) anyagokat küldeni, vagy egyéb cselekményt elkövetni;
- egyes országokban, így pl. Németországban és Magyarországon a szigorú adatvédelmi törvények miatt a szolgáltatók vagy rövid időn belül törlik a személyes adatokat, vagy ha nem, az adatok megszerzése esetén is kérdéses a bíróság előtti jogszerű felhasználhatóságuk a bizonyítás során.

A fentiek alapján látható, hogy a bizonyítás különleges eszközöket, nagy körültekintést és jelentős szakértői munkát igényel. Az internetes bűnözés hatékony üldözése megköveteli az Internet kifűrészése technikai és jogi feltételeinek megteremtését, ahol szükséges, az adatvédelmi szabályok módosítását, internetes rendőri egységek felállítását minden országban, továbbá az internetes szolgáltatók és a törvénytisztelő internetes közösség együttműködését a bűnüldöző hatóságokkal.²⁹

Az EMCDDA által használt többnyelvű internetes körkép módszertana

Az új pszichoaktív anyagokkal szembeni fellépés eszközeként használt internetes nyomozás módszerei mellett kiegészítésként fel lehet használni az EMCDDA által kifejlesztett módszert, amely rendszeres, célirányos, többnyelvű internetes „körképek” (multilingual snapshots) készítésével követi nyomon a „legal high” szerek online hozzáférhetőségét.

Az EMCDDA által alkalmazott internetes körkép módszertanának az a célja, hogy kipuhatolja a kész online hozzáférhetőségét a pszichoaktív anyagoknak, amelyet a fogyasztók számára forgalmaznak az Európai Unió területén. A legutóbbi ilyen felmérés 2011 júliusában készült, amikor 18 hivatalos európai nyelven, amelyet az Európai Unió népessége 97%-ban anyanyelvként beszél, valamint orosz és ukrán nyelven is elvégzeték ezt a felmérést.

---

²⁹ GERGELY Máté: i.m. 37-38.

Az EMCDDA által használt internetes körkép módszertanának a fő összetevői a következők:

1. Hatókör:

- Olyan kis és nagykereskedők által egyaránt használt weboldalak, amelyek könnyen hozzáférhetők a találmra keresgélő internet-felhasználók számára, akik érdeklődnek a pszichoaktív anyagok vásárlása iránt.
- Olyan oldalak, amelyek az EU közönségét célozzák meg.

2. Kizárási kritériumok:

- Olyan weboldalak, amelyek csak felszereléseket vagy magvakat, vagy pszichoaktív hatás nélküli gombokat árusítanak.
- Olyan weboldalak, amelyek nem szállítanak pszichoaktív anyagokat egyetlen európai uniós tagállamba sem.
- Vitafórumok és/vagy kábítószerrel összefüggő chathálózatok, közösségi oldalak vagy eszközök, mint pl. a Skype, a Messenger, a Facebook, vagy a Twitter.

3. A legnagyobb felületű azonosítás:

Ki kell választani azokat a keresési feltételeket, amelyekkel a maximális internetes keresési lefedettség elérhető. Azonosítani szükséges a relevánsabb találatot vagy a relevánsnak mutató találatok kombinációját az egyes internetes keresési alkalmakkor.

4. A lehető legtovább történő internetes mintagyűjtés, adatgyűjtés:

Megnézni az első száz linket, és aztán a százegyediket, vagyis a mintagyűjtés a kimerülésig tart, és akkor is folytatni kell az üldözést, amikor 20 eredménnyel kecsegtető link irreleváns.

5. Összetett keresőprogramot kell használni:

A lefedettség és a keresési alkalmak, különösen a keresés pontossága szempontjából fokozottan ajánlott a Metacrawler.com + Google (.nemzeti kereső) + egy hozzáadott különleges nemzeti keresőprogram, amelyek közül a legrelevánsabb a nyelvek szerinti keresőprogram használata.

6. Az európai nyelvek átfogó lefedettsége szükséges:

A kereséshez maximalizálni kell a használt európai nyelvek számát.

7. Közös jelentési sablonok:

A keresési eredmények ugyanarról az internetes keresési útvonalról számolnak be különböző nyelveken.

Három keresőprogramot (a Google-t, egy nemzeti keresőprogramot, valamint a metacrawler. com-ot) és hat keresési feltételt használnak minden egyes nyelvnél (a keresési feltételekbe beleértendő a „vásárolni” szó, továbbá az új kábítószer/legális hangulatjavítók nevei vagy elnevezései). Egy keresési lehetőséggel az általános feltételek szerint élnek az új pszichoaktív anyagok esetében, beleértve a legális hangulatjavítókat, vagy a kutatásra szánt kémiai anyagokat. A fennmaradó öt keresési feltétel a gyógynövénykeverékekre (beleértve ezekben többek között a Spice termékeket, a salvia divinorumot (látnokzsályát), valamint a kratomot), a GHB-ra, valamint a GBL-re, továbbá hallucinogén gombákra, a mefedronra és a pipradollal összefüggésben álló anyagokra (2-DPMP, desoxy-D2PM és a D2PM) koncentrál. Minden egyes azonosított oldalról a következő információkat lehet összeszedni: weboldalleírásokat, akciós termékeket, termékleírásokat, árakat, a kézbesítés országait, összetevőket, egészségügyi figyelmeztetéseket és cáfoló nyilatkozatokat.

Ez az internetes körkép 631 online üzletet azonosított, amely új pszichoaktív anyagot és szállítmányt értékesített legalább egy EU tagállamban. Ez a szám kétszer annyi, mint a 2011 januárjában azonosított online üzletek száma (amikor 314 üzletet azonosítottak), és több mint háromszor annyi, mint amennyit 2010 januárjában azonosítottak. Amint 2011 januárja és júliusa között a keresési feltételeket az internetes körképek esetében finomra hangolták, ellenőrzésként belefogtak annak kiértékelésébe, vajon a növekedést ezek a módszerbeli változások eredményezték-e. Egy elvégzett kutatás alapján a keresési feltételeket egyéniesítették azokra az esetekre, amit januárban használtak és ez is hasonló eredményt hozott, jelezve, hogy az üzletek számának azonosított növekedése érvényes megállapítás.

Az online üzletek származási országának megállapítása nehéz feladat. A kibervilágban, ahol nincsenek földrajzi határok nem túlságosan nehéz egy oldal származási helyének egy országot feltüntetni, miközben azt máshonnan irányítják. Ha azonban áttekintik a rendelkezésre álló indikátorokat, mint pl. a kapcsolattartási információk, országkód domain, a pénznem és a szállítási információk, ezek több országra is rámutathatnak.³⁰ A domainnév, mint internetes tartomány és kereskedelmi név a világhálón az elektronikus szolgáltatások körében azonosítja a szolgáltatást nyújtó természetes vagy jogi személyt, mivel annak nevét és

³⁰ Online sales of new psychoactive substances/‘legal highs’: summary of results from the 2011 multilingual snapshots, briefing paper, 15 november 2011

http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_143801_EN_SnapshotSummary.pdf, 2013.11.18. 22:36. 3-4.

elérhetőségét (címét, országhódját, tartományát) egyaránt meghatározza.³¹ Azonban a meglévő paramétereket alkalmazva feltűnt, hogy az azonosított üzletek harmada (197 a 631-ből) az Egyesült Államokban található, míg a boltok ötöde az Egyesült Királyságban.

Amikor összehasonlítjuk a 2011. januári és a 2011. júliusi körkép-azonosításokat, azon oldalak száma, amelyek az USA-ban honosak háromszorosára nőtt, és szintén nőtt azon online üzletek száma, amelyek származási országaként az Egyesült Királyság, Hollandia, Németország, Új-Zéland, Lengyelország és Kanada van feltüntetve. Azonban vannak kivételek ez alól, hiszen az orosz weboldalak száma stagnál, míg enyhe csökkenés figyelhető meg az azonosított magyar és román weboldalak számában. Az angol továbbra is túlsúlyban van, mint a fő nyelvi felülete az online értékesítésnek – 621 online üzletből 490-nek az angol volt az egyik nyelvi felülete –, míg 367-nek az angol volt a kizárólagos felülete. A német a második legtöbbit használt nyelvi felület, amit jelez, hogy 62-ről 102-re növekedett az azonosított üzletek száma januártól júliusig. Habár Spanyolország és Franciaország ritkábban tűntek fel, mint az online üzletek származási országai, a spanyol és a francia viszonylag gyakran fordul elő, mint nyelvi felület (minden 43. online áruház volt spanyol vagy francia), amíg a lengyel vagy holland nyelvet 37 bolt használt.³²

Az EMCDDA által használt többnyelvű internetes körkép módszertana azért bizonyul rendkívül hasznosnak, mivel a fentebb említett indikátorok (országhód domain, kapcsolattartási információk, címek, pénznem és szállítási információk) olyan segítséget adnak a nyomozó hatóságok kezébe, amelynek alapján elindulhat az internetes nyomozás, az adattárakban való keresgélés (raster nyomozás), a titkos információgyűjtés, valamint a nemzetközi párbeszéd és az információcsere az Europol és tagországi rendőri szervek között, és egy közös nyomozócsoport felállítását követően, jól megszervezett és végrehajtott rajtaütéssel elfoghatók a kábítószer-kereskedők.

Ennek az internetes nyomozási módszernek a sikerét támasztja alá az a 2012-ben végrehajtott rajtaütési akció, amikor a szlovák rendőrség segítségével felderítettek és elfogtak egy olyan forgalmazót, aki az Interneten keresztül árusított nagy mennyiségben új pszichoaktív anyagokat, illetőleg kábítószer (így pl. 4-MEC-et). Az anyagokat

³¹ LONTAI Endre - FALUDI Gábor - GYERTYÁNFY Péter - VÉKÁS Gusztáv: Szerzői jog és iparjogvédelem. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2012. 282.

³² Online sales of new psychoactive substances/'legal highs': summary of results from the 2011 multilingual snapshots, briefing paper, 15 november 2011:

http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_143801_EN_SnapshotSummary.pdf, 2013.11.18., 22:36, 4-5.

Szlovákiában csomagolták, és egy csomagküldő szolgálat révén juttatták el a magyarországi megrendelőkhez.³³

A raster nyomozásban rejlő lehetőségek

Az internetes nyomozás mellett hatásos módszernek bizonyulhat mind a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények, mind az új pszichoaktív anyagokkal szembeni fellépés szempontjából egy sajátos felderítési módszer, a raster vagy más néven hálónyomozás alkalmazása. A *raster nyomozás* lényegét leginkább az integrált bűnüldözés jelenségével lehet a legjobban szemléltetni.

A modern infrastruktúrát használó szervezett bűnözéssel szemben – mint amilyen a kábítószer-bűnözés is – a magyar rendőrségnek is folyamatosan fejlesztenie kell a titkosszolgálati eszközeit, gépjárműparkját, hírközlését, számítógépparkját. A számítógéppark fejlesztését fontos kiemelni, elsősorban kriminalisztikai szempontból, mert ez az egyik fontos alkotórésze az integrált bűnüldözésnek. Az integráció itt a rendőrségen belüli szervek, illetve a rendőrség és az azon kívül álló szervezetek közötti együttműködést jelzi. A hangsúly a rendőrségen belüli együttműködésen van, egészen az ismeretlen tetteses helyszínen való tevékenységtől a teljes felderítésig, bizonyításig.³⁴ Az integrált bűnüldözés modern nyomozásszervezés, amelyben az információáramlás összehangolt, minden résztvevő szerv és személy számára pontosan körülhatárolt, magas fokú fegyelemmel végrehajtott tevékenységet, pontos hatáskör- és illetékesség-meghatározást, valamint széleskörű szabványosítást feltételez. (Déri-Budai)³⁵ Az integrált bűnüldözés lényegét úgy is megfogalmazhatjuk, hogy információk beszerzése, kódolása, továbbítása, felhasználása a rendőrség vertikális és horizontális szervezeti felépítésében zavartalan, az mindenhol hozzáférhető, átjárható, átlátható és kompatibilis. Ennek része egy centralizált adatbank, valamint a helyi (megyei, városi) adattárak sokasága, amelyek egymással – megfelelő garanciákkal körülbástyázva – képesek kommunikálni, együttműködni. Ezt az integrációt ki kell terjeszteni a rendőrség nemzetközi kapcsolataira is (Interpol, Europol), valamint a rendőrséggel együttműködő vagy tevékenységéhez kapcsolódó szervek információbázisaira is (pl.

³³ 2013-as éves jelentés az EMCDDA számára készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont "MAGYARORSZÁG" Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról. Reitox: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_jelentes_2013_HU1.pdf 2013.11.14. 22:13. 98.

³⁴ TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: i. m. 427.

³⁵ DÉRI Pál – BUDAI Attila: Korszerű bűnüldözés ORFK, Budapest, 1991. Idézi: TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: i. m. 427.

közigazgatási, határrendészeti, vám- és pénzügyőrségi, honvédségi, nemzetbiztonsági adattárak stb.) A nyomozásnak ezt a fajtáját, amely adattárakban (hálózatokban) való kutatást, átjárást, összefüggés-keresést jelent, „raster” (háló)nyomozásnak is nevezik, és amelyet a fejlettebb országok már jó ideje sikerrel alkalmaznak.³⁶ E speciális, az 1970-es évek óta alkalmazott nyomozási forma legfőképpen nyilvántartásokhoz kötődik, ezért adattárakban való keresést, kutatást jelent, amely szitaként (hálóként) működik és a bűncselekményhez kötődő lehetséges elkövetőket tudja kigyűjteni, leszűkíteni, akár egyetlen személyre is.

Az integrált bűnüldözés elengedhetetlen része azoknak a releváns információknak az összegyűjtése, amelyek a bűnügyi, a civil és a nemzetközi adattárakból beszerezhetők. Az adatgyűjtés a tág értelemben vett nyomozás tárgyául szolgáló cselekmény (esemény) körülményeinek, az abban érintett személyek tevékenységének, hollétének és személyes körülményének tisztázása, azaz minden olyan tevékenység, amely formális eljárásjogi keretek között a meglévő ismeretek bővítésére törekszik. Az adatgyűjtésnek jelentősége van mind a felderítésben, mind a bizonyításban. Funkciója akkor érvényesül, ha maradéktalanul választ ad a fő kriminalisztikai kérdésekre: Mi? Hol? Mikor? Hogyan? Ki? Kivel? Miért? történt.³⁷ A *ki?* kérdésre adott válaszból kiderül, hogy ki az alany; a *mit tett?* kérdésre adott válaszból, hogy mi volt az elkövetési magatartás; a *mikor?*, *hol?*, *mivel?*, *miért?*, *hogyan?* kérdésekre adott válaszokból pedig az elkövetés ideje, helye, eszköze, módja és a tett indító oka, illetve motivációja állapítható meg.³⁸ Az adatokat az adatgyűjtés során torzulásmentesen, valóságúen kell rögzíteni, sok esetben ugyanis irreleváns adatokat is beszereznek és rögzítenek.³⁹ Az adat fogalmát a rasternyomozás esetében úgy lehetne körülírni, hogy valakinek vagy valaminek a megismeréséhez hozzásegítő tény, amely a valóság egy mozzanatát, vagy mozzanatsorozatát fejez ki. Nagyon fontos, hogy mire vonatkoztatjuk az adatot: személyre, tárgyra vagy eseményre. A nyomozásban az adat leggyakrabban személy vagy személyek külső megjelenésére, viselkedésére, jelenlegi és jövőbeni magatartásra utal. A raszternyomozás elsősorban esemény, eseménysorozat megismerésére, azaz felderítésre szolgál.⁴⁰ A nyomozás szempontjából az információ az adat hírtartalma, amellyel kiegészülnek az ügyre vonatkozó, már meglévő

³⁶ Uo. 428.

³⁷ PILISI Fanni: A raszternyomozás kriminalisztikai jelentősége. Belügyi Szemle 2013. évi 3. szám, 118.

³⁸ TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2009, 408-413., idézi: PILISI Fanni: i.m. 118.

³⁹ LAKATOS János (szerk.): Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 51-58., idézi : PILISI Fanni: i.m. 118.

⁴⁰ PILISI Fanni: i.m. 122-123.

ismertek. Ezek az adatok – ha kiállják az ellenőrzés próbáját – úgynevezett bizonyító erejű adatokká válnak, és felhasználhatók a felderítésben.⁴¹ A nyomozás során szigorúan el kell választani a tényleges információt a véleménytől. A tények rögzítése elengedhetetlen, a hozzáfűzött vélemény pedig alapja lehet egy későbbi verzió kidolgozásának. Fontos kritérium a gyorsaság, hogy az adatok kellő időben és módon eljussanak a nyomozó hatósághoz.⁴²

Az információszerzés leggyakoribb területei:

- az ügyben érintett személyek, tárgyak felkutatása,
- a bizonyítási eszközök felkutatása beszerzése,
- a nyomozási cselekmények megalapozásához, megtervezéséhez szükséges adatok összegyűjtése,
- a nyomozási verziók ellenőrzése,
- az ügy eseményeinek, körülményeinek tisztázása.⁴³

Ez a szűrő-kutató munka a nyomozás kezdeti fázisában indul, és szinte végigkíséri az egész felderítési és vizsgálati eljárást. Az adatbankok által nyújtott lehetőségek maximális kiaknázása nagyban megkönnyítheti, eredményessé teheti a nyomozói munkát, ezáltal több idő jut a klasszikus kriminalisztikai gondolkodásra.⁴⁴

A hagyományos nyomozási módszerektől három ismérv különbözteti meg a raszternyomozást:

- a számítógépes keresést, kutatást adattárakban (nem az utcákon, nem a határoknál stb.) folytatják⁴⁵, az adatbázisok regisztrált információinak teljes körű, aránylag rövid időn belüli összevetése, szűkítése, a hálószerű összefüggés-keresés lehetőséget teremt arra, hogy akár íróasztal mellől is elkövetőkhöz vagy elkövetői körhöz vezesse a nyomozót⁴⁶;
- a kutatás rendőrségi-bűnügyi adatokon túlmenően más nyilvántartásokra is kiterjed;

---

⁴¹ BALLÁNÉ FÜSZTER Erzsébet – BORSZÉKI Győző – LAKATOS János: Kriminálmetodológia. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2000. 50-51., idézi: PILISI Fanni: i.m. 123.

⁴² PILISI Fanni: i.m. 118-119.

⁴³ ILLÁR Sándor (szerk.): Krimináltaktika – tankönyv a Rendőrtiszti Főiskola hallgatói részére. BM Kiadó, Budapest, 1983, 44-62., idézi: PILISI Fanni: i.m. 119.

⁴⁴ PILISI Fanni: i.m. 119.

⁴⁵ TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2009, 236.

⁴⁶ PILISI Fanni: i.m. 119.

- meghatározott személyek után nyomoznak, akik bizonyos kritériumoknak megfelelnek. A kiválasztott személyek semmit nem sejtenek arról, hogy adatellenőrzés alatt állnak.

A nyomozási módszer európai és amerikai megjelenését követően több jogi és alkalmazhatósági aggály is felmerült, ezek között a leglényegesebbek:

- a nyilvános és nem nyilvános adatok szabad felhasználásával előtérbe kerülnek a gyanúsítások;
- a nyomozóknak lehetőségük van arra is, hogy ezeket az adatokat bárkiről, bármilyen célból tárolhassák;
- a hivataloknak terjedelmes banki és telekommunikációs információt kell összegyűjteniük, így a számlatulajdonosokról, a számlán történő tranzakciókról, a magánszemélyek és vállalkozások levelezéseiről, a postai szolgáltatások igénybevételéről, a címzettekről, a postafiókokról, valamint adatokat szereznek arról, hogy ki, mikor, melyik mobiltelefonról kit hívott. és ki, kinek, mikor küldött e-mailt, illetve a légi közlekedésben részt vevőket is vizsgálják;
- egyes országokban a biometriai ismertetőjelek bekerültek az útlevelebe, illetve a személyi igazolványba, holott ezen adatok rögzíthetősége is kétségeket kelt;
- bekerül az információs adatbázisba a külföldi állampolgárok vallási hovatartozása is, jóllehet pl. a német alkotmányban e kérdés felvetése csak akkor megengedett, ha attól valamilyen jog, illetve kötelesség függ; kérdéses továbbá, hogy a menekültek adatait minden további nélkül kiadják az anyaországnak;
- az adatok tárolási idejét több helyen 5-10 évről 10, illetve 15 évre emelték.

Mindezen aggályok miatt az 1990-es években lanyhult a „raster nyomozás” gyakorlati alkalmazhatósága, ám a 2001-es amerikai terrorcselekmények után ismét előtérbe került. A bűnüldözés széles körű jogosultságokat kapott mind az USA-ban, mind Németországban, ahol a „raster nyomozás” 30 éves történelmében a legtöbb sikert érték el.⁴⁷ A hálónyomozás eszközeinek alkalmazása véleményem szerint csak a szükségesség-arányosság alkotmányos elve mentén történhet. A „raster nyomozás” elméleti igazolásának alapja arra a felismerésre alapítható, hogy a bűncselekmények éppen az alapvető jogokat sértik vagy

⁴⁷ TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: i.m. 236-237.

veszélyeztetik, és hogy a gyanúsítottat is megillető alapvető jogok nem állhatják útját a bűnüldözésnek és a büntető igazságszolgáltatásnak. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 8. cikke biztosítja mindenkinek a jogát arra, hogy magán- és családi életét tiszteletben tartsák, de megengedhetőnek tartja, hogy a hatóságok e jogok gyakorlásába beavatkozzanak a közbiztonság vagy a bűncselekmény megelőzése érdekében.⁴⁸ A következő fontos kérdés annak tisztázása, hogy ez a korlátozás milyen módon történhet. Véleményem szerint a hálónyomozás, mint sajátos operatív eszköz akkor alkalmazható, ha a megszerzeni kívánt adat elengedhetetlenül szükséges az elrendelés céljának eléréséhez, másrészt az adat más módon nem szerezhető meg, és a „raster nyomozás”alkalmazása nem jár az azzal érintett vagy más személy alkotmányos alapjogának – az elérendő bűnüldözési érdekhez képest – aránytalan korlátozásával.⁴⁹ Ezzel feloldható az érdekkonfliktus az alapvető jogok érvényesítése és a bűnüldözés, illetőleg a büntető igazságszolgáltatás között, mivel egyensúly teremthető azáltal, hogy csak akkor alkalmazzák ezt a sajátos operatív eszközt, ha a cél eléréséhez elengedhetetlenül szükséges, és a bizonyíték másként nem szerezhető meg, s mindez nem jár aránytalan korlátozással. Ha ez mégis megtörténik, akkor eljárási garanciaként biztosítani kell a jogorvoslatot, amelynek a bíróság tesz eleget, és szintén a bíróság adja meg az engedélyt a szükséges operatív eszközök használatára.⁵⁰ A hálónyomozás eszközeivel gyűjtött, nyilvánvalóan nem érintett személyekre vonatkozó adatokat haladéktalanul meg kell semmisíteni, azok a továbbiakban nem kezelhetők és nem használhatók fel.⁵¹

Az előzőekben említettekkel biztosítható a célszerűség és célhoz kötöttség, valamint a törvényesség követelménye. A célhoz kötöttség, célszerűség elve ez esetben az jelenti, hogy a hálónyomozás során az adattárakból összeállított adatkezelés nem lehet öncélú, hanem mindig valamilyen feladat végrehajtásának eszköze kell, hogy legyen (pl. a határon átnyúló kábítószer-kereskedelem elkövetőinek felderítése érdekében adattárakban való keresgélés, különböző regiszterekből nyert, bűnügyileg releváns adatok tárolása), mindig előre meghatározott cél elérését kell, hogy szolgálja (pl. a nemzetközi kábítószer-kereskedelem felszámolása). Másrészt az összeállított nyilvántartásban csak olyan adatokat szabad tárolni, amelyek a meghatározott cél eléréséhez feltétlenül szükségesek. A törvényesség pedig szorosan kapcsolódik a

⁴⁸ KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog. 4., átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 301-302.

⁴⁹ Erről ld: Dr. BÓCZ Endre – Dr. FINSZTER Géza: Kriminológia joghallgatónak. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 296.

⁵⁰ Erről ld: KIRÁLY Tibor: i.m.301.

⁵¹ Dr. BÓCZ Endre – Dr. FINSZTER Géza: i. m. 302.

célhoz kötöttséghez, hiszen Magyarországon is törvény írja elő a személyes adatok célhoz kötött gyűjtését és tárolását. A törvényesség ezen túllépve azonban azt is jelenti, hogy egyrésztől csak olyan nyilvántartásokat szabad vezetni, amelyeket jogszabály elrendel, de legalábbis nem tilt, másrésztől pedig a személyi nyilvántartások csak kifejezett jogszabályi felhatalmazás esetén kapcsolhatók össze (pl. bűncselekmény felderítése, megszakítása elkövető kilétének megállapítása, és elfogása érdekében).⁵²

Az egyik legismertebb „raster nyomozás” eredménye, amikor 1979-ben röviddel a szabadlábra helyezése után ismételen elfogták Rudolf Heißler terroristát, aki – többek között – részt vett a gyáros Schleyer elrablásában is. Hozzá azon 16 000 személy közül jutottak el, akik az áramszolgáltatónak készpénzzel elégítették ki a számlájukat. Ezen csoportból törölték a listáról a bejelentett lakcímmel, jogosítvánnyal vagy gépjárművel rendelkező személyeket, illetve azokat, akik családi pótlékban részesültek. Végül két lakás (személy) maradt fent a rostán: egy kábítószer-kereskedőé és egy minden gyanú felett álló raster nyomozó szolgálati lakása. A drogellenes küzdelem másik jelentős eredménye, amikor 350 olyan kábítószerküldöncöt tartóztattak le, akik 1977 és 1978 között Kínából, valamint Malajziából heroint szállítottak az NSZK-ba. E nyomozás során azoknak az ázsiai utasoknak az adatait vizsgálták, akik egyedül utaztak repülőgépen és csak rövid ideig tartózkodtak Európában.⁵³

A törvényesség és a célszerűség, valamint a szükségesség/arányosság garanciális elveinek szem előtt tartásával a hálónyomozás során beszerzett információk közül azokat, amelyek nyilvánvalóan nem a bűncselekmény elkövetésével érintett személyekre vonatkoznak haladéktalanul meg kell semmisíteni, azok a továbbiakban nem kezelhetők, és nem is használhatók fel. Ennek a tiltó normának a figyelmen kívül hagyása jogkövetkezményként azzal az eredménnyel kell, hogy járjon, hogy az ilyen módon beszerzett bizonyítékokat a büntetőeljárás során nem lehet figyelembe venni.

A törvényesség/célszerűség, valamint a szükségesség/arányosság garanciáinak mind a most ismertető német, mind pedig a magyar jogszabályok eleget tesznek.

Mint fentebb láttuk a Német Szövetségi Köztársaság nyomozó hatóságai már az 1970-es években megfogalmazták, és azóta is alkalmazzák az adattárakból szerezhető információk összevetésén alapuló összefüggés-

⁵² CSÁKI Gyula Balázs: A jogi informatika alapjai. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004. 22.

⁵³ TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: i. m. 237.

keresést, a *Rasterfandung*ot. A rászter nyomozás atyja Horst Herold, a szövetségi nyomozó hatóság, a *Bundeskriminalamt* egykori vezetője. Magát a nyomozási metodikát a hetvenes években a Német Szövetségi Köztársaságot nagymértékben veszélyeztető terrorista cselekmények hívták életre.⁵⁴ A Német Szövetségi Köztársaságban a rászter nyomozást 1997-ben foglalták törvénybe. A szövetségi nyomozóhivatalokról szóló törvény, a *Bundeskriminalamtgesetz*, 20j. § (1)-(4) bekezdései nevesítik a nyomozó hatóságok ezzel kapcsolatos intézkedéseit, eljárásait.⁵⁵

Az (1) bekezdés szerint a Szövetségi Nyomozóhivatal az állami vagy magánszervezetektől személyes adatok továbbítását kérheti bizonyos személyi körökről, csoportokról abból a célból, hogy automatizált összehasonlítást tudjanak végezni más adatbázisokkal olyan mértékben, amely az állam biztonsága, valamint más személyek életének és testi épségének védelme, vagy jelentős értékű tulajdonnak a megőrzése érdekében szükséges. A veszélyhelyzet megállapításához konkrét adatokra van szükség, amelyet a törvény 4a. §-ának (1) és (2) bekezdése határoz meg.⁵⁶

A törvény 4a. § (1) bekezdése értelmében a Szövetségi Nyomozóhivatal akkor láthatja el a nemzetközi terrorizmussal való fenyegetés elhárításához szükséges feladatokat, amikor

1. a nemzetközi fenyegetés fennáll,
2. arra az adott tartomány nyomozó hatóságának joghatósága nem állapítható meg, vagy
3. kéri, hogy felsőbb állami szerv járjon el.

Ez megakadályozhatja a (német) Btk. 129a. §-ában meghatározott bűncselekmények elkövetését. Ennek (1) és (2) bekezdésében szabályozott bűncselekmény célja, hogy a lakosságot megfélemlítse, illetőleg más állam alkotmányos, társadalmi, vagy gazdasági rendjét erőszak vagy fenyegetés hatására megváltoztassa, avagy nemzetközi szervezet működését megzavarja, és ezzel jelentős károkat okoznak.

A (2) bekezdés alapján a hatáskörrel rendelkező tartományi kormányok és más rendőri szervek tevékenységét a Szövetségi Nyomozóhivatal eljárása nem érinti. Az illetékes tartományi hatóságot, vagy illetékes rendőri szervet haladéktalanul értesíteni kell, ha a Szövetségi Nyomozóhivatal az (1) bekezdésben említett feladatát látja el. A feladat

⁵⁴ Dieter SCHENK: Der Chef. Horst Herold und das BKA. Spiegel-Buchverlag, Hamburg, 1998, S. 22-28. Idézi: PILISI Fanni: i.m. 120.

⁵⁵ Uo. 128.

⁵⁶ Bundeskriminalamtgesetz vom 7. Juli 1997: § 20j (1) Rasterfahndung. <http://dejure.org/gesetze/BGAG/20j.html>, 2014-12-07. 15.59.

ellátása megegyezéssel közösen is végezhető. A Szövetségi Nyomozóhatóság (1) bekezdés 2. pontjában említett feladatát tartományi nyomozóhatóság is elláthatja, amennyiben az nem esik az (1) bekezdés 1. vagy 3. pontja alá.⁵⁷

A 20j. § (2) bekezdése kimondja, hogy az adattovábbítás iránti kérelemben minden egyes esetben meg kell jelölni a keresett személy nevét, címét, születési helyét és idejét, valamint az érintett személy egyéb jellemzőit. Ez azonban nem terjedhet ki olyan személyes adatokra, amelyekre nézve szakmai vagy más speciális titoktartási kötelezettség áll fenn. Az adattovábbítás során kérésre a titokkal érintett személyes adatok is átadhatók, amennyiben jelentős műszaki nehézséget, vagy jelentékeny időt és anyagi ráfordítást jelentene a korlátozással érintett adatok nélküli adattovábbítás, ezeket az adatokat azonban a Szövetségi Nyomozóhatóság nem használhatja fel.

A (3) bekezdés akként rendelkezik, hogy amennyiben az intézkedés elérte célját, vagy úgy tűnik, hogy az intézkedés célját nem lehet elérni, az adattovábbítás során beszerzett adatokat és az ehhez kapcsolódó fájlokat törölni kell, azokat meg kell semmisíteni, hacsak a beszerzett adatok nem szükségesek az egymással összefüggő tények megállapításához. Az intézkedést dokumentálni kell. Ezt a dokumentációt megfelelő technikai és szervezeti feltételek biztosításával külön kell tárolni, és a naptári évet követő év végén az adatokat törölni kell, vagy a fájlokat meg kell semmisíteni.

A (4) bekezdés előírja, hogy az intézkedést a bíróság csak a Szövetségi Nyomozóhatóság vezetőjének vagy képviselőjének a kérésére rendelheti el.⁵⁸

A törvény rendelkezéseiből kiviláglik, hogy a veszélyhelyzet megállapításához olyan konkrét adatokra van szükség, amelyek a bűncselekmény bekövetkezését prognosztizálják.⁵⁹ A törvény definíciója alapján a *Rasterfahndung* nem más, mint különböző személyi adatállományok automatizált összeegyeztetése, összevetése azzal a céllal, hogy kiszűrjék, redukálják azoknak a személyeknek a körét, akik az előzetesen megállapított feltételeknek megfelelnek. Az adattárakban kutatások segítségével, az ún. raszterkritériumoknak megfelelő adatok alapján felderíthetővé váltak és válnak a terroristák (kábítószer-

⁵⁷ Bundeskriminalamtgesetz vom 7. Juli 1997: § 4a Abwehr von Gefahren des internationalen Terrorismus. <http://dejure.org/gesetze/BKAG/4a.html>, 2014-12-07. 17:28.

⁵⁸ Bundeskriminalamtgesetz vom 7. Juli 1997: §20j (1) Rasterfahndung. <http://dejure.org/gesetze/BGAG/20j.html>, 2014-12-07. 15:59.

⁵⁹ PILISI Fanni: i.m. 120.

terjesztők) egyes cselekményei.⁶⁰ Ez akként is jellemezhető, hogy a különböző szűrőmunka megjelenítésével, az adatállományok hálószerű kutatásával egyes személyek „fennakadnak a kifeszített hálón.”⁶¹

Magyarországon ez a modell, az ún. raster nyomozás ténylegesen nem alakult ki, e speciális eljárás fogalmát nem foglalták jogszabályba, magának a nyomozási formának a megnevezése is csak tudományos értekezésekben lelhető fel, a bűnüldöző hatóságok azonban a gyakorlatban elsősorban az ismeretlen tettes felderítése során alkalmazzák ezt a fajta nyomozási metodikát. A bűnügyi elemző és értékelő munkával foglalkozó szakemberek a rendelkezésre álló adattárak által nyújtott lehetőségeket maximálisan kihasználják a bűncselekmény elkövetőjére felállított feltételeknek megfelelően. E nyomozás törvényi feltételeit Magyarországon a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, a bűnügyi nyilvántartásról, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által a magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról szóló 2009. évi XLVII. törvény, az információs önrendelkezési jogról és információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény, valamint a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény teremti meg. A felsorolt jogszabályok jelentik a garanciát arra, hogy ez az elemző-értékelő munka nem parttalan, hanem tudatos és célirányos, mert az elkövető személyére vonatkozó raszterkritériumok kidolgozása nagy pontosságot és odafigyelést igényel. Ezt a munkát pedig olyan szakembereknek kell végezniük, akiknek megfelelőek az ismereteik.

Fontos mindezekhez hozzátenni, hogy a modern bűnüldözésben a különböző adatbankok, valamint a számítástechnika lehetőséget kínál ahhoz, hogy a klasszikus utánajárásos nyomozás, adatgyűjtés helyett vagy azokkal párhuzamosan – a kritériumoknak megfelelő szűrő-kutató munka segítségével – felderítsék az ismeretlen elkövetőt. A számítógép rendkívül rövid idő alatt képes információként hasznosítani a nyilvántartásokban elfekvő adathalmazt, és az egymást kiegészítő információk birtokában elősegíteni az ismeretlen tettes elleni nyomozást. A nyomozás így valójában minden olyan adattárra kiterjed, amelyből a felállított kritériumokkal megfeleltetik az addigi információkat.

A klasszikus bűnügyi rendőrségi adatokon kívül érdemes még a kutatásokat kiterjeszteni a civil adattárakra is, így többek között:

- a mobiltelefon-szolgáltatások adataira – híváslisták elemzésére, átjátszótoronyok információinak kiértékelésére;

⁶⁰ Uo. 120.

⁶¹ TREMMEL Flórián - FENYVESI Csaba - HERKE Csongor: i.m. 236-237., idézi: PILISI Fanni: i.m. 120.

- autópálya-fényképfelvételek értékelésére;
- bankszámla-információk lekérdezésére, bankautomaták felvételeinek értékelésére;
- benzinkutak kamerái által készített felvételek vizsgálatára;
- légi közlekedésben részvevő személyek személyes adatainak lekérdezésére;
- az Interneten elérhető különböző közösségi oldalak felhasználóinak adataira (Iwiw, Facebook, stb.).

Pilisi Fanni a civil és rendőrségi adattárak együttes használatából adódó sikeres felderítést a következő jogesettel szemlélteti:

Egy rendőrtiszttel együttműködő személy információt szolgáltatott egy kábítószer-delictum kapcsán. Megyeszékhelyi városban, frekventált szórakozóhelyen egy bizonyos személy látja el a vendégeket partydrogokkal. Az illetőnek a gúnynevét tudta megmondani az informátor, valamint egy jellegzetes tetoválás leírását, amely jól látható a keresett személy vállán. A rendőrtiszt ezt követően a Facebookon rákeresett az illető gúnynévére. A kereső három találatot dobott ki, és az egyik képen a keresett személy fürdőnadrágban pózolt nagy értékű Audi személygépkocsija mellett, karján a jellegzetes tetoválással. Az autó rendszáma is jól látható volt, ezért a gépjármű-nyilvántartásból az összes adata ismertté vált. Ezután az eljáró nyomozó még a bűnügyi nyilvántartásokban is ellenőrizte az adatokat, és megállapította, hogy már korábban is büntetőeljárás alá vonták az illetőt kábítószer terjesztése miatt.

A hálónyomozás módszerével a rendelkezésre álló adattárakból beszerezhető információk közül különösen az új pszichoaktív anyagok visszaszorítására és a kábítószer-kereskedelem elleni fellépés körében a következő adattárak fontossága kiemelkedő:

– Az *Interpol* a rendőri együttműködés egész világot behálózó szerve, amelynek alapvető feladata, hogy megteremtse és elősegítse a rendőri szervek közötti minél szélesebb körű kooperációt, valamint a köztörvényes bűncselekmények megelőzését és üldözését. Fő funkciója, hogy az államok bűnüldöző szervei számára adatokat elemezzen, megkereséseket továbbítson, adatbázisokat működtessen, különböző jelentéseket készítsen. Az Interpol által használt központi bűnügyi nyilvántartás adatbázisainak (Automated Search Facility; ASF) tartalma az alábbi: személykörözés; a nemzetközi elfogatóparanccsal körözött személyek; egyéb személyek, akik a körözést elrendelő ország döntése alapján kerülnek be a rendszerbe.

– Az *Europol*, amely elsősorban a tiltott kábítószer-kereskedelem, a nukleáris és radioaktív anyagok kereskedelme, az embercsempészet, az emberkereskedelem és a gépjárművekkel kapcsolatos bűncselekmények

megelőzésével és leküzdésével foglalkozik, továbbá az élet, a testi épség, a személyi szabadság és a vagyon ellen irányuló bűncselekményekkel is, ha azokat terrorista cselekmények keretében követik el.

Az Europol feladatai a következők:

- a tagállamok közötti információcsere megkönnyítése;
- bűnüldözési információk összegyűjtése, rendezése és elemzése;
- a tagállamok illetékes hatóságainak haladéktalan értesítése az őket érintő információkról és a bűncselekmények között feltárt bármilyen összefüggésekről – nemzeti egységek útján;
- a tagállamokban folyó nyomozás segítése minden fontos információnak a nemzeti egységekhez történő továbbítása útján;
- az összegyűjtött információk számítógépes rendszerének fenntartása.

Az Europol minden tagállamban nemzeti egységgel áll kapcsolatban. Minden tagállam egy nemzeti egységet hoz létre vagy jelöl ki az előbb említett feladatok ellátására, így ezek az alábbi tevékenységet fejtik ki:

- az Europolit – saját kezdeményezésük alapján – ellátják a feladatainak ellátásához szükséges információkkal;
- válaszolnak az Europol információk, bűnüldözési információk és tanácsok iránti kérelemre;
- a nemzeti jog betartásával értékelik és továbbítják az információkat és a bűnüldözési információkat az illetékes hatóságoknak;
- tanács, információ, bűnüldözési információ és elemzés iránti kérelemmel fordulnak az Europolhoz;
- a számítógépes rendszerekben található információt továbbítják az Europolnak.⁶²

Az új pszichoaktív anyagok visszaszorítása elleni küzdelem esetében a tagállamok nemzeti nyomozó hatóságai és a nemzeti drog fókuszpontok által szolgáltatott információk alapján az EMCDDA és az Europol a Tanács új pszichoaktív anyagokra vonatkozó információcseréről, kockázatértékelésről és ellenőrzésről szóló 2005/387/IB számú határozatának 5.1 cikke alapján elemzi, hogy szükséges-e közös jelentést elindítani. A döntés a következő hat kritériumon alapul: lefoglalt anyag mennyisége, nemzetközi kereskedelemre utaló bizonyítékok, szervezett

---

⁶² PILISI Fanni: i.m. 124-126.

bűnözésre utaló bizonyítékok, az új pszichoaktív szer toxikofarmakológiai tulajdonságai vagy egy jobban ismert vegyülettel való analógiája, a további gyors terjedésre vonatkozó bizonyítékok, valamint a mérgezésre vagy a halálra utaló bizonyítékok. A pozitív döntés, vagyis a közös jelentés kiadásának feltétele, hogy a két intézmény megegyezzen a jelentés szükségességéről.

Ezek közül témánk szempontjából releváns első három kritérium részletesebb bemutatására kerül sor, amely az Europol felelősségi körébe tartozik.

A lefoglalt anyag mennyisége az új pszichoaktív anyag megjelenésének sűrűségét, megjelenéseinek körülményeit és az anyag mennyiségét jelenti, amely az Europol Nemzeti Egységei és a Kábítószer- és a Kábítószer-függőség Európai Információs Hálózata nemzeti drog fókuszpontjain keresztül az EMCDDA-hoz és az Europolhoz érkezett információkat foglalja magába.

A nemzetközi kereskedelemre utaló bizonyítékok esetében az Europol a tagállamok nemzeti egységei által továbbított, az Európai Unióban megjelenő új pszichoaktív szerek lefoglalásainak összes mennyiségéről, a származási és célországokról, valamint egyéb csempészeti módszerekről és ezek működéséről szerzett információkat elemzi.

A szervezett bűnözésre utaló bizonyítékok alapján az Europol gyűjti és elemzi a tagállamok nemzeti egységeitől továbbított információt, amely szerint, ha nyilvánvaló vagy fennáll a gyanú, hogy az Európai Unióban megjelenő új pszichoaktív anyag előállításában, terjesztésében és kereskedelmében a szervezett bűnözés részt vett, akkor megteszi a szükséges lépéseket. Ha szükséges lépések és a közös jelentés megtételéhez elengedhetetlen, akkor az Europol az erőszakra és/vagy a pénzmosásra utaló nyomokról is gyűjt információt. Amennyiben ez a szükséges intézkedések megtételéhez célszerű, és több mint két tagállam érintett, akkor az Europol meggondolhatja, hogy erőforrásait és prioritásait mozgósítsa, így dönt arról, hogy elindítson-e és/vagy koordináljon-e egy célorientált nemzetközi nyomozást az azonosított bűnözői csoportok ellen.⁶³

Az Europolit ebben a munkájában minden nemzeti egység legalább egy összekötő tisztviselővel segíti, aki képviseli az egység érdekeit az

---

⁶³ Új pszichoaktív szerek korai jelzőrendszere, Működési Útmutató, Drog Fókuszpont. Az útmutatót készítette: Leslie A. KING - Roumen SEDEFOV. A magyar kiadást szerkesztette: DARÓCZY Zita, a Nemzeti Drog Fókuszpont munkatársa, 2007. 20-21.: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/ews_utmutato.pdf 2013. 12. 31. 16:52.

Europolon belül, valamint előmozdítja az őt küldő nemzeti egység és az Europol közötti információcserét, különösen a következők terén:

- ellátja az Europolit a küldő nemzeti egységtől származó információval;
- továbbítja az Europoltól a küldő nemzeti egységnek szóló információt;
- az információ továbbítása és a küldő tagállamot érintő információ elemzésére irányuló tanácsadás révén együttműködik az Europol tisztviselőivel.

Az Europol az összegyűjtött információk tárolására a következő elemekből álló számítógépes rendszert tart fenn:

- *információs rendszer*, amelynek segítségével gyorsan megállapítható, mely információk találhatók meg a tagállamokban és az Europolnál;
- *elemzési célból* összeállított, részletes információkat tartalmazó *munkafájlok*;
- elemzést szolgáló fájlok egyes adatait tartalmazó *tárgymutatórendszer*.

Jelenleg az Europolnál több mint húsz – átalakítás és korszerűsítés alatt álló – bűnelemzői munkafájl működik, amelyek közül a kábítószer-kereskedelem és az új pszichoaktív anyagok szempontjából releváns fájlok tekintetében Magyarország az alábbiakban jelezte együttműködési szándékát:

- a COLA projekt, melynek profilja az illegális kokainkereskedelem latin-amerikai szervezett bűnözői hálózatok részvételével;
- a MUSTARD projekt profilja az illegális heroinkereskedelem török szervezett bűnözői csoportok részvételével;
- a SYNERGY projekt, amelynek profilja a szintetikus kábítószeres illegális kereskedelmében érintett hálózatok.

Az eddig elmondottak alapján a raster nyomozáshoz szükséges feltételrendszer kialakítása bonyolult művelet, amely több tudományterület ismeretének együttes alkalmazását követeli meg.⁶⁴ Mindez fokozottan igaz a kábítószer-kereskedelem elleni fellépés és az új pszichoaktív anyagokkal való visszaélés visszaszorítása esetében, mivel ha komplett szervezett bűnözői hálózatot kíván felszámolni a nyomozó hatóság, akkor szükséges a pénzügyi nyomozás taktikai eszközének

⁶⁴ PILISI Fanni: i. m. 124-127., 129.

alkalmazása, amelynek sikerességéhez szükséges gazdasági, pénzügyi szakember bevonása. Az interdiszciplinaritásnak továbbá érvényesülnie kell a büntetőjogi szabályozásban is, mivel már a minősítéshez is más tudományterületek szakembereinek szakértelmére van szükség. Igazságügyi vegyész-szakértő szakvéleménye nélkül az sem biztos, hogy indítható-e egyáltalán büntetőeljárás, és ha igen, akkor fennáll-e minősítő körülményként a jelentős mennyiség ténye.⁶⁵ Mindezekhez hozzátehetjük, hogy az elemző, szűrő-kutató munkához az adathalmazok nagyságára tekintettel jelentős személyi állomány is szükséges. Még a sokszor nem kompatibilis adattárak körében és keresztezésében is rengeteg értékes összefüggést találhat az abban jártas, a raszter nyomozás elvi és gyakorlati kérdéseiben gyakorlott specialista. Ezzel pedig elősegítheti a nyomozás végső célját és a pontos válaszokat a fő kriminalisztikai kérdésekre.⁶⁶

A raster nyomozás eredményességét támasztja alá az a nemzetközi rendőri művelet, amelyet a Bajor Tartományi Bűnügyi Hivatal vezetett az Europol támogatásával. Egy nagyobb nemzetközi rendőri akció keretében a Bajor Tartományi Bűnügyi Hivatal irányításával és az Europol támogatásával, 950 bűnüldözési tisztviselő részvételével kilenc országban 138 házkutatást hajtottak végre, és 100 embert tartóztattak le, nagy csapást mérve az eurázsiai mobil szervezett bűnözői csoportokra, amelyek Európában tevékenykednek.⁶⁷ A Bajor Tartományi Bűnügyi Hivatal modern rendőrkapitányság, amely az összes ismert technológia felhasználásával információt gyűjt, kinyomozza, feltárja a bűncselekményeket, és a megelőzés érdekében folyamatosan fejleszti a meglévő eszközeit. Többek között ez a rendőrségi adatfeldolgozás és adatátvitel bajorországi központja, a bajor rendőrség távoli kommunikációs központja, valamint Bajorország legnagyobb bűnügyi nyomozó osztálya.⁶⁸

A nemzetközi rendőri művelet során fő célpontként két személyt azonosítottak, és európai elfogatóparancsot bocsátottak ki a letartóztatásuk érdekében. Erről a két gyanúsítottól tudni lehetett, hogy felelősek főleg a cseh, a román és a bolgár útlevelek és személyi igazolványok tömeges hamisításáért, illetve a meghamisított vezetői engedélyek gyártásáért. Ezeket az okmányokat eurázsiai bűnözők százai használták Európa szerte, hogy jogszerűvé tegyék az Európai Unióban történő tartózkodásukat, hogy jóléti juttatásokat vegyenek igénybe, és további

⁶⁵ RITTER Ildikó: A bűnüldözés és a büntető igazságszolgáltatás nagy kihívása: Kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények felderítése és bizonyítása Magyarországon, Ügyészek a libikókán. Kézirat. OKRI, Budapest, 2013. 59. és 100.

⁶⁶ PILISI Fanni: i.m. 129.

⁶⁷ International police operation delivers major blow to mobile organised crime groups. <https://www.europol.europa.eu/content/international-police-operation-delivers-major-blow-mobile-organised-crime-groups-0>. 2014.09.26. 22:19.

⁶⁸ Das Bayerische Landeskriminalamt <https://www.polizei.bayern.de/lka/> 2014-09-28 17:35.

bűncselekményeket kövessenek el, kezdve a lopásokkal és a rablásokkal, a zsarolásokon át egészen az erőszakos bűncselekményekig.

Az összehangolt fellépés a következő eredményeket hozta a résztvevő országokban:

- 100 egyént tartóztattak le (Ausztriában 1-et, Franciaországban 28-at, Németországban 4-et, Görögországban 6-ot, Portugáliában 1-et, Romániában 1-et, Spanyolországban 49-et, míg Svédországban 10-et);
- 138 ingatlanban tartottak házkutatást (Ausztriában 4, Franciaországban 36, Németországban 37, Görögországban 5, Portugáliában 5, Spanyolországban 41, míg Svédországban 11 esetben).

A következő tételeket foglalták le:

- 57 hamisított okmányt (Ausztriában 1-et, Franciaországban 5-öt, Németországban 13-at, Görögországban 2-t, Portugáliában 3-at, Romániában 5-öt, Spanyolországban 26-ot, míg Svédországban 2-t);
- öt lőfegyvert,
- 26.000 EURO készpénzt,
- kábítószerket (amfetamint és kannabiszt 1,9 kg mennyiségben),
- 1200 csomag hamisított cigarettát,
- egy lopott járművet,
- több mint 300 darab ékszert és karórát és
- betöréshez használatos eszközöket.

A két fő gyanúsítottat megvádolták azzal is, hogy 250 és 1500 EURO közötti értékben személyazonosító okmányokat is leszállítottak, amelyért előre fizettek a különböző banki, pénzügyi szolgáltatásokat igénybe vevők. A hamisítványokat e-mailen küldték el, később futárral küldözgették ezeket a különböző címzetteknek több európai országban. 2014 áprilisára a két gyanúsítottról tudni lehetett, hogy ők a felelősek annak a diszpécserszolgálatnak a működtetéséért, amely legalább 300 csomagot kézbesített Európa szerte.

A műveletet a német bűnüldöző hatóságok irányították az Europol támogatásával 2013 elejétől. Ez a támogatás magában foglalta az információs és hírszerzési információcserét és elemzést, szakértők biztosítását, valamint pénzügyi és operatív értekezleteket. A 2014. szeptember 9-i akcióban az Europol szakértői bemutatták a mobil irodákat Madridban, Münchenben és Párizsban. A cseh és a román hatóságok szintén támogatták az akciót valós idejű ellenőrzéssel és hírszerzéssel.⁶⁹

A fenti nemzetközi rendőri akció is azt mutatja, hogy az információelemzés, az adattárakban való keresgélés, az információcsere, az adategyeztetés, melyek a raster nyomozás szerves részét képezik, nemzetközi szinten képes felszámolni a szervezett bűnözői csoportok

⁶⁹ International police operation delivers major blow to mobile organised crime groups. <https://www.europol.europa.eu/content/international-police-operation-delivers-major-blow-mobile-organised-crime-groups-0>. 201.09.26. 22:19.

tevékenységét a fentebb említett megfelelő törvényi garanciák betartásával.

A szintetikus kábítószeres kereskedelem és előállítása elleni fellépés módszerei és ezek további alkalmazása az új pszichoaktív anyagok kereskedelmével és előállításával szemben

Az új pszichoaktív anyagok felderítésének, és nagy mennyiségben történő lefoglalásának hatékony eszközei lehetnek azok a nemzetközi fellépések, amelyek a szintetikus kábítószeres előállítás és kereskedelem ellen indultak több mint 10 évvel ezelőtt. Itt olyan multilaterális projektekről van szó, amelyek szintetikus kábítószeres kereskedelem ellen irányulnak. Ezek tapasztalatainak elemzése segít megérteni azt, miért indulhatott olyan robbanásszerű fejlődésnek az új pszichoaktív szerek piaca.

A 2007. évi európai kábítószer-jelentés szerint az új pszichoaktív anyagok robbanásszerű terjedése előtt sok európai országban valamilyen szintetikus előállított kábítószer állt a második helyen a legáltalánosabban használt illegális anyagok sorában. Ekkor világszinten nézve az amfetaminok, azaz amfetamin és a metamfetamin, valamint az ecstasy voltak a leggyakrabban előforduló tiltott szintetikus kábítószeres. A tiltott kábítószeres piacán az amfetaminok csoportjának fő képviselői az amfetamin és a metamfetamin, valamint ezek sói. A két közeli rokonságban álló szintetikus anyag a fenetilamin család tagjai. Mindkét anyag a központi idegrendszer serkentőszere, ugyanazzal a hatásmechanizmussal, ugyanolyan magatartási hatásokkal, toleranciával, elvonási és tartós használattal járó krónikus hatásokkal. Az amfetamin nem olyan erős, mint a metamfetamin, azonban ellenőrizetlen helyzetekben a hatásaik között alig lehet különbséget tenni. Az amfetamin és a metamfetamin termékek többnyire por alakúak, de a „jég” („kristály”), a metamfetamin kristályos hidrokloridsója szintén használatos. Az amfetamint vagy a metamfetamint tartalmazó tablettákat olykor az MDMA és a többi ecstasy tablettá logóihoz hasonlókkal látják el. Tekintettel az elérhető fizikai megjelenési formájukra, az amfetamint és a metamfetamint lenyelve, szippantva, belélegezve, ritkábban injekcióban egyaránt be lehet juttatni a szervezetbe. Az amfetaminszulfát sójától eltérően a metamfetamin-hidroklorid, különösen kristályos alakjában kellően illékony ahhoz, hogy el lehessen szívni.

Az ecstasy megnevezés az amfetaminokkal kémiaileg rokon, de hatásukat tekintve némileg eltérő szintetikus anyagokat jelöl. Az

ecstasycsoport legismertebb tagja a 3,4-metiléndioxi-metamfetamin (MDMA), de az ecstasy tablettákban olykor más analógok is megtalálhatók, mint pl. MDA, MDEA. Az ecstasyhasználat az EU-ban az 1990-es évek óta emelkedik.⁷⁰

Ezen a ponton érdemes megemlíteni, hogy az ecstasyhasználat rohamos elterjedése, és egyre nagyobb mennyiségek lefoglalása vezetett oda, hogy ezeknek az ecstasytablettáknak minősége egyre rosszabbá vált, továbbá a súlyosabb büntetések elkerülése végett ezekbe a tablettákba az ecstasy hatását utánozó, de ellenőrzés alatt nem álló új anyagokat tettek, vagy az ellenőrzés alatt álló anyagokkal keverve dobták piacra, meghamisítva ezáltal ezeket a tablettákat. Példaként hozhatjuk fel mindkét használati módra egy piperazin származék, az mCPP 2004-es azonosítását a tablettákban, amelyet ecstasyként értékesítettek, és amely jelenségre fentebb már hivatkoztunk. Ésszerű magyarázata az mCPP akkori növekvő használatának csak az, hogy csökkent azoknak a kémiai prekursoroknak a hozzáférhetősége, amelyeket felhasználtak az MDMA szintéziséhez. Ez összefüggésben áll azzal a ténnyel, hogy az mCPP megjelenésében képes utánozni az MDMA néhány szubjektív hatását, és ez lehetővé tette, hogy legálisan előállítsák és forgalmazzák Európában és máshol a világon, és ezzel vonzó helyettesítő terméké válhatott.

Az új pszichoaktív anyagok másik csoportját legális hangulatjavítóknak nevezik, amiket legálisan forgalmazznak az ellenőrzés alatt álló kábítószer helyettesítőiként, kihasználva a jogi szabályozás kiskapuit. Ezeknek a csoportjába a szintetikus és a növényi eredetű anyagok széles skálája beletartozik, amelyeket gyakran márkás termékként értékesítenek. Néha az is előfordul, hogy ezeket az új anyagokat más új anyagokkal keverve adják el. Ezzel valószínűleg azt próbálják megkísérelni, hogy jobban utánozzák az ellenőrzött anyagok hatását, vagy újfajta pszichoaktív hatást érjenek el, de lehet, hogy csak egyfajta eredménye a véletlenszerű szennyeződésnek vagy a szándékos helyettesítésnek.

A fentebb vázolt folyamatoknak eklatáns példája a már fentebb említett 4-metilamfetamin, amellyel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy olyan új kábítószerrel van-e szó, amelyet véletlenül állítottak elő, vagy amit tudatosan megterveztek. A 4-metilamfetamin szintén amfetaminszármazék, amelyet az EMCDDA 2009 decemberében azonosított először. Gyakran amfetamin és koffein kombinációjában lehetett megtalálni. Tisztázatlan, hogy miért jelent meg a 4-

---

⁷⁰ Kábítószer-probléma Európában. Éves Jelentés 2007. Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja. 48. o. 2013. 12.08. 14:38. http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/ar_hu_2007.pdf

metilamfetamin a piacon. Megjegyzendő, hogy ezt a kábítószer a 70-es évek folyamán azonosították az Egyesült Államokban, és az 1980-as években az Egyesült Királyságban. Az EUROPOL-tól és az EMCDDA-tól kapott információk szerint nincs határozott különbség a 4-metilamfetamin és az amfetamin között a szervezett bűnözéssel kapcsolatos érintettsége, valamint az előállítás és eladási módszerek, illetve a használat szempontjából. Valószínűtlen, hogy az amfetamin előállításához használt prekuzort a 4-metilamfetamin előállításához is használnák, mivel a 4-metil-BMK nem áll nemzetközi ellenőrzés alatt és kereskedelemben is könnyen beszerezhető. Lehetséges, hogy, hogy ez vezetett a 4-MA átgondolt gyártásához, vagy a 4-metil-BMK-t véletlenül használhatták fel a jól ismert prekuzor (azaz pl. az efedrin) helyett, amit az amfetamin előállításához használnak. Akármilyen is az oka, az új kábítószer megjelent a piacon, amelynek a pszichoaktív és káros hatásairól való információk korlátozottan állnak rendelkezésre. 2011 októberétől 21 haláleset jelentett az EMCDDA a 4-metilamfetaminnal összefüggésben. Habár nincs arra nézve bizonyíték, hogy különös igény lenne a 4-metilamfetaminra, ezt a szer amfetaminként értékesítik, és a kábítószer-használók széles rétege veszélynek teszi ki magát.⁷¹

A kábítószerterületen a prekuzor kifejezés azokat az anyagokat jelenti, amelyeknek vannak legális alkalmazásai, ugyanakkor kábítószerként illegális előállításában is használhatók. Ezeket az anyagokat másként, például „*alapvető vegyi anyagoknak (essential chemicals)*” is szokták nevezni. A „prekuzorok” nemzetközi ellenőrzéséhez a jogalap a kábítószer és pszichotróp anyagok tiltott forgalmazása elleni 1988. évi ENSZ-egyezmény 12. cikke biztosítja. Az egyezmény két táblázatban 23, „*kábítószer vagy pszichotróp anyagok gyártásában gyakran használt anyagot*” sorol fel, amelyek tiltott célokra való eltérítését meg kell akadályozni. A 12. cikket először átültették az ilyen anyagok tiltott célokra való eltérítését megakadályozó, 1990-ben elfogadott európai jogszabályba (3677/90/EGK rendelet), majd a későbbiekben elfogadott rendeletekbe, hogy szabályozzák az EU-n belüli (273/2004/EK rendelet), illetve az EU és nem uniós országok közötti (111/2005/EK rendelet) kereskedelmüket, továbbá az engedélyezési eljárásokat, és az ellenőrzésre vonatkozó szabályokat állapítsanak meg (1277/2005/EK rendelet).⁷²

Ezeknek a jelenségeknek a feltárására és visszaszorítására kezdték el kidolgozni több mint tíz évvel ezelőtt az alábbi projekteket.

⁷¹ EU drug markets report | a strategic analysis 2013. 2013.11.12. 21:19 108.

⁷² Kábítószer-probléma Európában. Éves Jelentés 2009. Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja. 2013. 12.08. 14:57, 55.:

http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/emcdda_ar2009_hu.pdf

A kulcsfontosságú projektek közé tartozik az *Átfogó cselekvés a szintetikus drogok ellen Európában* (CASE), amely összeköti a Svéd Nemzeti Igazságügyi Tudományos Szolgálat Laboratóriuma (SKL) által végzett törvényszéki amfetamin-profilozást és a bűnügyi adatok európai szintű egyeztetését, hogy azonosíthassák a szintetikus kábítószereket előállító laboratóriumokat és a szintetikus kábítószerek előállításával és kereskedelmével foglalkozó bűnözői szervezeteket, valamint, hogy bűnvádi eljárást indíthassanak. Egy másik projekt, az *Europol Illicit Laboratory Comparison System* (EILCS) összehasonlítja a fényképi és technikai információkat az Európai Unión belül szintetikus kábítószereket előállító laboratóriumokról, és így lehetőséget teremt a különböző laboratóriumok közötti összeköttetések, a lefoglalt felszerelések és a felszerelések szállításáért felelős személyek vizsgálatára.⁷³ Emellett az Europol szintetikus kábítószerekkel foglalkozó rendszerében (ESDS) információk találhatóak az elkövetési módokról és a jelentősebb lefoglalásokról. Ez lehetővé teszi a lefoglalások közötti egyezések azonosítását, és segítséget ad a különböző csoportok profiljának megalkotásában és az ellenük való fellépésben.⁷⁴

Ezen kívül az *Europol Ecstasy Logo System* (EELS) évente összeállít egy logókatalógust, amelyet átad a releváns bűnüldöző hatóságoknak. Az EELS szorosan együttműködik a *Central Analysis Programme Ecstasyval* (CAPE), amelyet a Német Szövetségi Bűnügyi Hivatal működtet.

Az Interpol projektet indított el a szintetikus kábítószereket előállító és forgalmazó szervezett bűnözői csoportok ellen. A SYDRUG projekt összegyűjti és összeköti az operatív adatokat, ezzel lehetőséget biztosítva a többnemzetiségű műveletek számára.

Egyre nyilvánvalóbb kapcsolat van a kábítószer-csempész-hálózatok és az előanyagokat szállító hálózatok között. Az EU-ban és a nemzetközi együttműködésben egyre inkább felismerik az ellenőrzött anyagok előállításához szükséges előanyagok monitorozásának és ellenőrzésének fontosságát. A heroin, a kokain, az ecstasy és a hasonló kábítószerek előállításához szükséges vegyi anyagokkal kapcsolatos éberség fokozásával lehetőség nyílik az ellátást megszakító vagy akadályozó intézkedésekre.

⁷³ A kábítószer-probléma az Európai Unióban és Norvégiában. Éves Jelentés 2004. Kábítószer és Kábítószerfüggőség Európai Megfigyelőközpontja. 2013. 12. 08. 14:48. 40.: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/ar_hu_2004.pdf

⁷⁴ EUROPOL SZEMLE. Általános jelentés az Europol tevékenységéről. Európai Rendőrségi Hivatal, 2011. (szerk.: Agnieszka Biegaj) 31. https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/hu_europolreview.pdf 2014.12.20. 17:07.

2003 januárjában indult el az az operatív tevékenység „Prizma Projekt” néven, amely az amfetamin típusú serkentőszerek tiltott gyártásához szükséges fő előanyagok eltérítésével foglalkozó nemzetközi kezdeményezés. A kerekedők az előanyagok forrásaként egyre inkább a gyógyszerészeti készítmények felé fordulnak.⁷⁵ A Prizma Projekt fő célja, hogy elvezesse a nyomozást az amfetamin típusú serkentőszerek előanyagaként használt anyagoknak a belépési kikötőkben vagy tiltott kábítószer előállító laboratóriumokban való lefoglalásáig. A Prizma Projekt különösen fontos a szintetikus kábítószer EU-n belüli termelése szempontjából. Ez a terület nagy kihívást jelent, mivel az amfetamin típusú serkentőszerek termeléséhez felhasználható vegyi anyagok sokaságában számos olyan anyag akad, amelyek törvényes kereskedelmi tevékenységekhez szükségesek vagy ezek melléktermékei. A Prizma projekt érdeklődési körébe tartozik még az ecstasy előállításában használt szafrol nemzetközi kereskedelmének monitorozása; a pszeudoefedrint tartalmazó gyógyszerkészítmények eltérítésének megakadályozása; valamint az 1-fenil-2-propanon tiltott előállításában részt vevő laboratóriumok felderítése. Az e területen végzett munka nehézségei ellenére a Prizma projekt ösztönözi a nemzetközi együttműködést, ami sikeres tiltó intézkedéseket eredményez. Ennek egyik példája a Nemzetközi Kábítószer-ellenőrző Testület (INCB) 2005-ös jelentésében ismertetett együttműködés Kína és Lengyelország között, aminek segítségével fényt derítettek az 1-fenil-2-propanon Lengyelországba irányuló nagyarányú csempészésére.⁷⁶ Összefoglalóan elmondható, hogy a Prizma Projekt a szintetikus kábítószer tiltott előállításában használt vegyi prekurzorok eltérítésének megelőzésére létrehozott nemzetközi kezdeményezés, amely a Nemzetközi Kábítószer-ellenőrző Testülethez, a törvényes kereskedelmi export előtti bejelentési rendszerrel és a gyanús tranzakciók esetén feltartóztatott szállítmányok és végrehajtott lefoglalások bejelentésével fejezi ki hatását.⁷⁷

Az INCB friss kezdeményezésének sorába tartozik egy útmutató-sorozat kiadása, amellyel a nemzeti kormányokat szeretné támogatni a vegyi anyagok ipari gyártóival együttműködésben meghozandó önkéntes

---

⁷⁵ A kábítószer-probléma az Európai Unióban és Norvégiában. Éves Jelentés 2004. Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja. 2013. 12. 08. 14:48. 40.: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/ar_hu_2004.pdf

⁷⁶ A kábítószer-probléma az Európai Unióban. Éves Jelentés 2005. Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja. 2013.12.08. 14:46. 53.: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/ar_hu_2005.pdf

⁷⁷ A kábítószer-probléma az Európai Unióban. Éves Jelentés 2006. Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja. 2013. 12:08. 14:43. 50.: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/ar_hu_2006.pdf

ellenőrző intézkedések kialakításában, hogy megelőzzék ezen anyagok tiltott kábítószer-előállítására való eltérítését.⁷⁸

A szintetikus kábítószer-ellátása terén hozandó intézkedésekről szóló végrehajtási tervnek megfelelően a Bizottság az Europollal együttműködve 2003 decemberében jelentést készített a terjesztő hálózatok feltérképezését célzó főbb többoldalú projektek helyzetéről, és az EU szintjén, a tagállamokban és a tagjelölt országokban e téren szerzett tapasztalatokról. A jelentés kiemelte azokat a fő elemeket, amelyek az ilyen projektekben elengedhetetlenül fontosak a műveleti előnyök megvalósításához. Azt is megállapította, hogy „a szintetikus drogokkal kapcsolatos különféle területekről származó információk és hírszerzés integrált stratégián belüli összevonása előnyökkel járhat”.

Az Europol 2004 decemberében a CASE és a GENESIS projekt összevonásával létrehozta a *Synergy projektet*, amely húsz tagállam és egyes harmadik országok, az EILCS (Europol Illicit Laboratory Comparison System) és az EELS (Europol Ecstasy Logo System) támogatásával létrejövő elemzési akta (AWF). A projekt továbbra is támogatja az „Átfogó cselekvés a szintetikus drogok ellen Európában” (*Comprehensive Action against Synthetic Drugs in Europe, CASE*) projektet, az amfetaminprofilozással foglalkozó svéd kezdeményezést, valamint a hat tagállam szakértőit összefogó EJUP (*European Joint Unit on Precursors*) egységet. Az AWF összetevő biztosítja a szintetikus drogokkal és előanyagokkal kapcsolatos magas szintű bűnügyi hírszerzés adatainak összegyűjtését és elemzését. Kiemelt figyelmet fordítanak a bűnözőcsoportokra és/vagy a meghatározó működési módokra. Az EILCS összegyűjti a szintetikus kábítószer-előállító laboratóriumokról és a hozzájuk tartozó vegyi szemétlerakó helyekről szerzett fényképeket és műszaki információkat, és így lehetőséget teremt a lefoglalt felszerelések, anyagok és vegyi anyagok közötti összefüggések felderítésére, az információcsere kezdeményezésére, a nyomozás támogatására, a bizonyítékszerzési célú igazságügyi szakértői vizsgálatokra, illetve a bűnsegéd és társult bűnözőcsoportok azonosítására és leleplezésére. Az Europol az EILCS-en keresztül európai fókuszpontként tevékenykedik a *Prizma projekt-Berendezések ágában*, amely az ENSZ INCB – a tablettázógépek és a szintetikus drogok előállításában használt más felszerelések felkutatásának – világméretű nyomozástámogató programja.

---

⁷⁸ A kábítószer-probléma az Európai Unióban. Éves Jelentés 2011. Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja. 2013.12.08. 15:00 56.: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/emcdda_ar2011_hu.pdf

Az EELS a jelentős lefoglalások esetében a működési módról fényképi és más alapvető igazságügyi információt állít össze, amivel lehetővé teszi a lefoglalások közötti, illetve az azokból vett minták közötti egyezések azonosítását, a bűnüldözési információcserét, a további nyomozást és a bizonyítékszerzési célú igazságügyi profilkészítés kezdeményezését, valamint a bűnözőcsoportok leleplezését. A szintetikus drogok előállításához használt felszerelések katalógusát (*Europol Synthetic Drug Production Equipment Catalogue*) és az *Europol Ecstasy Logo* katalógusát rendszeresen frissítik és közzéteszik.⁷⁹

Az Europol a SYNERGY projekt mellett továbbra is támogatja az amfetamin-profilozással foglalkozó CHAIN (*Collaborative Harmonised Amphetamine Initiative*) projektet – amely a CASE kísérleti projektet felváltó igazságügyi szakértői profilozási kezdeményezés –, valamint a prekursorokkal foglalkozó közös európai egységet (EUJP).

A szintetikus kábítószeres tiltott előállításának megszüntetésében nyújtott helyszíni szakértői segítség mellett a közelmúltban néhány részprojekt koncentrált a megszüntetett laboratóriumok összehasonlítására, a nyomozás kiindulópontjaként a vegyi szemétlerakó helyek feltárására, a tablettázógépek visszanyomozására és a vegyi prekursorok EU-országokba irányuló kereskedelmének vizsgálatára.⁸⁰

A szintetikus kábítószereket, köztük az ecstasyt (MDMA, MDEA, MDA) és az amfetamint Európában illegálisan állítják elő, import prekursor vegyi anyagokból. A nemzetközi ellenőrzési erőfeszítések jobb hatékonyságára reagálva néhány illegális gyártó most már nem megveszi, hanem saját maga szintetizálja a prekursorokat az úgynevezett „pre-prekursorokból”. A gyártók ezen kívül a hagyományos prekursorokat importálás előtt igyekeznek nem ellenőrzött vegyi anyagnak álcázni.⁸¹

A prekursorokat pre-prekursorokból szintetizáló folyamatnak egyik legújabb kihívása az alfa-fenilacetonitril (APAAN) nevű kemikália, amely jól illusztrálja azt a „macska-egér játékot”, amelyet az illegális terméket előállítók és a hatóságok között folyik azért, hogy az előállítók hozzáférjenek a prekursorokhoz, míg hatóságok megpróbálják ezt megakadályozni. Az APAAN a BMK (benzil-metil keton) – amely az

⁷⁹ A kábítószer-probléma az Európai Unióban. Éves Jelentés 2005. Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja. 2013.12.08. 14:46. 53.-54.: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/ar_hu_2005.pdf

⁸⁰ A kábítószer-probléma az Európai Unióban. Éves Jelentés 2006. Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja.2013. 12:08. 14:43. 50.: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/ar_hu_2006.pdf

⁸¹ A kábítószer-probléma az Európai Unióban. Éves Jelentés 2011. Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja. 2013.12.08. 15:00 56.: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/emcdda_ar2011_hu.pdf

amfetamin, a metamfetamin és az ecstasy típusú szerek előállításához használt szerek egyik prekuzora, amely már nemzetközi ellenőrzés alatt áll – prekuzora, amely megjelent az Európai Bizottság ellenőrzési listáján, mint olyan anyag, amelyről tudni lehet, hogy szintetikus kábítószer előállításához használják, habár még nem áll nemzetközi ellenőrzés alatt. Az APAAN legális használata nagyon korlátozott, és ezért valószínű, hogy a nagy mennyiségű import célja a BMK-vá történő átalakítás. 2009 óta nagy mennyiségű APAAN szállítmányokat, összesen több tucat tonna mennyiséget, foglaltak le vagy állítottak meg Európában, különösen Hollandiában, ahol több mint négy tonnát koboztak el 2011-ben. Nagy mennyiségű APAAN-t sikerült lefoglalni még Belgiumban (23 lefoglalásra került sor 2012-ben), Lengyelországban (800 kg-ot sikerült lefoglalni 2010-2011-ben), Bulgáriában, a Cseh Köztársaságban és Magyarországon. Az összes APAAN Kínából származott.

Az APAAN-t BMK-vá átalakító titkos erőforrások felszámolására szintén Hollandiában (2011-2012-ben nyolc vagy több erőforrás), Belgiumban, Németországban és Lengyelországban került sor. Az APAAN-nak BMK-vá történő átalakítása rendkívül kockázatos folyamat. Nagy mennyiségű sav (hidroklorid, szulfát vagy foszfor) szükséges a folyamathoz, amelynek során mérgező füst keletkezik, az elegy elég, és előidézi a robbanás és a tűz keletkezésének veszélyét. Ez az eljárás súlyos egészségi és biztonsági kockázatot okozhat nemcsak a drogot előállítóknak, de a bűnüldöző hatóságok hivatásos állományú tagjainak és a közösség tagjainak is, ahol ez az előállító helyiség elhelyezkedik. Továbbá az átalakítási folyamatból visszamaradó hulladéktól való megszabadulás is súlyos környezeti károkat okozhat. Azt alapul véve, hogy egy liter APAAN-ból 0,7 liter BMK állítható elő, nagyon aggasztó körülmény, mert ebből jó néhány tonna amfetamint vagy metamfetamint állíthattak volna elő, amióta 2010-től elkezdődött Európában az APAAN lefoglalása.⁸²

A prekuzorok kapcsán érdemes még megemlíteni, hogy az Alfa-fenilacetonitrilt (APAAN) az amfetamin és a metamfetamin gyártásához használják fel, míg a 3-(3'4'-(metiléndioxyfenil)-2-metilgilicidát elnevezésű pre-prekuzort szintetizálják a piperonálból, amely viszonylag könnyen átalakítható PMK-vá, amely az egyik kulcs prekuzor az MDMA (ecstasy) előállításánál.⁸³

⁸² Perspectives on drugs Synthetic drug production in Europe. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. 2013.12.08.15:37. 4.

http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_212354_EN EMCDDA POD 2013 Synthetic%20drug%20production.pdf

⁸³ Synthetic Drug Precursor Trafficking Network broken up. <https://www.europol.europa.eu/content/synthetic-drug-precursor-trafficking-network-broken>. 2014.09.26. 20:07.

A Prizma Projekt, a SYNERGY Projekt, valamint az Europol Ecstasy Logo System, az Europol Illicit Laboratory Comparison System, az ESDS rendszere és a CHAIN Projekt, és a többi program során elért eredményeket fel lehet használni az új pszichoaktív anyagok előállítására használt laboratóriumok felderítésében és felszámolásában is, hiszen az új pszichoaktív anyagok lényege abban rejlik, hogy csak kis szerkezeti változtatásokkal, de az ellenőrzött kábítószer hatását utánozva, és legalitás talaján maradván állítsanak elő újabb veszélyes szereket, különböző prekursorokból, vagy pre-prekursorokból kiindulva.

Erre példaként felhozhatjuk Magyarországon az elmúlt 10 évben felderített kábítószer-laboratóriumokat. Illegális kábítószer laboratórium alatt értjük azt a helyszínt, ahol engedély nélkül állítanak elő kábítószer. Nem nevezzük ugyanakkor illegális laboratóriumnak a tablettázás helyszínét.⁸⁴

2007-ben a rendőrség illegális kábítószer előállító laboratóriumot foglalt le Fótton. A házi laboratóriumban a lefoglaláskor 2C-B előállítás volt folyamatban, és mintegy 1,5 kg hígítatlan hatóanyagot sikerült lefoglalni. A 2C-B mellett további amfetamin-származékok előállítására alkalmas kiindulási anyagokat, valamint mintegy 0,5 kg 2,5-dimetoxi-amfetamin (DMA) vagy 4-bróm-2,5-dimetoxi-amfetamin (DOB) előállítására alkalmas anyagot (köztiterméket) is találtak.

Lefoglaltak olyan illegális laboratóriumot is, ahol feltételezhetően átitatott hordozóban csempészett kokaint vontak ki és alakítottak vissza – a feketepiacon értékesíthető – por formára. Ebben a laboratóriumban a kokain tartalmú porokon és oldatokon kívül, többek között amfetamin és metamfetamin előállítására alkalmas, nagyobb mennyiségű alapanyagot (benzil-metil-ketont) és reagenseket is találtak.⁸⁵

2009 júliusában egy budapesti lakásban foglaltak le illegális kábítószer-laboratóriumot. A lefoglaláskor amfetamin előállítás zajlott, de a helyszínen 2C-B és ennek előállítására alkalmas alapanyag, valamint BZP is volt.⁸⁶

2010 januárjában a rendőrség Tatabánya környékén derített fel és foglalt le illegális kábítószer-laboratóriumot. Az elkövetők efedrin tartalmú tablettákból kiindulva állítottak elő metamfetamint, az előállítás több helyszínen, néhány száz grammos méretben folyt.⁸⁷

⁸⁴ 2004-es éves jelentés az EMCDDA számára készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont "MAGYARORSZÁG" Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról. REITOX, 2013.12.08. 14:47. 76-77. http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/nr_hu_2004.pdf

⁸⁵ 2008-as éves jelentés az EMCDDA számára készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont "MAGYARORSZÁG" Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról REITOX, 2013.11.14. 22:28. 123. http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/nr_08_hu.pdf

⁸⁶ 2010-es éves jelentés az EMCDDA számára készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont "MAGYARORSZÁG" Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról REITOX, 2013.11.14. 22:24. 154. http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/nr_10_hu.pdf

⁸⁷ 2011-es éves jelentés az EMCDDA számára készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont "MAGYARORSZÁG" Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról REITOX, 2013.11.14.22:19. 84.

A Nemzeti Drog Fókuszpont által 2012 tavaszán végzett felmérés során a fogyasztók közül többen említették, hogy az egyéb klasszikus szerek (elsősorban a heroin és amfetamin, de a kokain, illetve az ecstasy is) rossz minősége, alacsony hatóanyagtartalma is elősegítette, hogy rövid idő alatt népszerűvé váljanak az új pszichoaktív szerek. A heroin kapcsán többen beszámoltak arról, hogy volt olyan időszak, amikor egyáltalán nem lehetett beszerezni. Ez szintén hozzájárulhatott ahhoz, hogy több heroin használó áttért a mefedronra, illetve annak betiltása után más szintetikus katinon származékokra.

Szintén új jelenség, hogy kezd felerősödni az ún. pre-prekurzor (formamid, APAAN) anyagok csempészete. Az alapanyagokat hivatalos engedély birtokában Kínából európai kikötőkbe (pl: Koper, Szlovénia) behajózzák, majd kisebb tételekben nyugat-európai illegális laboratóriumokba szállítják, ahol szintetikus kábítószer alapanyagának készítéséhez használják fel.

2011 szeptemberében Pest megyében foglaltak le amfetamint előállító illegális laboratóriumot, ahol a hatóanyag előállítása mellett tablettázást is végeztek. A rendelkezésre álló információk alapján a laboratórium kilogrammos nagyságrendben állított elő amfetamint. A laboratóriumhoz kapcsolódóan, további helyszíneken kender, illetve pszilocibin-gombák termesztése is folyt.

2011 decemberében Veszprém megyében került lefoglalásra amfetamint előállító laboratórium, melyben kilogrammosnál kisebb volumenben állították elő a hatóanyagot.⁸⁸

2012-ben két olyan illegális laboratóriumot is felderítettek, amelyekben amfetamint állítottak elő. 2012 áprilisában Budapesten találtak amfetamint előállító illegális laboratóriumot. A rendelkezésre álló információk alapján, a laboratórium kiindulási anyagként a kábítószer-prekurzor jegyzékben nem szereplő benzaldehidből kilogrammos nagyságrendben állított elő amfetamint. A rendőrség felderített olyan laboratóriumot is, ahol az egyik helyszínen a lakásban aceton felhasználásával vittek fel különböző nem listás anyagokra új pszichoaktív anyagot, és ezt kisebb adagokra osztva kívánták továbbforgalmazni.⁸⁹

2013 szeptemberében pedig Szegeden foglaltak le amfetamint előállító illegális laboratóriumot. A laboratórium több száz grammos nagyságrendben állított elő amfetamint, a prekurzor ellenőrzés alá nem tartozó benzaldehidből kiindulva. Három esetben olyan illegális laboratóriumot derítettek fel, amelyben nem előállítás, hanem tablettázás történt.⁹⁰

---

http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/emcdda_jelentes_2011.pdf

⁸⁸ 2012-es éves jelentés az EMCDDA számára készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont
 "MAGYARORSZÁG" Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról REITOX, 2013.11.12. 20:26. 96-97, 101.: http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_jelentes_2012.pdf

⁸⁹ 2013-as éves jelentés az EMCDDA számára készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont
 "MAGYARORSZÁG" Új fejlemények, trendek és részletes információk a kiemelt témákról REITOX, 2013.11.14. 22:13. 95. : http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_jelentes_2013_HU1.pdf

⁹⁰ 2014-es éves jelentés (2013-as adatok alapján) az EMCDDA számára. Készítette: Nemzeti Drog Fókuszpont, MAGYARORSZÁG, Új fejlemények, trendek, REITOX. 105.: 2014.12.14. 17:02.

A fenti folyamatokból az következik, hogy a különböző európai szinten elkezdett szintetikus kábítószeres előállítás és kereskedelme elleni projekteket folytatni kell, az ott megszerzett tapasztalatokat pedig hasznosítani lehet az új pszichoaktív szerek elleni harcban, mivel a 2012-től kezdve megfigyelhető, hogy már nemcsak importálják az új pszichoaktív szereket, hanem az egyes szervezett bűnelkövetői csoportok átálltak a hazai előállításra is. Ilyen projektek többek között a szintetikus drogok előállításához használt felszerelések katalógusa (*Europol Synthetic Drug Production Equipment Catalogue*) és az *Europol Ecstasy Logo* katalógusa, amelyet rendszeresen frissítenek és közzétesznek. Utóbbi fontosságára a következő példát lehet elhozni:

2010 júniusában Budapesten, nagy mennyiségű amfetamin-por mellett, közel 5000 db Korona lenyomatú tablettát és mintegy 100 gramm tömegű fehér port foglaltak le. A tabletták és a porok 4-FMA (4-fluor-metamfetamin) hatóanyagot tartalmaztak. A porokban a hatóanyag mellett adalékanyagként nagyobb mennyiségben lidokaint és fenacetint tartalmaztak. A tablettákban a 4-FMA mellett egyéb hatóanyag nem volt kimutatható. Ez a vegyület a BSZKI információi alapján Európában 2010 tavaszán több országban is megjelent tableta és por hatóanyagaként, illetve léghfrissítőként csomagolt folyadékban.⁹¹

Ez a lefoglalási adat álláspontom szerint utal arra a folyamatra, hogy a kábítószer előállítók a hagyományos kábítószeres mellett, új szintetikus anyagokat kívánnak ecstasyként értékesíteni, sajátos ecstasy logóval.

Az Archimedes Műveletben rejlő lehetőségek

A szintetikus kábítószeres kereskedelme és előállítása elleni küzdelem újabb állomásaként szót kell ejteni az *Archimedes Műveletről*, amelynek keretében az utóbbi idők legnagyobb szervezett fellépésére került sor a szervezett bűnözés ellen.

A bűnüldöző hatóságok összekötői tisztjei 34 országból vettek részt az eddigi legnagyobb összehangolt műveletben, amely a szervezett bűnözés ellen irányult az Európai Unió területén. Ennek során 1027 személyt tartóztattak le.

2014. szeptember 15. és 23-a között 34 ország bűnüldöző hatósága csatlakozott az Archimedes Művelethez, amelynek az irányítása és a támogatása az Europol főhadiszállásáról, Hágából történik. A művelet szervezett bűnözői csoportok és ezek infrastruktúrája elleni fellépést célozza az Európai Unió területén akciók sorozatával, célpontok százai

---

http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EMCDDA_jelentes_2014.pdf

⁹¹ Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet Monitoring hírlevél – 2010. október 1. Kritikus kábítószeres hatóanyag-tartalmának fokozott monitorozása 2010. III. hírlevél, 4.

http://www.bszki.hu/e107_files/downloads/MH2010III.pdf 2014.12.14. 17:09.

ellen, együttműködve az Eurojusttal, a Frontexszel és az Interpollal. Az Archimedes Művelet mérföldkő az együttműködésben, abban, hogy a bűnüldöző hatóságok közössége megkíséreljen összehangolt akciókkal fellépni a szervezett bűnözői csoportok ellen Európában. A művelet mérete és az elért eredmény példátlan, hiszen több mint ezer letartóztatást eredményezett egész Európában, és egyúttal figyelmeztetés is még a legkomolyabb szervezett bűnözői csoportoknak is, hogy a bűnüldözési hatóságok közössége eltökélt abban, hogy harcba szálljon ezen szervezetek illegális tevékenysége ellen, mondta Rob Wainwright, az Europol igazgatója.

2014 szeptemberében az európai rendőri vezetők összegyűltek az Europol székhelyén, hogy létrehozzák a 2014-es Európai Rendőrségi Vezetők Egyezményét, amelynek középpontjában az áll, hogyan tudják egyesíteni erőiket úgy, hogy a lehető leghatékonyabban bevetetők legyenek a társadalom jólétét és biztonságát fenyegető szervezett bűnözői csoportok visszaszorítására. A szervezett bűnözői csoportok tevékenységére és a kulcsfontosságú európai bűnözési gócpontok felszámolására koncentrálva a résztvevő 28 tagállam bűnüldözési hatóságának összekötő tisztjei, valamint Ausztrália, Kolumbia, Norvégia, Szerbia, Svájc és az USA is hírszerzésalapú támogatást nyújtva az Archimedes Műveletben látta a lehetőséget. Az Európában zajló együttes fellépés napjaiban, 2014. szeptember 15. és 2014. szeptember 23. között rajtaütésekre és egyéb beavatkozásokra került sor, célpontok százai ellen: például repülőterek, határátkelő-pontok, kikötők és a városok bűnügyileg különösen fertőzött részei ellen, amelyek kiválasztásában különösen jelentős szerepet játszott az Europol SOCTA elnevezésű részlege, amelynek információi az Európai Unió tagállamaiból és a harmadik országokból érkező bűnügyi hírszerzési jelentésekből, valamint azokból az elemzésekből származtak, amelyeket az Europol bűnügyi adatbázisából nyertek.⁹²

A SOCTA (*EU Serious and Organised Crime Threat Assessment*) az *Európai Unió Súlyos és a Szervezett Bűnözés általi Fenyegetettség Értékelése* elnevezésű program, a rendszerszerű elemzés terméke, és amely a bűnüldöző hatóságoknak azokat az információkat továbbítja, amelyeket sikerül begyűjteni a bűnözői cselekvésekről és bűnöző csoportok aktivitásáról az Európai Unió területén. A SOCTA modellezi a

⁹² Organised Crime Networks targeted in huge law enforcement operation in Europe. <https://europol.europa.eu/content/organised-crime-networks-targeted-huge-law-enforcement-operation-europe>. 2014.09.26. 20:23.

stratégiai döntéshozóknak a prioritásokat a szervezett bűnözés által jelentett fenyegetéssel szembeni válaszlépésekhez.⁹³

Az Archimedes Művelet operatív tevékenységéből származó eredmények a következők:

- 1027 egyént tartóztattak le,
- 599 kg kokaint és 200 kg heroint foglaltak le,
- 1,3 tonna kannabisznövény is lefoglaltak,
- 30 gyermeket sikerült megmenteni az illegális kereskedelemről.

Az évek múlásával napjainkra a közös fellépés az Európai Unió bűnüldöző hatóságainak általános jellemzőjévé vált, amellyel a szervezett bűnözés sajátos alakulására reagálnak. Az Archimedes Művelet a közös fellépéseknél szerzett tapasztalatokra épít. A művelet összehangolt szervezett akcióban, hosszabb ideig tartó művelet keretében igyekezett kihasználni a rendőrség, a vám- és egyéb végrehajtó szervek kollektív erejét, amit az a valós idejű élőerős hírszerzési információcsere is támogat, amely kilenc kiemelt prioritást élvező bűnügyi területre koncentrálnak. Ezek az Európai Unió többéves politikai ciklusának részterületei, melyeket az Európai Unió Bizottsága jelölt ki. Ide tartozik:

- az emberkereskedelem,
- az illegális bevándorlás,
- a szintetikus kábítószeres,
- a kokain és heroin kereskedelem,
- a fegyverkereskedelem,
- az áruhamisítások,
- az jövedéki csalások;
- a szervezett vagyon elleni bűncselekmények,
- a számítógépes bűnözés (nemzetközi gyermekek elleni szexuális, pedofil bűncselekmények, fizetési csalások).

Ezzel párhuzamosan a nyomozók a bűnözői csoportok által használt kulcs infrastruktúrát is megcélazzák, így az Internet használatát is, ami egyik segítője a bűnözésnek, valamint az illegális, bűnös úton szerzett jövedelem mozgásának a megfigyelését, amihez a pénzáttalási rendszert használják fel.

---

⁹³ EU Serious Organised Crime Threat Assessment (SOCTA 2013) <https://www.europol.europa.eu/content/eu-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta>. 2014. 09.26. 22:50

Együttműködve a Frontexszel és az Európai Unió tagállamaival, megközelítőleg 10.000 illegális bevándorlót ellenőriztek, ami szintén elvezetett olyan bűnözők letartóztatásához, akik az illegális bevándorlás lehetőségét igyekeztek kihasználni. A teljes műveletben összesen 170 segítőt tartóztattak le, és fontos felderítési adatokat sikerült összegyűjteni.

Az Europol központi szerepet játszik a teljes folyamat egyeztetésében és irányításában, mivel a 24-ből 7 művelet koordinációs központja Hágában található. A műveletek Europol tisztek vezetésével és minden érintett országból összekötő tisztek részvételével, és olyan munkatársak közreműködésével folynak, akik a nemzetközi bűnüldözési partnerhatóságoktól érkeztek. Az Europol szakemberei az összekötő tisztként tevékenykedő munkatársaik támogatásával, egyeztették az információcserét és a hírszerzést a nemzeti bűnüldöző hatóságok, a nemzetközi partnerek és az Europol között, amíg az Europol elemzői feldolgozták az információkat és valós idejű jelentéseket készítettek azok számára, akik a terepen részt vettek a rajtaütésekben és a műveleti tevékenységekben. Az Europol tisztjei ki is települtek a különböző helyszínekre az Europol mobil irodájukkal, ami számukra közvetlen, biztonságos hozzáférést biztosított az Europol centralizált adatbázisához és elemző eszközeihez. Bár az Archimedes Művelet valószínűleg véget ér, nyilvánvaló, hogy óriási operatív tevékenységet biztosít, ami viszont már közvetlenül vezethet további nyomozásokhoz és letartóztatásokhoz.⁹⁴

Az Archimedes Művelet keretében sikerült felderíteni egy nemzetközi szervezett bűnözői hálózatot is, amely felelőssé tehető a kulcs prekursoroknak az Európai Unió területére való behozataláért, és azért, hogy azokból aztán szintetikus kábítószer állítsanak elő. A bűnszervezet működését kiterjesztett operatív felderítő tevékenység eredményeként sikerült tehát feltörni, amit az európai bűnüldöző hatóságok hajtottak végre. A nyomozás elvezetett a nyolc főszereplő letartóztatásához, és ezzel együtt annak a csoportnak és bűnözői hálózatnak a felszámolásához, amely jó néhány éven át aktívan tevékenykedett az Európai Unió területén. A hatóságok Romániában, Ausztriában és Hollandiában 600 kg APAAN-t és 425 kg PMK-glicidát foglaltak le, amely piperonallal volt keverve. Ez a mennyiség 1,5 millió MDMA (ecstasy) tableta és 400 kg amfetamin előállítására lett volna elegendő. A felderítés, annak a bűnözői hálózatnak a felgöngyölítését célozta, amely a romániai hatóságok háta mögött 2012-től szerveződött, és felelőssé tehető a nagy mennyiségű

---

⁹⁴ Organised Crime Networks targeted in huge law enforcement operation in Europe. <https://europol.europa.eu/content/organised-crime-networks-targeted-huge-law-enforcement-operation-europe>. 2014.09.26. 20:23.

kábítószer-prekurzor kereskedelemért. 2014-re a bűnüldöző hatóságok ügynökségei Ausztriából, Belgiumból, Németországból, Magyarországról, Hollandia és Szlovénia támogatásával, valamint az Europolnak az ügyet előremozdító együttműködésével, levonták a megfelelő következtetéseket. A nyomozás során azonosították a csoport kulcsszereplőit, akik a PMK-glicidát és APAAN szállítását szervezték Kínából Románián és más európai országokon keresztül Hollandiába, ahonnan az üzletüket működtették. A nyomozás során a bűnüldöző hatóságok jó néhány összehangolt tevékenységet hajtottak végre, bevonva a folyamatba az Europolit és hét európai uniós tagállamot. Ennek során kiderült, hogy ez a csoport legalább 10,4 tonna APAAN-t és 650 kg PMK-glicidátot és piperonált csempészett az Európai Unió területére 2012-2013. folyamán. Az Europol bűnügyi hírszerzési információk kicserélésével, nemzetközi akciók összehangolásával és operatív elemzéssel támogatta a nyomozást.

Szintén az Archimedes Művelet keretében 2014. június 20-án 6 gyanúsítottat tartóztatott le az Europol Magyar Nemzeti Iroda az Europol támogatásával. A hat magyar állampolgár ahhoz a nemzetközi szervezett bűnözői csoportosuláshoz tartozott, amely felelős az új pszichoaktív anyagok előállításáért és terjesztéséért, és a nyomozás már 2013 óta folyamatban volt. Jelentős mennyiségű új pszichoaktív anyagot, porokat, füstölőkeverékeket, kristályos anyagokat és ezek előállításához szükséges eszközt foglaltak le. A tablettázó egységet felszámolták és a felszerelést, ami az új pszichoaktív anyag, a pentedron előállításához kellett, lefoglalták, beleértve egy kínai tablettázógépet és egy kínai keverőgépet is. Budapest más helyszínein is sok más terméket találtak, melyek összefüggésben álltak a dizájner drogok előállításával és terjesztésével. A nyomozás során és az akció napján az Europol gondoskodott arról, hogy analitikai és technikai támogatást nyújtson a nyomozók számára. A műveleti adatokat a helyszínen a mobil irodában ellenőrizték és elemezték, ami közvetlen összeköttetésben állt az Europol adatbázisával.⁹⁵

Az említett krimináltaktikai eszközök és módszerek azonban csak akkor vezethetnek eredményre, ha az azonosított anyag már szerepel a kábítószerekkel és a pszichotróp anyagokkal, valamint az új pszichoaktív anyagokkal végezhető tevékenységekről, valamint az ezen anyagok jegyzékre vételéről és jegyzékeinek módosításáról szóló 66/2012 (IV.2.) Korm.rendelet C) jegyzékében, illetve a lefoglalt anyag megfelel valamely alcsoport szerkezeti leírásának, vagyis az újonnan felbukkanó anyag alapváza a megnevezett helyettesítő(ke)t tartalmazza, így alkalmazható

⁹⁵ Site for the production of illegal party drugs dismantled in Budapest. <https://www.europol.europa.eu/content/site-production-illegal-party-drugs-dismantled-budapest> . 2014. 09.26. 20:16.

rá nézve a 2012. évi C. törvény 184-184/D.§-ában szabályozott „Új pszichoaktív anyaggal visszaélés” törvényi tényállása. Ellenkező esetben a közös alapvázú vegyületek módosításával, vagy lánchosszabbítással, vagy az alapvázhoz kapcsolódó csoportok helyének megváltoztatásával létrehozott új anyagokat szerkezetazonosítást követően néhány héten belül a C) jegyzékre lehet tenni⁹⁶, azonban ilyenkor a büntetőjog eszközei helyett másfajta jogi eszközöket kell bevetni, ami már másik cikk témája lehet.

***

The appearance, proliferation of the new psychoactive substances and the possible Criminal Procedure, forensic responses against the new phenomenon

Summary

This article is about the appearance and proliferation of the new psychoactive substances, and the possible forensic responses. In the introduction I am writing about the definition of the new psychoactive substance, and its general characteristics. Furthermore I mention the European Union regulation against the new psychoactive substances, especially the early warning system. In fact, more than 350 new psychoactive substances were officially notified in Europe up to 2014. Some of these are sold directly on the illicit market, while others so-called “*legal highs*” are sold more openly, such as through the Internet. In follow I deal with feasible investigative tactics and techniques, which can be successful against this crime, for example online inquiry, indoor detective, net inquiry (called *Rasterfahndung* in the German terminology). For instance “*Rasterfahndung*” is a special investigative tactic, which is about searching and gaining information from the different kind of databases, and after that catching the criminals. Finally I am writing about successful projects against synthetic drugs, which are being coordinated by EUROPOL, and the Operation Archimedes, which was taken place in September 2014.

---

⁹⁶ UJVÁRI István: Tudnivalók az új pszichoaktív anyagok szabályozásáról (2013. július 15-től hatályos változat). http://members.iif.hu/ujvary/Drugs/Ujvary2013_C-jegyzek-leiras-20130731.pdf25, 12-24. 2014.12.14. 18:43.

Kulcsár Judit

Polgári Jogi Tanszék

Témavezető: Szeibert Orsolya PhD, adjunktus

A gyermekek társadalmi helyzete, interperszonális viszonyai kultúrtörténeti, társadalomtudományi megközelítésekben

Bevezető

Ez a tanulmány a gyermekekkel való bánásmódról szóló tudományos elméletek, valamint azok társadalom- és kultúrtörténeti hátterét igyekszik röviden bemutatni. A gyermekek jogairól szóló értekezésben¹ fontos vizsgálni a jogok keletkezésének és implementációjának szociológiai, pszichológiai, gazdasági, demográfiai aspektusait is, mert azok nélkül nem értelmezhető a valóságosan létező joggyakorlat, illetve jogi kultúra. Ezért első megközelítésben a jogok kialakulásának alapját képező történeti, elméleti folyamatokat mutatom be, további fejezetekben foglalkozom a jogtörténeti vonatkozásokkal, majd az aktuális jogintézmények elemzésével.

A gyermekkel való bánásmód és társadalmi helyzetük alakulása komplex megközelítésben értelmezhető. Ennek részei például a kulturális-tudományos felfogások, a gazdasági viszonyok, a demográfiai trendek és a jogrendszer változásai. A különböző kutatók más és más tényezők fontosságát hangsúlyozzák.

A gyermekkortörténet fiatal tudományág, amely a szülő gyermek kapcsolat alakulását, az egyes korokban kialakult gyermekfelfogás változásait, az azokat befolyásoló tényezőket vizsgálja. A magyar tudománytörténetben *Pukánszky: A gyermekkortörténete*² című művében a szélsőséges és egymással vitatkozó álláspontok bemutatása mellett mértéktartó szintézisre is kísérletet tesz. Az egyes elméleteket főképp az ő munkáját alapul véve ismertetem.

---

¹ Ez a fejezet részét fogja képezni egy, a kiskorúak vagyonának védelméről szóló doktori értekezésnek

² PUKÁNSZKY Béla: *A gyermekkortörténete*, Budapest 2001.

A gyerekekkel való bánásmód, a szocializáció folyamata azért alakulhatott át gyökeresen, mert a különböző tudományok fejlődése és az intézményesülés térnyerése révén, már nem az intuíciók, ad hoc társadalmi szokások irányítják azokat. Nagy valószínűséggel hasonló szocializációs problémákat figyeltek meg a különböző társadalmakban korábban is, de azokat a mesékben és mítoszokban fogalmazták meg. *„Voltak mesék, melyek kiváltak a mítoszokból, és voltak olyanok, melyek beléjük olvadtak. Mindkét formában egy egész társadalom felhalmozódott tapasztalatai öltének testet; a régi idők bölcsességeit az emberek részben a maguk számára akarták fölleveníteni, részben a következő generációnak akarták továbbadni.”*³ A „nagy elbeszéléseknek” jelentős legitimációs ereje volt, amely lehetővé tette, hogy a hétköznapi gyakorlatban is általánosan elfogadott nézetek, hiedelmek és értékek irányítsák a társadalmi szereplőket, a közgondolkodást.

A társadalmi, gazdasági és technikai-tudományos változások egyre nagyobb teret nyitottak az egyéni tapasztalatnak és az egyéni látás- és beszédmódoknak, ami az életformák, a világnézetek és az értékek sokféleségéhez vezetett. A közös igények felkutatása és integrálása a modern intézményrendszerekbe mára a különböző tudományágak feladata lett.

Kitevés és a középkori gyermekképek

Az **antik** Földközi-tengeri kultúrák mentalitásában a gyermek értéke attól függött, hogy mennyiben segítette a család, a város fennmaradását. Egyéni képességeinek fejlesztése nem volt elsődleges szempontja nevelésének. Ezeknek a népeknek a gyermekképe nem rendelkezett romantikus vonásokkal, a gyermekek feladata az istenek szolgálata volt a családban és a társadalomban. Életük autoriter keretek között zajlott, gyakori volt a durva bánásmód. DeMause mai felfogásunk szerint rettenetes ókori görög-római civilizációt vázolt fel, ahol a gyermekek szexuális tárgyként való alkalmazása a mindennapok része volt. Ezt, illetve a *kitevés*⁴ gyakorlatát is a születésszabályozás motiválhatta kezdetben.⁵ Valószínűleg a gyermekgyilkosságokat is az esetek többségében a közösség érdekében követték el. Ugyanakkor az intézményes tudásátadás formái is kifejlődtek az ókori magas kultúrákban

³ Bruno BETTELHEIM: A mese bűvöletében, (ford.: Kúnos László) Budapest 2011. 29-30.

⁴ Kitevés: a szülők a csecsemőt, a kisgyermeket sorsára hagyják további gondoskodás nélkül

⁵ Lloyd DEMAUSE: The History of Child Abuse, The Journal of Psychohistory V. 25, N. 3, Winter 1998. <https://ritualabuse.us/ritualabuse/articles/the-history-of-child-abuse-lloyd-demausage-the-journal-of-psychohistory/>

a mind fejlettebb államformák és polisz struktúrák kialakulásával párhuzamosan.⁶

„Ha Romulust és Remust isteni atyjuknak, Marsnak szent állata, a farkas táplálja, ehhez is a világ minden tájáról hozhatók fel párhuzamok: Poszeidón szent állata, a ló táplálta Tyró ikreit a görög mítoszban, a kutya táplálta Cyrust, a perzsa birodalom megalapítóját is **mint kitett gyermeket**, farkas és medve a szláv mitológia óriás-ikreit, a hegyeket megmozgató Valigorát és a fanyúvő Virvidabot – sok egyéb mellett Fehérlófiát, a magyar népmese hőseit is ebbe a sorba állíthatjuk”.⁷ A kitett és esetlegesen állatok által felnevelt gyermekek toposza a későbbi korok meséiben is előfordult, melyben egy feltételezett társadalmi gyakorlat lenyomatát és pszichoanalitikus folyamatokat is találunk a modern értelmezések szerint.⁸ A kitevés tömeges előfordulásának gyakorlatában a gazdasági, társadalmi változások talaján valószínűleg a zsidó-keresztény vallás ilyen irányú tilalmai hoztak változást. A bibliai Ábrahám története, ha nem szakrális, hanem társadalom- és kultúrtörténeti jelentőséget tulajdonítunk neki, jelzi, hogy a gyermekáldozatra a törzsi társadalmakban már nem volt szükség, mert a gyermek, mint individuum felértékelődött anyyira, hogy szándékos elpusztítása elfogadhatatlanná vált.⁹

A tradicionális és középkori társadalmak szülői mentalitása és a gyermekkel való bánásmód több szerző szerint az anyai szeretet hiányára és az elutasító anyai magatartásra is visszavezethető volt.¹⁰

DeMause szerint nem a szülői szeretet hiányzott, hanem az a fajta emocionális érettség, amely ahhoz szükséges, hogy a gyermeket önmaguktól különböző lényként lássák és kezeljék.¹¹ A gyermekkor evolúciójának nevezte azt a folyamatot, amelyben pszichésen fejlődve egyre optimálisabb módon fordulnak a szülők gyermekeik felé. Valamennyi történetileg kialakult attitűd azonban tovább él napjainkban

⁶ PORTIK Erzsébet Edit: Gyermeknevelés az ókori társadalmakban in: <http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2012/nyar/8.pdf>

⁷ TRENCSENYI-WALDAPFEL Imre: Előszó in: Római regék és mondák, (feldolgozta: Boronkay Iván, szerk.: Trencsényi-Waldapfel Imre) Budapest 1961. 7.

⁸ Bruno BETTELHEIM: i.m. 2011. 94-106. és Sigmund FREUD: Totem és tabu In.: Sigmund FREUD: *Tömegpszichológia*. Társadalomlélektani írások (ford.: Szalai István) Budapest, 1995. 23–157.

⁹ TÓTH Olivér István: Weber és Freud: totem, tabu és a vallás keletkezése in: http://www.academia.edu/2365624/Weber_%C3%A9s_Freud_totem_tabu_%C3%A9s_a_vall%C3%A1s_keletkez%C3%A9se és PUKÁNSZKY Béla: i.m. 12.

¹⁰ Elisabeth BADINTER: A szerető anya, (ford.: Szekeres András, átd. Györkös Attila) Debrecen 1999. 120-121.

¹¹ Lloyd DEMAUSE: On Writing Childhood History, in: *The Journal of Psychohistory* 1988. 16 (2) <http://www.psychohistory.com/childhood/writech1.htm>

is, egyre kifinomultabb formákban, pszichogenikus fejlettségi szinttől függően. Kutatásai alapján beszámolt arról, hogy a 18. század előtt született gyermekek nagy százaléka a mai „bántalmazott gyermek” csoportjába tartozna. Több mint kétszáz nevelési tanácsadó könyvet vizsgált meg, s arra a következtetésre jutott, hogy legtöbbjük helyeselte, ha keményen megfenyítették a gyermeket, és valamennyi megengedhetőnek tartotta a verést bizonyos körülmények között.¹²

Shahar szerint a szülők gyermekeik iránti attitűdjében nemcsak az „érzelmi evolúció” létezése kétséges, hanem az a fejlődési modell is vitatható, mely szerint állandó és egyenletes a haladás, a nevelés emberibb és felvilágosultabb formája felé. Szerinte a középkori „nevelési elméletek” több rokonságot mutatnak a modern pszichológia és pedagógia teóriáival, mint a 18. században közkeletű nevelési koncepciók. A középkorban rendkívül gyakori gyermekbalesetek okát ő abban találta, hogy az emberek gondolkodása más volt, mint a mai: nem voltak képesek előre látni azokat a körülményeket, amelyek balesetet okozhattak, és nem tanultak a tapasztalatból. Sokszor ösztönösen cselekedtek, gondolkodásmódjuk fatalisztikus volt.¹³

Erre utal *Huizinga* is, amikor a középkori gondolkodás általánosító, összefüggéseket mellőző leírását adja. Szerinte a középkor mentalitását az élénk képzelet, naiv idealizmus és erős érzelmi élet jellemezte. A hiedelmek egyre erőteljesebbé váltak, és a korszak hanyatlásával együtt kegyetlenséggel társultak¹⁴.

Sokan nem értettek tehát egyet azokkal a tudományos vélekedésekkel, amelyek szerint a középkort az anyai szeretet hiánya jellemezte. A gyermekhez való empátikus viszonyulás elterjedésében azonban sok tényező együttes fejlődésének kellett bekövetkeznie. A kutatók egyik részének álláspontja szerint a középkori ember a gyermekeket kicsinyített felnőttek tekintette, mások szerint viszont a gyermekkort már akkor is elkülönült életszakasznak tartották.¹⁵

A gyermekkor történetének leírásakor óvatosan kell bánnunk egy korszak általánosításával. A középkort a földrajzi és kulturális széttagoaltsága semmiképp sem teszi alkalmassá általános jellemzésre ezen a téren sem. *Burkhardt* például korabeli forrásokra hivatkozva írja le

¹² Lloyd DEMAUSE: The evolution of childhood, in: The History of Childhood, (szerk.: Lloyd DEMAUSE) New York 1974. 1-73.

¹³ Shulamith SHAHAR: Gyermekek a középkorban (ford.: Pukánszky Katalin, Vajda Zsuzsanna) Budapest 2000. 88-89.

¹⁴ Johan HUIZINGA: A középkor alkonya, (ford.: Szerb Antal, Dávid Gábor, Vas István, Tótfalusi István) Európa Könyvkiadó, Budapest 1996. 173 -184.

¹⁵ PUKÁNSZKY Béla: Gyermekideológiák az eszmetörténetben

http://epa.oszk.hu/01500/01551/00055/pdf/educatio_EPA01551_2011-01-tan3.pdf

egy apa intelmeit, miszerint a nevelés nagyon fontos, de „*mindenfélre fölösleges keménység nélkül*” inkább a tekintély és a meggyőzés erejével kell hatni.¹⁶ A gyermeknevelési attitűdökben sok kutató szerint több az állandó, mint a változó elem, a gyermekre való odafigyelés, különleges természetüknek és eltérő szükségleteiknek felismerése társadalmilag is meghatározott.¹⁷

A középkorban tehát többféle attitűd és felfogás együtt és egymás mellett létezett. Az egyik fontos gyermekkép, amelynek fő jellemzője az önállótlanóság, törekenység és segítségre szorulás, a gyermeki jámborság volt, metaforaként jelent meg a keresztény ember számára és a mindenható Atya iránti alázatát, illetve az isteni teremtés jóságát fejezte ki. A másik gyermekkép ideája ezzel szemben a teljesség volt, amely az individuum integritásának eszményével az újkori gondolkodásban virágzott ki erőteljesebben.¹⁸

Szent Ágoston tézisei alapozták meg azt a későbbi középkori keresztény nevelési elvet, mely szerint a gyermek eredendően rosszra törekvő hajlamát a nevelőnek kell jó irányba fordítania az isteni kegyelem segítségével. Azt vallotta, hogy a gyermek nevelése folyamatos küzdelem, annak bűnös természete ellen. A gyermek képtelen a jót felismerni, ezért alá kell magát vetnie a felnőttek akaratának, a szigorú nevelésnek, melynek a verés is eszköze lehet. *Szent Ágoston* tehát hitt a gyermek nevelhetőségében, fontosnak tartotta az anya-gyermek kapcsolatot, saját gyermekkorának emlékeit felhasználva még táblázatot is készített, melyben a gyermekkor fejlődési szakaszait ábrázolta.¹⁹

A felvilágosodás és a nevelés felértékelődése

A reformáció, a kibontakozó felvilágosodás terjesztette el igazán a nevelés fontosságának tételét. *Erasmus* humanista gondolkodó, *Locke* az angol felvilágosodás kiemelkedő alakja, vagy a reformátor *Luther* műveiben is hangsúlyozottan szerepel a nevelés elengedhetetlen szerepe a gyermek életében. Magyar nyelvterületen a 17. századi erdélyi pedagógus, *Apáczai*

¹⁶ Jacob BURKHARDT: A reneszánsz Itáliában (ford.: Elek Artúr) Budapest, 1978. 243-247.

¹⁷ POLLOCK, L. A: A gyermekkel kapcsolatos attitűdök, in: VAJDA Zsuzsa és PUKÁNSZKY Béla (szerk.): A gyermekkor története, Budapest 2005. 176-210.

¹⁸ PUKÁNSZKY Béla: Romantikus gyermekeszmény, romantikus gyermekkép, www.pukanszky.hu/...Valtozo%20gyermekkorok/05_GYT_Romantikus

¹⁹ http://old.ektf.hu/hefoppalyazat/nevtort/9_szent_goston_vallomsok.html

Csere János dolgozta ki a felvilágosodás és a protestáns életeszménynek megfelelő nevelés elveit.²⁰

Luther szerint a szülők megkérdőjelezhetetlen abszolút hatalommal rendelkeztek gyermekeik fölött. A puritanizmus gondolatrendszerében később viszont az eredendő bűn megléte okán a szülők abszolút autoritása is megrendült. Feladatuk az volt, hogy segítsék gyermekeiket a helyes és erkölcsös viselkedés rögzítésén. A helyes nevelés a megerősödő polgárság életében a vallási tanok segítségével felértékelődött.

A reneszánsz humanistái az embernevelést, a karakterformálást tűzték ki célul. Hatásukra az irodalmi irányultságú „humán tanulmányok” egyre fontosabb helyet kaptak az iskolai tantervekben. A nevelés iránti igény fölerősödése a „jól nevelt gyermek” típusának körvonalazódásához vezetett.²¹

Erasmus szerint a gyermeket meg kell óvni a felnőttek világának durvaságától.²² Már ebben az időszakban megkezdődött a sajátosan zárt gyermekvilág kialakítására irányuló törekvés. A gyermekeknek szánt klasszikus olvasmányokat megrostálták, és kihagyták belőlük az erkölcsi értelemben kétes értékű részeket. Kialakult az az iskolai kultúra, amely meghatározóvá vált sok évszázadon keresztül, és olyan zárt világot teremtett a gyermekek számára, ahol a klasszikus műveltség megszerzése fontosabb cél lett, mint esetleg saját koruk eseményeinek értelmezése.²³

A *janzenizmus* katolikus mozgalom volt, és azt vallotta, hogy a gyermekiség szent, a szentlélek lakozik benne, ezért távol kell tartani minden káros befolyást, mint például a túl világias családi nevelést vagy a kollégiumok tömegnevelését. A jezsuitákkal folytatott konfrontáció következtében azonban be kellett zárni iskoláikat.²⁴ Több tanító rend közül a piaristák is ez időben emelkedtek ki.

A *pietizmus* mozgalma ezzel szemben bensőséges iskolai hangulatban a gyakorlati életre való nevelést tartotta fontosnak. Az iskolaalapító *Francke* a 17. század végén a világtól elzárkózó, befelé forduló vallásosság helyett a tevékeny, folytonos jó cselekedetekben megnyilvánuló hitéletre nevelt.

²⁰ APÁCZAI CSERE János: Válogatott pedagógiai művei (szerkesztette és fordította: Orosz Lajos) <http://mek.oszk.hu/07300/07334/07334.htm>

²¹ PUKÁNSZKY-NÉMETH: Neveléstörténet, <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/05.02.html>

²² PUKÁNSZKY-NÉMETH: Neveléstörténet, <http://mek.oszk.hu/01800/01893/html/04.htm>

²³ HOLLÓSI Hajnalka: Gyermekkép, gyermekvilág, gyermekfelfogás változásai pedagógiai megközelítésben http://www.iskolakultura.hu/iol/iol2008_2_92-103.pdf

²⁴ http://www.pukanszky.hu/eloadasok/JGYPK_Gyermekortortenet/Tankonyv/4_Ujkor.pdf

Nagy fontosságot tulajdonított a család nevelő erejének és a tanítók személyes példaadásának.²⁵

Comenius ugyanezen időszakban újfajta pedagógiai elveket vallott, és szerette volna azokat a gyakorlatba is átültetni. Comenius 1650-ben érkezett Magyarországra Lórántffy Zsuzsanna meghívására a Sárospataki Kollégium újjászervezése céljából. Négy évig tartózkodott Sárospatakon, majd miután politikai elképzeléseihez nem kapott támogatást, elhagyta az országot. Nevelési elképzeléseit arra alapozta, hogy az ember formálható, minden gyermek eleve eszesen születik, ezért minden gyermek nevelhető. A nevelés célját a képességek kibontakoztatásának elősegítésében látta, ami nagyon haladó gondolatnak számíthatott a késő középkorban.²⁶

A **18. századtól** az ipari társadalmak fokozatos kialakulásával egyidejűleg olyan összetettségűek lettek a társadalmi funkciók, a boldoguláshoz szükséges tudásanyag, amely egy gyermek számára már nem volt egyszerűen adaptálható, megérthető és követhető. A korábbi időszakoktól eltérően a felnőtté válás nem egyetlen szimbolikus aktustól, beavatástól vagy a felnőtté váló természetes belenövéstől függött, hanem azt jól elhatárolható szocializációs és tudásátadáson alapuló folyamat és a modern intézményes iskolarendszer előzte meg, felismerve a gyermeki lét valamiféle másságát, amelyet később a kifejlődő különböző tudományágak is elkezdtek vizsgálni.

A gyermekkor, tehát mint elkülönített életszakasz a polgárosodással és a modern államiság kialakulásával egyidejűleg vált általánosan elismertté. Ahogy elkülönült, egyben megszűnt a gyermekkor korábbi szabályozatlansága, mert a szocializációs folyamat decentralizált, mikroközösségekben történő és esetleges voltát felváltotta az állam törekvése arra, hogy azt egységes keretbe terelje. Az ezt megelőző korokra jellemző volt, hogy a gyermek a család magánvagyonra volt, és nevelése, oktatása – bizonyos társadalmi, vallási normák tiszteletben tartása mellett – a szülők magánügye volt. A középkorra jellemző oktatási „szabadság” és diverz nevelési minták, eljárások helyett a társadalom és az államigazgatás centralizálása mellett az újkorban az iskola – a maga szigorú belső szabályrendszerével és kontrolljával – mint nevelési hely vált általánossá, kivéve az oktatás és nevelés szerepét a család és egyéb kisközösségek kezéből.²⁷ A nevelés ügye lassan közüggé, állami feladattá

²⁵ PUKÁNSZKY-NÉMETH: Neveléstörténet in: <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/06.06.html>

²⁶ Pukánszky-Németh: Neveléstörténet, in: <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/06.01.html>

²⁷ Philippe ARIÉS: Gyermek, család, halál (ford. Csákó Mihály, Szapor Judit, szerk.: Ádám Péter) Budapest 1987.112-154

vált a kialakuló modern államokban, de erről később még részletesebben szólok.²⁸

A 18. század felvilágosult gondolkodói, mint fentebb már említettem, mind foglalkoztak a neveléssel és hittek annak mindenhatóságában. *Locke* a megszületett gyermek lelkét tiszta laphoz vagy folyóvízhez hasonlította, amelyet a nevelő, illetve a példamutató közeg formál.²⁹

A pedagógiai esszék azonban kezdetben sokkal inkább a felnőttek társadalmának gyermekekkel szemben megfogalmazott igényeiről szóltak, mint sem a gyermekek szükségleteiről. A nevelés funkciójaként megjelölt hasznosság és a gyermekkel való modern értelemben vett jó bánásmód összefüggése nem volt általánosan kidolgozott és elfogadott. A felvilágosodás gyermekképében kifejeződött, hogy lehetséges az ember evilági kiteljesedése, a körülmények erősebb befolyásolása, ezért fontos lett az utódokkal való foglalkozás is. Az emberi értelem természetes erejébe és az emberiség fejlődésébe vetett hit a gyermeki természet optimista megítéléséhez vezetett. Ennek hatására is csökkent a gyermekek fizikai bántalmazása és egyéb módon történő abuzálása.

A gyermek iránti figyelem növekedését az egyház is helyeselte. Már a 17. századtól kezdve egyre jobban kibontakozott a gyermek Jézus kultusza a tisztaságot és a gyermek fontosságát hangsúlyozva, amelyet több rend is képviselt működésében. Az individualitás megbecsülése csak a felsőbb társadalmi osztályok gyermekeinek kiváltsága maradt, a tömegek gyermekeire ezzel szemben úgy tekintettek, mint egyéni vonásokkal nem rendelkező, egyazon szempontok szerinti alakításra-formálásra váró lényekre. A szigorú és következetes irányításon alapuló nevelés stílusa nyomta rá bélyegét az európai országokban fokozatosan kiépülő és később tömegessé váló közoktatási intézményrendszerekre is.

Rousseau ugyanekkor számos ponton szembefordult a kor uralkodó felfogásával, megalapozva ezzel a későbbi korok új, progresszív pedagógiai elméleteit. A korabeli pedagógiai elméletet és gyakorlatot hevesen tagadva *Rousseau* úgy vélekedett: „*a gyermek mint természeti lény eredendően jó, csak a társadalmi együttélés rontja meg*”. *Rousseau* módszerek egész sorát javasolta, amelyekkel alkalmazkodó, együttműködő, a felnőtt számára "kényelmes" gyermeket lehet nevelni. Az általa bemutatott eljárások java része elegáns és humánus, a deklaráció szintjén szakít a veres „ősi módszerével”. A *rousseau-i* negatív nevelés lényege az volt, hogy egyrészt óvja a gyermeket a világ ártó

²⁸ PUKÁNSZKY Béla: A gyermekkor története, Budapest 2011. 11-15.

²⁹ PUKÁNSZKY-NÉMETH: Neveléstörténet, in: <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/06.06.html>

hatásaitól, ugyanakkor életszerű tapasztalatokat biztosítson számára, ezzel segítve a gyermek önfejlődését.³⁰

Rousseau gyakorlati pedagógiai tudását és elméleteinek helyességét kritikusai megkérdőjelezték, hiszen felfogása ellentmondásokkal teli, azonban hatása igen jelentős volt, amely már a maga korában is több síkon jelentkezett. Az egyik ilyen volt például, a köziskola-ellenesség. *Diderot* is *magánnevelés* híve volt.³¹ A magánnevelés reneszánszát élte ekkoriban a főúri körökben és a tehetősebb polgárcsaládokban, jóllehet a felvilágosodás eszmerendszere is alapvetően az intézményes oktatás általánossá tételének követelményét fogalmazta meg.

A 18. század során Európában javultak az újszülött gyermekek életkilátásai, de ez több tényezőtől is függött. Bizonytalan volt annak az újszülöttnak a sorsa, akit szoptatós dajkához adtak. Ilyen csecsemők tömegével kerültek ki még a magasabb társadalmi osztályok gyermekei közül is. Amíg tehát sok gyermek született, viszont a gyermekhalandóság is nagyon magas volt, addig a gyermekekre úgy tekintettek, mint törékeny, de könnyen pótolható lényekre, akik viszonylag csekély értéket képviselnek. A gyermekkor számukra „szükséges rossz” volt a felnőtté válás vezető úton.³²

Ez a felfogás azonban kezdett átalakulni a 18. század második felében, és kezdetét vette a gyermekkor felértékelődése, emancipálódása. A fejlődő medicinális ismeretek, a védőoltások bevezetése és a higiéniai viszonyok általános javulása következtében a 18. század közepétől a gyermekhalandóság arányszáma csökkent, nőtt a várható élettartam is. Ez a tendencia erősebbnek bizonyult, mint a születések számának viszonylagos csökkenése, így a fejlett országok népessége gyors növekedésnek indult. A már kisebb létszámú családokban nagyobb figyelmet tudtak szentelni a gyermekek egyéni fejlődésének, nevelésének. Valószínű, hogy létezett valamiféle családtervezés és születésszabályozás a protestáns hit talaján is, amely ezeket a tendenciákat felerősítette és ideológiailag megalapozta.³³

A **19. századtól** Európa és Észak-Amerika gazdagabb régióiban a születési ráta csökkenő tendenciája és a gyermekhalandóság csökkenése átalakította a gyermekek társadalmi helyzetét. A gyermek egyre fontosabb szerepet töltött be a családban. A kötelező oktatás

³⁰ PUKÁNSZKY-NÉMETH: Neveléstörténet, <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/07.01.html>

³¹ PUKÁNSZKY-NÉMETH: Neveléstörténet

<http://mek.oszk.hu/04700/04736/html/finaczyujkori0008/finaczyujkori0008.html>

³² MULLER, P.: Childhood's changing status over the centuries, in: Child development (szerk.: Brockman, L.M. - Whiteley, J. H. - Zubak, J. P.) Toronto 1973. 2-10.

³³ PUKÁNSZKY Béla: A gyermekkor története, Budapest 2011. 11-15.

elterjedésével a gyermekekre már egyre kevésbé lehetett számítani a családi munkamegosztásban. Elkezdtek azonban a gyermeket olyan „tőkének” tekinteni, amelybe érdemes investálni, mert ez a befektetés megtérül.

A 19. század elején a magánszféra sérthetetlenségének alapelve a megerősödő polgári nukleáris családmódel alapja lett. A család a monogám házasságra épült, amelyet a partnerek elvileg kölcsönös egyetértésben, szabad elhatározásukból kötöttek. A család tehát olyan társadalmi képződmény lett, amelyet erős materiális, racionális és egyre erősödő emocionális kötelékek tartottak egyben. A polgári kiscsalád feje a családapa, akinek tekintélye megkérdőjelezhetetlen volt. A család anyagi alapjainak megteremtőjeként általában az otthontól távol végezte mindennapi munkáját, és csak szabadidejét töltötte felesége és gyermekei körében. Új mozzanatként fogalmazódott meg az a követelmény, hogy a családfőnek alapvető kötelezettségei vannak gyermekeivel szemben. Az ipari forradalommal egyidejűleg a polgári középosztály esetében az otthon és a munkahely fokozatosan elvált egymástól, a privát szféra elkülönült, és a nők szerepe – a korábbiaknál is jobban – korlátozódott: feladatuk a háztartás vezetése és a gyermeknevelés lett.

A polgári lakásokban új helyiség jelent meg a század folyamán: a gyermekszoba. Körvonalazódtak a gyermeki lét terei, idődimenziói és tevékenységi formái. Megszületett a játékipar, gyermekbútorok készültek, kialakult a kifejezetten gyermekeknek szánt irodalom. Mindezt azonban nem lehet függetlenül szemlélni a később kialakuló fogyasztói társadalom csíráitól.

A felvilágosodással újrafogalmazódott az anyaideál. Az „új édesanya” a szülés után nem adta dajkához gyermekét, hanem saját maga szoptatta, ami főleg Angliában, illetve Amerikában volt bevett gyakorlat. A szülők ekkor már nem rejtették véka alá félelmeiket, leveleikben, naplókban gyakran adtak hangot aggodalmuknak a gyermekeiket illetően. A gyermek halálát igazi tragédiaként élték át. Az alsóbb társadalmi osztályokban azonban továbbra is magas volt a dajkához adott és a kitett csecsemők száma. A csecsemőhalálozás mértéke mindenütt szorosan összefüggött tehát a szülők társadalmi helyzetével.³⁴

A gyermek „másságának” hangsúlyozása összekapcsolódott a gyermekek intézményes elkülönítésével. A polgári korszak tipikus gyermekképei jól tükrözik a gyermek elkülönültségét a felnőttvilágtól.³⁵ A

³⁴ PUKÁNSZKY Béla: A gyermekkor története
http://www.pukanszky.hu/eloadasok/JGYPK_Gyermekkortortenet/Tankonyv/7_A%20gyermek_evszazada.pdf

³⁵ PUKÁNSZKY Béla: Romantikus gyermekeszmény, romantikus gyermekkép

polgári életforma ellenpólusaként jelent meg gyermek a maga sajátosan értelmezett jellegzetességeivel. Ez a romantikus gyermekkép azonban nem törekedett a gyermeknevelés valós problémáinak és az empirikusan felfedezhető gyermeki természetnek a megismerésére. Mitizáló felfogása, a századfordulón a felvirágzó gyermekpszichológiával és a gyermeki alkotóerő iránti érdeklődés felerősödésével érte el csúcspontját. A kulturális primitivizmusnak ez a fajtája nemcsak a művészek, az írók és a pszichológusok köreiből terjedt el, hanem a pedagógiában is hódított, melynek veszélyeit a modern kritikák sora fejtette ki.³⁶

A darwinizmus képviselői viszont az empirikus kutatások kiváló alanyára leltek a gyermekben, aki az emberi filogenezis és történelem természetes múzeumaként mutatta be az emberiség fejlődésének stációját.³⁷

Abszolút és alkotmányos monarchiák

A felvilágosult abszolút monarchiák jogszabályi keretek között bár, de világosan megfogalmazott uralkodói szándékkal igyekeztek egységesíteni az iskolarendszert. Mária Terézia, valamint fia, II. József uralkodása alatt a felvilágosult abszolutista kormányzati elveket érvényesítették a Habsburg Birodalom közoktatásának irányításában is. A legjelentősebb ilyen jellegű intézkedés az I. Ratio Educationis volt, ami olyan egységes oktatási-nevelési rendszer létrehozását célozta, amely az állam totális felügyelete alatt állt.

A politikai, hatalmi és jogi eszközökkel megkísérelt, erőszakot sem nélkülöző modernizációs törekvés egyik legfontosabb eszköze a közigazgatás volt, melynek elengedhetetlen alapfeltétele volt az egységes oktatáspolitikai és iskolarendszer megteremtése. A hivatalnokok közé mind többen kerültek be a tanult polgári rétegből, a szakképzettség követelménye egyre inkább háttérbe szorította a származáson alapuló kiválasztási rendszert. Az állam közhatalmi jogosítványait érvényesítette olyan területeken is, amelyek korábban szabályozatlanok voltak, mint például a népjólét, az egészségügy és az oktatás.

A felvilágosult abszolutista államberendezkedésű országok fő szempontja az iskolarendszer tekintetében a hasznosság, az államcél, az uralkodói akarat teljesítése volt. *„Nem tudósokra van szükségem, hanem jó és tisztességes polgárookra. Önöknek az a feladatuk, hogy ilyen polgárokat*

---

www.pukanszky.hu/.../Valtozo%20gyermekkorok/05_GYT_Romantikus

³⁶ George BOAS: The cult of childhood, London 1966. 83-86.

³⁷ PUKÁNSZKY Béla: A gyermekkor története, Budapest 2001. 21.

neveljenek a gyermekekből. Aki engem szolgál, azt kell tanítsa, amit én elrendelek tanítani. Ha valaki erre nem képes, vagy új ötletekkel áll elő, az mehet, vagy én menesztem.”³⁸

Az angolszász, illetve francia gondolkodás az alkotmányos monarchiát tartotta megfelelőbbnek, így a demokratikus államok alapelveiről és nevelés kapcsolatáról is értekeztek. *„Legelőször a nevelés törvényeit ismerjük meg. És minthogy ezek arra készítene elő bennünket, hogy állampolgárokká legyünk, minden egyes családot azonos elvek szerint kell kormányozni, mint azt a nagy családot, amely valamennyit magában foglalja. Ha a népnek a maga egészében van egy bizonyos vezérelve, akkor a nép alkotórészeinek, vagyis a családoknak szintén lesz. A nevelés törvényei tehát mindegyik fajtajú kormányzatban különbözőek lesznek. Tárgyuk a monarchiában a becsület, a köztársaságban az erény, az önkényuralomban a félelem.”* – írta Montesquieu. Meglátásai az önkényuralmi nevelés mechanizmusáról is időtálló elemzésnek mutatkoznak. *„Itt szolgálai nevelésre van szükség. Még a parancsolás szempontjából is előnyös, ha az illető ilyen nevelést kapott. ... A feltétlen engedelmesség feltételezi, hogy aki engedelmeskedik, tudatlan legyen. De ugyanez áll arra is, aki parancsol: egyáltalán ne tanakodjék, ne kételkedjék, még csak ne is fontoljon meg semmit; az önkényuralmi államokban minden ház egy külön birodalom. A nevelés tehát, amely arra irányul, hogy az ember együtt tudjon élni a többiekkel, itt nagyon korlátozott. Mindössze arra szorítkozik, hogy beoltsa a szívekbe a félelmet s az elmékbe néhány igen egyszerű elv ismeretét. A tudás itt veszedelmes lenne, a versengés végzetes;...”* Megfogalmazta a demokráciára nevelés szükségességét és a szülői mintakövetés fontosságát is.³⁹

A francia forradalom ideje alatt Condorcet összegezte nevelés elméletét, amely szerint a kételkedés, a gondolkodás készségeinek megtanítása a fő cél, és nem csupán a tudományok oktatása és készen kapott igazságok átadása.⁴⁰

A demokrácia és a nevelés kapcsolatát a kialakuló amerikai társadalom tanulmányozása kapcsán elemezte Toqueville: *„Ha a műveltség minden időkben az emberek függetlenségének védelmét szolgálja, akkor ez különösen igaz a demokratikus századokban. ... A demokratikus népeknél tehát a hatalom központosítása és az egyéni szolgaság nemcsak az*

³⁸ Részlet I. Ferenc osztrák császár 1821-ben, Laibachban (ma: Ljubljana) mondott beszédéből, in: Daron ACEMOGLU - James A. ROBINSON: Miért buknak el a nemzetek? A hatalom, a jólét és a szegénység eredete, (ford.: Garamvölgyi Andrea) Budapest, 2013. 216-217.

³⁹ MONTESQUIEU: A törvények szelleméről (1748)

<http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/search?author=Montesquieu&amode=words>

⁴⁰ M. J. A. N. de CONDORCET: Az emberi szellem fejlődésének vázlatos története, (ford.: Pödör László) Budapest 1986. 59-69.

egyenlőséggel arányosan fog fejlődni, hanem a tudatlanság miatt is.” Szerinte az egyén szabadságához és a kollektív hatalommal szembeni individuum maximális védelméhez a nevelésnek kell szolgáltatnia a szellemi alapokat.⁴¹

A felvilágosodás gondolkodói tehát alapjaiban ismerték fel a gyermekek intézményes szocializációjának és a kiépült vagy kiépülő államhatalmi rend kölcsönhatásának folyamatát. Ezen tézisek „használata” pro és kontra tetten érhető valamennyi későbbi kor neveléspolitikájában.

Ennek fényében a köziskola megkerülhetetlen intézménnyé vált a 18.-19. században. A köznevelés elméleti alapjait dolgozta ki *Pestalozzi*, aki a szegény gyermekek nevelése és a népnevelés ügyét helyezte a középpontba. A 18. század utolsó negyedétől gyakorlati kísérleteiben és elméleti műveiben a modern pedagógiai módszerek kidolgozását tűzte ki célul, amiket a köziskolák számára kívánt hasznosítani, még tanítóképzőt is létesített ennek érdekében.⁴²

Az intézményes szocializáció általánossá válása a 19. században

Durkheim fogalmazta meg összefoglalóan az újkor azon felismerését, hogy: *„A nevelés a fiatal nemzedék módszeres szocializálása.”* A demokratikus társadalom tagjává válásához kell biztosítani a gyermek számára a nevelést, aki a társadalom céljai, fejlődése és felépítése ismeretében alakul társadalmi lénné.⁴³

A **nemzetállamok kialakulásával** a gyermekekre már úgy is tekintettek, mint a jövő polgárára, katonájára, akinek kötelességei lesznek nemzetével szemben, ami indokolt gondolattá tette a családok életébe történő beavatkozást, főként az alacsonyabb státuszú társadalmi rétegeknél. A pedagógiában elméletek egész sora született a társadalom szempontjából hasznos állampolgárrá nevelés módozatairól, s ezek a teóriák az iskolák hétköznapi életében is nyomot hagytak. Az iskolára egyre többen úgy tekintettek mint a beilleszkedésre és önálló életvezetésre képes emberek nevelésének színterére, és elindult az általános és kötelező köziskolai rendszer kiépítése.⁴⁴

⁴¹ Alexis de TOCQUEVILLE: Demokrácia Amerikában, (ford.: Fehér Juszina, Martonyi Éva) in: Szociológiai történeti Olvasókönyv (szerk.: Hidy Péter) Pécs 1996. 28-32.

⁴² PUKÁNSZKY-NÉMETH: Neveléstörténet, <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/07.04.html>

⁴³ Émile DURKHEIM: A pedagógia természete és módszere, in: FERGE Zsuzsa (szerk.): Francia szociológia, Budapest 1971. 37–56.

⁴⁴ HOLLÓSI Hajnalka: Gyermekkép, gyermekvilág, gyermekfelfogás változásai pedagógiai megközelítésben http://www.iskolakultura.hu/iol/iol2008_2_92-103.pdf

A kiegyezés utáni Magyarország oktatási reformjával Európában egyedülállóan előljárt. A népoktatási törvény⁴⁵ Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter nevéhez kötődik. Eötvös az egész magyar közoktatás gyökeres átformálását tűzte ki célul, de ebben a többlépcsős folyamatban szerinte abszolút elsőbbséget élvezett a népoktatás ügye. Vállalását így fogalmazta meg: „... kötelessége az államnak is az, hogy a gyermekeket jó állampolgárokká nevelje fel. Miből következik, hogy ott, hol a szülék vagy az egyház a gyermekek oktatásáról nem gondoskodnak, az állam vállalja magára ezt a kötelességet.”⁴⁶ A törvény sok más európai országot megelőzve vezette be az általános tankötelezettséget.

Az iskoláztatás általános követelménye csak úgy válhatott valóra, hogy nőtt a munkaképes népesség száma, a termelékenység és ezzel együtt az életszínvonal is, így a gyermekmunkát, mind szélesebb társadalmi csoportok tudták nélkülözni. A széles körben terjedő köznevelésnek természetesen számtalan szakembere támadt, akik koncepcióval látták el a 19. századtól tömegméreteket öltő és formálódó köznevelési rendszereket, ilyen volt például *Herbart* is, aki meghatározó szerepet vállalt a porosz köznevelés kialakításában a 19. század elején.⁴⁷

A 19. századra tehető az óvodaalapítások kora, az intézményes leánynevelés kiépítése, a széles körű tanítóképzés megvalósítása, a szakképzés különböző formáinak életre hívása, valamint az egyetemek modern kori megújítása is.

A kiépülő és hatalmas tömegeket befogadó iskolarendszerek túlsúfoltsága, rugalmatlansága, a megfelelő feltételek hiánya, a diákok túlterheltsége azonban már ekkor olyan problémaként jelent meg, mellyel nehezen birkóztak meg az új és központilag irányított oktatási rendszerek.⁴⁸

A testi fenytés, a szigorú alávetettség és kiszolgáltatottság hozzátartozott a korabeli iskolák mindennapjaihoz. Az iskolai nevelés a gyermek teljes életének kontroll alá vételét célozta. A *“fekete pedagógia”* elnevezést⁴⁹ már a modern szakirodalom használja erre a nevelési stílusra, melyre a gyermek kiszolgáltatott helyzetével visszaélő, a nevelést a gyermek rovására mindenáron „ésszerűsíteni” akaró törekvés volt

⁴⁵ 1868. évi XXXVIII. tc. a népiskolai közoktatás tárgyában

⁴⁶ PUKÁNSZKY-NÉMETH: Neveléstörténet, <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/09.02.html>

⁴⁷ PUKÁNSZKY-NÉMETH: Neveléstörténet, <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/08.04.htm>

⁴⁸ HOLLÓSI Hajnalka: Gyermekkép, gyermekvilág, gyermekfelfogás változásai pedagógiai megközelítésben http://www.iskolakultura.hu/iol/iol2008_2_92-103.pdf

⁴⁹ Katharina Rutschky használta először műveiben.

jellemző. *Mallet* átfogó munkájában tekintette át a gyerekek alattvalóként való kezelésének idevonatkozó történetét.⁵⁰

A pszichoanalízis és a gyermekközpontú szemlélet megjelenése a 20. században

A 20. század első évtizedeiben Nyugat-Európában általánossá vált a „kis család”. Már a századfordulót a gyermek személyisége felé fordulás és annak jobb megértésére való törekvés jellemezte.

Ennek egyik úttörője *Freud* volt, aki a pszichoanalízis módszertanával próbált a gyermekkori érzésekre és ösztönökre rávilágítani. Lerombolta a gyermekkor és a család idealizált képét. A családi idillről bebizonyította, hogy nagy erejű és igen ellentétes érzelmeket, súlyos konfliktusokat takar el.⁵¹ *Alice Miller* szerint Freud nem mondhatta ki, mert abban a korban a pszichoanalízis hitelességét rombolta volna le, de valószínűleg rájött, hogy a családon belül nemcsak vágyak, de tényleges „ösztönkiélések” is történtek a gyermekek rovására, ezért megmaradt a sokkal emészthetőbb projekciós elméleteknél.⁵²

A „felettes én” megragadásában találta meg Freud a vallás, a morál és a szociális érzékenység eredetét, azt a helyet, ahol a társadalom, a kultúra behatol tudattalanunkba, befolyásolja működését. A pszichoanalitikus gondolkodás a gyermekkorról innen datálható, hatalmas fejlődése széles körben éreztette hatását.

A *pszichoanalitikus neveléstan és kisgyermekgondozás* nagy hatású magyar képviselői *Pikler Emmi*⁵³ és *Mérei Ferenc*,⁵⁴ a Nevelési Tanácsadó Hálózat kialakítását és a gyermeklélektan eredményeinek oktatásban történő hasznosítását tűzték ki célul. *Pikler* gyermekorvosként írta az anyáknak szánt egyik tanácsadó művét, mely 1940-ben jelent meg először. Ebben megfogalmazta, hogy a gyermek egészséges fejlődését kedvezően befolyásolja, ha a felnőtt beavatkozása nélkül, szabadon gyakorolhatja mozgás- és játéktevékenységét, illetve fejlődésében a saját ritmusát követheti. Fontosnak tartotta, hogy a szülők tartsák tiszteletben gyermekeik fejlődési ritmusát, alakítsanak ki nyugodt és harmonikus

⁵⁰ MALLET, Carl-Heinz: *Untertan Kind*, Berlin 1990.

⁵¹ Sigmund FREUD: *Válogatás az életműből* (válogatta és a bevezetőket írta: Erős Ferenc) Budapest 2003. 489.-494. és 551-571.

⁵² Alice MILLER: *Kezdetben volt a nevelés* (ford.: Fisher Eszter) 2011. 58.

⁵³ Dr. PIKLER Emmi: *Fejlődés- és neveléslélektani vizsgálatok a csecsemőotthonok országos módszertani intézetében*, Magyar Pszichológiai Szemle 1971. 28.

⁵⁴ MÉREI Ferenc: *A gyermek világnézete. Gyermeklélektani tanulmány*. Budapest, 1945. 117.

életritmust, napirendet, amely jól illeszkedik a gyermek biológia igényeihez.⁵⁵ 1946-ban kezdte megszervezni a Lóczy Lajos utcai Csecsemőotthont, amely 1970-től a Csecsemőotthonok Országos Módszertani Intézeteként működött.

A második világháború után, 1940-es évek végén, és az 1950-es években a szülési kedv fellendülése főleg a közép- és felső osztályokban volt tapasztalható, az alsóbb rétegek körében ezzel szemben továbbra is alacsony volt a születések aránya. Így ezekben az évtizedekben egy sajátos „U” alakú görbe jellemezte a születésszám és a társadalmi státusz közötti összefüggést. A háború utáni fellendülés idején a fejlett társadalmakban felértékelődött a család, az emberek a meghitt családi körben keresték személyes boldogságukat.

A gyermekvállalás is bekerült a legfontosabb értékek körébe. A gyermek, mint „király” a családon belül joggal érezhette, hogy vágytak rá, hogy fontos a szüleinek. Később azonban a fiatalabb anyák ebben a generációban már túlzott tehernek érezték a sorozatos gyermekszülést és a háziasszonyi szerepet. A gyógyszeripar forradalmi termékeivel elkezdődött a tablettás fogamzásgátlás korszaka. Így azután a „baby-boom” rövid közjátéka után ismét folytatódott az 1930-as években megszakadt folyamat, amely a születések számának további csökkenésében öltött testet. A gyermekbe való mérhetetlenül nagyarányú érzelmi és pénzügyi befektetés általánossá vált.⁵⁶

Az új, gyermekközpontú szemlélet térhódítása az 1940-es évek második felében Spock amerikai gyermekgyógyász - pszichológus „Csecsemőgondozás és gyermeknevelés” című könyvének megjelenésével alapvető fordulatot hozott a közgondolkodásban. Spock könyvében közvetlen hangon szólította meg a szülőket, és arra biztatta őket, hogy „természetes” módon, szeretettel és örömmel gondozzák-neveljék gyermekeiket, így nevelhetnek olyan felnőtteket, aki szeret másokat, és élvezni tudja az életet.⁵⁷

A 20. században különösen feszítő kérdéssé kezdett válni a testi fenyítés alkalmazásának megítélése, amely a kultúrtörténet során állandó viták középpontjában állt. A középkorban az agresszió elfojtása nem volt széles körben elvárt, jogilag minden esetben szankcionált követelmény, azzal együtt, hogy sok korabeli humanista bölcselkedő ítélte el a gyermek verését. Ehhez nagyon hasonló példa a gyermekmunka megítélése is. A 20. század második felére jogilag kizárták mindkettő alkalmazását.

⁵⁵ Dr. PIKLER Emmi: Mit tud már a baba? Budapest 1976. 9.

⁵⁶ PUKÁNSZKY Béla: Bevezetés a gyermekkor történetébe, <http://www.pukanszky.hu/gyertort.pdf>

⁵⁷ Dr. Benjamin SPOCK: Csecsemőgondozás, gyereknevelés, (ford.: Vitray Tamásné) Budapest 1973. 232.

Társadalmi konszenzus, megfelelően működő intézményrendszer és egyéb szociális feltételek biztosítása nélkül azonban ennek kikényszerítése sokszor még napjainkban is eredménytelen.

A családon, iskolán belüli, gyermekek felé irányuló erőszak féken tartása alapvető cél lett a modern euro-atlanti kultúrákban, jogszabályokban rögzített eljárási és intézményi szabályokkal körbebástyázva. Mégis azt tapasztalták a szakemberek, hogy ezek valós társadalmi implementációja az egész társadalom szolidaritási és belső erőviszonyain nyugszik. A többségi társadalom szemléletváltozása, illetve az intézményrendszer ráhangolódása tudja a gyermekekkel szemben bármilyen céllal és jelleggel alkalmazott agresszió, illetve visszaélés visszaszorítását elérni a gyakorlatban, ez erős közösségi kontroll nélkül a modern viszonyok között sem megy.⁵⁸

Az állam nemcsak a gyermekek intézményes szocializációját vette a kezébe, hanem a veszélyben élő gyermekekről való gondoskodást is. A 20. század második felében szerveződött meg a gyermekvédelem állami intézményrendszere is, melyről majd a későbbi fejezetekben lesz szó.

A reformpedagógiák

Riesmann különböző demográfiai és gazdasági korszakokkal összefüggésben jellemezte a gyermekek történeti helyzetét. A tradícióktól irányított demográfiailag növekvő társadalmakban a gyermekek nagyon hamar felnőttek lettek. A gyermek nevelését a tágabb közösség végezte, a mintákat szinte mind ismerték, és új kihívásokkal nem szembesültek, ez volt a belülről irányított korszak.

Középső szakaszban a felnevelő és a felnövekvő generációk új kihívásokkal találkoztak, így új célok fogalmazódtak meg a nevelés során. Az alkalmazkodás alapjait azonban még a nevelés és az oktatás jelentette.

A harmadik a kívülről irányított korszak. A kívülről irányított korszakban a szülők is elbizonytalanodtak az átadandó értékekkel kapcsolatban. A nevelés fő követelményévé az alkalmazkodás képességének elsajátítása vált. Ezzel együtt az iskola és a kortárscsoport egyre nagyobb szerepet kapott a gyermekek életében.⁵⁹ Ez azonban sokkal védtelenebbé tette a gyermekeket a politikai, illetve gazdasági befolyásoló hatásokkal szemben.

⁵⁸ KEREZSI Klára: A védtelen gyermek Budapest 1995.

http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/Kerezsi_Klara_A_vedtelen_gyermek.pdf

⁵⁹ David RIESMAN: A magányos tömeg, (ford. Szelényi Iván, szerk.: Kemény István) Budapest 1983. 76-97.

Az elbizonytalanodás és az iskolakritikák felerősödése, a pedagógia megújítására való törekvés számtalan reformpedagógiai irányzatot hívott életre. Ezek gyakran összefonódtak a gyermek- és fejlődéslélektan friss eredményeivel.

A 19. század végén jelentkeztek Európa-szerte a később is nagy hatással bíró reformpedagógiai mozgalmak, mint például a *Jena Plan* vagy *Montessori* módszertana. A Montessori-módszer lényege hogy a gyermekeket olyan környezetbe helyezte, olyan játékeszközökkel vette körül, amelyeket kézbe véve és használva saját tapasztalataik alapján fedeztek fel dolgokat, fejlesztették képességeiket, jutottak el új ismeretekhez. A tanításközpontúság helyett az önálló tanulást helyezte előtérbe. A hatalom a fasizálódó Olaszországban először megpróbálta kisajátítani a módszert, majd miután Montessori nem kívánt együttműködni, feketelistára került hazájában.⁶⁰ Gondolatai és módszerének nagy része a modern és hivatalos pedagógiába is beépült, és nagy hatást gyakorol mind a mai napig.

A korabeli reformpedagógiák előtérbe akarták helyezni az iskolai munkában való aktív, „együttgondolkodó” részvételt, a művészetek iránti fogékonyságot és alkotókedvet, a hagyományos tekintélyek megkérdőjelezését. Az új gyermekkép szemlélete szerint a gyermek minőségileg más, mint a felnőtt, s ez a lényeges különbség személyiségének pszichés struktúrájában, életkori és egyéni sajátosságaiban is megnyilvánul.

A gyermek pszichikuma az empirikus és kísérleti lélektani kutatások tárgyává lett, s ezzel a mítoszok egy része is köddé vált. A természettudományos alapokon álló egzakt vizsgálódások fényében ugyanis hamar szertefoszlottak a gyermeknek tulajdonított romantikusan „isten” sajátosságok. Nem maradt más, mint a vizsgálatok kijózanító eredménye: a gyermek sajátosságai biológiai, fiziológiai és pszichológiai szempontok szerint kutathatók, osztályozhatók, mérhetőek. A gyermektanulmányi mozgalom képviselői a tudományos megfigyelésen alapuló, pszichofizikai és fiziológiai lélektant állították a gyermekek megismerésének központjába.⁶¹

Magyarországon ez utóbbi igen fejlett volt a századelőn. Az egyik vezéregyénisége, *Nagy László* szervezőmunkájának köszönhetően 1906-ban megalakult a Magyar Gyermektanulmányi Társaság, valamint létrehozta a gyermektanulmányon alapuló pedagógusképzési modellt 1908

⁶⁰ <http://fejlesztok.hu/modszerek/275-a-montessori-pedagogia.html>

http://www.kodolanyi.hu/nevelestortenet/?rovat_mod=archiv&act=menu_tart&eid=36&rid=1&id=311

⁶¹ PUKÁNSZKY-NÉMETH: Neveléstörténet, <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/10.03.html>

és 1922 között, mely európai hírű volt. Felállították a lélektani laboratóriumot, ahol a fő elv az egyes gyermek megismerése után a neki legmegfelelőbb pedagógiai szolgáltatás nyújtása volt. Megfogalmazódott a tehetséggondozás igénye, a prevenció fontossága és a szülők felvilágosítása is. 1925-ben pályaválasztási tanácsadó testület kezdte meg működését.⁶²

Az 1910-es években *Nemes* munkásságában a magyarországi gyermekszegénység empirikus megfigyelésén alapulva a gyerekvédelem alapjainak megfogalmazásával a szociálpedagógia, mint tudomány kibontakozását ösztönözte. Felismerte, hogy a családi háttér ismerete nélkül a problémás gyermekek iskolai nevelése szinte lehetetlen. Az egységes iskolai tanterveket ellenezve hangsúlyozta, hogy a hátrányos, alulszocializált, elhanyagoló és szegény családi közegből érkező gyermekekkel külön és másképp kellene foglalkozni.⁶³

Kialakultak a kultúrpedagógia, a már említett szociálpedagógia, a morálpedagógia és a pszichológiai iskolák pedagógiai irányzatai.

A századforduló táján az egyik meghatározó jelentőségű irányzat a *pragmatizmus* volt, amelynek ideálja a cselekedni tudó, különböző helyzetekben biztonsággal eligazodó, választani tudó ember, akinek sorsa nagyrészt saját tehetségétől, kibontakoztatott képességeitől függ. Az önmagát megvalósító ember amerikai ideálja ma is több pedagógiai irányzat számára cél. *Dewey* „Demokrácia és nevelés” című munkája alpműnek számít az amerikai pedagógiában a pragmatista irányzaton belül az instrumentalista felfogás úttörőjeként. A demokráciára és egyéb fontos társadalmi értékekre történő nevelést tartotta az iskola legfőbb feladatának. Hangsúlyozta az állam felelősségét abban, hogy a gyermekek oktatása a szegényebb rétegeknek is ugyanolyan eséllyel járjon.⁶⁴

1919-ben Németországban *Steiner megalapította a Szabad Waldorf-iskolák*⁶⁵ rendszerét, és kidolgozta nevelési elveit.

Világszerte hasonlóképpen új és minden részletre kiterjedő *reformnevelési koncepciók* születtek a századelőn, mint például az amerikai Dalton-terv, a Winnetka-terv, illetve a már korábban említett Jéna-plan vagy a Montessori módszer.⁶⁶

⁶² DONÁTH Péter: Adalékok Nagy László pályájához
http://old.tok.elte.hu/tarstud/filmuvtort_2007/donath.pdf

⁶³ NEMES Lipót: A kültelki gyermekek élete és jövője, Budapest 1913. 7-21., 23-25.

⁶⁴ John DEWEY: Democracy and Education USA 1916, <http://www.gutenberg.org/files/852/852-h/852-h.htm>

⁶⁵ PUKÁNSZKY-NÉMETH: Neveléstörténet, <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/10.03.html>

⁶⁶ Uo.

Az angliai Leistonban működött a summerhilli szabadiskola, melynek alapítója, Alexander Sutherland Neill szerint „...helytelen valakire bármit hatalommal rákényszeríteni. A gyerekek semmit sem kellene addig csinálnia, amíg ki nem alakul a saját meggyőződése arról, hogy neki ezt meg kell tennie. (...) az oktatási rendszernek olyan gyerekeket kellene nevelnie, akik szuverén egyéniségek és közösségi emberek is egyben. Az önkormányzati forma minden kétséget kizáróan ezt eredményezi (...). A másik ember szabadságát korlátozó agressziót általában a félelem szüli és a büntetés növeli. (...) A szabadság azt jelenti, hogy mindenki azt csinál, amit akar, egészen addig, amíg nem zavarja mások szabadságát. Az eredmény az önfegyelem.”⁶⁷

A gyermekek tudományos vizsgálatának elterjedése, a társadalomtudományok rohamos fejlődése és a 20. században lezajló társadalmi-politikai változások az euro-atlanti kultúrkörben tehát a gyermekekkel való bánásmód és velük való foglalkozás szükségszerű változásához vezettek. Key 1902-ben jogokat követelt a gyermekeknek, új iskolákat, új típusú nevelői magatartást tartott kívánatosnak. A legújabb pszichológiai eredményekre és filozófiai gondolatokra támaszkodva követelte a „gyermek lélekgyilkolásának” befejezését⁶⁸

Az ilyen típusú elképzelések szerint a felülről irányított és agresszióval fenyegető nevelési struktúrák nem hoztak valódi szabálytiszteletet, azonosulást a normákkal. Valódi normakövetést csak valamiféle internalizált és racionalizált normaelfogadással lehet elérni. Ezek a tézisek sok esetben az empirikus szociálpszichológiai vizsgálatokon túl a különböző alternatív iskolai kísérletek kapcsán is beigazolódtak. „Kiderült”, hogy a gyermekek a szülők meg nem élt életének árnyékában saját életük helyett a korábbi generációk frusztrációiból fakadó elvárások, félelmek elnyomása alatt nevelkednek mind a családban, mind az iskolában.⁶⁹

Mindenféle oktatási reformirányzat kiteljesedése természetesen viták keresztüzében folyt és folyik ma is. A pedagógiai viták háttérében elsősorban az a kérdés állt, hogy az adott társadalom milyen hatalmi struktúrában szeretne élni, és milyenben él valójában. Kifejeződtek az adott társadalomban megjelenő gazdasági, kulturális és hatalmi igények, demográfiai trendek, valamint a fennálló politikai rendszer ereje és az ezzel esetlegesen szemben álló más társadalmi csoportok érdekérvényesítő képessége. Így a gyermekekkel való bánásmód makro és mikro szinten is megmutatja egy társadalom hatalmi struktúráját és

⁶⁷ Alexander Sutherland NEILL: Summerhill: A pedagógia csendes forradalma, (ford.: Barta Judit) Budapest 2004. 56.

⁶⁸ Ellen KEY: A gyermek évszázada, ford.: dr. Szilágyi Pál, szerk.: dr. Vág Ottó, Budapest 1976. 57-94.

⁶⁹ Alexander Sutherland NEILL: uo.

kultúráját. Ha a reformpedagógiák törekvései nem egyeznek a fennálló hatalmi struktúra kívánalmaival, a társadalmi berendezkedés kritikáját is megjelenítik.

Az intézményes nevelés kérdése azért is szülhetett vitákat, mert a politikai hatalom társadalmi kontroll hiányában felhasználhatja a nevelés alrendszerét saját hatalmának megőrzése érdekében, ezzel ellentétben az azt igénybe vevők elvárása az intézményes szocializációval szemben teljesen más lehet. A viták a felszínen arról folynak, milyen értékekhez kellene a gyermekeket szocializálni és milyen eszközökkel, valamint kinek és milyen formában van ebbe beleszólása.

Az alternatív mozgalmak alulról, a szülő és a gyerek bevonásával szeretnék felépíteni a közoktatás rendszerét. A gyerek életkorára és igényeire szeretnék alapozni a tanítást, nem a későbbi megfelelést vetítik előre követelményként. Sok mozgalom a gyermekek érzelmi biztonságát és szabadságát tartja az intézményes szocializáció keretei közt is a legfontosabbnak. A reformpedagógiák hangsúlyozzák az egyéni igények, a személyiség kiteljesedésének elsőbbségét, és e körben tagadják a központi tanterveket, a kötelező tananyagokat és a hagyományos fegyelmezés, számonkérés, tudásátadás és ellenőrzés eszközeit. Módszertani szabadságot követelnek, és elutasítják a folyton változó politikai-ideológia követelményeknek történő megfelelés kényszerét. A szülőkkel való foglalkozás pedig végképp fehér foltnak számít még ezen a téren is.

Az új pedagógiák kialakulásának eszmetörténeti előzményei azonban sokkal mélyebbre nyúlnak vissza. A *"gyermekközpontú"* szemléletmódot egy, a pedagógia története során már a reneszánsztól kezdve elő-előbukkanó, egymáshoz laza szállal kötődő *„reformmotívum-láncolatként"* is értelmezhetjük. A reformpedagógiák hatása azonban elenyésző volt addig, amíg nem öltöttek tömeges méreteket, és amíg nem volt módjuk sem a szülőknél, sem a gyerekeknek megválasztani a nekik tetsző iskolát, nevelési módszert.⁷⁰

A diktatúrák hatásai a II. világháború előtt

A 20. században kialakuló diktatúrák az iskoláztatást, az iskolák feletti ellenőrzést, a nevelést és képzést is kisajátították és monopolizálták. Az új embertípus kialakításában, az európai diktátorok komolyan számítottak a

⁷⁰ PUKÁNSZKY-NÉMETH: Neveléstörténet, <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/10.03.html>

megfelelő teóriát és gyakorlatot ígérő lélektani elméletekre és pedagógiákra. Mussolini, ahogy fent már volt róla szó, Maria Montessori iskolájában az új fasiszta rend megteremtésének eszközét látta. Ugyanakkor szakmai részről is megnyilvánult az együttműködési hajlam a diktatúrákkal, hiszen az I. világháború után, részben annak következtében néhány európai államban a hatalom új birtokosai egy ideig a pedagógiai reformelképzelések fontos támaszainak számítottak.

Montessori egészen az 1930-as évek elejéig együttműködött Mussolinivel, aki elnöke is volt az olasz Montessori társaságnak. A reformpedagógiai elképzelések alapján szervezett új iskolák szinte azonnal létrejöttek az októberi forradalom után is, jelentős állami támogatást élvezve. Moszkvában már 1918 tavaszán megnyílt a modern pedagógiai és pszichológiai elméletekkel dolgozó Gyermekkutató Intézet.

A totalitárius diktatúrák és a reformpedagógiai irányzatok közötti kapcsolatok csak a harmincas évek közepéig tartottak. A korábbi támogatók az új és egységesítő oktatáspolitiká nevében erre az időre már mindenütt felszámolták a reformpedagógiai kísérleteket, és a korábbi szövetségeseikből ellenségek lettek, mint a Montessori-módszerből Olaszországban vagy a pszichoanalízisből és a *"szabad iskolából"* a Szovjetunióban. Németországban a harmincas évek közepére bezáratták vagy államosították a magániskolákat, így a Waldorf iskolákat is.

A *behaviorista pedagógia* irányzata a reformpedagógiákkal ellentétesen a jól nevelt, illedelmes, engedelmes gyermek ideálját tűzte ki a nevelés céljául. A 20. század húszas-harmincas éveiben lezajló társadalmi-politikai változások Európában és az Egyesült Államokban egyaránt kedvező talajt nyújtottak azoknak az elvárásoknak a meggyökerezéséhez, amelyek a gyermektől kötelességtudást, fegyelmezettséget, jó alkalmazkodó képességet vártak el. Az 1930-as évek európai diktatúráiban tehát a hatalom korlátozta az érdekeivel ellenkező, szabadságra és az egyéniség kibontakoztatására törekvő reformpedagógiákat. A hitleri Németország pedagógiai gyakorlatában az 1930-as, 40-es években spártai szellemű, a porosz kaszárnyák hangulatát idéző nevelés dominált, minden ízéig megszervezett iskolai és magánélettel.

Máig kutatások és viták tárgya az ukrán *Makarenko* pedagógiája, aki az általa vezetett Gorkij- illetve Dzserszinszkij-telepen sajátos körülmények között próbált meg *"szovjet embert"* nevelni azokból a csavargókból, bűnözőkből és árvákból, akiknek a felnevelését rábízták. Úgy vélte, a gyermeket elsősorban, mint közösségi lényt kell tekinteni. Pedagógiája közösségi jellegű, a vezetése alatt álló telepeken az osztagokba sorolt gyerekek nevelését a *"közösség diktatúrája"* segítségével folytatta.

Neveléstani koncepcióját leegyszerűsítve és a korabeli helyzettől eltérő körülmények között alkalmazták a szocialista országokban az 1950-es, 60-as években.

A II. világháború hatásai a háború utáni korszakban

A 20. század második felének törekvései az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) által deklarált gyermeki jogokban⁷¹ csúcspontot értek el. A Gyermek Jogairól szóló Egyezményig vezető út azonban hosszú volt, hiszen a század két világháborúja és számtalan politikai változása nem tette mindig lehetővé a gyermekekre való fókuszálást, holott annak társadalmi igénye már rég kialakult.

A 20. század második felében megszámlálhatatlanul sok nevelési, gyermekgondozási tudományos irodalmat írtak, megtúrva többféle gyermekszemléletet egymás mellett. Ezek határai sokszor elmosódtak, tartalmukat az éppen uralkodó ideológia – vagy divat – színezte át. Lejárt a gyermekséggel kapcsolatos kizárólagos magyarázatoknak, a jól elhatárolható és egymást tagadó paradigmáknak a kora, fontosságukat egyrészt az *empirikus kutatások*, másrészt a minden területre kiterjedő *jogi szabályozás és intézményesülés* vette át. Így az igazi tudományos diskurzus ez utóbbiak tartalmáról kezdett folyni és folyik napjainkban is a humán tudományok kutatási eredményeinek felhasználásával.

A különböző empirikus szociálpszichológiai kísérletek és vizsgálatok kezdetben főképp abból kapták inspirációjukat, hogy a második világháború szörnyűségei a nyugati kultúrkört alaposan megrázták. Ez a gyermekekkel való bánásmód és nevelés addigi gyakorlatának helyességét kérdőjelezte meg, és a történetileg kialakult szokások, tradíciók kritika alá kerültek. A náci Németország uralma alatt végbement rémtettek arra indították a társadalommal és pszichológiával foglalkozó szakembereket, tudósokat, hogy mélyebbre ássanak a diktatúrák emberi oldalának feltérképezésében.

*Arendt*⁷² szerint a totális uralom az alávetettek totális kiszolgáltatottságát feltételezte, mert csak olyan emberektől várható el a hűség, csak az tud teljes mértékben kötődni a mozgalomhoz, akinek nincsenek társadalmi, rokoni kapcsolata, tehát teljesen elszigetelt a többi embertől.

⁷¹ A Gyermek Jogairól szóló Egyezményt 1989. november 20-án fogadta el az ENSZ Közgyűlése.

⁷² Hannah ARENDT: A totalitarizmus gyökerei, (ford.: Berényi, Braun, Erős, Módos, Seres) Budapest 1992. 166., 435.-443.

Felmerült tehát a kérdés, van-e összefüggés a gyermekekkel való bánásmód és az intézményes, illetve családi nevelés milyensége és a kialakult totális berendezkedések között.

Ezen a téren az első nagy hatású empirikus kutatást *Adorno* és kollégái végezték el és foglalták össze eredményeiket.⁷³ Az előítéletes attitűdöt vizsgálva arra a következtetésre jutottak, hogy ezek a típusú személyiségek gyermekkorukban súlyosan elnyomó és tekintélytiszteletet megkövetelő közegben nőttek fel. Rengeteg, az elfojtásból származó frusztráció és agresszió keletkezett bennük a gyermekkorból eredeztetve a szülők és más tekintéllyel bíró személyek irányába, amely könnyen projektálódott különböző típusú előítéletekben, illetve idegengyűlöletben. Konkrét összefüggést tapasztaltak az otthoni fenyegető, intoleráns családi környezet és az előítéletes személyiség között. A szülőktől való függés, az önbizalom hiánya, az ösztönkésztetésekkel szembeni eszköztelenség szintén jellemző volt náluk. Sokan számoltak be a távoli, rideg apafiguráról, aki a kritikát nem tűrte és feltétlen tiszteletet követelt. Tekintélytiszteletük felnőttkorukban abból a szükségletből fakadt, hogy külső megerősítést vártak ahhoz, hogy ne kelljen saját belső elfojtásaikkal foglalkozni.⁷⁴

Az egyéni analitikus terápiák tapasztalatából *Alice Miller* pszichológus nagyon hasonló következtetésekre jutott: a kisgyermekkorban elszenvedett sérelmeket azoktól a személyektől kapják a gyermekek, akikre érzelmileg leginkább rászorulnak. Mivel a gyermek semmiképpen nem feltételezhet rosszindulatot, bántási szándékot azoktól, akiktől léte függ, ezért spontán érzései ellenére elhiszi, hogy mindez iránta való jóindulatból, saját érdekében történik, és önmagát fogja hibásnak, bűnösnek tartani. Ehhez meg kell tagadnia saját elemi érzéseit, és ahogy önmaga iránt sem érezhet részvétet, úgy hal ki belőle az a képesség, hogy mások iránt részvétet érezzen. A visszafojtott gyűlölet, harag, melyet a sérelmek elszenvedésekor éreznie kellett, személyiségében integrálatlanul lappang, és adandó alkalommal kitör, nagy valószínűséggel gyermekek vagy más kiszolgáltatott emberek ellen. Példaként hozza fel a fasizmust, ahol a „fekete pedagógia” elvei szerint felnőtt emberek hasonló módon viszonyultak a felsőbbséghez, a parancsokhoz, valamint a náluk gyöngébbekhez, ahogy egykor őket nevelték.

Hogy a nevelés visszaéléssé, manipulációvá válik-e, *Miller* szerint attól függ, hogy valóban a gyermek szükségletei, érzései irányítják-e a nevelőt,

⁷³ Theodor W. ADORNO, Else FRENKEL-BRUNSWIK, Daniel LEVINSON, and Nevitt SANFORD: *The Authoritarian Personality*, New York 1950.

⁷⁴ Uo. 1-56., 337-384., 971-976.

vagy saját rejtett vágyai kielégítésére használja a gyermeket. A felnőtt semmihez nem foghatóan rejtett és büntetlen hatalmat gyakorolhat a gyermeke fölött egyelőre, és szerinte ezért lesznek a vert gyermekekből verő szülők, és belőlük regrutálódnak a legmegbízhatóbb hóhérok, koncentrációs tábori felvigyázók, kápók és börtönőrök. Ők abból a belső kényszerből ütnek, bántalmaznak, kínoznak, hogy saját történetüket megismételjék, és hiányzik belőlük minden sajnálat áldozatuk iránt, mivel teljes mértékben azonosulnak a támadó résszel.”⁷⁵

Máté Gábor kanadai szenvedélybetegekkel foglalkozó orvos saját empirikus munkásságából vonta le ugyanezen következtetéseket. „...A tudományos vizsgálatok szerint a szenvedélybetegség a gyermekkori szenvedéssel kezdődik – akikkel én dolgoztam, azokat is kivétel nélkül bántalmazták gyermekkorukban, a férfiakat is, szexuálisan vagy érzelmileg, elhagyták, visszautasították őket”.⁷⁶

Alapvető jellegű és szükségszerű változást hoztak tehát a II. világháborúban történtek jobb megértésére tett szociálpszichológiai elméletek és kutatási eredmények. Az, hogy a gyermekkel mi történik otthon vagy az iskolában a 20. század második felétől már nem lehetett „magánügy”. A fent is hivatkozott tudományos vélekedések arra igyekeztek rávilágítani, hogy amit a gyermekekkel első életéveiben tesznek, tagadhatatlanul visszaüt később a társas kapcsolataira, esetleg az egész társadalomra, népek sorsára hathat tragikusan.

A legújabb kutatások a gyermekkel való bánásmód és törődés legfontosabb tényezőjévé a gyermek érzelmi biztonságának meglétét teszik, ami jelentős hatást gyakorol a kialakuló személyiség érzelmi és egyéb típusú intelligenciájára. Az optimális fejlődés elősegítése érdekében a gyermek szükségleteire és jelzéseire odafigyelő, gondviselő magatartás az ideális.⁷⁷ Ezt az interperszonális teret befolyásolják – számos tényező mellett – az éppen érvényes gyermekgondozási szabályok, a kultúra által meghatározott termékek és szokások, továbbá azok az objektív anyagi és szociális körülmények, amelyek között a szülők élnek.

A II. világháború kapcsán revízió alá került az oktatás, műveltség kérdése is. Mind többen gondolkodtak az oktatás és nevelés kérdéséről az azt valós tartalommal megtöltő, szélesebb társadalmi struktúrák működésének megértésére fókuszálva. A strukturális szemléletmód segít a modern gyermekekkel kapcsolatos társadalmi problémák megértésében, amelyek jóval komplexebbek, mint a megelőző korokban. A társadalmi

⁷⁵ Alice MILLER: Kezdetben volt a nevelés, (ford.: Fisher Eszter) Budapest 2011. 56-60., 86-90.,101.

⁷⁶ Dr. MÁTÉ Gábor: Miért akarják az emberek a tudatukat módosítani? <http://gyermekbantalmazas.hu>

⁷⁷ M. COLE-S. COLE: Fejlődéslélektan (ford.: Csibra Gergely) Budapest 2003. 294.

esélyegyenlőtlenségek újratermelődése oktatás révén, a tudás mint egyfajta tőke elosztásának mikéntje vagy a kulturális kötődések vizsgálata összetett kontextusban került a vizsgálódások középpontjába, azzal a céllal, hogy a fennálló mechanizmusokon javítson.

A 1960-as évektől a francia szociológiai gondolkodás mélyrehatóan kezdett foglalkozni az oktatás társadalomszerkezeti kérdéseivel.

Lyotard a tudás és az intézmények státusának változásait, a tudományos tudás, mint áru elosztását, az etikai kérdések háttérbe szorítását vizsgálta. A szerző szerint a klasszikus értelemben vett oktatás folyamatosan destabilizálódik, és ki van szolgáltatva a hatalmon lévők érdekeinek.⁷⁸

„Minden oktatási rendszer a diskurzusok kisajátításának politikai fenntartása vagy módosítása, mindazon tudással és hatalommal együtt, ami a diskurzusok birtoklásával jár” – írta Michel Foucault 1970-ben.⁷⁹ Az oktatási anyag egyfajta válogatás az éppen létező kor aktuális elvárásai függvényében, amelyben visszatükröződik a válogató értékrendje, elvárásai.⁸⁰

Pierre Bourdieu szerint az oktatás területén hosszú távra kell tervezni, és minél több önállóságot adni a felnövekvő generációk kezébe, kiküszöbölve a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődését.⁸¹

Fontos felismerése volt szinte valamennyi iskolakritikának, hogy a különböző társadalmi feszültségek és problémák leképeződnek az iskolarendszerben, és így e problémák esetleges megoldása is az iskolák segítségével, a gyermekeknél kezdődhetne el, például a kisebbségek elfogadása vagy a társadalmi egyenlőtlenségek tompítása terén.

A nevelésszociológiai társadalmi struktúrakutatások azzal a tanulással jártak, hogy az intézményes nevelést alapvetően meghatározza a társadalom felépítése. Az iskolát – annak konkrét, társadalmilag megvalósult, hagyományos formájában – a társadalmi egyenlőtlenség egyik legfontosabb fenntartó okának jelölték meg ezek a vizsgálatok. Az információk áramoltatásában és a tudás elosztásában minél szélesebb rétegeknek kellene résztvenniük ahhoz, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklődjenek. Ennek megfelelően a jóléti államokban

⁷⁸ Jean-François LYOTARD: A posztmodern állapot: riport a tudásról (ford.: Bujalos István és Orosz László) Budapest 1993. 7-145.

⁷⁹ Michel FOUCAULT: A diskurzus rendje, in: Michel FOUCAULT: A fantasztikus könyvtár (ford.: Romhányi Török Gábor) Budapest 1998. 50–74.

⁸⁰ LÉVI-STRAUSS: Faj és történelem, Budapest 1999. 41.

⁸¹ Pierre BOURDIEU: A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése (ford.: Ádám Péter, Ferge Zsuzsa, Léderer Pál) Budapest 1978., 136-150., 71-129., 268-311.

és Amerikában ez irányú iskolareformokat, illetve pozitív diszkriminációs intézkedéseket vezettek be.⁸²

A kilencvenes évek elejéig szakértők sokasága vélekedett úgy, hogy a tudásalapú társadalom a kapitalizmus új formája, amelyben már nem a tulajdon, hanem a tudás az, amely a leginkább hozzájárul a jóléthez. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az oktatás valóban sok mindent megoldhat, de kizárólag akkor, ha ezt más társadalmi feltételek támogatják. Bár az iskolai végzettség továbbra is anyagi és kulturális előnyök forrása, úgy tűnik, megalapozott vagyoni háttér nélkül kevés eséllyel maximalizálható a munkaerőpiacon.⁸³

A II. világháborút követő években tehát fontos irányzatok indultak el Nyugat-Európában és Észak-Amerikába, melyek az iskolai nevelés általánosan elfogadott értékrendszere, a korábban a reformpedagógiákban megfogalmazottak alapján nem feltétlenül engedelmes és szorgalmas diákok „kiképzését” állították középpontjába, hanem a kritikus és autonóm személyiségfejlődést, az önálló gondolkodást, úgy is, mint a totalitáriánus társadalmak kialakulásának egyik fontos ellenszerét. Így a már a 19. században felvirágozott reformpedagógiákat ismét felfedezték, és új irányzatok születtek a hagyományos iskolatípusok megkérdőjelezésével együtt.

Napjaink trendjei

A 20. század végének, a 21. század elejének nyugati demográfiájában a születési arányszám jelenleg is csökken.⁸⁴ A jóval biztosabb fogamzásgátlási eljárások alkalmazása általánosan elterjedt, a nemkívánatos terhességek megszakítása könnyebbé vált. A gyermek vállalása már nem evidencia a szülőképes lakosság körében. A fejlett országokban a szülők nagy része egyre kevesebb időt fordít gyermekei nevelésére.⁸⁵ A kortárscsoportok és a tömegkommunikációs eszközök szerepének megnövekedésével kétségtelenül túlsúlyba került a gyermekek közösségi nevelése. A gyermekek életének ösztársadalmi befolyásolása így nagyon kitágult, bár a családon belüli kapcsolatok nagyrészt még megmaradtak a szülők irányítása alatt.

⁸² KOZMA Tamás: Nevelésszociológia, <http://www.nevelesszociologia.iif.hu/index.php?o=1>

⁸³ Nico STEHR: A tudástársadalom, http://www.infonia.hu/digitalis_folyoirat/2002_3/2002_3_nico_stehr.pdf és VAJDA Zsuzsanna: A gyermekek évszázada után: http://www.osztalyfonok.hu/files/Vajda_Zsuzsa_Gyermekek.pdf

⁸⁴ KAMARÁS Ferenc: Családalapítás és gyermekvállalás Európában, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a967.pdf>

⁸⁵ PUKÁNSZKY Béla: A gyermekkor története, Budapest 2001. 11-12.

A kutatások szerint az autonóm, önálló értékrenddel és kreativitással rendelkező felnőttek nagyobb eséllyel őrzik meg a szükséges intimitást és óvják meg a gyereket a külvilág brutális hatásaitól. A gazdasági viszonyok és az intézményrendszer hatalma ellen azonban a hasonló hatásoktól már befolyásolt szülők nem képesek megfelelően védekezni. A körülményeknek való kiszolgáltatottság ellensúlyozható, ha az autonóm személyiségű szülő képes a körülményekkel szemben a gyermek fejlődési érdekeit érvényesíteni. Az a felhalmozódó pszichoanalitikus tapasztalat, hogy a szeretetre való képtelenség, a negativitás és a destrukció általában visszavezethető a traumatizált szülők, nevelők befolyására, ma már elfogadottá vált. Sőt egyes nézetek szerint a trauma a társas közeggel, a kultúrával való kapcsolat és a tradíció átadásának modelljévé vált.⁸⁶ A pozitív nevelési tanácsok ennek ellenpontjait igyekeznek megtalálni a modern gyermek felnőtt interperszonális kapcsolatokban az érzelmi kötelékek és a szülői személyiség érettségének kívánalmával együtt, mert *„Semmi nincs lelkiileg erőteljesebb hatással a gyermekekre, mint a szülők meg nem élt élete.”*⁸⁷

A kilencvenes évek végére a kumulatív hatások folytán a fejlett országok lakossága körében a gyermekek és fiatalok aránya a korábbi 25%-ról 20%-ra vagy még tovább csökkent, ezzel párhuzamosan és fokozatosan pedig a lakosság negyed részét teszi ki a 60 éven felüli lakosság. Ez alapvetően befolyásolja a gyerekekkel való intézményes törődés társadalmi ráfordításait. A szegényebb társadalmi rétegekben születik több gyermek, ezen rétegek azonban kisebb érdekérvényesítő képességgel rendelkeznek.⁸⁸

A fogyasztói szokások megváltozásának és nem utolsósorban a világháló használatának köszönhetően mindinkább elmosódik az életkori szakaszok – a kisgyerekkor, a serdülőkor, a felnőttkor – közötti határ. A határok bizonytalansága sok esetben megkérdőjelezi az adott életkori szakaszra való hivatkozást, az adott szakasz jellegzetességeinek megfelelő bánásmódra törekvést.⁸⁹

Az oktatást a fejlett világ szakértői még mindig a leghatékonyabb eszköznek tartják a társadalmi különbségek, a szociális problémák oldására és a fenntartható gazdaságok biztosítására.⁹⁰

⁸⁶ LUST Iván: Vágy és hatalom, <http://www.mtapi.hu/thalassa/9923/tanulmny/lust.htm>

⁸⁷ Carl G. JUNG: Gondolatok az apáról, az anyáról és a gyerekekről (ford.: S. Nyirő József) Budapest 1997. 9.

⁸⁸ VAJDA Zsuzsanna: A gyermekek évszázada után
http://www.osztalyfonok.hu/files/Vajda_Zsuzsa_Gyermekek.pdf

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ HALÁSZ Gábor: Nemzetközi hatások a közoktatásban:
<http://www.ofi.hu/tudastar/szakmai-napok-2002/halasz-gabor-nemzetkozi> és TORGYIK Judit: Multikulturális

A média robbanásszerű kulturális hatalomátvétele azonban nemcsak az iskolai műveltség- és értékközvetítés számára jelent konkurenciát, hanem egyre inkább a családi szocializáció számára is. A média még inkább hozzájárul az életkori határok elmosódásához. A virtuális közösségi terek befolyásoló hatása óriási, de ez még nagyon friss jelenség a tudományos vizsgálatok számára is. Ami biztosan látszik, hogy a tényleges ismeretátadás és szocializáció nagy mértékben a virtuális terek irányába tolódik, ami értelemszerűen a hagyományos iskolafelfogás és nevelési technikák átgondolását fogja igényelni.⁹¹

Az oktatás egyik fő kihívását sokan abban látják, hogy a nem ismert háttérű és szándékú információáradatban nagyon nehéz, felnőtt módon szelektálni, jó döntéseket hozni megfelelő kritikai tudás és szocializáció hiányában. Az iskola feladata akár a humán műveltség megtanításával is az lenne, hogy segítsen eligazodni a hétköznapiak során felmerülő és sok irányból presszionált döntési helyzetek megoldásában.⁹²

Összegzés

A felvilágosodás előtt a közösségi normativitásnak volt alapvető szerepe a gyermekek felnevelésében. Az abszolút monarchiák változtattak először ezen, megkezdődött a modernizáció. A polgári forradalmak korában a közösségi kontroll szerepe az individuális normarendszerek kidolgozása következtében visszaszorult. A magánjog és a közjog szétválasztása garanciális jelentőséggel bírt a polgári jogállamok kifejlődésében, és az állam vette át a közösségi kontroll szerepét a gyermekek felnevelése felett, mind több intézményesített segítséget és keretet nyújtva ennek.

A család funkciója átalakult, már nem a normativitás és az elsődleges javak előállításának színtere lett. A család intim, főként érzelmi és emellett gazdasági egységgé vált, melynek az utódok felnevelése terén végzett tevékenysége felett az állam diszponált, így mindinkább az érzelmi kötelek domborodtak ki. A családi kapcsolatok szinte minden szegmense jogszabályokkal, igazságszolgáltatási joggyakorlattal és jogelvekkel van lefedve, ugyanakkor ez mégsem elegendő bizonyos diszfunkciók kivédésére.

---

társadalom - multikulturális nevelés, Új Pedagógiai Szemle 2004. 4-5.

⁹¹ BALÁZS Éva: A tanulás szervezése és az új kompetenciák, <http://www.ofi.hu/tudastar/nyitott-iskola-tanulo/balazs-eva-tanulas>

⁹² KNAUSZ Imre: Műveltség és autonómia, <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00064/2002-10-ta-Knausz-Muveltseg.html>

A közszféra és a magánszféra elválasztásának kényes kérdésében a modern jóléti államok joggyakorlata a gyermek „*best interest*”-jét, fő érdekét teszik mérlegre. A családi kapcsolatokat áthatja egy sor jogilag értelmezhetetlen pszichés tényező, mely a legjobb szándék mellett is nehézzé teszi a fentiek maradéktalan teljesülését. Így ismét felmerül a közösség felelősségének kérdése a gyermekek megfelelő nevelése és jogvédelme tekintetében az állami intézményrendszer fokozatos érzékenyítésén túl.⁹³ A modern állam ugyan magára vállalta a jogvédelmet, így elvben a nem megfelelő interperszonális viszonyok közt élő gyermeket sem érheti „hátrány”. A valóságban ez sajnos nem mindig teljesül. A hatalommal nem visszaélő attitűd és a társadalmilag determinált uralmi helyzetek demokratikus „kezelése” kulcsfontosságú szerepet tölt be a jó gyakorlat megvalósulása szempontjából. Hiszen a gyermeki jogok megsértése, a gyermekkel való rossz bánásmód a hatalommal és felelősséggel bíró személy vagy közösség cselekvéseiből fakad.

Az etológia és az antropológia, illetve más empirikus tudományok fejlődése magával hozta a gyermekkel kapcsolatos megközelítések átalakulását. Az emberi társadalmakban létrejövő utódgondozási attitűdök, szocializációs mechanizmusok az említett tudományok megjelenésével komplex elemzéseket kaptak.

Az emberi és állati viselkedés evolúciójának modellezése rengeteg új és érdekes elméletet hozott létre. A szülő-gyermek kapcsolat különböző aspektusainak, a gyermekekkel való bánásmód milyenségének történeti vizsgálatában mára már kétségtessé vált az egyes korszakokra vonatkozó általános megállapításokat tenni, inkább trendekről és főbb motívumokról beszélhetünk.

Ridley rámutat arra, hogy sok gondolkodó évszázadokon át az emberi természetet lényegét tekintve önzőnek és individualistának gondolta, amelyet esetlegesen a kultúra egyes szegmensei korrigálnak. Szerinte az evolúció során az együttműködési képesség, *reciprokális altruizmus* kifejlődik, és ez teszi az adott populációt sikeressé, mely a kezdetektől tetten érhető a gyermekekről való gondoskodásban is. Ez nem csak genetikusan ösztön, hanem tanulás eredménye és mindenképp szelekciós előny. Ha az önző egyén és a nagyobb közjó közötti konfliktus feloldódik a társadalmi mechanizmusokban, akkor tud a társadalom hatékonyan megfelelni külső és belső kihívásoknak egyaránt.⁹⁴

A szülőknek a már megszületett és a csak tervezett gyermekekhez való viszonya, illetve a társadalom többi tagjának az embernél is meglévő

⁹³ SOMLAI Péter: A családi kapcsolatok társadalomtörténeti irányai, in: *Konfliktus és megértés*, szerk.: Berényi Gábor Budapest 1986, 55-101.

⁹⁴ Matt RIDLEY: Az erény eredete, ford.: Jakabffy Éva, Jakabffy Imre, Budapest 2011. 150-151.

viszonossági késztetésen – legyen az tanult vagy genetikai – nyugszik, amelyet gazdasági, kulturális, tudományos és sok egyéb tényező befolyásolt a kultúrtörténet során.

A szülők valószínűleg a középkorban is kötődtek gyermekeikhez, mégis a társadalmilag elfogadott és emiatt az általános gyakorlatban bevett bánásmódról elmondható, hogy az a történeti időt tekintve folyamatosan javult a középkorhoz képest. Ez egyfajta általános tudati fejlődésnek köszönhető, amely érzékenyebbé tette a szülőt a neki kiszolgáltatott gyermek szükségleteire. Mindez párhuzamosan történt az általános emberi jogok evolúciójával.

A 20. században az euro-atlanti kultúrkörben sok mindent tettek a gyermek méltóságáért és jogainak biztosításáért. Az utódokról való gondoskodás is mind racionálisabbá vált, az ideál a szülők által örömmel várt gyermek lett, és egyre több felnőtt törekszik ennek az ideálnak a megvalósítására. Kialakult a gyermekek és a fiatalok védelmét hangsúlyozó környezet, és a szülők ezzel kapcsolatos szerepe is jelentősen átformálódott. A gyermekekre vonatkozó kutatások hatására, illetve az ezzel foglalkozó tudományoknak is köszönhetően számos jól felkészült szakember kiképzésére került sor.

Napjainkban széles körben elfogadottá vált, hogy a gyermeknek minőségében más, csak rá jellemző pszichés struktúrai és életkori sajátosságai vannak, amelyek szükségessé teszik a szociális kontrollt és azt, hogy azokkal intézményesen foglalkozzanak. A gyerekek felnövekedése és jogaik érvényesülése a modern felfogásban ugyan közügy, mégsem a központosított államhatalmak elnyomó felfogásában, sokkal inkább szociális és a társadalmi szolidaritásra épülő értelmében. *Ferge Zsuzsa szerint „...Vannak társadalmak, amelyek úgy gondolják, hogy a gyerek magánügy. A társadalomnak nem dolga, hogy ebből a többletéből bármit is közfelelősséggé tegyen, és vannak társadalmak, amelyek úgy gondolják, hogy a többlet, tehát a gyerekek, kisebb vagy nagyobb részben közügy. A gyerekből lesz a felnőtt, az a jó, hogyha olyan felnőtt lesz, amely a társadalom teljes jogú, dolgozó, a politikában résztvevő tagja tud lenni, tehát igenis a gyerek közügy. Hogy mekkora részben, ez megint társadalmi vita kérdése. Ma Európában általánosan elfogadott, hogy a gyerek közügy, Amerikában nem. Valamennyire ellensúlyozzuk a többletkezelést, adott esetben azt a többletmunkát, többlet pénzügyi szükségletet, amit a gyerekek jelentenek. Egyébként természetesen, amikor horizontális méltányosságról beszélek, akkor nem csak pénzről van szó, hanem intézményekről, szocializációs intézményekről, oktatási-képzési intézményekről, szolgáltatások*

tömegéről is. Az utóbbiakból egyébként gyakorlatilag minden létező társadalom valamennyit felvállal, legalábbis a közoktatási rendszerek és az egészségügy gyerekeket kiszolgáló része általában valamennyire közfelelősség...”⁹⁵

A pseudo jóléti államban azonban csak a politikai kommunikációban közügy a gyermek. Valójában az állam elvárja a társadalom bizonyos tagjaitól, hogy magánvagyonuk terhére mind nagyobb befektetéseket eszközöljenek utódaik felnevelésére, állami szinten pedig próbál kivonulni ebből a szegmensből egy tartalmilag és anyagilag is kiüresített intézményrendszert fenntartva. Ez olyan „új középkori” szemléletmódot éleszt újjá, amelyben a gyermek felnevelése magánérdekké és valójában ismét magánügygé válik, legalábbis gazdasági értelmében mindenképp. A széteső társadalmi struktúrájú, a szó hatalomkoncentrációs, antidemokratikus értelmében központosításra törekvő állam általában magának vindikálja a nevelés kulturális, szocializációs és normatív meghatározásának a jogát. Ez pedig ösztársadalmi elszegényedéshez, kultúravesztéshez vezet, és a „gyermek mint közügy” elgondolás már csak a hatalom megszerzésének, megtartásának utolsó előtti, a szolidaritást nélkülöző, politikai szlogenjévé válik a fent idézettekkel ellentétes modern tartalmakat nélkülözve. A gyermek ebben a rendszerben a „politikai pr” szerint a közjó tárgyiasult formája. Valójában a már megszületett és felnevelendő gyermekek számára kellene biztosítani a közjó olyan szintjét, amely mindenki számára elfogadható.

A társadalmi felelősségvállalás, amely nem engedi, hogy a gyermek nevelése teljes egészében egyetlen nevelő magánügye legyen, az abúzusok kiküszöbölésével egyidejűleg ösztársadalmi konszenzuson alapuló közjót kíván biztosítani valamennyi gyermek számára, függetlenül attól, hogy az milyen közegbe születik. Mindez diszfunkcionális, ha a gyermekek nevelése egyéni vagy társadalmi problémák lecsapódásának színterévé, illetve politikai-hatalmi törekvések eszközévé válik.

Nevelési célokat kitűzni egyben azt is jelenti, hogy befolyásolni akarjuk a jövőt, alkalmazkodni szeretnénk a jelen kihívásaihoz. A tudásátadás és a szocializáció közösségi biztosítására szükség van, és megjósolhatatlan, milyen új formák születnek a közeljövőben ezen a téren. A gyermekek nevelésére és a gondozásukra felállított szabályok, intézmények működésének milyenségét az adott társadalom hatalmi struktúrája, a gyengébb kisebbségekhez való viszonya, a megtermelt javak újraelosztási rendszere és ezek kognitív, önreflexív aktuális pszichikai-kulturális háttere alakítja ki.

⁹⁵ http://www.fergezsuzsa.hu/docs/a_csaladtamogatasi_rendszerrol.pdf

A gyermekhez, mint függőségben lévő életszakaszban lévő emberi lényhez való viszonyulást az erkölcsi és vallási normák mellett befolyásolták a polgári jogi szabályok és az alapvető emberi jogok fejlődése is. Amíg a gyermekek iránti érzelmek evolúcióját sok tényező alakította, mint például a csecsemőhalandóság csökkenése, a keresztényi gyermekfelfogás előtérbe kerülése, addig a függőségi helyzet minősége és szabályozottsága visszatükröződött az összetársadalmi, jogi és politikai folyamatokban.

***

The social status and interpersonal relations of the children in cultural historical and social science approaches

Summary

This study reviews the social history of childhood, the theories about the development of childhood care and education. Ideas about the nature of childhood and about how it is best to bring up a child have changed in significant ways over time related to many factors like the social, economical, cultural, demographical conditions of the given society. In most periods of the past dominant modes of thinking have emerged about childhood. Childhood was defined primarily as a social status rather than as a psychological, developmental stage.

The modern concept of childhood is historically and culturally specific. In the modern times it has been influenced by the results of the developing human researches also. The 20th Century has brought lower mortality rates, greater access to schooling and better legal protection for children. However, these achievements should be balanced by the recognition of the failure to protect and promote "*the best interests of the child*". As the children are always in a subordinate position, the adults-society's responsibility is to implement the protective legal rules and improve the best practices.

Láris Liliána
Büntetőjogi Tanszék
Témavezető: Bárd Károly egyetemi docens

Az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló rendelettervezet

Bevezetés

Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme régóta napirenden szereplő kérdés. A tagállamok nagyon sokáig ellenálltak a közös büntetőjogi eszközök alkalmazásának, és megmaradtak az adminisztratív megoldásoknál, mint például belső számviteli szabályzatok megalkotása vagy ellenőrző bizottságok felállítása. Ez azonban a tagállamok számának gyarapodásával és az uniós költségvetés felduzzadásával kevésnek bizonyult.

1995-ben elfogadták az ún. PIF egyezményt¹, majd 1999-ben a Bizottság megalapította az Európai Csalásellenes Hivatalt² (a továbbiakban OLAF). A PIF egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyvei³ csak részben és hosszú idő elteltével léptek hatályba⁴, és ma sem érvényesülnek megfelelően. Az OLAF hatásköre kizárólag közigazgatási vizsgálatok lefolytatására korlátozódik.

A mai napig a tagállamok nemcsak az uniós pénzeszközök közös költségvetésbe beáramlásának és onnan kiáramlásának kulcsszereplői, hanem a közös büdzsé őrei is egyben. Utóbbi feladatot rendkívül csekély hatékonysággal látják el. A hiányosságok kiküszöbölésére vetődött fel először a Corpus Juris⁵ megalkotóiban az Európai Ügyészség felállításának

---

¹ A Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény - HL 1995 C 316, 1995.11.27.

² European Anti-Fraud Office, a Bizottság 1999. április 28-i 1999/352/EK, ESZAK, Euratom határozatával hozta létre – HL 1999 L 136, 1999.05.31.

³ 1996. szeptember 27-én aláírt első (HL 1996 C 313, 1996.10.23.), 1996. november 29-én elfogadott, az Európai Bíróság joghatóságáról szóló (HL 1997 C 151, 1997.05.20.), és 1997. június 19-én aláírt, pénzmossásról szóló második (HL 1997 C 221, 1997.07.19.) kiegészítő jegyzőkönyv.

⁴ Az egyezmény, az első és az Európai Bíróság joghatóságáról szóló kiegészítő jegyzőkönyv 2002. október 17-én lépett hatályba, a második kiegészítő jegyzőkönyv máig nem lépett hatályba.

⁵ A Delmas-Marty munkacsoport által kidolgozott „európai büntető törvénykönyv”, amelynek célja az integráció pénzügyi érdekeinek védelmében a büntetőjogi jogharmonizáció és együttműködés hatékonyabbá

gondolata, amely az évek során átalakult és érlelődött, de 2013-ban végül jogszabály-javaslati formát öltött.

Tanulmányomban először az Európai Ügyészségről szóló korábbi koncepciókat mutatom be, majd a Bizottság által benyújtott rendeletervezet⁶ szabályait és az azzal kapcsolatban megfogalmazott aggályokat, köztük a magyar parlament által elfogadott indokolt véleményt tárgyalom.

1. A koncepció története

Az Európai Ügyészség, mint az integráció költségvetésének őre az 1990-es évek vége óta foglalkoztatja a tudományos életet, és az Európai Bizottságot. Az Unió pénzügyi érdekeit védő szerv alapkonceptiója mára inkább a határokon átnyúló bűncselekményeket üldöző intézmény gondolatához jutott el.

1.1. *Corpus Juris*⁷

A *Corpus Juris*ban az Európai Ügyészség hierarchikusan felépített, szupranacionális szervként jelenik meg, amelynek feladata az Európai Közösségek pénzügyi érdekeit sértő magatartások üldözése. Kiinduló pontja az „európai territórium”, vagyis az, hogy a tagállamok közös jogi térséget alkotnak az ilyen bűncselekmények szempontjából. Ezek felderítése, üldözése, a vádemelés és vádképviselés az Európai Ügyészség feladata.

Az intézmény élén az európai ügyész állna, az ő alárendeltségében járnának el a tagállamonként szerveződő helyettes európai ügyészek.

Eljárása polgári bejelentésre vagy az Európai Bizottság büntető feljelentésére indulna, és bűncselekmény gyanúja esetén eljárási kötelezettség terhelné.

A nyomozásokat vagy felügyelné, vagy rendelkezési joga lenne a lefolytatás kapcsán, vagy magához vonná. A nyomozás felett a törvényességi felügyeletet ún. alapjogi bíró gyakorolná (hazánkban leginkább a nyomozási bíró felel meg e tisztnek). Ezentúl, az alapjogi bíró

---

tétele, valamint az egységes védelem kialakítása végett közös alapelvek kidolgozása volt. A végleges változat 1999-re készült el.

⁶ Javaslát a Tanács rendelete az Európai Ügyészség létrehozásáról – Brüsszel, 2013.7.17., COM (2013)534 final, 2013/0255 (APP).

⁷ Lásd részletes elemzés: Hudák (2008) 101-114.o., Kis (2003) 154-162.o., Sieber (1998) 372-382.o.

döntene a kényszerintézkedések jogszerűségéről is, aki a tagállamban székelő európai ügyész mellett működne független személyként.

A vádemelésre nemzeti bíróság előtt kerülne sor, amelynek kiválasztási szempontjai például a bizonyítékok helye, a vádlott tartózkodási helye vagy állampolgársága.

A Corpus Juris két fő szakaszra osztja az eljárást: az ún. előkészítő fázisra, amely a nyomozást és vádemelést jelenti, valamint a főeljárásra, ami a bírósági tárgyalást fedi le. Tartalmaz rendelkezést a vádlott jogairól, rögzíti az ártatlanság vélelmét, továbbá a bizonyítási eszközöket és jogsértő megszerzésük esetén azok kirekesztését.

A Corpus Juris két fontos elvet fektetett le: az egyik az európai territórium gondolata, ehhez igazítja nemcsak az intézmény illetékességét, hanem az ilyen ügyekben hozott bírósági határozatok hatályát is. A másik a szervezet szupranacionális státusza, vagyis teljesen önállóan, a nemzeti ügyészszégi struktúrától függetlenül működne a szervezeten belül alá-fölérendeltségi viszonyok mentén.

1.2. Zöld Könyv⁸

Az Európai Bizottság 2000-ben a nizzai kormányközi konferenciának benyújtott egy, a Közösségek pénzügyi érdekei büntetőjogi védelmének biztosítása érdekében az Európai Ügyészség felállítására vonatkozó javaslatot⁹, amelynek megvitatását akkor többek között a kellő kidolgozottság hiányára hivatkozva nem vették napirendre.

Erre válaszul született meg 2001-ben a vitaindító Zöld Könyv, amelyben a Bizottság több alternatíva és megoldási lehetőség kidolgozásával részletesen leírta az Európai Ügyészség lehetséges jogi státusát, belső felépítését, hatáskörét, az általa összegyűjtött bizonyítékok elfogadhatóságának, a nyomozás, a bírói kontroll, a vádemelés és a vádképviselés módját, továbbá az intézmény kapcsolatát a nemzeti jogokkal és hatóságokkal, valamint az integráció más szerveivel.

---

⁸ Green Paper on criminal-law protection of the financial interests of the Community and the establishment of a European Prosecutor, Brussels, 11.12.2001 – COM (2001) 715 final.

⁹ Additional Commission contribution to the Intergovernmental Conference on institutional reforms of 29 September 2000 – The criminal protection of the Community's financial interests: a European Prosecutor – COM (2000) 608.

Figyelemmel arra, hogy a rendelettervezet lényegében a Zöld Könyv megállapításai alapján készült, terjedelmi korlátok miatt nem ismertetem részletesen az Európai Bizottság itt kifejtett koncepcióját.¹⁰ A Zöld Könyv jelentősége, hogy konkrét alternatívákat tartalmaz, amelyek kidolgozásában az uniós és a nemzeti jogok sajátos összefüggéseit és működését is figyelembe veszi. Legnagyobb érdeme, hogy tisztán megfogalmazza a Bizottság álláspontját az Európai Ügyészség mibenlétéről. Ez pedig nem más, mint egy sajátos, független szervezet, ami a nemzeti jogrendbe illeszkedő ügyész tagokkal működik, de kizárólag uniós szintű fellépéssel biztosítható speciális érdekek védelmére, olyan sajátos elvek mentén, mint az „európai territórium”, valamint a bizonyítékok és a bírósági döntések kölcsönös elismerése.

1.3. Lisszaboni Szerződés

A Reformszerződés a büntető ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés egyik formájaként rendelkezik az Európai Ügyészség felállításáról. Az EUMSZ¹¹ 86. cikke szerint a Tanács az Eurojustból az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények üldözésére a Parlament egyetértésével, egyhangúlag elfogadott rendeletében dönthet az alapításáról.

Egyhangúság hiányában kilenc tagállam kérésére a jogalkotási eljárást felfüggesztik, és a kérdést az Európai Tanács elé utalják, ahol négy hónap alatt kell konszenzust elérni. Ha ez nem sikerül, kilenc tagállam részvételével megerősített együttműködésként is létrehozható.

Hatásköre *„az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények tetteseinek és részeseinek felkutatására, velük szemben a nyomozás lefolytatására és bíróság elé állításukra”,* valamint *„a tagállamok hatáskörrel rendelkező bíróságai előtt a vádhatósági feladatok”* ellátására terjed ki.¹²

Az Európai Tanács a Parlament egyetértésével és a Bizottsággal folytatott konzultációt követően egyhangúlag hozott határozattal tovább bővítheti az Európai Ügyészség hatáskörét a több tagállamot érintő súlyos bűncselekmények elkövetőivel szembeni fellépéssel is.

¹⁰ Rendkívül részletes elemzés: FODOR – ÜKÖS – KISS (2004) (2005) (2006)

¹¹ Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata – HL 2010 C 83, 2010. március 30., 82.

¹² Ibid. 86. cikk.

A 86. cikk (3) bekezdése szerint a részletszabályokat, vagyis az intézmény jogállását, feladatai ellátásának feltételeit, eljárásának szabályait, tevékenységének bírósági kontrollját és az általa beszerzett bizonyítékok elfogadhatóságát, rendelet rögzítené.

A Reformszerződés csupán a legalapvetőbb szabályokat tartalmazza, a részletek kidolgozását másodlagos jogforrásokra bízta.

2. A rendeletervezet

A rendeletervezet lényegében a Zöld Könyvben kialakított bizottsági koncepciót követi.

2.1. Háttér és jogalap

2.1.1. Háttér

Az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló rendeletervezet háttérét az Európai Bizottság által készített hatásvizsgálatokból leszűrt megállapítások adják. Ezek szerint jelenleg a nemzeti hatóságok kizárólagos feladata az uniós költségvetést károsító bűncselekmények üldözése, amelyek kapcsán a korlátozott erőforrások miatt nem mindig indítanak nyomozást, nem mindig emelnek vádat, vagy nem észlelik a bűncselekmény uniós dimenzióját. A jelenlegi információcsere és koordináció az uniós szervek erőfeszítései ellenére nem elégségesek. A feladatok eltérő hatáskörű és illetékességű szervek között oszlanak meg, nem érvényesül a hatékonyság, az egyenértékűség és az elrettentő hatás. Mindezek alapján az EUMSZ¹³ 325. cikke és 86. cikkére alapozva uniós szintű fellépés indokolt.

Az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló rendeletervezet egy jogszabály csomag része, amelybe beletartozik az Eurojust¹⁴, az OLAF¹⁵ és az Europol¹⁶ reformja, valamint az anyagi jogi szabályokat tartalmazó irányelvjavaslat¹⁷.

---

¹³ Ibid 47.

¹⁴ A Tanács 2002/187/IB határozata (2002. február 28.) a bűnözés súlyos formái elleni fokozott küzdelem céljából az Eurojust létrehozásáról – HL 2002 L 063, 2002.3.6., 1.; rendeletjavaslat COM (2013) 535.

¹⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 883/2013/EU, EURATOM rendelete (2013. szeptember 11.) az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) által lefolytatott vizsgálatokról, valamint az 1073/1999/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet és az 1074/1999/Euratom tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről – HL 2013 L 248, 2013.9.18., 1.

¹⁶ 1995. július 26-án aláírt „Egyezmény az Európai Rendőrségi Hivatalnak az Európai Unióról szóló

2.1.2 Jogalap

A javaslat jogi alapja részben az EUMSZ korábban ismertetett 86. cikke. A szabályozás másik jogalapját az EUMSZ 325. cikke adja, amely az (1) bekezdésben kimondja, hogy *„az Unió és a tagállamok küzdenek a csalás és az Unió pénzügyi érdekeit sértő minden egyéb jogellenes tevékenység ellen ... olyan intézkedésekkel, amelyeknek elrettentő hatásuk van, és hathatós védelmet nyújtanak”*.

A (2) bekezdés az asszimilációs elvet rögzíti, vagyis a tagállamok a saját pénzügyi érdekeik védelmével azonos védelemben kell, hogy részesítsék az Unió pénzügyi érdekeit.

A (3) bekezdés előírja, hogy a tagállamok kötelesek összehangolni *„az Unió pénzügyi érdekeinek csalással szembeni védelmét célzó tevékenységüket”*.

A (4) bekezdés szerint *„az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében és a Számvevőszékkel folytatott konzultációt követően”* intézkedéseket fogadhat el *„az Unió pénzügyi érdekeit sértő csalások megelőzése és az azok elleni küzdelem terén ... azzal a céllal, hogy hathatós és azonos mértékű védelmet nyújtsanak”*.

Ezt egészíti ki az EUMSZ 310. cikk (6) bekezdése, amely szerint *„az Unió és a tagállamok a 325. cikk rendelkezéseivel összhangban küzdenek a csalás és az Unió pénzügyi érdekeit sértő minden egyéb jogellenes tevékenység ellen.”*

Az EUMSZ tehát megosztott hatáskörbe utalja a közös költségvetés védelmét, amely a szubszidiaritás követelménye szemszögéből vizsgálva az elérni kívánt cél léptékére és hatásaira figyelemmel csak uniós szinten valósítható meg.

Az arányosság követelményét vizsgálva a rendelettervezet azokat a lehetőségeket foglalja össze, amelyek a legkevesebb beavatkozást jelentik a nemzeti jogrendszerekbe, és nem lépik túl a cél eléréséhez szükséges mértéket.

---

szerződés alapján történő létrehozásáról”, rendeletjavaslat COM (2013) 173.

¹⁷ Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről – 2012.7.11., COM (2012) 363.

2.2. Szerkezet és szabályok

2.2.1. Szerkezet

A tervezet 10 fejezetre, azon belül szakaszokra és cikkekre tagozódik.

A nemzeti jogszabályokkal összehasonlítva a tervezetet, akkor egy büntetőeljárás és egy szervezeti törvény sajátos keverékének tekinthető. Amolyan szervezeti alapszabály, mert meghatározza az Európai Ügyészség jogállását, felépítését, az Európai Ügyész és helyettesei, valamint a delegált ügyészek jogállását, feladatait, részben már a belső működés egyes kérdéseire is kitér. Eljárás alaptörvény is, mert az Európai Ügyészség által elvégezhető egyes nyomozási cselekmények és a bírósági felülvizsgálat szabályait is leírja.

De vegyük sorra a legfontosabb cikkeket!

2.2.2. Szabályok

I. fejezet: Tárgy és fogalom-meghatározások (1-2. cikk)

Az 1. cikk a rendelet tárgyi hatályát tartalmazza, vagyis kimondja, hogy megalapítja az Európai Ügyészséget, és leírja működésének legfontosabb szabályait.

A 2. cikk fogalom-meghatározásokat tartalmaz, amely a b) és c) pontokban lényegében az Európai Ügyészség hatáskörébe tartozó bűncselekményeket határozza meg:

„b) „az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények”: a nemzeti jog által végrehajtott 2013/xx/EU irányelvben meghatározott bűncselekmények”. A tervezet visszautal a fent említett jogszabály csomagból az anyagi jogi rendelkezéseket magában foglaló irányelvjavaslat 3-5. cikkeire.

Ezek szerint az Unió pénzügyi érdekeit érintő bűncselekmények a csalás, valamint a csaláshoz kapcsolódó bűncselekmények. Utóbbi kategóriába tartozik a pályázó részéről a közbeszerzési vagy támogatás-odaítélési eljárás során nyújtott tájékoztatás vagy annak elmulasztása, ami a pályázati kritériumok megkerüléséhez vagy eltorzításához vezet. Ezeket a magyar Btk. 396. §-ban található költségvetési csalás tényállása fedi le.¹⁸

¹⁸ A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.

Az irányelvjavaslat kapcsolódó bűncselekményként szabályozza a pénzmosást a 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv¹⁹ 1. cikke (2) bekezdésében írt fogalomra utalással, ami a magyar Btk. 399. §-ban írt pénzmosásnak felel meg.

Nevesíti a passzív és aktív vesztegetést, ami a magyar Btk. 294. §-ban foglalt hivatali vesztegetés elfogadása, illetve a 293. §-ban foglalt hivatali vesztegetés tényállásoknak felel meg.

Végül a pénzeszközök tisztviselő általi rendeltetésellenes kezelését rendeli büntetni, ami a magyar Btk. 376. §-ban írt hűtlen kezelés tényállását meríti ki.

A 2. cikk c) pontban írt „*az Unió pénzügyi érdekei*” fogalom: „*az uniós költségvetés, valamint a Szerződések alapján létrehozott intézmények, szervek és hivatalok költségvetése, továbbá az általuk kezelt és felügyelt költségvetések alá tartozó, illetve ezek révén megszerzett vagy ezek részére teljesítendő valamennyi bevétel, kiadás és eszköz*”.

Az irányelvjavaslat is definiálja ugyanezt a fogalmat:

„*2. cikk Ezen irányelv alkalmazásában: 'az Unió pénzügyi érdekei': az alábbiak által lefedett, azokból szerzett vagy származó valamennyi bevétel és kiadás:*

a) az Unió költségvetése;

b) a Szerződések alapján létrehozott intézmények, szervek, hivatalok és ügynökségek költségvetései, vagy az általuk kezelt vagy ellenőrzött költségvetések.”

A két szöveget összevetve, megállapítható némi következetlenség. A rendelettervezet nem tartalmazza az ügynökségeket a felsorolásban, ugyanakkor az irányelvjavaslattal ellentétben nemcsak a bevételt és kiadást, hanem az eszközöket is nevesíti.

Az Európai Ügyészség hatásköre szempontjából lényeges kérdés a hozzáadott-értékadóra elkövetett csalás, magyar viszonylatban az áfa-csalás helyzete. A tagállamok áfa bevételeinek egy része bonyolult számítás alapján a közös költségvetés bevételi forrásai közé tartozik. Az áfát a tagállami hatóságok állapítják meg, vetik ki, szedik be, és továbbítják az uniós büdzsének. Az áfa közösségi bevétel jellegével kapcsolatban megoszlanak a vélemények. Egyesek szerint az áfa közvetett bevételi forrást jelent az uniós költségvetésnek, nagyobb része a tagállamokat illeti, így nem tartozik az európai csalás elkövetési tárgyai közé. Ezzel szemben mások, és maga az irányelvjavaslat indokolása is az

¹⁹ HL 2005 L 309, 2005.11.25., 15. o.

Európai Unió Bírósága C-539/09. számú ügyben²⁰ hozott eseti döntésében foglalt érvelés mentén az Unió pénzügyi érdekeinek fogalma alá vonja az áfára elkövetett csalásokat is. Az ügy Németország ellen 2009-ben indított kötelezettségszegési eljárás volt, mert a Német Szövetségi Köztársaság érvényes jogalap hiányára hivatkozással elutasította, hogy az Európai Számvevőszék a hozzáadott-értékadó területén közigazgatási vizsgálatot folytasson le. Ezzel megszegte az EK Sz. 248. cikkében és az 1605/2002/EK, Euratom tanácsi rendeletben foglalt kötelezettségeit. A Bíróság megállapította a kötelezettségszegést. A témánk szempontjából a döntés indokolásának lényeges része az, hogy a Bíróság a 72. pontban kimondta, hogy közvetlen kapcsolat áll fenn az áfa bevételek beszedése és az áfa, mint saját uniós bevételi forrás közös büdzsé részére rendelkezésre bocsátása között. A beszedés elmulasztása ugyanis csökkenti az uniós bevételeket. Tehát az irányelvjavaslatban írt pénzügyi érdek fogalma az áfára is kiterjed, mint az Unió költségvetése egyik bevételi elemére. A kérdés azonban még nem dőlt el.

Az irányelvjavaslat a felsorolt bűncselekmények kísérletére és részeseire, valamint a jogi személyekre is kiterjeszti a szabályozás hatályát. A rendelettervezet a fogalommeghatározások körében a 2. cikk a) pontjában ezt is átveszi, amikor kimondja, hogy *„a rendelet alkalmazásában személy minden természetes és jogi személy”*.

II. fejezet: Általános szabályok

1. szakasz: az Európai Ügyészség jogállása, szervezete és felépítése (3-7. cikk)

Az Európai Ügyészség független, decentralizált jogi személyként jön létre, és feladata az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények üldözése, amibe a nyomozástól a vádemelésen át az ügy végleges lezárásáig a vádképviselő ellátása és a jogorvoslati jog gyakorlása tartozik.

Független, mert tevékenységét minden befolyástól mentesen köteles ellátni. Sem az európai ügyész, sem helyettesei, sem a delegált ügyészek nem kérhetnek és nem fogadhatnak el utasítást sem tagállami, sem uniós személytől vagy szervtől. Ugyanakkor az európai ügyész felelősséggel tartozik a szervezet munkájáért, amelyről éves jelentés formájában az Európai Parlament, a Tanács és az Európai Bizottság beszámoltathatja.

---

²⁰ EBHT 2011 I-11235

Decentralizált, mert élén az európai ügyész áll, aki egy személyben irányítja a szervezetet, munkájában négy helyettes segíti. Az ő alárendeltségében működnek a delegált ügyészek, tagállamonként legalább 1 fő, akik egyúttal a tagállamukban is ügyészek. Vagyis az uniós kötelezettségek mellett nemzeti feladataikat is elláthatják. Összeütközés esetén az uniós feladat élvez elsőbbséget.

Delegált ügyészként az európai ügyész kizárólagos irányítása alatt állnak, csak az ő utasításait és iránymutatásait követhetik. Ennek során teljesen függetlenek a tagállami ügyészi szervektől.

A felmerült koncepciók közül, azaz teljesen szupranacionális vagy ún. „két kalapos” jogállás, egy köztes megoldást választottak. Vagyis az európai ügyész valóban teljesen független és minden nemzeti hatóság felett helyezkedik el, azonban a delegált ügyészek integrálódnak a hazai ügyészségi szervezetbe, kettős feladatkört látnak el, részben nemzeti, részben uniós ügyészek.

2. szakasz: Az Európai Ügyészség tagjainak kinevezése és felmentése (8-10. cikk)

Az európai ügyészi kinevezéshez több előválogatáson át vezet az út.

Először az Európai Bizottság létrehoz egy 7 tagú testületet a Bíróság korábbi tagjai, a nemzeti legfelsőbb bíróságok és a nemzeti ügyészségek tagjaiból és/vagy elismert elméleti szakemberekből. A tagok közül egy főre a Parlament tesz javaslatot, és megfigyelőként részt vesz még az Eurojust elnöke is. Nyilvános felhívás alapján jelentkezőkből a Bizottság a véleményező testület ajánlása alapján összeállítja az előválogatott jelöltek listáját, amit benyújt a Parlamenthez és a Tanácshoz. Ezután a Tanács egyszerű többséggel, a Parlament hozzájárulásával nevezi ki az európai ügyészt 8 évre, a státusz nem megújítható.

A jelöltekkel szemben állított feltétel, hogy legyenek teljesen függetlenek, felsőbb bírói tisztségbe kinevezéshez szükséges képesítéssel és jelentős ügyészi tapasztalattal. Ha az európai ügyész súlyos kötelezettségszegést követ el, vagy már nem képes feladatai ellátására, felmentéséről a Parlament vagy a Tanács vagy a Bizottság kezdeményezésére a Bíróság dönt.

Az európai ügyész helyetteseit az európai ügyésszel azonos módon nevezik ki, azonos időtartamra. A velük szemben támasztott követelmények és felmentésük is azonos, és ugyancsak nem újraválaszthatók. Az eltérés annyi, hogy az előválogatott jelöltek listáját az Európai Bizottság a véleményező testület helyett az európai ügyésszel

egyetértésben állítja össze, valamint felmentésüket az európai ügyész kezdeményezi.

A delegált ügyészeket az európai ügyész nevezi ki az adott tagállam által összeállított, legalább 3 jelöltet tartalmazó listáról, 5 évre, a tisztség megújítható. A delegált ügyészekkel szemben támasztott követelmények megegyeznek az európai ügyésszel szembeniekkel: függetlenség, felsőbb bírói tisztséghez szükséges képesítés és jelentős ügyészi tapasztalat. Az európai ügyész mentheti fel őket, ha súlyos kötelezettségszegést követnek el, vagy már nem felelnek a feltételeknek.

Érdekesség, hogy a delegált ügyészi posztra a tagállam olyan személyt is jelölhet, aki a nemzeti jog szerint nem ügyész Kinevezése esetén, azonban ki kell nevezni nemzeti ügyésznek. Továbbá, az európai ügyész hozzájárulása nélkül addig nem szüntethető meg nemzeti ügyészi státusza, amíg a delegált ügyészi tisztséget betölti.

3. szakasz: Az Európai Ügyészség tevékenységére vonatkozó alapelvek (11. cikk)

Az Európai Ügyészség tevékenységére vonatkozó alapelvek csak felsorolásszerűen:

- Alapjogi Charta tiszteletben tartása;
- eljárási cselekmény megválasztásában az ezzel okozott következmények és az elérni kívánt cél közötti arányosság szem előtt tartása;
- nyomozásban, vádemelés során a rendelet szabályai az irányadóak. Amit a rendelet nem szabályoz, ott a nemzeti jog lép életbe, annak megfelelően, ahol a nyomozási cselekmény vagy vádemelés történik. Kettős szabályozás esetén a rendelet megelőzi a nemzeti jogot;
- a hatáskörébe tartozó bűncselekményeknél hatásköre kizárólagos;
- pártatlan eljárás, terhelő és mentő bizonyítékok felkutatása egyaránt kötelessége;
- időszerűség, vagyis az eljárások lehető legrövidebb időn belüli befejezése;
- nemzeti hatóságok részéről lojalitás: kérelemre aktívan segítik munkáját, valamint tartózkodnak minden, az eljárást akadályozó, késleltető intézkedéstől.

4. szakasz: Az Európai Ügyészség hatásköre (12-14. cikk)

Az irányelvjavaslatban meghatározott bűncselekményeken túl az Európai Ügyészség hatásköre kiterjed azokra a járulékos bűncselekményekre is, amelyek azonos ténybeli alapokon nyugszanak a hatáskörébe tartozó

bűncselekményekkel és az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények a meghatározóak, valamint az együttes eljárás indokolt és szükséges a hatékonyság érdekében. Ha ezek a feltételek nem állnak fenn, akkor a járulékos bűncselekmények kapcsán joghatósággal rendelkező tagállam jár el az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmény kapcsán is.

Ez a rendelkezés az áfa-csalások szempontjából lényeges. Eszerint ugyanis a vegyes ügyekben, ha nem az uniós érdek a meghatározó, akkor a tagállam joghatósága feléled. Hogy mit takar a „*meghatározó bűncselekmény*”, illetve az „*azonos tényalap*” fogalma, a tervezet adós marad. Az előbbi kapcsán a rendlettervezet bevezetése (22) pontjában annyi olvasható, hogy támpontul szolgálhat például a bűncselekmény hatásának mértéke a nemzeti, illetve az uniós büdzsére, vagy a sértettek száma, vagy a kiszabható büntetés nagysága.

Hatásköri összeütközés esetén, ha az egyeztetés nem vezet eredményre, az Európai Ügyészség nemzeti hatóságnak tekintendő, és a nemzeti szabályok szerint a tagállami hatóság dönt a kérdésben, mintha belső vita lenne. Vagyis a magyar Be., azaz a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 30. § (4) bekezdése szerint hatásköri összeütközés esetén az eljáró ügyészséget a felettes ügyész jelöli ki. Delegált ügyész felettes ügyésze az európai ügyész, de ha a delegált ügyészt nemzeti ügyésznek tekintjük, akinek országos az illetékessége, akkor a felettes ügyész a legfőbb ügyész. A helyzet egyértelmű megoldására indokolt a Be. pontosítása ebben a kérdésben. A rendlettervezet a hatáskörök megállapítása kapcsán a bírósági felülvizsgálat lehetőségét kizárja.

Az Európai Ügyészség joghatóságát részben a területiség elvére, részben a honosság elvére alapítja. Akkor jár el az Európai Ügyészség, ha a bűncselekményt részben vagy egészben

- egy vagy több tagállam területén követték el (területi elv);
- tagállami állampolgár vagy az Unióval jogviszonyban álló személy követte el (személyi elv).

Röviden, mindig.

III. fejezet: A nyomozásra, a vádemelésre és a bírósági eljárásra vonatkozó eljárási szabályok

1. szakasz: A nyomozás lefolytatása (15-19. cikk)

A nyomozás megindításának alapjául szolgálhat bármilyen információ, ami valamely nemzeti hatóságtól, uniós intézménytől, szervtől vagy delegált

ügyésztől származik, de az Európai Ügyészség maga is beszerezhet, illetve gyűjthet adatokat bármely személytől.

A beszerzett információt minden esetben az európai ügyésznek kell továbbítani, majd nyilvántartásba veszik az adatokat, vagyis felviszik az Európai Ügyészség ügyviteli rendszerébe és ellenőrzik azokat. Az ellenőrzés eredményeként vagy határozattal elrendelik a nyomozást vagy egyszerű tájékoztatás formájában közlik a nemzeti hatósággal vagy uniós intézménnyel, amelytől az információ származik, hogy nem indul eljárás. Ha más személytől ered az adat, akkor őt csak kérésre tájékoztatják a nemleges eredményről.

A rendelettervezet nem jelöl meg határidőt a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó információ ellenőrzésére, sem jogorvoslati lehetőséget nem biztosít elutasítás esetére. Mivel erről a rendelettervezet hallgat, a nemzeti jog alkalmazandó. Ha tehát mindezt a magyar büntetőeljárás keretébe illesztjük, akkor a Be. 170. §-a alapján bűncselekmény elkövetésére irányuló adatok alapján 3 napon belül dönteni kell vagy a nyomozás elrendeléséről vagy a feljelentés elutasításáról vagy a feljelentés kiegészítés elrendeléséről. Mivel a rendelettervezet alapján a kapott információt továbbítani kell az európai ügyésznek, feltehető, hogy a 3 nap nem lesz elegendő a döntés meghozatalához. Nagy valószínűséggel a rendelettervezetben írt ellenőrzés lefolytatásához a magyar szabályok szerint feljelentés kiegészítés (Be. 172/A. §) elrendelésére lesz szükség, amely egyszerű feljegyzés formájában történik, és határideje 15 nap, amely 15 nappal meghosszabbítható. Ezt követően azonban dönteni kell a nyomozás elrendeléséről vagy úgymond a feljelentés elutasításáról. Az eltérés a nemzeti joghoz képest a rendelettervezet alapján az, hogy nem kell határozatot hozni a negatív elbírálásról, hanem csupán bejegyzik a meg nem indulás tényét és okait az Európai Ügyészség ügyviteli rendszerébe, és erről – adott esetben külön kérésre – tájékoztatják a feljelentőt vagy a bejelentőt.

A jogorvoslat kapcsán a magyar Be. 195. § úgy rendelkezik, hogy a feljelentő a feljelentés elutasításáról szóló határozat ellen a közléstől számított 8 napon belül panasszal élhet, kivéve, ha nem sértettje a bűncselekménynek. Kivétel a kivétel alól, ha a feljelentő központi államigazgatási szerv. A Be. 196. §-a alapján, akinek jogait vagy érdekeit közvetlenül sérti az intézkedés vagy annak elmulasztása, ugyancsak panasszal élhet a tudomásszerzéstől számított 8 napon belül.

Mivel a nyomozás elrendelésének mellőzése egyszerű bejegyzés formájában történik, a Be. 196. §-a alapján merül fel a panaszjog,

azonban itt is csak a bűncselekménynek sértettje vagy központi államigazgatási szerv jogaként. Az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények esetében a sértett általában maga az Unió vagy a képviselőjében, illetve nevében eljáró szerv, intézmény, hivatal, mint például az Európai Bizottság szerveként működő OLAF, amely az Unió költségvetését érintő szabálytalanságok adminisztratív kivizsgálása során bűncselekmény gyanújának észlelése esetén a vizsgálatát lezáró jelentést az illetékes nemzeti nyomozó hatóságnak továbbítja büntetőeljárás lefolytatása érdekében. Megjegyzem, hogy az Európai Ügyészség létrejöttével a vizsgálati jelentést az OLAF valószínűleg közvetlenül az európai ügyésznek fogja megküldeni. Ha tehát ilyen forrásból vagy központi államigazgatási szervtől ered az eljárás megindulásának alapját képező információ, akkor magyar vonatkozású ügy esetén e szervezetek panasszal élhetnek az elutasító intézkedés ellen. Ha e körön kívül eső természetes vagy jogi személytől származik az információ, mivel véleményem szerint nem közvetlen érintettjei a bűncselekménynek, tehát esetükben kizárt a jogorvoslat.

A rendelettervezet szövegezése nem egyértelmű, azonban összefüggéseiben arra lehet következtetni, hogy a nyomozás elrendelésére a delegált ügyész önállóan is jogosult, nem az európai ügyész kizárólagos döntési joga, mivel a delegált ügyészt az általa megindított nyomozásokról az európai ügyész felé értesítési kötelezettség terheli. A nyomozást akkor kell elrendelni, vagy – ahogy a rendelettervezet fogalmaz – megindítani, ha *„megalapozottan feltehető, hogy az Európai Ügyészség hatáskörébe tartozó bűncselekményt követnek vagy követtek el.”*²¹ Ha az európai ügyész maga indítja meg a nyomozást, akkor egyúttal kijelöli a vezető delegált ügyészt is, vagyis lényegében dönt arról, hogy melyik tagállamban folytassák le a büntetőeljárást.

A nyomozást az európai ügyész nevében és utasításainak megfelelően ténylegesen a delegált ügyész vezeti, aki az egyes nyomozási cselekményeket maga is elvégezheti, vagy bevonhatja a nemzeti bűnüldöző hatóságokat.

Ez a magyar szabályozás szempontjából azt jelenti, hogy

- a Btk. 396. §-ban írt költségvetési csalás esetében a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (Be. 36. § (2) bekezdés),
- a bíró, az ügyész, a bírósági titkár, az alügyész, a bírósági és ügyészségi fogalmazó, az ügyészségi megbízott és a bírósági

²¹ Javaslat a Tanács rendelete az Európai Ügyészség létrehozásáról – Brüsszel, 2013.7.17., COM (2013) 534 final, 2013/0255 (APP) 16. cikk (1) bekezdés.

ügyintéző, az önálló és a törvényszéki végrehajtó és végrehajtó-helyettes, a közjegyző és a közjegyző-helyettes, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagja és a kormányzati szolgálati jogviszonyban foglalkoztatott pénzügyi nyomozó vonatkozásában elkövetett, a Btk. 293. §-ban írt hivatali vesztegetés kapcsán kizárólag az ügyészség (Be. 29. § d) pont),

- a hivatali vesztegetés más eseteiben, valamint a Btk. 399. §-ban szabályozott pénzmosás és 376. §-ban írt hűtlen kezelés esetén az általános nyomozó hatóság, vagyis a rendőrség (Be. 36. § (1) bekezdés)

vonható be.

A rendelettervezet 18. cikk (2) és (3) bekezdése alapján lehetőség van arra, hogy határon átnyúló ügyekben a nyomozást vezető delegált ügyész konzultáljon a másik tagállamban elvégzendő nyomozási cselekményről az ott illetékes delegált ügyésszel, aki a kért feladatokat vagy maga teljesíti vagy bevonja a helyi nyomozó hatóságokat. De maga az európai ügyész több delegált ügyészt is bevonhat az ügybe, és akár közös csoportokat is létrehozhat.

A 18. cikk (6) bekezdése alapján a kényszerintézkedéseket minden esetben a hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságok fogatosítják, köztük a két legsúlyosabbat: az őrizetbe vételt és az előzetes letartóztatást. Utóbbiakat az Európai Ügyészség kérelmére a tagállami jognak megfelelően kell fogatosítani.

Amennyiben nemzeti mentesség vagy kiváltság akadályozza az eljárást, az Európai Ügyészség az irányadó nemzeti jog szerint kezdeményezi, ha uniós mentesség vagy kiváltság áll fenn, akkor az uniós szabályok szerint kezdeményezi annak megvonását.

A rendelettervezet nem tér ki a nyomozás határidejének kérdésére, csupán az alapelvek között az időszerűség követelményét rögzíti, azt, hogy az eljárások minél gyorsabban befejeződjenek. A háttérjogként működő Be. 176. §-a szerint a nyomozás határideje az eljárás megindulásától számított két hónap, amit általánosságban további 6 hónappal az ügyész, azt követően a megindulástól számított 1 év elteltéig az ügyészség vezetője, 1 éven túl a felettes ügyészség vezetője, 2 éven túl a legfőbb ügyész jogosult meghosszabbítani. A nyomozás abszolút határideje főszabályként a megalapozott gyanú közlésétől számított 2 év.

2. szakasz: Az információk feldolgozása (20-24. cikk)

Ez a szakasz az Európai Ügyészség ügyviteli rendszerével foglalkozik.

3. szakasz: Nyomozati cselekmények (25-26. cikk)

Az Európai Ügyészség tevékenysége során az Európai Unió egész területe egységes jogi térségnek tekintendő, vagyis az Európai Ügyészség illetékességi területe minden tagállamra kiterjed.

A rendelettervezet 26. cikk (1) bekezdése a)-u) pontig terjedő felsorolást ír le az Európai Ügyészség által elvégezhető nyomozási cselekményekről. Megjelöli például a házkutatást, a lefoglalást, a zár alá vételt, a titkos információgyűjtés különböző formáit, a gyanúsítottak és tanúk beidézését és kihallgatását, a nyilvántartásokhoz hozzáférést vagy a szakértő kirendelését. A felsoroltak közül az arányosság elvének megfelelően azt kell választani, amely révén a cél kisebb korlátozással érhető el.

A felsorolásban nem szereplő nyomozási cselekmény elvégzésére akkor van mód, ha az elvégezni kívánt nyomozási cselekmény lehetőségét az elvégzés helye szerinti nemzeti jog biztosítja. Ilyenkor az adott nyomozási cselekmény végrehajtására a nemzeti jog szabályai vonatkoznak.

A rendelettervezet szerint az a)-j) pontokban felsorolt nyomozási cselekmények kapcsán ki kell kötni, hogy azok elvégzésére csak az elvégzés helye szerinti tagállami igazságügyi hatóságának engedélyével kerülhessen sor. Vegyük sorra ezeket a magyar Be. tükrében!

a) pont: Helyiség, terület, jármű, magánlakás, személyes vagyontárgy, ruházat vagy számítástechnikai rendszer átkutatása, átvizsgálása – a Be. 149. §-a szerinti házkutatás, 150. §-a szerinti motozás vagy 119. §-a szerinti szemle keretében lehetséges. A házkutatás és motozás a kényszerintézkedések közé tartozik, így azokat a nyomozó hatóság, az ügyész vagy a bíróság rendeli el határozattal, míg a szemle bizonyítási eljárás, így az nem kötött engedélyhez vagy határozathoz.

b) pont: Tárgy, irat, számítógépen tárolt adat beszerzése eredeti vagy más formában – a Be. 151. §-a szerinti lefoglalás vagy a Be. 178. §-a szerinti egyszerű megkeresés formájában lehetséges. Előbbi kényszerintézkedés, így határozatban kell elrendelni. Főszabályként a nyomozó hatóság önállóan hozhat határozatot az ügyész vagy a bíróság mellett, de bizonyos esetekben ügyészi vagy bírói engedélyhez kötött. A megkeresés a nyomozó hatóság adatszerző tevékenységéhez tartozik, így

sem határozathoz – és néhány kivételtől eltekintve – sem engedélyhez nem kötött.

c) pont: Helyiség és jármű lefoglalása, adatok befagyasztása – a már említett lefoglalás, ingatlan esetében a Be. 159. §-a szerinti zár alá vétel alkalmazható, adatok kapcsán a Be. 158/A. §-ban írt információs rendszerben tárolt adatok megőrzésére kötelezés. Utóbbi kettő kényszerintézkedés, a zár alá vételt kifejezetten bíróság rendelheti el, míg az adatok megőrzésére kötelezést a nyomozó hatóság, az ügyész vagy a bíróság határozati formában.

d) pont: Az elkövetéshez használt eszközök vagy a bűncselekményből eredő vagyon lefoglalása, zár alá vétele – a magyar jog szerint lefoglalás és zár alá vétel alkalmazható.

e) – g), i), j) pontok: Valós idejű információgyűjtés a gyanúsított tgevékenységről: a távközlési üzenetek kifürkészése, a telekommunikáció megfigyelése, a bankszámlákon pénzügyi műveletek nyomon követése, magánlakáson kívül, de magánterületen rejtett videó és hangfelvételek készítése, fedett nyomozó alkalmazása – a Be. 200-202. §-a szerinti titkos információgyűjtés, illetve titkos adatszerzés keretében végezhető, amely bírói, illetve igazságügyért felelős miniszter engedélyéhez, valamint további feltételekhez kötött, mint például meghatározott büntetési tétellel fenyegetettség, vagy meghatározott bűncselekmény gyanújának fennállása.

h) pont: Jövőbeli pénzügyi műveletek zárolása – lefoglalás vagy zár alá vétel útján lehetséges a Be. szerint.

A többi, felsorolt nyomozási cselekmény esetében csak akkor van szükség engedélyre, ha azt a cselekmény elvégzésének helye szerinti nemzeti jog megköveteli. A rendelettervezet eltérése a magyar jogtól, hogy határidőt szab az engedély kibocsátására: a feltételek fennállása esetén az indokolással ellátott határozatot 48 órán belül ki kell bocsátani.

A nyomozási cselekményeknél nagy valószínűséggel előfordulhat a vegyes jogalkalmazás szükségessége: részben a rendeletet, részben az abban kifejezetten megjelölt körben a nemzeti jogot kell majd követni. Ezen túl a magyar jog szerint nincs minden, a rendelettervezetben előírt nyomozási cselekmény teljesítése engedélyhez kötve, ami minden bizonnyal törvénymódosítást tesz majd szükségessé.

4. szakasz: A nyomozás befejezése és a vádemelési jogkör (27-29. cikk)

Ha a delegált ügyész a nyomozást befejezettnek tekinti, akkor felülvizsgálat céljából benyújtja az ügy összefoglalóját, a vádirat tervezetét és a bizonyítékok listáját az európai ügyészhez. Az európai ügyész az iratok alapján háromféleképpen dönthet, és a delegált ügyészt utasítja:

- az eljárás megszüntetésére, vagy
- a vádemelésre, vagy maga nyújtja be a vádiratot, vagy
- további nyomozásra ad utasítást.

Megszüntetés

Az eljárás megszüntetésének okait tételesen felsorolja a rendelettervezet, amelyek kapcsán különbséget tesz kötelező és mérlegelhető esetek között. A megszüntetés alakját (határozat vagy ügyviteli rendszerben bejegyzés) nem határozza meg. A magyar Be. 169. §-a alapján határozatba kell foglalni az ilyen döntést, amelynek tartalmi elemeit is rögzíti.

Kötelező megszüntetési okok a rendelettervezet szerint:

- a gyanúsított halála (Be. 190. § (1) bekezdés e) pont),
- a cselekmény nem bűncselekmény (Be. 190. § (1) bekezdés a) pont),
- a gyanúsított kegyelemben vagy mentességben részesült (Be. 190. § (1) bekezdés e) pont),
- a nemzeti elévülési idő lejárt (Be. 190. (1) bekezdés e) pont),
- a gyanúsítottat ugyanazon tényállás alapján már jogerősen felmentették vagy elítélték az Unión belül (Be. 190. § (1) bekezdés h) pont), vagy az ügyben lemondtak a büntetőjogi igény érvényesítéséről.

A megszüntetési okok közül a legutóbbi igényel magyarázatot. A tervezet 29. cikkében ír a büntetőjogi igény érvényesítésének a lemondásáról. Ennek akkor van helye, ha a gyanúsított megtérítette az okozott kárt és hozzájárul az eljárás e formájához. Lényegét tekintve a gyanúsított elfogadja az Európai Ügyészség által javasolt, egyösszegű pénzbüntetést, amelynek befizetését követően az európai ügyész

megszünteti az eljárást. Ez ellen nincs helye bírósági felülvizsgálatnak, vagyis a döntés azonnal jogerőre emelkedik.

Mérlegelhető megszüntetési okok a rendeletervezet szerint:

- a bűncselekmény az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről szóló 2013/XX/EU irányelvet végrehajtó nemzeti jogszabály értelmében kisebb súlyú (Be. 190. § (1) bekezdés j) pont), vagy
- nincs elegendő bizonyíték (Be. 190. § (1) bekezdés b) és c) pontok).

A felsorolásban az egyes okok mögött zárójelben tüntettem fel a Be.-nek megfeleltethető megszüntetési okokat. Az eltérés az, hogy a magyar Be. nem tesz különbséget, kizárólag kötelező megszüntetési okokat határoz meg a rendeletervezethez képest tágabban. Például elismeri a büntethetőséget kizáró, illetve a törvényben meghatározott egyéb, büntethetőséget megszüntető okokat (Be. 190. § (1) bekezdés d) és f) pontok).

Kérdés, mi a teendő azokban az esetekben, amikor a nemzeti jog a rendeletervezetben fel nem sorolt megszüntetési okot ismer el. Alkalmazható-e a nemzeti jog azon az alapon, hogy amit a rendeletervezet nem szabályoz, ott a nemzeti jog az irányadó? Vagy, mivel a megszüntetési okokat felsorolja az uniós norma, úgy kell tekinteni, hogy más okból nincs helye megszüntetésnek, mert a nemzeti jogot megelőzi a rendeletervezetben írt szabályozás? A rendeletervezet a nyomozási cselekményeknél és az eljárási biztosítékoknál külön utal arra, mely esetekben kell kiegészítésként a nemzeti jogot alkalmazni. A megszüntetési okoknál viszont nem tesz említést arról, hogy ha a nemzeti jog tágabb jogalapot biztosít, akkor azok is figyelembe vehetők lennének. Ezért úgy gondolom, hogy a feltett kérdésekre a válasz az, hogy kizárólag a rendeletervezetben megjelölt megszüntetési okok alapján van mód az eljárás ilyen befejezésére. Emiatt véleményem szerint mindenképpen meg kellene fontolni a büntethetőséget kizáró okok beemelését a felsorolásba, még akkor is, ha ez adott esetben tagállamonként eltérő ok-csoportot foglal magában. Nem elvárható, hogy vádemelés történjen például egy beszámítási képessége hiányában vagy kényszer hatása alatt eljáró személlyel szemben az uniós szabály alapján, főleg úgy, hogy a bírósági eljárásban ezen okokra figyelemmel az ott alkalmazandó nemzeti szabályok értelmében az érintettel szemben megszüntetik a büntetőeljárást. Megoldásként a büntethetőséget kizáró okok harmonizációját sem tartom kizártnak. Elképzelhető az is, hogy a büntethetőséget kizáró okokat a tervezet megalkotói azért nem tüntették

fel külön, mivel ilyen esetben nem jön létre bűncselekmény. Tehát ez az esetkör a tervezet szerinti bűncselekmény hiányos megszüntetési okba lenne sorolható.

A rendelettervezet 28. cikk (6) bekezdése csak akkor írja elő, hogy a nyomozás megszüntetéséről a sértettet tájékoztatni kell, ha az eljárás a sértett által szolgáltatott információk alapján indult. Ugyanez vonatkozik a nyomozás megindulására is, vagyis ha azt nem a sértett kezdeményezte, és nem kérte a tájékoztatását az általa szolgáltatott információ ellenőrzésének eredményéről, akkor nem kötelező a tájékoztatás. Tehát a rendelettervezet szerint lehetséges, hogy a sértett sem a nyomozás megindulásáról, sem annak megszüntetéséről vagy a vádemelésről nem értesül. A magyar Be. szerint ugyanakkor a nyomozás elrendeléséről a sértettet tájékoztatni kell, hogyha a feljelentést nem ő tette (Be. 170. § (3) bekezdés), valamint a nyomozást megszüntető határozatot közölni kell a gyanúsítottal, a védővel, a sértettel és a feljelentővel is (Be. 190. § (5) bekezdés), illetve a vádemelésről kötelező értesíteni a sértettet (Be. 219. § (6) bekezdés).

A rendelettervezet nem szól a megszüntetés elleni jogorvoslat lehetőségéről, de ki sem zárja azt. Ezért itt a nemzeti jog szabályait kell figyelembe venni. Így a Be. 195. § (1) bekezdése alapján a sértett, a gyanúsított és a védő, az őt érintő rendelkezés kapcsán az egyéb érdekelt (ha például a kényszerintézkedést szenvedő személye elválk a gyanúsítottól, akkor előbbi egyéb érdekeltként jelenik meg az eljárásban) a határozat ellen a közléstől számított 8 napon belül panasszal élhet. Ahhoz, hogy a sértett jogorvoslati jogával élhessen, szükséges vele is közölni a megszüntető határozatot.

További kérdést vet fel a magyar Be. által ismert pótmagánvád intézménye. Ha az ügyész a nyomozást megszüntette, és az ellene benyújtott sértetti panaszt elutasították, a Be. 229. §-a alapján a sértett a vádat pótmagánvádlóként képviselheti. A rendelettervezet nem zárja ki ennek lehetőségét. Bár kérdéses, hogy ki tekinthető sértettnek az Európai Ügyészség hatásköre alá tartozó bűncselekmények kapcsán. A magyar jog szerint az Európai Unió nem.²²

Vádemelés

Vádemelés esetén az illetékes nemzeti bíróságot az európai ügyész választja ki szorosán együttműködve az ügyben eljáró delegált ügyésszel.

²² Részletes elemzés erről a témáról: KISS (2009) 125.

A bíróság, vagyis a joghatóság kiválasztásánál az alábbi szempontok figyelembe vételét írja elő a rendeletervezet:

- az elkövetés helye, több bűncselekmény esetén, ahol a bűncselekmények többségét elkövették,
- a gyanúsított szokásos tartózkodási helye,
- a bizonyítékok fellelhetőségének helye,
- a közvetlen sértettek szokásos tartózkodási helye.

A joghatóság megválasztása kapcsán szabad mérlegelés illeti meg az európai ügyészt, a vádemelés helye kapcsán a rendeletervezet nem biztosít jogorvoslati jogot, és erre a magyar jog szerint sincs lehetőség.

A felsorolt okok közül a Be. joghatósági okként csak az elkövetés helyét, illetve a gyanúsított szokásos tartózkodási helyét ismeri, de a rendeletervezet alapján adott esetben a magyar joghatóságot a közvetlen sértettek tartózkodási helye vagy a bizonyítékok helye is megalapozhatja, ami idegen a belső jogtól.

A rendeletervezet hallgat az ügyintézési határidőkről, azonban a 7. cikk említést tesz belső eljárási szabályzatok kialakításáról, többek között a munkaszervezés és az ügyelosztás általános szabályai tárgykörében. Valószínű, hogy a részletszabályokat majd ezek fogják tartalmazni.

A vádirat tartalmi kellékeként a rendeletervezet mindössze a bizonyítékok felsorolását teszi kötelezővé. A Be. 217. § (3) bekezdése ennél többet követel meg, mint például a büntetés kiszabására irányuló indítványt, vagy az idézendők és értesítendők megjelölését is.

Véleményem szerint nem szerencsés a rendeletervezetben ennek a mondatnak a megfogalmazása. A rendeletervezet úgy rendelkezik, hogy az általa nem szabályozott kérdéskörökben a nemzeti jogot kell alkalmazni, kettős szabályozás esetén viszont a rendelet megelőzi a belső jogot. Azzal, hogy a tervezet 27. cikk (3) bekezdése kitér a vádirat kellékeire azt a benyomást kelti, hogy ezt a kérdéskört is fenntartja magának, de értelemszerűen egy vádirat nem állhat csupán a bizonyítékok felsorolásából. Így a vádirat megszerkesztésében ismét a nemzeti jog kap teret azzal a megkötéssel, hogy tartalmaznia kell a bizonyítékok megjelölését.

A rendeletervezet szerint a vádemelésről behajtás, közigazgatási ellenőrzés vagy nyomon követés szükségessége esetén értesíteni kell az illetékes nemzeti hatóságot, az érdekelt feleket vagy az uniós intézményeket. A Be. 219. § (6) bekezdése alapján ugyanakkor a vádemelésről a sértettet kötelező értesíteni.

A rendelettervezet a bírósági eljárásban a nemzeti ügyészekkel azonos jogállást biztosít az európai ügyész és a delegált ügyész számára, ami kiterjed a jogorvoslati szakaszra is.

5. szakasz: A bizonyítékok elfogadhatósága (30. cikk)

A bizonyítékok elfogadhatósága kapcsán a kölcsönös elismerés elve szerint a bíróság minden értékelés vagy vizsgálat nélkül köteles elfogadni azokat a bizonyítékokat, amelyek nem sértik az Európai Unió Alapjogi Chartájában foglalt hatékony jogorvoslatihoz, tisztességes eljáráshoz, az ártatlanság védelméhez és a védelemhez való jogokat. Akkor is köteles elfogadni a bizonyítékokat, ha a nemzeti szabályok megsértésével történt azok beszerzése. Annak megítélése, hogy történt-e alapjogsértés, a nemzeti bíróság feladata, ahogyan a bizonyítékok szabad mérlegelése is.

IV. Fejezet: Eljárási biztosítékok (32-35. cikk)

A IV. fejezet a gyanúsítottak, a vádlottak és az egyéb érintettek jogait taglalja. A magyar fordításban „egyéb érdekelt” szerepel, azonban ez a büntetőeljárási fogalom más személyi kört takar, mint a rendelettervezetben megjelöltek. Ezért az „egyéb érintett” kifejezés használata a helyénvaló véleményem szerint.

A gyanúsítottakat és a vádlottakat az alábbi jogok illetik meg²³:

- az Alapjogi Chartában felsorolt jogok,
- az uniós és a nemzeti jogban meghatározottak szerint:
  - a 2010/64/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv szerinti, tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog (Be. 9. § és 114. §),
  - a 2012/13/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv szerinti, a tájékoztatáshoz és az ügy anyagaiba való betekintéshez való jog (Be. 43. §);
  - a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról szóló 2013/48/EU irányelv szerinti, ügyvédi segítség igénybevételéhez, valamint őrizetbe vétel esetén harmadik

²³ A felsorolások végén zárójelben az uniós normáknak megfeleltethető magyar jogszabályokat jelöltem.

személyek tájékoztatásához és a velük történő kommunikációhoz való jog (Be. 43. §),

- a hallgatáshoz való jog és az ártatlanság védelme (Be. 7. § és 8. §),
- a költségmentességhez való jog (Be. 74. § (3) bekezdés, 9/2003. (V. 6.) IM-BM-PM együttes rendelet a személyes költségmentesség alkalmazásáról a büntetőeljárásban),
- a bizonyítékok előterjesztéséhez, szakértők kirendeléséhez és tanúk meghallgatásához való jog (Be. 43. §);
- a nemzeti jogban biztosított valamennyi eljárási jog.

Az Európai Ügyészség eljárásában érintett más személyeket megilleti a nemzeti eljárásjogban biztosított minden jog.

V. Fejezet: Bírósági felülvizsgálat (36. cikk)

A rendelettervezet értelmében az Európai Ügyészség az elvégzett eljárási cselekmények bírósági felülvizsgálata kapcsán nemzeti hatóságnak tekintendő.

A magyar Be. szerint az eljárási cselekmények közül a házkutatás és lefoglalás egyes eseteiben lehetséges ún. felülbírálati indítvány benyújtása a bírósághoz (Be. 195. § (6) bekezdés). Egyéb esetekben a nyomozó hatóság intézkedése vagy határozata elleni panaszokat az ügyészség, az ügyész intézkedése vagy határozata elleni panaszokat pedig a felettes ügyész bírálja el (Be. 195. § (4) bekezdés).

Ez felveti a kérdést, hogy a magyar szabályok értelmében ki bírálja el a delegált ügyész által hozott nyomozást megszüntető határozat elleni panaszt vagy adott esetben maga az európai ügyész által hozott megszüntető határozat elleni panaszt. A delegált ügyésznek ugyanis a rendelettervezet értelmében delegált ügyészi feladatkörében az európai ügyész a felettes ügyésze, aki maga adott utasítást a nyomozás megszüntetésére. Így, ha ő bírálná el a panaszt, sérülne a hatékony jogorvoslathoz való jog. Ha pedig ő maga hozta a megszüntető határozatot, nincs felettes ügyész, aki elbírálná a panaszt.

Bár, ahogy ezt már fentebb jeleztem, kérdéses, hogy ki él(het)ne egyáltalán panasszal a megszüntető határozattal szemben, hiszen a magyar jog szerint az Európai Ügyészség hatáskörébe tartozó bűncselekmények egy részének nincs passzív alanya (pl. vesztegetés) vagy az Európai Unió vagy annak intézménye nem léphet fel sértettként (pl. költségvetési csalás).

Lehetséges variációk a panasz elbírálásra: az elkövetés helye szerinti perbíróság, vagy mivel nem történt vádemelés a nyomozási bíró, vagy az Európai Ügyészség – fogalmazzunk így – „országos illetékességére” figyelemmel, a Kúria. Valószínű, hogy szükséges lesz nemzeti bírói hatáskör bevezetése az ilyen jogorvoslatok vagy az eljárási cselekményekkel kapcsolatos panaszok, kifogások elbírálására.

A rendelettervezet 36. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy a rendelet alapján alkalmazandó nemzeti jog nem tekinthető olyan uniós jogi rendelkezésnek, amelyre kiterjed az Európai Unió Bíróságának előzetes döntéshozatali jogköre.

A VI. fejezet az adatvédelemmel (37-47. cikk), a VII. fejezet pénzügyi és személyzeti rendelkezésekkel (48-55. cikk) foglalkozik.

VIII. Fejezet: Az Európai Ügyészség és partnerei közötti kapcsolatokra vonatkozó rendelkezések (56-61. cikk)

Az Európai Ügyészség az Eurojusttal operatív, igazgatási és adminisztratív kérdésekben működik együtt. Operatív kérdésekben kapcsolatban állnak:

- információk megosztása révén,
- nyomozási cselekmények összehangolásában,
- a járulékos hatáskör kapcsán az Európai Ügyészség és a tagállam között felmerült vita eldöntésében,
- az Eurojust hatáskörét érintő ügyekben a vádemeléssel kapcsolatos határozatok megosztásában,
- segítséget nyújt az Eurojust a kölcsönös jogsegély kérelmek továbbításában vagy végrehajtásában az Európai Ügyészségben részt nem vevő tagállamok vagy harmadik országok irányában.

Igazgatási területen az Európai Ügyészség hozzáfér az Eurojust adatkeresztellenőrzési mechanizmusához, ami olyan automatikus rendszer, mely egyezőségeket keres a két ügyviteli rendszerbe bevitt adatok között, és egyezés esetén értesítést küld az Eurojustnak, az Európai Ügyészségnek, valamint az adatokat szolgáltató tagállamnak.

Adminisztratív területen az Eurojust külön megállapodásban részletezett szolgáltatásokat nyújt az Európai Ügyészségnek:

- az éves költségvetés, a több évre szóló program és a gazdálkodási terv elkészítésében,
- személyzeti kérdésekben,
- biztonsági és információtechnológiai szolgáltatásokban,
- pénzügyi és számviteli területen.

Az Európai Ügyészség együttműködik az Europollal, ami főleg információcserét jelent, valamint a rendelettervezet 21. cikke kifejezetten megemlíti az Europoltól kérhető elemzési támogatást.

Az Európai Ügyészség együttműködési megállapodást köt az Európai Bizottsággal, azon belül az OLAF-fal az Európai Unió pénzügyi érdekeinek csalással szembeni védelmét célzó tevékenységük összehangolására.

A rendelettervezet elég szűkszavú a társszervekkel együttműködés kérdésében, valószínűleg az intézmények közötti együttműködési megállapodások szolgálnak majd több válasszal. Addig is, véleményem szerint a tagállami bűnüldöző hatóságokkal való viszonyát alapvetően a komplementaritás jellemezné, mivel nem vonja el azok feladatait. A tényleges nyomozati cselekmények végrehajtása, az intézkedései feletti bírói kontroll, a tárgyalás és a büntetés-végrehajtás teljes egészében a nemzeti szabályok szerint zajlana. Csupán kitöltene egy hézagot, mivel a tagállamok saját határaik közé szorított eszközökkel nem tudnak eredményesen fellépni az „európai bűncselekményekkel” szemben.

Az *Europol* kapcsán megállapítható, hogy e szerv fő tevékenysége az információk összegyűjtése, elemzése, tárolása, nyomozási technikák és stratégiák kidolgozása. A Stockholmi Programban²⁴ megfogalmazott célkitűzés szerint is ebbe az irányba fejlesztenék tovább, vagyis a bűnügyi együttműködés adatközpontja lenne. E tevékenységével egyértelműen kiegészítené az Európai Ügyészség munkáját, hiszen a szervezetten, több országra kiterjedő bűnözői hálózatok és a köztük levő kapcsolatok felderítése csak megfelelő információk és azok elemzése révén lehetséges.

Az Európai Ügyészség hatáskörei nagyrészt átfednék egymást az *Európai Csalásellenes Hivataléival*. Ezzel kapcsolatban a Zöld Könyv szűkszavúan úgy nyilatkozik, hogy lehetőség lenne a Hivatal által lefolytatott vizsgálatok eredményeit felhasználni az Ügyészség eljárásában ezzel időt és költséget spórolva. Véleményem szerint a szabálytalanságok adminisztratív vizsgálatának szükségessége az Európai Ügyészség létrejöttével sem szűnne meg, mivel e hibák és hiányosságok nem mindig

²⁴ A Stockholmi Program az Európai Tanács 2010-2014-re szóló cselekvési terve, amelyben meghatározza a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség politikai prioritásait. In: A stockholmi program – A polgárokat szolgáló és védő, nyitott és biztonságos Európa – HL 2010 L 115, 2010.05.04., 1-38.o.

valósítanak meg egyúttal bűncselekményt. Ezen túl az OLAF a prevencióban is rendkívül fontos szereplőként jelenik meg és jelenne meg továbbra is, mert közigazgatási szinten is ellenőrzést biztosítana, így a lelepleződésnek nagyobb az esélye, ezzel nagyobb a visszatartó erő is.

Az Európai Ügyészség hatáskörébe tartoznak olyan bűncselekmények is, amelyeket a tagállamoktól független szereplők, az uniós tisztviselők, illetve uniós intézmények követhetnek el. Ezekben az esetekben nem tartom ördögötől valónak olyan megoldás kidolgozását, amelyben az Európai Ügyészség eljárásában a nyomozati cselekményeket nem a tagállami hatóságok végeznék, hanem az OLAF tapasztalattal rendelkező nyomozói, szakemberei. Emellett, a tagállami hatóságok által végzett nyomozási cselekményekbe és/vagy az Európai Ügyészség eljárásába lehetővé kéne tenni a bevonásukat szakértőként vagy tanácsadóként. Előbbi esetben az OLAF-nak vagy speciális csoportjának tényleges nyomozati jogkört kellene biztosítani, ami elképzelhető, hogy jelentős tagállami ellenállásba ütközne. Azonban álláspontom szerint ezek az esetek nem érintenének tagállami szuverenitást (legfeljebb annyiban, hogy az ő területükön zajlana az eljárás), sem az állami büntetőhatalmi igényt. Ilyenkor az unióval szerződéses jogviszonyban álló, az uniónak felelősséggel tartozó személyekről van szó, akik eljárásukban függetlenek a nemzeti hatóságaiktól, az általuk elkövetett bűncselekmény uniós érdeket sért, így az uniónak merül fel büntetőhatalmi igénye. Vegyes bűncselekményeknél természetesen nem ennyire vegytiszta a képlet, de ott érvényesülhetne a hatásköri összeütközésekre vonatkozó szabály: a nemzeti szabályok szerint illetékes nemzeti hatóság döntene az eljáró hatóságról.

Az *Eurojust* és az Európai Ügyészség viszonya számos kérdést vet fel. A Lisszaboni Szerződés egyrészt mindkét intézményt a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségen belül szabályozza, másrészt integrálja az utóbbit az előbbibe, amikor az Ügyészség kialakítását az *Eurojust*-ból írja elő.

Mindkét szerv alapvető feladatai közé tartozik az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni fellépés, átfedés van a nyomozások elrendelésének vagy annak kezdeményezése kapcsán. De tevékenységüket megkülönböztetné az Ügyészség intézkedési joga, szemben az *Eurojust* koordináló, közvetítő funkciójával.

Véleményem szerint az *Eurojust* fennmaradása nem vonható kétségbe, már csak azért sem, mert a bűnügyi együttműködésnek az Európai Ügyészség hatáskörébe nem tartozó bűncselekmények kapcsán tovább

kell élnie, valamint három tagállam (Dánia, Írország, Egyesült Királyság) kívül marad az Európai Ügyészség szervezetén az ún. „opt-out” révén.

E három országgal való kapcsolatokban Írországgal és Dániával a régi, bűnügyi együttműködési formák maradnak fenn, mint a kölcsönös jogsegély egyezmények vagy Dániával az európai bizonyítékfelvételi parancs. Az Egyesült Királyság részt vesz az európai nyomozási határozatban, így ez a jogi eszköz felváltja az Egyesült Királysággal való kooperációban a korábbi együttműködési formákat.

Kérdés, hogy az Európai Ügyészség, mint eljáró hatóság bocsáthatna-e ki európai nyomozási határozatot az Egyesült Királyságba? Azt befogadnák-e és végrehajtanák-e? Az Egyesült Királyság részvételével közös nyomozó csoportot alakíthatna-e vagy részt vehetne-e abban? Az Európai Ügyészség által foganatosítható nyomozási cselekmények felsorolásában az európai nyomozási határozat kibocsátása nem szerepel a rendeletervezetben, sem a közös nyomozó csoportokban részvétel.

Ez azt jelenti, hogy az Unió pénzügyi érdekeinek védelmében az integráció 3 részre szakad: az Európai Ügyészségben részes államok, Írország és Dánia, végül az Egyesült Királyság. Az Eurojust jövője szempontjából ezt azt jelenti, hogy az Eurojust kiegészítené az Európai Ügyészség munkáját a harmadik országokkal való kapcsolatfelvételben, információcserében, jogsegély megkeresésekben, valamint a kívül maradó 3 tagállammal való kooperációban. Emellett továbbra is fontos szerepet játszana az egyéb, nemzetközi vonatkozású bűncselekmények üldözésében.

Érdekes helyzetet teremtené, ha az Ügyészség csupán megerősített együttműködés keretében jönne létre. Az abban résztvevő tagállamokon kívül érintett országokkal az európai ügyész az Eurojuston keresztül tudná a leggyorsabban és leghatékonyabban felvenni a kapcsolatot, de ilyen esetekben az Ügyészség éppen azt az előnyét nem tudná érvényesíteni, mely miatt egyáltalán megszületett: a közvetlen intézkedési jogot. Mindenesetre erősen kétséges lenne az Ügyészség hatékonysága ilyen korlátozott formában, és az amúgyis szétagolt európai igazságügyi térségnek semmiképpen nem kedvezne a további fragmentáció.

Az Európai Ügyészség megalapítása esetén mindenképpen szükséges a fent felsorolt szervekkel való kapcsolat rendezése, amely az Eurojust, az Eurojust reformját célzó rendeletervezetek, illetve az OLAF kapcsán a konszolidációt jelentő rendelet elfogadásával elkezdődött. Emellett intézményközi megállapodások révén tovább pontosíthatók az együttműködés szabályai és orvosolhatóak a hatáskörökben fennmaradó esetleges átfedések.

A IX. fejezet az általános, a X. fejezet a záró rendelkezéseket tartalmazza, amelyek inkább technikai jellegűek.

3. Kritikai észrevételek és hozzáadott érték

3.1. Kritikai észrevételek

3.1.1. Uniós szervek véleményei

Az *Európai Számvevőszék* az irányelvjavaslathoz fűzött véleményében²⁵ fejtette ki, de szorosan összefügg a rendelettervezettel, hogy pontosítani kellene az „*Unió pénzügyi érdekei*” fogalmat, mert a költségvetés kifejezés nem fedi le az Európai Központi Bank, az Európai Beruházási Bank, az Európai Beruházási Alap, az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank, valamint az Európai Stabilitási Mechanizmus műveleteit, forrásait és pénzeszközeit.

Az *Európai Gazdasági és Szociális Bizottság* véleménye²⁶ szerint a terminológiát és definíciókat pontosítani kell, és azonosan kell használni vagy legalább össze kell hangolni a rendelettervezetben és az anyagi jogi szabályokat tartalmazó irányelv javaslatban, így például az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmény vagy a tisztviselő fogalmait. De meg kell határozni a rendelettervezetben a vegyes ügyek kapcsán szereplő „*azonos tényeken alapuló bűncselekmény*” vagy „*meghatározó bűncselekmény*” kifejezések tartalmát is.

Az eljárási garanciarendszer kibővítését is javasolja a „*fegyverek egyenlősége*” alapján, mivel a tervezet szerint minden hatóság köteles az Európai Ügyészséget támogatni, ám a terhelt és a védelem ezzel szemben gyakorlatilag eszköztelen.

Másrészt, garanciákat kell kiépíteni az európai ügyész és a delegált ügyészek visszaélései, illetve súlyos szakmai hibáik miatti felelősség érvényesítésével a jogok és kötelezettségek megfelelő gyakorlásának biztosítására. Ezzel összefüggésben javasolja, hogy a belső szabályzatok ne csupán az ügyelosztást rendezzék, hanem a hierarchiát, a struktúrát és az irányítást is konkrét feladatkörök megállapításával. Mindez kiegészülne azzal, hogy e szabályokra a nyomozás során az érintettek is

²⁵ 8/2012. számú vélemény – HL 2012 C 383, 2012.12.12., 1.

²⁶ <http://eescopinions.eesc.europa.eu/eescopinionondocument.aspx?language=hu&docnr=6311&year=2013> – SOC/491, Brüsszel, 2013. december 11.

hivatkozhatnának, és a bírósági felülvizsgálat kiterjedne az Európai Ügyészség belső mechanizmusaira is.

A joghatóság megállapításánál irányadó szempontok kiegészítését javasolja a megelőzés elvével, vagyis amelyik tagállamban korábban indult büntetőeljárás, az folytassa le.

A *Régiók Bizottsága*²⁷ a szubszidiaritás elvének tiszteletben tartására hívja fel az Európai Bizottság figyelmét véleményében. Arra tesz javaslatot, hogy a tagállamoknak az Európai Ügyészség székhelyén is legyen legalább egy képviselője, valamint az Európai Ügyészség hatáskörébe tartozó büntetőjogi tényállásokat függelékként csatolják a rendelettervezethez. Túl szélesnek tartja az Európai Ügyészség kizárólagos bűnüldözési hatáskörét, és a jogalkotás során szükségesnek tartja tiszteletben tartani egyebek mellett az eljárásban résztvevők nemzeti jogban biztosított eljárási jogait.

3.1.2. Tagállami aggályok

A rendelettervezet nagy érdeklődést váltott ki a tagállami parlamentek és kamaráik körében. Tizenöt népképviselői szerv nyújtott be indokolt véleményt a normajavaslat szubszidiaritás elvének való megfelelőségéről. Ebből tizenegy²⁸, köztük a magyar Országgyűlés, arra jutott, hogy a rendelettervezet sérti az EUSz²⁹ 5. cikkében írt szubszidiaritás elvét.

Az összesen 18 szavazat következtében ún. „sárga lapos” eljárásra került sor. Ezt azt jelenti, hogy amennyiben egy jogszabályalkotási javaslat kapcsán a nemzeti parlamentek egynegyede indokolt véleményében megállapítja az elv megsértését, akkor az Európai Bizottság köteles a javaslatot felülvizsgálni, és ezt követően módosítani, visszavonni vagy fenntartani.

Jelen esetben az elv megsértését kimondó tagállami parlamentek alapvetően támogatták az intézmény felállítását, de annak koncepcióját vitatták. Lényegében ugyanazon érveket hozták fel, mint a magyar népképviselői szerv, ezért csak az Országgyűlés által tett megállapítások lényegét foglalom össze.³⁰

Eszerint egyrészt az Európai Ügyészség kizárólagos hatásköre túllépi az EUMSz. 86. cikkében adott felhatalmazást, mert az alapító szerződés nem

²⁷ <http://coropinions.cor.europa.eu/coropiniondocument.aspx?language=hu&docnr=6520&year=2013> – CIVEX-V-045, 2014. január 30-31.

²⁸ TAMÁS (2014) 24.

²⁹ Európai Unióról szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata – HL 2010 C 83, 2010.03.30., 1.

³⁰ Az Országgyűlés indokolt véleménye az Európai ügyek bizottsága 2013. október 14-én előterjesztett, J/12694. számú jelentése alapján – www.ogy.hu.

szól kizárólagos hatásköréről. Másrészt a szupranacionális modell aránytalanul korlátozza a tagállami szuverenitást. Vagyis, az állam büntetőhatalmi igényének érvényesítésére kizárólag az ügyészség jogosult. Harmadrészt az európai ügyész delegált ügyész felé fennálló kizárólagos utasítási joga ütközik a tagállami ügyészi szervezet működésével. Azaz a legfőbb ügyész rendelkezik kizárólagos utasítási joggal az alárendelt ügyészek felé. Negyedrészt a tervezet nem igazolja kellően az Európai Ügyészség hozzáadott értékét.

Az Európai Bizottság 2013. november 27-én kelt közleményében³¹ megvizsgálta a nemzeti parlamentek észrevételeit, és azokat alaptalannak találta. Terjedelem hiányában itt csak annyit rögzítünk, hogy a Bizottság a javaslatot változatlan formában fenntartotta.

3.1.3. Saját észrevételek

A rendelettervezet legnagyobb hibája abban rejlik, amire előnyeként leginkább törekedtek. A közös minimumszabályokat kívánták kodifikálni a szubszidiaritás és arányosság elveinek szem előtt tartásával, valószínűleg abból a politikai okból is, hogy találjanak támogatókat a javaslat elfogadására. Azonban több, lényeges rendelkezés, például a fogalommeghatározások emiatt nem elég pontosak.

Nem egyértelmű az sem, hogy mely tárgykörökben és milyen terjedelemben kell vagy lehet a nemzeti jogot háttérjogként alkalmazni. A nemzeti eljárásjogok között nagy a divergencia a bizonyítási jog terén. A bizonyítékok felhasználhatósága kapcsán a kölcsönös elismerés elvének kimondása és az alapjogsértés perbíróóság általi megítélése rendkívül problémás. Ezek szemléltetésére vegyünk egy gyakorlati példát.

A szlovák jog szerint a terheltet és védőjét a védelemhez való jog jegyében kötelező értesíteni a tanúk kihallgatásának tervezett helyéről és idejéről. A tanúkihallgatásokon ugyanis jelen lehetnek. Amennyiben ez az értesítés vagy az értesítés megtörténtének megfelelő dokumentálása elmarad, a tanúvallomás nem vehető figyelembe bizonyítékként.

Tegyük fel, hogy egy európai csalásos ügyben a gyanúsított szlovák állampolgár, míg tanúként magyar állampolgárt kell kihallgatni az ügyben. Mivel a tanúkihallgatás részletszabályait a rendelettervezet nem tartalmazza, az idézésre és az értesítendőök körére a magyar jogot kell alkalmazni, vagyis csak akkor lehet jelen a terhelt és/vagy a védő a

³¹ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és a nemzeti parlamenteknek az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló tanácsi rendeletre irányuló javaslat (2.) jegyzőkönyv szerinti, a szubszidiaritás elvére tekintettel történő felülvizsgálatáról – In. COM (2013) 851 final, Brüsszel, 2013.11.27.

tanúkihallgatáson, ha ők kérték a tanú kihallgatását. Értelemszerűen csak ebben az esetben kell értesíteni őket a kihallgatás helyéről és idejéről.

Tehát jelen példában a magyar tanú kihallgatása úgy történik meg a nemzeti jognak megfelelően, hogy nem értesítik a terheltet és védőjét, ezzel sérül a terhelt védelemhez való joga, vagyis ilyen viszonylag egyszerű és rutinszerű esetben sem lenne felhasználható a tanúvallomás az Európai Ügyészség eljárásában.

De továbbmegyek. A bizonyítékok értékelése során a külföldön beszerzett bizonyítási eszközök kapcsán az eljáró bírónak ismernie kellene, milyen helyi, nemzeti szabályok vonatkoznak a bizonyíték beszerzésének helyén az adott bizonyítási eszköz rögzítésére. Csak ezen ismeretek birtokában képes megalapozott döntést hozni az esetleges alapjogsértésről és az érintett bizonyíték kizárásáról. Ez lassítja az eljárást, sőt, több jogrendszer ismeretét kívánja meg a perbíróság eljáró tagjától. Ehhez a specializáció nem elég.

De egyéb eljárási szabályok kapcsán sincs összhang az eljárási jogokban. Például a német büntetőeljárásban nincs konkrét nyomozási határidő, így annak meghosszabbításáról sem kell határozatot hozni, valamint nincs a vádemelésre megszabott határidő sem, csak az elévülési idő szab gátat. Az Egyesült Királyságban bűncselekmény-típusonként eltérő elévülési idő van, ha egyáltalán határoztak meg ilyet.

Véleményem szerint a rendelettervezet elfogadását megelőzően mindenképpen szükséges lenne a nemzeti eljárásjogok harmonizációja keretében legalább a bizonyítási eszközök beszerzése és az eljárásban érintettek jogai tárgyában közös minimum szabályok bevezetése. Ennek megtörténteig nem lesz meg a kölcsönös bizalom a tagállamok között, ami gátat szab a bizonyítékok felhasználhatóságának.

Nem tartom alaptalannak az Országgyűlés észrevételét a túlzott hatásköréről, azonban ez véleményem szerint a delegált ügyészek vonatkozásában áll fenn. A delegált ügyész e jogkörében eljárva saját tagállama területén belül teljes és kizárólagos jogkörrel rendelkezik, és az intézkedéseivel szembeni bírósági felülvizsgálat lehetősége meglehetősen szűkös.

A javaslatból kimaradtak a védői jogok, a védő lehetőségei, fellépésének problematikája, mint pl. nyelvismeret, jelenlét. Felmerült megoldásként az ún. *eurodefenzor* intézménye, amely határon átnyúló

büntetőeljárás esetén ellátná a védelem feladatait, ez azonban még csak távoli elmélet.³²

Álláspontom szerint a tervezet elnagyolt a hatásköri összeütközés és a járulékos bűncselekményekkel kapcsolatban az eljáró hatóság kijelölése kérdésében. Ahogy a kritikai észrevételeim elején említettem, pontatlan fogalmakat használ, mint „*meghatározó bűncselekmény*” vagy „*azonos ténybeli alap*”, amelyek tényleges tartalmáról nem ad eligazítást. Elképzelhető, hogy az Európai Unió Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásban konkrét jogesetek kapcsán értelmezi majd, és tartalommal tölti ki e definíciókat, azonban megnyugtatóbb lenne előzetesen tisztázni.

A tervezet indokolatlanul nagy mozgásteret enged az európai ügyésznek az eljáró delegált ügyész, majd a perbíróság kiválasztásánál, ami az ún. „*forum shopping*” veszélyét³³ rejti magában. A Tanács 2009. november 30-án elfogadott 2009/948 IB kerethatározata a büntető ügyekben felmerülő joghatósági összeütközések megelőzéséről és feloldásáról rendelkezik, amelynek átültetési határideje 2012. június 15. napja volt. Ajánlatosnak tartanám e kerethatározat joghatóság kiválasztásánál irányadó szempontjainak átültetését a javaslatba, azzal, hogy az Eurojust véleménye nem ajánlás, hanem kötelező érvényű lenne. Így az önkényes joghatóság-választás lehetősége megszűnne.

A járulékos és vegyes ügyekben, valamint hatásköri összeütközésnél az előzőeknek megfelelően megfontolandónak tartom az Eurojust bevonását. Amennyiben ugyanis nemzeti hatóság dönt az eljáró hatóságról, fennáll a veszélye, hogy vagy szabadulni akar az ügytől vagy mindenképpen eljárni benne, és ennek jegyében a bizonytalan fogalmakat önkényesen, aktuális nemzeti érdekek mentén értelmezi. Az Eurojust azonban indokolt véleményt adhatna, amelyben kijelölhetné az eljáró hatóságot, amely kötelező érvényű lehetne a felekre.

3.2. Hozzáadott érték

A kritikák ellenére az Európai Ügyészség jelentős hozzáadott értéket képvisel. Létrejöttétől az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekkel szembeni egységes fellépés várható, valamint az eljárások gyorsulása és a bizonyítékok beszerzésének könnyebbé válása.

---

³² KISS (2009) 131.

³³ HAJDU (2014) 506.

A jelenlegi rendszerben a kölcsönös jogsegélyen és a kölcsönös elismerés elvén alapuló együttműködési formák részben átfedik egymást, részben vannak olyan nyomozási cselekmények, amelyeket egyik sem rendez. ³⁴ Az Európai Ügyészség a delegált ügyészek közvetítésével gyakorlatilag közvetlen bizonyításvétel végezhetne az egész integráció területén, amely megoldaná a széttagolt kooperációs eszközrendszer problematikáját. Közös nyomozó csoportok felállításának hosszas alku folyamata is megszűnne, mivel az európai ügyész a delegált ügyészek csoportját is kijelölheti az eljárásra, akik gyakorlatilag közös nyomozó csoportként működhetnének.

Ezzel kapcsolatban felmerült a rendelettervezet pontatlan értelmezése. ³⁵ Az angol nyelvű szövegben a 18. cikk (2) bekezdésében az utolsó mondat első szavaként található egy „that” jelző. Így véleményem szerint a szöveg helyes magyar fordítása az, hogy határon átnyúló ügyekben az egyik tagállamban eljáró delegált ügyész, aki a nyomozást végzi, konzultál a másik tagállamban levő delegált ügyésszel a másik tagállamban felmerült nyomozási cselekményekről, amelyeket a nyomozási cselekménnyel érintett tagállamban levő delegált ügyész hajt vagy hajtat végre. Ellenkező értelmezés véleményem szerint ütközne a tervezet szellemiségével, és nem lenne szükség egyáltalán a „kétkalapos rendszerre.”

Az Európai Ügyészség révén valószínűsíthetően hatékonyabbá és – az eddigi hiányos adatszolgáltatáshoz képest – teljesebbé válna az információáramlás a tagállamok és az Európai Ügyészség között. Az európai ügyész – mivel hozzá fut be minden információ – képes lenne összehangolni az egyes nyomozásokat, elkerülhetővé válnának a többes büntetőeljárások, valamint felismerhetővé a több tagállamot érintő bűncselekmények. Ezzel az erőforrásokat koncentráltabban és gazdaságosabban lehetne felhasználni.

Mindennek hatására nőne a bűnüldözés hatékonysága, amely nagyobb visszatartó erővel bírna, így nagyobb mértékben garantálni lehetne a kiadások törvényességét, és ezzel nőne az Európai Unióba vetett közbizalom, valamint közvetett módon az egységes belső piac stabilitása.

---

³⁴ FARKAS – JÁNOSI (2013) 88.

³⁵ HAJDU (2014) 504., TAMÁS (2014) 23.

Zárszó

Az európai büntetőjog³⁶ létezése ma már nem kérdés. Az integráció pénzügyi érdekeinek védelme hosszú időn át mostoha gyerek volt a bűnügyi együttműködés fejlődésében. A korábbi, III. pilléres instrumentumok érdemi előrelépést nem hoztak, mert ezt a tárgykört a tagállamok teljes egészében belügyként kezelték, illetve nem tulajdonítottak prioritást neki.

A gyakorlat és az Európai Bizottság által lefolytatott hatásvizsgálatok – a tagállami érveléssel ellentétben – azt igazolják, hogy a meglévő jogintézmények nem nyújtanak megfelelő védelmet a közös költségvetésnek, és épp a tagállamok többségének hozzáállása miatt nem történt meg teljes kapacitásuk kihasználása.

A tagállamok által a javaslattal szemben felhozott ellenérvek még ma is azt a viszonyulást tükrözik, hogy egyetértenek ugyan az intézmény felállításával, azonban felépítését, működésének koncepcióját a nemzetek közötti hagyományos együttműködés felé igyekeznek eltolni azt hangoztatva, hogy a büntetőjogi igény érvényesítése az állam kizárólagos hatalmába tartozik. A tagállamok szuverenitásukat féltik, ugyanakkor az uniós költségvetés megkárosítása esetén nem az egyes nemzetállamok társadalmi-gazdasági rendje sérül, hanem egy speciális entitás, az Európai Unió pénzügyi érdekei szenvednek csorbát. E szektorális értelmezésben a tagállami büntetőjogi igény nem merülhet fel, hiszen a védett jogi tárgy sem nemzeti, hanem szupranacionális.

Az V. Európai Jogász Fórumon 2009-ben még amellet foglaltak állást, hogy a büntetőjog területén az uniós jogalkotás csupán a nemzeti mellett komplementer jelleggel jelenhet meg, a szupranacionális szintű punitív normák ideje még nem jött el.³⁷ Ezzel szemben az integráció a gazdasági és politikai együttműködésben eljutott olyan szintre, ahol az Európai Unió önálló jogi személy, és – már ezt megelőzően is – joggal tart igényt érdekeinek hatékony és elrettentő hatású védelmére, hiszen ez a közösség minden tagjának közös érdeke is.

A 2010 februárjában a Francia Semmitőszék által szervezett konferencia³⁸ témája az Európai Ügyészség helyzete és fejlődésének perspektívái voltak. A jelenlévők egységesen arra az álláspontra

---

³⁶ Önálló könyv is született e tárgykörben: KONDOROSI – LIGETI (2008)

³⁷ FEJES (2010) 151.

³⁸ MISKOLCZI (2010) 55.

helyezkedtek, hogy az intézmény szükséges, a legnagyobb problémák a szervezeti és személyzeti kérdésekben merülnek fel.

A Lisszaboni Szerződéssel bevezetett módosítások egyértelműen rögzítik az Unió büntetőjogi tárgyú jogalkotási hatáskörét, ezzel elismerve az integráció büntetőjogi igényét. Az Európai Ügyészség szervesen e folyamat megtestesítője és olvasztó tégelye.

A jogalkotási folyamat az elején tart, rendkívül komplex kérdések megválaszolása szükséges, úgymint alapvető jogok, büntetőeljárás garanciák, szervezeti felépítés. Több lépcsőt kell megmászni, mielőtt elérnék a célt, és a javaslat elfogadása esetén valószínű a meglévő belső normák korrekciójára is szükség lesz.

De az első lépések megtörténtek, és az Európai Unió eltökélt a célkitűzései végrehajtásában.

Felhasznált irodalom

Hajdu (2014): HAJDU Magdolna: Gondolatok és kérdések az Európai Ügyészi Hivatal létrehozása kapcsán – Magyar Jog 2014/9. 500-508.

Tamás (2014): dr. TAMÁS Csaba Gergely: Az Országgyűlés által elfogadott első indokolt véleményről – Európai Jog 2014/3. 17-27.

Farkas – Jánosi (2013): dr. FARKAS Ákos – dr. JÁNOSI Andrea: A bizonyítás kérdései a határokon átnyúló bűncselekmények vonatkozásában az Európai Unióban – In: Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, 12. kötet, Miskolc, 2013. 79-94.

Fejes (2010): FEJES Péter: Az európai ügyész a Lisszaboni Szerződés tükrében – In: Ünnepi kötet dr. Szalay Gyula 65. születésnapjára, Budapest, 2010, 141-157.

Miskolczi (2010): MISKOLCZI Barna: Aktuális kérdések az Európai Ügyészségről – Ügyészek Lapja 2010/2. szám, 55-64.

Kiss (2009): KISS Anna: Eurojustból Európai Ügyész? – In: Kriminológiai Tanulmányok, 46. kötet, (szerk. dr. Virág György) Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2009, 115-131.

Hudák (2008): dr. HUDÁK Anita: Az Európai Ügyész szerepe a Közösség pénzügyi érdekeinek védelmében – III. rész – Ügyészek Lapja, 2008/4. 101-114.

Kondorosi – Ligeti (2008): dr. KONDOROSI Ferenc – dr. LIGETI Katalin: Az európai büntetőjog kézikönyve, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008

Fodor – Ükös – Kiss (2004) (2005) (2006): dr. FODOR Bea – dr. ÜKÖS Gabriella – dr. KISS Anna: Az EB Zöld Könyve a Közösség pénzügyi érdekeinek védelméről, valamint az Európai Ügyész intézményének felállításáról I – XIII. rész – Ügyészek Lapja 2004/1. 85-87.; 2004/2. 77-84.; 2004/3. 89-91.; 2004/4. 87-90.; 2004/5. 79-81.; 2004/6. 85-88.; 2005/1. 91-92.; 2005/2. 79-83.; 2005/3. 83-85.; 2005/4. 77-80.; 2005/6. 61-62.; 2006/1. 87-89.; 2006/2. 83-86.

Kis (2003): dr. KIS László: A Corpus Juris bizonyítási szabályai – In: Doktoranduszok Fóruma, Novotni Alapítvány, 2003, 154-162.

Sieber (1998): prof. dr. SIEBER, Ulrich: Memorandum egy Európai Modell büntetőtörvénykönyvért – Magyar Jog, 1998/6. szám, 372-382.

***

The draft regulation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office

Summary

After the concept published in Corpus Juris and in the Green Paper of the European Commission, the Lisbon Treaty laid down the possibility of the establishment of the European Public Prosecutor's Office. The existing legal instruments proved insufficient in the protection of financial interests of the Union. According to the draft regulation, the EPPO would be an independent, decentralized organisation established from Eurojust. The leader would be the European public prosecutor and delegated European public prosecutors would work in his subordination who would be at the same time national prosecutors, too. Rules of action of the EPPO are regulated in the proposal, not regulated issues have to be handled in accordance with national law.

National parliaments and experts flagged concerns on subsidiarity, „forum shopping”, human rights, unprecise definitions and national sovereignty and disputed the added value of the institution, but the European Commission upheld its proposal after the yellow card procedure.

Légrádi István
Polgári Eljárásjogi Tanszék
Témavezető: Varga István tanszékvezető habil. egyetemi docens

Perbeli legitimáció, pertársaság és beavatkozás az érvénytelen szerződésekkel kapcsolatos perekben

1. Bevezetés

A szerződés érvénytelenségével kapcsolatos kérdéseknek a kezdetektől fogva nagy figyelmet szenteltek a civilisztikai tudományok képviselői. Nem szükséges e helyütt felemlíteni a vonatkozó jogintézmények római jogi előzményeit, elég lehet csupán a 2014. március 15-én hatályát veszített régi Ptk.¹ idevágó rendelkezéseire (elsősorban a Negyedik rész, I. cím, XXI. fejezetre), illetve az ahhoz kapcsolódó jogalkalmazói értelmezésekre (836. számú állásfoglalás, PK 32. számú állásfoglalás, 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény) és jogegységi határozatokra (1/2005. PJE, 6/2013. PJE) utalnunk, hogy csak néhányat említsünk a legfontosabbak közül. E körben a sok forrásból táplálkozó szabályozás részben tovább él a Ptk. hatálybalépését követően is (vö. 1/2014. PJE 1. pontja).

A szerződések érvénytelenségének témakörét – elsősorban a semmisség hivatalból való észlelése, illetve az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonása kapcsán – az utóbbi húsz évben az eljárásjogászok is egyre nagyobb figyelemmel vizsgálták. Az érvénytelen szerződésekkel összefüggésben indult perek ugyanis számos olyan jogalkalmazási kérdést vetettek fel, amelyek – az e kérdésben hiányos anyagi jogi szabályozás tükrében – proaktív legfelsőbb bírósági jogértelmezést igényeltek. Így született meg az érvénytelen szerződésekkel kapcsolatos perek alapvető jogforrásának tekinthető 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény, illetve a szintén nagy jelentőségű 3/2010. (XII. 6.) PK vélemény. (Vitathatatlan ugyanakkor, hogy a jogalkotó is igyekezett bizonyos kérdésekre választ adni, lásd például a régi Ptk. újonnan bevezetett 239/A. §-át, illetve az új Ptk. több megoldását, például a 6:108. § (3) bekezdését.) Így kaphattunk választ fontos perbeli

---

¹ A „rég Ptk.” megnevezés alatt a jelen dolgozat elkészülte idején már hatályon kívül helyezett, a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényt, míg a „Ptk.” elnevezés alatt a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényt értjük.

legitimációs kérdésekre, illetve megfelelő eligazítást – sok egyéb mellett – az ilyen perekben előterjesztendő marasztalási kereset (vizontkereset) követelményeihez is.

A rövid ízelítőből is látható, hogy ezen a speciális területen nem mérték szűken az általános perrendtől eltérő eljárásjogi szabályokat. Így nem tűnik indokolatlannak megvizsgálni, vajon az érvénytelen szerződésekkel kapcsolatos perek esetében nem állunk-e szemben új, önálló pertípussal, amely az új Ptk. hatályba lépése ellenére – a szabályozás helyét tekintve helytelenül – továbbra is alapvetően bírói jogértelmezésen alapul, azaz olyan pertípussal, amely eddig nem nyert önálló törvényi szabályozást sem a Pp.-ben,² sem anyagi jogi jogszabályban. (Hozzáteve, hogy a bírói jogértelmezés önmagában számos problémát felvet, pl. a PK vélemények kötőereje, időbeli hatály, *contra legem* értelmezés). Jelen munkának nem célja, hogy ebben a kérdésben állást foglaljon, ugyanakkor a minősítési kérdésektől függetlenül be kívánjuk mutatni, hogy a címben jelzett perbeli legitimáció, pertársaság és beavatkozás témakörben az érvénytelen szerződésekkel kapcsolatos perek számos specialitással szolgálnak.

A téma vizsgálatának kiindulópontjaként először rögzíteni kell, milyen típusú és tartalmú kereseteket tárgyalunk ebben a perajtában, tekintettel az érvénytelenség többszintű jogkövetkezményeire. Ezt követően pedig az egyes keresetekhez kapcsolódva megvizsgálható, hogy az anyagi jogi szereplők a perben milyen eljárásjogi szerepet tölthetnek be.

2. Az érvénytelen szerződésekkel kapcsolatos keresetek sajátosságai

A polgári peres eljárás legfontosabb előfeltétele a kereset. Ebből derül ki, hogy a felperes mivel kapcsolatban érzel jogvitát, milyen kérdésben kell majd döntenie a bíróságnak. Az egyes perek és az alapjukat képező keresetek között alapvető összefüggés van. A téma szempontjából tehát kulcsfontosságú, hogy az érvénytelen szerződésekkel kapcsolatban valójában mit, illetve milyen formában lehet peresíteni.

2.1. Fogalom-meghatározások

Azokat a tényeket, amelyek a kereseti igényt megalapozzák, a kereset alapjának nevezzük.³ Ezeknek a tényeknek jogi hatást kiváltó tényeknek

² A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény.

³ NOVÁK István: *A kereset a polgári perben*. Budapest, 1966. 19.

kell lenniük,⁴ amelyek az ítéletben később alapul veendő tényállás egyik forrását fogják képezni. Ehhez azonban egyfelől a tényeknek és a kereseti igénynek a kölcsönhatása, másfelől pedig olyan anyagi jogszabály léte szükséges, amely a felek közötti viszonyban jogi hatások kiváltására alkalmas.⁵

A kereset tárgya az, amire a kereset irányul. Novák kijelenti,⁶ hogy a Pp. szabályán túlmenően [121. § (1) bek. c) pont] nemcsak jog, hanem jogviszony is lehet. Utóbbi viszont csak lehetőség, hiszen csak akkor beszélhetünk arról, hogy jogviszony a per tárgya, ha a felperes, és az alperes is viszontkeresetében a jogviszonyból származó több igényt vitássá tesz: de valójában ekkor is csak az egyes jogok peresítődnek, kvázi a jogviszony „köntösében.” Plósznál is találkozhatunk azzal a finom distinkcióval, miszerint amikor úgy is látszik, hogy egy jogviszonyt tettük a per tárgyává, valójában mégis a belőle eredő jogokat értjük alatta.⁷ Tehát valójában csak fogalmi zavarral állunk szemben, ugyanis ha a felperes a jogviszonyból reá származó összes jogot a per tárgyává teszi, valójában csak a jogviszony őt érintő oldalát peresíti. A mai szabályok keretében a jogviszony peresítését alapul vevő tézis nem is lenne értelmezhető: pl. mi legyen a pertárgyérték (az ellenfél követelését hogyan vegyük figyelembe), viszontkereset nélkül hogyan érvényesítsük az ellenfél jogait stb. Hogy egy jogi minősítés lehet-e egyáltalán kereset tárgya, lentebb vizsgáljuk meg.

A kereset tartalmában a bírósági jogvédelem határait szabjuk meg a kereseti kérelem formájában.⁸ A keresetfajták között az alapján teszünk tehát különbséget, hogy a jogvédelem melyik módjára irányulnak, azaz a kívánt ítélet megállapításban, marasztalásban vagy jogalakításban áll-e.⁹ Mások az említett kategóriákat nem tartják kizárólagosnak. Magyary szerint a kereset megállapításra vagy konstituálásra irányul, mindkét típusban elképzelhető marasztalás kérése, azaz a marasztalási keresetek nem képeznek külön csoportot.¹⁰ Tekintettel arra, hogy átfedéseket fedezhetünk fel az egyes kereset- és ítéletfajták között (pl. a marasztalás is tartalmaz megállapítási elemet), egyes szerzők szerint mindegyik szembeállítható a másik kettővel, így valójában marasztalási-nem

---

⁴ NOVÁK: i.m. 20.

⁵ NOVÁK: i.m. 21.

⁶ NOVÁK: i.m. 27-28.

⁷ PLÓSZ Sándor: A keresetjogról. In: *Összegyűjtött dolgozatai*. Budapest, 1927. 50. o.

⁸ NOVÁK: i.m. 29. o.

⁹ MÓRA Mihály: A megállapítási kereset tárgya, fajai és a jogmegóvás szükségessége. *Jogtudományi Közöny* 1961/10. 348-349. o.

¹⁰ MAGYARY Géza – NIZSALOVSZKY Endre: *Magyar polgári perjog*. Budapest, 1939. 351.o.

marasztalási, megállapítási–nem megállapítási, és jogalakítási–nem jogalakítási keresetről, illetve ítéletről beszélhetünk.¹¹

2.2. Az érvénytelen szerződések tekintetében releváns keresetek

A fenti fogalom-meghatározások egyrészt kijelölik azokat a kérdéseket, amelyeknek az egyes keresetek kapcsán figyelmet kell szentelnünk, másrészt iránymutatást adnak atekintetben is, hogy indokolt a megállapítás–marasztalás–jogalakítás felosztást kiindulópontul választani. Ennek megfelelően álljon itt elsőként egy táblázat,¹² amelyben összefoglalom az összes keresetfajtát, amely az érvénytelenséggel kapcsolatban releváns, majd egy rövid indokolása annak, hogy adott esetben miért nem indíthatók egyes keresetfajták, illetőleg miért maradnak ki mások a későbbi tárgyalásból.

Az elsődleges jogkövetkezményeket¹³ tekintve a következő keresetek vizsgálándók:

Semmisség			
megállapítás	negatív	az alperes jogának (felperes kötelezettségének) nem létezése	(I)
		a felperes jogának (alperes kötelezettségének) nem létezése	(1)
	pozitív		(2)
marasztalás			(3)
konstituálás			(4)

Megtámadás			
megállapítás	negatív	a felperes megtámadási jogának nem létezése	(II)
	pozitív		(5)
marasztalás			(6)
konstituálás			(III)

A másodlagos,¹⁴ illetve a harmadlagos¹⁵ jogkövetkezmények területén a lehetséges keresetek rendszere a fentihez képest sokkal egyszerűbb: a

¹¹ MÓRA: i.m. 349.

¹² A továbbiakban részletesen tárgyalt kereseteket római, azokat pedig, amelyek értelmezhetetlenségét vagy tárgyalásuk indokolatlanságát kívánom bizonyítani, arab számmal jelölöm.

¹³ Vö. Ptk. 6:108. §.

¹⁴ Tekintve, hogy mind a semmisségre, mind pedig a megtámadhatóságra, illetve a szerződés megtámadására

másodlagos jogkövetkezmények körében keresethalmazatot találunk (7, illetve IV), míg az esetleges harmadlagos jogkövetkezményeknél (más néven járulékos igények) egyszerű marasztalási keresetekről van szó (8).

2.3. A megállapításra irányuló keresetek

Jogrendünk finomabb eszközt kíván nyújtani azzal, hogy már jogsértés hiányában, a jogsértést megelőzően is bírósági védelmet biztosít.¹⁶ Ezen általános jogvédelmi instrumentum egyik intézményesült formája a megállapításra irányuló kereset. A megállapítási kereset feltételei: (a) a felperesnek valamilyen jogának kell az alperessel szemben fennállnia, illetve legalább is ezt kell állítania; (b) szükség legyen ennek az alperessel szembeni megóvására; (c) teljesítést ne követelhessen.¹⁷

2.3.1. A semmisség megállapítása

Ad (I) A semmisség megállapítása tárgyában sokáig nem volt egyszerű állást foglalni. A régi Ptk. 234.§ (1) bek. szerint a semmisségre *hivatkozni* volt szokás. Kisfaludi ennek megfelelően teljesen következetesen írta, hogy a semmisség megállapítása iránt nem lehet pert indítani, arra hivatkozni kell.¹⁸ A hivatkozás azonban ebben az értelemben jóval tágabb: szolgálhat védekezésül (kifogás), illetve támadás alapjául, azaz hogy a szerződés érvénytelen, így pedig a felperes a másodlagos, illetve harmadlagos jogkövetkezmények levonását kívánja. E tekintetben idézhető Novák, aki megállapítja, hogy a szerződés semmis jellegének megállapításához, azaz a kötelmi viszony feloldásához külön peres eljárás nem szükséges.¹⁹ A hivatkozás ráadásul az elsődleges jogkövetkezmények körében nem ütközhet sem időbeli, sem személyi korlátokba a régi Ptk. megfogalmazása szerint.

Már a régi Ptk.-ban is megjelenő²⁰ és a Ptk. 6:108. § (2) bekezdésébe ismételtelen felvett rendelkezés szerint ugyanakkor külön szabályozást nyert az érvénytelenség (és ezzel a semmisség) megállapítása, amely így a Pp. 123. §-tól függetlenül lehetőséget biztosít megállapítási kereset benyújtására. Ennyiben tehát a semmisségre való hivatkozás jelenleg

---

visszavezethető érvénytelenségnek az esetleges teljesítést követően azonosak a jogkövetkezményei, ennél fogva a tárgyalásuk ilyesfajta distinkció nélkül indokolt – vö. Ptk. 6:88. § (1) bek., 6:89. § (1) bek., 6:108. §§.

¹⁵ Vö. 6:115. §.

¹⁶ MÓRA: i.m. 342.

¹⁷ NOVÁK: i.m. 80.

¹⁸ KISFALUDI András: *Az adásvételi szerződés*. Budapest, 2003. 144.

¹⁹ NOVÁK: i.m. 165.

²⁰ Vö. régi Ptk. 239/A. §.

egyértelműen a védekezésre (kifogásra) redukálódott, a támadásra (keresetindításra) külön jogalapot kaptak a potenciális felperesek.

A továbbiakban a Pp. 123. § szerinti megállapítási kereset egyes előfeltételeit vizsgáljuk, kitérve egyúttal a Ptk. 6:108. § (2) bekezdésének az elemzésére is:

a) A perrel védelemben részesíteni kívánt jognak megsértettnek vagy veszélyeztetettnek kell lennie.²¹ Míg ez a megtámadási kereset céljával összeegyeztethető akként, hogy a fél a megtámadási jogát, mivel nem sikerült peren kívül érvényt szerezni neki, úgymond veszélyeztetettnek tekintjük, addig a semmisségi keresetnél ugyanezt nem tudjuk így levezetni.

Mindenekelőtt azt kell tisztáznunk, hogy a semmisség lényege nem jog, hanem egy jogi tény: a felek akaratnyilatkozatainak (szerződés) megtétele mellett egy semmisségi ok²² is fennforog. Ehhez a tényálláshoz pedig ipso iure az érvénytelenség elsődleges jogkövetkezményei fűződnek a felek minden további cselekménye nélkül. Azt lehet tehát mondani: nem a semmisséget mint jogi minősítést (illetve az annak alapjául szolgáló, a történeti tényállás körébe tartozó tényeket), hanem valójában a szerződésből eredő tartozások, kötelezettségek fenn nem állását kérjük megállapítani, amikor a szerződés semmisségének a megállapítását kérjük.²³

A Pp. ugyanakkor nem határozza meg, mi lehet a megállapítási kereset tárgya: csak jog vagy akár tények is. A hiány alapot adhat a kiterjesztő értelmezésnek.

Az 1911-es Pp.-t megelőzően is szilárd volt az a meggyőződés, hogy a per tárgya csak jog (jogviszony) lehet, s csak kivételesen egy tényállás. Egyetlen kivétel az okirat valóságának vagy valótlanágának megállapítása iránti per²⁴ volt.²⁵ „A megállapítás nem a jogot, illetve a jogviszonyt keletkeztető tényekre, pld. nem a szerződéskötés tényére, hanem azok joghatályára, tehát pld. a szerződési viszonyra vonatkozik.”²⁶

²¹ NOVÁK: i.m. 13. és 28.

²² Néhány példa: A külvilági megjelenésében (pl. okirat formájában) hibátlan szerződés mellé társul az a tény (amely magából a szerződésből nem derül ki), hogy az egyik fél a másik fél helyzetének kihasználásával kötötte ki a szerződés szerinti aránytalan előnyt. Ugyancsak ilyen, az akaratnyilatkozatoktól elkülönülő tény az egyik fél kényszere vagy fenyegetettsége, mint akarathiba. Valójában tehát olyan tényről van szó, amely az eddig ismert tényeket kiegészítve, eltérő jogi hatást eredményez – ezt nevezte Magyary a jogi hatás tagadása egyik esetének, I. MAGYARY Géza: *Magyar polgári perjog*. Budapest, 1913. 183.

²³ Az egyszerűség kedvéért „a semmisség elsődleges jogkövetkezményeinek megállapítása” helyett a továbbiakban „a semmisség megállapítása” elnevezést használom.

²⁴ Később a 1911-es Pp. 130. § tételesen lehetővé is tette.

²⁵ BACSÓ Jenő: *A jogvédelem előfeltételei a polgári perben*. Máramarosziget, 1910. 114.

²⁶ BACSÓ: i.m. 221.

Móra tartalmilag egyenrangúnak tartja az okirat valódiságának megállapítását az okiraton alapuló jogviszony fennállásának vagy fenn nem állásának a megállapításával.²⁷ Bacsó szerint semmis jogügylet esetén negatív megállapítási kereset indítható a létrehozni kívánt jogviszony nem létezésének megállapítása iránt.²⁸ Az elméleti lehetőség²⁹ mellett azonban a Pp. alapulvételével főszabályként mégis csak „jogok” megállapításáról beszélhetünk, a számadás helyességének megállapítása³⁰ is (kivételként) csak a számadási kötelezettség megállapítása mellett lehet a kereset tárgya.

A jogviszony nem létezésének állítása (amely nem egyenlő a kereseti kérelemmel) nem tartozik a kereset alapjához, illetve ennek bizonyítása sem terheli a felperest. Ha bizonyos jogszünető tényeket hoz fel,³¹ azok már perbeli kifogásoknak minősülnek, s így nem tartoznak a kereset tényalapjához. De ismeretes ezzel ellentétes felfogás is (pl. Magyary részéről).³²

Ezen megfontolások tükrében a hatályos Ptk. 6:108. § (2) bekezdésében foglalt szabály a perjogi dogmatika szerint nehezen tartható, hiszen a jogi minősítés megállapítása nem lehet a kereset tárgya, hiszen nem jog. Áthidalható a törés ugyanakkor, ha a „*szerződés érvénytelenségének megállapítása*” alatt továbbra is azt értjük, hogy valójában a szerződésből eredő tartozások, kötelezettségek fenn nem állásának a megállapításáról van szó.

b) Az ügyfélegyenlőség és a jog által védett érdekek azonos mértékű biztosítása megkívánja, hogy a fél kötöttségektől mentes helyzetét akkor is kimutathassa és magát minden jövőbeni támadástól mentesíthesse, ha a másik fél ilyen támadást vele szemben nem indít.³³ Móra viszont a jogmegóvási érdek szigorúbb vizsgálata mellett érvel. A másik oldalról nézve ugyanis látható, hogy egy indokolatlan negatív megállapítási keresettel az alperest is lehet zaklatni.³⁴

Főszabály szerint az szükséges, hogy a felperes által tagadott jogviszony alanyai a felperes és az alperes legyenek, vagy a felperesnek a jogviszonyra vonatkozóan külön³⁵ (pl. jogszabály adta) keresetindítási joga

²⁷ MÓRA: i.m. 520.

²⁸ BACSÓ: i.m. 239.

²⁹ Vö. PLÓSZ: i.m. 33-34.

³⁰ NOVÁK: i.m. 107.

³¹ Erre a felperes akkor kénytelen, amikor a felperes valamely a jogviszony keletkezését alátámasztó tényeket már a keresetindításkor mégis beismer, vagy az alperes ezeket sikerrel bizonyítja.

³² BACSÓ: i.m. 229-231.

³³ NOVÁK: i.m. 98.

³⁴ MÓRA: i.m. 524.

³⁵ Itt jól megfigyelhető a perbeli keresetjog önállósága, mivel itt nincs is semmiféle magánjogi jogviszony.

legyen.³⁶ De nem tagadjuk annak lehetőségét sem, hogy a fentiekén túl harmadik fél indítson keresetet. E személy nem érintett ugyan a szerződésből származó jogviszonyban, mégsem zárhatjuk ki, hogy nincs a semmisség által sértett vagy veszélyeztetett joga, hiszen a Pp. 3. §-ában foglalt jogi érdekeltség³⁷ a megállapítási kereset esetében a jogmegóvási szükséglettel azonos.³⁸ Viszont nyilván magasabb mércét kell állítanunk vele szemben, hiszen – mivel nem vesz részt a jogviszonyban – kevesebb szól az érdekeltsége mellett.

Esetről esetre, az anyagi jogviszonyt közelebből szemügyre véve kell megítélnünk, hogy fennáll-e a jogmegóvási szükséglet, vagy elfogadjuk-e azt az érvet, hogy a kötelezettségeitől mentesülni kívánó felperes a semmisségre peren kívül is mindig hivatkozhat, illetve egy ellene indított perben védekezésként felhozhatja.³⁹

Ingtatlanok érintettsége esetén mégis megállapíthatunk egy tágabb esetcsoportot. Az ingatlanügyi hatóság korlátozott mértékben vizsgálhatja ugyanis az alapul fekvő anyagi jogviszonyt: e jogköre csak a bejegyzés alapjául szolgáló okirat ún. nyilvánvaló érvénytelenségének⁴⁰ megállapítására terjed ki.⁴¹ A nyilvánkönyvi felülvizsgálat szűk tartalma miatt indokolt lehet a semmisség megállapításának megengedése, hiszen egy ilyen tárgyú per megindítása az ingatlan-nyilvántartási eljárás felfüggesztését és ezzel a későbbi érvénytelen bejegyzés egyfajta megelőzését vonja maga után.

Fontos megjegyezni, hogy a semmisség megállapítása határidő nélküli. Az érvénytelen szerződésből látszólag kötelmi jogok származnak, amelyek – ha a semmisséget ez idő alatt nem észlelik, akkor a látszat szerint – elévülhetnek. De az elévülés hivatalból nem vehető figyelembe, s így nem a Pp. 123.§ szerinti megengedhetőségre, hanem az érdemi döntésre hat ki, ha hivatkoznak rá. Ennek megfelelően legfeljebb az lehet mérlegelés tárgya, hogy a jogmegóvási szükséglet időmúlás miatt elveszett.

BACSÓ: i.m. 228.

³⁶ BACSÓ: i.m. 225.

³⁷ Vö. BH 1991. 107., BH 1997. 439., BH 2001. 335., EBH 1999. 14., EBH 2004.1042., BH 1991. 107. BH 2004. 503.

³⁸ Vö. BDT 2006. 1470.

³⁹ Vö. BDT 2005. 1148., BH 1985. 195.

⁴⁰ Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény szabályai szerint bejegyzés alapjául csak érvényes okirat jöhet számításba, amely – ahogy az Alkotmánybíróság összefoglalta – hamis vagy hamisított magánokirat, illetve közokirat, valamint olyan okirat lehet, amelyben foglalt jognyilatkozat vagy szerződés érvénytelen. Az érvénytelenség hatásai nem orvosolhatóak a földhivatali eljárásban (legfeljebb a kérelem elutasítását vonják maguk után), így azok polgári peres útra tartoznak. – Vö. 80/2006. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2006, 892, 895-896. o.

⁴¹ KURUCZ Mihály: A jogerőhatás és a közhitelesség jogvédelmi hatásainak kollíziója az 1997. évi CXLI. tv. által szabályozott ingatlan-nyilvántartásban. *Magyar Jog* 2007/8. 462.

Ki kell emelnünk, hogy a megállapítási érdek a jogvédelemnek és nem a pernek az előfeltétele. Ha a bíróság a hiányát állapítja meg, az az ügy érdemében hozott döntésnek számít, jóllehet a kereset tárgyát képező jog fennállásáról vagy fenn nem állásáról nem határoz.⁴²

A Pp. 123. § szerinti jogmegóvási szükségletet a Ptk. 6:108. § (2) bekezdésével és a 6:88. § (2) bekezdésének második fordulatával összehasonlítva látható, a Ptk. e körben tudatosan elmozdult a Pp. 123. §-ának alkalmazásától – amelyet egyébként korábban a fentiekkel egyezően a Legfelsőbb Bíróság is támogatott⁴³ –, és a jogi érdek kategóriára helyezkedett. Látható, hogy a jogi érdek az anyagi jogi, statikus életviszonyokból indul ki, míg a jogmegóvási szükséglet nagyobb bírói mozgásteret engedő kategória, amely több más aspektus figyelembe vételére is lehetőséget ad.

c) A teljesítés követelhetőségének hiánya voltaképpen a jogmegóvási szükség egyik alosztala, amelyet a jogalkotó kiemelt.⁴⁴ Elsőként említendő, hogy a Pp. 123. § „teljesítésről” szól, amely anyagi jogi kategória, míg a perjogi terminológiának a „marasztalás” felel meg. A teljesítés „a kötelelem tartalmának megfelelő szolgáltatás véghezvitele, megvalósítása a hitelező részére.” A marasztalás pedig „a bíróságnak a perbeli cselekménye: a felperes, aki nem csupán a kötelmi hitelező lehet, keresetének helyt adva a bíróság a jogsérelem orvoslására alkalmas intézkedéseket elrendeli, vagyis a végrehajtható ítéleti paranccsal kötelezi az alperest, aki nem csupán az adós lehet, meghatározott magatartásra.” Amikor tehát a Pp. a teljesítés követelhetőségének hiányáról beszél, akkor a figyelmét nem a marasztalásra, hanem arra irányítja, hogy a jogosultság a teljesítés követelhetőségében áll-e. A kötelmi jog területén ez elsődlegesen idődimenziót jelent (a követelés még nem nyílt meg, illetve már nem áll fenn), míg a kötelmi jogon kívüli esetek a „jogviszony természeténél fogva” kategóriát töltik meg.⁴⁵

A semmisség elsődleges jogkövetkezményét szemügyre véve egyértelmű, hogy a teljesítés követelhetőségének hiánya nem az idődimenziótól, hanem a jog fenn nem állásából következik, hiszen a szerződés témám szempontjából csak kötelmi tárgyú lehet. Móra azon nézetét, hogy a negatív megállapítási kereset a „valamely más okból” csoportba sorolható,⁴⁶ tehát csak osztani tudjuk.

⁴² BACSÓ: i.m. 94.

⁴³ Vö. 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 1. pontjával.

⁴⁴ MÓRA: i.m. 524.

⁴⁵ MÓRA: i.m. 522.

⁴⁶ MÓRA: i.m. 528.

A törvényben megfogalmazott esetek közül Novák külön megemlíti az okirat valótlanságának megállapítását „*a jogviszony természetét*” illetően,⁴⁷ amely alatt az okirat, mint bizonyítási eszköz léte, vagyis nem az általa bizonyított tények, azaz a jogviszony fennállása körül folyik a vita.

Az érvénytelen szerződés teljesítés előtti (így csupán az érvénytelenség, illetve semmisség megállapítására lehetőséget adó) állapotát és a teljesítést követő, eltérő anyagi jogi rendezést kívánó élethelyzetet elválasztó distinkció a Ptk.-ban is megtalálható. A Ptk. 6:108. § (2) bekezdése ugyanis úgy fogalmaz, hogy a fél a szerződés érvénytelenségének megállapítását a bíróságtól anélkül is kérheti, hogy az érvénytelenség [tegyük hozzá: egyéb] következményeinek az alkalmazását kérné. Ennek megfelelően továbbra is egyértelmű, hogy a semmisség megállapítása mint elsődleges jogkövetkezmény tekintetében teljesítésről, illetve az ahhoz fűződő rendezési mechanizmusokról nem beszélhetünk.

Végezetül nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a megállapító ítélet nem mindig megállapítási kereseten nyugszik. Minden pozitív megállapítási keresetet, sőt a marasztalási keresetet elutasító ítélet is megállapítási ítélet arra vonatkozóan, hogy a keresetben foglalt *jog nem áll fenn*. Az ilyen negatív megállapító ítélet az alperesnek nyújt jogvédelmet, és ennyiben preventív jellegű.⁴⁸

2.3.2. A megtámadási jog megállapítása

Ad II) A megtámadás jogának fennállásáról folyó jogvitában a kereset nem ütközik akadályba már a vizsgálat legelején: itt kétségtelenül jog a kereset tárgya. A kereset célja e körben nem más, mint hogy az ítélet kimondja: nincs az alperesnek megtámadási joga (mert abszolút nincs vagy elévült), így a szerződés érvényessége e tekintetben nincs bizonytalanságban a jövőre nézve sem. Harmadik személy keresetindítása jelen esetben sem zárható ki, de ismét magasabb mércének kell megfelelnie.⁴⁹

⁴⁷ NOVÁK: i.m. 81.

⁴⁸ MÓRA: i.m. 344.

⁴⁹ L. *Ad (I) b)* pont.

2.4. A megtámadási kereset

2.4.1. Az érvényesítés módja

A megtámadáshoz minden jogrendszer külön eljárást kíván, legfeljebb abban van különbség, hogy elegendő-e peren kívüli eljárás, vagy peres eljárás kell.⁵⁰ A BGB pl. megelégszik annyival, hogy a megtámadásra jogosult nyilatkozatot intézzen a másik félhez⁵¹ (§ 143 Abs. 1), így teljesen lemond a bíróság közreműködéséről.⁵² A másik véglet dogmatikailag nyilván az lenne, ha minden esetben kizárólag bíróság konstruálhatná meg a megtámadás folytán fellépő érvénytelenségét.

A régi Ptk. e tekintetben is sajátos megoldást alkalmazott. A régi Ptk. 7. §-ban leírt általános igényérvényesítési módhoz – a bírósági úthoz – képest a régi Ptk. 236. §-a külön módszert vezetett be a megtámadásra. Az alanyi jog megléte ugyanis, ha azt a másik fél nem ismeri el,⁵³ nem függ a keresettel való érvényesítéstől, sőt hatalmasság esetében a másik fél együttműködésére sincs szükség, hiszen önmagában képes jogviszonyok megváltoztatására. Ezzel szemben megtámadás esetén, ha a közlés eredménytelen volt, az érvényesítéshez elkerülhetetlen a bírói út.

Szladits szerint⁵⁴ a hatalmasság gyakorlása főszabály szerint egyoldalú jognyilatkozattal történik. Bizonyos esetekben azonban polgári perre van szükség. A kivételek mögött elsősorban jogpolitikai indokok húzódnak, tekintetbe véve a hatalmassággal elérni kívánt joghatás intenzitását és az érintett életviszony jelentőségét. Weiss is úgy tartja, hogy végső soron jogalkotói döntés, hogy a megtámadáshoz elegendő-e a peren kívüli megtámadó nyilatkozat, vagy az csak keresettel érvényesíthető.⁵⁵ A joghatások intenzitása kapcsán nehezebb egyértelmű tendenciát találni, ugyanis pl. mind a felmondás, mind a megtámadás hatásában megszünteti a követelés alapját, mégis csak az utóbbinál szükséges keresetindítás. Annyi dogmatikai finomság mégis tapasztalható, hogy felmondás esetén a maga nemében hibátlan jog válik a jövőre nézve megszűntté, míg a megtámadás a jog keletkezésére visszamenőleg teszi azt nem létezővé, azaz kizárja.⁵⁶ Az érintett életviszonnal kapcsolatban

⁵⁰ WEISS Emília: *A szerződés érvénytelensége a polgári jogban*. Budapest, 1969. 191.

⁵¹ A továbbiakban, nemcsak a BGB tekintetében, „a másik fél” alatt a szerződés megkötésében részvevő valamennyi személyt, kivéve a megtámadás kezdeményezőjét értem.

⁵² Kitévő magyar példa erre a megoldásra a felmondás gyakorlása.

⁵³ Pl. ha egy fizetési kötelezettséget a másik fél nem ismer el, s így nem teljesít, akkor hitelező állami segítség nélkül nem juthat a pénzéhez.

⁵⁴ SZLADITS Károly: Magánjogi helyzetek. In SZLADITS Károly (szerk.): *A magyar magánjog*. Első kötet. Reprint. Pécs, 1999. 236.

⁵⁵ WEISS: i.m. 45.

⁵⁶ Szladits meg is jegyzi, hogy valójában nem is jogszünetető, hanem jogkizáró hatással rendelkezik. – Ld. SZLADITS: i.m. 235.; 6. lj.

többek közt a házasság felbontása szorul csak bírói közreműködésre, míg egy szerződés felmondásához egy jognyilatkozat is elég lenne.

Weiss úgy véli, hogy ha csupán írásbeli nyilatkozatot kívánunk meg, a megtámadás gyakorlati jelentőségét csökkentjük, mert a megtámadásra jogosult, ha a peren kívüli megtámadása eredménytelen marad, úgymint bírói úton fog majd igényének érvényt szerezni, ha viszont célt ér, felesleges perlekedést takarít meg. Ezek a szempontok szerencsésen találkoznak a régi Ptk. 236. § (1) bekezdésében.⁵⁷ (Hasonló dilemmával találkozunk egyébként más jogrendszerben is.)⁵⁸ A Ptk. ennek megfelelően helyesen egyezteteti össze a forgalombiztonság szempontjait azzal a jogpolitikai céllal, hogy a felek jogviszonyukat – ha ez lehetséges – bírói út igénybevétele nélkül, békésen rendezzék egymás közt.

Mit kellett azonban a közlés eredményességén érteni?⁵⁹ A kérdés fontossága abban rejlik, hogy eredménytelen megtámadó nyilatkozat esetén a megtámadási jogot haladéktalanul perrel kell érvényesíteni; ha pedig eredményes, de a másik fél nem tenne eleget az ügylet érvénytelensége folytán rá háruló kötelezettségeknek, nem áll fenn a haladéktalan érvényesítési kötelezettség. A szakirodalomban két álláspont olvasható. Az egyik szerint csak akkor beszélhetünk eredményességről, ha a felek közti jogvita peren kívüli elintézésére vezetett. A másik szerint már akkor eredményes, ha a szerződő partner az ügylet érvénytelenségi hibáját elismeri, függetlenül attól, hogy további kérdésekben, különösen az érvénytelenség másodlagos és harmadlagos jogkövetkezményei kérdésében a felek között még jogbizonytalanság van.⁶⁰ Részünkről az utóbbival értek egyet.⁶¹

A fentiekből kitűnik, hogy a peres út csak a másik fél által el nem ismert megtámadáshoz volt csak szükséges, ilyen értelemben félúton volt a pusztán közléses és a kizárólag bírósági utas megoldás között. Ám valójában a megoldás a dogmatikailag hatalmasság jellegétől erősen eltávolodott, mert a megtámadás érvényesülése részben a másik fél akaratától függött (vö. alanyi jogok), részben pedig bírói úton

⁵⁷ WEISS: i.m. 191.

⁵⁸ Valójában a német BGB rendszerében sem magától értetődő, hogy a megtámadás és az esetleg bekövetkező jogalap nélküli gazdagodás problémamentesen lebonyolódjon. Ha a másik fél nem együttműködő, ugyanúgy indíthat pert a megtámadási nyilatkozat meg nem engedhetősége miatt (így valójában az érvénytelenség megakadályozása végett), illetve a teljesített szolgáltatás visszaszerzése végett.

⁵⁹ WEISS: i.m. 216.

⁶⁰ WEISS: i.m. 216-217.

⁶¹ WEISS felhívja arra a figyelmet, hogy a közlést tudomásul vevő nyilatkozat mellett közölt további igények, ha formailag nem is, tartalmukban mégis esetleg éppen az el nem ismerést fejezhetik ki. Ezért nem helyesli azt, hogy ez esetben a megtámadásra jogosult igényei peres úton való érvényesítésére, pusztán azért, mert a másik fél az ügylet érvénytelenségét formailag nem vitatta, a rendes elévülési időn belül adjunk lehetőséget. WEISS: i.m. 217-218.

kikényszeríthető hatalmasságot írt le, amihez nem kell a másik fél hozzájárulása.

Kérdéses volt továbbá, hogy a peres úton való megtámadásnak törvényes előfeltétele-e a megtámadás írásbeli közlése vagy sem. A kérdésre a Ptk. miniszteri indokolása igenlő választ adott. Novák szerint az előzetes közlés nem lehetősége, hanem kötelessége a félnek, elmulasztása esetén a keresetet hivatalból el kell utasítani. Weiss szerint azonban ez sem a régi Ptk. szövegéből nem olvasható ki, és az írásbeli közlést előíró szabály rendeltetéséből sem következtethető ki. Az elmulasztása csak a perköltség⁶² viselésére lehet kihatással.⁶³ Részünkről az utóbbi állásponttal tudunk egyetérteni, ugyanakkor hozzátennénk, hogy a Pp. 121/A.§ értelmében a jogi személy gazdálkodó szervezetek egymás közötti jogvitáiban az ilyesfajta előzetes egyeztetés,⁶⁴ illetve annak megkísérlésének elmaradása mégis perakadálnak minősül.⁶⁵

Összefoglalva: a régi Ptk. alapján a megtámadás érvényesítése nem abból állt, hogy egy már fennálló jogot deklaráljanak, hanem a megtámadás a bírói út segítségével érte el az érvénytelenséget. Az egyetlen kivétel az volt, hogy ha a felek egyezsége jutnak, s kvázi közös megegyezéssel megszüntetik⁶⁶ a szerződést.

A Ptk.6:89. § (3) bek. nagyrészt követi a régi Ptk. megoldását (jognyilatkozattal való megtámadás, ennek eredménytelensége esetén pedig bíróság előtti igényérvényesítés). Kifejezett szabállyá vált ugyanakkor az, hogy megtámadás ezt a lépcsőzetes rendszert kihagyva egyből bírósági úton is érvényesíthető legyen.

2.4.2. A megtámadási kereset konstitutivitása

Ad (III) Jogalakítási keresettel a felperes egy jogviszony módosítását, megszüntetését vagy létesítését kéri a bíróságtól.⁶⁷ Míg a marasztaló és a megállapító ítélet *a magánjogi tényállást*, az abból fakadó jogokat, kötelezettségeket csak megállapítja – a marasztaló ítélet is csak annyi hatással van rá, hogy a magánjogi parancs mellé egy közjogit is társít –, addig a konstitutív ítélet közvetlen hatással van rá.⁶⁸

⁶² Vö. BH 1962/10. 3309. sz.

⁶³ WEISS: i.m. 218-219.

⁶⁴ Természetesen a Pp. 121/A. §-át nem a megtámadásra hegyezték ki, de a Ptk. 236. § (1) bekezdésével összevetve mégis lehet ilyen értelmezése.

⁶⁵ Vö. Pp. 130. § (1) bek. i/ pont.

⁶⁶ Dogmatikailag nem feleltethető meg a kettő egymásnak, de hatásukban mégis nagyon hasonlóak.

⁶⁷ NOVÁK: i.m. 113.

⁶⁸ BACSÓ: i.m. 175.

Novák szerint a kereset tárgya az a jogviszony, amely megváltoztatását, létrehozatalát vagy megszüntetését kérjük – pusztán jog nem jöhet számításba.⁶⁹ Ismeretes ellenkező álláspont – amit mi is osztunk – miszerint a felperes jogállapot-változtatásra vonatkozó anyagi joga (a megtámadási jog) a kereset tárgya. Anyagi jogerő is csak a megtámadási jog fennállására, illetve fenn nem állására (ezt hívhatjuk a konstitutív ítélet megállapító tartalmának) terjedhet ki, hiszen a megváltoztatandó, megszüntetendő, létesítendő jogviszonyra semmilyen döntést nem tartalmaz.⁷⁰ Az utóbbi nézetet megerősíti az is, hogy a megtámadásra jogosult nem feltétlenül egyezik meg a megváltoztatandó jogviszony alanyával.⁷¹

Bacsó szerint a jogvédelem megadása feltételezi egy jog (jogviszony) fennállását,⁷² úgymond, a jogvédelem materiális előfeltételeként. Ez lehet már igény állapotába került jog (marasztalásnál), igény állapotába még nem került jog (pozitív megállapításnál), s lehet „jogállapotváltatásra menő jog”⁷³ (jogalakító keresetet, így a megtámadási kereset is).⁷⁴ A konstitutív ítéleteknél ugyanis nem már fennálló jogot akarunk érvényesíteni, hanem épp jogot szeretnénk létrehozni. „A megtámadás konstitutív, szemben a semmisséggel, amely deklaratív.”⁷⁵ Nem lehet tehát előfeltétele egy – akár az ítélettel megszülető – jog sérelme, mégis több esetben jogsérelem⁷⁶ ad alapot a konstitutív kereset megindítására.⁷⁷

„Jogállapotváltatásra menő jogok” csak jogszabályon alapulhatnak,⁷⁸ hiszen a bíróság beavatkozási hatalmának határt kell szabni. A jogállapot-megváltoztatási jog, mint a felperes védelmi szükséglete, törvény által adott, nem pedig esetről esetre vizsgálendő, mint a megállapítási perekben.⁷⁹ A „jogállapotváltatásra menő anyagi (magán) jog” sajátossága, hogy az alapján a felperes (a jogosított) az alperestől nem követelhet semmit, egyoldalú akaratnyilatkozata a jogállapot megváltoztatását idézi elő: az akarat-kijelentés vagy már egymagában létesíti a jogváltozást, vagy kereseti formában állami közreműködést hív fel.⁸⁰ Utóbbi esetben „a jogállapotváltatás az erre irányuló anyagi jog

⁶⁹ NOVÁK: i.m. 118.

⁷⁰ BACSÓ: i.m. 240.

⁷¹ BACSÓ: i.m. 248.

⁷² Egyetlen kivétel a negatív megállapítási kereset.

⁷³ Bacsó szóhasználata.

⁷⁴ BACSÓ: i.m. 115-116.

⁷⁵ TÖRÖK Tamás: Érvénytelenség és személyi hatálytalanság. *Gazdaság és Jog* 2002/12. 15.

⁷⁶ Ennek tekinthető, ha a megtámadási jogot a keresetindítás előtt a többi fél nem fogadja el, így kvázi megsérti.

⁷⁷ BECK Salamon: Bíráló ítélet – rendező ítélet. *Jogtudományi Közlöny* 1952/5. 226.

⁷⁸ NOVÁK: i.m. 116.

⁷⁹ BACSÓ: i.m. 247-248.

⁸⁰ BACSÓ: i.m. 241.

*keresetben történt gyakorlásához és a bírói ítélethez, tehát kettős tényálladékhoz fűződik.*⁸¹

Azonban „[a]z akaratkijelentés itt (is) csak tényálladék.”⁸² A megtámadási jog keresettel történő gyakorlása olyannyira tény, hogy hatása keresetelállás esetén is fennmarad – állítja Bacsó –⁸³, azaz az alperes nem nyer olyan értelemben jogvédelmet, hogy érdemben elutasító ítéletet kap. A keresetelállás ugyanis érdemben nem tesz pontot a per végére, így ismételt keresetindítás esetén – a már gyakorolt megtámadási jog hatályára hivatkozva – ugyanúgy lefolyhat érdemben – akár a felperes pernyertességével is – a per, mint visszavonás nélkül lefolyhatott volna. Az alperes csak akkor kap érdemi jogvédelmet, ha a megtámadási jog hiánya miatt érdemi elutasító ítéletre kerül sor.

Véleményünk szerint azonban ez mégsem vezethet konstitutív ítélet meghozatalához. Igaz, hogy a megtámadási jog gyakorlásával végleg „kimerült”, anyagi jogi hatása nem vonható vissza, mégis a keresetnek, mint perceselexménynek a visszavonása a per érdemi befejezését, azaz a jogalakítás kettős tényálladékának részét képező bírói ítéletet akadályozza meg.

2.5. A másodlagos igények keresete – keresethalmazat

Ad (IV) Törvényen alapuló, kötelmi és dologi⁸⁴ igényekkel állunk szemben, amelyek a „látszat” (érvénytelen szerződésből eredő jogviszony) helyébe lépnek, amint teljesítés következik be – úgymond az eredeti állapot visszaállítása érdekében. A régi Ptk. 237.§-ban azonban még az érvényessé és a hatályossá nyilvánítás is szerepel, amelyek konstitutív jellegűek,⁸⁵ hiszen a teljesítéssel *ipso iure* létrejövő törvényi kötelmet felváltja az érvénytelen szerződéstől független, új⁸⁶ jogviszony, amelyet a bíróság konstruál. Beck *rendezőnek* nevezi azokat az *ítéleteket*, amelyek ilyen értelemben a jövőre nézve új rendet szabnak.⁸⁷

Arról van-e szó, hogy ugyanabból az alapból több jog származik, s a fél dönti el, hogy melyiket érvényesíti, vagy a bíróság hivatalból dönt?

⁸¹ BACSÓ: i.m. 166.

⁸² BACSÓ: i.m. 256.

⁸³ BACSÓ: i.m. 254.

⁸⁴ VÉKÁS Lajos: *Parerga*. Budapest, 2008. 181.

⁸⁵ Vö. KÖRÖS András: Az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítása. *Jogtudományi Közlöny* 1980/8. 490., VÉKÁS Lajos: Az érvénytelen szerződés bírói hatályossá nyilvánítása. *Magyar Jog* 1963/11. 502.

⁸⁶ Vö. VÉKÁS: i.m. 1963. 502.

⁸⁷ BECK: i.m. 226.

A régi Ptk. alapján a jogi helyzet messze nem volt egyértelmű. Egyrészt irányadó az a polgári perjogi alapszabály, hogy a bíróság a (kereseti) kérelemhez kötött, azaz nem döntet másról, mint amit a felperes kér. Ilyen értelemben tehát eredeti állapot visszaállítása helyett nem rendelkezhetne a szerződés érvényessé nyilvánításáról, legfeljebb az eredeti állapot visszaállításának lehetetlensége esetén a vonatkozó keresetet elutasíthatná. Megalkotható ugyanakkor a régi Ptk. 237. § szerinti jogkövetkezmények között egyfajta hierarchikus rendszer.⁸⁸ Felfogható tehát az érvénytelenség másodlagos jogkövetkezményeinek alkalmazása úgy is, hogy a felperes valójában – a régi Ptk. 237. § szerinti hierarchiát követve – egyfajta látszólagos keresethalmazatot érvényesít.⁸⁹ Ebben a megoldásban a bíróság kérelemhez való kötöttsége megmaradhat, csupán a „kérelem”-ről kell kimondani, hogy az érvénytelenség másodlagos jogkövetkezményeinek a levonása szükségszerűen keresethalmazatnak minősül.

Ebben az értelemben az alábbi tárgyi keresethalmazattal állhatnánk szemben:

1. Ha az érvénytelenség oka nem küszöbölhető ki és
  - a) az eredeti állapot helyreállítható: *in integrum restitutio*,
  - b) az eredeti állapot nem állítható helyre: hatályossá nyilvánítás;
2. Ha az érvénytelenségi oka kiküszöbölhető és
  - a) az eredeti állapot helyreállítható: érvényessé nyilvánítás vagy *in integrum restitutio*;
  - b) az eredeti állapot nem állítható helyre: érvényessé nyilvánítás vagy hatályossá nyilvánítás⁹⁰ a kereseti kérelem.

A leírásból kitűnhet, hogy valójában az összes orvoslási módhoz ugyanazon tényállási elemek (történt-e teljesítés, reverzibilis-e, az érvénytelenségi ok kiküszöbölhető-e) kapcsolódnak. A felperesnek tehát ugyanazokra a tényekre vonatkozóan kell bizonyítást kezdeményeznie, s ezeknek a tényeknek a pozitív-negatív értékelése rajzolja ki a végül megmaradó kereseti kérelmet. Tehát szemben pl. egy kártérítési igénnyel, ahol akár egy feltétel hiánya a kereset elutasításához vezet, addig itt csak

⁸⁸ A látszólagos keresethalmazatok „olyan keresettöbbségi esetek, midőn az egyes keresetek egymástól kölcsönösen függenek, ill. egymást kölcsönösen kizárják és egyidejű létezésük csak átmeneti jellegű, kielégítést pedig végső soron csupán egyikük nyerhet.” NÉVAI László – SZILBEREKY Jenő: *Polgári eljárásjog*. Budapest, 1964. 226-227.

⁸⁹ Vö. még Farkas gondolatával, miszerint „[a] fél a keresetét annak a tudatában adja be, hogy az alább tárgyalt kérdésben a bíróság hivatalból hoz határozatot, ezért mintegy magában foglalja ezek lehetőségét is az elterjesztett kereseti kérelem.” FARKAS József: *A jogerő a magyar polgári peres eljárásban*. Budapest, 1976. 78.

⁹⁰ A lépcsőzetes levezetést l. KÖRÖS: i.m. 488.

másik orvoslási módot nyit meg. A régi Ptk. 237.§-beli rezsím logikailag zárt, azaz ha teljesítés történt, valamelyik kereseti kérelemnek helyt fog adni a bíróság.⁹¹

A Ptk. e tekintetben új helyzetet teremtett: a 6:108. § (3) bekezdése ugyanis explicit módon a bíróság mérlegelésétől teszi függővé, hogy a másodlagos jogkövetkezmények közül (eredeti állapot helyreállítása, érvényessé nyilvánítás, a hatályossá nyilvánítást felváltó alaptalan gazdagodás pénzbeni megtérítése) melyiket választja. A kérelemhez kötöttség elvével való összhang érdekében ugyanakkor felvethető, hogy a továbbiakban is egyfajta keresethalmazatként fogjuk fel a Ptk. 6:110-113. §§ szerinti jogkövetkezményeket.

2.6. Egyéb keresetek

Ad (1) A felperes a jogának fenn nem állása megállapítása iránt ésszerűségből, illetve a jogvédelmi szükség nyilvánvaló hiánya miatt nem indíthat keresetet. Ha a felperes úgy véli, hogy nem létezik a semmis szerződésen alapuló joga, egyszerűen nem érvényesíti, vagy lemond róla, de negatív megállapítási keresetre nincs szüksége.

Ad (2) A pozitív megállapításra irányuló kereset tárgyalása indokolatlan, hiszen a semmisség következtében éppen jogok keletkezése hiúsul meg. Azt kérni tehát, hogy a bíróság állapítsa meg fennállásukat, valójában semmi különbséget nem mutat más pozitív megállapítási perekthől, legfeljebb a bíróság észlelése folytán a keresetet elutasító ítélet születik.

Ad (3) és (6) Mivel az érvénytelenség elsődleges jogkövetkezményei úgymond csak a jogi valóságban okoznak változást (azaz csak az kerül megállapításra, hogy a *prima facie* létező jogok és kötelezettségek valójában még sincsenek), közvetlenül nem kapcsolódik hozzájuk emberi magatartás (nincs még teljesítés stb.), így e körben tevérsre, túsrsre marasztalás nem értelmezhető.

Ad (4) A semmisség *ipso iure* jellegű, a felek jogviszonyában nem a bíróság ítélete, hanem a korábbi semmis szerződéskötésük idézi elő a ténylegestől eltérő jogi helyzetet.

Ad (5) Az elsődleges jogkövetkezmények körében megállapításról csak a megtámadási jog tekintetében beszélhetünk, álláspontunk szerint tehát a kereset tárgya nem maga a szerződésen alapuló jogviszony.⁹² A megtámadási jog pozitív megállapítása ismételen a jogvédelmi szükség

⁹¹ Valójában a teljesítés hiánya az egyetlen elutasítási ok, amennyiben érvénytelen szerződérsről van szó.

⁹² Az ugyanis mindaddig fennáll, míg eredményesen meg nem támadják, s egy fennálló jogviszony megállapítása a téma szempontjából nem releváns.

hiányán feneklik meg, illetve e körben – ellentétben a Ptk. 6:88. § (3) bekezdésével – nem találunk külön jogalapot a Ptk.-ban sem. Véleményünk szerint a megtámadás dogmatikája, különös tekintettel a határidő rövidségére, azt sugallja, hogy a jogalkotó célja az volt, hogy amint a feltételek adottak, a jogosult mihamarább a szerződés megdöntése, nem pedig a megtámadási jog fennállásának megállapítása iránt indítson pert.⁹³

Nem tárgyaljuk az eredményes peren kívüli megtámadással elért érvénytelenség megállapítását sem.⁹⁴ Ebben az esetben ugyanis nem másról van szó, mint a korábbi szerződés megszüntetéséről – ha történt teljesítés, a felek az elszámolásról is rendelkeznek –, illetve akár egy új szerződés létrehozásáról. A peren kívüli eredményes megtámadás annál is inkább *ex tunc* hatályú szerződésmegszüntetésnek minősül, mivel nem áll a felek rendelkezésére a Ptk.-ban biztosított „kezelési módok” teljes tárháza, hisz bizonyos tényállások (pl. az érvényessé nyilvánítás) a bíróság közreműködését igénylik. A felek azonos tartalommal újraköthetik a szerződést (de ekkor is legfeljebb a korábbival azonos tartalommal megszülető új szerződésről van szó), vagy ha a teljesítést követően támadták meg, a létrejött helyzetben maguk alakíthatják az elszámolási viszonyukat. Az sem kizárt, hogy a másodlagos jogkövetkezmények levonásért pert indítanak, amikor is a bíróság véleményem szerint ugyanolyan döntési kompetenciával rendelkezik, mintha a fél megtámadási keresetet indított volna, hiszen a Ptk. 6:110-113. §§ (ahogyan a régi Ptk. 237. §) főszabály szerint nem tesz különbséget semmisség és megtámadhatóság közt.

Ad (7) A keresethalmazat tárgyalásakor megállapítottuk, hogy a halmazat több jogalakításra irányuló kereseti kérelmet is magába foglal. Úgy véljük, konstitutív keresetek esetében legfeljebb a jogalakítási jog képezheti megállapítás tárgyát.⁹⁵ Ennek megfelelően egyedül az eredeti állapot helyreállítása körében felmerülő igényeket kell vizsgálnunk. Mivel itt mód van kötelezettségtől mentesülésre is, minden további nélkül indítható lenne negatív megállapítási kereset, ha a jogmegóvási szükség egyébként fennáll. Ha pedig jogszerzésről (azaz pozitív megállapításról) beszélünk, akkor „*az érvénytelenség ex tunc hatálya folytán fogalmilag*

⁹³ A mai perek időtartamát alapul véve, illuzórikusnak tűnik, hogy az egyéves határidőn belül jogerős döntést kapjunk egy megállapítási perben.

⁹⁴ A Ptk. előtti magánjogban, amikor a megtámadásra peren kívül is, egyoldalú jogügyletként sor kerülhetett, negatív megállapítási kereset volt indítható a jogviszony nem létezésének megállapítása iránt. – Ld. BACSÓ: i.m. 239. és 241.

⁹⁵ Nem létezik ugyanis a megállapítás-marasztalás mintájára megállapítás-konstitutivitás pár. Nincs lehetőség arra, hogy a bíróságnak a jogalakításhoz konjunktíve szükséges azon jogát, hogy jogalakító ítéletet hozhasson (mint marasztalás esetén a felperes későbbi marasztalás követelési jogát) megállapíttassuk, mivel az törvény alapján áll fenn.

*minden esetben lejárt követelések[ről van szó], azaz a Pp. 123. § értelmében a követelés lejártsága folytán már ez okból sincs helye pusztán megállapító ítélet hozatalának a szerződés érvénytelensége tekintetében.*⁹⁶ Mégis azt kell mondanunk a nevezett keresethalmazat komplexitása miatt nem vizsgálható részekre bontva, így az, hogy egyes elemei nem lehetnek megállapítási per tárgyai, az egészre kihatnak. Megállapítási kereset tehát e körben kizárt.

Ad (8) A harmadlagos igények tisztán marasztalási jellegűek, így megállapításukra, illetve a bennük való marasztalásra irányuló keresetek a perjog általános szabályai szerint indíthatók – a témánk szempontjából tehát nem relevánsak.

3. A felek

A perindításra jogosultak körét megvonhatjuk az ún. *absztrakt keresetjogi elmélet* alapján, vagyis „*[m]indenkinek, aki rendelkezik azokkal a személyi tulajdonságokkal, amelyeket a jog a perbenálláshoz megkíván, joga van arra, hogy bármely bírói útra tartozó kérdést keresettel a bíróság elé terjesszen.*”⁹⁷ A Pp. tükrében ez nem sokkal jelent többet, mint valamely jog állítását vagy tagadását. Mindez kiegészítendő azzal, hogy a jogalkotó külön keresetindítási jogot nevesít bizonyos személyek (pl. ügyész) részére, akiknél nincs szükség további vizsgálatra. Mivel azonban a törvény harmadik személynek nem kizárólagosan, hanem párhuzamosan ad perviteli jogosultságot, így amennyiben mégsem ez a feljogosított személy indítaná a keresetet, az sem képezhetne perakadályt a Pp. 130. § (1) bek. g) pont 1. fordulatának tükrében, hiszen hiányzik a kizárólagosság.

Indokoltnak tartom, hogy azt is megvizsgáljuk, pontosan milyen érdekeltség szükség ahhoz, hogy a keresetre vonatkozóan helytadó érdemi döntés szülessen (kereshetőségi jog).⁹⁸ Az eddigieknek megfelelően itt is külön kell vizsgálnunk azokat a pereket, ahol az elsődleges, illetve amelyekben a másodlagos jogkövetkezményekről szólnak. A harmadlagos jogkövetkezményekről mint egyszerű marasztalási keresetekről ismételtelen nem lesz szó, mivel semmi kiemelendő jellegzetességet nem tapasztalhatunk velük kapcsolatban.

⁹⁶ SOLT Kornél: Az érvénytelen szerződéskötéssel kapcsolatos néhány eljárásjogi kérdéstről. *Jogtudományi Közöny* 1964/3. 169.

⁹⁷ NIZSALOVSKY Endre: *Az alanyi magánjog és a perjog*. Reprint. Budapest, 1996. 9.

⁹⁸ A kereseti (perindítási) jog és a kereshetőségi jog eltérő fogalmáról ld. WOPERA Zsuzsa: A polgári perjog alapelvei. In WOPERA Zsuzsa (szerk.): *Polgári perjog – Általános rész*. Budapest, 2008. 88.

3.1. A felperesek

3.1.1. Felperesek az elsődleges jogkövetkezmények körében

Bevezetésképpen vissza kívánunk utalni a korábban kifejtettekre, miszerint nem szabad összekeverni az érvénytelenség elsődleges és másodlagos jogkövetkezményeit. Ennek megfelelően helytelenítendő volt a régi Ptk.-hoz kapcsolódóan kialakult bírósági gyakorlat, amely az érvénytelenség (leggyakrabban semmisség) megállapítása során az aktív perbeli legitimációt ahhoz kapcsolta, hogy a felperes az érvénytelenség folytán mindenképpen jogot szerezzen vagy kötelezettségtől mentesüljön (jogi érdek kategóriája). Megjegyzendő, hogy a Ptk. 6:88. § (2) bekezdésének második fordulója a korábbiakhoz hasonlóan szintén alapvetően a „jogi érdek” meglétéhez köti a legitimációt, fenntartva annak a lehetőségét, hogy külön jogszabály erejénél fogva más is jogosult legyen keresetindításra. A fentiekben kifejtettük, hogy a jogmegóvási szükséglet Pp. 123. § szerinti fogalma alkalmasabb a legitimációs kérdések rendezésére. A Ptk. explicit – Pp.-től eltérő – szabályát ugyanakkor nem lehet megkerülni, így annak a dogmatikailag esetleg kívánatos megoldás hátrányára is érvényesülnie kell.

A semmisséget követően külön vizsgálandó a megtámadhatóság is. A jogszabály e körben is adhat keresetindítási jogot egy harmadik, egyébként nem érdekelt személynek is. Az elméleti lehetőség mellett úgy véljük, a megtámadás dogmatikai sajátosságaival – szemben a semmisséggel – nem fér össze, hogy semmilyen érdekekkel nem rendelkező harmadik személy a jogviszony megdöntésére törhessen. (A jogalkotó ezt figyelembe véve, azokra az esetekre, ahol közérdekből mégis szükséges a tágabb jogosulti kör meghatározása, eredendően semmisségi okot alkotott. Ebből is látható, hogy a „jogi érdek” használata mind a semmisség, mind pedig a megtámadhatóság kapcsán⁹⁹ egyúttal elmossa az érvénytelenség két fajtája közötti különbséget is.)

A megtámadás hatalmassága törvény által adott, nem pedig a felek megállapodásán alapul. Ilyen értelemben tehát nehéz azon az alapon különbséget tennünk, hogy törvény vagy a felek hozzák-e létre a megtámadási jogot. Ha Ptk.-ban foglalt körülmények fennállnak, a jogosultnak adott a megtámadási joga. Almási is megállapítja, hogy *„[a]z ellenjogok ezen ágánál nem a jogügylet keletkezteti az ellenjogot (mint a jogfelfüggesztőknél), hanem a törvény erejénél fogva léteznek...”*¹⁰⁰,

⁹⁹ Vö. Ptk. 6:88. § (3) bek. második fordulója; Ptk. 6:89. § (2) bek.

¹⁰⁰ ALMÁSI Antal: *Ellenjogok*. Budapest, 1900. 40.

ugyanis „a megtámadás ténybeli alapját csupán a pozitív jog tényállásában előforduló tény (hiba) adja.”¹⁰¹ Megtámadási ok fennforgása esetén tehát a Ptk.¹⁰² – meglehetősen rugalmas szabállyal – a megtámadás hatalmasságát valakihez telepíti, de nem feltétlenül csak a szerződésből származó jogviszony valamely alanyához.

A megtámadási jog jogosultját mindig megilleti a keresetindítási jog, ami megtámadás hatalmasságának fentebb tárgyalt érvényesítési módjával logikailag teljesen összhangban áll. Mivel a keresetindításhoz elegendő a megtámadási jog állítása,¹⁰³ előfordulhat, hogy a felperes mégsem jogosult megtámadásra. Ebben az esetben a keresetet érdemben el kell utasítani, így anyagi jogerővel az is megállapításra kerül, hogy nincs megtámadási joga a felperesnek, vagy nem élhet vele: elévülhetett stb. Megállapítható tehát, hogy a megtámadási jog hiánya vagy hibája vezet a kereset elutasításához, nem pedig a jogi érdek hiánya.¹⁰⁴

A megtámadási kereset kapcsán kulcsfontosságúnak tűnik az a kérdés, vajon azoknak a személyeknek is perben kell-e állniuk, akikkel szemben eredményes lett a közlés, s ha igen akkor alperesként, vagy felperesként? A megtámadás érvényesítésének középutas megoldásából arra következtethetünk, hogy a jogalkotó el kívánta kerülni, hogy az érvénytelenséggel egyetértő személyeknek a későbbi perben részt kelljen venniük.

Az együttműködő személyek a megtámadási keresetet indító felperessel azonos állásponton vannak az érvénytelenség tekintetében, így kézenfekvőnek tűnik, hogy felperesi oldalon vegyenek részt a perben. Ez a megoldás azonban nehezen képzelhető el kötelezettségként, hiszen senkit sem lehet perlésre kötelezni. Felmerül az is, hogy saját akaratából keresetet indíthat-e ilyen személy, s ily módon csatlakozhat-e a felperesi oldalhoz. Szintén negatív választ kell adnunk, mert a Ptk. kifejezetten a megtámadásra jogosultnak biztosítja a keresetindítás jogát, azaz másnak nincs perbeli legitimációja. Tehát az együttműködő személy is csak alperes lehet egy megtámadási perben, még hozzá kényszerűen. Elfogadhatónak tartom, hogy több megtámadásra jogosult esetén mindnyájan pertársként felperesek legyenek egyazon perben. Az érvénytelenséggel egyetértő, továbbá a per során a teljesítés után előállt helyzet rendezése elé semmilyen akadályt nem hárító félnek azonban

¹⁰¹ ALMÁSI: i.m. 44.

¹⁰² A régi Ptk. 235. § (2) bek. szerint a fél „sérelmet szenvedett” vagy „a megtámadáshoz törvényes érdeke fűződik”.

¹⁰³ NOVÁK: i.m. 168.

¹⁰⁴ Az ellentét azonban csak látszólagos, hiszen a jogi érdek hiánya nagy valószínűséggel azzal jár, hogy nem lesz a félnek megtámadási joga.

mégis járhat bizonyos kedvezmény: nézetünk szerint a Pp. 80.§ (1) bekezdése alkalmazható rá, hiszen a perre okot nem adott.

3.1.2. Felperesek a másodlagos jogkövetkezmények körében

Bár az elsődleges jogkövetkezmények körében a megállapítás során dogmatikailag helyesen továbbra is a Pp. 123. § alapján tartjuk elbírálnak a keresetindítás kérdését, a másodlagos igények tekintetében a Pp. 3. §-ának szabályai tükrében kialakított bírói gyakorlat minden további nélkül alkalmazható a jövőben is: az indíthat keresetet, aki a kereset sikere esetén az érvénytelenség folytán jogot szerez, vagy kötelezettségtől mentesül. A másodlagos jogkövetkezmények körében tehát bárki keresettel élhet, aki az érvénytelen szerződés alapján teljesített vagy mástól teljesítést remél (pl. a szerződés érvényessé nyilvánítása útján).

Megállapíthatjuk azt is, hogy ingatlanok esetében arról a személyről van szó, akinek a jogát a sérelmes bejegyzésre figyelemmel törölték.¹⁰⁵ Az ingatlan-nyilvántartáson kívül jogot szerző fél törlési pert ezért nem indíthat.¹⁰⁶ Tehát a korábbi megállapításunk, miszerint a másodlagos jogkövetkezmények körében bárki keresettel élhet, aki az érvénytelen szerződés alapján teljesített vagy mástól teljesítést remél (pl. a szerződés érvényessé nyilvánítása útján), ingatlanok esetében pontosításra szorul. A vonatkozó PK vélemény szerint „[i]ngatlan-nyilvántartási érdekeltség hiánya esetén a szerződésben nem részes, de anyagi jogi érvénytelenségi per indítására jogosult személy törlési keresetet nem terjeszthet elő; a bejegyzés alapjául szolgáló szerződés vagy más jogcím érvénytelenségének megállapítását követően a törlési pert valamelyik érvénytelenül szerződő fél, vagy az ügyész indíthatja meg.”¹⁰⁷

3.2. Az alperesek

Az elsődleges jogkövetkezmények terén először a semmisség megállapítását említjük egyszerűsége okán: a jogmegóvás végett értelemszerűen az ellen irányul a kereset, akivel szemben a fél kötelezettségétől mentesülni akar.

Bonyolultabb a helyzet a megtámadás és a másodlagos jogkövetkezmények terén a konstitutív kereset és ítélet miatt.

¹⁰⁵ NÉMETH László: Az okirat érvénytelenségén alapuló ingatlan-nyilvántartási törlési perek egyes kérdései. *Magyar Jog* 2007/6. 331.

¹⁰⁶ Vö. a Legfelsőbb Bíróság Pfv. II. 21. 028/2002/10. számú ítélete – idézi NÉMETH: i.m. 331.

¹⁰⁷ BH 2005/9. szám 655.

Megtámadási keresettel ugyanis a megtámadási jog jogosultja a többi, a szerződéssel létrejött jogviszony által jogosított vagy kötelezett féllel (kötelmek alanyai) szemben érvényesíti a jogvédelmi igényét. A másodlagos igények esetén is a konstitutivitás miatt valamennyi egyéb féllel szemben hatályos a jogalakítás. Véleményünk szerint tehát a már korábban felmerült konstitutív ítélet anyagi jogereje szükségképpen kiterjed a megnevezett többi félre, tehát a Pp. 51. § a) pontja értelmében egységes pertársaságot alkotnak. Kérdés csak az, hogy perbenállásukat mindenképpen megköveteljük, vagy megelégedjünk azzal, hogy a jogerő e nélkül is kiterjed rájuk.¹⁰⁸

Általános igazság, hogy a pertársaság és jogerő között összefüggés van: főszabályként azokra terjed ki a jogerő, akik, illetve jogelődök a perben részt vettek.¹⁰⁹ „[Ny]ilvánvaló, hogy [a mi jogunk] nem alkalmazhatja a jogerőnek a per megisméltetését kizáró hatását, a jogerős ítélet kifogását és annak jogviszonyt bizonyító erejét azokkal szemben, akik a perben nem vettek részt.”¹¹⁰ Fenti tétel megfordítása pedig úgy hangzik, hogy akikre a perben hozott ítélet jogereje kiterjed, azok, illetve jogelődök – főszabály szerint – a perben pertársakként vagy más módon részt vettek. „Jogközösség, jogutódlás, feltételezési jogviszony, a kielégítési alap közössége oly körülmények, amelyek azt idézik elő, hogy a perben hozott jogerős ítélet mások jogi helyzetét is befolyásolja, s amelyek olykor szükségessé teszik, hogy az ítélet jogereje kivételképpen reájuk is kiterjesztessék.”¹¹¹ Találkozhatunk a Pp. tételes rendelkezései között is olyan szabályokkal, amelyek feltételezik, hogy az ítéleti jogerő más harmadik személyre is kiterjed.¹¹² Ismeretes olyan nézet, amely a konstitutív ítéleteknél mindenkire kiterjesztik a jogerőt.¹¹³

Nem tagadható, hogy a probléma alapvetően elméleti. Szerződést rendszerint két fél köt egymással, s egy perben az esetek döntő többségében az egyikük felperes, a másikuk alperes lesz, így nem áll elő hiányos perbeli felállítás. Hozzá kell tennünk, hogy az elméleti kérdés eldöntése e dolgozat keretei között nem lehetséges. A probléma alkotmányossági aspektusára azonban mégis fel kell hívnunk a figyelmet. Az alkotmányos alapelvekből (*auditor et altera pars* stb.) következően álláspontunk szerint megfontolandó, hogy csak törvényi kivételt engedjünk meg a jogerő perben nem részvevő felekre való kiterjesztése

¹⁰⁸ Másképpen fogalmazva: a pertársaság hiánya a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításához vezet-e vagy egyes felekre perbenállásuk nélkül is kiterjed az érdemi döntés jogereje.

¹⁰⁹ FARKAS: i.m. 82.

¹¹⁰ MAGYARY: i.m. 639.

¹¹¹ Uo.

¹¹² Pl. a Pp. 51. § a) pont 2. fordulat és a Pp. 57. § (1) bekezdése szerinti önálló beavatkozó.

¹¹³ SCHÖNVITZKY Bertalan: *Az ítélet és a jogerő*. Eger, 1938. 251.

kapcsán.¹¹⁴ Az érvénytelenség esetében ugyanis nem találkozunk ilyesfajta kivétel tételes kimondásával, vagyis az érintettek perbenállása nélkül a jogerő sem képes kiterjedni rájuk. (Itt kell megjegyeznünk, hogy a jogerő mellék- és közvetett hatásait, amelyek szintén tág személyi kört érinthetnek (pl. kezest),¹¹⁵ nem vetnek fel hasonló problémákat, hiszen a nem jogerőhatásról van szó. Rájuk, mint egyébként egyértelműen a per kimenetelében jogilag érdekelt személyekre, a beavatkozó jogállása minden további nélkül alkalmazható.)

Az eredeti állapot helyreállítása – anélkül, hogy az intézmény anyagi jogi alapjának részletes bemutatását adnánk – dologi igényeket is magában foglal. Nem szembesülünk nagyobb nehézségekkel, ha az érvénytelen szerződés alapján szerző személy nem ruházta át harmadik személyre a tulajdonjogát, hiszen ebben az esetben a fentebb kifejtettek szerint a konstitutivitás miatt a perben szereplő személyek körét nem haladjuk meg. Ha azonban időközben erre mégis sor került, akkor górcső alá kell vennünk, hogy a későbbi jogszerző, illetve – ha több kézen fordult meg a dolog – a közbenső szerzők milyen szerephez jutnak az *in integrum restitutio* során. A vizsgálat tehát ebben az esetben túlmutat az érvénytelen szerződés alkotta kötelmek alanyain.

Ingatlanok esetében a törlési perekhez kell visszanyúlnunk. A törlési per alperese a közvetlen jogszerző, ha azonban az érvénytelen bejegyzés alapján további jogszerzések történtek, mellette az ő jogán szerzőknek is perben kell állniuk.¹¹⁶ Ennek indoka az, hogy az utolsó bejegyzés törlése a megelőző jogszerző jogának visszaállítását eredményezné, ha valamennyi, egyébként az ingatlan-nyilvántartásból már korábban törölt közbenső jogszerzőt – beleértve az eredeti jogszerzőt is – nem köteleznék a bíróság a felperes joga visszajegyzésének a tűrésére.¹¹⁷

Felmerül a kérdés, hogy ingóságok esetén, ahol nincs szükség a dologra vonatkozó jogok nyilvántartására, így a törlés problematikája (a felperes joga visszajegyzésének tűrése) nem merül fel, milyen követelményeket támasszunk a perbenállás terén. Az eredeti állapot visszaállítása marasztalási igény, azaz annak a személynek, akinek a dologra az ítélethozatalkor (tulajdon)joga van, értelemszerűen perben kell állnia, hiszen mástól nem követelhető vissza a dolog. Természetesen ez a személy nagy valószínűséggel a másodlagos jogkövetkezmények miatt

¹¹⁴ Vö. Gt. 46. § (3) bek., Csjt. 13. § (2) bek., Csjt. 45. §

¹¹⁵ FARKAS: i.m. 92-94.

¹¹⁶ Németh megjegyzi, hogy ez esetben egységes pertársaságról beszélünk a Pp. 51. § a/ pontja, véleményem szerint pontosabban annak a második fordulat szerint. – ld. NÉMETH: i.m. 331.

¹¹⁷ NÉMETH: i.m. 331-332.

szükségszerűen „perbeállított” személyek körén kívül esik.¹¹⁸ Az ő perbenállása csak akkor merül fel, amikor már a bíróság a másodlagos jogkövetkezmények elbírálása során eljut odáig, hogy az eredeti állapot helyreállítását, mint rendezési módot alkalmazza,¹¹⁹ így az felperesnek csak ekkor kell biztosítani e személy perben való részvételét. (Külön kérdés, hogy sikerre vezetne-e az ilyen kereset, hiszen a közbenső átruházások folyamán akár egy nem tulajdonostól való szerzés, vagy egy eredeti szerzőmód előfordulása könnyen elutasításhoz vezetne ezzel a féllel szemben.)

Véleményünk szerint ingóságok esetén nem szükséges a közbenső jogszerzők (tehát akik nem az érvénytelen szerződésnél fogva váltak jogosulttá, illetve nem az aktuális tulajdonos) perbenállása, hiszen nincs olyan indok (törlés tőrése), amely miatt rájuk vonatkozóan ítélet születne. Természetesen tanúvallomással vagy beavatkozóként hozzájárulhatnak a per lefolytatásához.

4. Záró gondolatok

Az érvénytelen szerződésekkel kapcsolatos perek – mint ahogyan a fenti szerény gondolatfüzérből talán látható – több olyan eljárásjogi kérdést is felvetnek, amelyek egyértelmű törvényi szabályozást kívánnak. Látjuk ugyanakkor, hogy a jogalkotó ezek közül csak néhányat azonosított, illetve csak néhányra alkotott kifejezett szabályt a Ptk. kodifikációja során. Ezek a megoldások azonban több ponton ellentétesek a polgári per dogmatikájával, így az anyagi jogilag kétségtelenül jó szabályok perjogi érvényesülése megbicsaklik.

A perbeli legitimáció, a pertársaság és a beavatkozás kérdése alapvetően az anyagi jogvita jellegéhez, így pedig az érvényesített keresethez kötődik. A fentiekben láthattuk, milyen szempontok alapján indokolt kezelni ezeket a dogmatikai kategóriákat, amennyiben megállapításról, marasztalástól vagy konstituálásról van szó, külön figyelembe véve a semmisség és a megtámadhatóság közötti

---

¹¹⁸ A felperes eladja a dolgot két személynek, akik 1/2-1/2 tulajdoni hányadukat egy negyedekre ruházzák később át. A másodlagos jogkövetkezmények levonása a fentiek fényében a felperest és a szerződés alapján szerző két felet érinti, a negyedik eddig nem került a bíróság látószögébe.

¹¹⁹ Ha pl. az érvényessé nyilvánítást alkalmazná, akkor nem szükségszerűen jön számításba ez a jelenlegi jogosult, hiszen az érvényessé nyilvánítás adott esetben azzal az eredménnyel járna, hogy az érvénytelen szerződés alapján (dologi) jogot szerző személy ténylegesen jogot szerez, s ezzel a láncolat későbbi tagjai is mindenképpen legitimálják a jogszerzésüket. Másrészt ilyen esetben nem is kerülhetne sor marasztalásra, azaz a dolog visszaadására, hiszen nem az eredeti állapot helyreállításáról van szó.

különbséget. Ennek kapcsán tehát mindenféleképpen differenciált megközelítésnek kell érvényesülnie.

***

Rules Affecting Standing, Joinder of Parties and Intervention in Civil Proceedings Relating to Void Agreements

Summary

The rules affecting the validity of contracts are considered as one of the most important topics of private law. For proof of this, we just need to look on the recent changes in Hungarian civil law owing to the entry into force of the New Civil Code (Act V of 2013) and the previous legal instruments addressing issues relating to invalid contracts (e. g. Opinion of the Supreme Court No. 836, PK 32 and 1/2010 (VI. 28.) PK). In recent times, we could observe an increased attention paid to the procedural aspects of invalid contracts, as well. Namely, the court proceedings dealing with the legal consequences of invalid contracts raise a lot of questions of a procedural nature that are still not solved by the substantive private law properly. Such a question is the participation and legal standing of the various persons, who can be interested in the validity or the invalidity of the contract, in pending litigations.

Miczán Péter

Polgári Jogi Tanszék

Témavezető: Menyhárd Attila tanszékvezető egyetemi tanár

A bizalmi vagyonkezelés megsértésével szerzett előny elvonásáról

Bevezetés

A Ptk. a vagyonkezelő a vagyonrendelővel és a kedvezményezett szembeni helytállás esetei¹ között (6:321. § (3) bekezdés) kimondja, hogy a vagyonrendelő és a kedvezményezett követelheti annak a vagyoni előnynek a kezelt vagyon részeként való kezelését, amelyhez a vagyonkezelő a vagyonkezelésből fakadó kötelezettségeinek megsértésével jut.

Jelen dolgozatban ezen, a bizalmi vagyonkezelési jogviszony körében felmerülő jogtalan előnyszerzési tilalom megsértésével és az emiatt lehetségesen felmerülő előnyelvonás² jogkövetkezménnyel kapcsolatos kérdéseimet és válaszjavaslataimat mutatom be.

Ezeket megelőzően ismertetem egyes külföldi (modell) trust szabályok megoldásait e tilalom és megsértése esetén alkalmazandó jogkövetkezményekről.

---

¹ Arra tekintettel, hogy a Ptk-ban sem mindig egységes a szóhasználat, vajon polgári jogi felelősségi vagy helytállási esetről esik-e szó, érdemesnek tűnik már itt jelezni, hogy a jelen dolgozatban a helytállási kötelezettség alatt a bármilyen, de polgári jogi jogsértésre tekintettel beálló jogkövetkezményként kimondott szolgáltatás teljesítésének kötelezettségét értem. Ehhez képest ennek a részhalmazának tekintem a polgári jogi felelősséget, amely alatt így a jogsértésre és annak elkövetésében a felróhatóság jelenlétére is tekintettel beálló jogkövetkezményként kimondott szolgáltatás (különösen a kötelmi jogban a kártérítés, visszerhesen elvont fedezetet szerző személy kielégítés tūrési kötelezettsége, jogalap nélküli, rosszhiszeműen gazdagodó, vagy a gazdagodástól rosszhiszeműen eleső gazdagodó, vagy az életfenntartásra jogalap nélkül kapott gazdagodást bűncselekmény útján szerző előny visszatérítési szolgáltatás) teljesítésének kötelezettségét értem.

² Az előnyelvonás kifejezést fogom használni a jelen dolgozatban a továbbiakban a szankció leírására, amely alkalmasnak látszik mind az igényérvényesítő saját javára és a kezelt vagyon javára való, vagyontárgy természetben való kiadására, illetve értéke megtérítésére irányuló igények közös többszörösét jelentő segédfogalomként való alkalmazására.

1. Előzetes *trust* jogi kitekintés³

1.1. Az Európai Trust Jog Elveinek megoldása

Elöljáróban már itt is megemlíteném, hogy az Európai Trust Jog Elveinek⁴ VI. cikke a vagyonkezelő szerződészegéseivel szemben elérhető jogorvoslati igények között, mint lehetséges jogorvoslati formát említi, hogy a bíróságnak joga lenne arra is, hogy meghatározott vagyontárgyokról megállapítsa, hogy azok mindig is a kezelt vagyonba tartoztak, és sosem váltak a vagyonkezelő személyes vagyona részévé, vagy azokat a vagyonkezelő *trust*ból fakadó kötelezettségei teljesítése biztosítékának kell tekinteni.

A cikk szövege nem utal rá, hogy a vagyonkezelő szerződészegésén belül mi adna erre okot, azonban a szerzők az indokolásban⁵ külön magyarázatot nem igénylő, axiomatikus elvként utalnak az előnszerzési tilalom szabályára (*no profit rule*), amelynek sérelmét csak a kedvezményezett előzetes hozzájárulása orvosolhatja, ennek hiányában pedig még azzal sem menthető ki, ha az ügylet egyébként a *trust* vagyon tekintetében is előnyös volt.

E körben a vagyonkezelő szigorú, elrettentő szabálynak való alávetettségéről is szólnak, amely alapján a vagyonkezelőnek az általa szerzett profitot a kezelt vagyonba kell utalnia, akkor is, ha fair piaci árat fizettek az adott vagyontárgyért, így a *trust* vagyont kár nem, hanem éppen előny érte. Utalnak rá, hogy egyes jogrendszerekben a tilalom szankciója az, hogy az ilyen előnyt a vagyonkezelő *ex lege* és *ab initio* a *trust* vagyon javára szerzi meg.

Igen lényeges, hogy meglátásuk szerint az előnyök nemcsak azokra az előnyökre vonatkoznak, amelyeket a vagyonkezelő a *trust* vagyonból való közvetlen szerzéssel realizálhat (bár itt is lehetnek az igény érvényesítésének megghiúsulását okozni képes bizonyítási problémák, különösen, hogy ő ténylegesen előnyre tett-e szert, és, hogy a *trust* vagyont érte-e kár), hanem azon előnyökre is, amelyeket vesztegetés és közvetítői megbízás révén szerzett. A szerzők utalnak rá, hogy néhány jogrendszer kifinomult módszerekkel segíti az előnyelvonási igény

³ Mivel a fenti tényállással kapcsolatos jogszabály-értelmező, -értékelő gondolatok felvetése körében e külföldi *trust* szabályok megoldásaira is támaszkodni fogok, célszerűnek tűnt ezekről előzetesen, az olvasó intenzívebb kontextusba helyezése érdekében némileg részletesebben is szót ejteni. Így már előre láthatóvá válik számos párhuzamosság, illetve az e körben említettek későbbi felvetéseket megtermékenyítő jellege, így azokra külön szükségtelenné válik rámutatni.

⁴ D. J. HAYTON – S. C. J. J. KORTMANN – H. L. E. VERHAGEN: Principles of European Trust Law, Kluwer Law International The Hague 1999.

⁵ D. J. HAYTON – S. C. J. J. KORTMANN – H. L. E. VERHAGEN: i.m. 55-58.

érvényesítését. Így pl. az előny átalakulása esetén – ide értve a vagyonkezelő személyes vagyontárgyaival való egyesítés, vegyítés eseteit is – az annak helyébe lépő vagyontárgyra vonatkozóan is biztosítják a kielégítést, még hozzá zálogjogosulthoz hasonlóan kedvezően előresorolt kielégítési sorrendben.

1.2. Az európai Közös Hivatkozási Kerettervezet Trust Könyvének megoldása

Az európai Közös Hivatkozási Kerettervezet *trust*okra vonatkozó X. Könyvének (a továbbiakban: DCFR)⁶ 6:108. és 109. cikkei a fenti két szabályt külön cikkekben nevesítik. Így a DCFR megkülönbözteti a *trust* vagyontárgy vagy *trust* hitelezői jog szerzésétől való tartózkodási kötelezettséget (*obligation not to acquire trust assets or trust creditors' rights*) és a meg nem engedett gazdagodás vagy előny szerzésétől való tartózkodási kötelezettséget (*obligation not to obtain unauthorised enrichment or advantage*). Az előbbinél a DCFR a tilalmat a közvetlen és a közvetett szerzésre egyaránt kiterjeszti. E kötelezettség megsértésének szankciója a *trust* felek, vagy a *trust* kikényszerítésére jogosultak javára a megtámadási jog megnyílása. A megtámadás mellett természetesen a többi, azzal kompatibilis jogorvoslat is igénybe vehető. A tilalom és megszegésének jogkövetkezménye megfelelően alkalmazandó a *trust* vagyon – pl. használati jogokkal való – megterhelésére is.

A 6:109. cikk a meg nem engedett gazdagodás és előny fogalmába beleérti a *trust* vagyon vagy a vagyonkezelő által e minőségében megszerzett, *trust*ra vonatkozó adat, információ, kedvező lehetőség vagyonkezelő saját javára való használatát. A tilalom a *trust* feltételekben foglalt engedéllyel oldható fel. A vagyonkezelő továbbá nem számíthatja bele a kedvezményezett vagyoni juttatáshoz való joga alapján fennálló, vele szembeni tartozásába a személyes vagyonába tartozó kedvezményezettrel szembeni követelését.

1.3. Az amerikai Egységes Trust Kódex megoldása

Az amerikai *Egységes Trust Kódex* (a továbbiakban: UTC)⁷ az előnyszerzési tilalmat az érdekszolgálati kötelezettség (*duty of loyalty*) körében mondja ki.

⁶ Christian von BAR – Eric CLIVE – Hans SCHULTE-NÖLKE et al. (szerk.): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference Full Edition Sellier 2009. 5669-5743.

⁷ Ld.: A National Conference of Commissioners on Uniform State Laws: Uniform Trust Code St. Augustin, Florida 2000 (utolsó módosítás 2010.)

802. cikke foglalkozik a vagyonkezelő érdekszolgálati (lojalitási) kötelezettségével. Ennek d) pontja szerint a vagyonkezelő és a kedvezményezett közötti ügyletet, amely nem érint *trust* vagyontárgyat, de a *trust* fennállása alatt jön létre, vagy amíg a vagyonkezelő jelentős befolyással bír a kedvezményezett felett, és amelyből a vagyonkezelő előnyre tesz szert, a kedvezményezett megtámadhatja, kivéve, ha a vagyonkezelő bizonyítja, hogy az ügylet tisztességes volt a kedvezményezett számára. A szabály azonban láthatóan nem a *trust* vagyont védi, hanem a kedvezményezett személyes vagyonát. A *trust* vagyon felől közelítve, a szabály mégis értelmezhető a *trust* vagyon védelmeként, hiszen annak címzettje a kedvezményezett, és ha utóbbinak a vagyonkezelő felé – mindkettejüknek *trust* féli minőségében – tartozása lesz, úgy a vagyonkezelő a juttatásába beszámíthatja a tartozást, vagy egyébként élhet vissza bizalmi helyzetéből fakadó, kedvezményezett feletti befolyásával. A szerzők e cikk magyarázatában jelzik, hogy az e pontra alapított igény körében bizonyítani kell a vagyonkezelő befolyásának fennmaradását akkor, ha a *trust* viszony megszűnt. Jelzik továbbá, hogy bizonyítani kell a vagyonkezelői előnyszerzést is, mégpedig az is bizonyítva, hogy független harmadik személy nem tudott volna hasonló előnyre szert tenni. Ez utóbbi körülmény korlátozni látszik a szankció alkalmazását, amiből arra lehet következtetni, hogy a UTC az előnyszerzés szankciójának alkalmazása során a vagyonkezelő kifejezetten e minőségéből fakadó, anélkül meg nem valósítható szerződésszegésével elért előnyökre kíván csak joghátrányt előírni. A szerzők utalnak rá, hogy e pont a *California Probate Code* 16004. cikk c) pontján alapul, ami szerintük azonos jelentéssel az alábbi mondja ki: ahol a vagyonkezelő közvetlenül köt ügyletet a kedvezményezettel, az ügylet érvényes lehet, ha a vagyonkezelő teljes tájékoztatást ad, és nem tesz szert jogállásából fakadó előnyre, valamint az ügylet minden elemében tisztességes és ésszerű.

A dolgozat szempontjából talán érdekesebb, hogy a UTC 802. cikkének e) pontja szerint egy *trust* vagyontárgyra vonatkozó ügylet, amelyben a vagyonkezelő a saját személyes minőségében jár el érdekellentétet teremt személyes és bizalmi érdekei között, ha az ügylet a *trust*hoz szorosan (*properly*) kapcsolódó előnyös lehetőséget érint. A szerzők utalnak rá, hogy e pont a *Restatement (Second) of Trusts (1959)* 170. cikkéhez fűzött indokoláson alapul. Meglátásuk szerint, általában társaságokkal és igazgatóságokkal és egyéb vezető tisztségviselőikkel kapcsolatban merül fel e rendelkezés. Ez az ún. „*corporate opportunity doctrine*”, azaz társasági lehetőség tan, amely más típusú bizalmi viszonyokban is alkalmazandó. E regula megtiltja a vagyonkezelőnek egyes üzleti

tevékenységek folytatását, így pl., hogy olyan üzleti tevékenységet végezzen, amely közvetlenül versenyez azzal a vállalkozással, céggel, amely a *trust* vagyonba tartozik (versenytilalom), vagy olyan befektetést, vagyonhasznosítási lehetőséget, amelyet a tények alapján a vagyonkezelőnek a *trust* vagyon gyarapítására kellett volna felhasználnia. Ebből az is nyilvánvaló, hogy a *trust* vagyon gyarapítására bármilyen okból – pl. meg nem engedett szintet meghaladó kockázati mértéke miatt – fel nem használható vagyonhasznosítási, befektetési lehetőséget a vagyonkezelő felhasználhat személyes vagyona javára, maga viselve az ügylet kockázatait. Ami első látásra ésszerű kivételi körnek tűnik, hiszen miért hagyná veszni az előnyös lehetőséget, ha saját vagyona tekintetében vállalja a valóban fennálló kockázatot, vagy teljesíteni tudja a *trust* vagyont illetően ésszerűen nem teljesíthető feltételt. A problémát a kockázat helytelen, rosszhiszemű felülértékelése okozza.

A UTC 1001. cikke rendelkezik a *trust* sértés esetén elérhető jogorvoslati igényekről. A *breach of trust*⁸ vagy annak felmerülési lehetősége (veszélye) esetén elérhető jogorvoslati igények a következők. A (i) kötelezettség megfelelő teljesítésére kötelezés, (ii) a *breach of trust* elkövetésétől, folytatásától való eltiltás, (iii) a vagyonkezelő *breach of trust* – pénz fizetésével, a kezelt vagyonba tartozó tárgy visszaadásával, vagy más megfelelő magatartással – orvoslására kötelezése, (iv) a vagyonkezelő elszámolásra, számadásra kötelezése, (v) különleges bizalmi személy (ún. *receiver*) kirendelése a *trust* vagyon átvételére és kezelésére, (vi) a vagyonkezelő felfüggesztése, (vii) visszahívása a 706. cikk szerint, (viii) a díjazásának csökkentése, elvonása, (ix) az 1012. cikk szerint a vagyonkezelő egyes jognyilatkozatainak érvénytelenné nyilvánítása, (x) zálog, vagy konstruktív *trust* létrejöttének kimondása egyes *trust* vagyonba tartozó vagyontárgyakra, vagy (xi) harmadik személynek a szerződéshez képest átruházott *trust* vagyontárgy, illetve gyümölcszeinek (hozamainak) visszaadására kötelezése, valamint (xii) bármely megfelelő jogorvoslat megtételére kötelezés. E dolgozat szempontjából a díjazás csökkentése, elvonása és a *trust* vagyontárgy visszaadására kötelezésnek van jelentősége, hiszen ezek értelmezhetőek

---

⁸ Érdekes, hogy (a) pontjában fogalom meghatározást is ad a *breach of trust* és a szerint kizárólag a kedvezményezettrel szembeni kötelezettségeinek megszegése minősül *breach of trust*-nak, a vagyonrendelővel szembeni kötelezettségeinek megszegése nem. Amelynek minden korlátozás nélküli kimondása azért tűnik meglepőnek magyar jogi szempontból, mert különösen a visszavonható *trust* (6. fejezet) esetén egészen pregnáns a vagyonrendelő kedvezményezett melletti érdekhordozói szerepe, de utóbbi a visszavonhatatlan *trust* esetén sem tűnik elhanyagolhatónak, vagy legalábbis fenn nem állónak. A szerzők az indokolásban mégis mintha feloldanák mindezt azzal, hogy a *breach of trust* fogalmába beleértik – azt kiterjesztve – mindazon kötelezettség megszegését, amelyet a UTC a vagyonkezelőre kimond, így a vagyonrendelővel szemben is. Azonban e kétséget feloldva egészen konkrétan leszögezik, hogy aktív perbeli legitimációja (*standing*) kizárólag a kedvezményezettnek és a vagyonkezelő-társnak van.

akként, mint a jogellenesen szerzett előny közvetlen, illetve közvetett elvonása a díjazás csökkentésével, megvonása esetén beszámítással.

A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy e cikk mind helyreállító, mind preventív célt szolgáló jogorvoslatokat állapít meg. A jogorvoslatok jelentős része követi a *Restatement (Second) of Trusts (1959)* 199. §-ában foglaltakat. A fizetési kötelezettség jogcíme kiterjed a kártérítésre, visszatérítésre, kötbérre.

1.4. Az angol trust jog megoldása

Mitchell⁹ a *trust* sértések esetén megnyíló jogvédelmi igényeket (*remedies*) két csoportra osztja: a kártérítési-helyreállító jellegű és az ún egyéb jogorvoslati igényekre. Utóbbiak között említi azt az esetet, amikor a vagyonkezelőnek olyan előnyökkel (*gains*) kell elszámolnia, amelyeket azon bizalmi kötelezettségével ellentétesen szerzett, hogy alárendelje személyes érdekeit a kedvezményezett érdekeinek. Jelzi továbbá, hogy lehet kérni a bíróságtól – többek között – annak megállapítását (*declaration*), hogy a kedvezményezettnek milyen vagyoni várományai, jogai, milyen mértékben és mely vagyontárgyakon állnak fenn.

Mitchell utal¹⁰ rá, hogy az aktív perbeli legitimáció (*standing to sue*) – a UTC-hez hasonlóan – a kedvezményezettet (ideértve a diszkrecionális *trust* kedvezményezettjét is) és a társ-vagyonkezelőt, vagy korábbi vagyonkezelőt önállóan illeti meg.

Az ifj. Szladits¹¹ szerint a *trust* sértések közül a legsúlyosabb a *trust* vagyon vagy jövedelem szándékos és jogosulatlan elidegenítése, míg a legcsekélyebb az, ahol bár a cselekmény *trust* sértést képez, ebből felelősség már nem hárul a vagyonkezelőre. Utal rá, hogy a vagyonkezelő felelősségének mérve változik a *trust* sértés természete szerint. Ahol a *trust* sértés nem járt anyagi haszonszerzés célzatával, ún. *ártatlan trust* sértés volt, a vagyonkezelő pusztán a tőkében és a jövedelemben beállott tényleges veszteséget tartozik megtéríteni, míg az elmaradt hasznot nem. Ilyenkor a kárszámítás ideje a közvetlen kár bekövetkeztének időpontja utáni, a *trust* vagyon újra szerződészerű kezelésének időpontja.

Jelzi, hogy amikor a vagyonkezelő a *trust* vagyont a saját céljaira hasznosítja, és ily módon követi el a *trust* sértést, nemcsak a felhasznált tőkét kell megtérítenie, hanem a kedvezményezett választása szerint

⁹ Charles MITCHELL: Hayton & Mitchell: Commentary and Cases on the Law of Trusts and Equitable Remedies 13. kiadás, Sweet&Maxwell London 2010. 454–455.

¹⁰ MITCHELL: i.m. 456.

¹¹ Ifj. SZLADITS Károly: Az angol jogi trust-intézmény. Tébé Könyvtár Budapest, 1939. 85. skk.

köteles megtéríteni mindazt az előnyt is, amelyet a vagyon felhasználásával szerzett, vagy a tőkéért öt százalékos kamatátalányt fizetni. A bíróság nem engedi meg a vagyonkezelőnek, hogy a nyereségének öt százalékon aluli voltát bizonyíthassa. A szerző szerint a *trust* sértés szigorú megítélése kitűnik abból is, hogy a vagyonkezelőt megfosztják azon jogától, hogy bizonyítsa, miszerint a *trust* sértésnek nem volt kihatása a *trustra*. Külön kiemelendő az általa említett példa, miszerint az egyébként külön engedéllyel jogszerű cselekmény esetén az engedély elmaradása megalapozta a vagyonkezelő felelősségét, és a bíróság figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy az adott példában a kedvezményezett feltétlenül megadta volna a beleegyezését a kölcsönügyletnek. Továbbá az sem számít enyhítő körülménynek, hogy a vagyonkezelő egyben a vagyonrendelő is és a *trustot* ingyenesen alapította. Mindez abból ered, hogy az alapító ügylet – függetlenül ingyenességétől – érvényessé válásától visszavonhatatlan, és a vagyonkezelő a sorozatos *trust* sértések révén a saját alapító ügyletét visszavonhatóvá tenné, ha a bíróság ezt az ő terhére fel nem róná.

A felelősség *terjedelmét* tekintve Szladits felveti azt a kérdést, mi történik akkor, ha a vagyonkezelő több különálló *trust* sértést követ el, de az egyik esetében nem merül fel kár, hanem ellenkezőleg a rendesnél nagyobb nyereség áll be a *trust* vagyon javára. Ekkor helye lenne-e beszámításnak a szerzett nyereség és az általa okozott kár között? Jelzi, hogy a gyakorlat nem tartja ezt megengedhetőnek, mivel a *trust* sértést súlyosan ítéli meg, és a beszámítás lehetősége ösztönzött teremtené az ilyen *trust* sértés megvalósítására. Ettől azonban elhatárolja azt az esetet, amikor ugyanazon *trust* sértő cselekmény a különböző fázisaiban hol veszteséget, hol nyereséget okoz a *trust* vagyonban. Ebben az esetben a vagyonkezelő a cselekmény (a nyereség és veszteség különbözeteként előálló) végleges eredménye alapján volt felelősségre vonható.

2. Az igényérvényesítésre jogosult és a jogsértéssel sértett alanyi kör eltérő alakulása

A Ptk. 6:321. § (3) bekezdése az igényérvényesítésre tehát a vagyonrendelőt és a kedvezményezettet jogosítja fel, ugyanakkor a vagyonkezelő által személyes vagyona javára megszerzett előny a kezelt vagyonban nem fog realizálódni. A kezelt vagyon ugyanakkor nem bír jogalanyisággal, és afelett a vagyonrendelő, illetve a kedvezményezett – jóllehet értékjogokkal és közvetve főszabály szerint ex ante irányítási jogokkal rendelkeznek –, (tulajdon)joggal nem, az ugyanis a vagyonkezelőt

illeti. Nem hagyható ugyanakkor figyelmen kívül, hogy mindkettejüknek – intenzitásában eltérő – várománya van a kezelt vagyona. Vélhetően e vagyoni váromány szolgálhat alapul arra, hogy a jogalkotó megadja nekik az igényérvényesítési jogot annak ellenére, hogy az előny elvonását közvetlenül nem saját maguk javára, hanem a kezelt vagyon javára kérhetik. Végső soron – mivel a vagyongazdálkodó egyik zsebéből a másik zsebébe való mozgásról beszélünk – a vagyoni előny vagyongazdálkodótól általában való elvonása sem helyén való, csak akkor válik dogmatikailag helyessé, ha utalnak arra is, hogy a személyes vagyonából a kezelt vagyona javára történik az elvonás. A vagyoni várományuk csökkenésével elméletileg elismerhető a vagyongazdálkodó, illetve a kedvezményezett jogsértéssel okozati összefüggésben beálló sérelme azzal a feltétellel, hogy várományuk joggá erősödik. Erre tekintettel a vagyon megóvásában, gyarapításában való érdekeltységük nyilvánvaló, igényérvényesítési joguk biztosítása szükségszerű.

3. A Ptk. alapján a vagyongazdálkodó és a kedvezményezett a bizalmi vagyongazdálkodási szerződésből fakadó joggyakorlásának módja

Megjegyzendő, hogy a Ptk. számos jogosultságot úgy biztosít a vagyongazdálkodónak és a kedvezményezettnek, hogy a jogosultak között említi őket és kettejük között „és” kötőszót használ. Nyelvtani értelmezés szerint ez azt jelentené, hogy a vagyongazdálkodó csak a kedvezményezettel együtt volna jogosult az őket együttesen megillető jogokat gyakorolni.

A Ptk. (6:31. §) szerint, ha megosztással a jogosult lényeges jogi érdekét nem sértő módon önállóan használható részekre bontható (Ptk. 6:28. § (2) bekezdés), azaz osztható szolgáltatást többen követelhetnek, minden jogosult az őt megillető részt követelheti. Kétség esetén a jogosultak egyenlő mértékű szolgáltatás követelésére jogosultak.

Meglátásom szerint a jogosulatlanul szerzett vagyoni előny kezelt vagyona utalása, mint vagyongazdálkodói – szankciós jellegű – szolgáltatási kötelezettség tekintetben sajátos, hogy a kezelt vagyon nem illeti meg a vagyongazdálkodót és a kedvezményezettet, így utóbbiak a vagyonaátadási szolgáltatás jogosultjainak sem tekinthetők. Utóbbiak ugyanis pusztán a kezelt vagyona tartozó igényt érvényesíthetik a vagyongazdálkodó, mint tulajdonos (jogosult) helyett, ami tehát jogszabályi felhatalmazás hiányában a vagyongazdálkodót illetné, ha az önmagával szembeni bírósági fellépés – értelmetlensége, és életszerűtlensége miatt – nem volna kizárt. A jogszabály által előírt fellépési jog alapján követelhető szolgáltatás

sajátossága, hogy annak a vagyonkezelő kötelezettje és jogosultja is egyben. Erre és az 1.1. pontban említettekre tekintettel indokolt volna önálló jognak tekinteni az „és” kötőszóval való összekapcsolás ellenére az előnyelvonásra irányuló igényérvényesítési jogukat.

Sándor és társai¹² is úgy látják, hogy a vagyonkezelővel szemben a vagyonrendelő és a kedvezményezett önállóan jogosult igényt érvényesíteni annak szerződésszegése esetén.

Fontos hangsúlyozni, hogy a vagyonkezelő által megszerzett vagyoni előny kezelt vagyon részeként való kezelése csak az igényérvényesítésre jogosultak között nem osztható fel, egyébként a vagyoni előny tárgyától függ az oszthatóságuk. Mindenesetre jogosulti együtteség esetén az igényérvényesítést is csak akarategységben volnának jogosultak kezdeményezni, és vélhetően kényszerű pertársak lennének, mert az egyikük által az egyes jogok érvényesítése során hozott ítélet joghatása (jogereje) a másikra is ki fog terjedni (Pp. 51. § a) pont). Kevésbé lenne kényszeredett a helyzet, ha önálló fellépési jogukat ismerné el a jogalkotó vagy a joggyakorlat.

Mindenesetre a Ptk. vagyonrendelőt és kedvezményezettet a vagyonkezelővel szembeni fellépési jogokkal felruházó rendelkezéseit (6:315. §, 6:321. § (3) bek.) talán óvatosságból érdemes akként szabályozni a bizalmi vagyonkezelési szerződésben – ha a vagyonrendelő akarata erre irányul –, hogy mindkét vagy az egyik jogállás gyakorlóját kifejezetten önálló fellépési joggal ruházzák fel.

4. A normatív kötelezettek alanyi köre. A harmadik személyekre való kiterjesztési lehetőség

Első látásra talán meglepőnek tűnhet az előnykiadási kötelezettség kötelezetti körének külön vizsgálata. Az idézett Ptk. rendelkezés elég világosan kifejezi, hogy kötelezettje(i) kizárólag a vagyonkezelő(k). Ugyanakkor, ha – némileg eretnek módon – büntetőjogi párhuzamot vonunk, és megvizsgáljuk az – e dolgozat témáját adó tilalom megsértésének tipikus esetét képező – vesztegetéssel kapcsolatos büntető tényállásokat, megállapítható, hogy azok személyi hatályukat kiterjesztik a megvesztegetett (passzív vesztegető) személyen túl a megvesztegetőre is. Ugyanakkor ezek sem terjednek ki az e körben jóval lényegesebb, a kötelezettségszegésre rábírt célzott személyre tekintettel harmadik

---

¹² Ld.: B. SZABÓ Gábor – ILLÉS István – KOLOZS Borbála – MENYHEI Ákos – SÁNDOR István: A bizalmi vagyonkezelés. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2014. 220.

személyre, aki a megvesztegetőtől jogtalan előnyt vagy utóbbira ígéretet kapott, ha a megvesztegetett személy a jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért. E harmadik személyek legfeljebb a bűncselekmény részesei lehetnek (felbujtó, bűnsegéd), vagy egyéb bűncselekmény elkövetői, de vesztegetést magát nem valósítják meg pusztán a fenti magatartásukkal. Ugyanakkor az általuk szerzett előnyre is kiterjed a Btk. 74. § (1) bekezdésének e) pontja vagy 74. § (2) bekezdése szerinti vagyoneklozási (intézkedés) jogkövetkezmény.

Erre is tekintettel merülhet fel a kérdés, vajon szükség van-e a Ptk. 6:321. § (3) bekezdése szerinti jogkövetkezmény kötelezetti körét is kiterjeszteni azon vagyoneklozótól eltérő jogalanyokra, akik ténylegesen megszerzik a vagyoneklozói szerződésszegéssel keletkező vagyoni előnyt. Válaszom ismertetése előtt a vizsgált előnyelvonási igénynek a fedezetelvonási igénnyel kapcsolatos párhuzamaira mutatok rá, annak hangsúlyozása mellett, hogy ezen igény egyik *sine qua non* jellemzője a harmadik személlyel szembeni érvényesíthetőség (azaz a kötelmi jogviszony relativitásának áttörése).

4.1. A fedezetelvonás esetén a jogsértően megszerzett vagyontárgyból kielégítés tőrése iránti igény, mint a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedése iránti igény különleges alakzata

Meglátásom szerint a fedezetelvonó szerződés Ptk. 6:120. § (3) bekezdése szerinti jogkövetkezményét – amely szerint harmadik személy kérelmére a szerző fél az általa megszerzett, vagy javára megterhelt vagyontárgyból való kielégítést és a vagyontárgyra vezetett végrehajtást tőrni köteles – is lehet úgy értelmezni, mint a jogellenesen, és a sértett rovására megszerzett előny sértetti elvonását. Az előny elvonása a kielégítés önkéntes tőrésének elmaradása esetén a végrehajtás szabályai szerint valósul meg. Amikor a szerző fél a fedezetelvonó szerződéssel megszerzett vagyontárgyat rosszhiszeműen átruházta vagy attól rosszhiszeműen elesett, és ezért a Ptk. 6:120. § (4) bekezdése szerint a harmadik személlyel szemben a megszerzett vagyontárgy értékéig helytállni köteles, még pregnánsabban azonosítható az előnyelvonási szankció e körben is.¹³

Külön érdemes hangsúlyozni a szakasz utolsó bekezdését, amely szerint a fedezetelvonó szerződés szabályait kell alkalmazni akkor is, ha az előny nem a szerződési jognyilatkozatot tevő személynél jelentkezik. Azaz a

¹³ Erről részletesebben ld.: VÉKÁS Lajos: Hatodik Könyv Második rész VII. cím in: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.%) Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, Második kötet CompLex Kiadó, Budapest, 2014., 1496-1501.

fedezetelvonással keletkezett előny elvonásának nem akadálya, hogy az másnál realizálódott, ha utóbbi védelmét a forgalombiztonsági szempontok nem indokolják, mert nem minősül jóhiszeműen, ellenérték fejében szerzőnek.

Fennállhatnak-e párhuzamosan a vagyonrendelő és kedvezményezett előnyelvonási és a fedezetelvonási igényei a vagyonkezelővel szemben?

Jóllehet a fedezetelvonási igény a színlelt ügylethez képest speciális, ezért megállapíthatósága esetén azt színlelt ügyletnek nem lehet tekinteni, pusztán az azt leplező ügyletet,¹⁴ a bizalmi vagyonkezelés esetében a vagyonrendelő és a kedvezményezett követeléseinek fedezetéül a kezelt vagyon és a vagyonkezelő személyes vagyona is szolgál, s bár előbbi szerződésszegő csökkentése önmagában még nem tekinthető fedezetelvonásnak, azonban a bizalmi vagyonkezeléssel kapcsolatos fedezetelvonás megállapíthatósága esetén a fedezetelvonó jognyilatkozat minden esetben meg is sérti legalább a bizalmi vagyonkezelő legalapvetőbb vagyonmegóvási kötelezettségét. Azaz a két igény közötti viszony akként írható le, hogy nem minden kezelt vagyon szerződésszegő csökkentése (pl. annak rovására megvalósított előnyszerzéssel) minősülhet fedezetelvonásnak, viszont minden, kezelt vagyonnal megvalósított fedezetelvonás egyben a bizalmi vagyonkezelési szerződés megszegésének is tekinthető. Így az utóbbi esetben párhuzamosan fennállhatnak az igények.

4.2. A külön kiterjesztés (ex lege kiterjedés miatti) szükségtelenségéről

A bizalmi vagyonkezelő a bizalmi vagyonkezelést elsősorban jellemző szolgáltatás kötelezettjeként, ennek megszegése esetén dogmatikailag igazolhatóan köteles helytállni az előírt jogkövetkezmények teljesítéséért. Mégis előfordulhat, hogy a vagyonkezelő a szerződésszegéssel nem magának szerez vagyoni előnyt, hanem azt valaki más szerzi meg. Ugyanakkor ebben az esetben polgári jogilag nem lehet kétségbe vonni a vagyonkezelői vagyoni előnyszerzés bekövetkezését, hiszen amikor a vesztegetési ellenszolgáltatást közvetlenül harmadik személy kapja meg, az polgári jogilag a vesztegetési ügylet harmadik személy javára való megkötése. Lényege, hogy elméletileg a vagyonkezelőt illetné az adott vesztegetési ellenszolgáltatás, és ő erről, ennek megszerzése előtt rendelkezik ingyenesen vagy visszerhesen. Azaz az előny a vagyonkezelőnél átalakulhat vagy attól eleshet, ha ingyenesen ruházza át

¹⁴ Erről részletesebben ld.: VÉKÁS Lajos: uo.

igényét. Így önmagában a harmadik személy javára való szerzés nem lesz akadálya, hogy az előnyt tőle követeljék.

Az előnyelvonási igény harmadik személlyel szembeni érvényesíthetőségét részben a fedezetelvonási igény is lehetővé teszi azokban az esetekben, amikor az előny harmadik személy javára való szerzése az előny fedezetének az elvonását is megvalósítja. Ezt mondja ki a Kúria 1/2014. Polgári jogegységi határozatában az új Ptk. alapján is irányadónak tartott, a fedezetelvonó szerződés egyes jogalkalmazási kérdéseiről szóló 1/2011. (VI. 15.) PK vélemény. Kérdésként merülhet fel, hogy szükségesnek nevezhető-e ennél tágabb, előnyt szerző harmadik személlyel szembeni fellépési jogot is adni a vagyonrendelőnek és a kedvezményezettnek. Ennek megválaszolása előtt érdemes szemügyre venni a Ptk. 6:318. § (3) bekezdésében szabályozott, a vagyonrendelő és kedvezményezett által érvényesíthető, a vagyonkezelési jogviszonyt sértő módon átruházott kezelt vagyontárgy visszakövetelésének jogát a nem jóhiszemű vagy nem visszterhesen szerző harmadik személytől. Mármost a tekintetben, hogy (i) itt miért volt szükséges a visszakövetelési jog harmadik személlyel szembeni megnyitása, és (ii) ilyen ok fennállása esetén, ez az ok az előnyelvonási igénynél is azonosítható-e, illetve, hogy (iii) a visszakövetelési jog érvényesítése segítheti-e az előnyelvonási igény harmadik személlyel szembeni érvényesítését.

4.2.1. A visszakövetelési (-szolgáltatási) igény rosszhiszemű vagy ingyenesen szerző harmadik személlyel szembeni érvényesíthetősége

Menyhárd¹⁵ a Ptk. 6:318. § (3) bekezdéséről szóló magyarázatában hangsúlyozza, hogy a vagyonkezelő a kezelt vagyonba tartozó javak jog szerinti tulajdonosa (illetve jogosultja). Ezért a vagyonkezelőtől mint tulajdonostól (jogosulttól) a harmadik személyek megszerzik az átruházott javak tulajdonjogát (illetve az átruházott jogokat), ha erre érvényes jogcímmel bírtak, és az átruházást megvalósító aktus a tulajdon (forgalomképes jog, követelés, szerződési pozíció) megszerzésére irányuló szabályok szerint megvalósult. Ebből egyrészt az következik, hogy a vagyonrendelőt és a kedvezményezettet – az utóbbi javára kezelt vagyon terhére a vagyonkezelő által történt átruházás esetén – nem illetheti meg harmadik személyekkel szemben dologi igény. Másrészt pedig következik az is, hogy ezeket a helyzeteket nem lehet a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés analógiájára kezelni, hiszen itt minden esetben tulajdonostól való tulajdonszerzésről van szó. Rávilágít, hogy a jóhiszemű

¹⁵ MENYHÁRD Attila: Hatodik Könyv Harmadik rész XVI. cím XLIII. Fejezet: in: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): i.m. 1888-1890.

és ellenérték fejében szerző személyeket a Ptk. szabályai – forgalomvédelmi szempontokra tekintettel, a hatékony kockázattelepítés és a tranzakciós költségek optimalizálása érdekében – ezekben a helyzetekben is védik. Igen fontos, hogy az ilyenek nem minősülő szerzőkkel szemben, ha a vagyongazdálkodó a kezelt vagyongazdálkodó vagyontárgyat a vagyongazdálkodási szerződésben meghatározott rendelkezési jogosultságát megsértve ruházza át, a vagyongazdálkodó és a kedvezményezett tehát kötelmi igénygel követelheti, hogy azt a harmadik személy a kezelt vagyongazdálkodó számára szolgáltatassa vissza. Ez a visszaszolgáltatási kötelezettség voltaképpen az eredeti állapot helyreállítása iránti kötelezettséget jelenti. Ez a kötelezettség a jogszerzők jogutódjainak a helyzetét ugyanezen tartalommal terheli, mert az ő helyzetüket is a jogelődjek helyzetével azonosan kell megítélni.

Ha a vagyongazdálkodási igény kötelmi vagy dologi természetének megítéléséből fakadó bizonytalanság miatt ennek eldöntésétől eltekintünk, tényszerűen levonható a következtetés, hogy rosszhiszemű vagy ingyenesen szerző személyekkel szemben a visszakövetelési igény érvényesíthető. Ennek pedig nyilvánvaló oka, hogy az igény csak akkor merülhet fel, ha – egyebek között – a kezelt vagyongazdálkodó kikerült a vagyongazdálkodó tulajdonából, vagy megterhelésével ennek esélye jelentősen megnövekedett. Ilyen szükségszerűség azonban többlet tényállási elem hiányában az előnyelvonási igény tárgyát képező előny esetében nem áll fenn, hiszen az elsősorban a vagyongazdálkodónál képződik. Az erre vonatkozó jogirodalmi megállapítások, statisztikák hiányában nem ismert, milyen gyakori az az eset a külföldi jogok alkalmazása során, hogy az előnyt kezdetől a harmadik személy szerzi meg.

4.2.2. Az előnyelvonási igény visszakövetelési igény melletti érvényesítése

Menyhárd a Ptk. 6:321. §-ához fűzött magyarázatában utal arra, hogy az előnyelvonási igény alapján lehet kérni annak bírósági megállapítását, hogy az előny a kezelt vagyongazdálkodó részét képezi, és, ha a kezelt vagyongazdálkodó kiadásának feltételei egyébként fennállnak, e vagyoni előnynek a kezelt vagyongazdálkodó részeként való kiadását is követelhetik. Arra tekintettel, hogy a vagyongazdálkodó a meg nem engedett előnyt szerződésszegően nyomban a kezelt vagyongazdálkodó javára szerzi meg, azaz az előny (vagy kiadására vonatkozó követelés) a juttatójának vagyongazdálkodóra vagy harmadik személyre való átruházásával a kezelt vagyongazdálkodó részévé válik, így a megállapítási igény mellett a kiadási igény sikertelensége esetén érvényesíthetőnek tűnik a visszakövetelési igény is harmadik személlyel szemben.

5. Miként érvényesül mögöttesen a jogalap nélküli gazdagodás az előnyelvonási igénynél?

Menyhárd a Ptk. 6:321. §-ához fűzött, a vagyonkezelő felelősségéről írott magyarázatában jelzi, hogy a Ptk. objektív gazdagodási alapú követelésként biztosítja a vagyonrendelő és a kedvezményezett számára azt a jogot, hogy követeljék a vagyonkezelési szerződéssel elért vagyoni előny elvonását a vagyonkezelőtől.

Ebből arra lehet következtetni, hogy a jogalap nélküli gazdagodás (csekély számú) szabályai mögöttesen alkalmazandóak ebben az esetben is. Ezt megerősíteni látszik, hogy Vékás¹⁶ a Ptk. 6:579. §-ához fűzött magyarázata szerint a gazdagodási igény továbbra is szubszidiárius (járulékos) jellegű mind a szerződésen alapuló, mind a deliktuális kártérítési felelősségi igényekhez képest. Azaz alkalmazására kizárólag akkor kerülhet sor, ha a jogvita a felek jogviszonyára irányadó speciális szabályok alapján nem bírálható el, vagy a jogosult más jogcímen nem érvényesítheti igényét a kötelezettel szemben.

5.1. A felek közötti vagyoni egyensúly megbomlásának és helyreállítása szükségességének kérdésessége

Vékás jelzi, hogy amikor az elsődleges (szerződéses, deliktuális kárfelelősségi) igény alapján nem lehet helyreállítani a felek közötti vagyoni egyensúlyt, kiegészítő jelleggel a jogalap nélküli gazdagodás szabályait is alkalmazni lehet kombinatívan akár szerződéses kötelelem megléte esetén is. A Ptk. 6:115. §-a érvénytelen szerződés esetén immár külön is nevesíti a jogalap nélküli gazdagodási igényt mint járulékos igényt¹⁷. A szerződéses partner rovására előállt gazdagodást, indokolatlan előnyt a vagyoni egyensúly helyreállítása érdekében a jogalap nélküli gazdagodás jogcímén kell visszatéríteni akkor, ha a vagyoneltolódásra (i) a szerződéses jogviszony nem adott jogalapot, illetve (ii) a szerződésszegés szabályai alapján sem orvosolható a jogi indok nélkül előállt gazdagodás.

¹⁶ VÉKÁS Lajos: Hatodik Könyv Hatodik rész XXXII. cím: in: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): i.m. 2344.

¹⁷ Vékás a Ptk. 6:115. §-ához fűzött magyarázatában utal arra, hogy az érvénytelen szerződés alapján történt teljesítés esetén a szerző fél a dologba beruházhat, a vagyontárgyat felújíthatja, átépítheti stb., illetve megrongálhatja azt. A használat ellenértéke, a hasznok, költségek, károk felmerülése olyan többlettényállási elemek, amelyekhez az érvénytelen szerződés csupán a feltételt adta. A Ptk. alapján, ha az egyik fél egyáltalán nem teljesített vagy ingyenesen jutott a szolgáltatáshoz, e szolgáltatás hasznát vagy kamatait a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint köteles a másik félnek megtéríteni. Erről részletesebben ld.: VÉKÁS Lajos: Hatodik Könyv Második rész VI. cím XIX. fejezet in: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): i.m. 1491.

A bizalmi vagyonkezelő szerződésszegésére vonatkozó mögöttes, szerződés(szegés)i általános szabályok, vagy megbízási szerződésre vonatkozó szabályok alapján nem látszik orvosolhatónak a vagyonkezelő szerződésszegésével előállott gazdagodása, ha a gazdagodás nem minősül kártérítés jogcímén visszakövetelhető elmaradt vagyoni előnynek. Továbbá az is nyilvánvaló, hogy a szerződésszegéssel megvalósuló előnyszerzésre a szerződés nem adott jogalapot, sőt annak megszegésével okozati összefüggésben került sor arra. Így mindkét feltétel teljesülni látszik. Azaz külön hivatkozás¹⁸ nélkül is érvényesülnek a jogalap nélküli gazdagodás mögöttes szabályai.

5.2. A vagyoni előnyszerzés másik fél rovására való bekövetkezésének közvetettsége, illetve hiánya

Vékás utal¹⁹ rá, hogy mind a korábbi bírói gyakorlat szerint, mind a Ptk. alapján a gazdagodásnak a másik fél – és nem harmadik személy, vagy részben önállósuló, de még mindig a jogosult vagyonába tartozó alvagyontömeg – rovására kell bekövetkeznie. Így, ha az egyik fél úgy jut előnyhöz, hogy azzal a másik félnek költsége nem merül fel, vagyonának csökkenése nem következik be, általa megszerezhető haszon nem marad el, a jogalap nélküli gazdagodási igény alappal nem érvényesíthető. Vékás szerint a tipikus gazdagodási tényállások várhatóan a jövőben is a tartozatlan fizetések és az okafogyott szolgáltatások lesznek.

Itt két kérdés merül fel. Az egyikről fenn esett szó, mint a vagyonrendelő és a kedvezményezett várományosi helyzetéből adódó sajátosságokról. Az ott említettek e körben legfeljebb annyival egészíthetők ki, hogy az ott feltett kérdést itt átfogalmazva úgy lehetne megismételni, hogy minősíthető-e másik fél rovására való sérelemnek a nem jogosult, várományos érdekeinek sérelme.

5.2.1. A kezelt vagyon javára való megszerezhetőségükben korlátozott vagy kizárt, mégis a szerződésszegő vagyonkezelő által megszerzett vagyoni előnyökre vonatkozó előnyelvonási igény érvényesíthetősége

A másik kérdés az, hogy érvényesíthető-e a Ptk. 6:321. § (3) bekezdése szerinti gazdagodási igény, – etekintetben tehát eltérő módon az általános

¹⁸ A kifejezett jogalap nélküli gazdagodás mögöttes alkalmazhatóságára utal a Ptk. (2:51. § (1) bekezdés e) pont) egyébként a személyiségi jogok megsértése esetén, felróhatóságtól függetlenül alkalmazható szankciók között, ahogy a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXXVI. törvény (Szt.) 94. § (1) bekezdésének e) pontja is a gazdagodás kifejezést használja.

¹⁹ VÉKÁS Lajos: Hatodik Könyv Hatodik rész XXXII. cím: in: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): i.m. 2345.

jogalap nélküli gazdagodási igénytől –, azon vagyoni előnyök elvonására, amelyeket a vagyongazdálkodó, bár a vagyongazdálkodási szerződés megszegésével okozati összefüggésben szerzett, de azt egyébként nem szerezhette volna meg a kezelt vagyon javára a vagyongazdálkodási szerződés rendelkezése alapján. (Ilyen lehet pl. a magáncélra megkötött ügylet által képviselt kockázati szintű ügylet kötését kizáró, korlátozó előírás). Ha a válasz igenlő volna, ezen igény specialitása az általános gazdagodási igényhez képest abban állna, hogy nem korlátozódna azon előnyökre, amelyeket a „szegényedő fél” ténylegesen megszerezhetett volna, azaz megszűnne gazdagodási igény lenni, és e rész vonatkozásában valami más, prevenció-s-büntető célú, polgári jogi vagyoni joghátránnyá válna.

A Ptk. 6:321. § (3) bekezdésének szövege azonban nem tartalmazza a vagyongazdálkodó és kedvezményezett várományára tekintettel legalább az érdekbeli sérelmet, vagy azt a szűkítő feltételt, hogy a vagyoni előny a kezelt vagyon rovására szerezzék meg. Ezért meglátásom szerint ilyen korlátozás ezzel az igénnyel szemben nincs, tekintettel annak a bizalmi vagyongazdálkodásban a megbízói jogállást osztottan betöltő alanyok kiemelt védelmére. Ez a jogkövetkezmény túlmutat a gazdagodási igényen.

5.3. Az előnyelvonás módjai, és azok sorrendisége

Vékás jelzi a Ptk. 6:580. §-ra vonatkozó magyarázatában, hogy amennyiben az lehetséges – mert a gazdagodás természetben megy végbe –, akkor a gazdagodást természetben kell visszaszolgáltatni, és csak ha ez nem lehetséges, akkor alakul át a visszatérítési kötelezettség a gazdagodás értékének megtérítésére vonatkozó kötelezettséggé.

Meglátásom szerint a Ptk. 6:321. § (3) bekezdésében vizsgált előnyelvonási eset e tekintetben nem tekinthető sajátosnak, így e sorrendiség ilyenkor is érvényesül.

5.4. A szerződésszegéssel gazdagodó vagyongazdálkodó mentesülési jogalapjai

A jogalap nélküli gazdagodás általános szabályai alapján a kötelezett mentesülésével kapcsolatban Vékás jelzi, hogy főszabály szerint a jogalap nélküli gazdagodó nem köteles visszatéríteni a gazdagodást, ha (i) attól elesik. Az elesés esetkörébe tartozik (i) a dolog megsemmisülése, (ii) ha a szerző fél elfogyasztja. A visszatérítés alóli kivétel kivételeként, nem szűnik meg azonban a visszatérítési kötelezettség, ha a szerző fél rosszhiszeműen jutott a gazdagodáshoz, vagyis ha tudta vagy tudnia kellett volna, hogy az adott vagyontárgy megszerzéséhez nincs joga.

Visszatérítési kötelezettség terheli továbbá a gazdagodót akkor is, ha a gazdagodás megszűnésével kapcsolatban felróhatóan (1:4. § (1) bek.) járt el.

Hangsúlyozza, hogy az életfenntartás céljára adott és felhasznált juttatást (tartásdíjat, életjáradékot, baleseti járadékot) sajátos rendeltetésükre tekintettel a Ptk. úgy is védelemben részesíti, hogy az életfenntartás céljára adott juttatás visszakövetelésének a jogát elvonja, a visszakövetelést kizárja, vagy a – továbbra is irányadó – PK. 34. sz. Legfelsőbb Bírósági állásfoglalás szerint csak a bírósági érvényesítés jogától fosztja meg, de arra vonatkozóan a beszámítási jogot továbbra is fenntartja. Itt is van alkivétel, ha a juttatást bűncselekmény útján, például csalással szerezték meg.

Kérdés, hogy a vizsgált, Ptk. 6:321. § (3) bekezdésében foglalt előnyelvonási igényt illetően is mentesülési okot jelentenek-e az általános szabályok között említett esetek. E körben nem hagyható figyelmen kívül, hogy a gazdagodásra nem jogszerűen, hanem szerződésszegéssel okozati összefüggésben kerül sor. Kérdés, vajon a szerződésszegés elméletileg minden esetben (a 6:317. §-ában foglalt kereskedelmi ésszerűség fokozott felelősségi mércéjének megfeleltetendő gondatlanságot is magában foglaló) rosszhiszeműséget is jelent-e az új szabályok alapján, vagy lehetséges, hogy a két halmaz elkülönül. Meglátásom szerint a két halmaz elméletileg akkor válhat el, amikor a szerződésszegésre és a gazdagodás megszerzésére jóhiszemű magatartás mellett kerül sor, mert a bizalmi vagyonkezelő adott esetben a vagyonmegóvás keretében a kereskedelmi ésszerűségnek, egyéb kötelezettségei tekintetében az általános gondosság mércéjének megfelelően járt el, a szerződésszegés mégis megtörtént.

Meglátásom szerint ahhoz, hogy a jogalap nélküli gazdagodási szabályok e mentesülési okokra vonatkozó része ne érvényesüljön, – ha elfogadjuk, hogy azok egyébként a vizsgált igény mögöttes szabályai –, akkor annak a jogszabályból ki kellene tűnnie. Mivel ezek az esetek meglehetősen ritkák, és nem mennek szembe az előnyszerzési tilalom céljával, – hiszen a prevenciót nyilvánvalóan nem szolgálhatja a magas gondossági mérce szerint is jóhiszemű eljárás szankcionálása –, úgy vélem, mögöttesen alkalmazhatóak e mentesülési esetek. Azzal, hogy itt is érdemes utalni Vékás magyarázatára, aki jelzi, hogy az 1959-es Ptk. bírói gyakorlatában a Legfelsőbb Bíróság több ponton helyesen finomította és szűkítette a normák (pl. az életfenntartás célját, beszámítás korlátját) hatókörét. Így ésszerűen várható, hogy a Kúria ilyen igények érvényesítése esetén is folytatja a korábbi gyakorlatot.

Külön alpont nélkül érdemes utalni arra, hogy mögöttes szabályként a jogalap nélküli gazdagodás szabályai továbbá alkalmazhatóak – a fenti érvek mentén – a vagyonkezelő társak helytállására és egymás közötti viszonyára az egyetemleges kötelezettségre vonatkozó szabályok (6:29-6:30. §) körében.

5.5. Az előnyelvonási igény esedékessé válása (a vagyoni előny megszerzésével és a kezelt vagyon részeként való továbbkezelésével kapcsolatos kérdések)

A jogalap nélküli gazdagodás visszatérítése iránti igény a gazdagodás bekövetkezésétől válik esedékessé. Meglátásom szerint ez irányadó a Ptk. 6:321. § (3) bekezdése szerinti előnyelvonási igényre is.

Kérdés, hogy ez azt is jelenti-e, hogy a bíróságtól annak megállapítását lehet kérni, hogy a vagyonkezelő meghatározott vagyoni előnyt már kezdetben a kezelt vagyon javára szerezte meg. Miközben a vagyonkezelő érvényesen tehet a kezelt vagyonra vonatkozóan jognyilatkozatot, így e minőségén kívül eljárva legfeljebb más kezelt vagyon, vagy saját személyes vagyona terhére, javára tehetne jognyilatkozatot, azaz az előbbi kezelt vagyon állagát nem érinthetnék rendelkezései. A Ptk. ennek ellenére egy másik szabályával (6:312. § (3) bekezdés) – függetlenül a vagyonkezelő rendelkezésétől vagy annak hiányától – mégis a kezelt vagyon részévé minősíti, így például a kezelt vagyonba tartozó vagyontárgy használatba adásával, arra vonatkozó titok átadásával szerzett jövedelem a Ptk. szerint – mivel azok a kezelt vagyon hasznának minősülnek, tekintet nélkül arra, hogy nem szerepelnek a nyilvántartásban –, a kezelt vagyon részét képezik.

Meglátásom szerint teoretikusan sem képzelhető el olyan vagyoni előny, amelyet a vagyonkezelő a vagyonkezelési szerződés megszegésével szerezhetne, és amely ne minősülne a kezelt vagyon hasznának, ezért kezelt vagyonba tartozó vagyontárgynak. Erre tekintettel is helyeselhető az előnyelvonási igény akkénti értelmezése, mint amely alapján a bíróságtól a vagyonkezelő által megszerzett vagyon kezelt vagyonba tartozásának megállapítása kérhető, mégpedig a *szerzés pillanatától kezdve*. Ehhez képest a harmadik személy javára való előnyszerzés során nem az előny, hanem a harmadik személy javára kötött szerződéssel a rá ruházható előny kiadása iránti követelés tartozik a kezelt vagyonba.

5.5.1. A vagyonkezelőt az előnyelvonás esetén terhelő késedelmi kamatfizetési kötelezettség

A Ptk. 6:48. §-a – ugyancsak a kötelmek közös rendelkezései között – külön rendelkezéseket tartalmaz a fizetési késedelem kamatkövetkezményeiről. A kötelezett bármilyen – így akár jogalap nélküli gazdagodáson alapuló – lejárt, esedékessé vált pénztartozása után a fizetési határidő elmulasztásától, azaz a késedelembe esés időpontjától (a teljesítési határnapot vagy határidőt követő első naptól) kezdődően késedelmi kamatot köteles fizetni. A kamatfizetési kötelezettség objektív, felróhatóságtól független, így akkor is beáll, ha a kötelezett késedelmét kimenti. A késedelmi kamatfizetési kötelezettség független attól, hogy a pénz használata a késedelembe esésig ingyenes vagy visszterhes volt. Ez utóbbi ténynek a késedelmi kamat mértékére van hatása.

5.6. Az elvonható előnyt csökkentő, kötelezett által beszámítható követelések

Tarr²⁰ a szerzői jogi törvény 94. § (1) bekezdés e) pontjához fűzött magyarázatában utal arra, hogy a Ptk. szerinti „általános” jogalap nélküli gazdagodás alapvetően a létező szerződés vagy más kötelmi jogcím híján történő teljesítés (vagyonmozgással megbomlott vagyoni egyensúly) helyreállítására szolgál, a ténylegesen visszatérítendő gazdagodás során a jogalap nélkül vagy jogsértően elért bevétel csökkenthető például a gazdagodó igazolt költségeivel.

A személyes vagyonaként kezelt, de valójában a kezelt vagyonba tartozó dolog felett a vagyonkezelő nem minősülhet jogalap nélküli birtokosnak, azonban a jogalap nélkül gazdagodás szabályaiból következően a szükséges és hasznos költségeinek megtérítési és elviteli joga ez esetben is fennáll, ennek hiányában ugyanis a közvetlenül a kezelt vagyon, közvetve a vagyonrendelő és a kedvezményezett gazdagodnának jogalap nélkül. A dolognak nem minősülő, egyéb – immateriális – vagyontárgyak esetén is a jogalap nélküli gazdagodási szabályok alkalmazandóak szubszidiárius módon.

6. Az előnyelvonási tilalmat sértő, leggyakoribb szerződésszegő magatartások

A Mitchell által, az előnyelvonás körében írtakra is tekintettel e körben az a kérdés vethető fel, bármilyen szerződésszegéssel (késedelem, hibás

²⁰ TARR Péter: Negyedik rész, XIII. fejezet in: GYERTYÁNFY Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez CompLex Kiadó, Budapest, 2014., 560.

teljesítés, lehetetlenülés, megtagadás, jognyilatkozat megtagadása által) vagy kizárólag a vagyonkezelő bizalmi (érdekszolgálati, és fokozott gondossági) kötelezettségének megszegésével okozati összefüggésben elért előny vonható-e el. Meglátásom szerint azonban ez a két esetkör nem váli el, mert az előbbiek esetén a második esetkörbe tartozó aleset valamelyike is megvalósul.

A leggyakoribb előnyszerzési tilalommal érintett esetek a hibás teljesítés körébe sorolhatóak. Ilyen, ha a vagyonkezelő (i) trust vagyonból közvetlenül vagy közvetetten meg nem engedett módon szerez meg vagyontárgyat; (ii) ha a trusthoz kapcsolódó előnyös lehetőségből személyes vagyona számára vagyoni előny meg nem engedett módon realizál; (iii) a passzív vesztegetéssel, (iv) és a meg nem engedett közvetítői megbízás révén szerzett előny. Azaz lényegében az önszerződési, a kettős megbízás teljesítési, és a versenytilalmi kötelezettségeinek megsértése emelhető ki.

7. Az eredmény (előnyszerzés) szükségessége, a veszély beálltának elégtelensége

A Ptk. 6:321. § (3) bekezdésének szóhasználatából látható, hogy a tényállás eredmény elemet tartalmaz, az előny vagyonkezelői szerződésszegéssel való megszerzésének pusztá veszélye esetén a jogi norma nem alkalmazható, már csak az általa kimondott jogkövetkezmény inadekvát jellege miatt sem.

Kérdés, van-e és milyen jogvédelmi igénye a vagyonrendelőnek és a kedvezményezettnek, ha a vagyonkezelő szerződésszegése (i) fenyegeti a kezelt vagyon jelenlegi állagát; (ii) a kezelt vagyonba vagyontárgy megszerzési esélyét rontja, de ebből vagyoni előnyt még nem szerzett.

Elsődlegesen e veszélyre reagáló jogvédelmi igényként a Ptk. 6:325. §-a szerinti, a vagyonrendelőnek a vagyonkezelővel szemben fennálló visszahívási joga, vagy – a kizárás hiányában a Ptk. alapján mögöttesen alkalmazandó megbízási szerződési szabályokból következő – rendes felmondási joga merülhet fel, amelyeket külön kikötéssel a kedvezményezettre is átruházhat.

Ha ezeket bármilyen okból nem kívánják, vagy nem tudják érvényesíteni a jogosultak, felhívhatók a szerződésszegéssel megnyíló jogorvoslati igények. Így felmerülhet a szerződés szerű teljesítés követelésének lehetősége (Ptk. 6:138. §). Továbbá a – nem feltétlenül a kezes vagyon károsodásával járó – szerződésszegéssel a vagyonkezelő

javára megvalósuló vagyoni előnszerzés esélyének, veszélyének, kockázatára tekintettel kérdésessé válik, hogy érvényesíthetőek-e szerződésen kívüli és belüli károsodás veszélyére is vonatkozó Ptk. (6:523. §) igények.

Igen fontos e körben, hogy bár a deliktuális és a szerződéses kárfelelősségi szabályok kettéváltak a Ptk. 6:144. §-ához hoz fűzött magyarázat²¹ szerint, külön utaló szabály nélkül is érvényesülnek a szerződésszegés miatti károsodás veszélye esetén igénybe vehető bírósági intézkedésekről szóló, a deliktuális kártérítési jogban elhelyezett szabályok (6:523. §). Ezek szerint károsodás veszélye esetén a veszélyeztetett kérheti a bíróságtól, hogy az eset körülményeihez képest azt, akinek részéről a veszély fenyeget, tiltsa el a veszélyeztető magatartástól, kötelezze a kár megelőzéséhez szükséges intézkedések megtételére, illetve biztosíték adására (BH2005. 103.).

Ennek ellenére e károsodás veszélyére vonatkozó Ptk. (6:523. §) igények vagyonrendelői és kedvezményezetti közvetlen érvényesíthetőségét több tényező is megkérdőjelezi. Ezeke az igényeket ugyanis a Ptk. alapján (i) károsodás veszélye esetén (ii) a veszélyeztetett kérheti a bíróságtól, (iii) a veszély előidézőjével szemben. Az előbbi két tényezővel kapcsolatos kérdéseket alább mutatom be.

7.1. Előnszerzési veszéllyel kapcsolatos igényérvényesítésre jogosultak köre

Egyrészt tehát a kezelt vagyon a vagyonkezelő polgári jogi (tulajdon)jogában áll, ezért annak vagyonkezelői veszélyeztetése, önveszélyeztetésnek minősül, a vagyonrendelőt és a kedvezményezettet a vagyonkezelő szerződésszegésével a kezelt vagyonra tekintettel közvetlenül kár nem érné, ennek a veszélye nem áll fenn, hiszen a vagyonra csak várományuk van.

Mégis Lábady²² szélesebb körben húzza meg a norma személyi hatályát. Eszerint: akinek bármilyen személyi vagy vagyoni érdekét – azaz nemcsak jogát – egy másik személy akár tevőleges magatartásával, akár mulasztásával veszélyezteti, a bírósághoz fordulhat és kérheti a veszély

²¹ VÉKÁS Lajos: Hatodik Könyv Második rész X. cím XXII. fejezet in: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.%) i.m. 1541. Uganakkor a Ptk. kifejezett utaló szabállyal mondja ki, hogy a károsult kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettségére, továbbá a közös károkozók felelősségére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait (6:524-6:525. §) kell alkalmazni.

²² LÁBADY Tamás: Hatodik Könyv Negyedik rész XXVI. cím in: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.%) i.m. 2251.

elhárítását, a veszéllyel fenyegető kár megelőzéséhez szükséges intézkedések megtételét vagy kérheti megfelelő biztosíték adását.

Kérdés, hogy kifejezett utalás hiányában a károsodás veszélyével közvetlenül nem érintett jogalanyok érvényesíthetik-e a veszélyeztetési igényeket. E kérdésre már nyelvtani értelmezés alapján is igenlő válasz adható arra tekintettel, hogy a Ptk. 6:523. §-ában nincs korlátozva a veszély fogalma közvetlen vagy közvetett veszélyre, így korlátozó bírói jogértelmezés hiányában az mindkettőre kiterjedhet.²³ Vékás – a jogokon túlmutató személyi, vagyoni érdekekre is – kiterjesztő értelmezése ezen az alapon is helyeselhető. Teleológikus értelmezéssel a norma szerződésszegést, illetve jogsértést megelőző célzatából indulhatunk ki, ami hasonlóan kívánatos mind a várományos vagyoni érdekei, mind a jogosult, tulajdonos vagyoni érdekei veszélyeztetése esetén. Így ezen az alapon is levonható az a következtetés, hogy a vagyonkezelő szerződésszegése esetén a vagyonrendelő és a kedvezményezett beletartozhat a veszélyeztetettek alanyi körébe.

7.2. Az előnyszerzés veszélye és a kárveszély különbözősége

Meg kell azonban említeni, hogy a károsodás veszélye nem állapítható meg minden vagyonkezelői szerződésszegés esetén, így akkor sem feltétlenül, ha a vagyonkezelő utóbbival okozati összefüggésben vagyoni előnyt szerez. A következőkben bemutatandó átfedés lehetősége ellenére az előnyelvonási igény objektív, és az elmaradt haszon egyéb elemeinek megállapíthatósága ellenére sem tekinthető kártérítésnek az elvont előny. A kárveszély esetleges hiánya pedig akadályát jelenti a veszélyeztetési felelősségi tényállás alkalmazhatóságának.

7.3. Miért volna szükség előnyszerzés veszélyén alapuló helytállási tényállásra?

Meglátásom szerint e kérdésre az a válasz adható, hogy (i) a károsodás veszélyéből fakadó – egyébként objektív – helytállási kötelezettség (6:523. §) a szerződésszegéssel való előnyszerzés veszélyének nem minden esetére terjed ki, (ii) a lefedett esetekben az ilyen igényérvényesítést akadályozza a vagyonrendelő és a kedvezményezett

²³ Eörsi a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott kárról jelzi, hogy a veszélyeztetettség túlságosan is tág fogalomná vált a szakirodalomban és absztrakt módon minden károkozást megelőző annak veszélye is, ami tulajdonképpen a kár bekövetkeztének bármilyen csekély valószínűségű esélyét jelenti. Ld.: EÖRSI Gyula: A jogi felelősség alapproblémái – a polgári jogi felelősség. Akadémiai Kiadó, Budapest 1961. 351-355. A veszélyeztetés helytállási kötelezettséget megalapozó módjára (közvetett vagy közvetlen jellegére) vonatkozó bírói gyakorlat vélhetően a tényállás alkalmazásának hiánya miatt nem ismert.

kifejezett feljogosításának a hiánya. Továbbá (iii) a le nem fedett esetekben is szükséges volna – a vagyonkezelői szerződésszegés megelőzése céljából – a kárveszély esetén elérhető jogorvoslati igényeket elérhetővé tenni a vagyonrendelő és a kedvezményezett számára.

8. A szerződésszegően elmaradt, illetve megszerzett vagyoni előnyök elhatárolása

Figyelembe véve a vagyonkezelő által szerződésszegően szerzett vagyoni előnynek a kezelt vagyon részévé válását, akár arra a következtetésre is lehetne jutni, hogy a vagyonkezelői előnyszerzés egyúttal a kárelemnek tekinthető elmaradt vagyoni előnynek is minősülhet.

Ugyanakkor az alábbiak szerint a szerződést szegő vagyonkezelő által elért előny mértéke nem esik feltétlenül egybe a kezelt vagyonban való kár okozásával, így különösen a kártérítési igényként érvényesíthető, a kezelt vagyonból elmaradt haszon mértékével. Hiszen a szerződésszegően szerzett előny nem teszi elkerülhetetlenül szükségessé a kezelt vagyonba tartozó, különösen tartozható vagyonelem elsajátítását, ezzel előbbi csökkentését, vagy a károsult által is elérhető előny megszerzését. Előfordulhat ugyanis, hogy a kezelt vagyon számára az adott vagyoni előny elérése bármilyen okból kizárt, így elmaradt haszonként a szerződésszegő vagyonkezelő által a jogsértéssel elért vagyoni előnyről nem lehetne sikerrel bizonyítani, hogy azt a vagyonkezelő a kezelt vagyon javára is megszerezhetette volna.

Az egyik fél érdekkörében a kártérítés elemét képező vagyoni előny elmaradásából nem következik az, hogy azt a másik fél szerzi meg. E körben érdemes hangsúlyozni, hogy a Ptk. mindkét kártérítési felelősségi rezsimben korlátozta az elmaradt vagyoni előny megtérítése iránti igényt, amelyek közül a szerződésszegésért való kárfelelősségi rezsim korlátozásának lényegét ismertetem.

Vékás a Ptk. 6:143. §-hoz fűzött magyarázatában utal arra, hogy a károsultnak igénye előterjesztésénél meg kell határoznia az elmaradt hasznot, és a bizonyítás terhe is az ő vállán nyugszik. A kártérítésnek elvileg ki kell egyenlítenie a jogosult vagyonában a szerződésszegés következtében elszenvedett teljes kárt, és olyan helyzetbe kell hoznia a jogosultat, mint amilyenben szerződés szerű teljesítés esetén lett volna. Hangsúlyozza azonban, hogy a vagyoni előnyök elmaradásánál a Ptk. szerint nem érvényesül automatikusan a teljes kártérítés elve. Jelzi, hogy a bírói gyakorlat a Ptk. előtt is állított fel korlátokat következménykárokkal

szemben, és az elmaradt haszon tekintetében is tett kivételeket a teljes kártérítés elve alól. E körben a bíróságok különböző módszerekhez folyamodtak: pl. a bizonyítottság, gyakrabban az okozati összefüggés hiányának megállapítása. Meglátása szerint az oksági kapcsolatot a kárkövetkezmények láncolatának elvi végtelensége miatt a kárfelelősség céljának érvényesülése érdekében kellett elválni, és így lehetett a ténylegesen megtérítendő kárt kívánatos keretek között tartani.

A Ptk. 6:321. §-ához fűzött magyarázatában Menyhárd utal rá, hogy a vagyonkezelő felelősségét is korlátozza az a rendelkezés, miszerint a szerződésszegés következményeként a jogosult vagyonában keletkezett károkat és az elmaradt vagyoni előnyt olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár, mint a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt, azzal, hogy ez a szabály a szerződést megszegő vagyonkezelőt szándékos szerződésszegés esetén nem védi (6:143. §). Menyhárd utal rá, hogy az előreláthatóság referencia-időpontja bizalmi vagyonkezelés esetén is a szerződés megkötése. A bizalmi vagyonkezelés kapcsán is jelentkeznek azonban azok a problémák, amelyek az adásvételre és vállalkozásra modellezett előreláthatósági korlát hosszú távú gondossági kötelezésekre való alkalmazásával járnak. Meglátása szerint a vagyonkezelő helyzete ebből a szempontból leginkább a jogi személyek vezető tisztségviselőinek a helyzetéhez hasonlít, így a gyakorlatnak azonos elvárásokat helyes alkalmaznia az ilyen pozícióban lévő személyekkel szemben. A vagyonkezelővel szemben támasztott gondossági mérce függ a vagyonkezelővel szemben támasztott elvárásoktól és a vagyonkezelő kötelezettségeinek a meghatározásától is. Így például az, hogy a vagyonkezelő a vele lényegileg azonos pozícióban lévő jogalany számára ésszerűen elérhető, kedvező üzleti lehetőséget – a bizalmi vagyonkezelés eltérő rendelkezésének hiányában – nem vesz igénybe, vélhetően a szerződéskötés időpontjában előre látható szerződésszegéssel okozati összefüggésben elmaradt vagyoni előnyként volna vele szemben követelhető (ha a várományosi problémától eltekintünk, vagy az ilyen igény érvényesítésére kifejezett felhatalmazás alapján a várományosok a kezelt vagyon javára volnának jogosultak, ennek hiányában pedig) a kártérítési igény egyéb feltételei – különösen a vagyonrendelő, illetve a kedvezményezett a kezelt vagyon kiadása miatt várományosból jogosulttá válása miatti – teljesülése esetén.

Az előreláthatóság mellett – vagy éppen annak a körében –, további korlátozó tényező lehet a vagyoni előny megszerzési esélyének nagysága,

illetve csekély jellege. Ezért meglátásom szerint Lábady²⁴ a Ptk. 6:522. §-ához fűzött magyarázata e körben is irányadó. Eszerint a deliktuális felelősség körében elmaradt haszonnak a károsult vagyonába megalapozottan remélt vagyonrészek bekerülésének elmaradása tekinthető. Külön felhívja a figyelmet az elmaradt haszon, a kiesett jövedelem problematikájának egy különös – a bizalmi vagyonkezelés körében azonban esetleg nagyobb jelentőséghez jutó – esetre, amikor a károsult a szerződéskötés meghiúsulásának következtében előállott kárának a megtérítését követelte (BDT2007. 1556.). E körben kiemelt figyelmet javasol arra, hogy a haszonkiesést reális és ellenőrizhető adatok igazolják.

Az elmaradt haszon megtérítése és az előny elvonása iránti igények közötti kapcsolat tehát abban foglalható össze, hogy az olyan elmaradt vagyoni előnyöket, amelyeket vagy amelyek egy részét a vagyonkezelő szerzett meg, az előnyelvonási igény keretében lehet érvényesíteni, míg a vagyonkezelő által szerződésszegéssel okozati összefüggésben megszerzett vagyoni előnyök – az ilyen kárigények egyéb feltételeinek fennállása esetén – nem minősülnek feltétlenül a kezelt vagyon szempontjából elmaradt vagyoni előnynek.

9. A jogalap nélküli gazdagodási és kártérítési igényeken felüli vagyoni előny elvonás, mint a bizalmi vagyonkezelési jogviszony megszegésének *sui generis* jogkövetkezménye

Fent már említettem, hogy a jogalap nélküli gazdagodási igényt korlátozza az a norma, ami az előnyszerzést a szegényedő fél hátrányával köti össze. Ezen utalás viszont a Ptk. 6:321. § (3) bekezdése szerinti előnyelvonási igényből hiányzik, az nem korlátozódik vagyonkezelői szerződésszegéssel okozati összefüggésben pusztán a kezelt vagyon rovására realizált vagyoni előnyökre. A kezelt vagyon rovására realizált és a ténylegesen realizált vagyoni előnyök közötti különbség elvonása – ha az a kárigényként egyéb akadály hiányában érvényesíthető elmaradt vagyoni előnyöket is meghaladja – ezért a bizalmi vagyonkezelési jogviszony sajátos, *sui generis* – a vagyonkezelő szerződés szegését a szokásosnál is intenzívebben megelőzni kívánó – jogkövetkezménynek tekinthető.

²⁴ LÁBADY Tamás: Hatodik Könyv Negyedik rész XXVI. cím in: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): i.m. 2249.

10. A vagyonkezelőre vonatkozó előnyszerzési tilalom és szankcionálásának jogpolitikai céljai: érdektelenné tétel szerződésszegésben és ezáltal a bizalom erősítése

E körben is irányadónak tűnnek Frankel valamennyi bizalmi jogviszonyra vonatkozóan kifejtett gondolatai.²⁵ Ezek szerint a megbízónak a bizalmi személy kötelezettségei teljesítésének ellenőrzési költségei az esetek döntő többségében meghaladnák a jogviszonyból származó előnyeit. A bizalmi kötelezettségek ösztönzik a vagyonrendelőt a bizalmi vagyonkezelési szerződés megkötésére annak révén, hogy csökkentik a bizalmi vagyonkezelő visszaélésével felmerülő költségeket és kockázatokat, és biztosítják a bizalmi vagyonkezelő minőségi szolgáltatását. Frankel szerint a bizalmi jog lényege, hogy alapot ad a megbízónak arra, hogy bízzon a bizalmi személy tisztességes eljárásában, amely a tisztességtelen eljárástól elrettentő kötelezettségekkel és jogkövetkezményekkel véd. Szerinte a lojalitási (érdekszolgálati) kötelezettség az átadott (tulajdon)joggal (hatalmassággal) való visszaélés esélyét csökkenti, míg a gondossági kötelezettség a szolgáltatás minőségét biztosítja. Az ezek megsértése esetén beálló jogkövetkezmények pedig csökkentik azoknak az ösztönzőknek a hatását, melyek a bizalmi személyt a kötelezettségei megsértésre indítják.

Emiatt – tekintettel arra, hogy nemcsak az általános szerződésszegési szankciók, hanem a bizalmi vagyonkezelésen kívüli, egyéb bizalmi kötelezések megszegése esetén sem írja elő a Ptk. e fenti pont szerinti szélesebb jogkövetkezmény alkalmazását, bár járulékos igényként ezek esetében is elérhetővé teszi a jogalap nélküli gazdagodási igényt –, meglátásom szerint megalapozott az a fent levont következtetés, hogy a jogalkotó a bizalmi vagyonkezelő szerződésszerű eljárását erősebb eszközökkel kívánta ösztönözni minden más szerződéstípusénál, és ezzel is kifejezésre kívánta juttatni a vagyonkezelővel szembeni fokozott elvárást.

11. Az előnyelvonási igény érvényesítésének elősegítése a tárgyi jogban

---

²⁵ Tamar FRANKEL: Fiduciary duties in: Peter NEWMAN (szerk.): The New Palgrave Dictionary of Economics and the Law 2. E-O 1998. 127-132.

11.1. Az előnyelvonási igény érvényesítésének elősegítése a Ptk.-ban

A Ptk. (6:315. §) ellenőrzési jogot ad a vagyonrendelőnek és a kedvezményezettnek a vagyonkezelővel szemben a vagyonkezelés körébe eső tevékenységére vonatkozóan, azzal, hogy az ellenőrzéssel járó költségek a vagyonrendelőt, illetve a kedvezményezettet terhelik. Továbbá a Ptk. (6:320. §) tájékoztatáshoz és számadáshoz való jogot is ad a vagyonrendelőnek és a kedvezményezettnek. A tájékoztatásnak ki kell terjednie különösen a kezelt vagyon tényleges és várható gyarapodására, a kezelt vagyonba tartozó vagyoni elemekre, azok értékére, továbbá a kezelt vagyon terhére vállalt kötelezettségekre. Továbbá a vagyonkezelő kérésre köteles a vagyonkezelésről számot adni, és a kezelt vagyonnal a vagyonrendelő, illetve a kedvezményezett felé elszámolni. E kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos költségek is a vagyonrendelőt, illetve a kedvezményezettet terhelik.

Menyhárd a Ptk. 6:315. §-ához fűzött magyarázatában jelzi, hogy a vagyonkezelő rábízott, számára gazdasági értelemben idegen vagyont kezel, amelynek hasznait másik jogalany, a kedvezményezett élvezi. A bizalmi vagyonkezelésre irányuló jogviszony érdekhordozói a vagyonrendelő, és a kedvezményezetti kör. A gazdálkodás ellenőrzésének lehetőségét a vagyonrendelő, illetve a kedvezményezett számára biztosító rendelkezés azt az információs aszimmetriát törekszik kiegyenlíteni, ami ebben a viszonyban a tulajdonosként a vagyon feletti kezelést folytató vagyonkezelő javára fennáll. Menyhárd kifejezetten utal arra, hogy a vagyonkezelő hajlamos a „*megalkuvó*” magatartásra, azaz érdekkonfliktus esetében inkább a saját érdekeit követi, miközben költséges annak ellenőrzése, hogy a vagyonkezelő megfelelően jár-e el, az egyes döntési helyzetekben vállalható mértékben kockáztat-e, döntéseiben megfelelően mérlegeli-e az érdekeket stb. Meglátása szerint a vagyonkezelői tevékenység ellenőrzésének alapvető módja a vagyonkezelő tájékoztatása a vagyonrendelő, illetőleg a kedvezményezett felé, amit a szabályozás külön rendelkezéssel biztosít (ld. a Ptk. 6:320. §-hoz fűzött magyarázatában).

11.2. Az előnyelvonási igény érvényesítésének elősegítése Bvktv.-ben

A bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól szóló 2014. évi XV. törvény (Bvktv.) 41. §-a aképpen segíti az előnyelvonási igény érvényesítését, hogy kógensen írja elő, hogy az ügyfél ellenőrzési joga alapján jogosult betekinteni a bizalmi vagyonkezelési jogviszonyokról és a

bizalmi vagyonkezelési jognyilatkozatokról vezetett nyilvántartások rá vonatkozó részébe. Így nem fordulhat elő, hogy a vagyonkezelő hiába vezeti a nyilvántartást, jogszerűen kizárja az ügyfél számára az abba való betekintést. A nagyobb kísértésre tekintettel a Bvktv. külön is szabályozza és korlátozza az önszerződést és kettős megbízás teljesítésére irányuló jognyilatkozatokat a lakossági ügyfelek vonatkozásában. Ezek közül itt az emelhető ki, hogy a Bvktv. kötelezi a bizalmi vagyonkezelő vállalkozást, hogy a bizalmi vagyonkezelési jognyilatkozatok nyilvántartásában külön tüntesse fel, ha a jognyilatkozat önszerződést eredményez vagy kettős megbízás teljesítésére irányul, és azt, hogy azokról az ügyfél tudomást szerzett, ideértve az azok megtételére vonatkozó engedélyt vagy tiltást is.

11.3. A vagyonkezelő személyes vagyonára vonatkozó információs jog hiánya

A fentieknek a bizalmi vagyonkezelés főszemélyei közötti információs asszimetriát üdvözlendően csökkentő hatásán túl azt is hangsúlyozni kell, hogy az ellenőrzési jog és az azzal összefüggő tájékoztatási jog a bizalmi vagyonkezeléssel kapcsolatos adatokra, jogi tényekre, különösen a kezelt vagyon mérlegére, számviteli beszámolójára vonatkozik, azonban a tiltott előny megszerzése nem tipikusan és nem elsősorban ezekből volna megállapítható, hanem a vagyonkezelő saját vagyonára vonatkozó nyilvántartásokból. Ezért inkább az azokba való – akár a nyilvános cégiratok között elhelyezett beszámolóba való közvetett – betekintéssel lehet a kedvezményezettnek és a vagyonrendelőnek nagyobb esélye arra, hogy sikerrel érvényesíthessék a vagyonkezelővel szemben a kezelt vagyon javára az előnyelvonási igényt. Korántsem egyértelmű azonban, hogy a vagyonkezelő a szerződéseiben, illetve azok teljesítése során a vagyonrendelőnek, illetve a kedvezményezettnek a személyes vagyonára vonatkozó nyilvántartásokba is betekintést fog engedni. A vagyonkezelő vagyonrendelői elmozdításának lehetősége pedig szintén nem ösztönöz kellően erre, különösen, ha azokból ténylegesen meg volna állapítható valamilyen meg nem engedett előny megszerzése. Minderre tekintettel meglátásom szerint felvethető az ellenőrzési és tájékoztatási jog legalább az üzletszerűen eljáró vagyonkezelő személyes vagyonára való kiterjesztése a kezelt vagyonra vonatkozó tartalommal, legalább a felek közötti szerződésben.

11.4. A vagyonkezelő szerződő partnerének személyes vagyonára vonatkozó információs jog hiánya

A vagyonkezelő szerződésszegése esetén harmadik személy által megszerzett előny problematikája még az előző alpont körén is túlmutatni látszik. Míg a vagyonkezelőnél az üzleti titok problémája merül fel, amelyet a bizalmi szerepre tekintettel esetleg professzionális vagyonkezelők esetében enyhíteni lehet. E körben a vagyonrendelővel szerződési kapcsolatban nem álló, a kezelt vagyon hitelezőivel és egyébként a kezelt vagyonból szerző személyekkel szembeni közvetlen fellépési jog kérdése merül fel. Ha elfogadjuk azt a hipotézist, hogy enélkül az előnyelvonási igény érvényesítési esélye igen csekély, hiszen bizonyítási vélelmek nem segítik az igény jogosultjait, és ezek kimondása jelenleg elfogadhatatlan forgalombiztonsági aggályokat ébresztene, az alábbi megoldás vázolható.

Meglátásom szerint a szerződési hálózatelmélet²⁶ alapján felmerülhet az üzletszerűen eljáró bizalmi vagyonkezelő jogszabályi, illetve szerződési kötelezése arra, hogy a mindennapi ügymenet szokásos ügyleteit meghaladó, vagy a kezelt vagyon értékéhez viszonyítottan egyébként jelentős ügyletek esetén olyan kikötést vegyen fel, amelyben a szerződő partnerek hozzájárulnak, hogy a vagyonrendelő, illetve a kedvezményezett ellenőrzési joga a vagyonkezelőre irányadó tartalommal rájuk is kiterjedjen, kivéve ha a kizárólagos, a vagyonkezeléshez elengedhetetlen szolgáltatást nyújtó szerződő partner elzárkózik. Mindez annyiban szerencsésebb a jogszabályi közvetlen kötelezésnél, hogy lehetőséget biztosít a vagyonkezelő szerződő partnereinek a szerződéskötés során ennek terheit, előnyeit megfontolni, míg a jogszabályi rendelkezésről esetleg nem szereznének tudomást, noha annak ismerete *de iure* mindenkitől elvárt és elvárható. Így az ilyen kikötés elmaradása esetén a vagyonkezelő szerződésszegése volna csak megállapítható, és annak jogkövetkezményeit kellene alkalmazni.

11.5. Referenciapont: a szellemi alkotások jogában a gazdagodás elvonási igény érvényesítésének elősegítése, a jogsértőn kívüli, harmadik személyek adatszolgáltatásra, tájékoztatásra kötelezése

Tarr a szerzői jogi törvény (Szt.) 94. §-ához fűzött, hivatkozott magyarázatában utal arra, hogy az adatszolgáltatás a jogsértéssel érintett

²⁶ Ezen, egyébként gazdasági társaságokra vonatkozó joghatékonyági irodalomból közismert elmélet bizalmi vagyonkezelésre vonatkozó, részleges adaptációjáért ld.: Henry Hansmann – Ugo Mattei: The Functions of Trust Law: A Comparative Legal and Economic Analysis. New York University Law Review, May 1998. 457.

dolgok vagy szolgáltatások előállításában, forgalmazásában, illetve teljesítésében résztvevőkről, a jogsértő felhasználásra kialakított üzleti kapcsolatokról [Szjt. 94. § (1) bek. d) pont, (4)-(6) bek.] újdonsága kettős. Egyrészt a törvény a tájékoztatás tartalmát is meghatározta, másrészt a kötelezettek körét kibővítette a jogsértést megelőző, és a jogsértést követő értékesítési lánc résztvevőire. Ezen anyagi jogi igény jelentőségét az adja, hogy megteremti a harmadik személyekkel szembeni tájékoztatáshoz való jog alapját és a megtagadási okokat jelentősen leszűkíti.

11.6. A bizalmi vagyonkezelő tevékenysége feletti hatósági ellenőrzés hiánya

Frankel idézett, bizalmi szolgáltatások állami ellenőrzésével kapcsolatban kifejezett aggályaira is tekintettel érdemes röviden utalni arra, hogy a Bvktv. a Magyar Nemzeti Bankot kötelezte a bizalmi vagyonkezeléssel kapcsolatos – többek között – ellenőrzési feladatokra. Ugyanakkor e feladatok terjedelmét illető jogalkotó bizonytalanságára utal a Bvktv. Országgyűlés elé benyújtott változatának a törvényhozás során végrehajtott módosítása²⁷, amely már nem tartalmazza a MNB igen széles tevékenység-felügyeleti feladatait, hanem azok a tevékenység Bvktv.-ben meghatározott feltételei folyamatos fennállásának ellenőrzésére szűkülnek. A hivatkozott módosítás indokolásából arra lehet következtetni, hogy az MNB tartott az új feladattal ráháruló reputációs kockázattól. Azaz a vagyonrendelő és a kedvezményezett nem számíthatnak az előnyelvonási igényük megnyílásáról való tájékoztatásra, ahogy általában a vagyonkezelői tevékenység hatósági felügyeletére sem.

12. A befektetési vállalkozásokra vonatkozó előnyszerzési tilalom

A befektetési megbízási szerződés bizalmi vagyonkezelési szerződéssel való funkcionális hasonlóságaira tekintettel érdemes röviden említést tenni arról, hogy ezeknél miként érvényesül az előnyszerzési tilalom.

12.1. A meg nem engedett előnyszerzési tilalom

A befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló 2007. évi CXXXVIII.

²⁷ Ld.: <http://www.parlament.hu/irom39/13218/13218-0015.pdf>, (letöltés napja: 2014. október 4.)

törvény (a továbbiakban: Bszt.) 61. § (2) bekezdése szintén tiltja a befektetési tevékenységgel megbízott (vállalkozás) számára a jogtalan előnszerzést. Ez alapján a befektetési vállalkozás nem kérhet és nem fogadhat el olyan anyagi vagy nem anyagi természetű juttatást, előnyt (a továbbiakban: előnyt), amelyet

a) nem az ügyfél vagy az ügyfél javára eljáró harmadik személy részére vagy nem ezek részéről teljesítenek; vagy

b) nem olyan személy vagy szervezet részére vagy részéről teljesítenek, amely esetében

ba) az előny mértékének számítási módszere az ügyfél előtt a szerződéskötést vagy a megbízás végrehajtását megelőzően pontosan, következetesen és világosan feltárható, és

bb) az előny a végzett tevékenység vagy a nyújtott szolgáltatás minőségének javítása érdekében történik, és nem befolyásolja hátrányosan a befektetési vállalkozás szerződéses és jogszabályi kötelezettségeinek teljesítését, vagy

c) nem a befektetési szolgáltatási tevékenység ellátásával vagy a kiegészítő szolgáltatás nyújtásával függ össze, vagy hátrányosan befolyásolja a befektetési vállalkozás e kötelezettségeinek teljesítését.

12.2. A meg nem engedett előnszerzési tilalom sajátossága – a megbízott teljes vagyonának ellenőrzés alá vonása

Látható, hogy a befektetési vállalkozót a Bszt. bizalmi személynek tekinti²⁸, és érdekszolgálati kötelezettsége megszegésének megállapíthatóságát akként is elősegíti, hogy pontosan meghatározza azon jogcímeket, amelyeken a befektetési vállalkozás a megbízási díjakon kívül vagyoni és nem vagyoni juttatásokra szert tehet. Ezzel szemben figyelmen kívül hagyja az ügyfél és a vállalkozás közötti, ésszerűen feltételezhető, általában jelentős mértékű anyagi és szakismeretbeli különbséget, és elvárja az ügyfél-megbízótól, hogy maga bizonyítsa a fenti feltételek fennállását, anélkül, hogy etekintetben bizonyítási vélelmekkel a bizonyítási terhet megfordítaná. Sőt az ügyfélnek nemcsak azt kell bizonyítania, hogy az adott előny megszerzése hátrányosan hathatott a megbízási szerződésre, hanem a tényleges hátrányos hatását is igazolnia kell. Ugyanakkor fordítva, a vállalkozás javára nem az ügyféli

²⁸ Ennek legnyilvánvalóbb jele, hogy 62-63. §-aiban külön alcím alatt részletezi a megbízott vállalkozásnak a megbízó ügyfél számára legkedvezőbb végrehajtási kötelezettségét.

tényleges megismerés a tilalmat blokkoló feltétel, hanem elég annak pusztja lehetősége.

12.3. A tilalom megszegése esetére nincs sajátos hatósági jogkövetkezmény, az általános prudenciális felügyeleti intézkedések alkalmazhatók

A befektetési vállalkozások esetében a Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény (a továbbiakban: MNBtv.) 4. § (9) bekezdése, és 39. § (1) bekezdésének I) pont) alapján a Magyar Nemzeti Bank ellátja a Bszt. hatálya alá tartozó szervezetek, személyek és tevékenységek felügyeletét is. Ennek során (MNBtv. 42. § d) pont) ellenőrzi az e törvény hatálya alá tartozó jogalanyok működésére és tevékenységére vonatkozó hazai jogszabályi rendelkezések betartását is. Az MNB ellenőrzési jogköre (MNBtv. 62. § (1) bekezdése) pedig kiterjed többek között a Bszt. és annak hatálya alá tartozó egyéb jogalanyok tevékenységére vonatkozó jogszabályok megtartásának felügyeletére is. Ennek során számos intézkedést, jogkövetkezményt alkalmazhat, amelyek közül az előírások pontos, határidőben történő betartására való felhívást, és a bíróság kiszabását emelem ki (MNBtv. 75. § (1) bekezdés ba) és bf) pontok), annak jelzése mellett, hogy nem alkalmazható a megszerzett előny megbízónak való átadásra kötelezés jogkövetkezménye. Ugyanakkor az MNB az intézkedések alkalmazásánál köteles figyelembe venni – többek között – az intézkedéssel érintett által a szabályszegéssel vagy a mulasztással elért vagyoni előnyt (MNBtv. 75. § (3) bek. g) pont).

12.4. A tilalom megszegése esetére sajátos polgári jogi jogkövetkezmény hiánya; az általános jogalap nélküli gazdagodási igény érvényesíthetősége

Megjegyzendő, hogy a fenti jogszabályi rendelkezés alapján a tilalom a befektetési megbízási szerződés részévé válik, ugyanakkor a Bszt. nem fűz e sajátos tilalom megszegéséhez sajátos polgári jogi szankciót. Ennek hiányában pedig az általános polgári jogi szabályok irányadóak. Ezeket vizsgálva megállapítható, hogy a Ptk. nem mond ki a megbízási típusú szerződésekre a Ptk. 6:321. § (3) bekezdésével egyező szankciót, vélhetően a sajátos tulajdoni helyzet hiánya miatt. Ugyanakkor a jogalap nélküli gazdagodási igények e körben is mögöttesen érvényesíthetőek.

Összegzés

A bizalmi vagyonkezeléssel létrejövő sajátos kezelt vagyoni struktúra miatt szükségessé vált az annak védelmét szolgáló, e jogviszonyra specializált igények jogi szabályozása. Az előnyelvonási igényre vonatkozó rendelkezés is ilyennek nevezhető. Meglátásom szerint üdvözlendő, hogy ez nem korlátozódik a kezelt vagyon rovására szerzett előnyökre, mert ezzel tudja érdektelenné tenni a vagyonkezelőt a szerződésszegésben, amit természetesen jelentősen befolyásolhatnak más tényezők is, így különösen az előnyszerzés feltárásának az esélye.

***

On the disgorgement of the benefit obtained in breach of fiduciary asset management relation (trust)

Summary

The Nr. V Act of 2013 on the Civil Code stated among the civil liability cases of the trustee that the settlor and the beneficiary may demand that the pecuniary benefit which the trustee has obtained in breach of trust, be managed as part of the trust fund. In this paper I present my question and answer proposals concerning the violation of the prohibition to obtain pecuniary benefit in breach of trust and its special legal consequence, the benefit disgorgement sanction, subsequent to the highlight of the solutions adopted in certain foreign (model) trust rules.

Mohai Gabriella

Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

Témavezető: Hack Péter tanszékvezető habilitált egyetemi docens

A büntetőeljárás törvény leggyakrabban előforduló külön eljárásai

- büntetőeljárás tankönyvek alapján

A külön eljárásokat¹ a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) XXI-XXVIII. fejezetei tartalmazzák:

1. fiatakorúak elleni büntetőeljárás
2. katonai büntetőeljárás
3. magánvádas eljárás
4. bíróság elé állítás
5. távol levő terhelttel szembeni eljárás
6. lemondás a tárgyalásról
7. tárgyalás mellőzése
8. mentességet élvező személyekkel szembeni büntetőeljárás.

A büntetőeljárás rendszerének általános és különjárásokra tagozódását Király Tibor *Büntetőeljárás jog* című tankönyvében oly módon magyarázza, hogy a büntetőeljárás törvényi rendszerének meghatározása többféle elvi alapon nyugodhat. Lehetséges olyan megoldás, hogy az eljárásnak egységesnek kell lennie függetlenül attól, hogy milyen bűncselekmény a tárgya. A hatályos Be. ezen a megoldáson alapul. Lehetséges olyan megoldás továbbá, amely szerint a törvény többféle eljárást különböztet meg, például annak függvényében, hogy hányféle bűncselekmény kategóriát állapít meg a büntető anyagi jog. Ezen az elképzelésen alapult az 1973. évi Be., amikor büntetői és vétségi eljárást határozott meg, igazodva a Büntető Törvénykönyv szerinti bűncselekményi kategóriákhoz. Az említett eljárási formák egymáshoz való viszonya nem az általános és a különös viszonya volt, miszerint a büntetői eljárás lett volna az általános és a vétségi a különös. Mindkét

---

¹ A „külön eljárások” megjelölés Király Tibor tankönyvében „különjárás”-ként, Tóth Mihály és Herke Csongor tankönyvében „külön eljárás”-ként szerepel.

eljárási forma általános volt a megfelelő bűncselekményi csoportok elbírálásakor. Más kérdés, hogy a törvényszerkesztés választhat olyan technikai megoldást, amelynek alkalmazásával az egyik eljárási formát részletesen leírja – az 1973. évi Be. a büntetési eljárást –, a másiknál pedig csak az eltéréseket állapítja meg. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény az általános eljárásnak egyféle formáját határozza meg, azonban tekintettel van a bűncselekmény súlyára és jellegére, és számos esetben ezekhez igazítja a szabályokat. A hatáskörre vonatkozó rendelkezések, az egyesbírói vagy tanácsban történő eljárás, a védő kötelező jelenlétének szabályai a bűncselekmény súlyának, jellegének függvényében nyertek megfogalmazást. Az egységes általános büntetőeljárás sem marad tehát érzéketlen a büntető ügy, a bűncselekmény sajátosságai iránt.²

A külön eljárás definíciója Király Tibor szerint olyan eljárás, amely – miként az általános eljárás is – a büntetőjogi főkérdések (a bűnösség, a jogkövetkezmények) eldöntésére irányul, és

- az eljárási alapelvek megtartásával, de részben kivételek eltűrésével,
- a törvényben meghatározott külön (speciális) szabályok és kivételek szerint az általános eljárási szabályok alapján folyik. A külön eljárások szabályozására rendszerint jogpolitikai, illetőleg eljárásgazdaságossági (perökonómiai) szempontok vezetnek a jogalkotót. Erre okot adó tények lehetnek:

- a terhelt speciális személyi körülményei (fiatalkorúak, katonák, mentességet élvező személyek, távollévők ellen folytatott eljárás);

- az eljárás tárgya (magánvádas eljárás);

- a terhelt beismerése, konszenzuskészsége, mindazon esetekben, amikor a bűncselekmény súlya, illetőleg a kiszabható büntetés nem haladja meg a törvényben meghatározott mértéket (bíró elé állítás, lemondás a tárgyalásról, tárgyalás mellőzésével lefolytatott eljárás).³

Tóth Mihály *Büntető eljárásjog* című tankönyve a külön eljárásokkal kapcsolatban kiemeli, hogy a külön eljárások körében is az általános szabályok érvényesülnek, a külön eljárásokról szóló fejezet csak az eltérő és a kiegészítő jellegű rendelkezéseket tartalmazza. Egyes külön eljárások egymást kizárják (fiatalkorúak elleni eljárás – magánvádas eljárás; fiatalkorúak elleni eljárás – katonai eljárás, fiatalkorúak elleni eljárás – tárgyalásról lemondás; tárgyalás mellőzése – bíróság elé állítás). Más külön eljárások együtt alkalmazhatóak (fiatalkorúak elleni eljárás – bíróság elé állítás; magánvádas eljárás – tárgyalás mellőzése).

² KIRÁLY T. (2008): 590-591.

³ Uo.: 591-592.

Herke Csongor *Büntető eljárásjog* című tankönyve felhívja a figyelmet arra, hogy sor kerülhet az általános és a különös eljárások közötti áttérésre is, amelynek során – ha az egyes külön eljárások feltételei nem állnak fenn – a bíróság áttér a rendes eljárásra, és aszerint folytatja le azt (pl. bíróság elé állításnál a terheltként történő első kihallgatástól számított több mint 30 nap telik el). Ez az áttérés azonban fordítva is megtörténhet, ha a hatóság az eljárás későbbi szakaszában azt észleli, hogy valamelyik külön eljárás alkalmazásának van helye (pl. az ismeretlen tettesről kiderül, hogy fiataalkorú).⁴

Tóth Mihály szerint az egyszerűsítő külön eljárások azt a régi, és teljesen megnyugtatóan aligha megoldható dilemmát hordozzák magukban, hogy meddig lehet elmenni a gyorsítás és egyszerűsítés útján az alapvető garanciák sérelme nélkül. Mi az egyébként szükségszerűen felmerülő egyszerűsítés ára, és ez nem túl magas-e a remélt eredményhez képest. A törvény úgy próbálja feloldani ezt az ellentmondást, hogy egyrészt szigorúan meghatározza és korlátozza az egyszerűsítés feltételeit, és esetükben bizonyos ellensúlyokat igyekszik építeni a rendszerbe. Az Emberi Jogok Európai Egyezményében részes államoknak, így Magyarországnak is kötelessége megteremteni azon eljárási formákat, amelyek az általános eljárás keretén és szabályain túlmenően is biztosítják az eljárások gyorsítását, mielőbbi lezárását. Ezek az intézmények hatékonyabban biztosítják azt az alapvető, hogy a vádlottnak joga van ésszerű időn belül a tárgyalásra, biztosítják ugyanakkor a vádlottal szembeni tisztesség követelményét. Mindez abból a megfontolásból is ered, hogy a vádlott nem tartható huzamosabb időn keresztül a bűnösség gyanúja alatt. Az egyszerűsítő külön eljárásokkal kapcsolatban felmerülő érveket és ellenérveket Tóth Mihály végül úgy foglalja össze, hogy a gyorsítást szolgáló egyszerűsítő bírósági eljárások alkalmasak lehetnek a hagyományos bírósági eljárás késedelmeinek kiküszöbölésére. Egyes, jellegükénél fogva csekélyebb súlyú, illetve a terhelt által beismert, vagy tettenérés folytán könnyen bizonyítható bűncselekmények rendelkezhetnek olyan személyi vagy ténybeli körülményekkel, amelyek nem indokolják a törvény szerint hosszadalmasabb rendes eljárás lefolytatását, ugyanakkor lehetőséget adnak az elkövető beismerésére, valamint a személyiségére, a bűncselekmény körülményeire, a kiszabható büntetésre, a bűnösség fokára, az okozott kár mértékére tekintettel az egyszerűsített eljárás lefolytatására. Kétségtelen tény ugyanakkor, hogy az egyszerűsítő eljárások lefolytatása számos, a bírói eljárásra vonatkozó lényeges alapelv

---

⁴ HERKE CS. (2012): 246-247.

feladásával jár. Az eljárások lefolytatása gyors és hatékony, ugyanakkor magában hordozza annak veszélyét, hogy az anyagi igazság felderítése csorbát szenvedhet, és ily módon árthat az igazságszolgáltatás eszméjének. Az egyszerűsítés szükségszerű, ennek ára azonban az alapelvek csorbulása. A törvény azonban igyekszik az ellentmondásokat feloldani azáltal, hogy az egyszerűsítő eljárás törvényi feltételeit szigorúan meghatározza, illetve korlátozza, ugyanakkor garanciális ellensúlyokat épít az egyes intézményekbe.⁵

Az egyes különeljárások

Tárgyalás mellőzéses eljárás

Király Tibor *Büntetőeljárás jog* című tankönyve a tárgyalás mellőzésével lefolytatott eljárás jogpolitikai indokainak bemutatása során leírja, hogy ezen külön eljárás alkalmazása esetén a bíróság tárgyalás nélkül, a vádlott meghallgatása, bizonyítás lefolytatása nélkül állapít meg büntetést, illetve alkalmaz intézkedést, és az jogerőre emelkedik, ha a vádlott vagy más jogosult nem kéri a tárgyalás megtartását. A tárgyalás mellőzése olyan külön eljárás, amelyben – főszabályként – nem érvényesül az ártatlanság vélelme, a közvetlenség, a szóbeliség, a nyilvánosság, és csak korlátozott mértékben működik a bizonyítékok szabad értékelésének, illetve a védelemhez való jognak az elve. A tárgyalás mellőzésével hozott végzés, bár bíró – bírósági titkár – hozza, mégis inkább adminisztratív, semmint a bírói aktus jegyeit viseli magán.

A vizsgált büntetőeljárás intézményt történeti fejlődésében tekintve megállapítható, hogy az intézményt ismerte már az 1896. évi XXXIII. tc. is, büntetőparancs néven. A büntetőparancs eleinte csak pénzbüntetés kiszabását tette lehetővé. A jogalkalmazás csak akkor tartotta indokoltnak a külön eljárás igénybevételét, ha az eljárás tárgyát kizárólag pénzbüntetéssel fenyegetett vétség vagy kihágás képezte. A későbbiekben azonban a gyakorlati sikerek a törvényhozást arra indították, hogy a szankciók mind szélesebb skálájának alkalmazását tegye lehetővé. Az 1973. évi I. törvény már megengedte, hogy a bíróság a végzésben foglalkozástól eltiltást, járművezetéstől eltiltást, elkobzást is kimondjon, továbbá elkobzás alá eső érték megfizetésére kötelezzen. A régi Be.-t módosító 1995. évi LXI. törvény már odáig jutott, hogy megengedte a

---

⁵ TÓTH M. (szerk.) (2009): 507-508.

felfüggesztetett szabadságvesztés kiszabását, és ugyanezt teszi a hatályos Be. is. (A hatályos Be. eredeti szövege a jogintézmény elnevezésekor visszatért az 1896-os első Bp.-hez, és büntetőparancsról rendelkezett. A 2002. évi I. törvény viszont az 1973-as Be. elnevezését hozta vissza a tárgyalás mellőzése szóhasználattal.)

A tárgyalás mellőzésével hozott bírói döntés – mindaddig, amíg csak pénzbüntetésre korlátozódott –, a gyakorlatban esetenként akár úgy is működhetett, mint a „*gyanús személyre*” kirótt adószerű fizetési kötelezettség, amelyet a kötelezett még ártatlanul is inkább teljesített, mintsem hogy a büntetőperbe vádlottként belebonyolódjék. Így tehát teljes egészében érvényesülhetett a vádlottnak a jogaival való rendelkezési jogosultsága, ami kizárta, hogy a bíró az igazságot kutassa.

Amíg az így elbírált cselekmények kis súlyúak és közel állnak a bagatell szinthez, amelyet az igazságszolgáltatás szívesen mellőz (*minima non curat praetor*), inkább előfordulhat, hogy a vádlott nem kér tárgyalást. Belenyugszik a tárgyalás mellőzésével hozott végzésbe, aminek folytán jogerőssé és végrehajthatóvá válhat akár az alaptalan bírói határozat is. A helyzetnek azonban szükségképpen meg kell változnia akkor, amikor a tárgyalás mellőzésével hozott végzésben megállapítható szankció már nem csupán pénzbüntetés (vagy annál enyhébb szankció), hanem a vádlott egzisztenciális érdekeire hosszabb távon, súlyosan és közvetlenül kiható büntetés. A foglalkozástól eltiltás vagy például a hivatásos gépkocsivezetőnek a járművezetéstől eltiltása, és főként a szabadságvesztés már olyan szankciók, amelyek alkalmazásakor nehezen képzelhető el, hogy a „*büntetőeljárástól történő szabadulás*” domináns motívum legyen a terhelt számára, amikor a jogorvoslat igénybevételéről dönt. Ilyen jogkövetkezményeket az ártatlan vagy akár a bűnös is, ha túl szigorúnak tartja, kényelmi okokból aligha vállal. Más szóval: nagyobb a valószínűsége annak, hogy a vádlott a végzéssel szemben jogorvoslattal él, azaz tárgyalást kér, mint azon esetekben, amikor a szankció csak – a mértékében is „elviselhető” – pénzbüntetés. Amikor tehát, ha a tárgyalás mellőzésével elbírált bűncselekmény súlya és jelentősége jóval meghaladja a csekély szintet, és szabadságvesztés kiszabására, illetve más súlyosan korlátozó büntetések alkalmazására ad jogalapot, akkor megnő annak a valószínűsége, hogy a vádlott tárgyalás megtartását kéri. Ezzel azonban eltűnnek a tárgyalás mellőzéséhez fűződő eljárásgazdaságossági, időszerűségi előnyök.

A tárgyalás mellőzésével lefolytatott eljárásban kiróható, illetőleg megállapítható szankciók többsége nem jár a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezményekkel. A Btk. mentesítésre vonatkozó

szabályai szerint ugyanis a törvény erejénél fogva áll be a mentesítés pénzbüntetés esetén az ítélet jogerőre emelkedése napján. A felfüggesztett szabadságvesztés esetén azonban a mentesítés csak a próbaidő leteltének napján következik be. Ez azt is jelenti, hogy ha a vádlott a végzéssel szemben nem kéri időben a tárgyalás tartását, akkor olyan hátrányok érik, amelyekkel esetleg nem is számolt, és ezen már csak kivételesen, rendkívüli jogorvoslattal lehet változtatni, ez pedig ellentétes a tárgyalás mellőzése jogpolitikai indokaival.

Ugyanakkor az ilyen helyzet annál inkább előfordulhat, mert védő részvétele a tárgyalás mellőzése esetén nem kötelező. A tárgyalás mellőzése intézményének legfőbb jogpolitikai indokát Király Tibor abban látja, hogy célja az eljárás egyszerűsítése, gyorsítása, a bíróságok munkaterhének csökkentése és a terhelt megkímélése a nyilvános tárgyalás viszontagságaitól. E jogpolitikai célok elérésének feltétele a terhelt beismerése és feltételezett belenyugvása az eljárási forma alkalmazásába, illetőleg az ennek során hozott bírói végzés tartalmába. A tárgyalás mellőzésével lefolytatott eljárás feltételezi, vagyis beismerés alapján vélelmezi a terhelt konszenzusát, de – amint előbb rámutattunk – a vélelmezésre kevesebb alap van súlyosabb szankciók megállapítása esetén. A tárgyalás mellőzésével lefolytatott eljárásban, mint más különjárási formákban is, a célszerűségi megfontolások érvényesülnek. Ennek ára azonban a tárgyalás mellőzése, ami együtt jár azzal, hogy az eljárás egyes alapvető, fontos elvei nem érvényesülnek. A bíróság végzésével szemben tárgyalás megtartását nemcsak a vádlott és védője, hanem a törvényben megnevezett más alanyok is kérhetik, ám legtöbbjük jogorvoslati jogosultsága csak szűk keretek között érvényesül.⁶

A tárgyalás mellőzéses eljárás lényegét Tóth Mihály úgy foglalta össze tankönyvében, hogy az egyszerűsítés és a gyorsítás áráként egyes alapelvek sérülnek. A jogintézmény sajátos jellegéből következően tárgyalás mellőzésekor nem érvényesül a közvetlenség, a nyilvánosság és a szóbeliség, miként a kontradiktórius eljárás sem. A törvényhozó azonban az említett hátrányokat megfelelő garanciákat magában foglaló szabályozással ellensúlyozza:

- a jogintézmény csak a terhelt beismerése esetén alkalmazható;
- a törvény tételesen megjelöli az alkalmazható szankciórendszert;
- a terhelt számára legfontosabb biztosíték, hogy a tárgyalás mellőzésével meghozott végzéssel szemben tárgyalás tartását kérheti, amellyel elérheti, hogy a bíróság az általános eljárási

---

⁶ KIRÁLY T. (2008): 634-636.

szabályok szerint tárgyaláson lefolytatott bizonyítás eredményeként fog dönteni büntetőjogi felelősségéről.⁷

Herke Csongor arra hívja fel a figyelmet a tárgyalás mellőzésével kapcsolatban, hogy a bíróság úgy hoz ügydöntő határozatot, hogy nem tart bírósági tárgyalást, hanem a hozzá beérkezett iratok alapján dönt a terhelt büntetőjogi felelősségének kérdésében. Éppen ezért az eljárás eredményeként nem ítélet, hanem végzés születik (elsőfokú ítéletet csak tárgyalás alapján lehet hozni).⁸

A tárgyalás mellőzéses eljárás konjunktív feltételei, hogy

- a vádlott szabadlábon van,
- az ügy tényállása egyszerű,
- a vádlott a bűncselekmény elkövetését beismerte,
- a törvény lehetővé teszi szabadságvesztés büntetés végrehajtásának felfüggesztését, közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kitiltás, sportrendezvények látogatásától eltiltás, kiutasítás kiszabását, intézkedésként jóvátételi munkát, próbára bocsátást, megrovást illetve mellékbüntetés önálló büntetésként történő alkalmazását,
- a büntetés célja tárgyalás tartása nélkül is elérhető,
- maximum két évet meg nem haladó szabadságvesztés kiszabására kerül sor.

A tárgyalás mellőzése alkalmazásához a törvény nem állapít meg külön hatásköri szabályokat, azonban a gyakorlat tapasztalatai azt mutatják, hogy a jogintézmény alkalmazására általában a járásbíróságok előtt folyamatban lévő büntető ügyekben kerül sor. A törvényi feltételek bármelyikének hiánya esetén kizárólag az általános szabályok szerint lefolytatott tárgyalás kitűzéséről rendelkezhet a bíróság, illetve meghozhatja a tárgyalás előkészítése során az általános eljárásra vonatkozó bármely rendelkezést.

Az eljárás első feltétele, hogy a vádlott szabadlábon legyen. Ennek a feltételnek az értelmezése során felmerülhet, hogy a vádlott

- az adott ügyben nem lehet fogva vagy
- a bírósági határozat meghozatalakor kell szabadlábon lennie.

⁷ TÓTH M. (szerk.) (2009): 531.

⁸ HERKE CS. (2012): 266.

A bírói gyakorlat és a helyes jogértelmezés a második feltételt fogadja el, amiből az következik, hogy a vádlottat akkor is fogva tartottnak kell tekinteni, ha más ügyben van előzetes letartóztatásban, illetve tölt büntetést. Annak a ténynek, hogy a vádlott szabadlábon van, a bírósági végzés meghozatalakor kell fennállnia. Ebből következik, hogy a tárgyalás mellőzése nem kizárt abban az esetben, ha a vádlott a tárgyalás mellőzésével meghozott végzés kézbesítésekor más ügyben fogva van, mivel az előbbi jogértelmezés a bírósági végzés meghozatalakor követeli meg a tényleges szabadlábon létet.

A tényállás egyszerűségének követelménye abból ered, hogy a bíróság iratok alapján dönt, ezért bonyolult megítélésű ügyekben nem alkalmazható. A tényállás hiányosságait nyilvánvalóan csak a tárgyaláson lehet tisztázni, az iratok alapján a bírónak erre ugyanis nincs lehetősége.

A beismerésen a történeti tényállásra vonatkozó tények elismerését kell érteni. A terhelt ezeket a tényeket befolyástól mentesen kell, hogy előadja. Nem szükséges ugyanakkor a beismeréshez – a bűncselekményt megvalósító tények előadásán túlmenően – a bűnösség beismerése. Mindebből természetesen a fordítottja is következik, hogy amennyiben a vádlott csupán a bűnösségét ismeri el, de a tényeket nem, akkor a jogintézmény alkalmazásának nincs helye.⁹ A vádlott beismerésével kapcsolatban Király Tibor is kimondja – és ezzel Tóth Mihály is egyetért –, hogy a terhelt beismerő vallomásának nem kell a bűnösségre is kiterjednie. Akár bűnösségre is kiterjedő beismerés ellenére sem alkalmazható azonban az egyszerűsített eljárás, ha annak alapján, illetve más bizonyítékokkal történő összevetésből megállapíthatóan a bűncselekmény, illetve az ügy lényeges elemei nem tisztáztak.¹⁰

A törvény által taxatívén felsorolt büntetőjogi joghátrányok alkalmazhatóak tárgyalás mellőzéses eljárás keretében, ide értve a pártfogó felügyelet és az elkobzás, vagyonelkobzás elrendelését is. A büntető anyagi jogi rendelkezések mellett eljárásjogi intézkedéseknek is helye lehet: döntés a polgári jogi igény felől (helyt ad vagy egyéb törvényes útra utasítja), próbára bocsátást kimondó rendelkezés hatályon kívül helyezése, egyesítés és elkülönítés, az eljárás felfüggesztése és megszüntetése. Az ügyészi indítványban meghatározott joghátrány nem köti a bíróságot.

A törvény nem köti a végzés meghozatalát sem ügyészi indítványhoz. A bíróság azt köteles vizsgálni, hogy a tárgyalás mellőzésének valamennyi feltétele fennáll-e. Amennyiben nem, akkor a bíróságnak kötelessége,

⁹ TÓTH M. (szerk.) (2009): 532-533 és Be. 544. § (1) és (2) bekezdése

¹⁰ KIRÁLY T. (2008): 637.

hogy a külön eljárást mellőzve, az általános szabályok szerint tartson tárgyalást. Ebben a körben vizsgálnia kell többek között, hogy amennyiben egy vádlott több bűncselekménye miatt kerül sor a külön eljárás feltételeinek vizsgálatára, úgy valamennyi bűncselekmény vonatkozásában fennállnak-e a tárgyalás mellőzésének feltételei. Ugyanez érvényes abban az esetben is, ha több terhelt vonatkozásában kerül sor vádemelésre. A törvényhozóra vagy a bírói gyakorlatra vár annak a kérdésnek az értelmezése, hogy ilyenkor egy vagy egyes vádlottak esetén a külön eljárás lefolytatására kerül sor, míg a többi vagy másik vádlottak esetén a tárgyalás megtartása szükséges-e.¹¹ Király Tibor tankönyve felhívja a figyelmet ebben a körben arra, hogy a Be. 544. § (1) bekezdése a bíróság a tárgyalás mellőzésével történő eljárását ügyészi indítványhoz köti, de ez a bíróság számára nem kötelező. Magánvádas ügyben a bíróság indítvány nélkül, hivatalból bocsát ki tárgyalás mellőzésével végzést, pótmagánvádra folytatott ügyekben a jogintézmény alkalmazása mind hivatalból, mind indítványra kizárt.¹²

A végzés meghozatalának az ügy bíróságra érkezésétől számított 30 napon belül van helye. Annak érdekében, hogy az eljárás minél gyorsabban befejeződhessen, a 30 napos határidő abszolút határidő, ennek letelte után kizárólag tárgyaláson dönthető el az ügy. Amennyiben a bíróság magánvádas ügyben járt el, úgy a harminc napos határidő a személyes meghallgatás megtartásának a napjától számíthat. Ez a határidő – a személyes meghallgatás kitűzésére tekintettel – nyilvánvalóan hosszabb a közvádas ügyben meghatározott időtartamnál. A törvényi céloknak megfelelően szolgálja ugyanakkor a gyorsítást a személyes meghallgatástól napjától számított határidőre vonatkozó kötelezettség. A bíróság ugyanis ebben az esetben sem tart tárgyalást, a személyes meghallgatáson pedig tisztázni tudja a törvény által megkívánt feltételek meglétét.

A bíróság a tárgyalás mellőzése során végzéssel határoz. A bírósági titkárok jogkörének bővüléséből ered az a rendelkezés, amely szerint a végzést bírósági titkár is meghozhatja. A bírósági titkár azonban kizárólag a tárgyalás mellőzésekor járhat el, amennyiben az ügyben tárgyalás tartására kerül sor, úgy azt csak bíró folytathatja le. A bírósági titkár az előzőek alapján és csak az általános szabályok szerint feljogosított hivatásos bíró helyett járhat el. Abban az esetben, amennyiben kizárólag az Országos Bírósági Hivatal által kijelölt bíró jogosult az eljárásra, úgy

---

¹¹ TÓTH M. (szerk.) (2009): 533-534.

¹² KIRÁLY T. (2008): 636-637.

bírósági titkár nem hozhat végzést (4/2007. Büntető Kollégiumi vélemény).

A tárgyalás mellőzésével meghozott végzés ügydöntő határozat. A határozat tartalmazza a bíróság megnevezését, a bírósági eljárás helyét, a határozathozatal időpontját, illetve annak megjelölését, hogy a bíróság tárgyalás mellőzésével járt el. A bíróság a határozatában a terhelt büntetőjogi felelősségéről határoz, noha határozata mellőzi a bűnösség kimondását. A bíróság határozata nem csak rendelkező részből, hanem indokolásból is áll, így összességében megállapítható, hogy a tárgyalás mellőzésével meghozott végzés olyan ügydöntő határozat, melynek szerkesztésére a külön eljárásban szabályozott rendelkezéseket kell alkalmazni.¹³

A külön eljárásban sajátos módon alakul a jogorvoslat. A tárgyalás mellőzésével meghozott határozattal szemben ugyanis elsősorban nem fellebbezésnek van helye. A törvény rendelkezése szerint a végzés ellen fellebbezésnek nincs helye, azonban az ügyész, a magánvádló, a vádlott, a védő, a magánfél és az egyéb érdekeltek tárgyalás tartását kérhetik. A bíróság jelen külön eljárásban a tényállás megállapítása során a nyomozás irataira támaszkodva jár el. A vádlottal szemben anélkül kerül sor a büntetőjogi felelősség megállapítására és büntetőjogi joghátrány alkalmazására, hogy tárgyalást tartana a bíróság és azon bizonyítást venne fel. Ezért a törvény lehetőséget nyújt a felsoroltaknak arra, hogy a tárgyalás tartását kérjék, mely esetben a bíróság köteles tárgyalást tartani. Az első fokon hatáskörrel és illetékességgel rendelkező és a határozatot meghozó bíróság ezért maga tart tárgyalást és dönt a tárgyalás alapján a külön eljárásban meghozott végzéséről.

A jogorvoslat bejelentésére a törvény az általános szabályok szerint nyolc napos határidőt állapít meg, melyet – az eljárási határidők számítására vonatkozó szabályok szerint – a kézbesítéstől kell számítani.

A törvény korlátozza az ügyész tárgyalás tartása iránti kérésének jogát. Nem kérheti ugyanis tárgyalás tartását azon a címen, hogy a bíróság a külön eljárás szabályai szerint járt el. Abban az esetben azonban, ha az ügyész a bíróság által alkalmazott szankcióval nem ért egyet, illetve bármely törvényi feltétel hiányát észleli, úgy jogában áll jogorvoslati jogosultságát alkalmazni. A fellebbezés kizártsága ugyanis csak abban az esetben érvényes, amennyiben a bíróság a külön eljárás szabályainak maradéktalan betartásával járt el.

---

¹³ TÓTH M. (szerk.) (2009): 534-536.

Sajátos korlátozó rendelkezést tartalmaz a törvény a magánfél jogosultságára, a magánfél ugyanis kizárólag a polgári jogi igényt elbíráló rendelkezéssel kapcsolatban kérheti tárgyalás tartását. Ugyanilyen rendelkezés vonatkozik az egyéb érdekeltre, aki csak az elkobzással, vagyonelkobzással és az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételével kapcsolatban terjesztheti elő a jogorvoslatot. Az eljárás szükségtelen elhúzódását zárja ki a törvény azon rendelkezése, amely a magánfél jogorvoslatával kapcsolatos. Abban az esetben ugyanis, ha a tárgyalás tartását kizárólag a magánfél kérte, a bíróság a tárgyaláson a polgári jogi igényre vonatkozó rendelkezést hatályon kívül helyezi, és az igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasítja. A jogalkotó így kizárja az eljárás szükségtelen elhúzódását abban az esetben, amennyiben nem az úgynevezett büntetőjogi főkérdéseket sérelmezik.

A jogorvoslatokra vonatkozó általános szabályok jelen eljárásban is érvényesülnek, azaz a tárgyalás tartására irányuló kérelemnek a végzés végrehajtására halasztó hatálya van. Ez alól kivétel, ha a jogorvoslat járulékos kérdésre vonatkozik (elkobzásra, vagyonelkobzásra, elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételére, polgári jogi igényre vagy bűnügyi költségre). Amennyiben tehát a tárgyalás tartását kizárólag járulékos kérdésekben kérik, úgy a „büntetőjogi főkérdések” vonatkozásában a végzés jogerőre emelkedik.

A külön eljárásban meghozott végzés közlésének kötelező módja a kézbesítés. A kézbesítésre vonatkozó szabályok alól azonban a törvény kivételt tartalmaz, ugyanis tárgyalás mellőzése esetén hirdetményi kézbesítésnek nincs helye. Amennyiben nem lehetett a terheltnek kézbesíteni a végzést, úgy a bíróságnak kötelessége, hogy tárgyalást tűzzön ki. Ennek leggyakoribb módja, hogy a vádlott tartózkodási helye a határozat meghozatala után ismeretlenné válik. Abban az esetben azonban, amennyiben a határozat meghozatala előtt derül ki, hogy a vádlott ismeretlen helyen tartózkodik, a bíróságnak nincs törvényes lehetősége a külön eljárás alkalmazására. Ebben az esetben jogában áll az ügyész figyelmét felhívni arra, hogy kíván-e indítványt tenni a tárgyalásnak a vádlott távollétében való megtartására. Ennek megléte esetén a Be. XXV. fejezete szerint jár el, ellenkező esetben pedig lehetősége van az eljárás felfüggesztésére.

Amennyiben a jogosultak nem kérték tárgyalás tartását, úgy a bíróság végzése jogerőre emelkedik és a jogerő ugyanolyan hatállyal bír, mint a jogerős ítélet, amiből az következik, hogy az elbírált bűncselekmény kapcsán a terhelttel szemben újabb büntetőeljárásnak – a rendkívüli jogorvoslatot kivéve – nincs helye.

A bíróságnak kötelessége, hogy a törvényesen előterjesztett kérelemre tárgyalást tartson. A tárgyalásra az általános szabályok az irányadóak azzal, hogy a tárgyalás megkezdése után a bíróság kötelessége ismertetni a tárgyalás mellőzésével meghozott végzést, illetve a tárgyalás tartására irányuló kérelmet. Ezt követően természetesen nem maradhat el a vádirat ismertetése sem, noha a törvény ezt külön nem jelöli meg. Amennyiben a jogorvoslati kérelem nem járulékos kérdésre vonatkozik, a bíróság a tárgyalás mellőzésével meghozott végzését hatályon kívül helyezi, és ezt követően a tárgyalást az általános szabályok szerint folytatja le. Sor kerül a teljes bizonyítási eljárás lefolytatására. Mivel pedig ez az eljárás a bíróság törvényen alapuló kötelessége, úgy a tárgyalás mellőzésével hozott végzését hatályon kívül helyező és a tárgyalás megtartására vonatkozó végzés ellen kizárt a fellebbezés. A hatályon kívül helyező rendelkezésre azért van szükség, mert a bíróság a tárgyaláson lényegében nem a korábbi határozatát bírálja el, hanem a kérelem folytán tárgyalást tart, és az ügyet érdemben – bizonyítási eljárás lefolytatása útján – dönti el.

A tárgyalás tartása iránti kérelem jogorvoslati jellegéből következik, hogy a kérelmező a tárgyalás megkezdéséig a kérelmét visszavonhatja. Ebben az esetben a bíróság a tárgyalás mellőzésével meghozott végzés jogerősítéséről rendelkezik. Az eljárás sajátos jellegéből eredő szabály, hogy a tárgyalást kérő személynek a tárgyaláson való részvétele kötelező. Ebből kifolyóan a törvény szerint hallgatólagos kérelem-visszavonásnak kell tekinteni, ha a tárgyalást kérő személy a tárgyaláson nem jelenik meg és magát előzetesen, alapos okkal nem menti ki. Ebben az esetben úgy kell tekinteni, mint aki a kérelmét visszavonta. A bíróság ilyenkor a végzést jogerősíteni fogja. Ez a rendelkezés az ügyészre nem vonatkozik.

Abban az esetben, ha a tárgyalás azért nem tartható meg, mert a vádlott tartózkodási helye ismeretlenné vált és következtetni lehet arra, hogy megszökött, vagy a hatóság elől elrejtőzött, úgy a bíróság a Be. távollétes eljárásra vonatkozó 529. § (1) bekezdését alkalmazhatja, és szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény esetén elfogatóparancsot bocsát ki (4/2007. BK vélemény.).

A tárgyaláson lefolytatott bizonyítási eljárás alapján a bíróság immár az általános szabályok szerint ítélettel fog dönteni a vádlott büntetőjogi felelősségéről, így bűnösséget megállapító vagy felmentő ítéletet, illetve adott esetben eljárást megszüntető végzést hozhat.

A tárgyalás mellőzésével meghozott végzés kapcsán a törvény a súlyosítási tilalomhoz hasonló rendelkezést tartalmaz. A vádlott terhére megállapított joghátrány a tárgyalás alapján elsődlegesen csak akkor

súlyosítható, ha a tárgyalás tartására irányuló kérelem a vádlott terhére szóló. Ennek hiányában pedig a tárgyaláson felmerülő új tények, bizonyítékok alapján kerülhet sor hátrányosabb jogkövetkezmények kiszabására. A vádlott terhére az ügyész és a magánvádló terjeszthet elő kérelmet. A súlyosabb joghátrány alkalmazásának elsődleges feltétele a tárgyaláson felmerülő új bizonyíték, ami olyan tény, amely nem a nyomozás során, hanem a kérelem alapján tartott tárgyaláson merült fel. Önmagában azonban az új bizonyíték nem elegendő, ennek alkalmasnak kell lennie arra, hogy erre figyelemmel vagy súlyosabb minősítést, vagy jelentős mértékben súlyosabb joghátrányt kell alkalmazni. A törvény szóhasználatából egyenesen következik, hogy a büntetés mértékének jelentéktelen súlyosítása nem kerülhet szóba, a bíróság csak akkor értékelheti az új bizonyítékot a vádlott terhére, ha ennek folytán jelentős mértékben súlyosabb büntetést vagy büntetés helyett alkalmazott intézkedést kell kiszabni. Az irányadó gyakorlat szerint új ténynek minősülhet, ha a bíróság a Be. 72. § (2) bekezdése alapján célszerűségi okból a terhelt más ügyét a folyamatban lévő ügghöz egyesíti. Ennek kapcsán a vádlott bűnösségét a tárgyalás mellőzésével hozott végzésben elbírált cselekményen kívül más bűncselekmény elkövetésében is megállapítja, és ebben az esetben nincs akadálya a tárgyalás mellőzésével hozott végzésben foglaltaknál súlyosabb büntetés kiszabásának.

A Be. nem tartalmaz külön rendelkezést a tárgyaláson meghozott határozat elleni jogorvoslatról, ezért a tárgyalás alapján meghozott határozatra az általános rendelkezések az irányadóak. A bíróság ítélete ellen az általános szabályok szerint van helye fellebbezésnek, és e jogorvoslatnak halasztó hatálya van.

A másodfokú eljárásban sajátos módon alakul a súlyosítási tilalom abban az esetben, ha a bíróság nem az ügyész vagy a magánvádló kérelmére tartotta meg a tárgyalást. Az ügyész ugyanis ebben az esetben is jogosult a tárgyaláson meghozott ítélettel szemben a vádlott terhére fellebbezést bejelenteni. A másodfokú bíróság pedig ez alapján az elsőfokú bíróságtól eltérő súlyosabb jogkövetkezményt alkalmazhat. Az ismertetett súlyosításra vonatkozó rendelkezések ugyanis kizárólag az elsőfokú bíróság számára állítanak fel korlátokat. Az általános szabályok szerint bejelentett fellebbezés alapján a másodfokú bíróságnak a Be. 354. § alapján kell megítélnie a súlyosítási tilalom kérdését. Amennyiben az elsőfokú bíróság a tárgyalás mellőzésével meghozott végzésének hatályon kívül helyezését követő tárgyalás alapján ítéletet hoz, akkor már az általános szabályok szerint van helye perorvoslatnak a döntés ellen. A másodfokú bíróság a felülbírálat során mind a fellebbezéssel megtámadott ítéletet, mind az azt megelőző bírósági eljárást felülvizsgálja. Ennek során

határozatát az elsőfokú bíróság által megállapított tényállásra alapítja, kivéve, ha az megalapozatlan.¹⁴

A bíróság elé állítás

A bíróság elé állítás intézményével kapcsolatban Király Tibor hangsúlyozza, hogy – amint a külön eljárások között a tárgyalás mellőzése és a lemondás a tárgyalásról is – ez is a büntetőeljárás gyors lezárását szolgálja az arra alkalmas ügyekben. A Be. az általános szabályok között is tartalmaz számos olyan rendelkezést, amely az eljárás egyszerűsítését és gyorsítását célozza, pl. a nyomozás során a jelentés készítésének a lehetővé tétele egyes nyomozási cselekményekről, tárgyalási szakaszban az ítéletnek a mulasztó terhelt távollétében történő kihirdetése, a kifogás intézményének a bevezetése a bíróság mulasztásaival szemben.

A bíróság elé állítás – történetét tekintve – szerepelt a II. Bp.-ben, de az 1954. évi V. törvény törölte ezt az eljárási formát. Az 1962. évi 8. tvr. (I. Be.) módosításáról szóló 1966. évi 16. tvr. ismét beiktatta az eljárásjog rendszerébe, és tartalmazta az 1973. évi I. törvény is.

A jogintézmény célja – valamennyi törvény hatálya idején – az volt (és ma is az), hogy az egyszerűbb megítélésű, bizonyítási nehézségektől mentes ügyekben a cselekmény elkövetését a bíróság részéről a lehető leggyorsabb felelősségre vonás kövesse.¹⁵ A bíróság elé állítás értékelése során a gyorsításon és egyszerűsítésen kívül Tóth Mihály az intézmény előnyeként emeli ki, hogy érvényesíti a közérdek oldaláról jelentkező azon elvárást, hogy minél gyorsabban követi a felelősségre vonás a bűncselekmény elkövetését, az annál hatékonyabb lehet. A gyors elbírálás előnyös a terhelt számára is, hiszen biztosítja az „ésszerű határidőt”, előnyös lehet a sértett számára, mivel kártérítési igényét előbb tudja érvényesíteni, ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy az elkövetéshez közel eső eljárásban a bizonyítékok feltárása, valamint bizonyítása is könnyebb.

Az eljárás gyorsítását alapvetően a következő intézkedések könnyítik:

- lényegesen egyszerűbb, illetve nem szükségszerűen lefolytatandó a nyomozás;
- a tárgyalás előkészítése alapvetően az ügyész feladata;
- a vádemelés szóban és nem írásba foglalt vádiratban történik;

¹⁴ TÓTH M. (szerk.) (2009): 536-540.

¹⁵ KIRÁLY T. (2008): 617-618.

- a bizonyítás elégtelensége, illetve eredménytelensége esetén a bíróság az iratokat visszaküldheti az ügyésznek;
- nincs helye az eljárás felfüggesztésének a tárgyalás megkezdése után (abban az esetben, amikor a tárgyalás megkezdése után az eljárás felfüggesztésének igénye merül fel, a bíróság az iratokat visszaküldi az ügyésznek).

A magánvádas eljárásban a magánvádló eljárása esetén bíróság elé állításnak nincs helye, a bíróság elé állítás ugyanis kizárólag az ügyész ilyen irányú indítványa alapján indulhat. Az a jog pedig, hogy az ügyész az eljárás típusát megválaszthassa, közvádlói minőségéből fakad. A magánvádló nem minősül közvádlónak, még akkor sem, ha az ügyészhez hasonló vádat képvisel. Hasonló okból ugyancsak kizárt a bíróság elé állítás a pótmagánvádra folytatott eljárásban.

A bíróság elé állítás törvényi feltételei konjunktívák. Egyedül a tettenérés vagy a bűncselekmény elkövetésének beismerése szerepel vagylagosan, azonban a két feltétel közül egyiknek mindenképp fenn kell állnia. A Be. alapján, amennyiben tettenérés mellett a törvény által megkívánt valamennyi feltétel fennáll, úgy az ügyész számára kötelező a bíróság elé állítás. Akár a törvény kötelező előírásán, akár az ügyész diszkrecionális jogán alapul a bíróság elé állítás alkalmazása, úgy az csak és kizárólag a bűncselekmény elkövetésétől számított 30 napon belül történhet. Ezen időbeli korlátozás valamennyi, a bíróság elé állítás kapcsán számba jöhető bűncselekményre érvényes. Ugyanakkor a 30 napos határidő úgynevezett eljárási határidő, amelyet a Be. 64. §-a szerint kell számítani. A bűncselekmény elkövetésének napja a határidőbe ezért nem számít bele, és amennyiben a 30. nap munkaszüneti napra esik, a határidő a következő munkanapig meghosszabbodik. Tóth Mihály tankönyve felhívja a figyelmet arra, hogy a bíróság elé állítás határidejének 30 napban történő megállapítása megegyezik a vádirat benyújtása előtt elrendelt előzetes letartóztatás első időtartamával. Ebből következően a kényszerintézkedés meghosszabbítása nélkül van lehetőség az egyszerűsítő külön eljárás alkalmazására. Abban az esetben pedig, amennyiben a törvény által megkívánt 30 napos határidő a bíróság elé állítás időpontjában letelt, úgy az iratokat az ügyésznek kell visszaküldeni.

A Be. 517. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott törvényi feltételek első pontja rögzíti, hogy a terheltet csak olyan bűncselekmény miatt lehet bíróság elé állítani, amelyre a törvény nyolcévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendel. Mindebből az következik, hogy a tárgyalást külön eljáráshoz a törvény hatásköri korlátokat nem állít fel. A bűncselekmény büntetési tételétől függően mind járásbíróság, mind

törvényszék előtt folyhat bíróság elé állítás. A Be. 16. §-ának (1) bekezdése alapján ugyanis törvényszék hatáskörébe tartozhatnak nyolc évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmények is. A Be.-ben meghatározott azon törvényi feltétel megállapításakor, hogy a bűncselekményre a törvény nyolc évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetést rendel, a Btk. Különös Részében megállapított büntetési tételből kell kiindulni. Ennek értékelésénél nem irányadó sem a Btk. Általános Részének a bűnhalmazatra vonatkozó előírása, sem pedig a különös és többszörös visszaesőkre vonatkozó rendelkezése sem, azaz a megemelt felső határ nem jöhet szóba a bíróság elé állítás esetén. Halmazati büntetésként a szabadságvesztés tartama a nyolc évet is meghaladhatja. Nem hagyható figyelmen kívül azonban, hogy bűnhalmazat esetén valamennyi elbírálást képező bűncselekmény kapcsán fenn kell állnia az egyéb feltételeknek.

Azon törvényi feltétel, hogy az ügy megítélése egyszerű, azt jelenti, hogy mind ténybeli, mind jogi értelemben ilyenek értékelhető. Általánosan rögzíthető, hogy ebben az esetben nem minősül a bűncselekmény sem szerteágazónak, sem összetettnek, illetve a bizonyítás nem elsősorban közvetett bizonyítékokon alapszik, a bizonyítékok nem ellentmondásosak, tisztázhatóak. Nincs szükség hosszadalmas bizonyítási cselekmények lefolytatására, például könyvszakértői vélemény elkészítésére.¹⁶ Király Tibor tankönyve további példákat említ az ügy megítélésének egyszerűségével kapcsolatban. Az ügy jogi megítélése nem tekinthető egyszerűnek például akkor, ha olyan jogi kérdésekről kell dönteni, amelyekben a joggyakorlat is bizonytalan vagy felmerül a tévedés, a jogos védelem, az elmeállapot megfigyelésének szükségessége. Ebből a szempontból többnyire az egymozzanatú, időben és térben behatárolt, gyakori (szokványos) bűncselekmények alkalmasak a bíróság elé állítás keretében történő elintézésre.¹⁷ A minősítés vonatkozásában azonban rögzíteni kell, hogy nem állapítható meg bíróság elé állítás ezen feltétele abban az esetben, ha a cselekmény jogi minősítése kapcsán nyolc évi szabadságvesztésnél súlyosabban fenyegetett bűncselekmény megállapítása is szóba kerülhet.

Az a törvényi feltétel, hogy a bizonyítékok rendelkezésre állnak, azt a követelményt foglalja magában, hogy a tárgyalás megkezdésekor valamennyi, az ügy szempontjából releváns bizonyíték a bíróság előtt legyen. Önmagában az a tény, hogy a bizonyítási eszközök könnyen beszerezhetőek, nem elegendő. Következik mindebből az is, hogy részben

---

¹⁶ TÓTH M. (szerk.) (2009): 508-510.

¹⁷ KIRÁLY T. (2008): 618-619.

felderítetlen, vagy hiányosan bizonyított ügyet nem lehet bíróság elé állítás keretében elbírálni. Az ügyész feladata tehát megállapítani a bizonyítás akadálytalanságának feltételét. Az egyéb feltételek fennállása esetén ezért az ügyész akkor állíthatja bíróság elé a terheltet, ha megítélése szerint a bizonyítékok rendelkezésre állnak. Életszerű ugyanakkor, hogy a bírósági eljárásban az előző megítélés változhat, azaz a tárgyalás eredményéhez képest szükségessé válhat további bizonyítási eszközök felkutatása (pl. a tárgyaláson merül fel adat a terhelt elmeállapotára vonatkozóan, ezért igazságügyi szakértői vélemény beszerzése válik szükségessé).

A bíróság elé állítás feltétele, hogy a terhelt beismerje bűncselekmény elkövetését vagy a terheltet tetten érvék. Beismerés alatt azt értjük, hogy a terhelt a bűncselekményt megvalósító valamennyi releváns tény elismeri a hatóság előtt. Ez nem jelenti ugyanakkor a bűnösség beismerését is. A beismeréssel kapcsolatban a tárgyalás mellőzésével hozott végzésnél tett megállapítások megfelelően irányadóak. A terhelt beismerése mellett nem hagyható figyelmen kívül ugyanakkor, hogy a Be. 118. § (2) bekezdése alapján az eljáró hatóságok kötelessége, hogy a terhelt beismerése esetén is az azt alátámasztó egyéb bizonyítékokat beszerezzék és a bíróság elé tárják.¹⁸ Király Tibor tankönyve a felhívja a figyelmet arra, hogy tettenérésnek tekinthető, ha a terhelt cselekményét más személy észlelte, őt elfogta, a helyszínről való távozását megakadályozta, vagy ha az üldözés során állapították meg az elkövető személyazonosságát. A Be. 127. § (3) bekezdése szerint a bűncselekmény elkövetésén tetten ért személyt bárki elfoghatja, de a bíróság elé állításnak nem feltétele a tetten ért elkövetőnek az elfogása. Ide sorolható az is, ha a bűncselekményt technikai eszközzel rögzítették és az a hatóság rendelkezésére áll. A tettenérés és beismerés közötti különbség a külön eljárás szempontjából: tettenérés esetén az ügyész a terheltet bíróság elé állítja, amennyiben ennek a törvényben meghatározott egyéb feltételei megvannak. Tettenérés hiányában (a terhelt beismerése esetén) – az egyéb feltételek meglétekor is – az ügyész mérlegelésétől függ, hogy él-e a bíróság elé állítás lehetőségével.¹⁹ A Be. a bíróság elé állítás szabályai között az 518-520. §-aiban lényegében nem a nyomozásról rendelkezik, hanem elsősorban az ügyész feladatait rögzíti. A törvényi határidőre tekintettel a nyomozást gyorsan és egyszerűen kell lefolytatni. A nyomozó hatóság feladata ezért, hogy megteremtse azokat a feltételeket, amelyek között az ügyész a bíróság elé állítást megelőző feladatait teljesíteni tudja. A nyomozó hatóság a gyanú tárgyát képező

¹⁸ TÓTH M. (szerk.) (2009) 510-511.

¹⁹ KIRÁLY T. (2008) 618-619.

bűncselekmény jellegétől függően készíti el a jegyzőkönyvet a gyanúsított kihallgatásáról, ugyanakkor lehetősége van arra, hogy a tanúk kihallgatásáról, a szemléről, a lefoglalásról, a motozásról, illetve egyéb bizonyítási eljárásokról jelentést készítsen. Ebben megjelöli a beszerzett okiratokat, illetve egyéb hatósági eljárásban keletkezett bizonyítási eszközöket.

Az ügyész a közvádloi minőségéből fakadóan egyedül jogosult a tárgyalási eljárás formájának megválasztására, amely jogosultság kettős kötelezettséget ró az ügyészre: nyomozási szakban az ő feladata a törvény által előírt garanciális feltételek biztosítása, és kötelessége a bíróság értesítése mellett a tárgyalás előkészítése is. A Be. 518. §-ának (1) bekezdése az ügyész kötelességévé teszi, hogy a gyanúsítottal közölje, mely bűncselekmény miatt, milyen bizonyítékok alapján állítja bíróság elé. Ennek a közlésnek garanciális jelleget kell tulajdonítanunk, hiszen valójában a vádirat általános szabályok szerint kötelező kézbesítésének a helyettesítését szolgálja.

Az ügyész kötelessége az is, hogy gondoskodjon a terhelt megfelelő védelméről. A tárgyaláson ugyanis védő részvétele kötelező. Biztosítani kell ezért egyrészt, hogy a gyanúsított védőt hatalmazhasson meg, illetve ennek hiányában részére védőt kell kirendelni. A védelemhez való jog biztosítása azonban önmagában ezzel nem merül ki, mivel a terhelt őrizete esetén arról is gondoskodni kell, hogy a védő a gyanúsítottal a tárgyalás előtt beszélhessen, azaz az érdemi tárgyalásra felkészülhessenek. Bíróság elé állítás esetén sajátosan alakul a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések helyzete. A jogintézmény jellegéből következik az a törvényi előírás, amely a kényszerintézkedés időtartamát állapítja meg. A Be. 519. §-ának (2) bekezdése alapján ugyanis: *„A bíróság elé állítás előtt elrendelt személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedés a bíróság elé állítás napján tartott tárgyalás befejezéséig tart.”* Ezen intézkedés ugyan nem módosítja az őrizetnek a Be. 126. § (3) bekezdésében meghatározott 72 órás időtartamát, ugyanakkor azonban tekintettel van arra, hogy adott esetben szükség lehet a gyanúsított személyi szabadságának további elvonására, és ilyenkor az előzetes letartóztatás tartamára vonatkozó egyéb általános szabályok (Be. 131. §) nem alkalmazhatóak. Nincs ugyanis a tárgyalást megelőző bírói előkészítés, ugyanakkor a törvény előírásából egyenesen következik, hogy az elsőfokú tárgyalás szükségképpen véget ér, mielőtt az előzetes letartóztatás első egy hónapos határideje lejárna. Abban az esetben azonban, ha az iratokat az ügyészhez vissza kell küldeni, úgy a kényszerintézkedés tárgyában a bíróságnak kell határoznia. Az őrizetbe vétellel kapcsolatban a törvény egyértelművé teszi, hogy az részint a

bíróság elé állítás céljából is elrendelhető, azonban – az általános őrizet időtartamával egyezően – legfeljebb 72 óráig tarthat.²⁰ Herke Csongor tankönyvében felhívja a figyelmet arra, hogy ha a bíróság elé állítás feltételei fennállnak, akkor a bíróság elé állítás céljából a terhelt legfeljebb 72 óráig tartó őrizetbe vétele is elrendelhető, és ilyenkor nem kell vizsgálni az egyéb őrizetbe vételi okok meglétét.²¹ Az ismertetett esetben az ügyész indítványára a bíróság az általános szabályok szerint határoz a személyi szabadságot elvonó vagy korlátozó kényszerintézkedésekről. Az általános szabályokra történő utalás ebben az esetben a nyomozási bíróra irányadó szabályok alkalmazását jelenti. Bíróság elé állítás esetén ugyanis nem kerül sor vádemelésre, azaz nem teremődik meg a bírósági eljárásnak az alapja, következésképpen az ügy nyomozási, illetve vádemelési szakba kerül vissza. Vádemelést megelőzően pedig a nyomozási bíróra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. A bíróságnak tehát úgy kell rendelkeznie, hogy az előzetes letartóztatás az elsőfokú bíróságnak a tárgyalás előkészítése során hozandó határozatáig, de (általában) legfeljebb 3 hónapig tart (4/2007. Bkv.). A bíróság elé állítást megelőzően ugyanis már sor került az előzetes letartóztatás elrendelésére. Erre figyelemmel indokolt az iratoknak az ügyészhez történő visszaküldése esetén is ezen általános szabályokat alkalmazva meghatározni az előzetes letartóztatás időtartamát. Mindezen intézkedések érvényesek a lakhelyelhagyási tilalom és a házi őrizet esetében is.

A törvény értelmezése alapján azonban alappal következtethetünk arra, hogy a bíróság elé állítási eljárásban az ideiglenes kényszergyógykezelés nem kerülhet szóba, hiszen általában a kóros elmeállapot kérdése önmagában bonyolultabbá teheti az ügy megítélését, illetve lényegesen hosszabb bizonyítási eljárást követelhet meg, amely előkészítésére a törvény által előírt 30 nap aligha lehet elegendő.

Abban az esetben, ha az ügyész úgy találja, hogy a bíróság elé állítás feltételei nem állnak fenn vagy egyéb okból nem kívánja a gyanúsítottat bíróság elé állítani, akkor az általános szabályok szerint vádat emel, vagy az iratoknak a nyomozás továbbfolytatása érdekében a nyomozó hatóságnak küldi meg, illetve maga végzi el a szükséges nyomozási cselekményeket. A törvény rögzíti, hogy a Be.-nek a tárgyalás előkészítésére vonatkozó XII. fejezete bíróság elé állítás esetén nem alkalmazható. Mindebből az következik, hogy a tárgyalás előkészítésének alapvető feladata az ügyészre hárul, azaz neki kell gondoskodnia arról,

---

²⁰ TÓTH M. (szerk.) (2009) 511-512.

²¹ HERKE CS. (2012) 260-261.

hogy a vádlottat bíróság elé állítsák, valamint a bizonyítási eszközök a tárgyaláson rendelkezésre álljanak. A Be. az ügyész elsődleges feladatává teszi a bíróság haladéktalan értesítését, amennyiben a vádlottat bíróság elé kívánja állítani. Ebben az esetben a bíróság nyomban kitűzi a tárgyalás határnapját. Az ügyész előkészítő feladatából nem következik ugyanakkor, hogy az ő feladata lenne a tárgyalás kitűzése, ilyen jogköre ugyanis a vádhatóságnak nincs. Az ügyész értesítését követően ezért a bíróságnak – a jogintézmény jellegére tekintettel – nyomban ki kell tűznie a tárgyalási határnapot.

A törvény 520. §-a lehetőséget biztosít az ügyész számára ahhoz, hogy a nyomozó hatóság segítségét is igénybe vegye. Ebben a körben utasítást adhat a gyanúsított bíróság elé állítására, illetve a védő rövid úton történő megidőzésére. Az ügyész felelőssége ugyanis, hogy a tárgyaláson jelen legyenek azok, akiknek részvétele kötelező, illetve jelen lehessenek mindazok, akiknek a részvétele nem kötelező, de azt a törvény lehetővé teszi. A bíróság elé állítás külön eljárásra vonatkozó jellege azonban nem változtat azon az alapvető tényen, hogy a bíróságnak a tárgyaláson a büntetőjogi főkérdések tárgyában kell döntenie. A tárgyalás maga tehát – az eltérő szabályok betartása mellett – az általános szabályok szerint folyik. Az alapelvek között a Be. 2. §-ának (1) bekezdése a bírósági eljárás alapjának a vádat jelöli meg. A bíróság elé állítás során az ügyész nem készít szabályszerű vádiratot. A Be. 522. § (2) bekezdése alapján a vádat az ügyész szóban terjeszti elő. Ezen törvényi előírás azonban nem jelenti azt, hogy az ügyész indítványát valamilyen formában ne foglalná írásba, ugyanis a gyanúsított bíróság elé állításáról rövid feljegyzést készít. Ez a vádirathoz hasonlóan tartalmazza a gyanúsított nevét, személyi adatait, a bűncselekményre vonatkozó történeti tényállást és a minősítést (2/1999. (ÜK. 2.) LÜ utasítás 70. §). A külön eljárásunkban a feljegyzés helyettesíti a vádiratot, melynek egy példányát az ügyész a vád előterjesztésekor mind a bíróságnak, mind a védőnek átadja.

A törvény nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy az általános feltételek között maradván az ügyész a vádat az általános szabályok szerint módosítsa. A szóbeli vád, illetve feljegyzés kapcsán meg kell jegyezni, hogy az általános szabályok szerint a vád tárgyát képező tényállás ügyészi minősítése ezen eljárás keretében sem köti a bíróságot. A vádelv általános szabálya alapján kizárólag a történeti tényállás, illetve a terhelt személye határozza meg a bíróság döntésének korlátait. Mindebből következik, hogy a bíróságnak ezen eljárásban is kötelessége vizsgálni, hogy a cselekmény hogyan minősülhet. Súlyosabb minősítés esetén ugyanis, amennyiben a törvényi büntetési tétel a nyolc évi szabadságvesztést meghaladja, úgy bíróság elé állítás lefolytatására nincs törvényes lehetőség, az iratokat az

ügyésznek vissza kell küldeni, ugyanis az áttétel általános szabályai nem alkalmazhatóak.

A törvény meghatározza a részt vevők körét. Az 522. § (1) bekezdése alapján a tárgyaláson az ügyész és a védő részvétele kötelező. Ez a szabály akkor is kogens, ha egyébként az általános rendelkezések ezt nem írják elő. Ezen előírás független a terhelt akaratától is, nincs helye ennek az eljárásnak abban az esetben sem, ha a vádlott nem tart igényt a védő közreműködésére. A törvény konkrétan nem mondja ki, de egyértelműen következik rendelkezéseiből, hogy a tárgyalást a terhelt távollétében sem lehet megtartani. Ezen külön eljárás lényege ugyanis a terhelt bíróság előtti – akár akaratával ellentétes – megjelenése. Amennyiben a tárgyalást akár a terhelt, akár az ügyész, illetve védő távollétében folytatják le, úgy abszolút eljárási szabálysértés történik, melynek következménye a hozandó határozat rendes vagy rendkívüli perorvoslati eljárásban történő megsemmisítése.

A lefolytatandó tárgyalásra egyébként az általános szabályok alkalmazandóak. A Be. 523. §-ának (1) bekezdése szerint a vádlottat és a tanút a tanács elnöke hallgatja ki. Ebből a rendelkezésből természetesen nem következik, hogy az erre jogosultak ne tehetnének fel kérdéseket, illetve ne tehetnék meg észrevételeiket, indítványukat. A bíróságnak a tényállás megállapításához szükséges valamennyi bizonyítékot fel kell tárnia és értékelési körébe kell vonnia. Továbbra is érvényes a Kúria erre vonatkozó álláspontja, amely szerint: *„A vádról való döntés alapjául szolgáló tényállás tisztázását célzó bizonyítási eljárás biztosíték jellegű szabályainak a figyelmen kívül hagyása olyan eljárási szabálysértés, amely lényegesen befolyásolja az ítéletet, ezért nem tekinthető törvényesnek.”* Következik ebből az is, hogy ha a vádlott a tárgyaláson a vallomástételt megtagadja, úgy nem mellőzhető a korábbi vallomásának a Be. 291. § (1) bekezdése szerinti felolvasása, illetve bizonyítási eszközként történő felhasználása. Nem tekinthet el a bíróság a sértett és az egyéb tanúk tárgyaláson történő kihallgatásától sem, illetve a tárgyalás anyagává kell tennie, értékelnie kell az okirati bizonyítékokat is. Az elsőfokú bíróság ugyanis a külön eljárás során csak a bizonyítás teljes lefolytatása után lesz abban a helyzetben, hogy törvényesen dönthessen a terhelt büntetőjogi felelősségéről. A törvény ugyanakkor nem korlátozza az ügyész törvényes lehetőségeit sem. Ennek kapcsán joga van a vád elejtésére, a vád módosítására, illetve a Be. 524. §-a alapján a vád kiterjesztésére is. A törvény azonban ezt korlátok közé állítja, mivel ezen intézkedés alkalmazásának abban az esetben lehet helye, ha a kiterjesztett vád szerinti bűncselekményre is fennállnak a külön eljárás

feltételei. Egyébként a bíróság kötelessége, hogy az iratokat az ügyésznek visszaküldje.

A vád tárgyává tett cselekmény minősítése a bíróságot nem köti. Ezen túlmenően azonban a bíróságnak kötelessége mind a tárgyalás megkezdése előtt, mind pedig azt követően az eljárás feltételeinek fennálltát vizsgálni. A törvény általános rendelkezése, hogy ha a bíróság ezek hiányát észleli, úgy az iratokat az ügyésznek köteles visszaküldeni. Ezt kell tennie – érdemi tárgyalásba bocsátkozás nélkül – amennyiben hatáskörének vagy illetékességének hiányát észleli, ezeket ugyanis hivatalból kell vizsgálnia.

A tárgyalás megkezdésének azt az időpontot tekinthetjük, amikor a tanács elnöke (egyesbíró) megállapítja, hogy a tárgyalás bíróság elé állításban történő megtartásának nincs akadálya, és ezért a vádlott kihallgatását megkezdi. A tárgyalás megkezdését követően előfordulhatnak olyan körülmények, amelyekre tekintettel az eljárás folytatása nem akadályozott, de az első tárgyaláson nem lehet ügyszózatot hozni, ily módon szükségessé válhat a tárgyalás elnapolása. Annak érdekében azonban, hogy a külön eljárás gyorsítást szolgáló jellege, célja ne sérüljön, a törvény korlátot állít fel: a bíróság a tárgyalást egy alkalommal és legfeljebb csak nyolc napra napolhatja el. Ha ezen időtartamban, illetve a következő második tárgyaláson nem lehet ügyszózatot hozni, úgy elkerülhetlenné válik az iratoknak az ügyészhez történő visszaküldése. Ha a tárgyaláson felvett bizonyítás alapján további bizonyítási eszközök beszerzése válik szükségessé, úgy az ügyészt kell megkeresni ennek érdekében. Abban az esetben azonban, ha a megkeresésben foglaltak teljesítése nyolc napon belül nem lehetséges, a tárgyalás nem folytatható, az iratokat szintén vissza kell küldeni az ügyésznek. Életszerű, hogy a tárgyalás megkezdése után is adódhat olyan helyzet, melynek következtében szükségessé válik az iratoknak az ügyészhez történő visszaküldése:

- a bűncselekmény elkövetésétől a bíróság elé állításig több mint 30 nap telt el;
- a bíróság a bizonyítás eredményéhez képest észlelheti hatáskörének, illetékességének hiányát;
- eltérően minősítheti a bűncselekményt, méghozzá olyan törvényi tényállás alapján, amelynek büntetési tétele a nyolcévi szabadságvesztést meghaladja;

– a vád kiterjesztésének szükségessége merül fel, azonban az ügygel összefüggő olyan bűncselekményre, amelyre a bíróság elé állítás feltételei nem állnak fenn;

– mindez érvényes a vád módosítására is;

– lehetetlenné, illetve a büntetőjogi főkérdések eldöntése szempontjából eredménytelenné válhat a bizonyítás, továbbá felmerülhet további bizonyítási eszközök felkutatásának igénye, illetve a bizonyítási eszközök nem állnak rendelkezésre. Ez feltételezi, hogy a szükséges bizonyítást sem a bíróság elé állítás során megkezdett első tárgyaláson, sem az egyszeri halasztott tárgyaláson nem lehetett elvégezni. Abban az esetben ugyanis, ha ismételt, azaz újabb elnapolás szükséges, vagy a tárgyaláson felvett bizonyítás eredményének megfelelően további bizonyítási eszközöket kellene felkutatni –, ami azonban csak az ügyész megkeresése útján lehetséges –, és erre figyelemmel a tárgyalás nyolc napon belül nem folytatható, az iratokat szintén az ügyésznek kell visszaküldeni. Ha a bizonyítási eszközök nem állnak rendelkezésre, a külön eljárás egyik feltétele hiányzik, és a bíróság elé állítás célja – a gyors elbírálás – sem valósulhat meg. A bizonyítékokat ezen eljárásban az ügyész köteles beszerezni és a tárgyaláson a bíróság rendelkezésére bocsátani.

A 4/2007. számú BKv. ugyanakkor egyértelművé teszi, hogy a bíróság azon okból nem küldheti vissza az iratokat az ügyésznek, hogy álláspontja szerint az általános feltételek közül az ügy egyszerű megítélése, a tettenérés vagy a beismerés hiányzik. A bíróság erre vonatkozó eltérő álláspontja alapján is köteles lefolytatni a tárgyalást. A bíróság elé állítás csak azokban az esetekben járhat eredménnyel, azaz ügydöntő határozat meghozatalával, ha valamennyi, az ügyben szükséges releváns bizonyítási eszköz rendelkezésre áll, illetve azok egyszeri napolás útján beszerezhetőek. Ezekben az esetekben a törvény lehetőséget, illetve köteleességet állít fel a bíróval szemben, nevezetesen az iratoknak az ügyészhez történő visszaküldését. Amennyiben a bíróság az iratok visszaküldését elmulasztja, úgy abszolút eljárási szabálysértést követ el. A törvényi előfeltételek hiányát a másodfokú eljárásban is észlelni kell, és ebben az esetben az első fokon hozott határozat hatályon kívül helyezésére kerül sor. Az ismertetett különbségeken kívül a büntetőjogi főkérdések eldöntése szempontjából nincs különbség az általános eljárás és a bíróság elé állítás között.²²

---

²² TÓTH M. (szerk.) (2009): 511-517.

Eljárás a távol levő terhelt ellen

Az eljárás a távol levő terhelt ellen (a továbbiakban: távollétes eljárás) jogintézményének történetéről Király Tibor tankönyve azt állapítja meg, hogy a magyar szabályozás történetében nincsenek közvetlen jogi hagyományai, és alkalmazása – elsősorban a külföldi ítélet elismerése kapcsán – a nemzetközi jogban is viták forrása. A legtávolabbi gyökeret a római jogból ismert makacssági eljárás (*requisitio et adnatio*) jelenti, melynek során azonban klasszikus értelemben nem lehetett büntetést kiszabni, a szándékosan távolmaradó terheltet „jogvesztéssel” és vagyon elkobzással lehetett sújtani. A szankcióként alkalmazandó makacssági eljárást a francia *Code d'instruction Criminelle* avatta főszabállyá 1808-ban, de alkalmazására inkább csak a kiemelt súlyú bűncselekmények elbírálásakor került sor. A XVIII. század végi, XIX. század eleji liberális jogfejlődés – mivel ennek egyik jellemzője éppen a terhelt jogainak erősítése, a „titkos” eljárások kiiktatása volt – gátat vetett a jogintézmény térhódításának. A jogtudomány jeles művelői a terhelt személyes jelenlétében a védelemhez való jog kiteljesedését látták, és ezzel nem volt összeegyeztethető az *in contumaciam* eljárás. A XX. század második felében megnövekedett a bűnözés, ugyanakkor a határok átjárhatósága, a technikai fejlődés a terhelték számára mind gyakrabban lehetővé tette a felelősségre vonás végleges elkerülését. A nemzeti jogok lassanként – mind szélesebb körben – kezdték elismerni a terhelt távollétében történő eljárások a lehetőségét (Olaszország, Hollandia, Franciaország, Anglia). Magyarországon 1999-ben iktatták be az 1973. évi I. törvénybe a jogintézményt, és jelentősebb változtatásokkal ugyan, de a hatályos Be. is ezt a szabályozást vette át.²³ 2002. március első napjától ismeri eljárási törvényünk a távol levő terhelttel szembeni eljárás lehetőségét.²⁴

A terhelt távollétében folytatott eljárásra különböző okok vezethetnek. Különbőség van a között, hogy erre a terhelt beleegyezésével kerül sor (pl. Be. 586-587. § biztosíték letétbe helyezésekor) vagy a távollét a terhelt állapotával függ össze (kóros elmeállapot), illetve makacssága (az eljárástól való szándékos távolmaradása) indokolja az eljárás ilyen módon való lefolytatását. Eltérést jelent az is, hogy a terhelt távollétében az eljárás egésze vagy csak egy része folytatható-e le. A terhelt távolléte, illetőleg ismeretlen helyen tartózkodása nem akadály a nyomozásnak, sőt az éppen a terhelt személyének, hollétének a megállapítására és kézre kerítésére irányulhat. A távollévő terhelt elleni eljárás, mint probléma, a

²³ KIRÁLY T. (2008): 621-622.

²⁴ TÓTH M. (szerk.): uo. 540.

bírósági eljárással, a tárgyalással és az ítélettel kapcsolatban áll elő. Ha ugyanis a vádlott távol van, nem gyakorolhatja az őt megillető processzuális jogokat, illetve ha büntetést szabnak ki rá, akkor az nem lesz végrehajtható. Az ilyen eljárásban nem jön létre személyes kontaktus a bíró – a vádlott – a tanúk között, emiatt részben a szóbeliség, valamint a közvetlenség is csorbát szenved. Az okoktól függetlenül a terhelt távolléte nem vezethet az eljárási garanciák elenyésztéséhez, mi több, a terhelt eljárástól való távolléte fokozott biztosítékok beépítését indokolja. Ezek állhatnak például abban, hogy a terhelt számára kötelező védő kirendelése, a terhelt részére – kézre kerülése után – biztosított az „extra” jogorvoslat lehetősége, amely párosulhat azzal, hogy a korábban kiszabott büntetés végrehajtását a bíróság felfüggeszti. A terhelt távollétében folytatott eljárásnak és az ítéletnek – amennyiben a távollét a vádlott makacsságára vezethető vissza – lehet olyan hatása, hogy a távol lévő vádlott (illetve az elítélt) jelentkezik a bíróságon avégből, hogy tisztázza magát vagy legalábbis a védekezését előadhassa egy új, kedvezőbb ítélet reményében. Lehet azonban olyan hatása is, hogy a terhelt végleg kivonja magát az eljárásból, illetőleg elrejtőzik az igazságszolgáltatás elől, és így az ítélet végső sorom végrehajthatatlan lesz. Elsősorban az eljárás megismétlésének kilátásba helyezése lehet az az eszköz, amely a terheltet az első megoldás követésére inspirálhatja. Ezt az álláspontot tükrözi az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (75) 11. számú ajánlása és az 1994. évi törvénnyel kihirdetett, a Párizsban 1957. december 13-án kelt európai kiadatási egyezmény.²⁵

A távollevő terhelttel szembeni eljárásra az ismeretlen helyen tartózkodó és a külföldön olyan helyen tartózkodó vádlottal szemben kerülhet sor, ahol nincs helye kiadatásnak, vagy a kiadást megtagadták, és a büntetőeljárás felajánlására nem került sor. Bármely bűncselekmény miatt lehetőség van a távollétes eljárásra, ha ezt az ügyész indítványozza. A bíróság ügydöntő határozatot hoz az általános szabályok szerint, ennek során bűnösséget állapíthat meg és büntetést szabhat ki, illetve intézkedést alkalmazhat vagy felmentheti a vádlottat, illetve megszüntetheti az eljárást. Látható, hogy az ismeretlen helyen, illetve külföldön tartózkodó terhelttel szemben nem csupán azokat az intézkedéseket kell megtenni, amelyek a kézre kerítésére szükségesek, hanem teljes bizonyítási eljárást kell lefolytatni, melynek során a bizonyítási eszközöket fel kell deríteni és rögzíteni kell, éppen úgy, mintha a jelen lévő terhelttel szemben folya az eljárás.

---

²⁵ KIRÁLY, T. (2008) 622-623.

A távollétes eljárás törvényi szabályozása és annak gyakorlati alkalmazása számos olyan problémát vet fel, melynek kapcsán nem teljes mértékben, illetve nem minden esetben érvényesülnek az eljárás gyorsítását célzó elvárások. A törvény ugyanis – szükségszerűen – olyan garanciákat épít be az eljárás menetébe, amelyeknek a terhelt érdekét védő alkalmazása hátráltatja az eljárás mielőbbi befejezését. A bizonyítási eljárás egészének megismétlése, az első- és másodfokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezése és az elsőfokú bíróság új eljárásra utasítása, nem különben pedig a perújítási eljárás lefolytatása lényegesen hosszabb eljárást eredményez, mint az, amelyet a terhelt jelenlétében folytatnak le az elejétől kezdve, azonban az igazságszolgáltatásba vetett bizalom megerősítését szolgáló intézmény lehet ez az eljárási forma. A távollétes eljárás feltételei Tóth Mihály tankönyve alapján:

- a terhelt ismeretlen helyen tartózkodik és a felkutatására tett intézkedések nem vezettek eredményre;
- következtetni lehet arra, hogy a terhelt megszökött vagy a nyomozó hatóság, ügyész elől elrejtőzött, azaz távolléte önhibájából ered;
- a terhelttel szemben kibocsátott elfogatóparancs a vádemelési eljárás megindulásáig nem vezetett eredményre;
- a terhelt külföldön tartózkodik és kiadatásának nincs helye, illetőleg kiadatását megtagadták és a büntetőeljárás átadására sem került sor;
- a vádemelésnek nincs akadálya;
- a bűncselekmény súlya vagy az ügy megítélése nem teszi kizárttá a külön eljárás lefolytatását;
- az ügyész indítványozza a távollévő terhelttel szembeni eljárást.

Vannak azonban olyan külön eljárások, ahol kizárt a távollétes külön eljárás alkalmazása. Ilyen a bíróság elé állítás, illetve a lemondás a tárgyalásról, mivel ezekben az eljárásokban szükségszerű a terhelt jelenléte. Nem alkalmazható együttesen a tárgyalás mellőzése és a távollétes eljárás sem. Az említett intézmények párhuzamos alkalmazása fogalmilag kizárt, mivel a tárgyalás mellőzése feltételezi a terhelt meglétét. Együtt alkalmazásról kizárólag abban az esetben beszélhetünk, ha a tárgyalás mellőzésével meghozott végzés után válik ismeretlenné a terhelt tartózkodási helye. Az ügyész ebben az esetben tárgyalás tartását kérheti, és e mellett indítványozhatja a Be. XXV. fejezete szerinti eljárás lefolytatását. Ebben az esetben ugyanis az eredetileg tárgyalás

mellőzésével indult eljárás a távollétes eljárás szabályai szerint folyik tovább. Kizárt a távollétes eljárás fiatalkorú terhelt elleni eljárásban, ugyanis a tárgyalásnak a fiatalkorú vádlott távollétében történő megtartása ellentétben állna a fiatalkorú elleni büntető eljárás sajátos elveivel. Ugyanígy rendelkezést tartalmaz a törvény a magánvádra és pótmagánvádra indult eljárások esetén. Sem a magánvádló, sem a pótmagánvádló nem indítványozhatja az ismeretlen helyen tartózkodó vádlottal szemben a bírósági eljárást.

<i>külön eljárások</i>	fiatalkorúak elleni eljárás	magánvádas eljárás	bíróság elé állítás	lemondás a tárgyalásról	tárgyalás mellőzése
távollétes eljárás	nem	nem	nem	nem	főszabály: nem

A jogalkotó ugyanakkor a külön eljárás szabályozása során számos eljárási garanciát épített be a törvénybe, amelyek módot és lehetőséget biztosítanak a terhelt számára, hogy az akaratától függetlenül ellene folyamatban lévő, lefolytatott vagy jogerősen befejezett ügyben részt vegyen, érdemi védekezést terjesszen elő. A garanciák eszerint:

- csak ügyészi indítvány alapján folytatható távollétes eljárás;
- az ügyész és a védő részvétele kötelező;
- az eljárás során mindig igazolni kell, hogy a terhelt tartózkodási helye a hatóságok minden erőfeszítése mellett is ismeretlen maradt;
- ha a terhelt tartózkodási helye ismertté válik az eljárás során, biztosítani kell számára eljárási jogainak gyakorlását (jogorvoslat, tárgyalás megisméltése, perújítás);
- csak akkor van helye a külön eljárásnak, ha a vádlottal szemben a legsúlyosabb eljárási intézkedést, az elfogatóparancsot bocsátották ki, és ez alapján is megalapozottan feltehető, hogy a terhelt szökésben van, illetve a hatóság elől elrejtőzött;
- nincs törvényi akadálya a vádemelésnek, és azt a bűncselekmény súlya vagy az ügy megítélése nem zárja ki;
- a fentiek esetében is csak és kizárólag szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt indult nyomozás esetén van helye a terhelt távollétében lefolytatott eljárásnak.²⁶

²⁶ TÓTH M. (szerk.) (2009): 543-544.

Király Tibor tankönyve hangsúlyozza, hogy a Be. a távollevő terhelt elleni külön eljárások között két, eltérő okra visszavezethető formát szabályoz:

- az ismeretlen helyen tartózkodó és
- az ismert helyen, külföldön tartózkodó terhelt távollétében történő büntetőeljárást.

Bár a kétféle eljárás indokai eltérőek, az eljárás lefolytatásában és a terhelt utólagos perorvoslati lehetőségében nincsenek alapvető különbségek.²⁷

Fiatalkorúak elleni büntetőeljárás

A fiatalokkal kapcsolatban mindenekelőtt a személyi kört kell tisztázni. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 105. §-a szerint fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 12. életévét betöltötte, de a 18. életévét nem töltötte be.

Király Tibor tankönyve a fiatalok elleni eljárás sajátosságainak jogpolitikai okait a terhelt személyiségére vezetik vissza, ugyanis a fiatalok fizikai, értelmi, erkölcsi adottságaiban még kifejezetten személyiség, amelyen a büntetőeljárás sokat ronthat vagy javíthat.

A magyar szabályozás mindig is élen járt a fiatalokra vonatkozó külön anyagi és eljárásjogi rend megalkotásában. A sort a Csemegi-kódex nyitotta meg, amelynek rendelkezéseihez igazodva a Bp. módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk (I. Bn.) a fiatalok speciális kezelésére vonatkozóan kikényszerítette az ügyintézésben közvetlen hatást kifejtő alacsonyabb rendű normák – köztük a 27100/1909. I.M. számú kir. igazságügyminiszteri rendelet – megalkotását. A fiatalok bíróságáról szóló 200003/1908. számú I.M. kir. igazságügyminiszteri rendelet, majd az 1913. évi VII. törvénycikk (Fb.) megteremtette a fiatalok bírója intézményét. A modern kor szabályozásában az 1951. évi 34. számú törvényerejű rendelet (Ftvr.) a végrehajtására kiadott rendelettel együtt olyan, a fiatalokra vonatkozó koherens normarendszert alkotott, amely a későbbiek során, a büntetőeljárás „folytonos egyszerűsítése” címén sem volt megkerülhető. Az 1966. évi 16. számú törvényerejű rendelettel módosított 1962. évi 8. számú tvr. (I. Be.) jogtechnikai értelemben is megszüntette a fiatalokra vonatkozó külön szabályozást és saját rendszerébe integrálta a fiatalokra vonatkozó

²⁷ KIRÁLY T. (2008): 623.

külön rendelkezéseket. Ezzel deklarálta, hogy a fiatalkorúak elleni eljárás része az egységes büntetőeljárásnak, arra a büntetőeljárás törvény más rendelkezései is irányadók, de elismerte, hogy az életkornak a büntetőeljárás rendszerében is olyan szerepe van, amely indokolja az általános szabályoktól való eltérést. Ezen alapkoncepcióban mind a mai napig nem történt változás.

Mindez megfelel a nemzetközi trendnek, szoros rokonságot mutat más államok szabályozásával és összhangban áll a nemzetközi egyezményekkel is. Utóbbiak közül kiemelendők: az ENSZ-nek a fiatalkorúakat illető igazságszolgáltatással kapcsolatos minimális szabályokat tartalmazó gyűjteményéről szóló határozata (ún. Pekingi Szabályok), a gyermekek jogairól szóló, New Yorkban kelt egyezmény, az ENSZ Közgyűlésének a fiatalkori bűnözés megelőzésével kapcsolatos határozata (Rijadi Irányelvek), valamint az Európa Tanács ajánlásai.

A büntetőeljárás hangsúlyozott célja tehát a fiatalkorú törvénytisztelő életmódra való nevelése, ezért az eljárás jogi környezete is ennek megfelelően alakítandó ki. Az általános tapasztalat alapján feltehető, hogy a nevelés iránt fogékonyabb a gyermekkorhoz közelebb álló fiatalkorú, különösen akkor, ha családi, társadalmi környezete is kedvező, mint a részben már saját maga által kialakított magatartásmintákat követő, a felnőttkor küszöbén álló terhelt. A törvény ezzel is számol, amikor a fiatalkorú érdekében a büntetőeljárással párhuzamosan más intézkedések foganatosítását is lehetővé teszi (Be. 447. § (2) bek.: gyámhatósági intézkedés, fiatalkorú nevelését, gondozását vagy felügyeletét elmulasztó személlyel szembeni intézkedés). A fiatalkorú törvényes képviselője nem mindig azonos a terhelt tényleges gondozását ellátó személlyel. Példa erre a gyámság alatt álló intézeti elhelyezett terheltek esete.²⁸

A törvényes képviselőkön kívül a fiatalkorúak elleni eljárás résztvevője lehet az eseti gondnok. Eseti gondnokot akkor kell kirendelni a fiatalkorú részére, ha

- a bűncselekményt a törvényes képviselő a fiatalkorúval együtt követte el;
- a törvényes képviselő érdekei ellentétesek a fiatalkorúéval;
- a törvényes képviselő a jogainak a gyakorlásában akadályozva van;
- a fiatalkorúnak nincs törvényes képviselője;

---

²⁸ Király, T. (2008) 592-596. oldal

- nem állapítható meg, hogy ki a törvényes képviselő.²⁹

A fiatalkorú terhelt kihallgatása és vallomása különösen akkor lehet problematikus, ha felnőtt korú tettestársak befolyása alatt állt vagy áll, amire kiváltképp a beismerő vallomás értékelésénél kell figyelemmel lenni. Nem ritka eset ugyanis, hogy a felnőtt bűnelkövetők a büntetlen előéletű fiatalkorú terheltet használják fel saját magatartásuk mentésére. Kedvezőtlen hatással lehet a fiatalkorú vallomástételére, illetve vallomásának valóságtartalmára a tárgyalás nyilvánossága, a hallgatóság összetétele. Ezért teszi lehetővé a törvény a nyilvánosság kizárását az általános rendelkezéseken túl is.

A fiatalkorúak ügyeiben figyelembe veendő speciális szabályok célja, hogy már maga az eljárás is nevelő, a fiatalkorúak helyes irányú fejlődését előmozdító szerepet tölthessen be. Ebből a szempontból a szigorú, formalizált szabályok szerint folyó tárgyalás szerepe különösen jelentős. A helyesen vezetett tárgyaláson a különböző eljárási cselekmények foganatosítása különösen alkalmas arra, hogy a vádlottat szembesítse az egyszerű „helytelen magatartás” és a bűncselekmény közötti különbséggel. A fiatalkorú terheltekkel szembeni külön eljárás indokai egyben megmagyarázzák más külön eljárások párhuzamos alkalmazásának kizárását: a fiatalkorú vádlott *távollétében* a tárgyalás nem tartható meg, nincs helye *tárgyalásról lemondásnak*, *magánvádra* nem indítható fiatalkorú ellen eljárás és a *pótmagánvádló* fellépése, valamint a *kiemelt jelentőségű ügyek* szabályai közül is kizárt egyes rendelkezések alkalmazása.

Fiatalkorúval szemben alkalmazható a tárgyalás mellőzésével büntetés kiszabását lehetővé tevő eljárás. Az általános eljárás szabályaihoz képest különbséget jelent, hogy az egyéb jogosultakon kívül – a fiatalkorú hozzájárulása nélkül – a törvényes képviselő is kérheti tárgyalás tartását. Katonai büntetőeljárásban fiatalkorúval szemben sem alkalmazhatóak a fiatalkorúak elleni eljárásra vonatkozó külön szabályok.

A Be. 465. § alapján a bíróság javítóintézeti nevelést bűnösséget megállapító ítéletben rendel el. A törvénynek e külön – a Be. 330. §-t kiegészítő – rendelkezésére azért van szükség, mert a bűnösséget megállapító ítéletre vonatkozó általános szabályok között a szankciók felsorolásában nem szerepel a javítóintézeti nevelés. E pótlólagos rendelkezés nélkül a bíróságnak végzésben kellene javítóintézeti nevelést elrendelnie, míg például a próbára bocsátást ítéletben mondja ki. Az eljárás során hozott határozatokat egyébként a törvényes képviselővel, az

---

²⁹ HERKE CS. (2012): 248.

ügydöntő és személyi szabadság korlátozásáról szóló határozatot a gondozóval is közölni kell. A gondozóval való közlés azonban nem biztosít számára önálló jogorvoslati jogot, kizárólag a fiatalkorú tényleges felügyeletét ellátó személy tájékoztatását szolgálja.

A fiatalkorúak elleni büntetőeljárást szabályozó fejezet további sajátossága, hogy a fiatalkorúakkal kapcsolatos különleges eljárásokról is tartalmaz rendelkezéseket: a javítóintézeti nevelés elrendelése, a pénzbüntetés átváltoztatása szabadságvesztésre, a javítóintézetből való ideiglenes elbocsátás megszüntetése és egységes intézkedés elrendelése kapcsán. Amennyiben a javítóintézetből való ideiglenes elbocsátás megszüntetésére az ideiglenes elbocsátás hatálya alatt elkövetett újabb bűncselekmény miatt kerül sor, az újabb ügyben eljáró bíróság jogosult a döntés meghozatalára, és ez már nem szükségképpen a fiatalkorúak bírósága. Az egységes intézkedés az összbüntetésbe foglalás sajátos esete. Alkalmazására akkor van mód, ha a terheltet több ízben ítélik – még végre nem hajtott – javítóintézeti nevelésre.³⁰

A fiatalkorúak elleni eljárás bizonyítási, eljárási sajátosságait Tóth Mihály tankönyve a következő pontokban foglalta össze:

- a fiatalkorú életkorát közokirattal kell bizonyítani;
- környezettanulmányt kell beszerezni, amely tartalmazza a fiatalkorúról – a közoktatásról szóló törvény falhatalmazása alapján – az intézmény által nyilvántartott adatokat vagy a munkahely által adott tájékoztatást (a környezettanulmányt a pártfogó készíti el, ehhez a rendőrség közreműködését igénybe veheti);
- poligráf nem alkalmazható fiatalkorúval szemben;
- a vádemelést fiatalkorú esetében 5 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb fenyegetettségű bűncselekmény esetén el lehet halasztani és nem írható elő „közjótétel”;
- a tárgyalás nyilvánossága a fiatalkorú érdekében is kizárható és a tárgyalás azon részei, amelyek a fiatalkorú helyes irányú fejlődését károsan befolyásolhatják, a fiatalkorú távollétében tarthatóak meg;
- a fiatalkorúak elleni eljárásban nem kerülhet sor a „felek általi kikérdezésre”;
- az eljárás során hozott fontosabb határozatokat a törvényes képviselővel és a gondozóval is közölni kell;

³⁰ KIRÁLY T. (2008): 596-600.

- a fiatalkorú javítóintézeti nevelését ítélettel rendelik el, ebben – noha intézkedésről van szó – sor kerülhet bűnösség kimondására is;
- fiatalkorú ügyében nem kerülhet sor magánvádas vagy pótmagánvádas eljárásra, nem folytatható külön eljárás a terhelt távollétében és nincs helye tárgyalásról lemondásnak.³¹

Herke Csongor kiegészíti a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás feltételeinek és határeseiteinek magyarázatát egy táblázattal.

Feltétel: a terhelt a bűncselekmény elkövetése idején a 12. életévét betöltötte, de a 18. életévét még nem		
Időbelileg vegyes ügy: ha a terhelt az elbírálás idejére felnőtté válik, de az elkövetéskor még fiatalkorú volt	Bűnhalmazat: ha ugyanazon terhelt ellen felnőttkorban és fiatalkorban elkövetett bűncselekményeket bírálják el	Társtettség: a terheltek között fiatalkorú és felnőtt is van
<i>a fiatalkorúak elleni eljárás szabályait kell alkalmazni</i>	<i>rendes eljárás szabályait kell alkalmazni</i>	<i>„csonka” fiatalkorúak elleni eljárás</i>

A „csonka” fiatalkorúak elleni eljárás azt jelenti, hogy csak a fiatalkorúakra nézve kell a speciális szabályokat betartani, a felnőttre vonatkozóan nem. Egyes szabályok – pl. a bíróság összetétele, fiatalkorúak ügyésze – tekintetében a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések kiterjednek a felnőtt terheltre is. Más szabályok – pl. kötelező védelem, kötelező bizonyítási eszközök – viszont csak a fiatalkorúakra vonatkoznak.³²

Felhasznált irodalom

HERKE CS. (2012): Büntető eljárásjog, Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó

KIRÁLY T. (2008): Büntetőeljárás jog, Budapest: Osiris Kiadó

TÓTH M. (szerk.) (2009): Büntető eljárásjog, Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

³¹ TÓTH M. (szerk.) (2009): 556-557.

³² HERKE CS. (2012): 247.

Jogszabályok

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.)

2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről (Btk.)

***

The most common criminal procedures in the Hungarian criminal procedure law - based on the criminal books

Summary

The special procedures system of the operative statute of criminal procedure (XIX Act of 1998.) is based on general rules, but in some cases it defines special rules considering the offender and the crime, as well as the acceleration and simplification claims. The special procedures raise the question: to what extent are we willing to accelerate and simplify it, without the grievance of the guaranteed procedure. Among the special procedures, the trial without hearing is the most frequent (20% of the judgements). The conduct trials in the absence of the defendant and extraordinary proceedings are served as relieves for the general procedures, although in smaller proportion. Juvenile procedure is special considering the age of the defendant.

Tóth Gábor Márton
Polgári Jogi Tanszék
Témavezető: Harmathy Attila professzor emeritus

A különvált zálogjog egyes kérdéseiről

1. Bevezetés

Az idei év március 15. napja nem kizárólag az 1848-49-es eseményekre való emlékezés miatt vált emlékezetessé. Ezen a napon lépett hatályba ugyanis a 2013. évi V. törvény, azaz az új Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.¹). Több mint fél évszázad után új magánjogi kódexe lett Magyarországnak, amely nemcsak a jogalkalmazók és a szűk értelemben vett joggyakorlók számára jelentette új korszak kezdetét, hanem minden kétséget kizáróan az egész magyar társadalom számára is különös relevanciával bír. A kodifikációs bizottság munkája során és a törvényjavaslat elfogadását követően is szinte minden fórumon hangsúlyozták, hogy az új kódex az üzleti élet, s a felelősen gondolkodó polgárok törvénykönyve lesz. Ennek megfelelően megváltozott a törvény szerkezete, szerkesztésének módja, valamint egyes jogintézmények komoly változásokon estek át. A Ptk. megalkotása során figyelemmel voltak a jogéletet meghatározóan befolyásoló bírói gyakorlat eredményeire, melyek közül sok alapvető jogtételt kodifikáltak is. A törvény szövegének kialakítása során felhasználták más európai nemzetek eredményeit, valamint figyelemmel voltak a tengerentúli jogi gondolkodás egyes intézményeire is².

A hitelbiztosítékok joga – ezen belül a zálogjog – azok közé a területek közé tartozik, ahol a Ptk. megalkotása során alapjaiban változtatták meg a szabályozást. Hogy ez a fajta radikálisnak mondható változtatás kellően

---

¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény (a továbbiakban: Ptké.) aképpen rendelkezik, hogy a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényt más jogszabályokban „Polgári Törvénykönyv” elnevezéssel, illetve „Ptk.” rövidítéssel kell megjelölni. Ennek megfelelően – bár jelen dolgozat nyilvánvalóan nem jogszabály – következetesen tartom magam a Ptké. terminológiájához, így Ptk. alatt minden esetben a 2013. évi új törvényt kell érteni.

² Lásd: bizalmi vagyonezelési szerződés [Ptk. 6: 310. §].

indokolt volt-e vagy sem, arra nem adható egyértelmű válasz, azt minden bizonnyal az idő és a gyakorlat fogja eldönteni. Az azonban kijelenthető, hogy az egyik legnagyobb felülvizsgálaton a zálogjog esett át. Mind szerkezetében, mind tartalmában lényeges eltérés mutatkozik az 1959. évi IV. törvényhez képest. Csak maga a kódex ötvenhét szakaszban tárgyalja a megújult zálogjogi szabályokat³, és akkor még nem tettünk említést a kapcsolódó tucatnyi más jogszabályról⁴, melyek nélkül a jogintézmény nem lenne kellőképpen működőképes. Jelen dolgozatnak nem célja a zálogjogi szabályozás teljes körű feldolgozása, az nyilvánvalóan meghaladná a rendelkezésre álló kereteket. Céлом azonban az új szabályozással megalkotott egyszerre újdonságnak tűnő, de régi gyökerekkel is rendelkező jogintézmény, a *különvált zálogjog* szabályainak a bemutatása, néhol – ahol szükségesnek mutatkozik – bírálata.

2. Zálogjog mint értékjog

A dologi jogok szerteágazó rendszerében a használati jogok mellett a korlátolt dologi jogok másik nagy csoportját az ún. *értékjogok*⁵ alkotják. Az értékjogok lényege az, hogy egy dolog más dolgokhoz viszonyított gazdasági értelemben vett megítélését használják ki, és ezáltal jelentenek előnyt a mindenkori tulajdonosuk (vagy más jog jogosultja) számára. Egy dolog értéke nem objektív. Bizonyos dolgok más-más személyek számára más-más értékkel bírhatnak⁶. Annyi viszont bizonyos, hogy a dolgok jogi értelemben vett értéke az egyik alapja a forgalomképességnek. A forgalomképesség szűk értelemben véve átruházást, azaz a tulajdonjog átruházását-átszállását jelenti. Ha azonban a forgalomképességet tág értelemben fogjuk fel, akkor a megterhelhetőség problémájához jutunk. Egy értékkel bíró dolgot ugyanis nem csupán átruházás útján hasznosíthatunk, fordíthatunk a javunkra. Ha bizonyos vagyontárgyat lekötünk, akkor abból – annak értékére való tekintettel – a tulajdonos részére előny származhat. Egy-egy értékjog meghatározott hitelező, meghatározott követelésére, meghatározott dolog tekintetében más hitelezőkkel szemben kielégítési elsőbbséget biztosít, mégpedig – az értékjogok dologi hatálya következtében – akkor is, ha az adott dolog

³ A régi Polgári Törvénykönyvtől eltérően a dologi jogi szabályok közé integrálva.

⁴ Többek között: a hitelbiztosítéki nyilvántartásról szóló 2013. évi CCXXI. törvény, a hitelbiztosítéki nyilvántartás részletes szabályainak megállapításáról szóló 18/2014. (III.13.) KIM rendelet, a zálogjog bírósági végrehajtáson kívüli érvényesítésének és a kielégítési jog gyakorlása felfüggesztésének és korlátozásának részletes eljárási szabályairól szóló 66/2014. (III. 13.) Korm. rendelet, stb.

⁵ Az értékjogokat másképpen biztosítéki jogoknak is nevezzük, mert a bennük rejlő – gazdasági értelemben is kifejezhető – érték, és annak dologi jogi hatálya miatt alkalmasak követelések biztosítására.

⁶ Gondoljunk itt az „eszmei érték” fogalmára s annak a vagyonjogban való leképeződésére.

tulajdonosa az értékjoggal biztosított követelésnek nem kötelezettje.⁷ E rövid gondolatmenet végén jutottunk el az értékjogok közül talán a legfontosabbhoz, a *zálogjoghoz*.

A zálogjog feltétlen, privilegizált kielégítési elsőbbséget biztosító, (*vagyoni értékkel bírő*⁸) járulékos értékjog. Az előbbi meghatározásból témánk szempontjából a járulékoság bír döntő relevanciával. A következőkben említendőésre, illetve bemutatandó jogintézmények közös jellemzője, hogy a klasszikus zálogjog egyik fogalmi elemét jelentő járulékoságot – eltérő tartalommal és mértékben –, de nélkülözik. A különvált zálogjog elődjének tekinthető telekadósság, illetve az önálló zálogjog is kivétel azon főszabály alól, miszerint a zálogjog járulékos jellegű, és ezáltal tartalma szerint nem mellék-, hanem főkötelezettségnek számít. A jogirodalomban nincs teljesen egységes álláspont arról, hogy a különvált zálogjognak a telekadósság, illetve az önálló zálogjog az előzménye-e. *Pomeisl András* szerint a különvált zálogjognak közvetlen jogszabályi előzménye nincs, ugyanis az nem feleltethető meg az imént említett (és később tárgyalandó) absztrakt zálogjogi formáknak⁹. *Bodzási Balázs* a különvált zálogjog érvényesíthetősége kapcsán azt írja, hogy a követelés nélküli különvált zálogjogot – a felszámolási és csődeljárási szabályok módosítása nélkül – nem lehetne érvényesíteni, ez ugyanis *járulékos zálogjog*, nem pedig önálló zálogjog¹⁰.

Meglátásunk szerint a különvált zálogjog nem tekinthető gyökeresen új jogintézménynek. Nyilvánvaló azonban az is, hogy nem feleltethető meg teljes mértékben az önálló zálogjognak és a telekadósságnak sem. A különvált zálogjog törvényi kivétel a zálogjog követelés nélküli átruházhatóságának régi elve alól, ami azonban nem éri el az önálló zálogjog szabadságának és rugalmasságának kereteit. A különvált zálogjog tehát a követeléstől elváló *járulékos* zálogjog, de a szó szoros értelmében véve nem „önálló” zálogjog, hanem kevesebb annál.

A különvált zálogjogra vonatkozó hatályos szabályozás részletekbe menő elemzése előtt elméleti alapvetésként szükséges felvázolni az ún.

⁷ LENKOVICS Barnabás: Magyar Polgári Jog – Dologi Jog, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2006., 213-232. (a továbbiakban: LENKOVICS)

⁸ A vagyoni értéket, mint fogalmi elemet azért emeltem ki, mert bár a zálogjog alapvetően – a követelés nélkül – nem átruházható, a zálogjog, mint dologi jogi jogosultság nyilvánvalóan vagyoni értékkel bír, mely megteremti az átruházhatóság elvi lehetőségét, alapot adván ezzel az absztrakt zálogjog létjogosultságának bizonyításához.

⁹ Polgári jog – dologi jog: Az új Ptk. magyarázatokkal VI/IV., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013., 136. (a továbbiakban: HVG-KOMMENTÁR)

¹⁰ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok Nagykommentárja II. kötet (szerkesztő: OSZTOVICS András), Opten Informatikai Kft., 2014. (a zálogjogi szabályozásra vonatkozó részt Bodzási Balázs írta) 717. (a továbbiakban: BODZÁSI I.)

*absztrakt*¹¹ zálogjog koncepcióját és annak a magyar polgári jogban eddig megjelent formáit, valamint a tulajdon-, illetve jogátruházással járó biztosítéki megállapodások generális tilalmának indokoltságát.

2.1. A nem járulékos – absztrakt – zálogjog

Az absztrakt zálogjog kérdésében a jogirodalom egészen *Nizsalovszky Endre* és *Szladits Károly* munkásságáig visszamenve a mai napig nem tekinthető egységesnek. Sem magában az absztrakció fogalmában, sem pedig annak gazdasági funkciójában nincs teljes egyetértés a szerzők között. Az azonban megállapítható, hogy az absztrakt zálogjogi formák közös ismérve a személyes követelés nélküli alapíthatóság, a követelés nélküli átruházhatóság, valamint a korlátozott érvényesíthetőség lehetősége (lásd *kifogás-korlátozás*). Két, egymásnak néhol ellentmondó, de egymást mindenképpen kiegészítő felfogás alakult ki az absztrakcióról. Az egyik a tisztán absztrakt koncepció, a másik pedig a szerződéses járulékos tana. A részletekbe való bocsátkozás igénye nélkül ki kell emelni, hogy az első felfogás szerint az önálló zálogjog mind alapításában, mind létében, mind pedig megszűnését tekintve teljesen független az alapul fekvő követeléstől.¹² Ez a megállapítás a telekadósságra is igaz. A szerződéses járulékos elmélete szerint az absztrakt zálogjog ugyan független a biztosított követeléstől, azonban mégis kapcsolódik hozzá annyiban, hogy arra való tekintettel jön létre. E teória képviselői szerint az absztrakció csupán a törvényi járulékos elve alól jelent kivételt, s a járulékoságot a felek kötelmi jogi megállapodással (ún. biztosítéki szerződés révén) teremtik meg. Véleményük szerint az absztrakt zálogjog biztosított követelés nélküli alapításának nincs gazdasági realitása.

A következőkben nézzük meg, hogy a nem járulékos zálogjognak a magyar polgári jogban milyen megjelenési formái voltak, s ezt követően azt, hogy ezek mennyiben tekinthetők a különvált zálogjog jogelődeinek.

3. A telekadósság

A magyar magánjogban a nem járulékos (*absztrakt*) zálogjog első megjelenési formája a *telekadósság* volt. A jelzálogjogról szóló 1927. évi

¹¹ Az „absztrakt” szó jelentése: *elvonat, elméleti, gondolati. A valóság összefüggéseivel nem törődő, a szokásos formákat megbontó.*

¹² BODZÁSI Balázs: Javaslat az önálló zálogjog újraszabályozására. Tanulmányok – Polgári Jogi Kodifikáció, 2007/1., 12-26.; forrás: <http://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/bodzasi-balazs-javaslat-az-onallo-zalogjog-ujraszabalyozasara-pjk-20071-12-26-o/142> (a továbbiakban: BODZÁSI II.)

XXXV. törvénycikk (a továbbiakban: Jt.) 81. §-ának definíciója szerint jelzálogjogot akként is lehetett alapítani, hogy az ingatlant személyes követelés nélkül terhelje úgy, hogy a jogosult meghatározott összeg erejéig csak a jelzálogból kereshetett kielégítést¹³. A jelen tanulmány keretei között nem térnek ki a jogintézmény részletes ismertetésére, azonban az absztrakció legfontosabb ismérveinek megemlítése mindenképp szükséges.

A követelés nélkül alapítható (és átruházható) jelzálogjog létrejöttét az 1920-as évek gazdasági körülményei indokolták. Magyarország az I. világháború után területének nagy részét elveszítve, kifosztva nézett szembe az új gazdasági és társadalmi helyzettel, mely nem csak a térség országait, de közvetve az egész világot érintette. Az ország teljesítőképességének újraéledéséhez szükség volt a hitelezési, finanszírozási szektor felélénkülésére. Elegendő mennyiségű tőke nélkül ugyanis sem az ipari, sem a mezőgazdasági termelés nem életképes¹⁴. Invesztálható működő tőkéből pedig az említett korszakban igencsak hiány mutatkozott. Akik viszont hajlandóak voltak tőkéjüket kihelyezni, azok – jellemzően bankok és egyéb hitelintézetek – kellő biztosítékok nyújtása mellett tették meg ezt. Követelményként jelent meg tehát, hogy olyan jogszabályi környezet alakuljon ki, mely kellően elősegíti a működő tőke beáramlását, a finanszírozás megélénkülését és a biztosítékok megfelelő érvényre juttatását. A vázolt gazdasági és politikai helyzet égisze alatt született meg a jelzálogjogról szóló 1927. évi XXXV. törvénycikk (a továbbiakban: Jt.), mely életre hívta a nem járulékos zálogjog magyar megfelelőjét, a telekadósságot¹⁵. A törvény indokolását *Nizsalovszky Endre* alkotta meg, aki szerint a telekadósság olyan ingatlanon létesíthető korlátolt dologi jog volt, amelynél fogva a jogosult meghatározott összeg erejéig – feltéve, hogy a kötelezett neki határidőben nem teljesített – a terhelés tárgyából kielégítést kereshetett.¹⁶

Az absztrakt zálogjog előnyei abban mutatkoznak, hogy az adós és a zálogjogosult között nem jön létre kötelmi jogi jogviszony. Kötelmi jogi értelemben a felek között nem beszélhetünk követelésről. Erre tekintettel nevezte *Szladits Károly* a telekadósságot pusztán dologi adósságnak.¹⁷ Kötelmi jogi adósság nélkül pedig az adós (a telekadósság kötelezettje)

¹³ A meghatározást az I. Zn. lényegében megtartotta, azzal, hogy önálló zálogjogot nem csak ingatlan esetén lehetett alapítani, illetve, hogy a „zálogból” szót „zálogtárgy”-ra változtatta.

¹⁴ Az 1920-as években a szolgáltatási szektor dominanciájáról még nem beszélhetünk.

¹⁵ A telekadósság mintájául a német *Grundschuld* jogintézménye szolgált. A témában lásd bővebben: BALOGH Zsigmond: Az önálló zálogjog alternatívái és a német *Grundschuld*. Magyar Jog 2000., 7. szám, 400-410.

¹⁶ NIZSALOVSKY Endre: A jelzálogjog jogszabályainak magyarázata. Budapest, 1928. (a továbbiakban: NIZSALOVSKY)

¹⁷ SZLADITS Károly: A magyar magánjog vázlata I. rész, Budapest, 1933., (a továbbiakban: SZLADITS) 350.

kizárólag a lekötött zálogtárggyal felel a hitelező felé, míg járulékos zálogjognál a zálogjog elenyészése csak a zálogjogosult zálogtárgyból való kielégítési elsőbbségét szünteti meg. Ha a zálogjogosultnak további követelése marad az adósával szemben, vele szemben kötelmi jogi alapon minden további nélkül érvényesítheti igényét, azzal, hogy az adós vagyonához tartozó további vagyontárgyakra privilegizált kielégítési elsőbbség már nem illeti meg. Dogmatikai értelemben a telekadósság követelés nélküli, önállóan fennálló kielégítési jog volt, mely akár önálló kötelem formájában is létezhetett. Bár a telekadósság mindenfajta követelés nélkül alapítható volt, a gyakorlatban szinte kizárólag biztosítéki céllal, hitelezési elemet tartalmazó jogviszonyokra tekintettel jött létre. *Bodzási Balázs* kiemeli, hogy a járulékoságtól teljes mértékben megfosztott zálogjog lényegileg kielégítési elsőbbség, amely önálló jogtárgyként, főkötelemként lehet a forgalom tárgya. A járulékos zálogjogban is benne rejlő kielégítési jogot elszakítjuk tehát a személyes követeléstől, és ezáltal létrehozunk egy tisztán dologi jogi felelősségi alakzatot, amely kizárólag az adott zálogtárgyra korlátozódik. A szerző felteszi továbbá a kérdést, hogy mi a jelentősége annak, hogy lehetőséget biztosítunk arra, hogy a zálogjog a követeléstől elválva önálló életet éljen?¹⁸ A kérdésre a helyes választ – véleménye szerint – *Szladits Károly* adta meg, mely a következőképpen szól. *A tulajdonos részéről lehetővé válik a zálogtárgyra korlátozott felelősség, minden személyes felelősség kikapcsolásával, a jogosult részére pedig biztosított a zálogjog nagyobb mértékű forgalomképessége, hiszen ez a konstrukció függetleníti a zálogjogot a követeléstől és a belőle eredő kifogásoktól.*¹⁹

A telekadósság a követelés nélkül átruházható volt, és abban az esetben, ha a jelzálogos hitelező hitelintézet volt, a telekadósságról *telekadóslevelet* lehetett kiállítani, mely értékpapírnak minősült.

4. Az önálló zálogjog

4.1. Az önálló zálogjog fogalma és jellemzői

A rendszerváltást követő magyar magánjogban az absztrakt zálogjog az önálló zálogjog megteremtésével éledt újjá²⁰. A törvény eredeti szövege

¹⁸ BODZÁSI Balázs: Az absztrakt zálogjog előzménye a régi magyar magánjogban – A telekadósság és a telekadóslevél. ELTE ÁJK Doktori Iskola, THEMIS, 2006. decemberi szám, (a továbbiakban: BODZÁSI III.) 26.

¹⁹ SZLADITS 351.

²⁰ Megalkotását, pontosabban a magyar polgári jog rendszerébe való visszaemelését hasonló gazdasági és társadalmi okok indokolták, mint amelyek a telekadósság életre hívásához vezettek. Az 1989-90-es rendszerváltást követően Magyarország ismét teljes társadalmat érintő változás küszöbén állt. A piacgazdaságra való áttérés azonban hamar megmutatta, hogy az ország befektethető működőtőke-hiányban szenved. *Lenkovic*

egyébként nem tartalmazta ezt a zálogfajtát, az csupán az első zálogjogi novella révén nyert szabályozást²¹. Az önálló zálogjog minden ízében kivételnek tekinthető a klasszikus járulékos zálogjog alapkonceptiója alól. Az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.) 269. § (1) bekezdése szerint ugyanis zálogjog úgy is alapítható volt, hogy az a zálogtárgyat személyes követelés nélkül terhelje. Az önálló zálogjog *differentia specificája* a törvényi járulékoság hiánya, illetve annak szabad átruházhatósága volt. A járulékos zálogjog, bár önálló jogviszony, léte feltételhez kötött. Ez a feltétel pedig nem más, mint egy alapjogviszony, mely biztosítására a zálogjog alapítható. E feltételhez kötöttség egyébként a különvált zálogjog esetében is megfigyelhető, hiszen klasszikus jelzálogjog alapítása és létrejötte nélkül különvált zálogjog nem létezhetne. S e járulékoság a különvált zálogjog teljes fennállására rányomja a bélyegét. Erről azonban a későbbiek során lesz szó.

Lenkovics Barnabás szerint, ami a klasszikus zálogjogot jellemző összekapcsolódásban előnyös az alapügyletre nézve, ugyanaz hátrányos a zálogjogra nézve. Az alapügyletből eredő jogviták, bonyodalmak, kifogások és ellenkifogások stb. ugyanis kétségessé tehetik a zálogjog biztonsági funkcióját.²² Az önálló zálogjog azonban biztosított követelés nélkül volt alapítható, nem egy szerződést biztosító mellékkötelezettség, hanem az önálló zálogjogból eredő tūrési kötelezettség maga a főkötelezettség. Az önálló zálogjogot alapító szerződésben meg kellett határozni azt az összeget, mely összegnek és járulékeinak erejéig a zálogjogosult kielégítést kereshetett [rég Ptk. 269. § (2) bekezdése]. A kielégítési jog gyakorlása azonban csak és kizárólag a zálogtárgyra magára korlátozódott. Kissé megtévesztő volt a régi Ptk. önálló zálogjogra vonatkozó definíciója, mely azt mondta, hogy a zálogjogosult – zálogjoga alapján – kizárólag a zálogjoggal terhelt zálogtárgyból kereshetett kielégítést a zálogszerződésben meghatározott összeg erejéig. Ha jól belegondolunk, ez a megállapítás a járulékos zálogjogra is igaz volt, hiszen a kielégítési jog megnyílását követően a zálogjogosult a zálogjogát (tehát privilegizált kielégítési jogát) minden más követelést megelőző sorrendben csak és kizárólag a zálogtárgy vonatkozásában gyakorolhatta, és a zálogkötelezett kötelezettsége nem teljesítésre, hanem tūrésre korlátozódott. Ha a zálogjog érvényesítését követően maradt kielégítetlen

---

Barnabás szerint az önálló zálogjog funkciója ugyanaz kellett, hogy legyen, mint anno a telekadósságnak. Ennek megfelelően a mezőgazdaság (és persze általában a magánvállalkozások), továbbá legújabbban (történeti értelemben: ismételt) a lakásépítések és vásárlások hitelezése-finanszírozása (illetve azok biztosítása) volt a szerepe. [LENKOVICS 247.]

²¹ A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény módosításáról szóló 1996. évi XXVI. törvény (a továbbiakban: első zálogjogi novella)

²² LENKOVICS 246.

követelése, akkor azokat a többi zálogjog nélküli hitelezővel azonos megítélés alatt érvényesíthette [vö. régi Ptk. 251. § (1) bekezdése]. Járulékos zálogjognál azonban fogalmi elem a követelés biztosítása, mely a követelés fennállását feltételezte. Ezen a helyzeten az sem változtatott, hogy a régi Ptk. 251. § (2) bekezdése is lehetővé tette a zálogjog alapítását jövőbeli vagy feltételes követelésen. A jövőbeli és feltételes követelés is követelés, mely az önálló zálogjog esetében fogalmilag hiányzik.²³ Önálló zálogjog esetében a zálogjogosultat akkor is megillette a kielégítési jog (azonban kizárólag a lekötött zálogtárgyból), ha a zálogkötelezettet egyébként követelés nem terhelte. *Gárdos Péter* azt írja, hogy az önálló zálogjog dologi jogi értelemben a biztosított követelés fennállására és mértékére tekintet nélkül biztosít kielégítési jogot a zálogjogosultnak. Ennek korlátját a felek közötti esetleges külön megállapodás (*biztosítéki szerződés*) képezi, amely a zálogjogosult kielégítési jogát a biztosított követelésre szorítja.²⁴ A szerződéses járulékoság elméletére visszautalva meg kell azonban jegyezni, hogy a gyakorlatban az önálló zálogjog alapítása feltételezte egy követelés létét, melyre tekintettel jött létre maga a zálogjog is.

A régi Ptk. 269. § (1) bekezdését tehát akképpen kellett értelmezni, hogy függetlenül attól, hogy az önálló zálogjog követelés biztosítékként vagy személyes követelés nélkül jött létre²⁵, a zálogjogosult csak és kizárólag a zálogtárgyból, csak és kizárólag az önálló zálogjogot alapító szerződésben meghatározott összeg (és járulékai) erejéig kereshetett kielégítést. Ez azt jelenti, hogy a zálogjogosultat akkor is megillette a privilegizált kielégítés joga, ha követelése nem is volt a zálogkötelezettel vagy más személlyel szemben. Látni fogjuk, hogy a különvált zálogjog esetében szó sincs erről a hitelezőknek imponáló szabadságról.

Az önálló zálogjog átruházható volt. A zálogkötelezett az önálló zálogjog alapjául szolgáló jogviszonyból eredő jogait és kifogásait csak az önálló zálogjog közvetlen megszerzője vagy ennek olyan jogutódja ellen érvényesíthette, aki az önálló zálogjogot ingyenesen szerezte, vagy a megszerzéskor az annak alapjául szolgáló jogviszonyt ismerte [rég Ptk. 269. § (4) bekezdése]. A régi törvénynek ez a rendelkezése a váltójogból ismert *kifogás-korlátozás* jogintézményére hasonlít leginkább. Az önálló zálogjog a rangsorban azonos vagy hátrább álló zálogjogosultak

²³ Meg kell azonban újfent jegyezni, amit a telekadósság kapcsán már említettünk, hogy az önálló zálogjog alapításához is jellemzően kapcsolódott követelés, mely követelés a törvényi járulékoság hiányában a szerződéses járulékoság alapján kapcsolódott az alapügylethez.

²⁴ A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal (szerk.: VÉKÁS Lajos, a szerkesztő munkatársa: GÁRDOS Péter), Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013. (a továbbiakban: COMPLEX KOMMENTÁR) 417-418.

²⁵ Jellemzően egy követelésre való tekintettel alapították. Lásd: refinanszírozás folyamata.

hozzájárulása nélkül transzformálható volt követelést terhelő zálogjoggá, s viszont. A törvény által nem rendezett kérdésekre a járulékos zálogjogra vonatkozó általános szabályokat kellett alkalmazni.

4.2. Az önálló zálogjog alkalmazásának területei²⁶

Az önálló zálogjog gazdasági jelentősége a jelzálog-hitelezés kiszélesedése során mutatkozott meg. Az ügyfélkapcsolatokat fenntartó klasszikus kereskedelmi és hitelbankok (a továbbiakban: *kereskedelmi bankok*) a lakosságnak és a gazdasági élet szereplőinek (vállalkozásoknak) nyújtott hiteleiket jelzálogbankok, mint szakosított hitelintézetek útján refinanszírozzák.²⁷ Ezt a fajta pénzügyi együttműködést a jelzálog-hitelintézetekről és a jelzáloglevélről szóló 1997. évi XXX. törvény életbe lépése tette lehetővé. A koncepció lényege, hogy a kölcsönt vagy hitelt nyújtó hitelintézet követelését önálló zálogjoggal biztosítja, s a folyósítást és a zálogjog megalapítását követően – ellenszolgáltatás ellenében – az önálló zálogjogot rögtön átruházza egy jelzálogbankra. A kereskedelmi bank így hozzájut az általa kihelyezett pénzösszeghez. Ezt a folyamatot nevezzük *refinanszírozásnak*. Az önálló zálogjog átruházásának jogcíme adásvétel lesz, így a jelzálogbank által teljesített ellenszolgáltatás vételárnak minősül. A kölcsön vagy a hitelszerződés futamideje alatt a kereskedelmi bank és a jelzálogbank folyamatos kapcsolatban állnak egymással, ugyanis az önálló zálogjog visszavásárlása – akárcsak az alapkölcsön törlesztése – részletekben történik. A jelzálogbank az általa kifizetett vételárat refinanszírozási tőketartozásnak tekinti. Az önálló zálogjog vételárával megfinanszírozza a bank hitelügyletét, és ennek biztosítékeként megszerzi az önálló zálogjogot. Ugyanakkor a bankkal megkötö a visszavásárlásra irányuló szerződést is²⁸, azzal, hogy az csak akkor válik újból ténylegesen a zálogjog jogosultjává, ha a teljes visszavásárlási árat megfizette. A bank részletvétellel az adós törlesztő részletéhez igazodóan teljesít. A visszavásárlási ár ütemezése megegyezik a hitelfelvevő tőke visszafizetésének szerződés szerinti ütemezésével.²⁹

²⁶ Az *absztrakt* jelzálogjognak a hitelezésben nyújtott előnyeiről lásd bővebben: BODZÁSI II. 18-21.

²⁷ Jelzálog-hitelintézet pénzkölcsönt nyújt Magyarország, az Európai Unió más tagállama vagy az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes más állam (a továbbiakban: EGT-állam) területén lévő ingatlanon alapított jelzálogjog, ideértve az önálló zálogjogként alapított, valamint a különvált jelzálogjogot is (a továbbiakban együtt: jelzálogjog) fedezete mellett, amelyhez forrásait alapvetően jelzáloglevél kibocsátásával gyűjti. [A jelzálog-hitelintézetekről és a jelzáloglevélről szóló 1997. évi XXX. törvény (a továbbiakban: Jht.) 2. § (2) bekezdése].

²⁸ A konstrukció az értékpapírcsere ismert ún. *repo-ügyletekre* (*sale and repurchase agreement*) hasonlít, az adásvétel tárgya ebben az esetben az önálló zálogjog, nem pedig valamilyen értékpapír (pl. államkötvény).

²⁹ GELLÉN Klára: Az önálló zálogjog alkalmazása a jelzálog-hitelezés gyakorlatában, forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/gellen12.html> (a továbbiakban: GELLÉN)

Ha az adós nem teljesítése vagy egyéb más szerződésszegő magatartása megalapozza a kölcsönszerződés felmondását, abban az esetben a kereskedelmi bank az önálló zálogjogot visszavásárolja, és érvényesíti a zálogjogát³⁰. A jelzálog-hitelintézet a jelzálogjogot csak abban az esetben érvényesítheti az adóssal szemben, ha a kereskedelmi bank a közöttük lévő keretszerződésből fakadó kötelezettségeit nem teljesíti (nem törleszti a refinanszírozási összeget). Ebben az esetben a jelzálog-hitelintézet törvényi engedményesként léphet fel az adóssal szemben [a jelzálog-hitelintézetekről és a jelzáloglevélről szóló 1997. évi XXX. törvény 8. § (6) bekezdése]. Megszerzi tehát az önálló zálogjoga mellé a biztosított kölcsönszerződésből eredő követelést is.³¹

5. A „fiducia-tilalom”

A kodifikációs munkálatok során a jogalkotó célul tűzte ki, hogy az ún. *fiduciárius* biztosítékokat – bizonyos kivételektől eltekintve – számúzi a polgári jog rendszeréből. A *fiducia* a római jog egyik zálogjogi alapintézménye volt. Lényege az, hogy valaki valamilyen dolgot (egy másik személynek) *mancipatio* vagy *in iure cessio* útján átenged azért, hogy pénzkölcsönt kapjon. A római jog szerint a *fiducia* létrehozható volt a hitelezőhöz közel álló személlyel (*fiducia cum amico contracta*), illetve pusztán üzleti hitelezési célból is. Az utóbbi esetet nevezték *fiducia cum creditore contractának*.³² *Fiduciával* megerősített szerződés során az adós a részére biztosított pénzösszeg fejében a zálogtárgy tulajdonjogát a hitelezőre ruházta, aki a kölcsön megfizetését követően köteles volt azt reá visszaruházni. A zálogjognak e legkorábbi fajtája azonban leginkább a hitelező érdekeit szolgálta. Az adós, ha a tartozását kifizette, és a hitelező a dolgot nem akarta visszaadni (megtehetette, mert tulajdonába került), csak kártérítésre perelhetett.³³ Ebben a helyzetben a zálogkötelezett legfeljebb a zálogtárgy értékét szerezhette vissza, annak tulajdonjától véglegesen elesett.

A fiduciárius hitelbiztosítékokat (biztosítéki célú tulajdonátruházás, biztosítéki célú engedmény, biztosítéki célú vételi jog) a bírói gyakorlat helyénvalónak, az új Polgári Törvénykönyv kodifikációs szerkesztő

³⁰ Az önálló zálogjog érvényesítése az önálló zálogszerződés felmondásához volt kötve (vö. régi Ptk. 269. § (2) bekezdése).

³¹ Az önálló zálogjognak a jelzálog-hitelezés rendszerében betöltött szerepéről lásd bővebben: GELLÉN, valamint PAPP Mónika: A jelzáloglevélen alapuló finanszírozás helyzete Magyarországon pénzügyi stabilitási szempontból. Magyar Nemzeti Bank Tanulmányok, Budapest 2005.

³² POZSONYI Norbert: A *fiducia cum creditore* a klasszikus korszak szerződési gyakorlatában, Szegedi Közjegyzői Közlöny, 2013.10.27., Karcagi Nyomda Kft. 42. (POZSONYI).

³³ MOLNÁR Imre – JAKAB Éva: Római Jog. Generál Nyomda Kft., Szeged 2004. 235.

bizottsága viszont ördögtől valónak minősítette.³⁴ A Ptk. 6:99. §-ához fűzött indokolás szerint semmis az a szerződés, amely – pénzkövetelés biztosítása céljából – tulajdonjog, más jog vagy követelés átruházására vagy vételi jog alapítására irányul.³⁵ A kódex tehát a szerződési jog körében, az érvénytelenség (semmisség) egyik okaként szabályozza a pénzkövetelés biztosítására szolgáló tulajdonjog vagy más jog és követelés átruházásával járó biztosítéki megállapodásokat. Teszi ezt azért, mert ezekben az ügyletekben a hitelező és az adós érdekvédelmi egyensúlya felbomlik, s a hitelező irányába billen el. A jogosult követelése biztosítékul tulajdonjogot szerez, illetve szerezhet, mely során az adós rovására indokolatlanul több joghoz jut, illetve juthat, mint ami a követelése biztosításához valóban szükséges lenne³⁶. Ezeket a megállapodásokat továbbá egyfajta kettősség is jellemzi. A biztosítéki célú tulajdonátruházást követően a forgalom biztonsága is csorbát szenvedhet. A hitelező ugyanis külső jogviszonyaiban (*dologi jogilag*) látszólag több joggal rendelkezik, mint ami egyébként az adóssal szembeni belső viszonyban (*kötelmi jogilag*) megilleti. Külön problémaként jelentkezhet a hitelező fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzete, ugyanis az átruházott vagyontárgy – mint tulajdonjog tárgya – a végrehajtási, illetve felszámolási vagyon részét fogja képezni. Láthatjuk, hogy a szerződésszerűen teljesítő adós könnyen kerülhet olyan helyzetbe, hogy a biztosítéki céllal ideiglenesen átruházott vagyontárgy tulajdonjogát végérvényesen elveszíti. Ezen visszasságok elkerülése és az adósok érdekeinek érvényre juttatása érdekében a zálogjog vált a hitelbiztosítékok alapvető mintájává, ugyanis – ahogyan arra a kódex indokolása is utal – kiegyensúlyozott zálogjogi szabályozás mellett az említett ún. *kerülő megoldások* jogi elismerése nem indokolt.³⁷

Meg kell azonban jegyezni, hogy a kódex nem vetette el teljesen a biztosítéki célú tulajdon- és jogátruházással járó megállapodások alkalmazhatóságát. Ahogyan a zálogjog járulékosága, úgy a *fiducia* generális tilalma alól is léteznek kivételek hatályos jogunkban. A tulajdonjog-fenntartással történő adásvétel [Ptk. 6: 216. §] mellett Ptk.-

³⁴ ANKA Tibor: A zálogjog az új Polgári Törvénykönyvben. Közjegyzők Közlönye 2014. 1. szám, Akadémia Kiadó Nonprofit Kft. 2014. 34. (a továbbiakban: ANKA)

³⁵ A semmisségi ok alól kivételt jelentenek az Európai Parlament és a Tanács 2002. június 6-i 2002/47/EK irányelvében (*Pénzügyi Biztosítéki Irányelv*) meghatározott megállapodások.

³⁶ A feltételes mód használatát azért tartottam indokoltnak, mert például opciós (vételi) jog esetén a vagyontárgy tulajdonjogának megszerzése csupán lehetőség, ha úgy tetszik: opció. A vételi jog jogosultja nem köteles, csak jogosult opciós jogát gyakorolni. A kodifikációs bizottság által elítélt többletjoghoz való jutás tehát bizonyos biztosítéki megállapodásoknál csupán lehetőség volt, nem pedig tény, ami lényeges különbség.

³⁷ Ezzel ellentétes álláspontra helyezkedik *Harmathy Attila*, amikor azt írja, hogy *a megváltozott gazdasági és társadalmi körülmények között a járulékoság elvének kizárólagosságát az eredeti formában már nem indokolt fenntartani*. [HARMATHY Attila: A szerződést biztosító mellékkötelezettségek. In: PETRIK Ferenc (szerk.): Polgári Jog – Kommentár a gyakorlat számára (Budapest, HVG-ORAC 2009.) 441.].

beli szabályozást nyert a gazdasági életben különös jelentőséggel bíró lízing [Ptk. 6: 409. §] és faktoring [Ptk. 6: 405] ügylet is. *Bánkúti Ágnes fiduciárius* jogintézményként kezeli a pénzen vagy értékpapíron, mint helyettesíthető dolognak minősülő „rendhagyó letéti tárgyakon” kézizálog módjára alapított óvadékot (5: 95. §, 5: 106. §, 5: 138. § és 6: 367. §), ideértve a Ptk. 5: 95. § (1) bekezdésének d) pontja és a (4) bekezdésének felhatalmazása alapján más jogszabályokban meghatározott vagyontárgyakon alapított óvadékot is [a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól 2007. évi CXXXVIII. törvény (Bszt.) 57. § (7) és (8) bekezdései alapján, a pénzügyi eszközön alapítható óvadékot].³⁸ A kódex 6:99. §-ában megfogalmazott általános tilalom alól maga a törvény mentesíti továbbá az Európai Parlament és a Tanács 2002. június 6-i 2002/47/EK irányelvében (a továbbiakban: Pénzügyi Biztosítéki Irányelv) meghatározott megállapodásokat. Ezen szerződéses viszonyok azonban csak meghatározott alanyok között jöhetnek létre³⁹. Végül meg kell említeni a bizalmi vagyonkezelés [Ptk. 6: 310. §] intézményét, melyet önállóan nevesített szerződésként kodifikáltak⁴⁰.

6. A különvált zálogjog

6.1. A különvált zálogjog fogalma

A különvált zálogjog lényege, hogy egy eredetileg jelzálogjogként alapított zálogjog átmeneti időre elválik a biztosított követeléstől annak érdekében, hogy egy másik követelést biztosítson.⁴¹ A zálogjog egyik jellegadó ismérve a járulékoság, melyet a Ptk. fogalmi elemmé tett⁴². A zálogjog tehát minden esetben függ a biztosított követeléstől, s osztja annak jogi sorsát. Ez egyaránt igaz a kézizálogjogra, a jelzálogjogra és az óvadékra is. A régi Ptk. a korábbi magánjogi hagyományoknak megfelelően – elsősorban a német és osztrák jogi kultúra hatására – szabályozta a

³⁸ BÁNKÚTI Ágnes: A *fiduciárius* biztosítékok tilalma alóli kivételek az új Ptk.-ban, különös tekintettel a Pénzügyi Biztosítéki Irányelv esetköreire. *Gazdaság és Jog* 2014. október 10. szám, 9. (BÁNKÚTI)

³⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2002. június 6-i 2002/47/EK irányelve (*Pénzügyi Biztosítéki Irányelv*) 1. cikkének (2) bekezdése.

⁴⁰ Figyelemre méltó a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXII. törvény (a továbbiakban: Hpt.) 266. §-ában foglalt szabály. A törvény ugyanis azt mondja, hogy semmis a fogyasztóval kötött, a vételi jog biztosítéki célú kikötésére vonatkozó szerződés, ha a vételi jog a kötelezett által lakott lakóingatlanra vonatkozik. Ez azonban arra enged következtetni, hogy a nem fogyasztónak minősülő személyekkel kötött opciós joggal biztosított ilyen megállapodások megengedettek. A Hpt. ugyanis a *lex specialis* viszonyában áll a Ptk.-val, és a *lex specialis derogat legi generali* elv érvényesül hatályos jogunkban.

⁴¹ BODZÁSI I. 711.

⁴² BODZÁSI I. 711.

zálogjog nem járulékos formáját. Az önálló zálogjog jogintézményéről korábban részletesen volt szó.

A kodifikációs munkálatok során nagy vitát váltott ki az az álláspont, mely szerint az önálló zálogjog fenntartása nem indokolt, így annak szabályozását a Ptk. mellőzné. A törvényhez fűzött indokolás szerint a dologi jogi önállóság és a szerződéses járulékoság kettőssége miatt az önálló zálogjog ellentétes a törvénynek azzal a jogpolitikai céljával, amely a *fiduciárius* biztosítékok alkalmazását – a belőlük fakadó jogbizonytalanság elkerülése érdekében – vissza kívánja szorítani.⁴³ A jogi irodalomban *Bodzási Balázs* bizonyította, hogy az önálló zálogjog nem *fiduciárius* hitelbiztosíték, de nem hittek neki.⁴⁴ A jogalkotó a nem járulékos zálogjog legnagyobb veszélyének a kétszeri kielégítés (teljesítés) lehetőségét tartotta. Önálló zálogjog és telekadósság esetében bizonyos helyzetekben ez valóban előfordulhatott. Különvált zálogjog esetén e félelem már nem tűnik azonban reálisnak. Rögzíti végül a törvény indokolása, hogy a kodifikációs munka során nem láttak olyan nemzetgazdasági szempontból is jelentős finanszírozási formát, mely kifejezetten igényelné az absztrakt jelzálogjog fenntartását. Ha a korábban említésre került nemzetgazdasági szempontból is jelentősnek mondható jelzálog-hitelezés rendszerére gondolunk, akkor az előbbi megállapítása is vitathatónak mondható.

6.2. A különvált zálogjog létrejötte

A második zálogjogi novella⁴⁵ óta azonban az önálló zálogjog olyan népszerűsége tett szert – leginkább a kereskedelmi bankok és jelzálog-hitelintézetek körében –, hogy a zálogjog nem járulékos formájának szabályozását nem lehetett figyelmen kívül hagyni a Ptk. megalkotása során⁴⁶. Ennek következtében a jogalkotó egy köztes („*hibrid*”) megoldást vélt alkalmazhatónak. Az önálló zálogjogot a korábbi formájában eltörölte, és helyette megalkotta a különvált zálogjogot. A jogalkotó úgy vélte, s ezen álláspontját a kódex indokolásában ki is fejtette, hogy a különvált zálogjog alkalmas lehet arra, hogy a kereskedelmi bankok és jelzálog-hitelintézetek a megváltozott környezetben is a korábbi gyakorlatnak megfelelően folytathatják finanszírozási és refinanszírozási

⁴³ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény indokolása (a továbbiakban: INDOKOLÁS)

⁴⁴ ANKA 34.

⁴⁵ A zálogjoggal kapcsolatos törvényi szabályozás módosításáról szóló 2000. évi CXXXVII. törvény (a továbbiakban: második zálogjogi novella)

⁴⁶ Bodzási Balázs még egy területet említ, ahol az önálló zálogjog alkalmazása elterjedté vált, és ez a zálogházi hitelezés (BODZÁSI II. 12.)

tevékenységüket⁴⁷. Ebből a megállapításból azt a következtetést lehet levonni, hogy a különvált zálogjog legalább annyira – de legalábbis nem kevésbé – alkalmas finanszírozási és refinanszírozási hitelügyletekből eredő követelések biztosítására. *Gárdos Péter* a különvált zálogjog mellett megemlíti egyébként az *alzalogjog* [Ptk. 5:140. §] jogintézményét is, mely alkalmas a jelzálog-hitelintézetek refinanszírozási tevékenységének biztosítására.⁴⁸

6.2.1. A különvált zálogjog keletkezése

Ha a zálogjogot említjük, a jogi gondolkodás (*dogmatika*) hozzászokott ahhoz, hogy a zálogjog keletkezése kapcsán alapításról beszélünk. Így van ez a járulékos zálogjogoknál, és így volt ez az önálló zálogjog esetében is. E helyütt meg kell azonban jegyezni, hogy a Ptk. akorábbi koncepcióhoz képest a zálogjog keletkezése kapcsán annak megalapítását és létrejöttét két külön szakasznak tekinti [vö. Ptk. 5: 87. §, illetve 5:88. §]. Kijelenthetjük, hogy az alapítás a zálogjog keletkezésének első szakaszává lépett vissza. A zálogjog megalapításához ugyanis a zálogszerződés megkötésén kívül a jelzálogjog megfelelő nyilvántartásba való bejegyzése, kézizálogjog esetén pedig a zálogtárgy birtokának átruházása szükséges. A nyilvántartási bejegyzés és a birtokátruházás teremti meg a zálogjog publicitását. A megalapított zálogjog azonban még nem elegendő ahhoz, hogy a zálogjog a legfontosabb joghatását kifejtse, azaz dologi hatállyal bírjon. A zálogjog csak akkor jön létre, ha a zálogkötelezett a zálogtárgy felett rendelkezési joggal bír. Megjegyzendő, hogy az esetek nagy többségében e két szakasz továbbra sem fog elválni egymástól, azaz a megalapítással a zálogjog létre is fog jönni. Kérdéses azonban, hogy indokolt volt-e zálogjog keletkezését ily módon megbonyolítani, mely dogmatikai kérdés a jövőben jogvitákhoz vezethet.⁴⁹

Visszatérve a különvált zálogjogra, hangsúlyozni kell, hogy a különvált zálogjog nem alapítással, hanem *átruházással* keletkezik. Ezt támasztja alá a Ptk. 5:100. § (1) bekezdésének első mondata, amikor kimondja, hogy a jelzálogjog jogosultja – szerződéssel, tartozásának biztosítékául – a biztosított követelés nélkül is átruházhatja a zálogjogot a vele szembeni

⁴⁷ Bodzási Balázs akképpen foglalt állást, hogy a különvált zálogjog a jelenlegi keretek között nem képes átvenni az önálló zálogjog szerepét, azonban *expressis verbis* nem mondta ki, hogy a különvált zálogjog alkalmatlan lenne a jelzálog-hitelintézetek refinanszírozási tevékenységének megfelelő kiszolgálására. [lásd BODZÁSI I. 718.]

⁴⁸ COMPLEX KOMMENTÁR 439.

⁴⁹ Bodzási Balázs előadása a Budapesti Közjegyzői Kamara szervezésében, Közjegyzők Háza, Budapest, 2014. (*a szerző kézirat*)

követelés jogosultjára. A törvény szövege e helyütt talán nem a legszerencsésebben lett megfogalmazva. Azt mondja ugyanis, hogy a zálogjog szerződéssel a tartozás biztosítékául ruházható át. Dogmatikai értelemben azonban a tartozás kifejezés lejárt esedékességű követelést jelent. A biztosított szerződés kötelezettje, egészen addig, amíg nem keletkezik teljesítési kötelezettsége, azaz a szolgáltatás – aminek teljesítésére kötelezettséget vállalt –, nem vált esedékessé, a szó szoros értelmében véve nem tartozik. A tartozás kifejezés – értelmezésünkben – esedékes követelést takar. Nyilvánvaló azonban, hogy a zálogjog átruházására még az előtt sor kerülhet, hogy a zálogjogosult a különvált zálogjog jogosultjával szembeni jogviszonyban teljesítésre lenne kötelezett. Szerencsésebb lett volna tehát a tartozás szó helyett a követelés kifejezést használni, annál is inkább, mert a bekezdés végén már a jogalkotó a követelés szót használja. Ezáltal megteremthető lenne a koherencia a mondaton belül, és elkerülhetőek lennének az esetleges jövőbeni értelmezési nehézségek és abból adódó problémák.

6.2.2. A zálogjog átruházása⁵⁰

Az önálló zálogjogi szabályokhoz képest az átruházás jogcíme nem adásvétel, hanem biztosítéknyújtás lesz.⁵¹ Ha visszatekintünk a korábbi szabályozásra, akkor láthatjuk, hogy az önálló zálogjog is alapítással jött létre⁵². A jelzálogjogról szóló 1927. évi XXXV. törvénycikk (a továbbiakban: Jt.) 81. §-a is a telekadósság alapításáról beszélt. *Bodzási Balázs* azt írja, hogy az ingatlan tulajdonosa, ha pénzt vett fel egy banktól, ennek fedezetéül *engedett telekadósságot* az ingatlanán, másnemű felelősséget azonban nem vállalt.⁵³ A szerző itt nyilván tudatosan az „enged” szót használta, azonban véleményem szerint megállapítható, hogy ez esetben is a törvénycikk terminológiájának megfelelő alapítást értette alatta.

Levonható tehát a következtetés, hogy a különvált zálogjog a magyar magánjog történetének első olyan nem-járulékos jellegű zálogfajtája,

⁵⁰ Ki kell emelni, hogy az átruházás és az átszállás fogalmak nem azonosak. Zálogjogot – önmagában - átruházni kizárólag különvált zálogjog esetében lehet. Az átruházás tehát a zálogjognak jogügyleti úton történő átszállása. A követelés átruházása során a zálogjog *átszáll* a követelést megszerzőre [lásd Ptk. 5:99. § (1) bekezdése]. Kivételes esetben a Ptk. lehetőséget ad a zálogjognak a követelés nélküli *átszállására*, mely esetben a zálogjog megtérítési igényt fog biztosítani [Ptk. 5:142. § (2) bekezdése]. Az átszállás tehát mindig *ex lege* következik be, míg az átruházáshoz jogügylet kell. A zálogjog a követelés nélküli jogügyleti úton történő átruházásának egyetlen esete tehát a különvált zálogjog létrehozása.

⁵¹ INDOKOLÁS

⁵² 1959. évi IV. törvény (régi Ptk.) 269. § (1) bekezdése: Zálogjog úgy is alapítható, hogy az a zálogtárgyat személyes követelés nélkül terhelje.

⁵³ BODZÁSI III.

mely alapítás helyett átruházással keletkezik. A teljes precizitás kedvéért két tekintetben is pontosítanám az előbbi megállapítást. A különvált zálogjog valójában nem önálló zálogfajta. A Ptk. koncepciója ugyanis nem kívánt állást foglalni abban az alapvetően elméleti jellegű kérdésben, hogy hány zálogfajta létezik; e helyett a Ptk. a zálogjog egységét hangsúlyozza.⁵⁴ Másrészt azért tartottam fontosnak hangsúlyozni, hogy nem járulékos jellegű zálogjog, mert valójában a különvált zálogjog nem tekinthető tisztán *absztrakt* zálogjognak. Ha figyelmembe vesszük a telekadósság és az önálló zálogjog ismérveit, akkor ezen megállapítás érthető.

Az önálló zálogjog átruházása lényegében korlátoktól mentes volt. A zálogjogosult az önálló zálogjogot bárkire átruházhatta, sőt annak megszerzője szintén tovább ruháztatta azt⁵⁵. Az önálló zálogjog tehát teljes mértékben forgalomképes vagyoni értékkel bíró dologi jog volt. Ezzel szemben a különvált zálogjog átruházásának a lehetőségét a Ptk. igencsak szűkre szabta. A jelzálogjog jogosultja zálogjogát kizárólag a vele szemben álló követelés jogosultjára, azaz a saját hitelezőjére és csak az adott követelés biztosítása céljából ruházhatja át. A törvény a zálogjog követelés nélküli átruházását a továbbiakban nem teszi lehetővé. Ezt juttatja kifejezésre az 5:100 § (5) bekezdésének utolsó mondata, mely szerint a különvált zálogjogot egyébként csak a különvált zálogjoggal biztosított követeléssel együtt lehet átruházni. A Ptk. tehát az önálló zálogjog egyik jellegadó ismervét, a forgalomképességet a különvált zálogjog megalkotásával megszüntette, ezáltal a nem járulékos zálogjog egyik legnagyobb előnyét el is vesztette.

Vizsgáljuk meg kötelmi jogi szempontból azt a helyzetet, amikor olyan személyek kötnek jelzálogjog átruházására irányuló szerződést, akik között nem áll fenn hitelezési típusú (alap) jogviszony. Egyszerűbben fogalmazva: a különvált zálogjog jogosultja nem a zálogjogosult hitelezője. A Ptk. 6:95. § azt mondja, hogy semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz (*tilos szerződés*). Egyértelmű tehát, hogy a Ptk. 5:100. § (5) bekezdésében foglalt átruházási korlátba ütköző szerződés *semmis*, arra jogot alapítani nem lehet. Ilyen esetekben a zálogjog különválásáról nem beszélhetünk, a kódex által engedett keretek közötti biztosítéki cél nélkül történő jelzálogjog átruházása tilos szerződésnek minősül, így rá az érvénytelenség jogkövetkezményei megfelelően alkalmazandóak.

⁵⁴ COMPLEX KOMMENTÁR 417.

⁵⁵ Az átruházhatóság joghatásának „korlátját” egyedül a régi Ptk. 269. § (3) bekezdésében megfogalmazott érvényesíthetőségi korlát jelentette.

Az átruházás módja a zálogjogosult és a különvált zálogjog jogosultja közötti zálogjog átruházására irányuló megállapodás megkötése, melynek jogcíme biztosítéknyújtás. Bár egyértelműnek tűnik, de szükséges hangsúlyozni, hogy ez a szerződés nem zálogszerződés. A felek ügyleti akarata nem zálogjog alapítására irányul, hanem egy már meglévő zálogjog követelés nélküli átruházására. Az átruházó szerződésre tehát a Ptk. 5:89. §-ában foglalt rendelkezések nem alkalmazhatóak. A felek között tisztán kötelmi jogi megállapodás (szerződés) jön tehát létre, melyre a Ptk. Kötelmi Jogi Könyvének szabályai megfelelően alkalmazandóak. Tekintettel arra azonban, hogy a törvény ilyen szerződéstípust külön nem nevesít, így elsősorban a kötelmekre vonatkozó közös szabályok és a szerződések általános szabályainak az alkalmazása jöhet szóba.

Különvált zálogjog esetén tehát a keletkezésének folyamata a következő: az alapul fekvő követelés tekintetében a jelzálogjogot meg kell alapítani, s ha ez az alapítással még nem jött létre, a jelzálogjognak létre kell jönnie. Ennek a jelzálogjognak a keletkezésére a Ptk. 5:87.-5:88. §§-aiban foglalt rendelkezések az irányadóak. Az így létrejött jelzálogjog pedig a Ptk. 5: 100. § (1) bekezdése alapján szerződéssel – az ott meghatározott keretek között – *átruházható*.

6.2.3. A különvált zálogjog tárgya

A kódex szerint különvált zálogjog kizárólag jelzálogként jöhet létre. A Ptk. indokolása azonban némileg ellentétben áll a törvény szövegével a különvált zálogjog tárgyát illetően. Az indokolás ugyanis azt mondja, hogy a törvény a zálogjog járulékosága alól szűk körű kivételt tesz annak lehetővé tételével, hogy a zálogjogosult, a vele szembeni követelés biztosítékául átruházhassa az ingatlanon alapított jelzálogjogot⁵⁶. A törvény azonban az 5:100 § (1) bekezdésében mindössze *jelzálogjogról* beszél. Nem szűkíthető le tehát a különvált zálogjog alkalmazása kizárólag olyan zálogjogokra, ahol a zálogtárgy ingatlan. Jelzálogjog követeléstől való különválására tehát, vagyis különvált zálogjog keletkezésére ingó dolgok, jogok, illetve követelések tekintetében is sor kerülhet. Ezt támasztja alá a hitelbiztosítéki nyilvántartásról szóló 2013. évi CCXXI. törvény 24. § (3) bekezdésében foglalt utaló szabály, mely szerint felek személyében bekövetkezett változásokra vonatkozó rendelkezések megfelelően alkalmazandóak abban az esetben is, ha a különvált zálogjog

⁵⁶ A pontos kifejezés valójában az lenne, hogy „a törvény a zálogjog követelés nélküli átruházhatóságának főszabálya alól...”

jogosultját kell a nyilvántartásban feltüntetni. A Ptk. 5:93. § (1) bekezdésének b) pontja pedig kimondja, hogy a jelzálogjogot ingó dolog, valamint jog és követelés esetén a hitelbiztosítéki nyilvántartásba kell bejegyezni. Ez alól nyilvánvaló kivételként jelentkeznek a lajstromozott ingó vagyontárgyak, melyek esetén a jelzálogjog nyilvánosságát a megfelelő nyilvántartásba való bejegyzés teremti meg [Ptk. 5:93. § (2) bekezdése].

6.3. A különvált zálogjog konstrukciója

A különvált zálogjog működésének és lényegének megértéséhez szükséges tisztázni a konstrukciót alkotó jogviszonyokat. A különvált zálogjognak három résztvevője van. A zálogjogosult, a zálogkötelezett és a különvált zálogjog jogosultja. Ezen kívül két követelés és egy jelzálogjog határozza meg a jogintézményt.

Nézzük, milyen jogviszonyok vannak akkor, amikor még a különvált zálogjog jogosultja nem része a konstrukciónak, azaz amikor még nem vált a zálogjogosult hitelezőjévé. Ekkor a zálogjogosult és a zálogkötelezett között fennáll az alapjogviszony (általában hitel- vagy kölcsönszerződés), illetve az abból eredő követeléseket biztosító jelzálogjog. A jelzálogjog különválása után annyiban változik a helyzet, hogy egy új követelés keletkezik, a jelzálogjog pedig pozíciót vált. Az új követelés a zálogjogosult – ezúttal – mint kölcsönt felvevő és a különvált zálogjog jogosultja, mint hitelező között keletkezik. A zálogjog pedig átszáll a különvált zálogjog jogosultjára, és az átszállás pillanatától kezdve már az új követelést is biztosítani fogja⁵⁷. Fontos azonban kiemelni, hogy az átszállt zálogjog továbbra is az eredeti követelés mértékéhez igazodik, csupán az elválás ideje alatt egy másik követelés megtérülését is biztosítja, továbbá a különvált zálogjog jogosultja is csak az eredeti követelést biztosító zálogjogot érvényesítheti a zálogkötelezettel szemben. Ezzel egyezően foglal állást *Gárdos Péter*, amikor kiemeli, hogy a zálogjog átruházása a zálogkötelezett jogi helyzetében nem eredményez lényegi változást, az eredeti zálogjog tartalma a különválással nem változik, a zálogkötelezettel szemben a különvált zálogjog alapján is csupán az eredeti biztosított követelés érvényesíthető, és a zálogjog továbbra is annak a követelésnek a mindenkori terjedelméhez igazodik, amelynek

---

⁵⁷ A különvált zálogjog azáltal szolgál az átruházás okát adó követelés biztosítékául, hogy – miközben a zálogjog érvényesítése az eredeti biztosított követelés megtérülését eredményezi – az érvényesítésből befolyó bevétel a zálogjogot átruházással megszerző személy követelésének kielégítésére is szolgál. [COMPLEX KOMMENTÁR 440.]

biztosítására megalapították.⁵⁸ A Ptk. 5:126. § (2) bekezdése azonban azt is kimondja, hogy a különvált zálogjog jogosultja csak az alapjogviszonyból fakadó igény esedékessé válását követően érvényesítheti a zálogjogot. Ha tehát az ő követelése, mely a zálogjogosulttal szemben áll fenn, hamarabb válik esedékessé, mint az alapjogviszonyból eredő követelés, abban az esetben nem kereshet kielégítést a zálogtárgyból. Ebben a tekintetben tehát ugyanúgy járulékos, mintha klasszikus zálogjogról lenne szó.

ÁBRA 1. Az alábbi ábra röviden szemlélteti, hogy a különvált zálogjog rendszerében a különválás előtt, illetve alatt, hogyan viszonyulnak egymáshoz a követelések és a zálogjogok. A vékony vonalak a fennálló követeléseket, illetve zálogjogot szemléltetik.

1. Követelések

1/a A különvált zálogjog létrejötte előtt

1/b A különvált zálogjog létrejötte után

2. Zálogjog

2/a A különvált zálogjog létrejötte előtt

2/b A különvált zálogjog létrejötte után

⁵⁸ COMPLEX KOMMENTÁR 440.

6.4. A felek jogai és kötelezettségei

6.4.1. Jogok és kötelezettségek a különválás ideje alatt

A Ptk. a zálogjog különválása alatti időszakban is rendezi a felek jogait és kötelezettségeit. A különvált zálogjog alapján a zálogjogosult jogai a zálogjog megszerzőjét illetik [Ptk. 5:100. § (1) bekezdésének utolsó mondata]. A törvény megfogalmazásából *a contrario* tehát két dolog következik. Egyrészt a zálogjogosult e különválás ideje alatt nem gyakorolhatja a zálogszerződésből eredő jogait, másrészt a különvált zálogjog jogosultját nem terhelik a zálogjogosult kötelezettségei. Kettéválik tehát a jogviszony, hiszen a kötelezettségek továbbra is a zálogjogosultat terhelik, míg a jogosultságok gyakorlására a különvált zálogjog jogosultja lesz *ex lege* felhatalmazva. A feleket illető jogosultságokat és az őket terhelő kötelezettségeket a zálogszerződés és a Ptk. együttesen határozza meg. A zálogszerződésre vonatkozó szabályok nem teljes egészében *kógens* jellegűek, így a felek kiköthetnek olyan feltételeket is, melyeket a törvény kifejezetten nem rendez. E szerződéses kikötések azonban nem ellenkezhetnek a zálogszerződésnek, illetve magának a zálogjognak a lényegével.⁵⁹ Meg kell azonban jegyezni, hogy a Ptk.-nak a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályai kellően kimerítően szabályozzák a jogviszonyt, így további rendelkezéseknek a zálogszerződésbe való felvétele csak különösen speciális esetben indokolt.

A zálogjogosult kötelezettségeire nem térnék ki, tekintettel arra, hogy témánk szempontjából különösebb relevanciával nem bír. A jogosultságok körében azonban meg kell említeni azokat az eseteket, melyek során a különvált zálogjog jogosultja a zálogjogosult helyett és nevében felléphet.

6.4.1.1. Egyes jogosultságok

A jogviszony fennállása alatt indokolt kettéválasztani a zálogjogosult azon jogait, melyek a kielégítési jog megnyílása előtt illetik meg, illetve azokat, melyeknek alapján a kielégítési jogát gyakorolhatja. A kódex 5:109 § - 5:111 §-ai rendezik zálogjogosultnak a kielégítési jog megnyílása előtti jogait. Ismét hangsúlyozni kell azonban, hogy a zálogszerződés ettől szélesebb katalógusát is meghatározhatja a zálogjogosultat illető jogoknak.

A Ptk. 5:109. § (1) bekezdése szerint a zálogjogosult a zálogtárgy állagát és használatát ellenőrizheti. Ha a zálogkötelezett vagy harmadik

⁵⁹ A dispozitivitás és a kógenca elhatárolása kapcsán *Fuglinszky Ádám* a jogintézmény „esszenciájáról”, mint rendező elvről beszélt. (Előadás-sorozat a Budapesti Közjegyzői Kamara szervezésében, Igazságügyi Akadémia, 2014. (a szerző kézírata)

személy a zálogtárgy épségét veszélyezteti, a zálogjogosult gyakorolhatja a károsodás veszélye esetén a veszélyeztetettet megillető jogokat. A Ptk. 5:109. § (2) bekezdése tehát felhatalmazza a zálogjogosultat – különvált zálogjog esetén a különvált zálogjog jogosultját –, hogy a zálogtárgy állagának (értékének) megóvása érdekében a fenyegető behatás előidézője ellen fellépjen. Ez azonban célhoz kötött lehetőség a jogosultság gyakorlására. A zálogjogosult – különvált zálogjog esetén a különvált zálogjog jogosultja – kizárólag akkor léphet fel, ha az adott veszély a zálogtárgy olyan mértékű értékcsökkenését okozhatja, mely a biztosított követelés kielégítését veszélyezteti. Ha tehát például a zálogtárgy értéke egymillió forint, a biztosított követelés összege százezer forint, és a szóban forgó behatás a zálogtárgy értékének 20 %-os értékcsökkenésével fenyeget, abban az esetben a zálogjogosult nem gyakorolhatja a jelzálogfedezet védelmében biztosított jogait, hiszen az értékcsökkenés a követelés kielégítését nem veszélyezteti.⁶⁰ Ki kell emelni azonban, hogy a különvált zálogjog jogosultja e jogok gyakorlására kizárólag az eredeti követelés biztosítására tekintettel jogosult, figyelembe véve, hogy a reá átruházott zálogjog az eredeti követelést biztosítja, s annak mértékéhez igazodik (*járulékosság*). Ezt a megállapítást juttatja kifejezésre a Ptk. 5:100. § (4) bekezdése, mely szerint a különvált zálogjog jogosultja a zálogjogból folyó jogait úgy köteles gyakorolni, hogy ne veszélyeztesse az eredeti biztosított követelés megtérülését. Ez nyilvánvaló érdeke a különvált zálogjog jogosultjának is, hiszen az ő követelésének a megtérülését is – ha közvetett módon is – de az eredeti követelés megtérülése biztosítja.

A különvált zálogjog jogosultjának érdeke is, hogy az alapjogviszonyból eredő igények a lehető legnagyobb mértékben megtérüljenek. Ezért telepítette e jogok gyakorlását a jogalkotó a zálogjog megszerzőjéhez. Jogosultságok megfelelő gyakorlására azonban csak akkor kerülhet sor, ha az adott jog jogosultja kellően tisztában van azok tartalmával. Kívánatos lenne, ha a Ptk. kimondaná, hogy a jelzálogjog átruházása során a zálogjogosult köteles a különvált zálogjog jogosultjának a rendelkezésére bocsátani azokat az okiratokat, melyek alapján a zálogjogosultat megillető

---

⁶⁰ Lehetségesnek tartjuk azonban, hogy a felek a zálogszerződésben ettől eltérően, aképpen állapodjanak meg, hogy a zálogtárgy értékének bármilyen mértékű csökkenése megalapozhatja a zálogjogosultnak a Ptk. 5:109. § (2) bekezdésében biztosított jogai gyakorlását. Természetesen ilyen szerződéses kikötés esetén vizsgálni kell, hogy az ne irányuljon jogszabály megkerülésére, vagy egyébként ne legyen polgári jogi értelemben tisztességtelen. Abban az esetben, ha a zálogjogosult hitelező tudván tudja, hogy az adós nem tud majd teljesíteni, és azért ragaszkodik ilyen szerződéses kikötésnek a zálogszerződésbe való felvételéhez, mert az eredeti szándéka a zálogtárgy tulajdonjogának megszerzésére [lásd Ptk. 5:127. § (1) bekezdés b) pontja] irányul, akkor ez adott esetben megalapozhatja a szerződéses kikötés érvénytelenségét. Véleményem szerint érvénytelen lesz az ilyen szerződéses kikötés, ugyanis a zálogjog jogintézményének lényege követelések biztosítására, és nem vagyontárgyak tulajdonjogának megszerzésére irányul.

jogok megfelelően gyakorolhatóak. Ez a dokumentum elsősorban nyilvánvalóan a zálogszerződés lenne. A zálogjogosult e kötelezettségének úgy tehet például eleget, ha a zálogjog átruházására irányuló szerződés megkötése során a szükséges dokumentumokat (*a zálogszerződést*) az átruházó szerződés mellékleteként a különvált zálogjog jogosultja számára átadja. A javasolt eljárás mindkét fél jogi érdekét egyaránt szolgálja, ugyanakkor megfelel a Ptk. 6:62. §-ában megkívánt együttműködési és tájékoztatási kötelezettség teljesítésének. Nem szabad elfelejteni, hogy bár zálogjog átruházásáról van szó, de az átruházó szerződés kapcsán alapvetően a kötelmi jog talaján állunk.

Ha a zálogtárgy értékének csökkenése a követelés kielégítését veszélyezteti, és a zálogkötelezett – a zálogjogosult megfelelő határidőt tartalmazó felszólítása ellenére – a zálogtárgy állapotát nem állítja helyre, nem ad megfelelő új zálogtárgyat vagy az értékcsökkenés mértékének megfelelő kiegészítő biztosítékot, a zálogjogosult az értéktárgyat értékesítheti a további értékcsökkenés megelőzése érdekében [Ptk. 5:109. § (3) bekezdése]. Az idézett jelzálogfedezet védelmét megőrizni hivatott szabály részletes elemzésére nem térnek ki, azonban látni kell, hogy mindazokat a jogokat, melyek a zálogtárgy értékének konzerválására szolgálnak, a különvált zálogjog jogosultja gyakorolhatja a zálogjogosult helyett és nevében.

Felmerül a kérdés, hogy jogosult-e a különvált zálogjog jogosultja *ranghely-szerződés* megkötésére. A Ptk. 5:124. § (1) bekezdése szerint ugyanis a zálogjogok rangsora valamennyi érdekelt hozzájárulásával megváltoztatható. A rangsor megváltoztatásához a ranghely megváltoztatásának a bejegyzése, illetve feljegyzése szükséges. Abból kell kiindulnunk, hogy a ranghely megváltoztatásának a joga olyan jogosultság, mely valamennyi zálogjogosultat a törvény erejénél fogva megilleti. A Ptk. 5:100. § (1) bekezdése pedig egyértelműen rendezi, hogy a különválás ideje alatt a zálogjogosult jogai a különvált zálogjog jogosultját illetik meg. Arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a különvált zálogjog jogosultja részt vehet ilyen megállapodás megkötésében. A törvény azonban – többek között az ilyen esetek miatt – tartalmaz egy zálogjogosultat védő szabályt. Kimondja ugyanis, hogy a különvált zálogjog jogosultja a zálogjogból folyó jogait úgy köteles gyakorolni, hogy ne veszélyeztesse az eredeti biztosított követelés megtérülését [Ptk. 5:100. § (4) bekezdése]. Ha tehát a zálogjog ranghelyének megváltoztatása előnyösen érinti az eredeti zálogjogosult kielégítési jogát, akkor a szerződés megköthető, hiszen ezzel a különvált zálogjogi jogviszony mindkét pólusán lévő jogalany kedvezőbb helyzetbe kerül. Ha a zálogjogosult nagyobb valószínűséggel, illetve nagyobb

megtérülés mellett gyakorolhatja a zálogjogát a zálogkötelezettel szemben, akkor a különvált zálogjog jogosultja is kedvezőbb feltételek mellett nyerhet kielégítést. Gyakorlati jelentősége tehát valószínűleg csak annak az esetnek lesz, mikor a ranghelyek megváltozása a zálogjogosult – s ezáltal a különvált zálogjog jogosultja – kielégítési jogának kedvezőbbé válását eredményezi. Kijelenthető ez azért is, mert racionális gondolkodás mellett senki sem a saját maga ellensége, hogy önmagára hátrányos ügyletet kössön, s kifejezetten igaz ez az üzleti életben. Meg kell azonban jegyezni, hogy a zálogjogosult követelésének kielégítését hátrányosan érintő szerződés a Ptk. 5:100. (4) bekezdésében foglalt szabály alapján még nem lesz érvénytelen (jogszabályba ütköző). Ilyen szerződés semmisségére a zálogjogosult nem hivatkozhat. Ha azonban a ranghely-szerződés következtében igazolhatóan kára keletkezik, annak megtérítése iránt a különvált zálogjog jogosultjával szemben felléphet. Ehhez azonban nem kell minden esetben peres eljárás. A felek az e körben keletkezett vitájukat a különvált zálogjog megszűnését követően az egymással szemben álló elszámolási kötelezettség teljesítése során rendezhetik [vö. Ptk. 5:144. § (3) bekezdése].

Végül ki kell emelni, hogy a Ptk. 5:125. §-ban foglalt szabályok különvált zálogjogi jogviszonyban alkalmazhatatlanok. Igaz ugyan, hogy a zálogjog ranghelyének előzetes biztosítása tartalmában jogosultság, azonban a törvény ezt kifejezetten a vagyontárgy tulajdonosa számára teszi lehetővé. A különvált zálogjog jogosultja azonban nem tulajdonos, csupán arról van szó, hogy a zálogjogosultat megillető jogok kötelmi jogi alapon ideiglenesen, célhoz kötötten és korlátozottan őt illetik meg⁶¹.

---

⁶¹ Érdekes megoldás, hogy míg a Ptk. a zálogjog létrejöttékor a rendelkezési jog megszerzéséről beszél [Ptk. 5:87. § b) pontja], addig a zálogjog ranghelyének előzetes biztosítása körében már a tulajdonjog kifejezést használja. A zálogjog megalapítására tehát olyan személy is jogosult, aki a zálogtárgyon rendelkezési joggal nem bír (*quasi nem tulajdonos*), a zálogtárgy ranghelyének előzetes biztosítását a törvény viszont kizárólag a zálogtárgy tulajdonosának engedi meg. Nem teljesen érthető az indoka annak, hogy a zálogjog megalapításához – mely a zálogtárgy tekintetében fogalmilag is lekötöttséget jelent – nincs szükség a rendelkezési jogra, addig a ranghely előzetes biztosításának előfeltétele a tulajdonjog. A ranghely előzetes biztosítása, bár jogi értelemben a Ptk. 5:125. § (3) bekezdése alapján tényleges megterhelést jelent, a valóságban mégsem jelenti a vagyontárgy lekötését. Nagy különbség ugyanis az, hogy adott zálogtárgyat már biztosan terhel bizonyos zálogjog, vagy csak fennáll annak lehetősége, hogy esetlegesen majd terhelni fogja. Hangsúlyozom, hogy jogilag azonosnak kell tekinteni a két esetet, azonban véleményem szerint finanszírozói szempontból lényeges az eltérés a két jogintézmény között. Szerencsésebb lett volna talán, ha a kódex a zálogjog létrejötté körében sem differenciál, és a rendelkezési jog megszerzése helyett a tulajdonjognak a fennállását követeli meg. Annál is inkább, mert a gyakorlatban elég nehéz elképzelni azokat a helyzeteket, és előfordulásuk sem számottevő, amikor a rendelkezési joggal – valamilyen oknál fogva – nem a tulajdonos bír.

6.4.2. Jogok a kielégítési jog megnyílását követően

Az elmondottakból következik, hogy a különválás ideje alatt a zálogkötelezett, illetve az ott meghatározott *felperesi legitimációnak* megfelelő más személyek a Ptk. 5:130. §-ában szabályozott nemperekes eljárást kizárólag a különvált zálogjog jogosultjával szemben indíthatják meg.⁶² Látszólagos ellentmondás mutatkozik a Ptk. 5:100. § (1) bekezdésének utolsó mondata és az idézett jogszabályhely között. A törvény ugyanis akképpen rendelkezik, hogy a különválás ideje alatt a különvált zálogjog jogosultját kizárólag a zálogjogviszonyból eredő jogok illetik meg. Az 5:130. § pedig kötelezettségek megszegése esetén teszi lehetővé a bírósági eljárás megindítását. Ha jobban megvizsgáljuk azonban a kérdést, láthatjuk, hogy a kötelezettségszegés a kielégítési jog érvényesítése körében történhet, melyre a különvált zálogjog jogosultja a Ptk. 5:100. § (1) bekezdése, valamint 5:126. § (2) bekezdése alapján egyértelműen jogosult. Sőt, a különvált zálogjogból fakadó igény kielégítési jogának megnyílta esetén a különvált zálogjog jogosultja *köteles* kielégítési jogát gyakorolni, vagy a zálogjogot visszaruházni az eredeti jogosultra.

Bodzási Balázs rávilágít arra, hogy a Ptk. 5:100. § (1) bekezdésének utolsó mondatában található rendelkezés lényegében törvényes képviseleti jog alapítása a különvált zálogjog jogosultja javára, nem pedig szerződéses viszony, mely azonban kizárólag a zálogjogviszonyra terjed ki, az alapjogviszony vonatkozásában nem teremt eljárási lehetőséget a különvált zálogjog jogosultja számára. Egy példával élve: a különvált zálogjog jogosultja felszólíthatja a zálogkötelezettet a zálogtárgy állagának megóvására [lásd. 5:109. § (2) bekezdése], azonban a kölcsönszerződés módosítását már nem írhatja alá.

A zálogjog érvényesítése során történő joggyakorlásról részletesebben lásd a **8. pontban** írottakat.

7. A különválás hatálya harmadik személyekre

A jelzálogjog átruházására irányuló szerződéses megállapodás a zálogjogosult és a hitelezője (különvált zálogjog jogosultja) között jön

⁶² „Ha a zálogjogosult a kielégítési jogának gyakorlása során az e törvényben meghatározott kötelezettségeit megszegi, a zálogkötelezett, a személyes kötelezett vagy bármely más személy, akinek ehhez jogi érdeke fűződik, kérheti a bíróságtól a kielégítési jog gyakorlásának felfüggesztését, vagy a zálogjogosult kötelezését a kielégítési jognak a bíróság által meghatározott feltételek szerinti gyakorlására.” [Ptk. 5:130. §].

létre. A zálogkötelezett tehát nem részese a jogviszonynak. Nyilvánvaló azonban, hogy jelzálogjog átruházása hatással lehet az eredeti zálogjogviszonyra, s ezáltal a zálogkötelezett jogi helyzetére, sőt más harmadik személyekre is. A kódex ezért kimondja, hogy a zálogjog átruházása harmadik személyekkel szemben attól az időponttól hatályos, amikor a különvált zálogjog jogosultját az ingatlan-nyilvántartásba, más lajstromba, illetve a hitelbiztosítéki nyilvántartásba bejegyezték [Ptk. 5:100. § (3) bekezdés]. A törvény kiegészítő szabályt is tartalmaz, ami arra az esetre nyújt megoldást, ha a zálogjogosult személyének a nyilvántartásba való átvezetése valamilyen okból elmaradna. Arról van szó, hogy a zálogjog átszállásáról a harmadik személyt megfelelő módon értesíteni kell. A Ptk. az értesítés módjára egyértelműen az engedményezés szabályait rendeli alkalmazni [Ptk. 6:197. §]. Az engedményező köteles az engedményes választásának megfelelően a kötelezettet az engedményezésről – az engedményezés tényét és az engedményezett követelést megjelölve – írásban értesíteni, vagy az engedményes személyét is meghatározó engedményezési okiratot az engedményesnek átadni.

A kódex meghatározza azt is, hogy ki és milyen tartalommal jogosult ilyen értesítést küldeni. Ha az engedményező az értesítő – esetünkben a zálogjogosult –, akkor a Ptk. 6:197. § (2) bekezdésében – esetünkben a Ptk. 100. § (3) bekezdésében – meghatározott joghatás kiváltásához elegendő az előbbieken meghatározott tartalmú irat (*engedményezési nyilatkozat*) megküldése. A törvény ugyanis követelményként csupán azt határozza meg, hogy az engedményezőtől (zálogjogosulttól) származzon. Érthető a rendelkezés, hiszen az engedményező az a személy, akivel a kötelezett (zálogkötelezett) az eddigiekben is jogviszonyban volt. Más a helyzet azonban, ha az értesítést az engedményes (a különvált zálogjog jogosultja) teszi meg, ugyanis ebben az esetben a kötelező tartalmi elemeken túl a jogszerzőnek engedményezési okirattal, vagy más hitelt érdemlő módon igazolnia kell az engedményezés (a zálogjog átruházásának) megtörténtét a kötelezett (zálogkötelezett felé). A zálogjog követeléstől való különválása során az engedményezés szabályainak alkalmazására azonban csak akkor van szükség, ha a különválás publicitását megteremtő nyilvántartási bejegyzés nem történik meg. Mivel a nyilvántartási bejegyzés mindenkivel szemben megteremti a nyilvánosságot, ezért csak javasolni tudjuk, hogy a különválás tényének átvezetéséről a felek minden esetben gondoskodjanak. Az értesítés csak a zálogjogosulttal szembeni hatályosságot teremti meg, ha csak a részére történik annak megküldése, a Ptk. 5:100. § (3) bekezdése azonban nem

csupán a zálogkötelezettet⁶³ említi, hanem harmadik személyekről beszél. Előre azonban nem lehet tudni, hogy a jelzálog jog különválása kinek a jogára vagy kötelezettségére lehet majd hatással.

Ha a hatályosságot eredményező különválás tényének nyilvánosságát a felek mégis értesítés útján kívánják megteremteni a zálogjogosult (illetve más személyek) irányában, arra az esetre alkalmazhatónak tartjuk, sőt a későbbi vitás helyzetek elkerülése érdekében javasoljuk is a közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény (a továbbiakban: Ktv.) 142. § (1)-(3) bekezdéseiben szabályozott *közjegyzői eljárást*. A Ktv. 136. § (1) bekezdésének e) pontja alapján a közjegyző tanúsítványt állít ki a nyilatkozat vagy értesítés közléséről. Az ily módon kiállított tanúsítvány a Ktv. 111. § (2) bekezdése alapján közokiratnak minősül. Ha tehát akár a zálogjogosult, akár a különvált zálog jog jogosultja az engedményezésről szóló értesítés szövegét közjegyző előtt jegyzőkönyvbe foglaltatja, és e dokumentumot a közjegyző kézbesíti a címzettnek, közokirati bizonyíték lesz arról, hogy a különvált zálog jog létrejött a címzettel szemben is hatályossá vált. Megjegyzendő, hogy az egész zálog jogi szabályozás körében számos olyan írásbeli alakhoz kötött jognyilatkozat van, melyek hatályossá tételéhez (a címzett részére való megküldéséhez) alkalmazhatónak tartjuk a közjegyző igénybevételét.

8. A különvált zálog jog megszűnése és érvényesítése

8.1. A különvált zálog jog megszűnése

A kódex nem tartalmaz kimerítő szabályozást a különvált zálog jog megszűnéséről. Ez azzal is magyarázható, hogy a különvált zálog jog – ahogyan a fentiekben többször is említettük – a járulékoság ismérveit hordozza magában. A Ptk. 5:142. § (1) bekezdésében foglalt megszűnési okok – a különvált zálog jog sajátosságainak a figyelembe vételével – megfelelően alkalmazandók. Megszűnik például a különvált zálog jog, ha a zálog joggal biztosított követelés elévül [Ptk. 5:142. § (1) bekezdés e) pontja]. Az átruházás alapjául szolgáló követelés megszűnése megszünteti a zálog jog különválását, azaz a zálog jog visszaszáll az azt átruházó eredeti zálog jogosultra, aki ezáltal teljes mértékben visszanyeri az eredeti zálog jogosulti helyzetét.⁶⁴

---

⁶³ Nyilvánvaló, hogy a jogszabályhely alkalmazása során a zálogkötelezettet a *harmadik személyek* csoportjába valónak kell tekintetni.

⁶⁴ COMPLEX KOMMENTÁR 480.

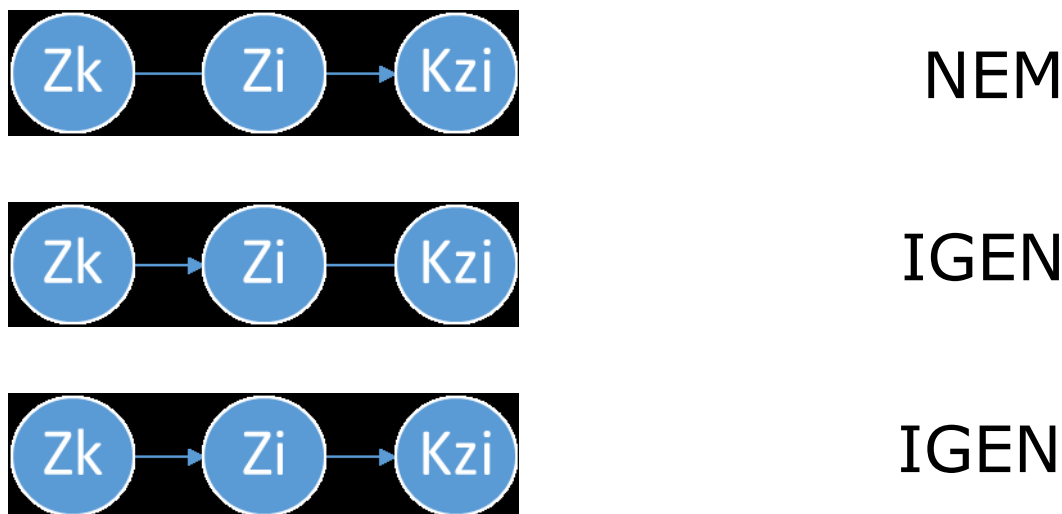
A legösszetettebb eset azonban zálogjog érvényesítése körében merül fel. Mielőtt az érvényesítés részletszabályait ismertetném, fontosnak tartom kiemelni, hogy az eredeti zálogjogosult és a különvált zálogjog jogosultja is ugyanazt a zálogjogot érvényesítheti. A Ptk. 5:126. § (2) bekezdésében foglalt szabály alapján ugyanis akár a zálogjogosult, akár a különvált zálogjog jogosultja is érvényesítheti a zálogjogviszonyból fakadó igényét a zálogkötelezettel szemben. Arra azonban nincsen mód, hogy ezt közösen, egymással egy időben tegyék⁶⁵. A jelzálogjog különválása alatt ugyanis a zálogjogosult jogait a különvált zálogjog jogosultja gyakorolhatja, a zálogjog érvényesítése pedig a zálogjogviszonyból eredő jogosultság [vö. Ptk. 86. § (1) bekezdése].

Nagyon fontos kiemelni azonban, hogy a zálogjog érvényesítése mely követelés esedékessé válásához kapcsolódik. A különvált zálogjog jogosultja ugyanis csak abban az esetben jogosult (és *egyben köteles is!*) a zálogjogot érvényesíteni, ha az eredeti biztosított követelés vált esedékessé, és a zálogkötelezett a teljesítést elmulasztotta. A Ptk. 126. § (2) bekezdésének első mondata ugyanis úgy rendelkezik, hogy különvált zálogjog esetében a zálogjog átruházásával biztosított követelés esedékessé válása és teljesítésének elmulasztása nem eredményezi a kielégítési jog megnyílását. A törvény szövege nem teljesen egyértelmű, de nyilvánvaló, hogy itt a különvált zálogjoggal biztosított követelés esedékessé válásáról van szó. Abban az esetben azonban, ha a különvált zálogjoggal biztosított követelés teljesítési határideje még nem telt le, de az eredeti követelés már esedékessé vált, a zálogkötelezettel szemben a zálogjog érvényesíthető. Ha a zálogjog érvényesítése során a különvált zálogjog jogosultjához pénz vagy egyéb értéktárgy folyik be, akkor természetesen nem jogosult azokkal rendelkezni. A Ptk. azt írja, hogy ezeken a vagyontárgyakon a különvált zálogjog követelését biztosító kézizálogjog keletkezik.

---

⁶⁵ Abban az esetben például, ha az adós és zálogkötelezett a csődtörvény hatálya alá tartozó gazdálkodó szervezet, és a felszámolási eljárásba mind a különvált zálogjog jogosultja, mind pedig az eredeti zálogjogosult belép, akkor sem arról van szó, hogy a zálogjogot közösen érvényesítik. A különvált zálogjog jogosultja lesz csak az, aki zálogjog alapján privilegizált kielégítésre lesz jogosult. A zálogjogosult valójában nem a zálogjogát, hanem a követelését érvényesítheti a felszámolás során. A problémáról lásd a **8.2.5. pontban** foglaltakat.

ÁBRA 2. Az alábbi ábra röviden szemlélteti a fennálló követelések és a kielégítési jog gyakorlásának lehetőségeit. A nyíllal jelölt vonalak a követelés esedékessé válását jelölik.

8.2. A különvált zálogjog érvényesítésének módjai

A zálogjog érvényesítése tehát kétféleképpen történhet. A különvált zálogjog jogosultja dönthet úgy, hogy a zálogjogot maga érvényesíti. Ebben az esetben a zálogjog érvényesítésével kapcsolatos feladatok a különvált zálogjog jogosultját fogják terhelni. Véleményem szerint, ha a különvált zálogjog jogosultja felvállalja az érvényesítés procedúráját, akkor a Ptk. 5:100. § (1) bekezdése alapján ő jogosult meghatározni a kielégítési jog gyakorlásának módját [Ptk. 126. § (3) bekezdése]. A zálogjogosult és a különvált zálogjog jogosultja azonban a zálogjog átruházására (különválására) irányuló szerződésben megállapodhatnak abban, hogy a kielégítési jog gyakorlása csak a szerződésben meghatározott módon történhet. A felek ilyen irányú megállapodását a törvény nem tiltja. A felek eltérő megállapodása hiányában a különvált zálogjog jogosultját illeti a Ptk. 5:127. § (2) bekezdésében szabályozott áttérés joga is.

8.2.1. Bírósági végrehajtáson kívüli érvényesítés esetén

A korábbi szabályoknak megfelelően a Ptk. a zálogjog érvényesítésének három választási lehetőségét ismeri, azzal a különbséggel, hogy az érvényesítés módjának meghatározása kizárólag a zálogjogosult döntési jogává vált. A bírósági eljáráson kívüli jogérvényesítésnek pedig három alfaja ismeretes. A zálogjogosult kielégítési jogának megnyílását követően

értékesítheti a zálogtárgyat, vagy megszerezheti annak a tulajdonjogát [Ptk. 5:127. § (1) bekezdésének a)-b) pontjai]. Végül a törvény külön nevesíti azt az esetet, amikor a zálogjog tárgya jog, illetve követelés, s a kielégítési jog gyakorlása ezek érvényesítése útján történik [Ptk. 5:127. § (1) bekezdésének c) pontja]. Kérdéses azonban, hogy az érvényesítési jog megválasztási lehetőségének a zálogjogosult oldalára telepítése – ha úgy tetszik: *hatalmasság* biztosítása – mennyire borítja majd fel a felek jogviszonyon belüli egyenjogúságát. A kódex erre a helyzetre teremtette meg a *kielégítési jog gyakorlásának felfüggesztése vagy korlátozása* elnevezéssel illetett bírósági eljárást, mely megindítására elsősorban a zálogkötelezett lesz jogosult, de kérelmezőként megjelenhet más személy is, akinek a zálogjogosult eljárása jogát vagy jogos érdekét sérti [Ptk. 5:130. §]. Visszatérve a különvált zálogjog jogosultjának pozíciójához, elmondható, hogy a bírósági végrehajtáson kívüli értékesítés során megtehet minden olyan jognyilatkozatot, melyre a zálogjogosult egyébként jogosult lenne.

Véleményünk szerint, ha a különvált zálogjog jogosultjának személye bekerül a megfelelő nyilvántartásba, akkor az a megelőző ranghelyű zálogjogosult, aki a zálogjog érvényesítést a Ptk. 5:129. § (1) bekezdése alapján át kívánja venni, az erre irányuló írásbeli nyilatkozatát a különvált zálogjog jogosultja felé kell megtennie. Már csak azért is, mert a különválás ideje alatt a különvált zálogjog jogosultja lesz jogosultként feltüntetve a nyilvántartásban, ennek megfelelően a megelőző ranghelyű zálogjogosult az esetek nagy többségében nyilvánvalóan hozzá fog fordulni. Abban az esetben azonban, ha a különválás tényének átvezetése elmarad, akkor az eredeti zálogjogosulthoz intézett nyilatkozat hatályosulása teremti meg a kielégítési jog gyakorlásának átvételét. Ez következik a Ptk. 5:100. § (3) bekezdéséből, mely kimondja, hogy a zálogjog átruházása harmadik személyekkel szemben attól az időponttól hatályos, amikor a különvált zálogjog jogosultját az ingatlan-nyilvántartásba, más lajstromba, illetve a hitelbiztosítéki nyilvántartásba bejegyezték, vagy amikor a harmadik személy – az engedményezésről való értesítés szabályainak megfelelő alkalmazásával – értesítést kapott a zálogjog átruházásáról. Kérdés azonban, mi a jogkövetkezménye annak, ha a rangsorban előrébb álló zálogjogosult – nyilvántartási átvezetés és értesítés hiányában – mégis megtudja a különvált zálogjog jogosultjának a személyét, és a nyilatkozatát közvetlenül hozzá intézi. Ha a Ptk. 5:100. § (3) bekezdésének megszorítóan vett értelmezéséből indulunk ki, akkor azt kell mondanunk, hogy az így megtett nyilatkozat hatálytalan, hiszen a különválásról a harmadik személy *ex lege* nem tudhatott. Ebben az esetben az lenne az ésszerűen követendő eljárás, hogy a különvált

zálogjog jogosultja jelzi a rangsorban előrébb álló hitelező számára, hogy nyilatkozatát – annak hatályossá válása érdekében – az eredeti zálogjogosult felé is tegye meg. Ezt követően a zálogjogosult értesítené a különvált zálogjog jogosultját, aki ennek alapján megtehetné a szükséges intézkedéseket az érvényesítési jog átadása érdekében. Meg kell azonban jegyezni, hogy a vázolt *értesítési láncolat* pusztán lehetőség az esetlegesen felmerülő problémára, annak helytállósága kifejezett jogszabályhelyre való hivatkozással nem igazolható.

Ha azonban a rugalmasabb értelmezés talaján állunk, akkor elfogadható lehet az így megtett nyilatkozat, lévén, hogy a különválás ideje alatt a zálogjogosult nem tehet meg semmi olyan intézkedést, mely a kielégítési jog átvételének elősegítését eredményezné.⁶⁶ A különvált zálogjog jogosultja pedig annak megfelelően intézkedhet, mintha a nyilatkozatot a Ptk. 5:100. § (3) bekezdésében foglaltaknak teljesen megfelelő módon tették volna meg. Az ilyen nem egyértelmű helyzetekre a jövőben nyilvánvalóan a bírói gyakorlat fog választ adni.⁶⁷

A kielégítési jog átvétele során a rangsorban előrébb álló zálogjogosultnak minden esetben a különvált zálogjog jogosultjának a részére kell megtéríteni az érvényesítés során addig felmerült költségeit, ellenkező esetben a különvált zálogjog jogosultja megtagadhatja a Ptk. 5:129. §-ában foglalt kötelezettségei teljesítését.⁶⁸

A különvált zálogjog jogosultja a bírósági végrehajtáson kívüli érvényesítés körében köteles írásban értesíteni a Ptk. 5:131. § (1) bekezdésében meghatározott személyeket a zálogjog érvényesítésének szándékáról. Kizárólag a zálogjog érvényesítése céljából megilleti a zálogtárgy birtoklásához való jog is a Ptk. 5:132. §-ban foglaltak keretei között.⁶⁹ A zálogtárgy értékesítését követően a zálogjogosultat kettős elszámolási kötelezettség terheli. Először el kell számolnia a zálogtárgyat terhelő más zálogjogok jogosultjaival, illetve a zálogkötelezettel. Az erre vonatkozó eljárás szabályait a Ptk. 5:135. §-a tartalmazza. Az ezt követően megmaradt pénzeszközök és egyéb vagyontárgyak

⁶⁶ Végrehajtási és felszámolási eljárásban nem is fél az eljárásban.

⁶⁷ Annak a gyakorlati jelentősége pedig (véleményem szerint) elhanyagolható lesz, hogy a különválást követően – nyilvántartási bejegyzés hiányában – akár az eredeti zálogjogosult, akár a különvált zálogjog jogosultja a ranghelyben előrébb álló zálogjogosultakat kiértesítse a zálogjog átruházásáról, a jövőbeni esetleges érvényesítési jog átvétele érdekében.

⁶⁸ A Ptk. 5:129. § (2) bekezdése ugyan kötelezettségről beszél, azonban itt egy joggyakorlás körében kialakult kötelezettségről van szó, melyre a fentebb kifejtettek alapján nem vonatkozik a Ptk. 5:100. § (1) bekezdésében foglalt jogosultságokra vonatkozó főszabály. Nyomatékosítva: a különvált zálogjog jogosultja a zálogjogosultnak a zálogszerződésből eredő kötelezettségeinek teljesítésére az 5:100. § (1) bekezdése alapján nem kötelezhető, azonban ugyanezen jogszabályhely alapján őt megillető jogosultságok gyakorlása körében, vagy annak során keletkezett kötelezettségek ugyanúgy terhelik, mintha az eredeti zálogjogosult volna.

⁶⁹ A különvált zálogjog jogosultját a zálogtárgy birtoklásához való joga megilleti a Ptk. 5:109. (3) bekezdésében foglalt jogának gyakorlása körében is.

vonatkozásában pedig – melyeken a zálogjog átruházására okot adó követelést biztosító kézizálogjog keletkezett – szintén elszámolási kötelezettség terheli, ezúttal a zálogjogosulttal szemben [Ptk. 5:144. § (3) bekezdése].

Ha a különvált zálogjog jogosultja az érvényesítés során nem tartja be a Ptk. 5:131.-5:135. §-ában foglalt szabályokat, és emiatt a zálogjog érvényesítése körében az eredeti zálogjogosultnak kárt okoz, annak megtérítéséért a polgári jog általános szabályaiért felelősséggel tartozik a zálogjogosulttal szemben.

8.2.2. Jog és követelés érvényesítése

Ahogy az a korábbiakban már említettük, a Ptk. a bírósági eljáráson kívüli kielégítési jog gyakorlásának önálló módjaként szabályozza azt az esetet, amikor a zálogjog tárgya jog vagy követelés. Az érvényesítés úgy történik, hogy a különvált zálogjog jogosultja *teljesítési utasítást* adhat az elzálogosított követelés kötelezettje számára, és a követelés esedékessé válását követően vele szemben azt érvényesítheti. Ugyanez a szabály alkalmazandó, ha a zálogjog nem meghatározott követelést, hanem jogot terhel [Ptk. 5:139. §]. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a különvált zálogjog jogosultja kezdeményezheti fizetési meghagyás kibocsátását, benyújthat keresetlevelet polgári bírósághoz, vagy a követelést egyéb más szabályszerű módon érvényesítheti. Ha a követelés megfizetésére a kötelezett közjegyzői okiratban kötelezettséget vállalt, akkor a különvált zálogjog jogosultja *közjegyzői nemperes eljárásban*⁷⁰ kérheti a közjegyzői okirat végrehajtási záradékkal való ellátását.

A teljesítési utasítás kapcsán e helyütt ismételtelen csak utalnék a Ptk. 6:197. §-ában foglalt *kógens* szabályokra, illetve a közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény (a továbbiakban: Ktv.) 136. § (1) bekezdésének e) pontjában szabályozott eljárás alkalmazhatóságára.

8.2.3. Bírósági végrehajtás

A bírósági végrehajtásban történő igényérvényesítés és az annak kapcsán felmerülő gyakorlati problémák olyan széles kört ölelnek fel, hogy azok bemutatása önálló monográfia témáját képezhetné. Jelen tanulmány keretei között pusztán arra szeretnék utalni, hogy mindaddig, míg a zálogjogosult jogai a különvált zálogjog jogosultját illetik meg, ő jogosult a

⁷⁰ A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.) 23/C. § (1) bekezdése.

bírósági végrehajtást megindítani, abban jognyilatkozatokat tenni, és a végrehajtó az esetlegesen befolyt összegeket neki fizeti ki⁷¹. A különvált zálogjog jogosultja azonban a neki kiutalt pénzeszközökkel és vagyontárgyakkal nem rendelkezhet, azokon követelése biztosítékként kézzizálogjog keletkezik [Ptk. 5:104. § (8) bekezdése].

8.2.4. Felszámolási eljárás

A gazdálkodó szervezet zálogkötelezettek fizetéseképtelenséggel fenyegető helyzete esetén a zálogjog érvényesítése a szokottaktól eltérően alakul. A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (a továbbiakban: Cstv.) 4/A. §-a alapján az ott meghatározott időpontoktól a zálogjog érvényesítésére – ideértve az óvadékot is – kizárólag csődeljárás, illetve felszámolási eljárás keretében kerülhet sor. Ha tehát a zálogkötelezett felszámolás alá kerül, akkor a Cstv. 35. § (1) bekezdése miatt a különvált zálogjog jogosultjának be kell lépnie a felszámolási eljárásba. Hangsúlyozandó, hogy ez nem pusztán lehetőség, hanem kötelezettség is (vö. Ptk. 5:100. § (4) bekezdése, 5:126. § (2) bekezdése]. *Bodzási Balázs* kifejti, hogy a felszámolási eljárás során a különvált zálogjog érvényesítése komoly problémákba ütközhet.⁷² Az anomália lényege röviden az, hogy a különvált zálogjog jogosultjának az adóssal szemben van ugyan zálogjoga, de nincs követelése. Az eredeti zálogjogosultnak pedig van követelése, de azt nem biztosítja zálogjog, hiszen az átruházásra került a különvált zálogjog jogosultjára. A különválás ideje alatt, pedig – mint láttuk – a zálogjog a különvált zálogjog jogosultjának követelését biztosítja, függetlenül attól, hogy terjedelmében az eredeti követeléshez igazodik. Ez ugyanis azt fogja eredményezni, hogy a felszámoló nyilvántartásba veszi a zálogjogosult követelését, azonban nem a privilegizált kielégítéssel rendelkező kedvezőbb osztályba, hanem a zálogjoggal (illetve óvadékkal) nem biztosított többi „egyszerű” követelés között⁷³. Ezáltal a zálogjogosult, s így a különvált zálogjog jogosultja is könnyen károkat szenvedhet el a felszámolás befejezésével. Csődjogunk tehát jelen pillanatban ezt a helyzetet nem képes megfelelően rendezni, ezért mindenképpen javasolt a különvált zálogjog szabályaival való harmonizálása. Fontos ugyanis

⁷¹ A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.) 114/A. § (1) bekezdése alapján a különvált zálogjog jogosultja bekapcsolódhat a végrehajtási eljárásba.

⁷² BODZÁSI I. 717. p.

⁷³ Más a helyzet *alzálogjog* esetében, ahol az *alzálogjog* jogosultja a Ptk. 5:140. §-a alapján a zálogjog tárgyául szolgáló követelést biztosító zálogjogot vagy kezességet is érvényesítheti a zálogkötelezettel szemben. Az *alzálogjog* olyan követelést terhelő zálogjog [vö. Ptk. 5:101. § (4) bekezdése, illetve 5:139. §], mely esetben a zálogtárgy már zálogjoggal vagy kezességgel van biztosítva.

belátni, hogy a csőd komoly, rendszerszintű társadalmi-gazdasági problémává nőtte ki magát Európának abban a részében, melyhez mi is tartozunk, s a zálogjog és a csődjog egymáshoz való közelítése még igencsak kiforratlannak mondható. *Ulrich Drobnig*, a német kereskedelmi jog jelentős képviselőjének szavaival élve: „*a zálogjog döntő próbája, kétségkívül az, hogy mi lesz a státusza és hatóereje az adós ellen indított csődeljárásban.*”⁷⁴

8.2.5. A zálogjog visszaruházása annak érvényesítése céljából

A különvált zálogjog jogosultja dönthet azonban úgy is, hogy a biztosított követelés esedékessé válását és a személyes kötelezett (adós) mulasztását követően a különvált zálogjogát érvényesítés végett az eredeti zálogjogosultra visszaruházza. A különvált zálogjog jogosultját egyébként a biztosított követelés megszűnését megelőzően is megilleti a zálogjog visszaruházásának a joga [Ptk. 5:100. § (5) bekezdése]. A visszaruházás a különvált zálogjog megszűnését eredményezi. A zálogjog visszaruházása azt jelenti, hogy mindazokat a jogokat, amelyeket a különválás során gyakorolt vagy gyakorolhatott volna, azokat elveszíti. A zálogjogosulttal szemben fennálló követelését tehát a továbbiakban zálogjog nem fogja biztosítani.

Az előbbieken ismertetett kielégítési módok és lehetőségek alapján levonható a következtetés, hogy a különvált zálogjog érvényesítése során nem áll fenn az adóst fenyegető és nyilvánvalóan hátrányosan érintő kettős teljesítés veszélye, mely adósvédelmi szempontból a különvált zálogjog egyik leghasznosabb tulajdonságaként értékelhető.⁷⁵

⁷⁴ TAJTI Tibor: Az 1990 utáni Közép-Kelet Európai Zálogjogi Reformok és az Új Magyar Polgári Törvénykönyv Zálogjogi Szabályai, Szegedi Közjegyzői Közlöny, felelős kiadó: Szegedi Közjegyzői Kamara, Szeged, A MOKK 2013. évi gyulai kollokviumára megjelent különszám, 2013.10.27., 16.

⁷⁵ Kissé más szemszögből közelíti meg *Bodzási Balázs* az adósvédelem fontosságának kérdését, aki azon az állásponton van, hogy az *absztrakt* zálogjog is felruházzható olyan adósvédelmi mechanizmusokkal, melyek egyszerre szolgálják az adósok érdekeit, és egyszerre felelnek meg a hitelélet finanszírozói oldalán elhelyezkedő szereplőknek. E körben két kívánatos jogintézményt említ, jelesül a visszaszolgáltatási igényt és a kifogások felhozatalának lehetőségét. A szerző levonja a következtetést, hogy megfelelő adósvédelmi intézmények nélkül az *absztrakt* zálogjog nem működőképes, tekintettel arra, hogy nem lesz olyan adós, aki hajlandó ilyen zálogjogot a vagyontárgyán alapítani, azt a hitelezőnek kiszolgáltatni. BODZÁSI II. 17.)

9. Összegzés

Kijelenthető, hogy a különvált zálogjog új jogintézménynek tekinthető, azonban nem nélkülözi a jogtörténeti gyökereket sem. Ahogyan azonban a jogtudomány a telekadósságot vagy az önálló zálogjogot *absztraktnak* tekintette, abban az értelemben a különvált zálogjog nem az. Absztrakt viszont abban az értelemben, hogy a járulékos zálogjogi formák alól mégis valamiféle kivételt képez. Nem tudunk egyetérteni a kódex indokolásának azon részével, mely kimondja, hogy *„a törvény a zálogjog járulékoság alól egy szűk körű kivételt tesz annak lehetővé tételével, hogy a zálogjogosult a vele szembeni követelés biztosítékául átruházhassa az ingatlanon alapított jelzálogjogát.”* A különvált zálogjog nem kivétel a járulékoság főszabálya alól. Mind megalakulásában, mind pedig létében igazodik az alapul fekvő követeléshez. Átruházással a különvált zálogjog jogosultja ugyanazt a zálogjogot szerzi meg, melyet korábban a zálogjogosult javára alapítottak. Ez a zálogjog pedig klasszikus járulékos jelzálogjog. A jelzálogjog tartalmán mit sem változtat az a tény, hogy a későbbiekben – a törvény felhatalmazása alapján – azt másra ideiglenesen átruházzák. A Ptk. szabályait megismerve tehát pontosításra szorul a fent említett idézet aképpen, hogy a törvény a zálogjognak a követelés nélkül átruházhatósága alól enged szűk kivételt, nem pedig járulékoság alól.

Az a tény nyilvánvaló, hogy a különvált zálogjog nem azonos az önálló zálogjoggal, jogutódjának csak nagyon tág értelmezési keretek között és csak korlátozott mértékben tekinthető. Az a következtetés is levonható, hogy a különvált zálogjog nem rendelkezik az *absztrakt* zálogjogi formák gazdasági életben betöltött előnyeinek teljes fegyvertárával. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azonban a tényt, hogy szemben a korábbi absztrakt zálogjogi formákkal, a különvált zálogjog esetében az adóst fenyegető kettős teljesítés veszélye gyakorlatilag megszűnt.

Kellő gyakorlati tapasztalatok hiányában azonban nem lehet kijelenteni teljes bizonyossággal, hogy a különvált zálogjog nem lesz képes megfelelni a jelzálog-hitelezés által támasztott követelményeknek. A jogalkalmazók kíváncsian várják, hogy a gazdasági élet szereplői milyen fogadtatásban részesítik az új jogintézményt, milyen jellegű jogvitákat generál majd a szabályozás megváltozása. Ezekre a kérdésekre a *bírói gyakorlat* által adott válaszok jelölik majd ki a különvált zálogjog gazdasági életben való szerepét és annak határait. Szintén a gyakorlati tapasztalatok fogják ösztönözni a jogalkotót a felismert *anomáliák* jogszabály-változtatási és *-harmonizációs* feloldására. Egy jogintézmény

sikerét ugyanis minden esetben a jogkereső közönség alkalmazási tapasztalata teremti meg.

Felhasznált irodalom

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok Nagykommentárja II. kötet, Szerkesztő: OSZTOVICS András, Opten Informatikai Kft., 2014.

Polgári Jog – Dologi Jog (szerkesztette: WELLMANN György, a szerkesztő munkatársa: POMEISL András), HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2013.

A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal (szerkesztő: VÉKÁS Lajos, a szerkesztő munkatársa: GÁRDOS Péter), Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013.

ANKA Tibor – GÁRDOS István – NEMES András: A zálogjog kézikönyve, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2003.

ANKA Tibor: A zálogjog az új Polgári Törvénykönyvben. Közjegyzők Közlönye 2014. 1. szám, Akadémia Kiadó Nonprofit Kft. 2014.

BODZÁSI Balázs: Az absztrakt zálogjog előzménye a régi magyar magánjogban – A telekadósság és a telekadóslevél ELTE ÁJK Doktori Iskola, THEMIS, 2006. decemberi szám

BODZÁSI Balázs: Javaslat az önálló zálogjog újraszabályozására, Polgári Jogi Kodifikáció –Tanulmányok, 12-26.

BODZÁSI Balázs: A zálogjogi szabályozás gazdasági és jogpolitikai háttere, Jog Állam Politika. Jog- és politikatudományi folyóirat 2012. 4:(3) 71-85.

GELLÉN Klára: Az önálló zálogjog alkalmazása a jelzálog-hitelezés gyakorlatában <http://jesz.ajk.elte.hu/gellen12.html>

LENKOVICS Barnabás: Magyar Polgári Jog – Dologi Jog, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2006.

MOLNÁR Imre – JAKAB Éva: Római Jog, Generál Nyomda Kft., Szeged, 2004.

A Polgári Törvénykönyv Magyarázata 1., KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2002. (251-272.)

Általános indokolás a Polgári Törvénykönyvről szóló T/7971. számú törvényjavaslathoz

Felhasznált jogszabályok

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.)

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (régii Ptk.)

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény (a továbbiakban: Ptké.)

A hitelbiztosíték nyilvántartásról szóló 2013. évi CCXXI. törvény (Hbnyt.)

A közjegyzőkről szóló 1991. évi XLI. törvény (Ktv.)

A jelzálogjogról szóló 1927. évi XXXV. törvénycikk (Jt.)

A jelzálog-hitelintézetekről és a jelzáloglevélről szóló 1997. évi XXX. törvény (Jht.)

A hitelbiztosítéki nyilvántartás részletes szabályainak megállapításáról szóló 18/2014. (III.13.) KIM rendelet

A Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. tvr.

A pénzügyi biztosítéki megállapodásokról szóló 2002/47/EK irányelv

A zálogjog bírósági végrehajtáson kívüli érvényesítésének és a kielégítési jog gyakorlása felfüggesztésének és korlátozásának részletes eljárási szabályairól szóló 66/2014. (III. 13.) Korm. rendelet

A jelzálog-hitelintézetéről és a jelzáloglevélről szóló 1997. évi XXX. törvény

***

About some issues of the separated security

Summary

The new Civil Code of Hungary came into force on 15th of March this year. The rules of Security Law have basically changed, consequently, a new form, the Secured Security came out. A Security (Mortgage) is a security interest in real property held by a lender as a security for a debt, usually a loan of money.

Regulations related to security have changed fundamentally, which resulted in the emergence of a new security formation, the Separated Security. The essence of the separated security is that the security temporarily becomes separated from the claim, in order to secure another

one. However, the possibility of this separation is limited. The aim of this study is to briefly discuss certain questions related to the separated security, mentioning its legal-historical aspects as well.

Tóth Zsanett
Büntetőjogi Tanszék
Témavezető: Polt Péter PhD, adjunktus

Közösség tagja elleni erőszak
- szabályozástörténeti fejlődés és jogalkalmazási
problémák -

Az utóbbi években, különösen az „új” Büntető Törvénykönyv¹ megalkotását megelőző időszakról, egyre több tanulmány, cikk foglalkozik a gyűlölet-bűncselekmények szabályozásával, annak hatékonyságával. Az előítéletes okból elkövetett bűncselekményekkel való kiemelt foglalkozást az indokolja, hogy a tettes az áldozatát sokszor nem is ismeri, hanem véletlenszerűen választja ki valamely csoporthoz tartozása vagy vélt tartozása alapján. Így a sértettre a tette még nagyobb hatást gyakorol, hiszen a támadás identitásában éri, olyan tulajdonsága miatt, melyről nem tehet, és amelyen nem tud változtatni. Pontosan emiatt az elkövető cselekménye nem csak a sértettre, hanem a sértettel azonos tulajdonsággal rendelkező csoportra is hatást gyakorol, azt az érzést erősíti bennük, hogy ők is lehetnek áldozatok. Ezeket a bűncselekményeket szimbolikus bűncselekményeknek is hívjuk, hiszen azt az üzenetet közvetítik az áldozatok számára, hogy nemkívánatosak a társadalomban. A gyűlölet motiválta cselekmények sokszor jóval erőszakosabbak, gátlástalanabbak az „átlagosnál”, nem megfelelő kezelésük pedig felerősítheti az ellentéteket mind a közösségek között, mind pedig a döntéshozók és a közösség tagjai között.²³⁴⁵

---

¹ 2012. C. törvény

² JOVÁNOVICS Eszter: Gyűlölet vagy előítélet? Szavak vagy tettek? *Belügyi Szemle* 61. évfolyam 2013. évi 12. sz. 69.

³ DINÓK Henriett: A gyűlölet-bűncselekmények - dogmatika és joggyakorlat *Belügyi Szemle* 61. évfolyam 2013. évi 12. sz. 55-56.

⁴ UTASI Judit (2013): Ügyészégi protokoll a gyűlölet motiválta bűncselekménye miatt folytatott büntetőeljárásokban az OSCE ODIHR 2010-ben készült munkaanyagának ajánlásai alapján, 1-2. : <http://intranet/cgi-bin/portal/docs/muk/1920.pdf> (Letöltve: 2014. július 2.)

⁵ DINÓK Henriett: A gyűlölet-bűncselekmények hatályos szabályozása, különös tekintettel a közösség tagja elleni erőszakra *Jogi Iránytű* 2012. évi 2.sz., 20. :

http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/Jogi_Iranytu/Jogi_Iranytu_2012_2_Dinok_Henriett.pdf (Letöltve: 2014. október 9.)

Több nemzetközi dokumentum foglalkozik⁶ a gyűlölet-bűncselekményekkel, de egységes gyűlölet-bűncselekmény fogalmat egyik sem határoz meg, kizárólag ajánlásokat tesz a védett tulajdonságok, személyek és a tiltani javasolt magatartások körére vonatkozóan.

Az egyik legelfogadottabb gyűlölet-bűncselekmény fogalmat az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet alkotta meg, mely lényege szerint *„minden bűncselekmény, így akár személy vagy vagyon elleni bűncselekmény is, gyűlölet-bűncselekmény lehet, ha az áldozatát vagy egyéb célpontját egy meghatározott csoporthoz tartozása vagy vélt tartozása alapján választják ki. Az e csoporthoz tartozás tagjainak valamely közös jellemvonásán alapul (így például rasszhoz, nemzeti vagy etnikai csoporthoz tartozás, életkor, nem, szexuális orientáció, vallás stb.)”*.⁷

A hivatkozott gyűlölet-bűncselekmény fogalom alapján azok a bűncselekmények vonhatóak e körbe, melyeknél van egy alapbűncselekmény, amely elkövetését a sértett valamely csoporthoz tartozásán vagy vélt tartozásán alapuló előítélet motivál.

A hatályos Büntető Törvénykönyvünkben ennek a feltételnek a népirtás (Btk. 142.§), az apartheid (Btk. 144.§) és a közösség tagja elleni erőszak (Btk. 216.§) tényállása felel meg.

A bírói gyakorlat az előítéletes okból történő elkövetés esetén az „aljas indokból történő elkövetést” mint minősítő körülményt állapítja meg, így e fogalmi körbe vonhatóak továbbá azok a bűncselekmények, ahol ez a minősítő körülmény megtalálható (emberölés - Btk. 160.§ (2) bek. c); testi sértés - Btk. 164.§ (4) bek. a) és (6) bek. a); személyi szabadság megsértése - Btk. 194.§ (2) bek. b); rágalmazás - Btk. 226.§ (2) bek. a.; jogellenes fogvatartás - Btk. 304.§ (2) bek. a); az alárendelt megsértése mint katonai bűncselekmény - Btk. 449. § (2) bek. a)

A szűk értelemben vett és hivatkozott gyűlölet-bűncselekmény fogalom fogalmi körén kívül esnek, de álláspontom szerint gyűlölet-bűncselekmények a közösség elleni uszítás (Btk. 332.§), a nemzeti jelkép megsértése (Btk. 334.§), az önkényuralmi jelkép használata (Btk. 335.§),

⁶ Az Európa Tanács által Rómában, 1950. november 4. napján elfogadott, Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény; A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről New Yorkban, 1965. december 21-én elfogadott nemzetközi egyezmény; 1966. december 16. napján elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya; Az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezménye; Az Európai Rasszizmus és Intolerancia-Ellenes Bizottság (ECRI) 7. számú Ajánlása; A Tanács 2008. november 28. napján elfogadott 2008/913/IB kerethatározata a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről; EBESZ Miniszterek Tanácsának 9/09. számú határozata;

⁷ SZOMORA Zsolt: Dogmatikai és alkotmányjogi megjegyzések a gyűlölet-bűncselekmények büntetőjogi szabályozásához *Belügyi Szemle* 61. évfolyam 2013. évi 12. sz. 36.

és a nemzeti szocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása (Btk. 333.§).

Egyet kell értenem azonban azokkal az álláspontokkal, melyek szerint vitatható az ötágú vörös csillag használatának, illetve a kommunista rendszer bűnei tagadásának gyűlölet-bűncselekményként való felfogása.⁸

A szabályozás történeti fejlődése

Nincs kötelező útmutatás az államok számára a gyűlölet-bűncselekmények mikénti szabályozására, így annak megvalósítása országoként eltérő, de alapvetően két kodifikációs megoldással találkozhatunk. Egyik esetben a tagállamok külön tényállást hoznak létre az előítélet motiválta bűncselekmények szankcionálására, míg a másik esetben súlyosító körülményként értékelik ezt a motivációt, konkrét minősítő, vagy általános súlyosító körülmény megalkotásával.⁹ Vannak persze olyan országok is, ahol nem szabályozzák külön a gyűlölet-bűncselekményeket, ott az általános büntetési elvek irányadóak súlyosabb büntetések kiszabása mellett.

A külön, érdemi bűncselekmény megalkotásának az az oka, hogy a jogalkotó még határozottabban szeretné kifejezni a sértettek felé az együttérzését, a szolidaritását a sérelmükre elkövetett bűncselekmény miatt, egyúttal nyomatékosítva az elkövetőkkel szemben, mennyire elítéli tetteket.

Ilyen *sui generis* tényállás a hatályos Büntető Törvénykönyvünkben a közösség tagja elleni erőszak, mely a hazai jogrendszerünkben az általam az egyik legfontosabbnak ítélt gyűlölet-bűncselekmény tényállás. Ezért tanulmányomban ezzel a bűncselekménnyel foglalkozom, és a jogalkalmazói problémák bemutatását megelőzően röviden áttekintem a hatályos szabályozást megelőző jogalkotói kísérleteket.

Nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport elleni büntett

1961.

Az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről „*Béke és az emberiség elleni büntettek*” című X.

⁸ SZOMORA Zsolt: i.m. 38-39.

⁹ Dr. BÁRD Petra: A gyűlölet-bűncselekmények hatékony üldözésének társadalmi feltételrendszere. In: *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére* (Szerk.: Borbíró Andrea, Inzelt Éva, Kerezsi Klára, Lévay Miklós, Podoletz Léna) ELTE Eötvös Kiadó Budapest, 2014.

fejezetének 138.§-a szabályozta a nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport elleni büntetést, mely szerint:

„Aki valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport tagjának a csoporthoz való tartozása miatt súlyos testi vagy lelki sérelmet okoz, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”.¹⁰

1978.

A tényállás az 1978. évi IV. törvénybe változatlan címmel és szöveggel „Az emberiség elleni bűncselekmények” című XI. fejezet, „A béke elleni bűncselekmények” I. cím alatt a 156.§-ba került be.

Nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak

1996.

Az első nagyobb változásra 1996-ban került sor, mikor az 1996. évi XVII. törvény 3.§-a arról rendelkezett, hogy a tényállás 1996. június 15-től átkerül a Btk. XII. fejezetébe, a „Személy elleni bűncselekmények” II. címéhez, „A szabadság és emberi méltóság elleni bűncselekményekhez”. A bűncselekmény a Btk. 174/B. §-ában, került szabályozásra, és elnevezése „Nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak”-ra változott. Így:

„174/B. § (1) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoporthoz tartozása, vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, büntetést követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt a) fegyveresen, b) felfegyverkezve, c) jelentős érdeksérelmet okozva, d) a sértett sanyargatásával, e) csoportosan, f) bűnszövetségben követik el.”

A törvény indokolásában kifejti, hogy a korábbi módosítás óta Magyarország több olyan nemzetközi egyezményhez is csatlakozott¹¹, melyek kifejezetten megtiltják, és büntetőjogi eszközök igénybevételét

¹⁰ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8438>

¹¹ 1948. december 9. a népiirtás büntetének megelőzése és megbüntetése tárgyában született nemzetközi egyezmény (Genocídium Egyezmény); 1965. december 21-én New Yorban elfogadott, a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény (Antidiszkriminációs Egyezmény); valamint az 1973. november 30-án New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésén az apartheid bűncselekmények leküzdéséről és megbüntetéséről szóló nemzetközi egyezmény (Apartheid- elleni Egyezmény)

írják elő a tagállamok részére nemzeti, népi, faji vagy vallási közösségek elleni erőszakos cselekmények esetén, és tiltják az ilyen csoportok elleni gyűlöletkeltést, izgatást, és mindennemű megkülönböztetését. Az 1993. október 7-én Bécsben megtartott csúcstalálkozón az Európa Tanács tagállamai állam-és kormányfői által elfogadott Nyilatkozat többek között a tagállamok részére a belső jogi szabályozás felülvizsgálatát is előírja az ideggyűlölet, a fajgyűlölet, az intolerancia és az antiszemitizmus elleni harc érdekében. Megállapítható továbbá, hogy egyre többször fordultak elő olyan bűncselekmények, melyek oka a sértettek valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoporthoz tartozása volt.

A köztársasági elnököt mindezek a körülmények arra ösztönözték, hogy kezdeményezze a törvényelőkészítő munka segítése és gyorsítása érdekében az ilyen bűncselekmények kiegészítését és felülvizsgálatát a Büntető Törvénykönyvben. Így a törvénymódosítást a nemzeti, népi, faji vagy vallási csoporthoz tartozás miatt elkövetett bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés, és a szabályozás nemzetközi egyezményekkel való összhangjának megteremtése indokolta.

A módosítást követően már nem csak azt rendeli büntetni a jogalkotó, ha a sértett valamely védett csoporthoz tartozik, és az elkövető erre tekintettel kényszeríti arra, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, hanem azt is, ha csak a tettes gondolja őt ezen csoporthoz tartozónak, és erre tekintettel követi el sérelmére a bűncselekményt. A törvény elkövetési magatartásként rögzítette a bántalmazást, illetve az erőszakkal vagy fenyegetéssel való kényszerítést. Az új szabályozás hat minősítő körülményt is meghatározott, és így – míg a korábbi szabályozás kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni a bűncselekményt –, most alapesetben öt évig, és csak valamely minősítő körülmény megvalósulása esetén büntetendő kettő évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel.

Közösség tagja elleni erőszak

2008.

A korábbi módosítás óta szerzett újabb jogalkalmazói tapasztalatok, valamint 2008-ban a Meleg Méltóság Meneten történt események¹²¹³ rávilágítottak arra, hogy a szabályozás korán sem teljes körű.¹⁴

¹² Index: Támadások a melegfelvonulás ellen

http://index.hu/video/2008/07/06/tamadasok_a_melegfelvonulas_ellen/ (Letöltve 2014. december 15.)

¹³ Társaság a Szabadságjogokért: A TASZ feljelentése a Meleg Méltóság Menetet ért támadások miatt

Erre tekintettel a 2008. évi LXXIX. törvény 2. §-a 2009. február 1-jei hatállyal módosította a szabályozást akként, hogy a bűncselekmény változatlanul a XII. fejezetben, „A Személy elleni bűncselekmények” körében található, azonban már a III. cím alatt, de a korábbi megoldással egyezően „A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények” között. A bűncselekmény elnevezése „Közösség tagja elleni erőszak”-ra változott, és a jogalkotó az (1) bekezdés szabályozását a „lakosság egyes csoportjai” fordulattal egészítette ki:

„(1) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, bűntettet követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A tényállás továbbá egy (3) bekezdéssel bővült, büntetni rendelve a bűncselekmény előkészületét is. Így:

„(3) Aki a közösség tagja elleni erőszakra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A törvénymódosítás indokolása is kifejti, hogy a sértetti kört a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagjai vagy vélt tagjai alkották, azonban a több, mint tíz éves jogalkalmazási gyakorlat és tapasztalat bebizonyította, hogy nem csak ezen csoportok tagjai vannak kitéve a támadásnak, hanem további olyan közösségi formák, csoportosulások is léteznek, melyek tagjai elleni erőszakos, diszkriminatív megnyilvánulásokat hasonló szigorú büntetéssel kell fenyegetni.

A „lakosság egyes csoportjai” fordulat értelmezése kapcsán az indokolás hivatkozik a 30/1992. (V.22.) AB határozatra, melyben az Alkotmánybíróság a közösség elleni izgatás tényállását vizsgálta. A határozatában a bíróság a „lakosság egyes csoportjai” kitételről úgy nyilatkozott, hogy amögött „eltérő nézetrendszer (párttagok, egyesületek, mozgalmak stb. résztvevői) vagy egyéb, tulajdonképpen bármely ismérv szerint elkülönülő személyek védelmének szándéka húzódik meg”. A törvény indokolása kifejti továbbá, hogy „[A] lakosság egyéb csoportjai, mint speciális jogi tárgyak, a lehetséges sokféleségük miatt még példálódzó jelleggel sem sorolhatók fel. A tényállásszerűséghez azonban minden esetben szükséges, hogy a bántalmazás, illetve az erőszakkal vagy fenyegetéssel történő kényszerítés a valamely tekintetben együvé

<http://tasz.hu/tasz-feljelentes-meleg-meltosag-menetet-ert-tamadasok-miatt> (Letöltve 2014. december 15.)

¹⁴ Hungarian Civil Liberties Union: A melegeket ért támadások miatt a BRFK-hoz fordultunk <http://tasz.hu/en/node/1464> (Letöltve: 2014. december 15.)

tartozó személyek összessége ellen irányuljon. Tehát, ugyanúgy, ahogy a közösség elleni izgatás tényállásánál a gyűlöletre uszításnak sem több, azonos ismérv alapján elkülönülő csoport ellen kell irányulnia, hanem elegendő egy csoport, a közösség tagja elleni erőszaknál is elegendő a tényállás megvalósításához, ha egy, azonos ismérv alapján elkülönülő csoporthoz tartozás, vagy vélt tartozás miatt bántalmazták vagy kényszerítik valamire a csoporthoz tartozó személyt”¹⁵.

Az előkészület büntetendővé nyilvánítása kapcsán az indokolás a testi sértés előkészületének büntetendővé nyilvánításához fűzött magyarázatra utal vissza, mely szerint a társadalom védelme érdekében, az utóbbi időszakban az erőszakos cselekmények elszaporodása, valamint a társadalmi agresszió növekedése indokoltá tette, hogy a legsúlyosabb és leginkább elterjedt bűncselekmények esetén a büntetőjogi felelősségre vonás határait a törvényhozó kiszélesítse.

2011.

Rendszertanilag változatlan elhelyezéssel, a 2011. évi XL. törvény 1. §-a iktatta be 2011. május 7-ei hatállyal a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. évi törvénybe az új (1a) bekezdést, mely szerint:

„Aki mással szemben valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt olyan, kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy riadalmat keltsen, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A törvény indokolásában kifejti, hogy elszaporodtak azon magatartások, melyek bár nem érik el a tényállásban szabályozott erőszak mértékét, azonban a védett csoportok tagjaiban – etnikai feszültséget szítva – jogos riadalmat, félelmet keltenek. Így indokolt a Büntető Törvénykönyv módosítása e jelenséggel szembeni határozott fellépés érdekében.

Láthatjuk, hogy a jogalkotó a garázdaság szabálysértését kriminalizálja az új bekezdésben azokban az esetekben, ha az elkövető cselekményét a sértett valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt követi el. Itt is, ahogy a szabálysértési alakzatnál, nem kívánja meg az erőszakos magatartás tanúsítását, azonban míg a garázdaság bűncselekményi¹⁶ és

¹⁵ 2008. évi LXXIX. törvény 2. §-a

¹⁶ 1978. IV. tv. (Btk.) 271. § (1) Aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

szabálysértési alakzatánál¹⁷ a megbotránkozás keltésére való alkalmasságot is kiemeli, addig a közösség tagja elleni erőszaknál nem.

Megjegyzendő továbbá, hogy a garázdaság tényállásával szemben a normaszöveg a „*mással szembeni*” elkövetést kívánja meg. Az „új” Büntető Törvénykönyv kodifikálása során az Amnesty International Magyarország, a Háttér Társaság a Melegekért, a Magyar Helsinki Bizottság, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, valamint a Társaság a Szabadságjogokért az ebből adódó jogalkalmazási problémákra hívták fel a figyelmet, és közös javaslatukban megoldásokat fogalmaztak meg a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium számára.¹⁸

2013.

Az Országgyűlés 2012. június 25. napján elfogadta a 2013. július 1. napjától hatályos, 2012. évi C. törvényt – az „új” Büntető Törvénykönyvet. A törvény XXI. „Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények” című fejezetének 216.§-ában változatlan elnevezéssel szabályozza a közösség tagja elleni erőszak tényállását.

Btk. 216. § (1) Aki más valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt olyan, kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az adott csoport tagjában riadalmat keltsen, bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt bántalmaz, illetve erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a közösség tagja elleni erőszakot a) fegyveresen, b) felfegyverkezve, c)

¹⁷ 1999. LXIX.tv.Szabs.tv. 142/A. § (1) Aki olyan kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, elzárással vagy százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

¹⁸ Társaság a Szabadságjogokért Erősebb törvényi védelem kell a rasszista és homofób bűncselekmények ellen <http://tasz.hu/node/2606>
http://tasz.hu/files/tasz/imce/civil_szervezetek_gyuloletbcs_javaslat-1.pdf 11-12. oldal (Letöltve 2014. május 27.)

jelentős érdeksérelmet okozva, d) a sértett sanyargatásával, e) csoportosan vagy f) bűnszövetségben követik el.

(4) Aki a közösség tagja elleni erőszakra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A Büntető Törvénykönyv hatályba lépését számos egyeztetés és javaslat előzte meg. Ilyen volt a gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának átfogó reformját célzó, hivatkozott öt jogvédő szervezet által benyújtott részletes dokumentum is¹⁹. A javaslatok egy része be is került az új törvénykönyvbe, így például a védett tulajdonságok körének pontosítása, valamint megmaradt az előkészület büntethetősége is.

A törvény indokolása kiemeli, hogy a bűncselekmény jogi tárgya a nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport, illetve a lakosság egyes csoportjainak szabadsága, emberi méltósága, az emberi szabadság és méltóság, valamint a meghatározott csoporthoz való tartozás joga és e jogon alapuló különbözőségek tiszteletben tartása.

A törvény a nemi identitást, a szexuális irányultságot és a fogyatékoságot a lakosság egyes csoportjai közül nevesíti, mely kiemeléssel a jogalkotó nem csak nemzetközi elvárásoknak tesz eleget, hanem a védett tulajdonsággal rendelkező közössége felé is azt kívánja jelezni, hogy kiemelt védelemben részesíti őket. A szexuális irányultság és nemi identitás rögzítését a tényállásban a sérelmükre elkövetett bűncselekmények növekvő száma, míg a fogyatékos csoporthoz tartozás miatti elkövetést azért tartotta indokoltnak, mert e személyek – állapotuknál fogva – nehezebben tudják megvédeni magukat a sérelmükre elkövetett támadásokkal szemben.

A kihívó közösségellenes magatartás kapcsán a törvény indokolásában kiemeli, hogy az a közösségi együttélés szabályainak nyílt semmibe vételét jelenti, és e magatartásnak alkalmasnak kell lennie riadalomkeltésre, azonban arra már nincs szükség a bűncselekmény megvalósulásához, hogy a riadalom be is következzen. A bűncselekmény pedig nem csak a csoport tagja elleni kihívóan közösségellenes magatartás tanúsításával, hanem dolog ellen irányulóval is megvalósítható.

¹⁹ Társaság a Szabadságjogokért: Erősebb törvényi védelem kell a rasszista és homofób bűncselekmények ellen <http://tasz.hu/node/2606> ; Amnesty International Magyarország, a Háttér Társaság a Melegekért, a Magyar Helsinki Bizottság, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, valamint a Társaság a Szabadságjogokért: Javaslatok az új Büntető Törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozására 2012. március 6. http://tasz.hu/files/tasz/imce/civil_szervezetek_gyuloletbcs_javaslat-1.pdf 11-12. (Letöltve 2014. máj. 27.)

Jogalkalmazási problémák

Alulminősítés

A rendőri szervezetről változások szerepe

A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (GYEM) 2014 szeptemberében megjelent kiadványa 24 ügy feldolgozásával a gyűlölet-bűncselekmények kapcsán felmerülő jogalkalmazási problémákra próbálja meg felhívni a figyelmet, segítve azok jövőbeli elkerülését. Ebben a gyűjteményben jelent meg a következő, 2013. július 6. napján, Budapesten történt eset is:

„Az áldozatok 2013-ban a Budapest Pride indulási helyszínére tartottak, kezükben egy nagy feltekert zászlóval. Néhány száz méterre a gyülekező ponttól három húszas éveiben járó fiatal férfi megállította őket, és megkérdezte, hogy a Pride-ra tartanak-e. Az egyik elkövető támadóállást vett fel, és megrúgta az egyik meleg férfit, aki ennek hatására a földre esett. Egy fiatal pár is látta az esetet, akik rendőrért kiáltottak, erre a támadók elfutottak. Az áldozatok találtak egy rendőrautót a közelben, a rendőrök felajánlották, hogy a megrúgott férfit a parkban körbeviszik autóval, hátha be tudja azonosítani az elkövetőket. Az egyik elkövetőt megtalálták, a rendőrség őrizetbe vette.”²⁰

A kerületi rendőrkapitányság a nyomozást – az erre irányuló kifejezett indítvány ellenére is – a Btk. 339.§ (1) bekezdésébe ütköző garázdaság vétségében rendelte el, majd vádemelési javaslattal is ezen bűncselekmény miatt küldte meg az iratokat a kerületi ügyészségnek. Az ügyészség az iratok felülvizsgálatát követően a nyomozó hatóságot további nyomozási cselekmények végzésére utasította. Az ügy ezt követően került csak a közösség tagja elleni erőszak nyomozására hatáskörrel rendelkező Budapesti Rendőr-főkapitánysághoz.²¹

Ahogy a hivatkozott eset is mutatja, gyakran találkozhatunk azzal a problémával, hogy az eljáró nyomozó hatóság tagja nem alkalmazza, vagy talán nem is ismeri a speciális tényállásokat, így a nyomozást valamely „általános” bűncselekmény miatt folytatja. Pedig kifejezetten fontos lenne, hogy amennyiben arra utaló indikátorokat észlel az eljáró hatóság, hogy a bűncselekményt előítélet motiválta, akkor a speciális tényállás esetleges megvalósulását megállapítva, haladéktalanul intézkedjen azt alátámasztó

²⁰ Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (2014): Jogalkalmazási problémák a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásokban

<http://gyuloleletellen.hu/aktualitasok/jogalkalmazasi-problemak-gyulolelet-buncselekmenyekkel-kapcsolatos-eljarasokban>; http://gyuloleletellen.hu/sites/default/files/ejk_esetosszefoglalo.pdf 7. (Letöltve: 2014. október 9.)

²¹ Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (2014): Jogalkalmazási problémák a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásokban

<http://gyuloleletellen.hu/aktualitasok/jogalkalmazasi-problemak-gyulolelet-buncselekmenyekkel-kapcsolatos-eljarasokban>; http://gyuloleletellen.hu/sites/default/files/ejk_esetosszefoglalo.pdf 8. (Letöltve: 2014. október 9.)

vagy esetleg cáfoló bizonyíték beszerzése iránt, mert arra később, akár hónapok múlva, már lehet, hogy nem is lesz lehetősége, és így motiváció nem lesz bizonyítható.

2008-ban a 3/2008. (I.16.) IRM rendelet a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok hatáskörébe utalta a gyűlölet-bűncselekmények nyomozását. A budapesti rendőr-főkapitány pedig 2011-ben a 17/2011. (III.18.) számú intézkedésével a közösség tagja elleni erőszak bűntette nyomozását a BRFK Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Szervezett Bűnözés Elleni Osztály, majd ennek jogutód nélküli megszűnését követően a Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer-bűnözés Elleni Szolgálat feladatkörébe utalta.²² Az előítélet motiváció figyelmen kívül hagyásával azonban, ahogy ezt a jelen ügyben is láthattuk, előfordul, hogy nem a hatáskörrel rendelkező nyomozó hatóság folytatja az eljárást, és esetleg csak később, vagy akkor sem kerül az ügy a megyei rendőr-főkapitányságra.

A gyűlölet-bűncselekmények felismeréséhez és nyomozásához szükséges speciális tudás megszerzése érdekében kiemelten fontosnak tartom a nyomozó hatóság tagjai rendszeres képzését, oktatását, valamint nyomozati protokoll, útmutató kiadását.

Ezt a követelményt több nemzetközi dokumentum is megfogalmazta, így például az EBESZ Miniszterek Tanácsa 9/09 számú határozata 4. és 6. pontja, mely rögzíti, hogy a részes államok gyűlölet-bűncselekményekkel foglalkozó bűnüldöző és igazságügyi hatóságának tagjai számára szervezzenek képzést, továbbképzést, és biztosítsák az ilyen bűncselekmények gyors felderítését és kivizsgálását. Az Európai Parlament és Tanács, a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról szóló, 2012/29/EU számú irányelve (23. cikk (2) bek. b) pont) is tartalmazza, hogy speciálisan képzett nyomozóknak kell foglalkozniuk a gyűlölet-bűncselekmények áldozataival. Az irányelv hazai jogrendszerbe történő átültetéséről Magyarország is köteles gondoskodni.²³ A Rendőri Vezetők Nemzetközi Szervezete (IACP) 2001-ben már kiadott egy, a legfontosabb információkat tartalmazó iránymutatást „A gyűlölet-bűncselekmények kezelése: rendőri irányelvek a nyomozáshoz és a megelőzéshez” címmel.²⁴

2012 januárjától az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Főigazgatósága önálló szakvonalat hozott létre a gyűlölet-

²² DINÓK Henriett: i.m. 57-58.

²³ DINÓK Henriett: uo. 59.

²⁴ Rendőri Vezetők Nemzetközi Szervezete (IACP) A gyűlölet-bűncselekmények kezelése: rendőri irányelvek a nyomozáshoz és a megelőzéshez (2001/2013), (fordította: GRUNZÓ Zsófia); Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport http://gyuloletel.hu/sites/default/files/iacp_gyuloletbcs_hu.pdf (Letöltve: 2014. július 10.)

bűncselekmények kezelésére,²⁵ azóta pedig a szakvonal még hatékonyabb működésével kapcsolatban számos további elvárás fogalmazódott meg.²⁶

A „lakosság egyes csoportjai”

Zárt vagy nyílt lista

„A vádlottak testvérek, egyben a sértett távoli rokonai. 2010. január 1-jén, hajnali háromkor a sértett szilveszteri szórakozásból tartott hazafelé Hagonyban, a néptelen utcán, amikor szembetalálkozott az ittas első- és másodrendű vádlottakkal, és azok három ismerősével. A vádlottak tudták, hogy a sértett a Magyar Gárda tagja volt, ezért fenyegető hangon megkérdezték, hogy gárdista-e, majd a választ meg sem várva odaléptek, elsőrendű ököllel arcon ütötte, majd a másodrendű is ütlegelni kezdte. A sértett egy rúgástól a földre került, ahol tovább folytatták ütlegelését. Végül a vádlottak társaságában lévők rászóltak a vádlottakra, hogy hagyják abba a verést, majd azt mondták a sértettnek, hogy fusson el. A sértett nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett a fején, vállán és a karján.”²⁷

Az eljárásra illetékes Rendőrkapitányság a Btk. 271.§ (1) bekezdésébe ütköző garázdaság vétsége miatt rendelt el nyomozást. Az eljárása illetékes városi ügyészség a terheltekkel szemben társtettesként elkövetett, a Btk. 174/B.§ (1) bekezdésébe ütköző közösség tagja elleni erőszak büntette miatt emelt vádat, mely bűncselekmény miatt a városi bíróság a terheltek büntetőjogi felelősségét meg is állapította, és őket nyolc-nyolc hónap, végrehajtásában két év próbaidőre felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte.

2011 januárjában a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség a Be. 416.§ (1) bekezdés b) pontjára hivatkozással²⁸ kezdeményezte a jogerős ítélet felülvizsgálatát. Indítványozta, hogy a Legfelsőbb Bíróság – a Be. 427.§ (1) bekezdés b) pontja alapján – az ítéletet változtassa meg, és a terheltek cselekményét társtettesként elkövetett, a Btk. 271.§ (1) bekezdésébe ütköző garázdaság vétségének minősítse, és őket ezen cselekmény elkövetéséért pénzbüntetésre ítélje.

²⁵ BOROSS Zsigmond Attila: A gyűlölet-bűncselekmények aktuális magyarországi helyzete *Belügyi Szemle* 61. évfolyam 2013. évi 12. sz. 5-6.

²⁶ DINÓK Henriett: i.m. 59-60.

²⁷ UTASI Judit: A gyűlölet-bűncselekmények elemzése – esettanulmányok II. *Belügyi Szemle* 60. évf. 2012. évi 2. szám 25.o.

²⁸ Be. 416. § (1) Felülvizsgálatnak a bíróság jogerős ügydöntő határozata ellen akkor van helye, ha

b) a bűncselekmény törvénysértő minősítése, a büntetőjog más szabályának megsértése miatt törvénysértő büntetést szabtak ki, vagy törvénysértő intézkedést alkalmaztak, illetve a büntetés végrehajtását a Btk. 86. § (1) bekezdésében foglalt kizáró ok ellenére függesztették fel.

A Legfőbb Ügyészség a felülvizsgálati indítványt fenntartotta, és a Legfelsőbb Bíróság alaposnak is találta: a terheltek cselekményét az indítvánnyal egyezően állapította meg, melyre tekintettel őket öt-öt hónap, végrehajtásában egy-egy év próbaidőre felfüggesztett fogházbüntetésre ítélte.²⁹

A Legfelsőbb Bíróság ítéletének indokolása szerint *„az eszmerendszer közösségére alapozottan szervezett csoport (amely lehet egyesület, mozgalom, stb.) tagjai csak akkor élvezhetnek kiemelt büntetőjogi védelmet, ha a szervezet az alkotmányban rögzített elveket tiszteletben tartva törvényes keretek között fejti ki a tevékenységét. A nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy egyéb lakossági csoport ellen irányuló célból létrehozott és törvényi előírásokkal nyilvánvalóan szembe helyezkedő szerveződés tagjait – kiváltképpen akkor, ha a szervezetet a bíróság jogerős döntésével már fel is oszlatta – értelemszerűen a büntetőjog sem védheti fokozottan, hiszen ebben az esetben a jogrend egységének elve szenvedne súlyos sérelmet.”*³⁰

Ahogy azt a tanulmányomban korábban kifejtettem, a *„lakosság egyes csoportjai”* fordulat 2009. február 1-jei hatállyal került be a bűncselekmény törvényi tényállásába, mely fordulat értelmezéséhez a 30/1992. (V.22.) AB határozatban meghatározott értelmezést³¹ hívták fel.

Egyetértek az ügyészség felülvizsgálati indítványában, valamint a Legfelsőbb Bíróság ítéletében kifejtettekkel, mely szerint bár valóban elképzelhető lehetne, hogy egy társadalmi szervezet tagjai sérelmére szervezeti tagságukra tekintettel elkövessék a közösség tagja elleni erőszakot, azonban egy jogerősen feloszlott szervezet, mely ráadásul éppen a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási, illetve a lakosság egyéb csoportjai sérelmére fejti ki tevékenységét, nem élvezhet fokozott büntetőjogi védelmet.

Egyetértek azzal az állásponttal, mely szerint a *„lakosság egyes csoportjai”* fordulat túl tág értelmezése, így a *„bármely”* csoporthoz tartozás a tényállás kiüresedéséhez vezethet. A jogalkotók célja a tényállás megalkotásával az olyan csoportok védelme volt, akiket személyiségük valamely lényeges, védett tulajdonsága miatt ér előítélet motiválta bűncselekmény.³²

²⁹ UTASI Judit: i.m. 25-27.o.

³⁰ Uo. 27.

³¹ „eltérő nézetrendszer (párttagok, egyesületek, mozgalmak stb. résztvevői) vagy egyéb, tulajdonképpen bármely ismérv szerint elkülönülő személyek védelmének szándéka húzódik meg”

³² JOVÁNOVICS Eszter: i.m. 72-74.

Különösen e fordulat kapcsán merül fel a zárt lista vagy nyílt lista kérdése, mely kérdés különösen a 2012. évi C. törvény („új” Btk.) megalkotása során került középpontba. Az öt jogvédő szervezet az általuk kidolgozott „*Javaslatok az új Büntető Törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozására*” című részletes szakmai anyagban kifejtették a zárt lista mellett szóló érveiket, illetve kitértek arra is, hogy amennyiben a jogalkotó továbbra is a nyílt lista mellett foglal állást, akkor a tényállást hogyan lehetne úgy megfogalmazni, hogy egyértelmű legyen a védett tulajdonságok, illetve csoportok köre.³³

A kérdésben alapvetően két álláspont van. Az egyik szerint ebben a gyorsan változó világban a jogalkotó a tényállás megalkotásakor nem gondolhat minden lehetséges esetre, így a nyílt lista alkalmazásával nem maradhatnak büntetlenül azok a cselekmények sem, melyeket a törvényalkotó a szabályozáskor kifejezetten nem nevesített.³⁴ A másik álláspont, mely állásponttal én is egyetértek, hogy zárt lista alkalmazása indokolt a védett tulajdonságok körének – külön értelmező rendelkezésben történő – kimerítő, pontos meghatározásával, így kiküszöbölve a jogalkalmazás során esetlegesen felmerülő jogbizonytalanságokat, jogértelmezési nehézségeket.³⁵³⁶

Többségi vagy kisebbségi társadalmi csoport védelme

A „*Tavaszmező utcai eset*” néven ismertté vált ügyel a híradások rendszeresen foglalkoztak, és beszámoltak mind az elsőfokú, mind a másodfokú ítéletről, majd a Kúria felülvizsgálati eljárásban hozott döntéséről.³⁷

„Az eljárás adatai szerint az egyik megvádolt férfi édesanyjával és élettársával hangoskodva sétált 2009 őszén a VIII. kerületi Horváth Mihály térnél, majd a férfi belekötött egy arra tartó főiskolásba, aki azonban – mikor az elkövető fenyegetően felemelte a kezét – lefogta, és belerúgott a beteg, mütött lábába. Ezután a férfi és

³³ Amnesty International Magyarország, a Háttér Társaság a Melegekért, a Magyar Helsinki Bizottság, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, valamint a Társaság a Szabadságjogokért: *Javaslatok az új Büntető Törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozására* 2012. március 6. http://tasz.hu/files/tasz/imce/civil_szervezetek_gyuloletbcs_javaslat-1.pdf 3-7. (Letöltve 2014. május 27.)

³⁴ AMBERG Erzsébet: *Gondolatok a gyűlölet-bűncselekmények rendészetéről* 440. www.pecshor.hu/periodika/XIV/amberge.pdf (Letöltve. 2014. október 9.)

³⁵ Dr. Bárd Petra: i.m

³⁶ Amnesty International Magyarország, a Háttér Társaság a Melegekért, a Magyar Helsinki Bizottság, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, valamint a Társaság a Szabadságjogokért: *Javaslatok az új Büntető Törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozására* 2012. március 6. http://tasz.hu/files/tasz/imce/civil_szervezetek_gyuloletbcs_javaslat-1.pdf 5. (Letöltve 2014. május 27.)

³⁷ www.index.hu 29 év börtön a szavakért, amiket nem szabad kimondani (Letöltve: 2014. december 15.) http://index.hu/belfold/2011/03/03/vannak_szavak_amiket_nem_lehet_kimondani/

a két nő az utcában lakó rokonait, ismerőseit segítségül hívva szidalmazni, ütlegetni, üldözni kezdte a fiatalot, aki hosszas menekülés után egy közeli kollégiumba menekült előlük. Az egyik elkövető késsel is fenyegetőzött. A támadásnak csak a rendőrök kiérkezése vetett véget.”(...) ‘Hogy mersz kezet emelni rám, te buzi magyar?! Mit képzelt magadról, hogy mersz bejönni az én utcámba, ahol a cigányok az urak, nem a magyarok?! Rohadt magyar, megöllek! Rohadt magyarok, rasszisták vagytok!’ – ilyen és ehhez hasonló kifejezésekkel támadtak az elkövetők a diákra.³⁸

Az ügyben hét személlyel szemben került sor vádemelésre, öt férfivel és két nővel szemben, akik egyike fiatalkorú volt. A terheltek közül hatan roma, egy nem roma származásúnak vallották magát.

Az elsőfokú ítéletet a Pesti Központi Kerületi Bíróság 2011 márciusában hozta meg, melyben a vádlottakat a Btk. 174.§ (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés b) és e) felfegyverkezve és csoportosan elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntette és más bűncselekmények miatt ítélte el. A kerületi bíróság a fiatalkorú vádlottal szemben 2 év 6 hónap javítóintézeti nevelést, még a többi vádlottal szemben 2 év 8 hónap és 6 év közötti börtönbüntetést szabott ki.³⁹

2009 októberében a Fővárosi Bíróság, mint másodfokú bíróság jogerős ítéletében hat vádlott esetében a minősítést a Btk. 271.§ (1) bekezdésébe ütköző és a (3) bekezdés a) és d) pontja szerint minősülő, csoportosan és a köznyugalmat súlyosan megzavarva, felfegyverkezve elkövetett garázdaság büntettére változatta meg, és ezen bűncselekményben mondta ki őket bűnösnek, míg egy vádlott esetében a közösség tagja elleni erőszak büntettét változatlanul megállapította azzal, hogy csoportos elkövetés kimondását mellőzte (Btk.174/B.§ (1) bekezdése és a (2) bekezdés b) pont). A Bíróság az enyhébb büntetési tételekre tekintettel a kiszabott javítóintézeti nevelés és börtönbüntetések tartamát mérsékelte.⁴⁰

A jogerős döntéssel szemben, a terheltek terhére a Fővárosi Főügyészség kezdeményezte a felülvizsgálati indítvány benyújtását, eltérő minősítés megállapítása és a büntetés súlyosítása érdekében.

A Kúria a Főügyészség kezdeményezése alapján a Legfőbb Ügyészség felülvizsgálati indítványát alaposnak találta, így ítéletében kimondta, hogy a terheltek cselekménye kizárólag a Btk. 174/B.§ (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés b) és d) pontja szerint minősülő, felfegyverkezve és csoportosan elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntettének minősül.

³⁸ Súlyos büntetést kaptak a rasszista romák a Kúrián: <http://www.hatalyonkivul.hu/sulyos-buntetest-kaptak-a-rasszista-romak-a-kurian> (Letöltve: 2014. nov. 18.)

³⁹ 8.Fk.27.246/2010/83.szám 1-3.

⁴⁰ 31.Fkf.8472/2011/38. 1-2.

Kimondta továbbá, hogy a felülvizsgálati indítvánnyal megtámadott határozat megváltoztatására a Be. 416.§ (1) bekezdés b) pontját alkalmazva⁴¹, önmagában a törvénysértő minősítés nem elég indok, arra kizárólag akkor van a Kúriának lehetősége, ha a megállapított törvénysértő minősítés miatt törvénysértő büntetés vagy intézkedés kiszabásra is sor került.

A kiszabott büntetések és intézkedések felülvizsgálatát követően a Kúria megállapította, hogy kizárólag a fiatalokú terhelt esetében nem állapítható meg ez a feltétel, mert bár a jogerős ítéletben foglalt minősítés eltér az általa elkövetett cselekmény törvényes minősítésétől, de a jogerős határozatban megállapított 1 éves időtartamú javítóintézeti nevelés a törvénysértő minősítés ellenére sem vált törvénysértően enyhe intézkedéssé, tekintettel a terhelt elkövetéskori életkorára, arra, hogy korábban nem állt még bíróság előtt, valamint a bűncselekményt bűnsegédként követte el, melynek véghezvitele óta több, mint három év telt el.

Minderre tekintettel a Kúria a fiatalokú terhelt esetében a Fővárosi Bíróság, mint másodfokú bíróság ítéletét hatályában fenntartotta, míg a másik hat terhelt esetében az ítéletet megváltoztatta, és cselekményüket egységesen a Btk. 174/B.§ (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés b) és d) pontja szerint minősülő, felfegyverkezve és csoportosan elkövetett közösség tagja elleni erőszak bűntettének minősítette, és a kiszabott büntetéseket 2 év és 4 év 6 hónap közötti börtönbüntetésre súlyosította.⁴²

A Kúria az ítélet jogi indokolásában kifejtette, hogy *„[A] bűncselekmény az emberi méltóságot, és emellett, illetve ezen belül a különböző kisebbségeket védi; elsősorban a nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy más csoportok elleni erőszakos fellépést tilalmazza (...). A bűncselekmény védett jogi tárgya: a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek. Az a rendeltetése, hogy senkit ne érhessen bántalmazás vagy bántódás amiatt, mert más népcsoporthoz tartozik. (...) Amint azt a Fővárosi Bíróság helyesen rögzítette ítéletében (...) relatív, és mindig a tényleges szituációtól is függ, hogy adott helyen és időben ki tekinthető többségnek, illetve kisebbségnek. (...) A bűncselekmény elkövetője tettesként bárki lehet, akár olyan személy is, aki a passzív alannyal, tehát a bántalmazott vagy kényszerített személlyel azonos csoportba tartozik, és részt vesz az elkövetési magatartás végrehajtásában társaival együtt,*

⁴¹ Be. 416. § (1) Felülvizsgálatnak a bíróság jogerős ügydöntő határozata ellen akkor van helye, ha

b) a bűncselekmény törvénysértő minősítése, a büntetőjog más szabályának megsértése miatt törvénysértő büntetést szabtak ki, vagy törvénysértő intézkedést alkalmaztak, illetve a büntetés végrehajtását a Btk. 86. § (1) bekezdésében foglalt kizáró ok ellenére függesztették fel.

⁴² Bfv.II.590/2012/18.szám 1-2., 9-12., 19-20.

amikor tudja, hogy társai a más csoporthoz való tartozás miatt valósítják meg az elkövetési magatartást.”⁴³

Két eltérő álláspont van abban a kérdésben, hogy a közösség tagja elleni erőszak elkövethető-e a többségi társadalom tagjai sérelmére, vagy csak a kisebbségi társadalom tagjait védi.

Az egyik álláspont szerint a tényállás „*kisebbségvédő*” rendelkezés, azonban ebben az esetben a kisebbség nem számszerű kisebbséget jelent, hanem hátrányos helyzetet, sérülékenységet, amit a jogalkalmazónak az érintett csoport társadalomtörténelmi múltja, valamint a jelenben a velük szemben kialakult nagyfokú előítéletesség, rendszerszintű diszkrimináció, és elterjedt stigmák alapján kell mérlegeléssel megállapítania. Minderre tekintette a magyar nemzethez, mint nemzeti többséghez tartozás nem tarthat igényt kiemelt büntetőjogi védelemre, hiszen nem tekinthető a személyiség olyan meghatározó elemének, amely fenyegetettséget, kiszolgáltatottságot, stigmát hordozna. Így ezen álláspont szerint a közösség tagja elleni erőszakot a terhelt terhére csak akkor lehet megállapítani, ha a sértett valamely sérülékeny, kiszolgáltatott, hátrányos helyzetben lévő csoport tagja, és a sérelmére a cselekményt valamely védett tulajdonságára tekintettel követik el.⁴⁴

A másik álláspont, amellyel én is egyetértek, hogy a közösség tagja elleni erőszak a többségi társadalom tagjai sérelmére is elkövethető. Álláspontom szerint a tényállás megállapíthatóságának kizárólag az a feltétele, hogy a sértettet előítéletes okból, személyiségének valamely, esetleg valamely lényeges tulajdonsága miatt érje a sérelem, függetlenül attól, hogy a többségi, vagy a kisebbségi társadalom tagja-e.

Egyetértek a Kúria azon véleményével is, hogy az pedig adott helyzettől is függ, hogy mely társadalom tagjai vannak többségben, illetve kisebbségben.

Természetesen a tanulmányomban kiemelt jogalkalmazási problémákon kívül is számos olyan kérdés merül fel a tényállás alkalmazásával kapcsolatban, melyekre még érintőlegesen sem tértem ki, így például az elhatárolási, vagy halmazati kérdések. Arra szerettem volna azonban felhívni a figyelmet, miért fontos, hogy ezekkel a problémákkal foglalkozzunk, törekedjünk a megoldásukra, az egységes és helyes jogalkalmazói gyakorlat kialakítására.

***

⁴³ Bfv.II.590/2012/18.szám 14-15.

⁴⁴ JOVÁNOVICS Eszter - PAP András László: Kollektív bűnösség a 21. század Magyarországn: magyarellenesség vádja cigányokkal szemben két emblematikus perben. *Fundamentum* 2013. évi 3. szám 155-156.

**Violence against a Member of a Community
– the historical development of the relevant legal rules and
issues regarding the application of law –**

Summary

Documents of international law do not provide a uniform hate crime definition; they only make recommendations with regard to persons with protected characteristics, the enumeration of protected characteristics and the types of prohibited conduct. This is partly the reason why the judiciary and law enforcement bodies in Hungary are of different opinions as to which crimes can exactly be considered as hate crimes. The present study intends to focus on the historical development of the regulation regarding violence against a member of a community, which is far from being the only hate crime, but shall, in my opinion, be considered as the most important one. In addition, the present study elaborates in a non-exhaustive manner upon problems of definition and law enforcement occurring when statutory elements of the crime of violence against a member of a community are applied to specific cases.

Völcsey Balázs

Polgári Eljárásjogi Tanszék

Témavezető: Varga István tanszékvezető habil. egyetemi docens

A jogerőhatás megjelenési formái

1. Bevezetés

A jogrendszer és ezen belül az eljárásjogok egyik legfontosabb jogintézménye a jogerő. Hasonlóan meghatározó kérdés, mikor áll be a jogerő, azaz egy határozathoz mikortól fűződik jogerőhöz kapcsolódóan joghatás. Tanulmányomban ezeket a területeket kívánom – külön fejezetben a peres és a nemperes eljárásokat – részletesen elemezni és bemutatni. Vizsgálom, mely bírósági határozatokhoz a jogerőhatás mely megjelenési formája tartozhat, és ennek mi a gyakorlati, mindennapi jelentősége.

Kiindulópont az, hogy a bírósági határozatok célja, hogy a peres felek egymás közötti viszonyában valamilyen joghatást idézzen elő. Így a határozatok két legfontosabb, legmarkánsabb joghatása a kötőerő és a jogerő.¹

2. Kötőerő

Az 1952. évi III. törvény a Polgári Perrendtartásról (továbbiakban: Pp.) 227. § (1) bekezdése szabályozza az ún. egyszerű kötőerőt. Eszerint, *„amennyiben a törvény másként nem rendelkezik, a bíróság a saját határozatához abban a perben, amelyben azt hozta, kötve van, mégpedig a határozat kihirdetésétől kezdve, ha pedig a határozat kihirdetve nem volt, annak közlésétől kezdve.”* Releváns, hogy az egyszerű kötőerő a határozatokhoz és a végzésekhez is fűződik.² Az idézett bekezdés egyértelműen mutatja, hogy az egyszerű kötőerő a rendes perorvoslattal

---

¹ NÉVAI László: Bírósági határozatok. In: NÉVAI László – SZILBEREKY Ferenc: Polgári eljárásjog 3. kiadás, 1974. 421. [továbbiakban: Kommentár (NÉVAI – SZILBEREKY)]

² GÁTOS György: Határozatok. In: A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk.: NÉMETH János – KISS Daisy) Complex kiadó, Budapest, 2007. második (átdolgozott kiadás) 1256. [továbbiakban: Kommentár (NÉMETH – KISS)]

(fellebbezés vagy ellentmondás³) még támadható, azaz nem jogerős bírósági határozatokra vonatkozik. Kiemelendő, hogy ez a hatás elsődlegesen és alapvetően a határozatot hozó bíróságot köti („a bíróság a saját határozatához kötve van”), a per alanyaira (például fél, beavatkozó) csak közvetett módon érvényesül. Eklatáns példa erre, hogy a „*perfeljegyzés tárgyában hozott határozatához a bíróság kötve van, azt saját hatáskörében nem változtathatja meg*” (BH 2001. évi 10/481. sz.).

Az egyszerű kötőerő legfőbb jellegzetessége, a bírósági határozatnak a bíróság részéről történő visszavonhatatlansága és módosíthatatlansága. Ez azért is releváns, mert ebben is megnyilvánul a különbség a közigazgatási és a bírósági határozatok között. Míg a közigazgatási határozatot a közigazgatási szerv – főszabályként – megváltoztathatja, akár kérelemre, akár hivatalból,⁴ addig ez a bírósági határozatokra nem vonatkozik. Azaz, míg a bírósági határozat esetében a megváltoztathatatlanság érvényesül elsődlegesen, addig a közigazgatási határozat esetében pedig éppen ellenkezőleg a „*megváltoztathatóság*” a jellemző.⁵

A Pp. 227. § (1) bekezdésében meghatározott főszabály alól kivételt jelentenek egyrészt a Pp. 227. § (2) illetve (3) bekezdésében⁶ megfogalmazottak, de a törvény ezen felül, mind az ítélet, mind a végzések tekintetében több kivételt is tartalmaz.

Ítélet esetén nem érvényesül az egyszerű kötőerő:

1. az igazolási kérelem folytán tartott új tárgyalás eredményéhez képest az elmulasztott tárgyalás alapján hozott ítéletet teljesen vagy részben hatályon kívül helyezik (vö.: Pp. 109. § (4) bekezdés);
2. ugyanígy nem beszélhetünk egyszerű kötőerőről sem, ha a részítéletet a később hozott ítélettel a beszámítási kifogásra, illetve viszonykeresetre vonatkozó tárgyalás eredményéhez képest

³ Ebből következik, hogy az egyszerű kötőerő a bírósági meghagyást (Pp. 136/A. §) és a fizetési meghagyást is jellemzi.

⁴ A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.) 103. § és 114-115. §§-ok

⁵ NÉVAI: Bírósági határozatok In: Kommentár (NÉVAI - SZILBEREKY). 421.; KISS Daisy: A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás általános részéből HVG-ORAC, Budapest, 2009. 680. (továbbiakban: KISS: i.m.)

⁶ „A pervezetésre vonatkozó valamint az egyoldalú kérelmeket elutasító végzéshez a bíróság nincs kötve, olyan végzést, azonban amely határidőhöz kötött perbeli cselekményt utasít el, a bíróság csak annak jogerőre emelkedése előtt (228. §) változtathatja meg. A bíróság a pénzbírságot megállapító végzést fontos okból megváltoztathatja.” (Pp. 227. § (2) és (3) bekezdés)

hatályon kívül helyezik, vagy megfelelően módosítják (vö.: Pp. 213. § (2) bekezdés);⁷

3. említhető továbbá például, hogy ha valamelyik házastárs a házassági bontóper jogerős befejezése előtt meghal, a bíróság a pert megszünteti és a perben esetleg már hozott ítéletet hatályon kívül helyezi (vö.: Pp. 289. §).

Végzés esetén nem köti a bíróságot a kötőerő, egyrészt a fent említett Pp. 227. § (2) és (3) bekezdésben hivatkozott határozatok esetében, másrészt a tárgyalást felfüggesztő, az eljárás félbeszakadását megállapító, az ideiglenes intézkedést elrendelő, a kézbesítési vélelem, illetve az igazolási kérelem elbírálása tárgyában hozott végzések esetében sem. További fontos „eredménye” annak, ha egy határozat (végzés) esetében nem beszélhetünk egyszerű kötőerőről sem, hogy a Pp. 257. § (1) bekezdése értelmében a bíróság maga is eleget tehet a végzés ellen benyújtott fellebbezésnek.

3. A jogerő

A bírósági határozatokhoz kapcsolódó másik fontos hatás a jogerő. A jogerő az uralkodó jogirodalmi álláspontok szerint minősített kötőerőt jelent, azaz a kötőerő a jogerőbe beleolvad.⁸

A jogerő (mind alaki, mind anyagi jogi értelemben) már a római jogi forrásokban is említett jogintézmény. Jelentősége az ún. formuláris per esetén volt, amelynek első része az *in iure tárgyalás* volt, ahol a felperes lényegében a formula kibocsátása érdekében fordult szóbeli kérelemmel a praetorhoz. A praetor megtagadta a formula kibocsátását – többek között – abban az esetben, ha korábban már jogerős ítéletet hoztak az ügyben. A második szakasz az ún. *apud iudicem eljárás* volt, amelynek végén a praetor meghozta az ítéletet. Ez esetben az eljárás ún. *litis constetatio-n* alapult, ez egyfajta perszerződésnek tekinthető. E „szerződés” legfontosabb eleme az volt, hogy a felek alávetették magukat a bírói döntésnek, és így fellebbezésnek nem volt helye, azaz a praetor által meghozott határozat (ítélet) nyomban jogerőre emelkedett. Amennyiben ennek ellenére valamelyik fél később ismét pert kívánt kezdeményezni, az alperes az ítélt dolog kifogására (*exceptio rei iudicatae*) hivatkozhatott, s ezt értették a római jogban az alaki jogerő alatt. Azaz Vécsey Tamás

⁷ Az 1. és 2. ponttal kapcsolatos megjegyzést lásd a jogerő tárgyalásánál.

⁸ GÁTOS: Határozatok. In: Kommentár (NÉMETH – KISS) 1260.; NÉVAI: Bírósági határozatok. In: Kommentár (NÉVAI – SZILBEREKY) 421.

álláspontja szerint „*az alaki jogerő a pert végleg befejezi.*”⁹ Anyagi jogerő pedig azt jelentette, hogy az ítéletet, illetve az abban foglaltakat a felek között akkor is irányadónak tekintették a későbbiekben, ha az esetlegesen hibás volt. Azaz „*az ítélet tartalmát a felek közt szabálynak tekintik.*”¹⁰ Ezt Ulpianus a következőképpen fogalmazta meg: „*res iudicata pro veritate accipitur*”, azaz „*a jogerősen megítélt dolgot igazságként kell elfogadni*”.¹¹ Már a római jogban is a jogerő lényegében fél-tény-jogazonosságot jelentett, hiszen: „*a jogerős ítélet megvédte a felet az újbóli perlés ellen, feltéve, hogy az ügy, a fél és a jogalap ugyanaz volt (identitas), azaz a felelevenített ügy megegyezett az eldöntött üggyel (eadem res) és így az ismételt kereset ugyanaz az actio, amelyikre az ítélet szól, vagy, ha más actio is volt, akkor is ugyanaz a kérdés (eadem questio).*”¹²

Ma a jogerő fogalmi elemeit az alábbiak szerint foglalhatjuk össze: „*A jogerő az a joghatás, melynél fogva a bírósági határozat megtámadhatatlanná, véglegessé és végrehajthatóvá válik.*”¹³ Ez kiegészítendő a jogerő a határozat irányadó voltát¹⁴ is jelenti.¹⁵ Jóllehet a Pp. a jogerő szabályozása kapcsán (Pp. 228-230. §§-ok) a határozatokról rendelkezik, a jogerőhatás elsődlegesen az ítélethez kapcsolódik, de bizonyos végzések is bírnak e tulajdonsággal a később részletezett sajátosságokkal.¹⁶

A kötőerő tárgyalása során felmerült, hogy a részítélet és az igazolási kérelem folytán tartott új tárgyalás eredményéhez képest a korábbi ítélet módosítása vagy hatályon kívül helyezése folytán nem érvényesül az egyszerű kötőerő. Állásponatom szerint a jogirodalom¹⁷ ezen uralkodó álláspontja csak a következő megszorításokkal igaz: részítélet esetében (ahol ún. feltételes jogerőről beszélünk) az újabb ítélet meghozatala, és ennek során a korábbi részítélet hatályon kívül helyezése alkalmával nem a kötőerő, hanem a jogerő feloldásáról van szó, hiszen az eljáró bíró, egy már korábban jogerős ítéletet helyez hatályon kívül vagy módosít. Természetesen ez a kötőerőt is feloldja, hiszen a jogerő az minősített

⁹ VÉCSEY Tamás: A római jog institúciói Franklin-Társulat, Budapest, 1898. 243. (továbbiakban: VÉCSEY: i.m.) idézi: PAULOVICS Anita: A modern jogerőfogalom római jogi eredete In: Publicationes Universitatis Miskolcensis – Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXI. (2013) 104.

¹⁰ VÉCSEY: i.m. 243., idézi: PAULOVICS: i.m. 104.

¹¹ PAULOVICS: i.m. 104. és FÖLDI András - HAMZA Gábor: A római jog története és intitúciói, Nemzeti Tankönyvkiadó, tizennegyedik, átdolgozott és bővített kiadás, Budapest, 2009. 186.

¹² VÉCSEY: i.m. 243.; idézi: PAULOVICS: i.m. 105.

¹³ NÉVAI: Bírósági határozatok. In: Kommentár (NÉVAI – SZILBEREKY) 423.

¹⁴ BH2002. 462.

¹⁵ GÁTOS: Határozatok. In: Kommentár (NÉMETH – KISS) 1261.

¹⁶ NÉVAI: Bírósági határozatok In: Kommentár (NÉVAI-SZILBEREKY) 423.

¹⁷ GÁTOS: Határozatok. In: Kommentár (NÉMETH-KISS) 1257-1258. és KASZAINÉ MEZEY Katalin: Határozatok. In: Polgári eljárásjog – Kommentár a gyakorlat számára (Szerk.: PETRIK Ferenc), HVG-ORAC; Budapest, 2005. 442. [továbbiakban: Kommentár (PETRIK)]

kötőerőt jelent. „Csak” az egyszerű kötőerő feloldásáról van szó viszont akkor, ha a bíróság a nem jogerős részítéletet módosítja vagy helyezi hatályon kívül.

A tárgyalás elmulasztása folytán előterjesztett igazolási kérelem esetén már összetettebb a kérdés: amennyiben a bíróság elsőfokú ítélet hoz, és az igazolási kérelem a fellebbezési határidőn belül érkezik a bírósághoz, majd a bíróság ennek helyt adva, újabb tárgyalási határnapot tűz ki, és így az elmulasztott tárgyaláson hozott ítéletet változtatja meg, az esetben valóban nem érvényesül az egyszerű kötőerő. Ellenben, ha a fellebbezési határidő lejárt után, de még az igazolási kérelem objektív határideje (3 hónap) alatt nyújtanak be igazolási kérelmet, és ennek a bíróság helyt ad, akkor a megismételt tárgyaláson egy már jogerőre emelkedett ítéletet változtat meg a bíróság. Azaz ekkor is valójában a jogerő egyfajta feloldásáról beszélhetünk, fenntartva azt, hogy a jogerő minősített kötőerőt jelent, így közvetetten az egyszerű kötőerő feloldásáról is beszélhetünk. Ez a distinkció a korábbi jogirodalomban megfelelően megjelenik.¹⁸ Az itt röviden vázolt probléma ahhoz a vitatott kérdéshez vezet el bennünket, vajon az igazolási kérelem perorvoslat vagy sem? Németh János és Kiss Daisy álláspontja szerint nem sorolható a perorvoslatok közé, ám például Kengyel Miklós nézete szerint az igazolási kérelem is perorvoslat.¹⁹

A kézbesítési vélelem megdöntése folytán is előállhat a fentiekhez több szempontból is hasonló eset. Így például, ha az ítélet kézbesítési időpontját a bíróság a kézbesítési vélelem alapján állapítja meg, majd a címzett a vélelem megdöntése iránt terjeszt elő kérelmet az objektív 6 hónapos határidőn belül (Pp. 99/A § (1) bekezdés). Ez esetben előfordulhat, hogy a fellebbezési határidő letelte és a jogosult(ak) által előterjesztett fellebbezés hiányában az ítélet jogerőre emelkedik. Ám a vélelem sikeres megdöntése esetén a fellebbezési határidő újra megnyílik a címzett számára, aki az ebben a határidőben benyújtott fellebbezésével, lényegében azt éri el, hogy az ítélet alaki és anyagi jogereje elenyészik, hiszen a fellebbviteli eljárást le kell folytatnia a másodfokú bíróságnak.

Értelemszerűen ezek a problémák felmerülnek a másodfokú eljárásban meghozott ítéletek esetében is okszerűen, az abból fakadó sajátosságokkal.

Mindez azt mutatja, hogy előállhat az a különleges helyzet is, hogy a Pp. 228. § és az ehhez kapcsolódó szakaszai alapján már jogerősnek hitt ítélet jogereje a későbbiekben „megszűnik”.

¹⁸ vö.: NÉVAI: Bírósági határozatok. In: Kommentár (NÉVAI-SZILBEREKY) 422.

¹⁹ Erre részletesebben lásd: KISS: i.m. 709.

A jogerő(hatásnak) több „megjelenési formáját” különböztetjük meg: alaki jogerő, anyagi jogerő, részjogerő, feltételes jogerő és végül látszat jogerő.

4. Alaki jogerő

Jóllehet a Pp. sehol sem tartalmazza ezt a kifejezést, de a törvény Indokolása már utal erre. Így a Pp. 228. §-a tartalmazza az alaki jogerővel kapcsolatos rendelkezéseket. Az alaki jogerő a határozat megtámadhatatlanságát jelenti, azaz azt, hogy a határozat fellebbezéssel, ellentmondással többé nem támadható meg.²⁰ Egy határozat alakilag jogerőre emelkedik, ha a fellebbezéssel (már) egyáltalán nem támadható meg, vagy a jogosultak nem éltek határidőn belül e jogukkal, illetve, ha mindannyian lemondtak a perorvoslati jogukról, vagy visszavonták a benyújtott fellebbezést. Ez utóbbi az alaki jogerő relatív (viszonylagos vetülete).²¹ Az utóbbi két esetben érdemes röviden megvizsgálni, pontosan mikor is következik be az alaki jogerő.

Amennyiben a jogi képviselővel eljáró felek legkésőbb az első fokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig benyújtott közös nyilatkozatukban előzetesen bejelentették, hogy lemondanak a fellebbezési jogukról, akkor az ítélet a Pp. 228. § (2) bekezdése alapján a közlésekor jogerőre emelkedik.²² Azonban, ha nem éltek ezzel a lehetőséggel, az ítélet csak akkor emelkedik jogerőre, amikor a bíróságnál ezt, az ítélet kihirdetését követően bejelentették. Különbséget kell tenni továbbá abban a vonatkozásban is, hogy valamennyi fellebbezésre jogosult egyszerre jelentette-e be a fellebbezésről való lemondását, vagy külön-külön. Utóbbi esetben csak a legutolsó bejelentést követő napon emelkedik jogerőre a határozat, míg az előbbi esetben azon a napon, amikor a jogosultak egyszerre tették meg a nyilatkozatukat (vö.: Pp. 228. § (3) bekezdés).

Önmagában a fellebbezésről történő lemondás nem szünteti meg a feleknek azon jogát, hogy a kijavítással vagy kiegészítéssel, mint

²⁰ Lényegében a római jogban is ezt jelentette az alaki jogerő, hiszen a döntéssel szemben a fellebbezés eleve kizárt volt, azaz a mai terminológia szerint megtámadhatatlannak minősült.

²¹ Megkülönböztetjük az abszolút (végleges) megtámadhatatlanságot, amikor a határozat már rendkívüli perorvoslattal sem támadható. Azonban az alaki jogerő már a viszonylagos megtámadhatatlanság pillanatában beáll. (GÁTOS: Határozatok. In: Kommentár (NÉMETH-KISS) 1261-1262. és JUHÁSZ Imre: A polgári nemperes eljárások fogalma és általános jellemzése. In: A polgári nemperes eljárások joga (Szerk.: VARGA István) ELTE Eötvös Kiadó második, átdolgozott kiadás, Budapest 2013. 85.

²² Azaz a kézbesítésének időpontjában, mert a Pp. 219. § (1) bekezdés a) pontja alapján az ítéletet kézbesítés útján kell közölni.

perorvoslattal éljenek, mert e perorvoslatok mind a jogerős, mind a jogerőre nem emelkedett határozatokkal szemben igénybe vehetők.²³ Jóllehet a Pp. sem 224. §, sem a 225. § esetén nem rendelkezik a beavatkozóról, de a Pp. 57. § (1) bekezdése értelmében a beavatkozó is kérheti a fél mellett – egyéb törvényi feltételek fennállása esetén – a határozat kijavítását vagy kiegészítését is.

A fellebbezés visszavonása esetén a PK. 194. számú állásfoglalás szerint, ha a fellebbezési határidő letelte előtt tették meg a jogosultak a visszavonást, akkor csak a határidő lejártát követő napon emelkedik jogerőre a határozat, míg, ha a fellebbezési határidő leteltét követően vonja vissza a jogosult perorvoslatát, akkor a visszavonás napján.²⁴ Annyi megjegyzést kell fűznöm az előbbiekhöz: ha a csatlakozó fellebbezésre jogosult csatlakozó fellebbezését a törvényes határidőn túl terjeszti elő, akkor maradéktalanul érvényesülnek a PK. 194. számú állásfoglalásban leírtak (vö.: Pp. 244. § (3) bekezdés), ellenben, ha a csatlakozó fellebbezésre jogosult a törvényes határidőn belül terjeszti elő perorvoslatát, akkor az önálló fellebbezésnek minősül (Pp. 244. § (4) bekezdés), és ha a fellebbező fél vissza is vonja a fellebbezését, az ítélet²⁵ nem emelkedik jogerőre.

A fellebbezési határidő elmulasztása miatti igazolási kérelem előterjesztése önmagában nem érinti a határozat jogerőre emelkedését, kivéve a Pp. 290. § (6) bekezdését, miszerint a házassági perekben az ítélet a fellebbezési határidő utolsó napjától számított tizenötödik nap elteltével emelkedik jogerőre.²⁶

5. Anyagi jogerő

A Pp. a jogerő megjelenési formái közül kifejezetten csak az anyagi jogerőt említi a 229. § (1) bekezdésében. E bekezdés szerint: *„A keresettel érvényesített jog tárgyában hozott ítélet jogereje kizárja, hogy ugyanabból a tényalapról származó ugyanazon jog iránt a felek – ideértve azok jogutódjait is – egymás ellen új keresetet indíthassanak vagy az ítéletben elbírált jogot egymással szemben, egyébként vitássá tehessék (anyagi jogerő).”*

²³ GÁTOS: Határozatok. In: Kommentár (NÉMETH – KISS) 1264.

²⁴ KISS: i.m. 681-682.

²⁵ Végzés ellen nincs helye csatlakozó fellebbezésnek (Pp. 257. § (1) bekezdés)

²⁶ GÁTOS: uo. 1262.

A jogirodalom álláspontja szerint az anyagi jogerő a véglegességet²⁷ jelenti, fogalmát pedig a követőképpen határozzák meg: „Az anyagi jogerő az alakilag jogerőre emelkedett ítélethez fűződő azt a joghatást jelenti, hogy az ítélet a peresített jogviszony alapján a feleket megillető jogokat és az őket terhelő kötelezettségeket végérvényesen meghatározza.”²⁸

Jóllehet a Pp. csak az ítélet vonatkozásában beszél az anyagi jogerőről, a jogirodalom és judikatúra álláspontja szerint anyagi jogerőhatás fűződik²⁹ a jogerős fizetési meghagyáshoz (vö.: Pp. 321. § (1) bekezdés; EBH2002. 642.), a jogerős bírósági meghagyáshoz (vö.: Pp. 136. § (2) bekezdés), a jogerős végzéssel jóváhagyott bírói egyezséghez, valamint a választottbírói ítélethez is (vö.: a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény 58. §; BH2010. 191.)

Az anyagi jogerő pozitív és negatív oldalát lehet megkülönböztetni: pozitív vetülete, hogy a bíróság döntése a felekre, a bíróságra és más hatóságokra is a későbbiekben kötelező, az ítélkezési gyakorlat ezt a következőképpen fogalmazza meg: „A felek és a bíróságok a Polgári Perrendtartásban szabályozott az anyagi jogerőre vonatkozó rendelkezések alapján a jogerős határozat tartalmához kötve vannak, azt irányadónak kell tekinteni.” (BH2002. 462.)

Az anyagi jogerő negatív oldala pedig, hogy a perben elbírált igény miatt már nem lehet újabb pert indítani. E kettős hatást összefoglalóan ítélt dolognak (*res iudicata*) nevezik. A bírói gyakorlat szerint az ítélt dolog (*res iudicata*) tárgya: „a keresettel érvényesített jogról való döntés.” (BH2002. 235.)

A *res iudicata* meglétét a bíróság hivatalból veszi figyelembe, de arra a fél is hivatkozhat,³⁰ ez az ún. *exceptio rei iudicatae*³¹. A Pp. 130. § (1) bekezdés d) pontja szerint az ítélt dolog perakadály, és a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításra kerül sor, ha pedig ezt a bíróság a perindítás hatályának a beállta után (Pp. 128. §) észleli, a per megszüntetésre kerül sor a Pp. 157. § a) pontja alapján. A Pp. 260. § (1) bekezdés c) pont szerint „a jogerős ítélet ellen perújításnak van helye, ha a perben hozott ítéletet megelőzően ugyanarra a jogra nézve korábban már jogerős ítéletet hoztak.”

²⁷ KISS: i.m. 681.

²⁸ KASZAINÉ MEZEY Katalin: Határozatok. In: Kommentár (PETRIK) 442.

²⁹ A nemperes eljárásokra vonatkozóan lásd a megfelelő fejezetet.

³⁰ KISS: i.m. 682.

³¹ Vö. a római jogi eredetről kifejtettekkel.

Az anyagi jogerőhatáshoz fűződő további kiemelendő joghatás a végrehajthatóság. Ez biztosítja önkéntes teljesítés hiányában, hogy a jogosult a bíróság döntésében foglaltaknak állami kényszer útján érvényt szerezhessen. A végrehajthatóság azonban – jellegénél fogva – csak a marasztalást tartalmazó határozatokhoz³² kapcsolódik. Értelemszerűen a megállapítást tartalmazó, valamint a jogalakító ítéletek esetében nem beszélhetünk végrehajtásról, hiszen a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.) 13. § (1) bekezdése szerint *„végrehajtható okiratot akkor lehet kiállítani, ha a végrehajtandó határozat kötelezést (marasztalást) tartalmaz, jogerős vagy előzetesen végrehajtható és a teljesítési határidő letelt.”* Ezen két ítéletfajta esetében sem teljesen kizárt azonban a végrehajtás, mert a *sententia* perköltségben marasztaló része tekintetében a végrehajtás elrendelhető.

Végzéseknél az esetek számottevő hányadában nem beszélhetünk végrehajthatóságról, kivéve – többek között – a pénzbírságot megállapító végzést, csak az ideiglenes intézkedésről szóló végzést, sőt utóbbi a Pp. 156. § (8) bekezdése szerint előzetesen végrehajtható, azaz már a végzés jogerőre emelkedése előtt.³³

Megjegyzem, hogy a jogirodalomban megoszlanak az álláspontok³⁴ arról, hogy a végrehajthatóság valóban a jogerő tulajdonoságai közé tartozik-e? A nemleges választ támasztja alá a Pp. 231. §-a az előzetes végrehajthatósággal összefüggésben, hiszen ez esetben a jogerőre nem emelkedett határozat végrehajtásának a lehetőségét teremti meg a jogalkotó.³⁵

A Pp. 229. § (1) bekezdéséből egyértelműen kiderül, hogy az anyagi jogerő a határozatok közül csak az ítéletre vonatkozik. Ez azzal a megszorítással értelmezendő, hogy a jogerős fizetési meghagyás, a jogerős bírósági meghagyás, valamint a választottbírói ítélet esetében éppúgy beszélhetünk anyagi jogerőről. Végzések esetében főszabályként nem értelmezhető az anyagi jogerő megléte a peres eljárásban, kivétel a bíróság egyezségét jóváhagyó jogerős végzése (Pp. 148. § (3) bekezdés).³⁶

A fentiekben kifejtettek alapján arra az álláspontra juthatunk, hogy az alaki-anyagi jogerő az ítéletek esetében a mindennapi ítélkezés során nem

³² Ítélet és ítélethatályú határozatok (meghagyások, választottbírói ítélet).

³³ NÉVAI: Bírósági határozatok. In: Kommentár (NÉVAI-SZILBEREKY) 425.

³⁴ Lásd részletesebben: BACSÓ Ferenc – BECK Salamon – MÓRA Mihály: Magyar polgári eljárásjog Budapest, 1959. 422.; Kommentár (NÉVAI-SZILBEREKY) 427.; FARKAS József: A jogerő a magyar polgári peres eljárásban, Budapest, 1976. 25.

³⁵ GÁTOS: Kommentár (NÉMETH-KISS) 1281.

³⁶ A nemperes eljárásokban hozott végzésekre vonatkozóan lásd a megfelelő fejezetet.

különíthető el élesen, mert nincs olyan időpillanat a per során, amikor egy ítélet alakilag jogerős (azaz rendes perorvoslattal már többé nem támadható), de anyagilag még nem jogerős. Azaz az alakilag jogerős ítélet az egyben, szükségszerűen az anyagi jogerőhöz fűződő hatásokkal is rendelkezik.

Az alaki és az anyagi jogerő közötti időbeli eltérést is – meggyőződésem szerint – a közigazgatási perek, illetve az azt megelőző közigazgatási eljárás jobban érzékelteti. Egy közigazgatási határozathoz az alaki jogerőből fakadó hatások már attól a pillanattól kapcsolódnak, hogy az közigazgatási úton fellebbezéssel többé már nem támadható (vö. Ket. VII. fejezet), azaz a közigazgatási szakaszban jogerőre emelkedik. Amennyiben pedig a jogosult a Pp. XX. fejezete szerinti közigazgatási pert indít, az e perben meghozott ítélethez anyagi jogerőhatás már fűződhet.³⁷

Megkülönböztetjük az anyagi jogerő alanyi és tárgyi terjedelmét.

Az alanyi terjedelem azon személyeknek körét jelenti, akikre kiterjed az ítélet anyagi jogereje. A Pp. 229. § (1) bekezdése értelmében ez csak a feleket és a jogutódjaikat jelenti.³⁸ Jóllehet a törvény ebben a bekezdésben nem nevezi meg, de a Pp. 57. § (1) bekezdése értelmében az önálló beavatkozókra is kiterjed az ítélet anyagi jogerejének személyi hatálya. Értelemszerűen a jogerő személyi kerete kiterjed továbbá a Pp. 51. § a) pont szerinti egységes pertársasági alakzatra is („ha a perben hozott döntés a pertársakra a perben való részvétele nélkül is kiterjedne”).

Látható tehát, hogy a kereset elemei közül ténylegesen a kereset alanya és címzettje adhat támpontot azon kérdésben, hogy a személyi hatály kire vonatkozik.³⁹

Értelemszerűen az ítélet jogereje kiterjed a Pp. 229. § (2) bekezdésében meghatározott személyre is, hiszen e § „(1) bekezdésének rendelkezéseit akkor is alkalmazni kell, ha a perben nem a fél, hanem érdekében az ügyész illetve a külön jogszabállyal erre feljogosított személy vagy szervezet keresete alapján hozott a bíróság ítéletet, feltéve, hogy a fél részére az ítéletet szabályszerűen kézbesítették, és az a 228. § értelmében vele szemben is az jogerőre emelkedett.” E rendelkezés kapcsán a PK 196. számú állásfoglalás szerint, ha a bíróság nem értesítette az érdekeltet, azonban részére az ítéletet szabályszerűen

³⁷ A közigazgatási döntésnek a bírósági felülvizsgálat szempontjából legalább alaki részjogerővel kell rendelkeznie. (Complex DVD-Jogtár Ket. 109. § (2) bekezdéséhez fűzött kommentár)

³⁸ Már a római jogban is a jogerő hatása csak a peres ügyre, a felekre és azok jogutódjaira terjedt ki (*inter easdem personas*). (PAULOVICS: i.m. 105.)

³⁹ NÉVAI: Bírósági határozatok. In: Kommentár (NÉVAI-SZILBEREKY) 428.

kézbesítette, az érdekelt fellebbezéssel élhet, s e fellebbezés alapján a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezheti a Pp. 252. § (2) bekezdés alapján, azaz az értesítés elmulasztása az elsőfokú eljárás lényeges szabályainak megszegéseként értékelendő. Fontos korlát azonban, ha az érdekelt csak a másodfokú ítélet meghozatala után szerez tudomást a perről, akkor már nem terjed ki rá az ítélet jogereje. Ez azért kiemelendő rendelkezés, mert a Pp. 64. § (3) bekezdése értelmében, az, akinek igénye érvényesítése céljából az ügyész vagy külön jogszabállyal erre feljogosított személy, szervezet pert indít, a perben félként vesz részt. Ám, ha az a fél, akinek az igényét valójában érvényesítik, erről nem tud, és ennek okán nem gyakorolhatja a féli pozíciójából következő legfontosabb jogosítványokat, például: a perorvoslatot, akkor indokolatlan lenne vele szemben a *res iudicata* negatív hatását alkalmazni. Azaz a valódi fél által később megindított perben, jóllehet formálisan fél-jog-és tényazonosság áll fenn, a bíróság még sem alkalmazhatja sem kérelemre, sem hivatalból a Pp. 130. § (1) bekezdés d) pontját, illetve a Pp. 157. § a) pontját.

Álláspontom szerint azonban más okszerű következtetés is megállapítható: a Pp. 270. § (2) bekezdés értelmében felülvizsgálattal élhet a fél, a beavatkozó és akire a határozat rendelkezést tartalmaz, a rendelkezés reá vonatkozó részével szemben. E szabály alapján reálisnak tartom, hogy a bíróság a Pp. 275. § alapján teljes körűen hatályon kívül helyezi az ítéletet, és új eljárás lefolytatására utasítja az elsőfokú bíróságot. Természetesen a megismételt eljárásban az elsőfokú bíróság most már a valódi, tényleges fél részvételével folytatja pert. Így nézetem szerint a PK 196. számú állásfoglalás II. pontja csak akkor lehet igaz, ha a felülvizsgálat benyújtására előírt határidő eltelt. Lehetséges ugyanis, hogy az, akinek igényét például az ügyész érvényesíti nem is kíván a későbbiekben perelni, mert az ő javát, érdekét is szolgálja az így meghozott ítélet.

Megkülönböztet a joggyakorlat és a jogirodalom *contra omnes* hatályú, azaz mindenkivel szemben hatályos ítéleteket is. Ez esetben lényegében az alanyi kör kiterjesztéséről lehet beszélni. Ilyen ítéletek például a házasságot érvénytelennek nyilvánító (a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény, továbbiakban: Ptk., 4:14. § (2) bekezdés), az örökbefogadást (Ptk. 4:140. § (3) bekezdés), illetve a házasságot felbontó ítéletek (Ptk. 4:23. § (4) bekezdés), valamint a családi jogállással kapcsolatos ítéletek. Utóbbiak esetében, amennyiben a bíróság döntése alapján az apaság vélelme megdől, később senki sem (tehát nemcsak a perben résztvevők) állíthatja, illetve bizonyíthatja azt, hogy a gyermek mégis a korábban vélelmezett apától származik. Ugyanez fordítottan is

igaz: amíg a vélelem nem dőlt meg, senki sem hivatkozhat arra, hogy a gyermek nem a vélelmezett apától származik, még az esetben sem, ha ez a körülmények alapján nyilvánvaló.⁴⁰

A jogerő tárgyi terjedelme azt jelenti, hogy a határozat (jellemzően ítélet) mely részére terjed ki a jogerő. Ma is vitatott mind a jogirodalomban, mind a joggyakorlatban, vajon csak a rendelkező részre vagy az indokolásra is kiterjed-e a jogerő tárgyi terjedelme? Ezzel a kérdéskörrel jelen tanulmányban tartalmi korlátok miatt nem foglalkozom.

A tárgyi terjedelem kapcsán röviden indokolt elemezni a Pp. 229. § (3) bekezdését, amely a beszámítási kifogás és az anyagi jogerő terjedelmének kapcsolatáról rendelkezik. Eszerint: *„[A]z ítélet anyagi jogereje kiterjed – a beszámítás erejéig – az ítéletben beszámított ellenkövetelésre.”* Kiemelendő tehát, hogy a beszámítási kifogás során csak az esetben beszélhetünk jogerőről, ha a bíróság valamilyen mértékben beszámította az érvényesíteni kívánt ellenkövetelést. Amennyiben pusztán csak az ellenkövetelés fennállását állapította meg a bíróság, de annak beszámítása valamilyen ok folytán elmaradt (például anyagi jogszabály alapján nincs helye), akkor e vonatkozásban nem beszélhetünk anyagi jogerőről (lásd erről még: EBH 2000. évi 315. sz.)⁴¹

A törvény az anyagi jogerő alóli kivételként említi az utóper intézményét. A Pp. 230. § (1) bekezdése szerint *„Ha az ítélet egyik felet olyan szolgáltatásra kötelezi, amely az ítélet meghozatala után jár le (122. § (2) bekezdés), az ítélet anyagi jogereje nem gátolja, hogy a felek bármelyike keresetet indíthasson a szolgáltatás mennyiségének vagy időtartamának megváltoztatása iránt, ha azok a körülmények, amelyekre a bíróság az ítéletét alapította, utóbb lényegesen megváltoztak.”* Jelen tanulmányban az utóper részletes elemzésétől eltekintek, pusztán a legfontosabb, egyéb eljárásoktól történő elhatárolásokat mutatom be.

A perújítástól az alapján lehet elhatárolni az utópert, hogy ez utóbbi csak olyan tényekre alapítható, amelyek az ítélet jogerőre emelkedése után keletkeztek, a perújítás esetében ellenben a perújítás alapjául szolgáló tény (Pp. 260. § (1) bekezdés a) pont) már az elsőfokú ítélet meghozatala előtt fennállt. Ez azért is releváns, mert, ha a perújítás esetében az ítélet megszületése után létrejött tényekre lehetne hivatkozni, akkor már nem rendkívüli perorvoslatról, hanem új perről beszélhetünk, hiszen a jogerő a felek, a tények és jog azonosságát jelenti.

⁴⁰ KASZAINÉ MEZEY Katalin: Határozatok. In: Kommentár (PETRIK) 444-444/1.

⁴¹ GÁTOS György: Határozatok. In: Kommentár (NÉMETH-KISS) 1273.

Elhatárolandó az utóper a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti pertől is: A Pp. 230. §-a esetében a kereset megindításának alapja, azon körülmények lényeges megváltozása, amelyre a bíróság az ítéletet alapította, ellenben a végrehajtás megszüntetése, illetőleg korlátozása iránti perek esetében a Pp. 368-369. §-ok szolgálnak alapul.⁴²

Az anyagi jogerő alól jogszabály alapján továbbá kivétel a Ptk. 4:210. § (1) bekezdésében a tartás mértékének vagy szolgáltatása módjának megváltoztatása iránti per, ahol az anyagi jogerő léte nem akadályozza annak, hogy a jogosult ismételten pert indítson a tartás iránt. Hasonló rendelkezés a Ptk. 4:181. § (4) bekezdése, miszerint *„Ha a kapcsolattartás kérdésében a bíróság döntött, a kapcsolattartás megváltoztatását a határozat jogerőre emelkedésétől számított két éven belül a bíróságtól lehet kérni.”*

6. Részleges jogerő

A Pp. 228. § (4) bekezdése szabályozza a részleges jogerő intézményét. Eszerint, *„ha a fellebbezésre jogosult⁴³ a határozatnak csak valamely rendelkezése ellen él fellebbezéssel (csatlakozó fellebbezéssel), a határozatnak a fellebbezéssel (csatlakozó fellebbezéssel) nem érintett része (rendelkezése) jogerőre emelkedik. Jogerőre emelkedik a határozatnak az a része is, amely ellen fellebbezésnek (csatlakozó fellebbezésnek) helye nincs.”*

Az 1/2008 (V.19.) PK vélemény VIII/e pontja⁴⁴ értelmében *„a fellebbezési bíróság csak akkor nem bírálhatja felül az elsőfokú bíróság ítéletének érdemi rendelkezését, ha fellebbezéssel kizárólag a perköltség kérdésében éltek.”* Azaz jelen esetben a VIII/e. pont indokolása szerint részleges jogerőről csak abban az esetben lehet szó, ha a perorvoslatban csak a perköltséget sérelmezik. Ennek indoka pedig, hogy a közös tulajdon megszüntetésének mikénti módja (természetbeni megosztás, megváltás, árverési értékésítés vagy társasház-tulajdonná alakítás) olyannyira egységes kérdés, hogy az részbeni döntésre alkalmatlan, azaz a részdöntések külön-külön, *„egymástól elszakítva”* jogerőre sem emelkedhetnek, az Indokolás érvelése szerint.

⁴² GÁTOS György: Határozatok. In: Kommentár (NÉMETH-KISS) 1276.

⁴³ Pp. 233. § (1) bekezdés szerint: a fél, a beavatkozó, és akire a határozat rendelkezést tartalmaz, a rendelkezés reá vonatkozó része ellen.

⁴⁴ Az 1/2014 Polgári Jogegységi Határozat 1. pontja folytán 2014. március 15. után is irányadó ez a vélemény.

A részleges jogerő elenyészhet, ha az első fokú ítéletet a Pp. 251. § és a Pp. 252. § (1) és (2) bekezdés alapján hatályon kívül helyezik. Ugyanígy a részleges jogerő megszűnik, ha a másodfokú bíróság a fellebbezési (csatlakozó fellebbezési) kérelem és fellebbezési ellenkérelem korlátaira tekintet nélkül határoz a le nem rótt illeték, valamint az állam által előlegezett és meg nem térült költség megtérítéséről (Pp. 253. § (1) bekezdés).⁴⁵

A nemperes eljárások körében is találunk példát a részjogerő egyértelmű törvényi szabályozására, a fizetési meghagyásról szóló 2009. évi L. törvény (továbbiakban: Fmhtv.) 28. § (2) bekezdésében. Eszerint: *„[Ha] az ellenmondás a fizetési meghagyásnak csak valamely része vagy rendelkezése ellen irányul, a fizetési meghagyásnak az ellentmondással nem érintett része jogerőre emelkedik.”*

7. Feltételes jogerő

A jogerőhatás e megjelenési formája a részítélet kapcsán jut jelentőséghez. A Pp. 213. § (2) bekezdése szerint: *„A bíróság a kereseti kérelmek vagy a kereseti kérelmek önállóan elbírálható egyes részei felől külön ítélettel is határozhat (részítélet), ha ebben a vonatkozásban további tárgyalásra nincs szükség, és, ha a kereseti kérelem vagy beszámítási kifogás eldöntése végett a tárgyalást el kell halasztani. A részítélet a később hozott ítélettel a beszámítási kifogásra, illetőleg a viszonykeresetre vonatkozó tárgyalás eredményéhez képest hatályon kívül helyezhető vagy megfelelően módosítható.”* A törvény rendelkezései szerint a bíróságnak nem kell bevárnia a részítélet jogerőre emelkedését, hanem az előtt is folytathatja a pert. E szabály alól csak a házassági vagyoni jogi perek kapcsán található kivétel a Pp. 292. § (2) bekezdésében.

A Pp. általános szabályai szerint folyó perekben a bíróságnak kérelem esetén sem kötelező részítéletet hoznia, ellenben a kiemelt jelentőségű perek kapcsán a Pp. 386/H. § alapján, erre irányuló indítvány esetén – amennyiben egyéb törvényi feltételek fennállnak – a részítélet meghozatala kötelező.

Ezzel szemben a közbenső ítélet esetében már nincs szó feltételes jogerőről. A Pp. 213. § (3) bekezdése értelmében *„[H]a a keresettel érvényesített jog fennállásáról és a felperest ennek alapján megillető követelés összege (mennyisége) tekintetében a vita elkülöníthető, a*

⁴⁵ GÁTOS: Határozatok. In: Kommentár (NÉMETH – KISS) 1265.

bíróság a jog fennállását ítélettel előzetesen megállapíthatja (közbenső ítélet). Ebben az esetben a tárgyalás a követelés összegére (mennyiségére) vonatkozóan csak a közbenső ítélet jogerőre emelkedés után folytatható.” Azaz a részítélettel ellenkezőleg az ítélet e fajtájánál nem beszélhetünk feltételes jogerőről.

A PK 195. számú állásfoglalás értelmében a közbenső ítélethez anyagi jogerőhatás fűződik, így ellene perújítással és felülvizsgálattal is lehet élni. Kiemelendő továbbá, hogy ezen állásfoglalás szerint a bíróság a közbenső ítéletben foglaltaktól akkor sem térhet el, ha az utóbb felvett bizonyítás erre alapot adna. Releváns, hogy közbenső ítélet szükségszerűen csak pozitív megállapítást tartalmazhat, mert máskülönben értelmezhetetlen lenne, hogy a követelés összegére vonatkozóan a tárgyalást tovább folytatják.⁴⁶

A kiemelt jelentőségű perek kapcsán a közbenső ítélet esetében megfelelően irányadóak a részítélettel összefüggésben leírtak (vö.: Pp. 386/H. §).

Mindkét ítéletfajta esetében a jogerő tárgyalása kapcsán kiemelendő a Pp. 137. § (4) bekezdése, miszerint a per során hozott jogerős közbenső és részítélet hatályát a per megszűnése nem érinti. Álláspontom szerint e rendelkezés akkor is érvényesülne, ha ezt a Pp. külön nem mondaná ki, mert ez a jogerő, illetve ezen ítéletek természetéből szükségszerűen következik. Hiszen a részítélet esetében a feltételes jogerő a továbbiakban már nem feltételes, a közbenső ítélet esetében pedig a Pp. 213. § (3) bekezdése szerint is a per csak a közbenső ítélet jogerőre emelkedése után folytatható.

8. Látszatjogerő

Ez a fogalom Farkas József⁴⁷ nevéhez köthető. Álláspontja szerint egyes ítéletekhez csak látszatjogerő kapcsolódik. Farkas az alábbiakat sorolta ezen ítéletek közé:

1. *„Az az ítélet, amely lehetetlen vagy jogszabályba ütköző teljesítést rendel el;*
2. *Ha az ítélet rendelkezése ellentmondó vagy érthetetlen végül*

⁴⁶ KISS: i.m. 672.

⁴⁷ Lásd részletesen: FARKAS József: Jogerő a magyar polgári peres eljárásban, 1976. 124-126.

3. *Ha az ítélet tárgyi vagy személyi okokból adódóan nem képes arra, hogy az ítéleti döntéshez jogerőhatás fűződjék (példaként említhető: a nem létező házasságot felbontó ítélet⁴⁸)”.*

Sőt Farkas nézete szerint akkor is látszatjogerőről beszélhetünk, ha a bíróság túlterjeszkedik a felek kérelmén. Egyértelmű, hogy ezekben az esetekben is formailag jogerőről van szó, ám de facto az ítélethez nem fűződhetnek a jogerő kapcsán tárgyalta joghatások.⁴⁹

9. Jogerő a nemperes eljárásokban

A nemperes eljárások kapcsán is beszélhetünk az egyszerű kötőerőről és a jogerőről. A kötőerő főszabályként érvényesül a nemperes eljárásokban is, a kivételek közül megemlíthető az igazolási kérelem, amelyet a bíróság a határozat jogerőre emelkedése előtt megváltoztathat. A jogerővel összefüggésben elsősorban az anyagi jogerővel kell foglalkozni, hiszen a nemperes eljárásokban a bíróság nem hozhat ítéletet, és az anyagi jogerőhatás pedig főszabályként az ítéletekhez kapcsolódik. Így a jogszabály és a bírói gyakorlat segítségével lehet megmondani mely határozatokhoz kapcsolódik anyagi jogerőhatás: a csődeljárásról és felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény 27. § (1) bekezdése szerinti az adós felszámolását elrendelő végzéshez anyagi jogerő fűződik. Hasonlóan a jogerős fizetési meghagyásnak ugyanaz a hatálya, mint a jogerős ítéletnek (Fmhtv. 36. § (1) bekezdés),⁵⁰ ugyanígy a hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény 12. § (1) bekezdése szerint *„[A] közjegyző végzésével jóváhagyott egyezség a bíróság által jóváhagyott egyezséggel azonos hatályú.”* Azaz a Pp. 148. § (3) bekezdéséhez hasonlóan ehhez a végzéshez is anyagi jogerőhatás fűződik.

A bírói gyakorlat szerint *„[A] végrehajtás elrendelése iránt kérelmet elutasító végzésnek anyagi jogereje nincs.”* (BH2002. 191.) Ugyancsak az anyagi jogerő hiányát állapította meg a bíróság akkor, amikor kimondta, hogy *„[A] cégbírósági eljárásban hozott határozat alapján ítélt dolog fennállása nem állapítható meg.”* (BH1993. 512.)

⁴⁸ A nem létező házasság esetén ugyanis a házasság fenn-nem állásának megállapításának van helye, csak egy létező és érvényes házasságot lehet felbontani.

⁴⁹ ÚJLAKI László: Látszatjelenségek a polgári eljárásjogban. In: *Magister artis boni et aequi – Studia in honorem Németh János* (Szerk.: KISS Daisy – VARGA István), ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003. 867-868.

⁵⁰ JUHÁSZ Imre: A polgári nemperes eljárások fogalma és általános jellemzése; TÖRÖK Judit: Fizetésképtelenségi eljárások; SZÉCSÉNYI-NAGY Kristóf: A közjegyzői nemperes eljárások. In: *A polgári nemperes eljárások joga* (Szerk.: VARGA István) 84-85.; 575.; 839.

10. Zárszó

Megállapítható, hogy a jogerő olyan meghatározó jogintézménye polgári eljárásjogunknak, amely számtalan, a jogirodalom és a joggyakorlat által egységesen meg nem válaszol kérdést vet fel. Éppen ezért biztos vagyok benne, hogy a folyamatban lévő Polgári Perrendtartás kodifikációja során is jelentős szerepet kap az a kérdés, át kell-e alakítani a jövő perjogi kódexében – és, ha igen miként – a jogerővel kapcsolatos rendelkezéseket.

Felhasznált irodalom

BACSO Ferenc – BECK Salamon – MÓRA Mihály: Magyar polgári eljárásjog Budapest, 1959.

FARKAS József: Jogerő a magyar polgári peres eljárásban, 1976.

FÖLDI András – HAMZA Gábor: A római jog története és intitutiói, Nemzeti Tankönyvkiadó, tizennegyedik, átdolgozott és bővített kiadás, Budapest 2009.

KISS Daisy: A polgári per titkai – Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás általános részéből HVG-ORAC, Budapest 2009.

Magister artis boni et aequi – Studia in honorem Németh János (Szerk.: KISS Daisy – VARGA István), ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2003.

NÉVAI László – SZILBEREKY Ferenc: Polgári eljárásjog 3. kiadás, Budapest 1974.

PAULOVICS Anita: A modern jogerőfogalom római jogi eredete In: Publicationes Universitatis Miskolcensis – Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXI. (2013)

VÉCSEY Tamás: A római jog institutioi. Franklin Társulat, Budapest, 1898.

Polgári eljárásjog – Kommentár a gyakorlat számára (Szerk.: PETRIK Ferenc), HVG-ORAC, Budapest 2005.

A polgári perrendtartás magyarázata (Szerk.: NÉMETH János – KISS Daisy) Complex Kiadó, második (átdolgozott kiadás) Budapest 2007.

A polgári nemperes eljárások joga (Szerk.: VARGA István) második, átdolgozott kiadás, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2013.

Complex DVD Jogtár Ket. 109. §-hoz fűzött kommentár

Felhasznált jogszabályok és egyéb jogforrások

A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény

A csődeljárásról és felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény

A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény

A választottbírósági eljárásról szóló 1994. évi LXXI. törvény

A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény

A fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény

A hagyatéki eljárásról szóló 2010. évi XXXVIII. törvény

A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

1/2014. Polgári Jogegységi Határozat

1/2008. (V.19.) PK vélemény

PK 194.

PK 195.

PK 197.

Felhasznált eseti döntések

BH1993. 512.

BH 2001. évi 10/481. sz.

BH2002. 191.

BH2002. 235.

BH2002. 462.

BH2010. 191.

EBH 2000. 315.

EBH2002. 642.

***

Manifestations of the effects of legal force

Summary

The binding force of decisions is the one of the leading legal instrument in the civil procedure law. In spite of the countless commentaries dealing

with the binding force of decisions, there are some open question in this topic. In my study I would like to examine several of these questions. After a short historical introductory, I will analyze the general questions in connection with the legal force of decisions. Beside the legal literature, I review this legal instrument from the standpoint of the legal practise, in this context I will analyze judicial decisions regarding the binding force. Where it is necessary to, I formulate critical comments too.